ADALBERT STIFTER

Toamna

Editura Univers

clu

Clasicii

Literaturii Universale

Coperta colecţiei : *Vasile Socoliuc*

Adalbert Stifter
DER NACHSOMMER
Insel Verlag
Leipzig, 1940

Toate drepturile asupra acestei versiuni sînt rezervate Editurii UNIVERS

Adalbert Stifter

TOAMNA

În românește de H.R. RADIAN

Editura Univers
București—1984

CUVÎNT ÎNAINTE

La sfîrşitul secolului al XVIII-lea, Revoluţia Franceză şi apoi războaiele napoleoniene au zdruncinat din temelii rămăşiţele feudale din Europa occidentală şi centrală. Ca urmare a acestor zguduiri, la începutul secolului al XIX-lea, în anul 1804, au apărut pe harta Europei două noi imperii : Imperiul Francez şi Imperiul Austriac.

Imperiul Austriac avea de fapt o vechime de aproximativ opt secole, ca imperiu feudal : suveranii unor formaţii statale de diferite categorii ierarhice inferioare erau vasalii împăratului austriac. În anul 1804, vechiul Imperiu Austriac de tip feudal a devenit imperiu unificat centralizat, astfel că toţi locuitorii fostelor ţări vasale (cehi, unguri, croaţi, sloveni, polonezi etc.) au devenit austrieci.

La început, locuitorii fostelor ţări vasele au resimţit o oarecare mîndrie cînd s-au văzut „egali" cu locuitorii fostei ţări suzerane. Abia după trecerea cîtorva decenii şi-au dat seama că noua lor situaţie, de austrieci, îi expunea primejdiei de a-şi pierde şi bruma de identitate naţională pe care o avuseseră mai înainte. Această conştienţă a primejdiei de a se vedea deznaţionalizaţi a generat nemulţumirile care aveau să explodeze în 1848.

Adalbert Stifter a fost contemporan cu noul Imperiu Austriac centralizat. S-a născut, într-o familie mic-burgheză, la 23 octombrie 1805, în mica aşezare Oberplan situată în Codrul Boemiei (numită azi, în limba cehă : Horní Planá). Încă din copilărie, în şcoala primară, a fost educat, bineînţeles, ca cetăţean austriac, şi deci în acest context istoric şi geo-politic a încolţit, a evoluat, s-a format şi s-a conturat concepţia lui de viaţă, viziunea lui politică, conştiinţa lui naţională şi patriotică.

La vîrsta de 12 ani (în anul 1817), cînd şi-a pierdut tatăl, a fost trimis, pentru a-şi continua instrucţia, la mînăstirea benedictină de la Kremsmünster. La 21 de ani, în 1826, a plecat la Viena, ca-

pitala Imperiului, ca să urmeze acolo dreptul, dar nu și-a terminat studiile superioare, fiind atras mai mult de artele plastice (îndeosebi de desen și de pictură), de științele exacte și de științele naturii.

La Viena a locuit pînă în anul 1848, dînd lecții particulare. Printre elevii lui s-a numărat și un fiu al cancelarului Metternich. Nevoit să renunțe la dragostea sa din tinerețe, întruchipată în persoana tinerei Fanny Greipl, pe care părinții ei i-au refuzat-o, Stifter s-a căsătorit, la Viena, în anul 1837, cu Amalia Mohaupt, cu care, spre mare lui durere, n-a avut copii.

Activitatea sa pedagogică particulară l-a făcut pe Stifter să dorească fierbinte o catedră, pe care însă n-a izbutit s-o obțină niciodată, așa încît, pînă la urmă, s-a mulțumit să intre în aparatul administrativ al învățămîntului primar, ca inspector școlar.

Cînd a fost avansat consilier, în 1848, s-a stabilit la Linz, unde a rămas pînă la tragicul sfîrșit al vieții sale : bolnav de cancer la ficat și nemaiputînd suporta suferințele pricinuite de nemiloasa boală, și-a tăiat beregata cu briciul în noaptea de 25 spre 26 ianuarie 1868 și după două zile (la 28 ianuarie 1868) a murit.

Activitatea literară, Stifter și-a început-o relativ tîrziu, pe la vîrsta de 35 de ani, datorită unei întîmplări. Pe atunci, navigația aeriană, aflată abia la primele ei începuturi, se reducea la încercări de înălțare în văzduh cu balonul. Într-o bună zi a stîrnit senzație în Austria știrea că la o asemenea încercare, socotită ca foarte temerară, a participat și o femeie. Stifter, care crezuse pînă atunci că adevărata sa vocație artistică este pictura, a scris o povestire, inspirată din episodul real al participării unei femei la o ascensiune cu balonul. Povestirea, publicată într-o revistă, a avut un succes răsunător, care l-a determinat pe autor să continue. De atunci încolo și-a considerat activitatea literară ca pe o adevărată misiune.

A scris numeroase povestiri, pe care le-a publicat mai întîi în periodice și pe care le-a reunit apoi sub titlurile *Studien (Studii*, 6 volume, 1844—1850) și *Bunte Steine (Pietre multicolore*, 3 volume, 1853). O selecție de povestiri din aceste două cicluri a fost publicată în românește în anul 1970 sub titlul *Vechea pecete*.

În anul 1857 a apărut romanul *Der Nachsommer* (3 volume), prezentat acum cititorilor români sub titlul *Toamna* și considerat de critica literară modernă drept opera majoră a prozei narative a lui Adalbert Stifter. De fapt, cuvîntul german *Nachsommer* de-

semnează perioada celor cîteva zile frumoase și călduroase, nelipsite în Austria (și în România) la mijlocul toamnei, adică aproximativ între 5 și 15 noiembrie. Titlul românesc al romanului, întrucîtva diferit de cel al originalului, se explică prin absența, în limba română, a unui termen întru totul echivalent cu termenul german *Nachsommer*, a cărui traducere românească exactă, periîrastică, ar fi *Vară de la mijlocul toamnei* sau *Vară în plină toamnă*.

Ultima operă a lui Adalbert Stifter, anume *Witiko* (3 volume, 1865—1867), este o epopee în proză, inspirată dintr-o veche legendă istorică din Boemia sa natală.

Adalbert Stifter s-a sinucis la foarte scurt timp după apariția ultimului volum al epopeii *Witiko*. A așteptat oare să-și vadă publicată epopeea „națională", ca să-și pună capăt zilelor ? Această presupunere ne sugerează următoarea întrebare : Adalbert Stifter, născut în Boemia, a fost oare ceh de origine, dar germanizat prin educație ? sau a fost un membru al minorității germane (austriece) din Boemia ? Întrebare fără răspuns. Numele lui cu sonoritate germană nu este concludent. Și nici unul din biografii lui Stifter n-a abordat niciodată, nici măcar tangențial, această problemă.

Critica literară din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea a fost foarte contradictorie în aprecierile ei privitoare la opera lui Stifter. Astfel, unii critici au plasat proza lui Stifter pe aceeași treaptă cu proza lui Goethe, iar alții au afirmat că Stifter n-a fost decît un imitator al lui Goethe. Unii au văzut în Stifter un exponent al romantismului, iar alții, dimpotrivă, un mare clasicist. Unii l-au pus alături de Kierkegaard și l-au considerat un precursor al lui Nietzsche, în timp ce alții au susținut că a fost un platonician. Întrucît față de revoluțiile de la 1848, Stifter, — adversar al violenței și totodată înalt funcționar de Stat, — a avut o atitudine relativ rezervată, unii critici l-au calificat drept reacționar, în timp ce alții i-au atribuit, dimpotrivă, calitatea de precursor al secolului al XX-lea, îndeosebi în gîndirea politică și în pedagogie. Contradicțiile criticii literare au mers foarte departe : unii critici au calificat scrierile lui Stifter drept „literatură de almanah", adică o literatură superficială, de valoare îndoielnică, pe cînd alții l-au socotit dimpotrivă un autor deosebit de profund. Stifter a mai fost calificat și drept reprezentant tipic al epocii și stilului Biedermeier, al catolicismului baroc, al Restaurației, al curentului *Vormärz* (grupul de teoreticieni care au pregătit revoluția de la 1848) etc.

Intreaga critică literară, însă, a fost și este unanimă în a admira forma stilistică impecabilă a prozei lui Stifter și excepționalul lui talent de a descrie natura, și în principal munții Boemiei și Codrul Boemiei. Iar cititorul simte că aceste descrieri ale unor aspecte din natură nu sînt inspirate numai de frumusețea peisajelor, ci că sînt străbătute și de fiorul unui cald patriotism. Totuși, în patriotismul lui Stifter lipsesc cu desăvîrșire accentele naționaliste ; dimpotrivă, datorită cu siguranță firii sale, dar probabil și educației sale benedictine, suportul patriotismului lui este un larg și cuprinzător umanitarism.

După moartea lui Stifter, voga lui din timpul vieții a început să scadă și, în cele din urmă, publicul cititor l-a dat uitării. Abia cu mult mai tîrziu, Nietzsche a încercat să-l repună în valoare, iar după aproape șase decenii de la moartea lui, în anul 1925, a fost readus în atenția publicului și a criticii, datorită lui Hugo von Hofmannsthal, care a scris o călduroasă prezentare la o nouă ediție a romanului *Der Nachsommer*.

Ce se poate oare desprinde din noianul de păreri critice contradictorii, exprimate în trecut referitor la operele lui Stifter ? Care dintre criticii lui au avut dreptate ? Noi credem că nici unul. Diferitele aspecte, care, în proza lui Stifter, au justificat încadrarea lui într-un curent sau altul, într-o școală sau alta, s-au datorat aproape sigur fie unor reminiscențe, fie unor necesități tehnice ale narațiunii, adică n-au fost influențe propriu-zise, conștiente sau nu, iar unele dintre acele aspecte n-au fost probabil nici măcar influențe, esențiale, sau tangențiale, ci pur și simplu asemănări întîmplătoare. Faptul că un personaj al romanului *Der Nachsommer* îl idolatrizează pe Goethe nu înseamnă neapărat influență. Singura directivă conștientă în proza lui Stifter a fost, credem noi, fluxul narațiunii. Stifter a fost un mare povestitor, și ca atare a povestit așa cum i s-a părut lui că este mai nimerit să povestească, fără să-l pese și probabil și fără să-și dea seama că, povestind, amintește pe alocuri de unele curente sau concepții anterioare lui sau contemporane cu el.

Romanul *Der Nachsommer* a fost un punct de cotitură în creația literară a lui Stifter. Pînă la acest roman, Stifter scrisese numai povestiri, de diferite dimensiuni, dar nici una de amploarea unui roman. Unele povestiri ale lui, ceva mai lungi, publicate ulterior separat și intitulate *romane*, n-au fost romane propriu-zise, ci nuvele. *Der Nachsommer* este primul și ultimul său ro-

man. După aceea, Stifter n-a mai scris nici o povestire, nici o nuvelă, nici un roman, ci numai epopeea *Witiko*. Avem impresia irezistibilă că Stifter şi-a planificat opera literară la scara întregi sale vieţi : după proza lui de ficţiune, — numeroasele sale povestiri şi nuvele, scrise timp de aproximativ două decenii, — a urmat un roman, unul singur, care a vrut să fie, şi a şi fost, profesiunea sa de credinţă pe plan etic, estetic, pedagogic, politic etc., iar în final o epopee „naţională", prin care autorul s-a înapoiat, sufleteşte, în ţara sa natală. Bibliografia lui Stifter prezintă astfel un fel de straniu paralelism, o stranie simetrie, cu biografia lui ; iar odată cu încheierea ciclului bibliografic i s-a încheiat şi ciclul biografic, adică viaţa.

Der Nachsommer este un roman tipic al genului cunoscut îndeobşte şi în unele ţări ne-germanofone sub denumirea germană de *Bildungsroman* (= roman de formare) : un roman în care sînt urmărite, analitic şi descriptiv, etapele de formare ale unei personalităţi.

La apariţia romanului *Der Nachsommer*, critica literară a epocii, pînă atunci aproape unanim favorabilă faţă de scrierile lui Stifter, deşi atît de contradictorie în ceea ce priveşte încadrarea lui într-un curent sau altul, a devenit brusc refractară. S-a spus atunci că romanul este o parafrazare a lui *Wilhelm Meister* de Goethe, sau o imitaţie deghizată după *Heinrich von Ofterdingen* de Novalis. Apoi, i s-a mai reproşat lui Stifter prolixitatea verbală, luxul excesiv de amănunte pretins inutile.

Aceste două obiecţii principale ale detractorilor romanului *Der Nachsommer* se spulberă însă de la sine, dacă opera este privită, aşa cum am spus, ca o profesiune de credinţă a autorului. Dovada se află în primul rînd în faptul că romanul este o înşiruire de elemente autobiografice, extrase nu numai din autobiografia fizică şi civilă a autorului, dar şi din cea spirituală (idei, convingeri, înclinaţii, aspiraţii, chiar şi manii etc.) şi plasate, în mod cu totul original şi cu o mare iscusinţă tehnică, nu într-un singur personaj, ci distribuite în mai multe personaje : povestitorul (romanul fiind scris la persoana I), „amfitrionul" povestitorului, tatăl povestitorului, şi încă vreo trei sau patru personaje secundare. Iar lungimea pretins exagerată a textului este justificată de nevoia de a urmări îndeaproape procesul de formare a personalităţii personajului principal, povestitorul, care este de fapt una din feţele personalităţii autorului.

Socotim oportun să dăm şi cîteva lămuriri, referitoare la unele amănunte care nu sînt explicite în textul romanului. Cînd autorul spune „statul nostru" trebuie înţeles „imperiul austriac", dar cînd spune „ţara noastră", el se referă probabil tot la imperiul austriac, dar cu o aluzie discretă la Boemia. „Fluviul nostru" este, bineînţeles, Dunărea, iar „oraşul cel mare", sau „metropola", sau „capitala" este Viena. Pe vremea lui Stifter, Viena avea o centură de plantaţii (zonă verde), dincolo de care existau cartiere suburbane, cu caracter semi-rural. Azi, fostul centru urban se numeşte *die innere Stadt* (= oraşul interior), fosta centură verde este un monumental bulevard inelar (*Ring*), iar suburbanele au devenit cartiere urbane. De asemenea, pe vremea lui Stifter nu existau biblioteci publice şi muzee, ci înaintaşele lor, numite „colecţii de cărţi" şi „colecţii de artă". Se găsesc în roman şi referiri la unele puncte de interes arhitectural ale Vienei : cei doi bărbaţi care duc în spinare cornişa sînt atlanţii de la poarta principală a curţii de onoare a palatului imperial (*Hofburg*) ; catedrala arhiepiscopală este *Stefansdom* (catedrala Sf. Ştefan) ; etc. Călătoria în ţară se făcea pe atunci cu trăsura mică sau cu diligenţa, pornind cu cai odihniţi, care, după ce parcurgeau „cale de o poştă", erau schimbaţi la poşta următoare. Nu exista încă drumul de fier. Ilustraţiile din cărţi sau volante se realizau cu ajutorul gravurii ; fotografia nu fusese încă inventată, şi cu atît mai puţin zincografia. De aceea, povestitorul, în peregrinările sale ştiinţifice prin ţară, se documentează *desenînd* obiectele studiate.

Ţinem să precizăm că rîndurile de mai sus nu au pretenţia să alcătuiască o prefaţă, ci au numai scopul de a furniza cititorilor romanului *Der Nachsommer* un minimum de informaţii, dacă nu neapărat necesare, cel puţin foarte utile, în vederea înţelegerii juste a operei de căpetenie a lui Adalbert Stifter, considerat azi de critica literară universală ca fiind unul din cei mai de seamă prozatori ai literaturii de limbă germană şi cel mai de seamă al Austriei.

H.R.R.

PARTEA ÎNTÎI

1. CĂMINUL

Tatăl meu a fost negustor. Ocupa, cu chirie, un apartament la etajul întîi al unei case modeste din centrul orașului. În aceeași casă își avea și prăvălia, și biroul, ca și depozitele de mărfuri și celelalte dependințe necesare pentru bunul mers al afacerilor. La etajul întîi, în afară de apartamentul locuit de noi, nu mai era decît un singur apartament, locuit de o familie alcătuită din două persoane în vîrstă, un bărbat și soția lui, cu care luam masa împreună o dată sau de două ori pe an, fie că ne duceam noi la ei, fie că veneau ei la noi, cînd se ivea un prilej, ca de pildă o sărbătoare, sau o zi menită, după datini, vizitelor sau urărilor de bine. Tata avea doi copii : eu, primul născut, și o fată, cu doi ani mai mică decît mine. Fiecare dintre noi, copiii, aveam, în apartament, cîte o odăiță. Acolo trebuia să ne vedem de treburile ce ne fuseseră impuse încă din copilărie și tot acolo dormeam. Mama avea grijă să ne respectăm programul, dar din cînd în cînd ne îngăduia să zăbovim în camera ei de zi și să ne jucăm în voie.

Tata stătea mai tot timpul în prăvălie și în birou. La ora douăsprezece venea sus, în apartament, și prînzeam cu toții în sufragerie. Slujbașii tatei luau masa cu noi, iar cele două slujnice și rîndașul de la magazie aveau masa lor în camera slugilor. Nouă, copiilor, ni se dădeau bucate simple. Tata și mama mîncau din cînd în cînd friptură și beau de fiecare dată cîte un pahar de vin bun. Slujbașii primeau și ei friptură și cîte un pahar din același vin. La

început, tata nu avusese decît un contabil și doi vînzători ; mai tîrziu a avut patru.

În apartament mai era și o cameră măricică, pe pereții căreia se aflau niște dulapuri late, nu prea adînci, marchetate și frumos lustruite. Dulapurile aveau uși cu geamuri, iar în spatele geamurilor perdeluțe verzi de mătase, și erau ticsite cu cărți. Tata pusese perdelele de mătase verde, deoarece nu putea să sufere ca titlurile, scrise, după obicei, cu litere aurii pe cotoarele cărților, să poată fi citite de alții, de parcă s-ar fi fălit cu biblioteca lui. Zăbovea adesea cu încîntare în fața acelor dulapuri, ori de cîte ori găsea o clipă de răgaz, după prînz sau la alte ore, deschidea ușile unuia din ele, contempla cărțile, scotea una, o răsfoia, și o punea la locul ei. Seara nu lipsea de acasă decît arareori, cînd treburile îl rețineau în tîrg sau cînd se ducea cu mama la vreun spectacol, ceea ce făcea cîteodată cu plăcere ; dar de obicei, seara, tata stătea un ceas, cîteodată și două sau chiar mai mult, la o masă veche, cioplită cu măiestrie, așezată în bibliotecă pe un covor la fel de prețios, și citea. Atunci n-avea voie nimeni să-l deranjeze, necum să intre în bibliotecă. Apoi ieșea și spunea că ne putem așeza la cină, la care slujbașii nu mai erau de față și care se servea numai în prezența mamei și a noastră. În timpul cinei stătea de vorbă bucuros cu noi, copiii, și ne spunea tot felul de lucruri, uneori și povești hazlii și basme. Cartea din care citea o punea întotdeauna frumușel înapoi în dulapul din care o luase, iar dacă intrai în bibliotecă numaidecît după ce ieșise el, nu puteai observa nici cel mai mic indiciu că cineva făcuse lectură acolo cu o clipă înainte. Tata pretindea ca absolut nici o cameră să nu vădească urmele unei folosiri recente, ci să fie întotdeauna dereticată, ca o cameră de primire, dar pe de altă parte să exprime și ce destinație are. Nu putea să sufere camerele bălmăjite, cum le spunea el, adică cele care pot servi în același timp pentru mai multe scopuri : pentru dormit, pentru joacă și așa mai departe. Fiece lucru și fiece om, obișnuia el să spună, trebuie să aibă o identitate precisă. Această trăsătură de maximă precizie ni s-a întipărit în minte și ne-a făcut să respectăm poruncile părinților, chiar atunci cînd nu le înțelegeam. Așa, bunăoară, nici chiar

noi, copiii, nu aveam voie să intrăm în dormitorul părinților. Îngrijirea și dereticarea acestuia îi erau încredințate unei slujnice bătrîne.

În camere erau atîrnate ici și colo tablouri, iar în unele camere se aflau mobile de pe vremuri, cu figuri năstrușnice cioplite în lemn, sau marchetate cu motive decorative vegetale și geometrice.

Tata mai avea și un dulap cu monede, și cîteodată ne arăta unele din ele. Se găseau acolo, mai cu seamă, taleri de toată frumusețea, pe care se puteau vedea bărbați înzăuați sau chipuri cu plete bogate ; și mai erau unele din timpuri străvechi, cu minunate capete de flăcăi sau femei, și una cu un bărbat cu aripi la picioare. Tata mai avea și niște pietre, în care erau săpate tot soiul de lucruri. Punea mare preț pe acele pietre și spunea că provin de la poporul cel mai priceput în artă din toate timpurile, și anume de la grecii din vechime. Uneori le arăta unor prieteni, iar aceștia zăboveau îndelung în fața casetei cu monede, ținea cîte o monedă în mîini și vorbeau despre ea.

Uneori, destul de rar, primeam oaspeți. Cînd și cînd mai erau poftiți la noi și copii, și aveam voie să ne jucăm cu ei, iar alteori, mai des, ne duceam noi în vizită, cu părinții, la cunoscuți care aveau copii, și ne jucam acolo. Nu mergeam la școală, ci învățam acasă, cu profesori particulari, iar orele de cursuri, împreună cu așa-numitele ore de lucru, în care trebuia să ne facem lecțiile, alcătuiau un program de la care nu aveam voie să ne abatem.

Mama era o femeie afectuoasă. Ne iubea nespus de mult, și, ca să ne facă plăcere, ne-ar fi îngăduit, fără doar și poate, cîte o abatere de la regula statornicită, dacă nu s-ar fi temut de tata. Trebăluia de zor prin casă, se îngrijea de toate, rînduia totul, nu îngăduia, din pricina temerii amintite, nici o abatere, și era pentru noi o întruchipare a binelui, tot atît de desăvîrșită și de vrednică de venerație ca și tata. În casă purta, de obicei, rochii foarte simple. Numai cînd trebuia să iasă undeva cu tata își punea rochiile splendide de mătase și bijuteriile, încît ne apărea ca o zînă din cărțile noastre cu poze. Am băgat însă de seamă că purta întotdeauna pietre simple de tot, deși foarte strălucitoare, și că tata n-o împodobea niciodată cu cele cio-

plite, despre care spunea totuși că ar avea pe ele figuri grozav de frumoase.

Cît timp noi, copiii, eram încă mici, mama își petrecea fiecare vară la țară împreună cu noi. Tata nu putea să ne țină tovărășie, deoarece treburile îl rețineau în oraș, dar venea la țară în fiecare duminică și în fiecare zi de sărbătoare, rămînea la noi toată ziua și ne lăsa să facem pe gazdele. Îl vizitam și noi pe el în oraș, odată sau de două ori pe săptămînă, și atunci făcea el pe gazda și ne ospăta.

După cîțiva ani, acest fel de viață a încetat, la început fiindcă tata înaintase în vîrstă, și nu mai putea decît cu greu să se lipsească de mama, pe care o respecta profund, iar mai tîrziu și datorită faptului că izbutise să cumpere, într-un cartier mărginaș, o casă cu grădină, unde puteam să respirăm aer curat, să facem mișcare și să stăm, cum am zice, tot anul la țară.

Cumpărarea casei de la periferie a însemnat o mare bucurie. Ne-am mutat din casa veche și întunecoasă din centru în casa spațioasă și luminoasă de la periferie. Tata pusese în prealabil să fie reparată de sus pînă jos, dar chiar și după ce ne-am mutat în ea, tot mai lucrau feluriți meșteșugari în unele camere. Casa era destinată exclusiv familiei noastre ; în afară de noi nu mai locuiau în ea decît slujbașii prăvăliei, precum și, ca paznic și grădinar, un bărbat mai în vîrstă, cu soția și cu fiica lui.

În casa aceea, tata și-a amenajat ca bibliotecă o cameră cu mult mai încăpătoare decît avusese în apartamentul din centru. Totodată a rezervat o cameră anume pentru tablouri, căci în centru, din pricina lipsei de spațiu, tablourile fuseseră răspîndite în diferite încăperi. Pereții acestei noi camere a tablourilor au fost acoperiți cu un tapet castaniu închis, cu care ramele poleite formau un frumos contrast. Pe jos a fost întins un covor de culoare pastelată, ca să nu influențeze perceperea culorilor tablourilor. Tata și-a comandat și un șevalet de lemn cafeniu și l-a instalat în camera tablourilor, ca să poată să așeze pe el cîte o pînză și s-o privească în lumină prielnică.

Pentru mobilele vechi, cioplite și intarsiate, a fost amenajată o altă cameră. Tata adusese cîndva de la munte un tavan cioplit din lemn de tei și de coconar. A dispus

să fie montat în camera cu pricina și l-a completat cu cîteva adaosuri, care nu se băgau de seamă, încît pînă la urmă părea că este tavanul original al camerei. Nouă, copiilor, ne-a plăcut grozav, astfel că, atunci cînd, seara, tata și mama se duceau în camera veche ca să lucreze ceva și ne luau și pe noi, zăboveau cu îndoită plăcere acolo și îi rugam să ne povestească despre vremurile în care fuseseră făcute asemenea minunății.

La capătul unui culoar de lemn, care, la parterul casei, ducea pînă în grădină, tata a pus să se construiască o odăiță de sticlă, adică o odăiță cu cei doi pereți dinspre grădină alcătuiți numai din geamuri, ceilalți doi pereți fiind de lemn. În această odăiță a adăpostit arme vechi din felurite epoci și de felurite tipuri. Numeroase tulpini de iederă se cățărau, din grădină, pe ramele geamurilor și intrau și în cameră, unde se încolăceau pe piesele șarpantei de lemn, așa că, atunci cînd era deschis un ochi de geam, prin care sufla vîntul, iedera foșnea în jurul armelor vechi. Unei ghioage mari de lemn, care se afla în odăiță, unde se lăfăia cu ghinturile ei înfricoșătoare, tata îi spunea „luceafărul de dimineață", ceea ce noi, copiii, nu puteam înțelege, deoarece luceafărul de dimineață ni se părea cu mult mai frumos.

Mai era o odăiță pe care tata o căptușise cu mătase roșie, meșteșugit tighelită ; dar nimeni nu știa încă ce anume ar fi putut să-și găsească loc acolo.

În grădiniță erau pomi fructiferi pitici, straturi de legume și de flori, iar la capătul ei, de unde puteai privi munții, care, la o depărtare de o jumătate de milă, descriu un arc mare în jurul orașului, se aflau copaci înalți și pajiști. Vechea seră a fost în parte reparată și în parte mărită printr-un adaos.

În plus, casa mai avea o curte mare, deschisă spre grădină. Cînd iarba grădinii era udă, aveam voie să ne jucăm în curte, spre care dădeau ferestrele cămărilor, precum și cele ale bucătăriei, unde trebăluia mama.

Tata se ducea în fiecare zi în oraș, la prăvălie și la birou. Potrivit rînduielii, slujbașii îl însoțeau. La ora douăsprezece venea la masă, împreună cu slujbașii cărora nu le venise rîndul să vegheze în prăvălie în timpul orei de masă.

După-amiază tata se întorcea, de cele mai multe ori, în tîrg. Duminicile și zilele de sărbătoare le petrecea cu noi.

Întrucît acum dispuneam de mai mult spațiu, primeam mult mai des musafiri din oraș. Aceștia veneau la noi cu copiii lor, și ni se dădea voie să ne zbenguim în curte sau în grădină. Profesorii au continuat să vină la noi, la periferie, așa cum veniseră mai înainte în centru.

De teamă ca, datorită șederii îndelungate la birou, să nu se aleagă cu vreo boală, tata, la stăruințele mamei, își îngăduia în fiecare zi un răgaz, pe care îl folosea spre a face mișcare. Atunci se ducea fie la o galerie de pictură, fie la vreun prieten, care avea și el tablouri, fie la vreun străin, care avea cine știe ce rarități. Vara, în zilele de sărbătoare, dacă era vreme frumoasă, mai ieșeam uneori și la iarbă verde și ne petreceam ziua într-un sat sau la munte.

Mama, care se arăta din cale afară de încîntată de cumpărarea casei de la periferie, se ocupa, cu zel sporit, de gospodărie. În fiecare sîmbătă, rufăria „albă ca floarea de cireș" strălucea în grădină, în locul rezervat pentru întinsul rufelor, iar în casă, camerele erau dereticate sub supravegherea ei, una cîte una, în afară de cele care adăposteau minunățiile tatei, unde curățenia se făcea întotdeauna numai sub ochii lui. De fructele, florile și legumele din grădină, mama se ocupa împreună cu tata. Îi mersese vestea prin împrejurimi, astfel că vecinele veneau și îi cereau slugi care își făcuseră ucenicia în casa noastră.

Cînd am crescut mai măricei, ne-am simțit zi de zi tot mai atrași de tovărășia părinților. Tata ne arăta tablourile și ni le explica. Ne-a spus că nu are decît tablouri vechi și de preț, și că prețul acela poate fi obținut oricînd, dacă se ivește vreodată nevoia de a le vinde. Cînd ne plimbam, ne explica efectele luminii și umbrei, ne învăța numele culorilor obiectelor și ne arăta liniile care iscă mișcarea, dar o mișcare în repaos, căci repaosul și mișcarea sînt temeiul oricărei opere de artă. Vorbea cu noi și despre cărțile sale. Ne-a spus că există cărți în care sînt cuprinse toate cîte s-au întîmplat cu neamul omenesc de la începutul lui și pînă în vremea noastră, că într-însele sînt povestite viețile unor bărbați și femei care s-au bucurat cîndva de mare faimă și care au trăit de mult, unii din ei cu peste o mie

de ani în urmă. Ne-a mai spus că în alte cărți este cuprins tot ce au aflat oamenii, în mulți ani, despre lume și despre alte lucruri, în legătură cu alcătuirea și structura lor. Unele nu ne arată, ce-i drept, ce s-a întîmplat sau cum sînt rînduite toate cele de pe lume, ci mai degrabă ce și-au închipuit oamenii că s-ar fi putut întîmpla, sau ce gîndesc ei cu privire la cele lumești și la cele mai presus de fire.

Cam pe atunci a murit un unchi al mamei. Mama a moștenit bijuteriile soției lui, care se prăpădise înaintea lui, iar noi, copiii, restul averii. Ca tutore al nostru natural, tata a plasat cu garanție pupilară întreaga sumă și i-a adăugat, an de an, dobînzile.

În cele din urmă, cînd am devenit adolescenți, instrucția obișnuită, pe care o primiserăm pînă atunci, a încetat treptat. Mai întîi au părăsit scena profesorii care ne învățaseră noțiunile elementare ale cunoștințelor socotite, în zilele noastre, drept trebuincioase tuturor oamenilor ; apoi s-au împuținat și cei care ne inițiaseră în materiile predate de obicei copiilor meniți să facă parte din păturile mai cultivate sau mai distinse ale societății. Soră-mea, pe lîngă materiile la care urma să se desăvîrșească în continuare, a fost nevoită să pătrundă încetul cu încetul și tainele gospodăriei și să-și însușească rosturile ei de căpetenie, ca să poată călca într-o bună zi, cu cinste, pe urmele mamei. În ceea ce mă privește, după ce mi-am însușit cunoștințele considerate, în școlile noastre, ca premergătoare inițierii în așa-numita cultură generală, strict necesară oricui în viață, am mers înainte în unele discipline, în care, fiind mai anevoioase, nu mă puteam lipsi de îndrumare.

Într-o bună zi s-a pus chestiunea carierei mele viitoare, și atunci tata a luat o hotărîre pe care mulți au dezaprobat-o cu toată energia. Anume, a hotărît să mă fac om de știință universal. Fusesem pînă atunci extrem de sîrguincios la învățătură și îmi însușisem, plin de zel, orice materie nouă pe care mi-o predaseră profesorii, astfel că, de cîte ori erau întrebați cum am scos-o la capăt într-o anumită disciplină, aveau întotdeauna numai cuvinte de laudă. Cariera respectivă mi-o alesesem eu însumi, iar tata îmi încuviințase alegerea. Mi-o alesesem, deoarece simțeam

un fel de îndemn lăuntric, care mă mîna în această direcție. În pofida tinereții mele, mi-am dat seama încă de pe atunci că nu-mi voi putea însuși toate științele ; dar ce și cît aș putea învăța, era pentru mine un lucru tot atît de nelămurit, pe cît era de nelămurită și atracția mea spre activitatea științifică. Nu întrezăream nici foloase deosebite, pe care le-aș fi putut obține prin strădaniile mele, ci mi se părea doar că așa trebuie să procedez, ca și cum viitorul ar ascunde ceva temeinic și important. Cum să pornesc, însă, la drum și de unde să încep, nu știam nici eu, și nici ai mei nu știau. Nu aveam nici cea mai mică tragere de inimă pentru o anumită disciplină, ci toate mi se păreau vrednice de studiat. Nu aveam nici un punct de reper, din care să pot deduce că sînt înzestrat cu o capacitate excepțională pentru o anumită ramură științifică, și nici una nu mi se părea cu neputință de biruit. Ai mei n-au putut descoperi nici ei vreun indiciu din care să reiasă că aș avea o înclinare certă pentru un anumit domeniu.

Nu enormitatea unui asemenea început i-a fost luată în nume de rău tatei, ci i s-a spus că ar fi trebuit să mă îndrepte spre o profesiune care să fie de folos societății și căreia să-i închin timpul și viața, ca să pot odată și odată să părăsesc această lume cu cugetul împăcat că mi-am făcut datoria.

La această critică, tata a replicat că omul nu există pe lume numai de dragul societății, ci în primul rînd pentru el însuși. Și că dacă existența lui se desfășoară în mod ireproșabil pentru el însuși, ea va fi de folos și societății. Cel pe care Dumnezeu l-a menit să devină cel mai bun pictor din lume, ar păgubi omenirea dacă ar ține să se facă, bunăoară, jurist, iar dacă, potrivit voinței divine, ajunge cel mai mare pictor, aduce și lumii cel mai mare folos. Acest adevăr se manifestă întotdeauna printr-un imbold lăuntric, care îl împinge pe om către un anumit țel și pe care este bine să-l urmeze. Cum ar putea altminteri să-și dea seama ce menire are pe lume, — de artist, de general, de judecător, — dacă n-ar exista un spirit care să i-o spună și care să-l călăuzească spre acele țeluri, ca să-și afle fericirea și împlinirea ? Dumnezeu le orînduiește pe toate în așa fel, încît talentele să fie împărțite just, iar fiecare

treabă care trebuie făcută pe lume să fie făcută, şi să nu vină o vreme cînd toţi oamenii vor fi arhitecţi. În aceste talente profesionale sînt cuprinse şi cele sociale, iar la marii artişti, jurişti, oameni politici, sînt cuprinse întotdeauna şi echitatea, toleranţa, dragostea de ţară. Din asemenea plămadă de bărbaţi, care şi-au cultivat cît mai deplin imboldul lăuntric, au ieşit de cele mai multe ori, în vremuri de restrişte, binefăcătorii şi salvatorii patriei lor.

Există inşi care susţin că s-au făcut negustori, sau medici, sau slujbaşi de stat, numai spre binele omenirii ; în cele mai multe cazuri, această afirmaţie nu corespunde adevărului. Dacă nu i-a îndemnat chemarea lăuntrică, atunci ei nu fac, prin spusele lor, decît să tăinuiască un motiv mai josnic, şi anume faptul că meseria nu le-a fost decît un mijloc de a-şi procura bani şi bunuri şi de a-şi asigura existenţa. Mulţi din ei au îmbrăţişat o anumită profesiune fără să-şi fi cîntărit cu luare-aminte alegerea, sau au îmbrăţişat-o siliţi de cine ştie ce împrejurări, şi ca să nu-şi mărturisească slăbiciunea, invocă binele omenirii, pe care, chipurile, l-au urmărit. Apoi, mai există încă o categorie ciudată de oameni, care vorbesc fără încetare despre binele obştesc : cei cu probleme personale. Aceştia sînt mereu la strîmtoare, au întruna necazuri şi neplăceri, datorită propriei lor uşurinţe, şi recurg, drept explicaţie, la procedeul cel mai comod : dau vina pe orînduirea socială şi spun că, de fapt, nu se gîndesc decît la patrie şi că doresc să-i îndrepte pe cît posibil lipsurile. Dar cînd se întîmplă să-i cheme într-adevăr patria, o bagă în aceeaşi oală cu proprile lor probleme. În vremuri de cumpănă, aceşti oameni se dovedesc a fi cei mai egoişti, ba chiar, adeseori, şi cei mai crunţi. Pe de altă parte, nu încape îndoială că există şi oameni pe care Dumnezeu i-a înzestrat cu o deosebită înclinare şi vocaţie socială. Aceştia se consacră, dintr-o pornire lăuntrică, problemelor oamenilor, le şi înţeleg mai clar decît alţii, sînt încîntaţi dacă le pot rezolva şi-şi jertfesc adeseori viaţa pentru vocaţia lor. Iar în răstimpul, fie el îndelungat, fie el de-o clipă, în care îşi jertfesc viaţa, se simt fericiţi, deoarece şi-au urmat imboldul lăuntric.

În acțiunile noastre, Dumnezeu nu ne-a pus înainte, drept scop, folosul, nici cel personal, nici cel public, ci a conferit practicării virtuții un farmec al ei și o frumusețe a ei. Spre acest țel năzuiesc firile alese. Cel ce face binele numai pentru că răul este dăunător neamului omenesc se află destul de jos pe scara ființelor morale. Acela va fi îndemnat să recurgă la păcat, de îndată ce ar aduce astfel vreun folos omenirii sau lui însuși. Astfel de oameni sînt și cei în stare să folosească orice mijloc și care fac rău atît patriei, cît și familiei lor și propriei persoane. În vremurile în care au acționat li s-a spus oameni de stat, dar ei n-au fost decît imitații de oameni de stat, iar folosul vremelnic realizat de ei a fost un fals folos și s-a dovedit, în zilele judecății, o tristă fatalitate.

Tata nu era stăpînit de egoism, dovadă faptul că îndeplinea fără plată, în consiliul orașului, o funcție publică, că deseori lucra toată noaptea în acea funcție și că, în treburile obștești, se afla mereu, cu sume însemnate, la loc de frunte.

Spunea că trebuie să fiu lăsat în voia mea și că, pînă la urmă, din nedumerire se va desprinde la ce sînt bun și ce rost îmi este menit pe lume,

Am fost îndemnat să-mi continui exercițiile fizice. Încă de pe vremea cînd eram încă foarte mici am fost puși să facem cît mai multă mișcare. Aceasta a fost una din pricinile de căpetenie pentru care vara ne-o petreceam la țară, iar grădina casei de la periferie a fost unul din motivele principale pentru care tata a cumpărat casa. Eram lăsați de obicei, de mici copii, să umblăm și să fugim în toată voia, și nu eram opriți decît atunci cînd cădeam frînți de oboseală. În oraș luase ființă un așezămînt, în care se practicau, după o anumită regulă, exerciții fizice, menite să solicite toate părțile trupului, după nevoile fiecăreia, și să ajute la dezvoltarea lor firească. Tata mi-a dat voie să frecventez acel așezămînt, după ce a cerut sfatul unor oameni cu experiență și după ce a văzut cu ochii lui tot ce se făcea acolo. Întrucît pentru fete nu exista pe atunci un asemenea așezămînt, tata a pus să i se instaleze soră-mi, într-o încăpere a apartamentului nostru, toate aparatele pe care el și medicul casei, un adept al unor astfel de prac-

tici, le-au socotit necesare, iar soră-mea a fost nevoită să execute toate exercițiile permise de acele aparate. Cumpărarea casei de la periferie a înlesnit și mai mult instalarea aparatelor. Nu numai că **dispuneam** de mai mult spațiu înlăuntrul casei, spre a putea instala, în condiții mai prielnice și pe o suprafață mai mare, toate aparatele necesare pentru exercițiile fizice, dar mai aveam curtea și grădina, unde se puteau practica exerciții fizice și unde se mai puteau instala și alte aparate. Faptul că făceam toate astea cu dragă inimă se înțelege de la sine, datorită elanului și neastîmpărului tinereții. Încă din copilărie învățaserăm să înotăm și ne duceam vara aproape zilnic, chiar atunci cînd locuiam la periferie, de unde drumul era mai lung, la bazinul de înot. Chiar și pentru fete se înființaseră, pe atunci, bazine de înot speciale. În plus, făceam cu plăcere drumeții lungi, mai cu seamă vara. Cînd ne aflam în aer liber, afară din oraș, părinții ne îngăduiau, mie și soră-mi, să colindăm prin împrejurimi. Străbăteam atunci drumuri lungi sau ne urcam pe munte, apoi ne întorceam la locul în care ne așteptau părinții. La început ne însoțea, de cele mai multe ori, un slujitor, **dar** mai tîrziu, cînd am mai crescut, am fost lăsați să umblăm singuri. Pentru ca părinții să poată ajunge mai ușor și mai comod în orice loc din afara orașului, tata a cumpărat după cîtva timp doi cai, iar argatul, care pînă atunci fusese grădinar și, din cînd în cînd, supraveghetorul nostru, a ajuns și vizitiu. Într-o școală de călărie, în care se puteau antrena, la ore diferite, băieții și fetele, am învățat să călărim, iar mai tîrziu ni s-au fixat anumite zile ale săptămînii și anumite ore, în care puteam să facem exerciții de călărie. În grădină aveam posibilitatea să sar la loc fix, să **merg** pe scînduri înguste, să mă cațăr pe spaliere și **să arunc** discuri de piatră spre o țintă sau la o depărtare **cît** mai mare. Surorii mele, deși toată lumea o trata ca pe o domnișoară, îi plăcea grozav să ajute la muncile gospodărești mai grele, dovedind nu numai că se pricepe, dar că-i poate întrece în destoinicie chiar pe cei care, încă din copilărie, făcuseră asemenea munci. Părinții nu numai că nu puneau piedici acestor activități ale ei, ci chiar le încurajau. Soră-mea mai

făcea și lectură, cînta acompaniindu-se la pian sau la harfă, și picta cu acuarele.

După ce mi s-a luat și ultimul profesor, care îmi dăduse lecții de limbi străine, și după ce, în ramurile științifice în care, datorită faptului că erau mai grele sau mai importante, fusese socotită necesară o instruire mai îndelungată, am înaintat în așa măsură, încît nu mai era nevoie de profesor, s-a pus problema cum să se procedeze în legătură cu cariera științifică aleasă de mine, dacă era cazul să se întocmească un anumit plan și dacă să fie angajați profesori în vederea îndeplinirii lui. M-am rugat să nu mi se mai ia nici un profesor, declarînd că mă voi strădui să mă descurc singur. Tata mi-a îndeplinit dorința, iar eu am fost încîntat că am ajuns să stau pe propriile mele picioare.

Am cerut sfatul unor oameni care se bucurau de mare vază în cercurile științifice și care lucrau în instituțiile sau întreprinderile orașului. De cîte ori am apelat la ei, n-am depășit niciodată limitele modestiei. Întrucît, de cele mai multe ori, n-am pus acestor oameni decît cîte o întrebare în legătură cu studiile mele, fără să încerc să mă vîr sub pielea lor, ei nu mi-au luat în nume de rău demersurile, iar răspunsurile au fost întotdeauna foarte prietenoase și pornite din inimă. Și printre musafirii care ne treceau din cînd în cînd pragul se numărau oameni de știință. M-am adresat și lor. De cele mai multe ori întrebările se refereau la cărți și la ordinea în care ar fi trebuit să le citesc. La început am continuat în ramurile în care mai luasem lecții, deoarece pe atunci erau socotite a fi temeiul unei culturi umaniste generale, doar că mă străduiam, pe de o parte, să pun în ele mai multă rînduială decît pînă atunci, iar pe de altă parte să abordez și disciplina pentru care simțeam o crescîndă tragere de inimă. Așa s-a făcut că în întreaga mea activitate a mai domnit, totuși, o oarecare ordine, deoarece, ținînd seama de lipsa ei de orientare, era pîndită de primejdia de a se fărîmița în cele mai felurite lucruri și de a se pierde în cele mai neînsemnate mărunțișuri. Cît despre disciplinele de care abia mă apucasem, am cercetat și acele așezăminte din orașul nostru, care le-ar fi putut fi de folos : biblioteci, colecții de unelte, și mai cu seamă locuri unde se făcuseră cercetări pe care, datorită faptului

că eram nepregătit, precum și lipsei de condiții și de instrumente, nu le-aș fi putut duce niciodată singur la bun sfîrșit. Tata mi-a procurat bucuros cărțile și întregul material didactic de care aveam nevoie.

Eram plin de rîvnă și, odată ce mă apucam de o anumită disciplină, o studiam cu toată înflăcărarea de care dau de obicei dovadă tinerii cînd este vorba de lucruri îndrăgite de ei. Deși, în timpul frecventării instituțiilor publice menite desăvîrșirii spirituale sau fizice, precum și cu prilejul vizitelor ce ni le făceau unii nouă sau le făceam noi lor, cunoscusem o mulțime de tineri, n-am ajuns totuși să fiu dornic numai și numai de distracții, și încă, adeseori, serbede, cum văzusem că sînt cei mai mulți dintre acei tineri. Distracțiile organizate la noi în casă cînd primeam musafiri aveau întotdeauna un caracter mai serios. Făcusem cunoștință și cu o sumedenie de persoane mai în vîrstă, dar pe vremea aceea nu le-am dat prea mare atenție, deoarece tinerii obișnuiesc să se lege sufletește mai degrabă de cei din generația lor și să nesocotească ceea ce pot găsi la oamenii mai în vîrstă.

Cînd am împlinit optsprezece ani, tata mi-a dat pe mînă o parte a averii ce-mi revenea din moștenirea lăsată de fratele bunicii. Pînă atunci nu avusesem bani pe care să-i gospodăresc după plac ; tata îmi cumpăra orice îmi trebuia, iar pentru lucrurile de mai mică însemnătate, tata îmi dădea bani ca să mi le cumpăr singur. Din cînd în cînd primeam și sume mai mărunte pentru distracții. Pe viitor, însă, mi-a spus tata, îmi va înmîna, în prima zi a fiecărei luni, o anumită sumă, urmînd ca eu să înregistrez toate sumele într-un catastif, deoarece va scădea aceste plăți din valoarea întregii mele averi, a cărei administrare rămînea, ca și mai înainte, în seama lui, iar socoteala lui va trebui să coincidă cu a mea. Mi-a așternut pe o foaie de hîrtie lista cheltuielilor, cărora, de acum înainte, urma să le fac față cu venitul meu lunar. Mi-a spus că n-are să-mi mai cumpere niciodată nici un obiect din cele cuprinse în acea listă și că va trebui să procedez cu luare-aminte și să fiu bun gospodar, deoarece n-are să-mi dea niciodată avansuri, nici măcar în situațiile cele mai stringente. Și că, dacă mă voi gospodări în mod mulțumitor cîtva timp, îmi

va spori alocaţia lunară şi va hotărî, după o foarte atentă chibzuinţă, la ce soroc va putea să-mi dea pe mînă întreaga sumă care îmi revenea din moştenire, ca să mă descurc absolut singur, chiar şi înainte de majoratul legal.

2. DRUMEŢUL

M-am descurcat bine cu alocaţia lunară care îmi fusese fixată. De aceea, după cîtva timp, tata mi-a sporit-o, după cum îmi făgăduise. De atunci încolo am fost nevoit să-mi acopăr din venitul lunar fixat, nu numai o parte a trebuinţelor, ci toate. Acum, tata nu-mi mai înmîna banii lunar, ci, ca să mă obişnuiesc cu intervale de timp mai mari, o dată la trei luni. Nu s-a încumetat să mi-i înmîneze semestrial, sau chiar anual, pentru ca nu cumva să fac vreo prostie. Nu-mi dădea în întregime dobînzile moştenirii lăsate de fratele bunicii, ci doar o parte, iar restul îl adăuga la capital, astfel că, deşi nu puneam nimic deoparte din alocaţia lunară, averea mea sporea. Ca îngrădire a rămas în vigoare îndatorirea să locuiesc în casa părinţilor mei şi să iau masa cu ei. Pentru aceste prestaţii a fost statornicită o sumă, pe care trebuia s-o achit trimestrial. Celelalte nevoi, ca îmbrăcăminte, cărţi, instrumente şi altele, mi le puteam satisface după cum găseam eu de cuviinţă.

Soră-mea a primit şi ea împuternicirea de a dispune de partea ei din moştenirea lăsată de fratele bunicii, dar în limitele cuvenite unei fete.

Am fost amîndoi foarte încîntaţi de această rînduială şi am hotărît să ne supunem dorinţei şi voinţei părinţilor, ca să le facem plăcere.

Eu, după ce am lucrat în mai multe compartimente ale diferitelor ramuri ştiinţifice, pe care le abordasem cu profesorii mei în ultima perioadă a studiilor, şi care sînt socotite îndeobşte drept cunoştinţe necesare oricărui om cult, m-am apucat de matematică. Mi se spusese întotdeauna că este cea mai grea şi mai minunată ştiinţă, temelia tuturor celorlalte, lamura adevărului, şi că pătrunderea ei înseamnă un cîştig statornic pentru toată viaţa.

Mi-am cumpărat cărțile care mi-au fost recomandate, ca să pot porni de la noțiunile premergătoare însușite pînă atunci și să ajung la cele superioare. Mi-am procurat o tablă de ardezie de dimensiuni foarte mari, ca să-mi pot aștearne pe ea exercițiile. Stăteam așa la masa mea, în ceasurile destinate însușirii cunoștințelor, și socoteam. Călcam pe urmele oamenilor care, încetul cu încetul, au descoperit adevărurile acestei științe și care, pornind de la ele, au ajuns mereu la altele. Mi-am fixat anumite intervale de timp, în care să nu merg mai departe, ca să pot repeta cunoștințele însușite pînă atunci și să mi le întipăresc în memorie, înainte de a mă avînta spre alte zări. Cărțile pe care aveam de gînd să le parcurg una după alta mi le-am așezat în ordinea respectivă pe un raft. După un timp nu prea lung am ajuns în unele compartimente destul de grele ale matematicii superioare.

În cele din urmă, tata mi-a îngăduit să petrec uneori, vara, un anumit timp, despărțit de părinți. Pentru cea dintîi escapadă de acest fel a fost aleasă o casă la țară a unui prieten al tatei, situată nu prea departe de oraș. Am primit o odăiță de sub acoperiș, ale cărei ferestre dădeau spre viile din apropiere și, printre depresiunile dintre vii, spre munții din zare. Stăpîna casei îmi schimba la două-trei zile perdelele albe ca neaua. Părinții mei veneau foarte des la mine în vizită și-și petreceau ziua la țară. La fel de des mă duceam și eu la ei în oraș și rămîneam uneori și peste noapte la ei.

A doua vilegiatură, în vara următoare, mi-am petrecut-o mult mai departe de oraș, în casa unui țăran. În casele țăranilor noștri, unde toate odăile de locuit și celelalte încăperi sînt situate de obicei la parter, se mai află totuși, adeseori, deasupra acestor încăperi, încă un cat, cu una sau mai multe camere. Printre ele se numără și așanumita odaie-de-sus. Adesea, ea este singura încăpere a etajului. Odaia-de-sus este, oarecum, mîndria casei. În ea sînt instalate paturile frumoase ale familiei, de obicei două la număr, în ea se află scrinurile cu veșmintele de sărbătoare, în ea sînt atîrnate pe pereți armele de tragere la țintă și cele de vînătoare ale bărbatului, dacă are asemenea arme, precum și premiile cîștigate la trageri, în ea este păstrată vesela mai arătoasă a femeii, mai cu seamă

dacă are căni de cositor sau vase de porțelan, în ea sînt ținute și tablourile mai de preț ale casei, și alte podoabe, ca, bunăoară, un frumos prunc Iisus de ceară, așezat într-un puf alb și fin. Într-o asemenea odaie-de-sus a casei unui țăran locuiam eu. Casa era atît de departe de oraș, încît n-am putut să-i vizitez pe părinți decît o singură dată, folosind diligența, iar ei n-au venit deloc la mine.

Această vilegiatură a produs în mine unele schimbări. Deoarece nu puteam să fiu alături de ai mei, am resimțit mult mai intens nevoia de comunicare decît dacă m-aș fi aflat acasă, unde mi-o puteam satisface în orice clipă. Ca urmare, am recurs la scrisori și la relatări amănunțite. Pînă atunci, învățasem întotdeauna numai din numeroasele cărți pe care mi le cumpărasem cu banii mei și pe care le înșirasem pe rafturi ; dar nu încercasem încă niciodată să compun eu însumi un text ceva mai lung. Acum am fost nevoit să încerc, am încercat cu dragă inimă și m-am bucurat cînd am simțit, încetul cu încetul, cum crește în mine talentul de a zugrăvi și de a povesti. Am trecut apoi la descrieri din ce în ce mai complexe și mai iscusit alcătuite.

S-a mai ivit și o altă schimbare.

Încă din copilărie fusesem un adept convins al realității lucrurilor, așa cum apare ea în natură sau în desfășurarea ordonată a vieții omenești. Această atitudine le-a pricinuit adesea mari necazuri celor din jurul meu. Întrebam fără încetare numele lucrurilor, obîrșia și folosirea lor, iar dacă nu mi se răspundea pe loc nu mă linișteam. De asemenea, nu puteam să sufăr ca un obiect să fie preschimbat în altceva. Mă mîhnea cu osebire faptul că, datorită preschimbării sale, obiectul, după părerea mea, se degrada. M-am întristat atunci cînd un copac bătrîn din grădină a fost doborît și tăiat butuci. Butucii nu mai erau un copac, și fiind și putrezi, nu se mai putea ciopli din ei un scăunel, sau o masă, sau o cruce, sau un căluț. De cînd am făcut cunoștință cu natura și am privit molizii și brazii de pe munte, mi se rupea inima ori de cîte ori la noi în casă se făcea cîte ceva din scînduri, pentru că acele scînduri fuseseră astfel de molizi și brazi. Cînd treceam prin oraș, îl întrebam pe tata cine a înălțat catedrala Sfîntul Ștefan, de ce nu are decît o singură turlă, de ce e atît

de ţuguiată, de ce biserica e atît de neagră, cui îi aparţine cutare sau cutare casă, de ce e atît de mare, de ce altă casă are cîte două ferestre una lîngă alta şi de ce la o altă casă, ceva mai încolo, doi bărbaţi de piatră duc în spinare cornişa porţii. Tata îmi răspundea la întrebări după cum se pricepea : la unele numai cu presupuneri, la altele că nu ştie. Cînd ne duceam la ţară, voiam să cunosc toate plantele şi pietrele şi întrebam de numele ţăranilor şi ale cîinilor. Tata obişnuia să spună că ar trebui să mă fac scriitor, ca să zugrăvesc toate acestea, sau artist, pentru ca, din felurite materiale, să făuresc obiecte, punînd suflet în ele, sau cel puţin savant, ca să cercetez natura lucrurilor.

Întrucît locuiam la ţară, această însuşire m-a îndrumat pe un anumit făgaş. M-am lăsat de matematică şi m-am consacrat contemplării lumii înconjurătoare. Am început să privesc cu băgare de seamă toate cele ce se întîmplă în casa în care locuiam. Încetul cu încetul m-am deprins cu toate uneltele şi cu menirea lor. Ieşeam cu muncitorii la cîmp, pe păşuni şi în pădure, iar uneori lucram cot la cot cu ei. În felul acesta am învăţat în scurt timp cum se îngrijesc şi cum se dobîndesc toate produsele agricole din zona unde locuiam. M-am străduit să mă iniţiez şi în prelucrarea rustică, primară, a produselor meşteşugăreşti. Am aflat cum se face vin din struguri, aţă şi pînză din in, unt şi brînză din lapte, făină şi pîine din grîne. Am reţinut denumirile cu care sătenii desemnau lucrurile, şi mi-am însuşit în scurt timp indiciile după care se poate aprecia calitatea mai bună sau mai proastă a produselor agricole brute sau prelucrate. Am provocat chiar şi discuţii în legătură cu posibilitatea de a se obţine unele dintre ele în condiţii mai lesnicioase, dar m-am lovit de o îndărătnică împotrivire.

După ce am învăţat cum se obţin produsele primare în ţinutul în care mă aflam, am trecut la obiectele osîrdiei meşteşugăreşti. Nu departe de locuinţa mea era o vale netedă şi întinsă, străbătută de un rîu, care, datorită debitului lui constant şi faptului că iarna nu prea îngheaţă, era deosebit de bun pentru punerea în mişcare a unor maşini. Ca urmare, în acea vale se aflau cîteva fabrici. Mai toate aparţineau unor firme comerciale de vază. Pro-

prietarii lor locuiau la oraș și își inspectau din cînd în cînd fabricile, conduse de cîte un administrator sau director. Am vizitat, una după alta, toate acele întreprinderi și m-am informat ce se fabrica acolo. Am căutat să aflu procesul de fabricație : cum se aduce materia primă, cum este dusă la prima fază de prelucrare, de acolo la a doua, și cum trece astfel prin toate treptele, pînă ce iese pe poartă ca produs finit al fabricii. Mi-am însușit acolo cunoștințe privitoare la calitatea materiilor prime introduse în procesul de fabricație și mi s-a atras atenția asupra criteriilor după care se poate deduce calitatea produselor finite ale întreprinderii. M-am inițiat și în mijloacele și căile prin care se realizează transformările suferite treptat de materiile prime. Cu cele mai multe din mașinile folosite în acest scop eram familiarizat în linii mari, datorită cunoștințelor asimilate anterior. De aceea nu mi-a venit greu să înțeleg cum acționează fiecare mașină în vederea atingerii diferitelor scopuri urmărite. Prin bunăvoința maiștrilor respectivi am cercetat toate elementele componente ale fiecărei mașini, pînă cînd am izbutit să sesizez funcționarea ei ca un tot, de parcă aș fi văzut-o desenată pe o foaie de hîrtie, după cum nici pînă atunci nu avusesem prilejul să cunosc asemenea utilaje decît tot din desene.

Într-o perioadă mai tîrzie am abordat științele naturii. Am început cu botanica. Am căutat să determin mai întîi ce plante cresc în ținutul în care mă aflam. În acest scop am cutreierat toate împrejurimile și m-am străduit să aflu biotopii și modul de viață al diferitelor plante și să colecționez toate speciile. Pe cele pe care le puteam căra și care meritau cît de cît să fie păstrate le luam acasă. Despre cele pe care nu le puteam deplasa, ca de pildă, în primul rînd, copacii, întocmeam descrieri, întregindu-mi cu ele colecția. Cu prilejul acestor descrieri, pe care le făceam ținînd seama în permanență de toate însușirile constatate de mine la plante, a reieșit faptul că, potrivit clasificării mele, o grupă era alcătuită din alte specii decît cele indicate de către botaniști ca înrudite. Am băgat de seamă că botaniștii clasificau plantele numai după o singură caracteristică, sau după cîteva caracteristici, bunăoară după cotiledoane, sau după sepale, și că astfel

într-o grupă erau cuprinse plante care, judecînd după întreaga lor configurație și după majoritatea însușirilor lor, sînt foarte diferite unele de altele. Am păstrat totuși clasificarea tradițională, dar i-am alăturat și descrierile mele. În aceste descrieri, plantele erau grupate după criterii concrete și, dacă-mi este îngăduit să mă exprim astfel, după structura lor.

Cu mineralele pe care le colecționam, lucrurile s-au petrecut cam la fel. Încă din copilărie am căutat să-mi procur cîteva mostre de minerale. Aproape toate mi-au fost cumpărate sau dăruite din alte colecții. Erau așadar piese de muzeu și cele mai multe mai aveau pe ele etichetele cu denumirile lor. În plus, aproape toate erau în stare cristalină. Sistemul lui Mohs stîrnise cîndva mare vîlvă. Aflasem de el datorită studiilor mele matematice, și îl îndrăgisem. Acum, însă, cînd îmi căutam și-mi adunam materialele în zona în care locuiam, le-am găsit mult mai des în stare necristalină decît cristalină, și cu tot felul de însușiri concrete, pe care nu le au în stare cristalină. Cristalizarea mineralelor, — premisa sistemului lui Mohs, — mi s-a înfățișat, o dată mai mult, ca o înflorescență, potrivit căreia sînt grupate mineralele. Nu m-am putut abține ca, și aici, să completez clasificările uzuale, adăugîndu-le propriile mele descrieri.

La aproximativ o milă de orașul nostru se întinde, către soare-apune, un șir de coline de toată frumusețea. Aceste coline se succed în trepte pînă departe, întrerupte doar ici și colo de șesuri ceva mai întinse, pînă ce, la orizont, la o altitudine mai mare, se încheie cu un ținut încă și mai deluros, așa-numita Țară-de-Sus. În preajma orașului, colinele sînt presărate din belșug cu vile și împodobite cu grădini și plantații, dar la o depărtare mai mare iau o înfățișare mai rustică. Au pe versantele lor podgorii sau ogoare, pe alocuri și pajiști, iar culmile, ca și unele porțiuni neînsorite, sînt acoperite cu păduri de foioase, dar alcătuite mai mult din arbuști decît din copaci. Pîraie sau alte ape nu prea sînt pe acolo. Vara, cînd setea sau întîmplarea mă făcea să cobor, dădeam adesea, printre coline, de albia secată, umplută cu bolovani albi, a unui pîriu. În acest ținut deluros am locuit, și în cuprinsul lui am înaintat tot mai departe către soare-apune. L-am cu-

treierat în lung și în lat și am lipsit adesea zile în șir de acasă. Am parcurs cărările șinguratice care șerpuiesc printre ogoare sau printre vii și care se întind de la un sat la altul, de la o așezare la alta, pe multe mile, ba chiar și pe distanțe de o zi de mers. Am umblat prin pădure pe poteci pustii, ascunse printre copaci și arbuști și care, nu arareori se pierd fără urmă în desiș, în iarbă sau în mărăciniș. Am hoinărit adesea, chiar și fără drumeag, pe pajiști, prin păduri, și pe alte coclauri, ca să găsesc ceea ce căutam. Faptul că prea puțini orășeni se avîntă pe asemenea drumuri este lesne de înțeles, deoarece ei nu-și pot îngădui să piardă mult timp ca să guste plăcerile vieții la țară, așa încît rămîn pe șoselele late, binecunoscute ca fiind destinate desfătării cîmpenești, și nu au habar de alte cărări. Către miază-zi întregul ținut deluros era străjuit, pe o lungime de multe mile, de niște munți înalți. Pe vechiul zid de incintă al orașului nostru este un loc din care se poate zări, printre case și copaci, un petec albăstrui al acelui lanț de munți. M-am urcat deseori pe bastion și, contemplînd petecul albăstrui, n-am avut alt gînd decît : iată munții. Atunci cînd, din casa în care mi-am petrecut prima vilegiatură estivală, am zărit o parte a lanțului de munți, nu i-am dat prea mare atenție. Acum priveam din cînd în cînd, cu plăcere, de pe o măgură sau de pe coama unei coline, porțiuni întregi ale salbei albăstrii care, în verigi din ce în ce mai nedeslușite, se pierdea în depărtare. Adesea, cînd, răzbind prin hățișul sălbatic, mă pomeneam pe neașteptate într-un luminiș și mă izbea în față amurgul, care învăluia ținutul pînă hăt departe în mireasmă și în abur roșietic, mă așezam pe jos și stăteam așa pînă se stingea focul de artificii din fața mea, în timp ce fel de fel de simțăminte îmi năpădeau inima.

Ori de cîte ori mă întorceam în casa părintească, eram întîmpinat cu multă bucurie. Mama se obișnuise cu absențele mele, iar eu, de fiecare dată, veneam acasă mai maturizat. Nu arareori, ea și soră-mea mă ajutau să despachetez obiectele pe care le aduceam, ca să le pot orîndui în încăperile destinate acestui scop.

A venit, în sfîrșit, și clipa în care tata a socotit nimerit să-mi dea pe mînă, spre liberă folosință, întregul ve-

nit ce-mi revenea din moștenirea lăsată de fratele bunicii. Mi-a spus că pot dispune de acest venit cum voi crede de cuviință, numai că trebuie să-mi ajungă. A precizat că el nici n-are să adauge nimic din avutul său, nici n-are să-mi dea vreodată avansuri, deoarece venitul meu anual este atît de substanțial, încît nu numai că va putea face față nevoilor mele, chiar dacă acestea ar crește simțitor, dar îmi va ajunge și pentru distracții, și că ar mai trebui să-mi mai și rămînă ceva bani. A mai spus că, prin urmare, este în puterea mea să-mi asigur și un venit mai mare pentru viitor, cînd voi avea de făcut, poate, cheltuieli sporite. Și că nu mă mai socotește obligat să locuiesc la părinți și să iau masa la ei, dacă nu vreau, ci oriunde poftesc. Mi-a adus la cunoștință că-mi va păstra capitalul în același loc ca pînă atunci. A adăugat că, de îndată ce voi fi împlinit vîrsta de douăzeci și patru de ani, mi-l va da pe mînă. După aceea, îl voi putea administra cum mă va duce capul.

— Te sfătuiesc, însă, — a continuat tata, — să nu te lăcomești atunci la o rentă mai mare, deoarece, de cele mai multe ori, ea nu se poate obține decît mărind și nesiguranța capitalului. Caută să fii întotdeauna sigur de capital, iar renta astfel micșorată mărește-ți-o prin cumpătare. Dacă vei avea nevoie de sfatul meu, acesta nu-ți va lipsi niciodată. Iar dacă mor, sau dacă mă retrag din afaceri, aveți să primiți amîndoi, și din partea mea, cîte o sumă, care vă va spori averea. Nu pot să spun de pe acum cît de mare va fi acea sumă, dar mă străduiesc ca, prin prudență și printr-o gospodărire sănătoasă a afacerilor, s-o fac să fie cît mai mare cu putință și totodată cît mai sigură cu putință. Noi toți ne aflăm, însă, în mîna Domnului, și El poate, prin evenimente pe care nici un ochi omenesc nu este în stare să le prevadă, să-mi dea peste cap situația financiară. De aceea, fii înțelept și gospodărește-ți avutul, așa cum ai făcut și pînă acum, spre mulțumirea mea și a mamei tale.

Am fost mișcat de cuvintele tatei și i-am mulțumit din toată inima. I-am spus că mă voi strădui întotdeauna să mă arăt vrednic de încrederea sa, să-i cer stăruitor să-mi fie sfătuitor și că, în chestiunile bănești, ca și în alte privințe, n-am să întreprind niciodată nimic împotriva lui

și că nu înțeleg să fac nici cel mai mic pas fără să-l consult pe el. I-am mai spus că, atîta vreme cît locuiesc în orașul nostru, m-aș simți profund îndurerat dacă ar trebui să mă mut din casa părinților mei și că-l rog să-mi îngăduie să rămîn în casa și la masa lor, atîta timp cît Dumnezeu nu va isca El însuși o schimbare, printr-o fatalitate oarecare.

Tata și mama s-au bucurat la auzul acestor cuvinte. Mama mi-a spus că, în noua mea situație, de bărbat independent, locuința de care dispun ar putea să-mi fie insuficientă, așa că vrea să-mi mai dea cîteva încăperi, dar că acest spor de spațiu nu va implica o urcare exagerată a prețului. M-am declarat, firește, de acord. Mi-a cerut să mă duc de îndată cu dînsa, ca să-mi arate cum înțelege să-mi extindă spațiul. I-am mulțumit pentru grijă. Chiar în zilele următoare m-am instalat în noua mea locuință.

Iarna mi-am petrecut-o, în parte, cu pregătiri, pentru ca să pot face în vara următoare noi drumeții lungi. Îmi pusesem în gînd să mă avînt, în sfîrșit, în munți și să-i cutreier după pofta inimii.

Cînd a venit vara, am plecat din oraș, cu trăsura, pe drumul cel mai scurt, spre munți. Voiam ca, din punctul de sosire, să-i parcurg apoi pe jos, de-a lungul, de la răsărit pînă la apus. Am pornit de îndată. Am coborît pe văi, chiar dacă se abăteau din drumul meu și șerpuiau în fel și chip. După asemenea abateri am căutat întotdeauna să revin pe traseul meu principal. M-am urcat și pe cîte un povîrniș abrupt și am coborît apoi în valea de pe versantul opus. M-am cățărat pe cîte un pisc și am încercat să văd de acolo ținutul și să stabilesc direcția în care să înaintez. M-am ținut în general, pe cît posibil, de linia principală a crestelor și m-am abătut cît mai puțin cu putință de cumpăna apelor.

Într-o vale, pe malul unei ape extrem de limpezi, am văzut odată un cerb mort. Fusese hăituit, apoi nimerit de un glonte, și căutase pe semne apa proaspătă ca să-și aline durerea. Murise, însă, pe mal. Acum zăcea acolo cu capul în nisip, iar picioarele din față îi atîrnau în puhoiul cristalin. În jur nu se vedea nici o făptură vie. Animalul mi-a plăcut mult de tot ; i-am admirat frumusețea

și mi-a inspirat o milă profundă. Ochii de abia i se stinseseră, dar mai luceau încă, dureros. Ochii aceia, dimpreună cu chipul, care mi s-a părut aproape grăitor, erau ca o mustrare adresată ucigașilor săi. Am pus mîna pe cerb : nu se răcise încă. După ce am zăbovit cîtva timp lîngă animalul mort, am auzit din pădurile de pe munți zvon de chiote și de lătrături de ciini. Zgomotele s-au apropiat, au putut fi deslușite, și curînd după aceea au sărit peste pîrîu doi ciini de toată frumusețea, urmați de alți cîțiva. S-au apropiat de mine. Cînd au zărit însă, lîngă sălbăticiune, un om străin, unii s-au oprit la oarecare depărtare și m-au lătrat violent, iar ceilalți, urlînd, au descris în jurul meu cercuri ample, în interiorul cărora au țopăit, și, zburdînd, s-au împiedicat de pietre și s-au dat peste cap. După o bună bucată de vreme au sosit și oameni cu arme de vînătoare. Cînd s-au apropiat de cerb, și deci și de mine, au venit și ciinii, care nu s-au mai sfiit, m-au mirosit și s-au foit în jurul sălbăticiunii. După apariția vînătorilor la locul întîmplării, am plecat degrabă.

Pînă atunci, pentru studiile mele de istorie naturală, nu cercetasem animale, cu toate că citisem descrierile lor și le învățasem cu rîvnă. Nesocotisem într-atîta configurația lor trupească reală, încît, deși îmi petrecusem o parte a verii la țară, încă mai căutam să aflu caracteristicile caprelor, oilor, vacilor, privind numai pozele din cărți, și nu făpturile vii care umblau în fața mea.

Acum am început să văd lucrurile în altă lumină. Cerbul, pe care îl privisem, îmi mai plutea încă dinaintea ochilor. Era un viteaz de viță, răpus de dușmani, o ființă fără prihană. Chiar și ciinii, vrăjmașii săi, mi-au părut îndreptățiți în meseria lor. Siluetele lor zvelte, sprintene, nervoase, mi-au rămas și ele dinaintea ochilor. Numai de oamenii care împușcaseră animalul mi-a fost silă, deoarece făcuseră din asta o petrecere. Din clipa aceea am început să dibuiesc și să contemplu animalele, așa cum dibuisem și contemplasem pînă atunci pietrele și plantele. Acum, cînd mă mai aflam încă în munți, precum și mai tîrziu, acasă și cu prilejul celorlalte drumeții ale mele, am cercetat diferite animale și m-am străduit

să identific caracteristicile lor esențiale, atît după trupul lor, cît și după felul lor de viață și după rosturile lor. Mi-am însemnat toate constatările și le-am comparat cu descrierile și cu clasificările găsite de mine în cărți. Și iar s-a întîmplat să fiu în dezacord cu cărțile, cînd am văzut că unele animale apar grupate laolaltă în funcție de degete sau de alte indicii secundare, cu toate că, după părerea mea, sînt întru totul diferite ca structură. De aceea mi-am întocmit, spre folosință proprie, o altă clasificare, neconformă cu știința oficială.

În afară de ceea ce am aflat din întîmplare, în această primă drumeție a mea în munți, n-am urmărit nici un scop precis. Cutreierasem munții fără țintă, numai ca să-i văd. De aceea, după ce mi-am mai potolit acest prim imbold, am coborît pe drumul cel mai scurt în cîmp deschis și de acolo m-am înapoiat acasă cu trăsura.

În vara următoare, însă, am simțit din nou chemarea muntelui. Dacă prima dată nu privisem decît superficial, și totuși impresiile fuseseră puternice, de astă dată am început să intru în amănunte, am fost mult mai stăpîn pe mine și mi-am îndreptat atenția asupra unor lucruri deosebite. Multe din ele mi-au năpădit sufletul. M-am așezat pe un bolovan și am privit fîșiile late de umbră, întrerupte pe alocuri de porțiuni luminoase, multe din ele conturate atît de precis, încît umbra părea tăiată cu cuțitul. M-am întrebat de ce umbrele sînt aici atît de albastre, și luminile atît de intense, și verdele atît de învăpăiat, și apele atît de scînteietoare. Mi-au venit în gînd tablourile tatălui meu, pe care erau pictați munți, și mi-am zis că ar trebui să le iau cu mine, ca să pot face comparația. Am zăbovit uneori timp mai îndelungat în mici așezări, ca să cunosc oamenii, îndeletnicirile lor de zi cu zi, simțămintele lor, modul lor de a vorbi, de a gîndi și de a cînta. Am făcut cunoștință cu țitera, am privit-o, am cercetat-o și am ascultat-o cum sună, atît ca instrument solist, cît și ca acompaniament al vocii. Mi s-a părut a fi un obiect care nu-și are locul decît în munți și care este una cu munții. Norii, formarea lor, felul cum atîrnă ei pe pereții munților și cum caută ei piscurile, apoi și formarea ceții și predilecția ei pentru munți au fost pentru mine fenomene minunate.

Am urcat în vara aceea și în unele locuri mai înalte și i-am pus pe ghizi nu numai să mă însoțească pe ghețari, ceea ce mi-a plăcut peste măsură și mi-a dat prilej de meditație, dar m-am suit cu ajutorul lor și pe cele mai semețe piscuri.

În varietățile de marmură existente în munți și pe care în unele văi oamenii se pricep să le șlefuiască am văzut vestigiile unei lumi străvechi, apuse. Am căutat și am găsit plante rare și le-am trimis acasă. Frumoasa ghințură i-o adusesem încă de vara trecută soră-mi, în ierbarele mele, iar acum i-am mai adus și bujori de munte și floarea reginei. Din coconari și din jepi am luat fructele gingașe. Așa s-a scurs vremea și așa m-am întors acasă îmbogățit.

De atunci plecam în fiecare vară la munte.

Cînd, după o iarnă petrecută în locuința mea din casa părintească, mă uitam pe fereastră și nu prea mai vedeam nori cenușii și ceață, ci mult mai ades tăria albastră și voioasă, cînd aceasta îmi vestea prin colorit apropiata sa catifelare, cînd pe ziduri și pe hornuri și pe acoperișurile de țiglă, pe care le puteam cuprinde cu privirea în toate direcțiile, se așterneau pete de lumină solară din ce în ce mai intense, cînd nu se mai zărea pic de zăpadă, iar pe copacii din grădina noastră se umflau mugurii : atunci simțeam dorința de a evada în mijlocul naturii. Spre a-mi satisface cît de cît acest imbold, ieșeam cu dragă inimă din oraș și mă înviioram pe întinsul pajiștilor, al cîmpiilor, al viilor. Dar atunci cînd înfloreau pomii și apăreau cele dintîi frunze, mă și îndreptam către albastrul munților, cu toate că pe povîrnișurile lor mai strălucea zăpada. Am stat rînd pe rînd în diferite locuri, ca să le cunosc îndeaproape, ca desfătare.

Tata n-a avut nimic de obiectat împotriva acestor călătorii. A fost și foarte mulțumit de felul în care îmi gospodăream venitul, căci în fiecare an îmi mai prisosea cîte o sumă frumușică, pe care o puteam adăuga la capital, fără ca în felul acesta să-mi scadă nivelul de trai. Mă preocupau lucruri care îmi făceau plăcere și care costau destul de puțin, mult mai puțin decît distracțiile la care se dedau cunoscuții mei. Eram de o simplitate desăvîrșită la îmbrăcăminte, la mîncare și la băutură, pentru că

așa mi-era firea, pentru că părinții ne învățaseră de mici să fim cumpătați și pentru că, dacă aș fi acordat prea mare atenție acestor lucruri, m-aș fi abătut de la preocupările mele preferate. Așa, toate mergeau strună, tata și mama se bucurau că duc o viață ordonată, iar eu mă bucuram de bucuria lor.

Într-o bună zi mi-a venit ideea să mă apuc de desen. Mi-am zis că aș putea tot atît de bine să-mi desenez obiectele din natură, pe cît puteam să le descriu, și că, la urma urmei, desenul este chiar mai bun decît descrierea. M-am mirat că nu-mi venise de la bun început această idee. Desenasem, ce-i drept, și mai înainte, dar cu linii drepte și curbe, care înfățișau suprafețe și corpuri geometrice și care fuseseră trasate cu compasul și cu rigla, după reguli matematice. Știam foarte bine că se pot înfățișa, cu ajutorul liniilor, orice fel de corpuri, și văzusem acest lucru în tablourile tatei, dar nu adîncisem problema, deoarece preocupările mele erau altele. Această delăsare izvora pesemne dintr-o însușire a mea, foarte pronunțată și care mi se reproșa adeseori. Anume : cînd mă preocupa intens un domeniu, uitam din pricina lui multe altele, poate mai importante. Mi se spunea că asta înseamnă unilateralitate, ba chiar lipsă de sensibilitate.

Mi-am început activitatea de desenator cu plante, cu frunze, cu vrejuri, cu crengi. În primele încercări asemănarea n-a fost prea mare, iar calitatea desenelor a lăsat mult de dorit, după cum mi-am dat seama mai tîrziu. Dar întrucît am fost plin de zel și mi-am tot repetat încercările, s-a îmbunătățit văzînd cu ochii. Plantele puse mai înainte în ierbare, cu oricîtă grijă ar fi fost preparate, își pierdeau încetul cu încetul nu numai culoarea, dar și forma, și nu mai aminteau nici pe departe înfățișarea lor de la început. Plantele desenate, în schimb, își păstrau cel puțin alcătuirea, ca să nu mai vorbim de faptul că există plante care, datorită fie constituției lor, fie mărimii lor, ca bunăoară ciupercile sau copacii, nici nu pot fi puse într-un ierbar. Acestea puteau fi păstrate foarte bine în desene. Cu timpul, însă, nici desenele, ca atare, nu m-au mai mulțumit, deoarece le lipsea culoarea, care, la plante, îndeosebi la flori, este extrem de importantă. Am hotărît așadar să-mi colorez desenele și nu m-am dat bătut pînă

n-au început să semene cu modelele și n-au făgăduit să semene din ce în ce mai mult.

După plante am trecut și la alte obiecte, a căror culoare era izbitoare și lesne de reprodus. Am încercat să desenez în culori cîțiva fluturi. Mai tîrziu au venit la rînd unele obiecte mai puțin viu colorate, care, deși mai șterse, sînt totuși importante, ca bunăoară rocile în stare necristalizată, și am ajuns încet-încet să le prețuiesc farmecul.

De vreme ce începusem să desenez, fiind deci nevoit să privesc lucrurile mai precis, și întrucît desenul și activitatea mea din acea epocă nu mă satisfăceau totuși pe deplin, m-am pomenit, pînă la urmă, pe un alt făgaș, care ducea cu mult mai departe.

Am mai spus că-mi plăcea să mă urc pe munți și să scrutez de pe crestele lor împrejurimile. Acolo, unui ochi mai încercat, alcătuirile plastice ale pămîntului i se înfățișau în caracteristici mult mai pregnante și se grupau mai sinoptic în porțiuni mari. Acolo i se revela spiritului și sufletului farmecul genezei acestor formații, a cutelor și proeminențelor lor, a desfășurării lor și a abaterii lor de la o anumită direcție, a tendinței lor comune spre un punct central și a răspîndirii lor pe teritoriu. Mi-a revenit în memorie o imagine veche, pe care o citisem cîndva într-o carte și pe care o uitasem. Atunci cînd, din aburul văzduhului, apa se depune pe geamurile ferestrelor noastre în picături infime, de abia perceptibile printr-o lupă, și se mai lasă și gerul, ia ființă urzeala de fire, stele, evantaie, palmete, inflorescențe, căreia îi spunem flori de gheață. Toate lucrurile acestea se împletesc într-un tot, iar andrelele, șanțurile, peliculele și nodurile formate de gheață, privite cu lupa, sînt vrednice de admirat. La fel se înfățișează, privit de pe înaltul munților, pămîntul de la poalele lor. Trebuie să fi fost făurit dintr-o plămadă încremenită, și își întinde, la o scară uriașă, evantaiele și palmetele. Muntele însuși, pe care mă aflu, este punctul alb, luminos și extrem de strălucitor, pe care îl vedem în centrul gingașei urzeli a geamurilor noastre înghețate. Datorită curentului de aer sau a topirii pricinuite de căldură, marginile palmetelor de pe geamurile înghețate crapă și prezintă întreruperi. În lanțurile de munți se pro-

duc degradări cauzate de agenţii atmosferici, ca urmare a influenţei apei, aerului, căldurii şi frigului. Numai că andrelele de gheaţă de pe geamuri se degradează mai repede decît crestele munţilor. Contemplarea pămîntului aflat sub mine, căreia îi dedicam adesea ceasuri în şir, îmi înălţa inima către simţăminte superioare, şi-mi părea o preocupare nobilă, ba chiar o preocupare faţă de care toate ostenelile mele de pînă atunci nu fuseseră decît lucrări pregătitoare ale îndemnului de a cerceta geneza scoarţei pămînteşti şi de a cuprinde, prin culegerea multor date mărunte din locurile cele mai felurite, întregul, care se înfăţişează privirilor noastre, atunci cînd călătorim de la o culme la alta pe pămîntul nostru, după ce le-am parcurs în sfîrşit pe toate şi nu mai rămîne altă formaţie de cercetat decît întinsul şi boltirea mării.

Stimulat de aceste simţăminte şi meditaţii, am început să mă îndeletnicesc, ca o cheie de boltă, sau ca o sinteză a tuturor strădaniilor mele de pînă atunci, cu ştiinţa genezei pămîntului însuşi. Pe lîngă faptul că, din cînd în cînd, desenam cu precizie, de pe înălţimi, configuraţia scoarţei pămînteşti, de parcă aş fi privit-o într-o oglindă, mi-am procurat cele mai eminente opere care tratează despre această ştiinţă, m-am familiarizat cu instrumentele trebuincioase, precum şi cu modul lor de folosire.

De ştiinţa pămîntului m-am ocupat cu neostoită rîvnă şi în modul cel mai ordonat.

În plus, am învăţat, încet-încet, să cunosc cerul, morfologia fenomenelor sale şi capriciile meteorologice.

De atunci încolo, expediţiile mele în munţi au avut aproape exclusiv acest scop.

3. POPASUL

Într-o zi am plecat din munţi spre zona deluroasă. Voiam să trec de pe un masiv pe altul, traversînd o porţiune de podiş. Toată lumea cunoaşte înălţimile subalpine, care fac, ca să spunem aşa, tranziţia dintre munţi şi şes. Acoperite cu păduri de foioase şi conifere, colinele, colorate îmbietor, lasă să se vadă deasupra lor, ici şi colo,

creștetul albastru al vreunui munte, sînt întrerupte pe alocuri de cîte o pajiște strălucitoare, mînă printre ele toate apele venite din munți și pornite la vale, spre șes, duc în spinare cîte o căsuță și cîte o bisericuță, iar acolo unde munții descresc, se întind în toate direcțiile, pînă spre zonele mai cultivate și mai locuite.

Cînd, coborînd pe povîrnișul muntelui, am izbutit, la un moment dat, să pot scruta mai nestingherit tăria, am zărit, către apus, norii molateci ai unei furtuni, care începuseră să se adune, lent, și care învăluiau cerul. Mi-am continuat voinicește drumul și am observat că norii se înmulțesc și se lățesc. Am umblat cam multișor, și am ajuns într-o parte a ținutului, unde dealuri scunde alternează cu mici porțiuni de șes, unde sînt presărate gospodării țărănești, unde livezile par păduri, unde prin frunzișul întunecat licăresc turlele bisericilor, unde în fundul văilor susură pîraiele, și unde, datorită întinderii mari a șesului, se poate vedea, din orice punct, brîul zimțat, albastru, al munților. Acolo am fost nevoit să-mi caut un adăpost, deoarece nu mai era chip să ajung pînă în satul în care avusesem de gînd să poposesc. Furtuna înaintase într-atît, încît s-ar fi putut dezlănțui pînă într-un ceas, sau, în împrejurări favorabile, chiar și mai devreme.

În fața mea aveam satul Rohrberg, a cărei turlă de biserică, luminată puternic de soare, se înălța deasupra cireșilor și sălciilor. Se afla destul de aproape de drumul mare, dar și mai aproape erau două gospodării, care se lăfăiau în mijlocul pajiștilor și ogoarelor. Se mai zărea și o casă, cocoțată pe o colină. Nu părea a fi nici casă țărănească, nici anexă gospodărească, ci mai degrabă reședința de vară a unui tîrgoveț. Privisem casa asta și mai înainte, ori de cîte ori trecusem pe acolo, dar nu mă sinchisisem niciodată de ea mai îndeaproape. Acum mi-a atras cu atît mai mult atenția, cu cît, față de locul în care mă aflam, era cel mai apropiat adăpost și totodată făgăduia mai mult confort decît casele țărănești. În plus, răspîndea un farmec ciudat. Cu toate că, în afara turlei bisericii din Rohrberg, peste o bună parte a zonei se așternuse umbra, casa de pe deal mai era încă puternic luminată, iar albul ei scăpărător, îmbietor, contrasta cu cenușiul și vinețiul peisajului.

Am hotărît, așadar, să cer adăpost în acea casă.

În consecință, am căutat o cărare, care să ducă de la drumul mare la casa de pe colină. Deprins cu obiceiurile locale, nu mi-a venit greu să dau de poteca tivită cu un zăplaz și cu tufe, care urca pe colină. Am pornit la deal, și, așa cum bănuisem, m-am pomenit în fața casei. Mai primea încă din plin lumina soarelui. Dar cînd m-am apropiat de ea mi s-a dezvăluit o priveliște minunată. Casa era acoperită, de sus pînă jos, cu trandafiri, și, așa cum se întîmplă pe acele rodnice meleaguri deluroase, ca, odată ce înflorește ceva, să înflorească totul, așa se întîmplase și aici : trandafirii își dăduseră, pare-se, cuvîntul să înflorească toți odată, ca să învăluie casa într-o năframă de culori vrăjite și într-un nor de miresme îmbătătoare.

Spusa mea, precum că întreaga casă fusese acoperită, de sus pînă jos, cu trandafiri, nu trebuie luată chiar cuvînt cu cuvînt. Casa avea două caturi destul de înalte. Peretele parterului era acoperit cu trandafiri numai pînă la ferestrele etajului. Restul pînă la acoperiș era golaș și alcătuia fîșia albă, strălucitoare, care se vedea de departe și care, într-un fel, mă ademenise să urc. Trandafirii erau prinși de un spalier fixat pe fațada casei. Erau produși de numeroși arbuști : unii dintre ei pitici, cu primele frunze imediat deasupra solului, apoi alții mai nălțuți, cu tulpini ceva mai lungi decît primele, și așa mai departe, pînă cînd crengile celor mai înalți se uitau pe ferestre, în camerele de la etaj. Plantele erau în așa fel repartizate și îngrijite, încît nicăieri nu se vedea o lacună între ele, iar zidul casei, atîta cît creșteau ele de înalte, era în întregime acoperit cu trandafiri.

Nu mai văzusem niciodată o asemenea performanță, la o scară atît de mare.

Unde mai pui că erau reprezentate acolo aproape toate speciile de trandafiri pe care le cunoșteam, și cîteva pe care încă nu le cunoșteam. Culorile mergeau de la albul pur al trandafirilor albi, trecînd prin albul gălbui și roșietic al trandafirilor hibrizi, pînă la roșul pal, la purpuriu și la roșul albăstriu și negricios al trandafirilor roșii. În aceeași măsură alternau și conformațiile și structura. Plantele nu erau împărțite după culori, ci criteriul după

care erau sădite părea să fie numai cel ca pe zidul acoperit cu trandafiri să nu se ivească nici o discontinuitate. De aceea, florile alcătuiau o împestriţătură de culori.

Verdele frunzelor mi-a atras şi el atenţia. Se păstrase pur, şi n-am remarcat nici o vătămare, din cele care se ivesc la trandafiri mai des decît la alte plante, şi nici una din frecventele boli ale plantelor. N-am zărit nici o frunză uscată, sau mîncată de omizi, sau răsucită de acţiunea lor. Lipseau pînă şi insectele parazite, cărora le place atît de mult să se oploşească la trandafiri. Frunzele erau complet dezvoltate şi îşi etalau feluritele nuanţe de verde. Amestecate cu culorile florilor, frunzele alcătuiau un încîntător înveliş al casei. Soarele, care încă mai părea să lumineze numai această casă, făcea ca trandafirii şi frunzele lor verzi să aibă culori ca de aur şi de foc.

Uitînd că încercam să-mi găsesc un adăpost, am zăbovit cîtva timp în faţa florilor, apoi m-am dezmeticit şi am chibzuit ce am de făcut. Am căutat o intrare în casă, dar n-am dat de nici una. Întregul zid, cît era el de lung, nu avea nici uşă, nici poartă. Nu se zărea nici măcar o cărăruie, care să indice intrarea în clădire. Pe întregul teren din faţa casei era un strat de nisip, greblat cu îngrijire. O fîşie de gazon şi un gard viu marcau limita dintre acest teren şi ogoarele din spatele meu. Pe amîndouă laturile lungi ale casei se întindeau nişte grădini, despărţite printr-un grilaj vopsit în verde de terenul acoperit cu nisip. În acest grilaj trebuia, aşadar, să se găsească intrarea.

Şi aşa a şi fost.

În grilajul din imediata apropiere a drumului de acces de pe colină am descoperit poarta, sau, mai bine zis, două canaturi ale unei porţi, în aşa fel incluse în grilaj, încît, la prima vedere, nu puteau fi zărite. Pe canaturi se aflau cele două clanţe de alamă, iar la marginea unuia dintre canaturi, mînerul clopoţelului.

Mai întîi m-am uitat un pic, prin grilaj, în grădină. Terenul cu nisip se prelungea în spatele grilajului, numai că era tivit cu tufe înflorite şi întrerupt de pomi fructiferi înalţi, care făceau umbră. În umbra lor erau aşezate mese şi scaune ; dar nu se vedea nici ţipenie de om. Gră-

dina continua în spatele casei şi se întindea, după cum mi s-a părut, pînă hăt departe.

Am încercat mai întîi clanţele, dar poarta nu s-a deschis. Apoi am apucat mînerul clopoţelului şi am sunat.

La auzul clopoţelului, un bărbat, ivit de după tufişurile din grădină, s-a apropiat de mine. Cînd a ajuns în faţa mea, pe partea dinăuntru a grilajului, am văzut că avea, pe capul descoperit, părul nins. Altminteri era puţintel la trup şi purta un fel de surtuc de casă, sau cum i s-o fi spunînd hainei care îi era peste tot strîmtă şi care îi atîrna pînă aproape de genunchi. De îndată ce a ajuns în faţa mea, m-a privit o clipă şi după aceea m-a întrebat :

— Ce doriţi, stimate domn ?

— Se apropie o furtună, — i-am răspuns eu, — şi va ajunge curînd aici. Sînt un drumeţ, după cum se poate vedea după raniţă, şi de aceea rog să mi se dea adăpost în casa asta, pînă stă ploaia, sau cel puţin pînă încetează răpăiala mai puternică.

— Furtuna nu se va dezlănţui, — a spus el.

— Nu trece nici măcar un ceas şi se dezlănţuie, — i-am replicat eu. — Cunosc bine munţii aceştia şi mă pricep niţel şi la norii şi la furtunile de pe aici.

— Întrucît sînt cu mult mai vîrstnic decît dumneata, cred că m-am familiarizat de mult mai îndelungată vreme cu locul în care ne aflăm, decît dumneata cu munţii, — a răspuns el. — Îi ştiu şi norii şi furtunile, şi mai ştiu că azi n-are să cadă ploaia pe această casă, pe aceste grădini şi pe aceste meleaguri.

— N-are nici un rost să ne tot exprimăm părerea că o furtună va uda sau ba această casă, — am spus eu. — Dacă vă este peste mînă să-mi deschideţi portiţa grilajului, fiţi atît de bun şi chemaţi-l pe stăpînul casei.

— Eu sînt stăpînul casei.

La auzul acestor cuvinte m-am uitat cu mai multă luare-aminte la omul din faţa mea. Chipul lui vădea şi el o vîrstă înaintată, dar mi s-a părut mai tînăr decît părul şi făcea parte din categoria acelor chipuri prietenoase, îmbujorate, nedeformate de grăsimea deceniilor scurse, despre care nu se ştie niciodată ce vîrstă eu. Am spus :

— Atunci trebuie să cer iertare că am fost atît de stăruitor, fără să ţin seama de obiceiul pămîntului. Dacă spusa dumneavoastră, că nu vine furtună, trebuie s-o înţeleg ca pe un refuz, atunci am să plec de îndată. Să nu vă închipuiţi că, tînăr cum sînt, mă tem prea tare de ploaie. Nu-mi este mai plăcut să fiu udat pînă la piele decît să rămîn uscat, dar nu-mi este, totuşi, nici chiar atît de neplăcut, încît, din pricina asta să cad pe capul cuiva. M-a prins deseori ploaia, şi nu e nici o nenorocire dacă mă prinde şi azi.

— Aici sînt de fapt două chestiuni distincte, — a răspuns el, — şi am cîte o replică pentru fiecare dintre ele. Prima este că, în ce priveşte fenomenele naturii, dumneata ai făcut o afirmaţie greşită, poate pentru că nu cunoşti destul de bine condiţiile locale sau că nu ţii seama îndeajuns de acele fenomene. Această greşeală am ţinut s-o îndrept, căci, în lucrările naturii trebuie respectat adevărul. A doua : dacă, fie cu furtună, fie fără, vrei să intri în această casă şi dacă ai de gînd să-i accepţi ospitalitatea, te primesc cu dragă inimă. Casa asta a mai avut aospeţi, şi pe mulţi dintre ei i-a găzduit bucuros ; şi te va găzdui la fel de bucuros şi pe dumneata şi-ţi va da masă şi îngrijire atîta vreme cît vei socoti că ai nevoie. Aşa încît te rog să intri.

Cu aceste cuvinte, a apăsat pe zăvorul canatului porţii, canatul s-a deschis, s-a răsucit cu o rolă pe o şină de fier semicirculară şi mi-a făcut loc să intru.

Am stat o clipă nehotărît.

— Dacă nu vine furtună, — am spus eu, — atunci n-am, la urma urmei, nici un motiv să intru aici, deoarece numai din pricina furtunii m-am depărtat de drumul mare şi am urcat pînă la casa asta. Fie-mi însă cu iertare dacă revin asupra problemei. Sînt aproape un fel de naturalist şi am studiat ani de-a rîndul fenomenele naturii şi mai cu seamă munţii aceştia, iar experienţa îmi spune că astăzi se va abate o furtună asupra acestor meleaguri şi a acestei case.

— Acuma chiar că ar trebui să intri în casă, — a spus el. — Propun să aşteptăm împreună, ca să vedem care din noi doi are dreptate. E adevărat că eu nu sînt naturalist şi deci nu pot să spun că m-am îndeletnicit cu ştiinţele na-

turii, dar am citit cîte ceva despre aceste lucruri şi m-am străduit în tot timpul vieţii să le observ şi apoi să cuget asupra celor citite şi văzute. Mulţumită acestor străduinţi am zărit astăzi semne neîndoielnice că norii, care încă se mai află către soare-apune, care au şi tunat o dată şi care te-au îndemnat pe dumneata să te sui pînă la mine, nu vor aduce ploaie nici aici, nici în altă parte. Cînd soarele va coborî, s-ar putea ca norii să se fragmenteze şi să se împrăştie pe cer. Diseară va bate poate vîntul, iar mîine vom avea cu siguranţă din nou vreme frumoasă. S-ar putea întîmpla, nu-i vorbă, să cadă cîţiva stropi grei sau să burniţeze un pic, dar în nici un caz pe această colină.

— Dacă aşa stau lucrurile, — am răspuns eu, — intru bucuros, şi tot bucuros aştept cu dumneavoastră, grozav de curios, deznodămîntul.

După aceste cuvinte am intrat, iar el a încuiat grilajul şi a spus că o ia înainte, ca să-mi arate drumul.

M-a condus în jurul casei, deoarece uşa se afla pe faţada opusă celei cu trandafiri. După ce a descuiat-o cu o cheie, m-a poftit să intru. Dincolo de uşă am zărit un culoar, pardosit cu marmură amonitică.

— Asta, — a spus el, — este de fapt intrarea principală, însă deoarece n-aş vrea să mi se strice pardoseala culoarului, o ţin mereu încuiată, şi toată lumea intră pe o altă uşă, de care vom da după ce vom trece din nou de colţul casei. De dragul pardoselii, sînt nevoit să te rog şi pe dumneata să-ţi vîrî bocancii în aceşti papuci de pîslă.

Înăuntru, chiar lîngă uşă, se aflau cîteva perechi de pîslari gălbui. Nimeni nu putea fi mai convins decît mine de nevoia de a cruţa această nobilă şi frumoasă marmură, care este atît de minunată în sine şi care aici era şlefuită cu măiestrie. Mi-am vîrît aşadar cizmele într-o pereche de asemenea încălţări, el la fel, şi am pornit amîndoi aşa pe pardoseala netedă. Culoarul, luminat de sus, ducea spre o uşă castanie cu tăblii. În faţa ei, el şi-a lepădat papucii de pîslă, mi-a cerut să fac şi eu acelaşi lucru şi, după ce i-am lăsat amîndoi pe pragul de lemn al uşii, a deschis-o şi m-a condus într-o cameră. Părea să fie o sufragerie, deoarece în mijloc avea o masă astfel concepută, încît să poată fi mărită sau micşorată, în funcţie de numărul mai mare sau mai mic de persoane care urmează să ia loc în jurul ei.

În afară de masă, în încăpere nu se mai aflau decît scaune și un bufet, în care poate că se țineau lucrurile trebuincioase servirii mesei.

— Leapădă-ți în această cameră pălăria, bastonul și raniță, — a spus bătrînul, — și după aceea am să te conduc într-o altă încăpere, în care ai să poți să te odihnești.

După ce a rostit acestea, iar eu i-am dat ascultare, s-a apropiat de o rogojină lată de paie și de niște perii de ghete, aflate la ieșirea din cameră, și-a curățat cu multă luare-aminte ambele încălțări și m-a poftit să fac la fel. După ce am isprăvit, a deschis ușa de ieșire, care era tot castanie și cu tăblii, și m-a condus, printr-un vestibul, într-o cameră de odihnă, situată lîngă vestibul.

— Acest vestibul, — a spus el, — este de fapt intrarea în sufragerie, în care se poate intra și pe ușa cealaltă.

Camera de odihnă era o încăpere prietenoasă și părea destinată anume odihnei. N-avea alt mobilier decît mese, scaune și fotolii. Pe mese, însă, nu se afla nimic din ceea ce, în mod obișnuit, se întîlnește în camerele noastre de primire, precum cărți, sau mape cu desene, sau alte asemenea lucruri, ci dimpotrivă, blaturile lor erau goale și grozav de bine șlefuite și lustruite. Erau de lemn de mahon, de culoare închisă, care, cu timpul, aproape că se înnegrise. Se găsea aici un singur obiect, care nu era nici masă, nici scaun, anume : o etajeră cu cîteva policioare, plină cu cărți. Pe pereți erau atîrnate gravuri.

— Aici te poți odihni, dacă ești ostenit de drum sau dorești pur și simplu să te destinzi, — a spus bătrînul. — Eu mă duc să poruncesc să ți se pregătească ceva de mîncare. Are să trebuiască să rămîi cîteva minute singur. Pe etajeră sînt niște cărți, dacă dorești cumva să le răsfoiești.

După aceste cuvinte a plecat.

Eram într-adevăr obosit, așa că m-am așezat pe un scaun.

Stînd jos, mi-am dat seama de ce ținea bătrînul să-și curețe cu atîta grijă încălțămintea înainte de a intra în această cameră și de ce-și exprimase dorința ca și eu să fac același lucru. Camera avea ca pardoseală un parchet minunat, cum nu mai văzusem niciodată. Era aproape un covor de lemn. Nu mă mai săturam admirîndu-l. Fuseseră îmbinate tot soiul de esențe de lemn în culorile lor natu-

rale, încît rezulta o întreagă combinație de desene. Întrucît mă obișnuisem, din colecțiile tatei, cu asemenea lucruri, și mă și pricepeam nițel să le judec, mi-am dat seama că aici totul trebuie să fi fost realizat după un plan întocmit în culori, care mi s-a părut a fi el însuși o capodoperă. Mi-am zis că aici n-am voie să mă scol în picioare și să calc pe o asemenea frumusețe, mai ales ținînd seama de măselele bocancilor mei de munte. Dealtfel, nici nu-mi venea să mă scol în picioare, deoarece, după o drumeție destul de lungă, odihna era foarte binevenită.

Și am stat așa, în casa albă, spre care urcasem ca să aștept acolo furtuna.

Soarele tot mai dezmierda casa, se uita pieziș pe ferestrele acestei camere și așternea pete luminoase pe frumoasa ei pardoseală.

După o bucată de vreme m-a cuprins un simțămînt ciudat, pe care la început nu mi l-am putut explica : mi s-a părut că nu mă aflu într-o cameră, ci în aer liber, și anume într-o pădure tăcută. Mi-am îndreptat privirea spre ferestre, ca să găsesc o explicație, dar ferestrele nu mi-au dat-o. Am văzut prin ele un petec de cer, în parte senin și în parte cam înnorat, iar sub cer un petec din verdele grădinii, verdele unor copaci semeți, o priveliște de care mai avusesem parte foarte des. M-am simțit împresurat de aer liber, de aer curat. În sfîrșit am descoperit și pricina : ferestrele camerei aveau oberlihturile deschise. Aceste oberlihturi nu erau batante spre interior, ca de obicei, ci glisante, și anume în așa fel, încît să poată fi glisată în toc fie cerceveaua cu geam, fie o cercevea cu un zăbranic fin de mătase gri. Acum, în timp ce mă odihneam în cameră, în oberlihturi se aflau cercevelele cu zăbranic. Aerul putea năvăli în voie în cameră, dar muștele și praful nu.

Cu toate că, în primul moment, aerul curat mi-a dat impresia că mă aflu sub cerul liber, această explicație, ea singură, nu mi s-a părut suficientă. Am mai băgat de seamă încă ceva. În camera în care mă aflam nu pătrundea nici cel mai mic zgomot al unei case locuite, zgomot care, oricît de deplină ar fi liniștea din casă, se percepe, mai mult sau mai puțin, în răstimpuri. Acest gen de absență a zgomotului casnic ascundea cu siguranță vecinătatea unor în-

căperi locuite, dar nu putea nici ea, precum nici aerul liber, să-mi creeze senzaţia că mă găsesc într-o pădure.

Într-un tîrziu am avut impresia că am aflat motivul. Anume, am auzit, cu foarte rare şi scurte întreruperi, cînd mai de aproape, cînd mai de departe, cînd mai încet, cînd mai tare, ciripit şi cîntec de păsări. Mi-am îndreptat luarea-aminte asupra acestei constatări şi mi-am dat curînd seama că nu se auzeau numai vocile unor păsări care trăiesc pe lîngă casa omului, ci şi cele ale unora al căror cîntec şi ciripit îmi era cunoscut doar din păduri şi din crînguri mai singuratice. Aceste sunete nu prea izbitoare, cunoscute de mine din hoinărelile mele prin munţi, şi cărora, la drept vorbind, nu le dădusem atenţie dintru început, fuseseră pesemne cauza principală a amăgirii mele, cu toate că şi tăcerea din încăpere şi aerul curat avuseseră poate partea lor de vină. Trăgînd cu urechea la acest ciripit întîmplător, m-am încredinţat că, într-adevăr, se puteau desluşi sunetele unor păsări sihastre, care vieţuiesc numai în desimea codrului, ceea ce părea ciudat într-o cameră elegantă locuită.

Dar întrucît descoperisem, sau crezusem că am descoperit, temeiul impresiei mele, s-a spulberat şi o bună parte a misterului, şi totodată a plăcerii create de el.

Stînd aşa şi ascultînd cu luare aminte cîntecul păsărilor, mi-a trecut numaidecît şi altceva prin minte. De obicei, atunci cînd se apropie o furtună şi zăpuşeala încremeneşte în văzduh, păsările de pădure amuţesc. Mi-am adus aminte că adeseori, în asemenea clipe, n-am auzit, în cele mai frumoase, mai dese şi mai singuratice păduri, nici cel mai slab sunet, în afară, poate, de ciocănitul ghionoaiei, o dată sau de două ori, şi de ţipătul scurt al acelui vultur, pe care ţăranii îl numesc hultan. Dar şi el tace, atunci cînd furtuna se află în imediata apropiere. Numai păsările care trăiesc pe lîngă casa omului şi care se tem de furtună ca şi el, sau cele care sălăşluiesc în slăvi şi pe întinderi şi admiră, poate, maiestuoasa ei apropiere, prevestesc că este gata să se dezlănţuie. Astfel, am văzut rîndunele care făceau volte, sau chiar ţipau, dinaintea norilor grei ai unei furtuni ameninţătoare, şi tot astfel am văzut ciocîrlii care cîntau în timp ce săgetau tăria înspre norii de furtună întunecaţi. Cîntecul păsărilor de pădure mi-a apărut acum ca un semn rău pen-

tru prezicerea mea, că vine furtună. M-a mirat și faptul că încă nu se arătaseră semnele dezlănțuirii, pe care, atunci cînd părăsisem drumul mare, n-o crezusem prea departe. Soarele tot mai dezmierda casa, iar petele lui de lumină tot mai stăruiau pe frumosul parchet al camerei.

Amfitrionul meu își pusese în gînd, pare-se, să mă lase multă vreme singur, pesemne ca să-mi dea răgaz pentru liniște și odihnă, deoarece nu s-a întors atît de curînd pe cît mă așteptam.

După ce m-am odihnit așa o bună bucată de vreme și odihna a început să mă plictisească, m-am sculat de pe scaun și, în vîrful picioarelor, ca să feresc pardoseala, m-am dus la etajeră, ca să mă uit la cărți. Dar acolo nu se aflau decît aproape numai poeți. Am găsit volume de Herder, Lessing, Goethe, Schiller, tălmăciri din Shakespeare făcute de Schlegel și Tieck, o *Odisee* grecească, dar și cîte ceva din *Geografia* lui Ritter, din *Istoria universală* a lui Johannes Müller și din operele lui Alexander și Wilhelm Humboldt. I-am pus deoparte pe poeți și am luat *Călătoria în țările Echinoxului* de Alexander Humboldt, care-mi era cunoscută, dar pe care o reciteam întotdeauna cu plăcere. Cu cartea în mînă m-am înapoiat la locul meu.

Citeam de o bună bucată de vreme, cînd amfitrionul meu a intrat în cameră.

Credeam că, dacă a lipsit atîta, și-a schimbat costumul, deoarece, oricum, avea un oaspete, iar hainele pe care le văzusem pe el erau destul de ponosite. Dar s-a întors în aceleași veșminte în care apăruse în fața mea la poarta grilajului.

Nu s-a scuzat că a lipsit, ci mi-a spus să am bunătatea, dacă m-am odihnit și doresc să iau masa, să-l urmez în sufragerie, unde voi fi servit.

Am răspuns că m-am odihnit, dar că n-am venit decît să cer adăpost și nu ca să mai stingheresc și altminteri, îndeosebi în ce privește mîncarea și băutura.

— Nu stinghereşti, — a răspuns bătrînul. — Trebuie să mănînci ceva, mai cu seamă că ești nevoit să rămîi aici pînă cînd se lămurește problema furtunii. Întrucît este trecut de amiază, iar noi prînzim exact la amiază, și întrucît de la prînz pînă la cină nu se mai servește nimic, se va pune masa anume pentru dumneata, ca să nu aștepți pînă

diseară. Dar dacă ai prînzit şi vrei să aştepţi pînă diseară, onoarea casei cere, totuşi, să ţi se ofere ceva, iar dumneata eşti liber să accepţi sau nu. Urmează-mă aşadar în sufragerie.

Am pus cartea lîngă mine pe scaun şi m-am pregătit să-l urmez.

El, însă, a luat cartea şi a pus-o la locul ei, pe etajeră.

— Să-mi fie cu iertare, — a spus el. — La noi este un obicei : pentru ca o persoană care aşteaptă în această cameră sau care se găseşte aici din orice alt motiv, să poată citi cîte ceva, fie la întîmplare, fie la alegere, noi punem cărţile înapoi pe etajeră după folosire, pentru ca încăperea să-şi păstreze înfăţişarea cuvenită.

Apoi a deschis uşa şi m-a poftit s-o iau înainte spre sufrageria care îmi era cunoscută.

Cînd am ajuns am găsit masa pusă. Pe o splendidă faţă de masă de pînză albă am văzut un singur tacîm, precum şi compoturi, vin, apă şi pîine, iar într-un vas gheaţă fărîmiţată, de pus în vin. Nu mi-am mai văzut raniţa şi toiagul de drumeţie, dar pălăria mai era încă la locul ei.

Însoţitorul meu a scos dintr-unul din buzunarele hainei un clopoţel, cred că de argint, şi a sunat. Numaidecît a apărut o slujnică şi a adus o găină friptă şi o lăptucă frumoasă cu picăţele roşii.

Amfitrionul meu m-a poftit să iau loc şi să mă ospătez.

Invitaţia fiind atît de prietenoasă, am acceptat-o. Mai mîncasem o dată, nu-i vorbă, dar înainte de amiază, şi, după atîta drum, mi se făcuse iarăşi foame. M-am înfruptat aşadar din bunătăţile ce-mi fuseseră puse în faţă.

Amfitrionul meu s-a aşezat lîngă mine, mi-a ţinut tovărăşie, dar n-a mîncat şi n-a băut nimic.

După ce am isprăvit mi-a propus să mă ducă în grădină, dacă nu sînt prea ostenit.

Am primit.

A sunat din nou din clopoţel, ca să poruncească să se strîngă masa, şi m-a dus în grădină, de astă dată nu prin culoarul prin care intraserăm, ci prin unul pardosit cu dale obişnuite. Purta acum pe pletele albe o tichiuţă dintr-un material ajurat, asemenea celor puse de obicei pe capetele copiilor, spre a le prinde cîrlionţii ca într-o plasă.

Cînd am ajuns sub cerul liber am constatat că, în timp ce mîncam, soarele încetase să mai lumineze casa, căci fusese acoperit de perdeaua de nori, prevestitori ai furtunii. Deasupra grădinii, ca și deasupra întregului ținut, se așternuse umbra uscată, caldă, care se ivește întotdeauna în asemenea împrejurări. Dar perdeaua de nori nu se schimbase prea mult în timp ce mă aflasem în casă, și nu prevestea dezlănțuirea apropiată a ploii.

Rotindu-mi privirea m-am convins numaidecît că grădina din spatele casei era foarte întinsă. Nu era, însă, o grădină ca cele amenajate de obicei în jurul caselor de țară ale orășenilor, adică plantată cu arbuști și copaci neroditori sau cel mult purtători de fructe ornamentale, iar printre ei gazon și poteci așternute cu nisip, sau cîteva straturi de flori, ci o grădină care îmi amintea de cea din jurul casei mele părintești de la periferie. Cuprindea o livadă foarte întinsă, dar pomii lăsau destul loc liber între ei, pentru numeroși arbuști fructiferi sau și pur floricoli, și ca să crească și să se coacă acolo legume și flori. O parte din flori fuseseră sădite în răzoare anume, o parte înșirate ca borduri, și o parte se găseau în locuri speciale, unde își puteau etala frumusețea. Pe mine, asemenea grădini m-au întîmpinat întotdeuna cu simțămîntul domesticității și al utilității, pe cînd celelalte pe de o parte nu-mi amintesc de casă, din lipsă de fructe, iar pe de altă parte nu sînt nici cu adevărat pădure. Tot ce poate înflori în epoca trandafirilor, aici înflorise și mirosea, și deoarece norii grei stăteau grămadă pe cer, mireasma era cu atît mai pătrunzătoare și mai puternică, ceea ce indica, iarăși, furtună.

În preajma casei se afla o seră. Dar nu era așezată cu latura ei lungă înspre cărarea pe care mergeam noi, ci cu cea scurtă. Iar această latură scurtă, acoperită și ea în parte cu tufe, era îmbrăcată cu trandafiri.

Am parcurs o alee lată, care tăia grădina în două. La început era orizontală, dar apoi o lua încetișor la deal.

Trandafirii dominau și în grădină, fie că ici și colo, pe cîte un loc adecvat, se afla cîte un arbust singuratic, fie că arbuștii erau înșirați, ca garduri vii, pe anumite trasee, fie că erau grupați în răzoare, unde găseau condiții prielnice ca să se dezvolte și unde se puteau înfățișa ochiului în chip cît mai plăcut. Un grup de trandafiri foarte închiși la cu-

loare, aproape violeți, era împrejmuit cu un grilaj fin, ca să-l pună în evidență sau să-l ocrotească. Toate florile erau deosebit de corect dezvoltate, ca și cele de pe fațada casei. Chiar și cele pe cale de a se ofili mai aveau petale viguroase și sănătoase.

Mi-am exprimat mirarea în legătură cu această din urmă constatare.

— Păi n-ai văzut niciodată una din acele femei bătrîne, — a spus însoțitorul meu, — care, în tinerețe au fost foarte frumoase și care au rămas voinice vreme îndelungată ? Ele se aseamănă cu acești trandafiri. Chiar dacă chipul lor este brăzdat de nenumărate riduri, mai stăruie totuși, printre riduri, grația și o culoare plăcută, nespus de frumoasă.

Am răspuns că n-am băgat niciodată de seamă acest fenomen, și ne-am continuat drumul.

În afară de trandafiri, mai erau și alte flori în grădină. În locuri umbroase se întindeau straturi întregi de urechea-ursului. De fapt, se veștejiseră cam de mult, dar frunzele lor verzi și tari dovedeau că erau bine îngrijite. Ici și colo, pe cîte un loc izolat, se afla un crin. Niște garoafe frumos crescute se lăfăiau în ghivece, pe un stativ al lor, pe care fuseseră fixate niște dispozitive, menite să ferească florile de soare. Nu înfloriseră încă, dar bobocii erau foarte umflați și prevesteau flori de toată frumusețea. S-ar putea ca pe stativ să fi fost așezate doar cele selecționate, deoarece, înaintînd un pic, am văzut pepiniera acestor plante, rînduită în straturi lungi, întinse pînă departe. Altminteri, se mai aflau acolo florile obișnuite de grădină, unele în straturi, altele pe locuri mici, demarcate, și altele înșirate ca borduri. De o preferință deosebită părea să se bucure micșuneaua, căci ea se înfățișa în mare număr și de o mare frumusețe, precum și în multe soiuri. Mireasma ei binefăcătoare străbătea văzduhul. Am văzut această floare chiar și în ghivece, puse în locuri prielnice. Cît despre plantele cu bulb, — zambile, lalele și altele, — nu mi-am putut da seama care și cîte din ele erau prezente în grădină, deoarece trecuse vremea înfloririi lor.

Legumele ocupau terenurile mai mari și mai întinse. Între ele și pe laturile lor se vedeau culturi de fragi. Păreau să aibă parte de o îngrijire deosebită, multe din ele

erau legate de araci, și aveau între ele niște plăcuțe de tinichea cu denumirea lor.

Pomii fructiferi erau răspîndiți în întreaga grădină. Și pe ei, dar mai cu seamă pe numeroși pomi pitici, am văzut plăcuțe albe cu denumiri.

În unii pomi am zărit niște cutiuțe de lemn, atîrnate fie de trunchi, fie de crengi. În Țara-de-Sus se obișnuiește să li se ofere graurilor asemenea cutii, ca să-și înjghebeze cuibul în ele. Cutiile aflate aici erau însă de un alt soi. Am vrut să întreb, dar ne-am luat cu vorba și am uitat.

În timp ce străbăteam așa grădina am auzit din nou, mai cu seamă din partea ei plantată cu arbuști, glasurile de păsări pe care le auzisem în camera de așteptare, numai că aici erau mai clare.

După ce am străbătut o mare parte a grădinii, mi-a venit în gînd și un alt amănunt, și anume faptul că nu zărisem nicăieri stricăciuni produse de omizi. În timpul hoinărelilor mele pe aceste meleaguri le văzusem totuși, măcar că, nefiind prea mari și neprimejduind pomicultura, nu-mi atrăseseră prea mult atenția. Izbit de prospețimea frunzișului din această grădină, mi-au venit din nou în minte. De aceea am privit mai îndeaproape frunzișul și mi s-a părut că este chiar mai împlinit decît auirea, frunzele verzi erau mai mari și mai colorate, toate întregi, iar cireșele, merele și perele, crude încă, se zăreau dintre frunze plesnind de sănătate. Întrucît această constatare mi-a atras luarea aminte, am privit mai îndeaproape și varza, plantată nu departe de poteca noastră. Nici o nervură golașă, care să fi fost ronțăită de omizi. Foile erau întregi și frumoase. Mi-am pus în gînd să aduc vorba cîndva, în fața însoțitorului meu, de aceste observații.

Între timp am ajuns pînă la limita terenului plantat. Acolo începea pajiștea, care urca mai abrupt, la început presărată cu copaci, dar mai sus golașă.

Ne-am urcat pe ea.

Cînd am ajuns la o înălțime destul de mare și copacii nu mai stînjeneau priveliștea, m-am oprit un pic, ca să privesc cerul. Însoțitorul meu s-a oprit și el. Furtuna nu se mai vedea acum numai către soare-apune, ci pretutindeni. Am auzit, de departe, și tunete, care s-au tot repetat. Le-am auzit ba dinspre soare-apune, ba dinspre miazăzi,

ba din locuri pe care nu le-am putut identifica. Omul meu, se vede treaba, era sigur de ceea ce spusese, deoarece am văzut că niște muncitori trăgeau de zor la cîteva fîntîni cu cumpănă, ca să trimită apa spre jgheaburile care străbăteau grădina, și prin ele în rezervoare. Am mai văzut și că niște muncitori se duc la rezervoare ca să-și umple stropitoarele și că le deșartă pe răzoare. Eram tare nerăbdător să văd cum se vor desfășura lucrurile, dar n-am scos nici un cuvînt, iar însoțitorul meu a tăcut și el.

După o scurtă oprire pe pajiște ne-am reluat urcușul, la urmă din ce în ce mai pieptiș.

În sfîrșit, am ajuns în locul cel mai înalt și totodată la hotarul grădinii. Dincolo, terenul cobora din nou, dar în pantă dulce. În locul în care ne aflam era un cireș foarte mare, cel mai mare pom din grădină și poate cel mai mare din tot ținutul. În jurul trunchiului lui era o laviță de lemn, iar în fața ei patru mesuțe, cîte una spre fiecare din cele patru puncte cardinale, pentru odihnă, sau pentru a putea contempla privelișteа, sau pentru citit și scris. De acolo se putea cuprinde cu privirea aproape întregul orizont. Mi-am adus aminte atunci, foarte precis, că în timpul drumețiilor mele, mai văzusem acest copac, fie de pe drumul mare, fie din alte locuri. Îmi apăruse ca un punct întunecat, bine marcat, care încununa locul cel mai înalt din tot ținutul. În zilele senine se putea vedea de aici, cu siguranță, întregul lanț de munți de la miazăzi ; dar acum nu se zărea nimic, deoarece totul se contopea într-o singură îngrămădire de nori de furtună. Către miază-noapte se deslușea un șir de înălțimi îmbietoare, în spatele cărora, după aprecierea mea, trebuia să se afle orășelul Landegg.

Ne-am așezat pe laviță și am stat așa cîteva minute. Părea că nimeni nu putea să treacă pe acolo fără să se oprească și să-și rotească privirea, căci în jurul cireșului iarba era călcată în picioare, încît se vedea pămîntul golaș, de parcă o potecă ar fi făcut înconjurul cireșului. Te simțeai așadar îndemnat să te reculegi în acel loc.

După ce ne-am odihnit o bucată de vreme, am zărit o făptură care, ivită dintre arbuștii și copacii aflați la o depărtare nu prea mare, urca spre noi. Cînd a ajuns ceva mai aproape mi-am dat seama că era un amestec de băiat și adolescent. Ba ți se părea că cel ce se apropia este un flăcău

în lege, ba că este încă un băiat. Purta un veşmînt de in, în dungi albe şi albastre, în jurul gîtului n-avea nimic, iar pe cap numai o claie de cîrlionţi castanii.

După ce s-a apropiat a spus :

— Văd că ai treabă cu un bărbat străin, aşa că n-am să te stînjenesc şi am să cobor înapoi în grădină.

— Bine faci, — a spus însoţitorul meu.

Băiatul a făcut o rapidă şi uşoară plecăciune înspre mine, s-a întors şi a luat-o înapoi, în direcţia din care venise.

Noi am mai rămas.

Între timp, pe cer nu se schimbase mai nimic. Stăruia aceeaşi pătură de nori, şi auzeam aceleaşi tunete. Numai că, deoarece această îngrămădire de nori părea să se fi întunecat şi mai mult, scăpăra din cînd în cînd şi cîte un fulger.

După cîtva timp, însoţitorul meu a spus :

— Călătoria dumitale nu are, cred, un ţel, care să poată fi stînjenit de o vizită de cîteva ceasuri, sau de o zi, sau de mai multe zile.

— Aşa e, cum aţi spus, — am răspuns eu. — Scopul meu este ca, atîta cît mă ţin puterile, să-mi duc mai departe cercetările ştiinţifice şi, pe lîngă aceasta, să gust viaţa în aer liber, ceea ce de asemenea socot că nu este de lepădat.

— Acest al doilea scop, într-adevăr, nu este nici el de lepădat, — a replicat însoţitorul meu. — Iar acum, de vreme ce mi-ai dezvăluit ţelul călătoriei dumitale, ai să primeşti de bună seamă, dacă am să te rog să nu pleci astăzi mai departe, ci să-ţi petreci noaptea în casa mea. Dacă ai să doreşti apoi să mai zăboveşti la mine şi mîine, sau încă vreo cîteva zile, poţi să rămîi. Depinde numai de dumneata.

— Aş fi vrut, chiar dacă furtuna ar fi ţinut un timp mai îndelungat, să ajung încă astăzi la Rohrberg, — am spus eu. — Dar întrucît sînteţi atît de amabil cu un călător necunoscut, primesc cu dragă inimă să rămîn la noapte în casa dumneavoastră, şi vă sînt recunoscător pentru invitaţie. Cu privire la ce voi face mîine, nu pot să iau deocamdată nici o hotărîre, deoarece ziua de mîine n-a sosit încă.

— Prin urmare, aşa cum am presupus de la bun început că se va întîmpla, ne-am înţeles pentru noaptea ce vine, — a spus însoţitorul meu. — Ai băgat, pesemne, de

seamă că, atunci cînd ai intrat ca să iei masa, raniţa dumitale şi toiagul dumitale de drumeţie nu se mai aflau în sufragerie.

— Într-adevăr, am băgat de seamă, — am răspuns eu.

— Am pus să ţi le ducă pe amîndouă în camera dumitale, — a spus el, — deoarece bănuisem că ai să rămîi la noapte în casa noastră.

4. GĂZDUIREA

După un scurt răstimp, amfitrionul meu a spus :

— Întrucît ai binevoit să primeşti să te găzduiesc la noapte, am putea să ne depărtăm niţeluş de acest pom şi să ieşim la cîmp deschis, ca să cunoşti mai îndeaproape locurile. De-ar fi să se dezlănţuie furtuna, amîndoi îi pricepem destul de bine semnele, ca să facem la timp cale întoarsă şi să ajungem nevătămaţi acasă.

— Fie, — am spus eu, şi ne-am sculat de pe laviţă.

La cîţiva paşi în spatele cireşului, un zăplaz solid despărţea grădina de terenul vecin. Cînd am ajuns la zăplaz, însoţitorul meu a scos din buzunar o cheie, a descuiat o portiţă, a deschis-o, am ieşit, a închis portiţa în urma noastră şi a încuiat-o.

În spatele grădinii începeau ogoarele, pe care creşteau cele mai felurite grîne. Cerealele, care, altminteri, la cea mai slabă adiere încep să se clatine, stăteau foarte liniştite, şi drepte ca săgeata ; puful gingaş al spicelor, peste care ne alunecau privirile, încremenise şi el, într-o vagă lumină verde-aurie.

Printre grîne şerpuia o cărare lată şi destul de bătătorită. Se desfăşura de-a lungul colinei, fără suişuri şi fără coborîşuri, încît rămînea mereu pe cea mai înaltă parte a colinei. Pe acea potecă am luat-o noi.

De ambele părţi ale drumului, printre grîne, se aflau maci învăpăiaţi, dar nici ei nu-şi mişcau frunzele gingaşe.

Peste tot se auzea ţîrîitul greierilor, parcă tot ca un soi de linişte, sporind nerăbdarea care domnea pretutindeni. Prin stratul de nori aşternut peste întregul cer se

rostogolea din cînd în cînd cîte un tunet profund, iar cîte un fulger palid sfîșia o clipă întunecimea văzduhului.

Însoțitorul meu pășea liniștit lîngă mine și mîngîia încetișor ici-colo cîte un spic verde. Își scosese de pe părul alb plasa, o băgase în buzunar și-și ținea creștetul neacoperit în aerul calm.

Poteca ne-a călăuzit spre un teren măricel, pe care nu creșteau grîne, ci era acoperit numai cu iarbă foarte mărunță. Era și aici o laviță, sub un frasin de mărime potrivită.

— Am lăsat neînsămînțat acest petic, așa cum l-am moștenit de la străbunii mei, — a spus însoțitorul meu, — deși, dacă l-am desțeleni și am dezgropa copacul, ar da, după un șir de ani, o însemnată cantitate de grîne. Aici își petrec muncitorii pauza de la amiază, și aici prînzesc, cînd li se aduce mîncarea. Am pus să se facă lavița asta, deoarece și mie îmi place să zăbovesc aici, măcar ca să-i privesc pe secerători și să admir solemnitatea muncilor agricole. Toate deprinderile au ceva liniștitor, fie și numai caracterul de lucru statornicit și mereu văzut. Aici, însă, mai e și un alt motiv pentru care locul a rămas necultivat, cu copacul pe el. Umbra acestui frasin este, ce-i drept, cam sărăcăcioasă, dar fiind singura prin partea locului, are căutare, iar oamenii, deși nu prea cultivați, pun cu siguranță preț și pe priveliștea de care se pot bucura aici. Ia, te rog, loc lîngă mine și privește puținul pe care ni-l oferă astăzi cerul înnorat.

Ne-am așezat pe laviță, sub frasin, cu fața spre miazăzi. Am văzut grădina, întinsă pieziș sub mine, ca o poală verde. Am văzut la capătul ei zidul alb, dinspre miazănoapte, al casei, iar deasupra zidului alb acoperișul roșu, prietenos. Din seră nu se vedea decît acoperișul și hornul.

Mai departe către miazăzi, cîmpia și munții abia se zăreau, din pricina umbrei albastre a norilor și din pricina negurii, de asemenea albastră. Către miazăzi se vedea turla albă din Rohrberg, iar către miazănoapte grîne și iar grîne, mai întîi pe dealul nostru, apoi dincolo de el, pe dealul următor, și așa mai departe, cît vedeai cu ochii. Printre dealuri se găseau gospodării țărănești albe, și alte case izolate, sau grupuri de case. Potrivit obiceiului local, printre ogoare șerpuiau șiruri de pomi fructiferi, iar în

preajma caselor sau a satelor, pomii erau mai apropiaţi unii de alţii, ca în cringuri. L-am rugat pe însoţitorul meu să-mi vorbească despre case şi despre proprietarii ogoarelor.

— Ogoarele, de la cireş spre soare-apune, pînă la primul şir de pomi fructiferi, sînt ale noastre, — a spus el. — Cele pe care le-am străbătut de la cireş pînă aici sînt tot ale noastre. Ele se mai întind pînă la acele clădiri lunguieţe, pe care le vezi colo jos. Sînt anexele noastre gospodăreşti. Către miazănoapte, dacă ai bunătatea să-ţi întorci privirea, se întind pînă la fineţele acelea cu pilcuri de arini. Fineţele ne aparţin tot nouă şi alcătuiesc acolo hotarul proprietăţilor noastre. Către miazăzi, ogoarele sînt ale noastre pînă la împrejmuirea de păducel, acolo unde ai părăsit dumneata drumul mare. Vezi, deci, că dealul este acoperit, în bună parte, de proprietatea noastră. Sîntem înconjuraţi de această proprietate ca de un prieten, care niciodată nu şovăie şi nu-şi calcă legămîntul de credinţă.

La aceste cuvinte m-a izbit faptul că, atunci cînd vorbea despre proprietate, folosea numai expresiile „noi" şi „noastre". M-am gîndit că ele includ poate o soţie, sau şi copii. Mi-am adus aminte de băiatul pe care îl văzusem în timp ce urcam ; s-ar fi putut să fie un fecior de-al lui.

— Restul colinei este împărţit în trei gospodării ţărăneşti, — a încheiat el, — care sînt vecinii noştri cei mai apropiaţi. Începînd din locurile joase, care înconjură colina şi dincolo de care terenul urcă iar, terenurile aparţin megieşilor noştri mai depărtaţi.

— Este un pămînt binecuvîntat de Dumnezeu, — am spus eu.

— Adevăr ai grăit, — a replicat el. — Pămîntul şi plantele sînt o binecuvîntare a lui Dumnezeu. E de necrezut, iar omul nu-şi prea dă seama de valoarea nemărginită a acestor plante. De-ar fi cumva să piară de pe continentul nostru, ne-am prăpădi cu toţii de foame, în pofida celorlalte bunuri ale noastre. Poate că ţările calde sînt atît de slab populate şi n-au ajuns, în ştiinţă şi în artă, la nivelul ţărilor cu climă mai rece, tocmai pentru că nu au grîne. Nici n-ai crede cît produce chiar şi acest fleac de colină. Am încercat cîndva să măsor suprafaţa cultivată

cu cereale pe această colină, pentru ca, pe baza producţiilor ogoarelor noastre şi a capacităţii de producţie a ogoarelor vecinilor, pe care le cercetasem, să stabilesc, printr-un calcul al probabilităţilor, cantitatea medie anuală de cereale produsă pe suprafaţa respectivă. Nu-ţi vine să dai crezare cifrelor, şi nici eu nu mi-am închipuit că pot fi atît de mari. Dacă n-ai nimic împotrivă, am să-ţi arăt studiul acasă. Pe atunci credeam că grînele fac parte din categoria lucrurilor nepalpabile, dar permanente, ale vieţii noastre, ca aerul. Dar să nu mai vorbim despre grîne şi despre aer, deoarece şi grînele şi aerul există din belşug şi ne înconjură peste tot. Consumarea şi producerea lor nestingherită întinde, peste veacuri şi milenii, de-a lungul istoriei, un lanţ nesfîrşit. Pretutindeni unde apar popoare cu misiuni istorice certe şi cu instituţii publice bazate pe raţiune, constatăm în acelaşi timp că sînt cultivatoare de grîne, iar acolo unde ciobanul trăieşte cu constrîngeri sociale mai puţin severe, dar unit cu turma sa, nu grînele îl hrănesc, ci rudele lor mai sărace, zarzavaturile, care îi asigură existenţa, mai săracă şi ea... Fie-mi cu iertare că vorbesc acum despre zarzavaturi şi despre grîne, dar este firesc, deoarece vieţuiesc în mijlocul lor şi abia la bătrîneţe mi-am dat mai bine seama că sînt binecuvîntate.

— N-am nimic de iertat, — am replicat eu, — întrucît, deşi sînt un vlăstar al metropolei, împărtăşesc întru totul părerea dumneavoastră despre grîne. Am cercetat îndeaproape aceste plante, am citit despre ele, bineînţeles mai mult din punctul de vedere botanic, şi, de cînd îmi petrec o bună parte a anului în mijlocul naturii, sînt din ce în ce mai convins de însemnătatea lor.

— Ai fi şi mai convins, — a spus el, — dacă ai avea proprietăţi, sau dacă pe proprietăţile dumitale ai pune suflet în îngrijirea acestor plante.

— Părinţii mei stau la oraş, — am răspuns eu. — Tata este negustor, şi în afară de o grădină, nici el, nici eu, nu avem nici o proprietate funciară.

— E foarte important să ai pămînt, — a replicat el. — Valoarea plantelor n-o poate aprecia cum trebuie decît cel ce le îngrijeşte.

Am tăcut amîndoi o bucată de vreme.

M-am uitat la anexele gospodărești și am văzut oameni care trebăluiau pe acolo. Unii, îndeplinind munci casnice, intrau și ieșeau pe poartă, alții, pe o fineață din apropiere, coseau iarbă, iar o parte din ei erau preocupați să bage pe poartă, în căruțe încărcate cu vîrf, finul care se uscase peste zi. Din pricina depărtării mari n-am putut să deslușesc ce muncă îndeplinește fiecare, și nici să identific stilul arhitectural al clădirilor și detaliile lor.

— Îmi vine greu, mai cu seamă astăzi, — a continuat el după un răstimp, — să-ți dau lămuriri, așa cum mi-ai cerut, despre casele din jur și despre proprietarii ogoarelor. Ce-i drept, de aici pot fi văzuți cei mai mulți dintre vecini, dar azi, cînd cerul este acoperit, nu numai că nu putem zări munții, dar ne scapă din vedere și multe puncte albe din Țara-de-Jos, care sînt de fapt locuințe și despre care aș dori să-ți vorbesc. Pe de altă parte, nu-i cunoști pe oamenii aceia. Ar fi trebuit să fi colindat aceste meleaguri, să fi trăit pe aici, ca să le poți pătrunde rosturile și să-i poți înțelege pe locuitorii lor. Poate mai vii și rămîi mai mult la noi, sau poate îți prelungești șederea de față. Pînă una-alta, vreau să-ți spun cîteva generalități, și să adaug și unele lucruri deosebite, care ar putea să te intereseze. Eu vizitez acest loc și de dragul vecinilor mei, deoarece, pe lîngă faptul că aici sus adie, chiar și în zilele cele mai frumoase, o boare răcoroasă, și pe lîngă faptul că aici mă aflu printre muncitorii mei, de aici îi văd pe toți cei cu care mă învecinez, îmi trec prin minte o seamă de lucruri despre ei, și chibzuiesc cum le pot fi de folos, sau în general cum poate fi promovat binele obștesc. Cei mai mulți dintre ei sînt oameni fără carte, dar dacă știi să le vorbești după mintea lor și nu cauți să-i împingi brusc pe alt făgaș intelectual, nu sînt grei de cap. În acest caz sînt de obicei și blajini. Am primit cîte ceva de la ei pentru îmbogățirea mea lăuntrică, iar eu le-am procurat o seamă de avantaje concrete. Obișnuiesc să imite tot ceea ce, după o experimentare mai îndelungată, li se pare just. Numai să nu obosești. Adeseori, la început, au rîs de mine, dar pînă la urmă tot au făcut ca mine. În multe privințe își mai rîd de mine și acum, și eu rabd. Poteca aceasta care șerpuiește prin ogoarele mele este o scurtătură, și cîteodată, cînd stau pe laviță, mai trece pe aici cîte unul

din ei, se oprește, îmi vorbește, îi dau sfaturi, și învăț din cuvintele lui. Ogoarele mele sînt acum mai roditoare decît ale lor, și ei își dau seama, ceea ce îi pune serios pe gînduri. Numai pajiștea care se află în spatele nostru, mai jos decît ogoarele, și este udată de un pîrîiaș, n-am izbutit s-o ameliorez așa cum aș fi vrut ; este încă degradată de tufele și butucii de arin de pe malurile pîrîiașului, unde creează chiar, pe alocuri, mici tăuri ; dar nu pot să intervin, deoarece am nevoie de tufe și de butucii de arin pentru alte scopuri.

Ca să-mi curm întrebarea privitoare la vecinii lui, întrebare la care, după cum mi-am dat seama, nu putea să răspundă, cel puțin nu așa cum fusese pusă, l-am întrebat dacă domeniul său nu cuprinde și zone împădurite.

— Bineînțeles, — a răspuns el, — dar ele nu se află atît de aproape pe cît ar fi fost de dorit de dragul comodității, destul de departe însă ca să nu știrbească frumusețea și farmecul acestei coline cultivate cu grîne. Dacă dumneata, în loc să fi urcat pînă la casa noastră, ți-ai fi continuat drumul spre Rohrberg, ai fi dat, după o jumătate de ceas de mers, în dreapta, foarte aproape de șosea, de colțul unei păduri de fagi, pe care șoseaua îl ocolește. Acest colț suie pe un povîrniș abrupt, se prelungește spre zona dindărăt, invizibilă de pe drumul mare, și face parte dintr-o pădure care se întinde pînă departe. De aici se poate vedea un petic măricel al pădurii : acolo, în stînga ogorului cu orz tînăr.

— Cunosc foarte bine pădurea aceea, — am spuse eu. — Șerpuiește în jurul unei înălțimi și atinge drumul mare numai în treacăt, dar cînd intri în ea îți dai seama cît e de întinsă. Este pădurea Aliz. Are fagi și arțari voinici, răspîndiți printre brazi. Alizul, care izvorăște acolo, se varsă în Agger. Pe ambele maluri ale Alizului se înșiră stînci înalte, cu buruieni rare, și de acolo coboară la vale, către miazăzi, o fîșie de teren cu fagii cei mai vînjoși.

— Cunoști bine pădurea, — a spus el.

— Da, — am răspuns eu. — Am cutreierat-o. Am desenat acolo cel mai semeț fug dublu din cîți am văzut în viața mea, am cules plante și pietre și am cercetat straturile stîncoase.

— Acea fișie de pădure, acoperită cu fagi vînjoși, precum și alte porțiuni ale ei, fac parte din acest domeniu, — a spus amfitrionul meu. — Ne mai aparține, ceva mai departe, către miazăzi, și un muncel, unde crește pe alocuri mesteacănul pitic, care nu prea e bun de ars, dar dă lemn pentru tîmplărie de lux.

— Cunosc și muncelul, — am spus eu. — Acolo se termină granitul, din care este plămădită întreaga parte nordică a țării noastre, iar către miazăzi începe, treptat, calcarul, care, la urmă, formează granița sudică a țării, în munții cei mai înalți.

— Așa e, muncelul este cel mai sudic bloc de granit, — a spus însoțitorul meu. — Se prelungește chiar dincolo de ape. Din cînd în cînd putem zări de aici, în ciuda norilor, hotarul granitului. Acolo e piscul Klam, care mai conține granit, în dreapta muncelul Gais, apoi Asser, Losen și la urmă Grumhaut, ultimul care se mai poate vedea de aici.

Am confirmat toate acestea.

Între timp, după-amiaza înaintase de-a binelea și se apropia seara.

Îngrămădirea de nori de pe cer mi-a părut, într-un tîrziu, deosebit de ciudată.

Atunci cînd urcasem colina spre casa cea albă, ca să caut adăpost, mă așteptasem ca furtuna să se dezlănțuie dintr-o clipă în alta, dar trecuseră cîteva ceasuri bune și tot nu izbucnise, ci stătea nemișcată, acoperind întreaga boltă cerească. Din stratul de nori, devenit pe alocuri aproape întunecat, țișneau fulgere, cînd mai sus, cînd mai jos, Fulgerelor le urmau, în rostogoliri grele, calme, tunetele ; dar în stratul de nori nu se arăta nici un fel de concentrare a furtunii și nici o prevestire a ploii.

Într-un tîrziu i-am spus însoțitorului meu, în timp ce-i arătam oamenii care coseau iarba pe platoul cu anexe gospodărești :

— Nici ăștia nu se așteaptă să vină mîine o furtună, urmată de obișnuita ploaie, deoarece cosesc acum iarbă, pe care, la noapte, o ploaie zdravănă le-ar putea-o uda, sau, mîine, un soare puternic le-ar putea-o usca și preschimba în fîn.

— Aştia habar n-au de vreme, — a spus însoţitorul meu, — şi cosesc iarba numai pentru că aşa am poruncit eu.

Acestea au fost singurele cuvinte pe care le-a rostit despre vreme. Nici eu nu i-am prilejuit altele.

De pe acest popas cîmpenesc, unde zăboviserăm o bună bucată de vreme, nu ne-am depărtat şi mai mult de casă, ci, după ce ne-am sculat în picioare, gazda mea a făcut cale întoarsă.

Ne-am înapoiat pe acelaşi drum pe care veniserăm. Tunetele au mai răbufnit acum chiar şi mai tare, ba dintr-un punct al cerului, ba din altul.

După ce am intrat amîndoi în grădină şi după ce însoţitorul meu a închis după el portiţa şi am început să coborîm de pe culmea cu cireşul cel mare, mi-a spus :

— Dă-mi voie să-l chem pe băiat şi să-i poruncesc ceva.

Am încuviinţat numaidecît. Atunci a strigat spre un punct al tufişului :

— Gustav !

Băiatul pe care îl zărisem în timp ce urcam a apărut aproape în aceeaşi loc al grădinii, în care se ivise prima dată. Întrucît acum a stat mai mult timp în faţa noastră, am putut să-l privesc mai îndeaproape. Chipul lui mi-a părut foarte rumen şi frumos, iar ochii mari, negri, pe care îi observasem prima dată sub cîrlionţii lui castanii, erau deosebit de atrăgători.

— Gustav, — a spus însoţitorul meu, — dacă vrei să mai stai la masa ta sau altundeva în grădină, să nu uiţi ce ţi-am spus despre furtună. Deoarece norii acoperă tot cerul, nu putem şti cînd ţîşneşte un fulger spre pămînt şi în ce loc nimereşte. De aceea, să nu stai sub copaci prea înalţi. Poţi să rămîi aici, dacă pofteşti. Dumnealui înnoptează azi la noi. Să fii la ceasul cinei în sufragerie.

— Da, — a spus băiatul, s-a înclinat, s-a retras şi, pe o potecă acoperită cu nisip, a dispărut în tufişurile grădinii.

— Băiatul acesta este fiul meu de suflet, — a spus însoţitorul meu. — E obişnuit să facă la ora asta o plimbare cu mine, de aceea a şi plecat de la masa lui de lucru şi a venit lîngă cireş ca să mă caute, dar cînd a văzut un străin s-a întors la locul lui.

După ce mă obișnuisem cu exprimarea simplă, logică, a însoțitorului meu, care, ori de cîte ori vorbise despre ogoarele sale, folosise aproape întotdeauna cuvîntul „noastre", m-a surprins faptul că acum, cînd vorbise despre fiul său adoptiv, preferase cuvîntul „meu", deși s-ar fi cuvenit, dacă ar fi inclus-o și pe nevastă-sa, să folosească tot cuvîntul „nostru".

După ce am coborît de pe pajiște și am intrat în grădina plantată, am luat-o pe alt drum decît cel pe care urcaserăm.

Pe acest drum am văzut acum că proprietarul grădinii cultiva acolo și viță de vie, deși ținutul nu prea era prielnic pentru viticultură. Fuseseră înălțate niște ziduri anume, pe care se cățărau, cu ajutorul unor spaliere de lemn, lăstarii de viță de vie. Alte ziduri opreau vîntul. Doar spre miazăzi terenul era deschis. În felul acesta se reținea căldura și se asigura protecție. Bătrînul mai cultiva și piersici, iar după frunzele acestora am dedus că avea soiuri foarte nobile.

Am trecut pe lîngă niște tei înalți, iar în preajma lor am zărit o prisacă.

Cît privește sera, la întoarcere n-am văzut decît latura ei lungă, dar n-am putut să deslușesc nici un amănunt, deoarece însoțitorul meu n-a luat-o pe cărarea care ducea într-acolo. N-am vrut nici să-l rog anume, căci bănuiam că are să mă ducă la familia sa.

Cînd am ajuns în fața clădirii, m-a dus în casă prin intrarea secundară, apoi, pe o scară obișnuită de gresie, la etaj, și a străbătut acolo, împreună cu mine, un culoar cu multe uși. A descuiat una din ele cu o cheie pe care o ținuse pregătită în buzunar, a deschis ușa și a spus :

— Asta e camera dumitale, atîta vreme cît rămîi la noi. Poți să intri chiar acum în ea sau nu ; cum vrei. Numai că, dacă pleci, trebuie să te întorci la ora opt, cînd ai să fii chemat la cină. Acum sînt nevoit să te las singur. În camera de așteptare ai răsfoit astăzi *Călătoriile* lui Humboldt ; am pus să ți se aducă această carte în camera dumitale. Dacă mai dorești, fie pentru acum, fie pentru diseară, vreo altă carte, numește-mi-o, ca să văd dacă se găsește în biblioteca mea.

Am refuzat oferta și am spus că mă mulțumesc cu cea care se află în cameră și că, dacă vreau să mă ocup și de alte probleme literare, în afară de Humboldt, am în raniță tot ce-mi trebuie, atît pentru a scrie cîte ceva cu creionul, cît și pentru a parcurge și a cizela lucruri gata scrise, îndeletnicire căreia, în drumețiile mele, mă dedic adesea în ceasurile serii.

După aceste cuvinte mi-a spus la revedere, iar eu am intrat în cameră.

Am cuprins dintr-o privire încăperea. Era o cameră de oaspeți obișnuită, asemenea celor care se găsesc în orice casă mai arătoasă de la țară, unde uneori se ivește situația de-a trebui să dai găzduire cuiva. Mobilierul nu era nici nou, nici făcut după moda unei anumite epoci, ci din epoci diferite, dar fără să bată în mod neplăcut la ochi. Tapițeria scaunelor și a canapelei era de piele presată, material care, încă de pe atunci, nu se mai găsea decît anevoie. Un adaos agreabil, care nu se întîlnește prea des în asemenea camere, era o pendulă de modă veche, în perfectă stare de funcționare. Ranița și bastonul îmi fuseseră aduse în cameră, așa cum spusese bătrînul.

M-am așezat pe un scaun, am luat, după un scurt răstimp, ranița, am frunzărit prin hîrtiile pe care le scosesem dintr-însa, și am scris cîte ceva.

Într-un tîrziu, după ce se înserase de-a binelea, m-am sculat și m-am îndreptat spre una din cele două ferestre deschise, m-am aplecat în afară și mi-am rotit privirea. Dinaintea mea, pe panta lină a colinei, am văzut iarăși grîne. În dimineața aceleiași zile, cînd pornisem la drum din adăpostul meu de peste noapte, văzusem în jurul meu tot grîne, dar acelea se legănau de zor, în timp ce acestea erau țepene și neclintite, ca o oaste de suliți. În fața casei se afla terenul acoperit cu nisip, pe care îl mai văzusem și pe care călcasem la sosire. Ferestrele mele erau așadar pe fațada cu trandafiri. Dinspre grădină mai răzbătea încă un slab ciripit de păsări, iar mireasma miilor de trandafiri se înălța spre mine ca o ofrandă.

Pe cerul a cărui amurgire venise astăzi mult mai devreme, se petrecuse o schimbare. Stratul de nori era despicat ; norii zăceau vraiște pe boltă, în clăi separate, ca niște munți, iar printre ei se zăreau porțiuni senine.

Fulgerele erau însă mai puternice și mai dese, iar tunetul bubuia mai clar și mai scurt.

După ce m-am uitat cîtva timp pe fereastră, am auzit o bătaie în ușă. A intrat o slujnică și m-a anunțat că sînt așteptat la cină. Mi-am pus hîrtiile pe noptieră, am așezat peste ele cartea lui Humboldt și, după ce am închis ușa după mine, am urmat-o pe slujnică în sufragerie.

Cînd am intrat am zărit trei persoane : bătrînul care făcuse plimbarea cu mine, un alt bărbat, tot în vîrstă, care nu avea nimic deosebit, decît veșmintele sale de preot, și fiul de suflet al stăpînului casei, în haina lui de in cu dungi albastre.

Stăpînul casei m-a prezentat preotului spunînd :

— Dumnealui e sfinția-sa preotul din Rohrberg, care se teme să nu izbucnească o furtună și care de aceea își va petrece noaptea aceasta în casa noastră.

Apoi, arătîndu-mă pe mine, a adăugat :

— Dumnealui e un călător străin, care va împărți de asemenea cu noi același acoperiș.

După aceste cuvinte și după o scurtă rugăciune mută, ne-am așezat la masă, pe locurile destinate fiecăruia. Cina a fost foarte simplă. Era alcătuită din supă, friptură și vin, pentru care, la fel ca la prînz, s-a servit niște gheață fărîmițată. Ne-a servit slujnica pe care o văzusem la prînz. Preotul și gazda au discutat mai mult despre lucruri privitoare la meleagurile acelea, iar pe mine m-au făcut uneori părtaș la conversație, cînd a fost vorba de subiecte mai generale. Băiatul n-a scos nici un cuvînt.

Într-un tîrziu, întunericul a devenit atît de intens, încît luminările, care mai înainte luptaseră cu amurgul, au ieșit pe deplin biruitoare, iar ferestrele negre n-au mai fost luminate decît de fulgere.

Cînd am isprăvit masa și ne pregăteam să ne despărțim, gazda a spus că are să ne conducă, pe preot și pe mine, spre camerele noastre, pe o scară situată mai aproape. Am luat fiecare cîte o lumînare de ceară, care ne-a fost întinsă, gata aprinsă, de către slujnică, în vreme ce băiatul Gustav a dat bună-seara și a ieșit pe ușa obișnuită. Stăpînul casei ne-a scos din sufragerie pe ușa prin care intrasem prima dată. Ne-am pomenit afară, pe frumosul culoar cu pardoseală de marmură, din care urca o scară

făcută din același fel de marmură. N-a fost nevoie să mai încălțăm papucii de pîslă, deoarece de-a lungul culoarului și pe scară călcam acum pe o fîșie de postav. La jumătatea scării, unde era un podest, un fel de platformă mai largă, stătea, pe un soclu, o figură de marmură albă. Datorită cîtorva fulgere, care au scînteiat tocmai în clipa aceea, făcînd ca umerii și capul făpturii de marmură să pară și mai stacojii decît la flăcările lumînărilor noastre, mi-am dat seama că podestul și toată scara erau luminate de sus.

Cînd am ajuns în capul scării, stăpînul casei a luat-o, împreună cu noi, pe o ușă spre stînga, și am dat de culoarul din care se intra în camera mea. Era culoarul camerelor de oaspeți. Amfitrionul a arătat una din ele ca fiind a preotului, și m-a condus pe mine la a mea. După ce am intrat, m-a întrebat dacă mai am vreo dorință, ca să mă simt cît mai bine, îndeosebi dacă mi-ar face plăcere anumite cărți din biblioteca sa.

După ce i-am spus că nu am nici o dorință și că pînă mă culc am să găsesc eu cu ce să-mi omor timpul, mi-a răspuns :

— Ești în camera dumitale și faci cum crezi. Atunci, somn ușor !

— Vă urez și eu noapte bună, — am replicat eu, — și vă mulțumesc pentru osteneala ce v-ați dat astăzi cu mine.

— N-a fost nici o osteneală, — a răspuns el, — căci altminteri aș fi putut s-o evit, neinvitîndu-te să-ți petreci noaptea sub acoperișul meu.

— Așa este, — i-am răspuns.

— Dă-mi voie, — a spus el, scoțînd o luminărică de ceară și aprinzînd-o la a mea.

După această operație a făcut o plecăciune, la care i-am răspuns cu alta, și a ieșit pe culoar.

Am închis ușa după el, am lepădat haina și mi-am scos cravata, deoarece, deși era tîrziu, în noaptea calmă se mai simțea o mare zăpușeală. Am străbătut de cîteva ori camera încolo și înapoi, apoi m-am apropiat de fereastră, m-am aplecat în afară și am privit cerul. Atît cît mi-au îngăduit întunericul și fulgerele care încă mai scăpărau, am observat că văzduhul se înfățișa la fel ca înainte de cină. Zdrențe de nori stăteau pe boltă, iar printre ele, așa

cum dovedeau stelele, apăruseră porțiuni senine. Din cînd în cînd țîșnea de acolo cîte un fulger peste colina cu grîne și peste vîrfurile copacilor neclintiți, iar tunetul se rostogolea în urma lui.

După ce am respirat cîtva timp aerul curat, am închis amîndouă ferestrele și m-am băgat în pat.

Am mai citit o bucată de vreme în pat, cum îmi era obiceiul, ba chiar mi-am mai și însemnat cîte ceva cu creionul în hîrțoagele mele, apoi am stins lumînarea și m-am pregătit să dorm.

Înainte ca somnul să-mi fi cuprins pe deplin simțurile am mai auzit cum se stîrnește vîntul afară, clătinînd coroanele copacilor, care fremătau strașnic. N-am mai avut însă destulă putere ca să mă scol, ci am adormit de-a binelea numaidecît după aceea.

Am avut un somn foarte liniștit și adînc.

Cînd m-am trezit, primul meu gînd a fost să văd dacă plouase. Am sărit din pat și am deschis repede ferestrele. Soarele răsărise, întregul cer era senin, nici o boare nu adia, dinspre grădină răsuna ciripitul păsărilor, trandafirii își răspîndeau mireasma, iar pămîntul, sub picioarele mele, era cît se poate de uscat. Numai nisipul fusese măturat un pic înspre verdele pajiștii alăturate, iar un om se trudea să-l netezească la loc, ca să-i redea înfățișarea cuvenită.

Adversarul meu avusese așadar dreptate, și eram nerăbdător să aflu ce temeiuri îi creaseră convingerea cu care mă înfruntase atît de sigur de el, și cum ajunsese la ele.

Ca să mă lămuresc cît de curînd în această privință și ca să nu-mi tărăgănez prea mult plecarea, am hotărît să mă îmbrac și să-l caut fără întîrziere.

După ce am fost gata cu îmbrăcatul și am coborît în sufragerie, am găsit acolo o slujnică ocupată cu pregătirile pentru micul dejun, și am întrebat-o de stăpînul casei.

— E în grădină, la aria de nutreț, — mi-a spus.

— Și unde este aria de nutreț, cum îi zici ? — am întrebat.

— Numaidecît în spatele casei și nu departe de seră, — a răspuns ea.

Am ieșit din casă și m-am îndreptat spre seră.

În fața ei am dat de amfitrionul meu, pe un teren acoperit cu nisip, pe același teren de pe care zărisem încă din ajun sera pe latura ei mică, precum și micul ei horn. Această fațadă era îmbrăcată cu trandafiri. Amfitrionul meu era absorbit de o ocupație ciudată. În fața lui, pe nisip, se aflau o mulțime de păsări. Ținea în mînă un fel de capac de coș, împletit, lunguieț, și presăra dintr-însul nutreț pentru păsări. Părea nemaipomenit de încîntat văzîndu-le cum pigulesc, cum se cațără unele peste altele, cum se răstoarnă, cum se ciorovăiesc, cum cele sătule își iau zborul, și cum altele vin val-vîrtej în locul lor. Am constatat acum că, în afară de obișnuitele păsări de curte, se mai vînzoleau aici și altele, pe care altminteri nu le mai văzusem decît în desișul codrilor. Nu mi s-au părut atît de sperioase, pe cît, pe drept cuvînt, mă așteptam. Aveau deplină încredere în el. Bătrînul era din nou cu capul gol : părea că-i place acest obicei, deoarece și în ajun, în timpul plimbării, își băgase în buzunar tichia subțire. Stătea aplecat, iar părul său alb, lins, dar bogat, îi atîrna pe tîmple. Era și de data aceasta îmbrăcat fistichiu. Purta, ca în ajun, un fel de surtuc, care îi venea pînă la genunchi, dar albicios, și cu o dungă verticală castanie-roșietică pe piept și pe spate, lată cam de o palmă, surtucul părînd confecționat din două materiale diferite, unul alb și altul roșu. Ambele materiale trădau însă o vîrstă respectabilă, căci albul ajunsese gălbui-castaniu, iar roșul stacojiu-castaniu. De sub surtuc ieșeau la iveală niște jambiere ponosite, terminate jos cu ghete cu cataramă.

M-am oprit în spatele lui, la oarecare depărtare, ca să nu-l stînjenesc și să nu-i sperii păsările.

Dar după ce și-a golit coșul, iar oaspeții lui și-au luat zborul, m-am apropiat. Tocmai se întorcea ca să se ducă înapoi în casă. Cînd m-a zărit a spus :

— Ai și ieșit ? Nădăjduiesc că ai dormit bine.

— Da, am dormit foarte bine, — i-am răspuns eu. — Am mai apucat să aud vîntul care se stîrnise aseară, dar nu știu ce s-a mai petrecut după aceea ; știu numai că azi pămîntul e uscat și că ați avut dreptate.

— Cred că pe aceste meleaguri n-a căzut nici o picătură de ploaie, — a răspuns el.

— Văzînd cum arată pămîntul, sînt de aceeaşi părere, — am răspuns eu. — Acum însă nu vă las pînă nu-mi spuneţi, măcar şi în parte : de unde aţi putut şti asta atît de sigur şi cum aţi dobîndit o asemenea pricepere, deoarece trebuie să recunoaşteţi că foarte multe semne au fost împotriva dumneavoastră.

— Am să-ţi spun ceva, — mi-a răspuns el. — Explicaţia pe care mi-o ceri s-ar putea să se cam lungească, pentru că nu pot să ţi-o dau în mod superficial, tocmai dumitale, care te îndeletniceşti cu ştiinţele. Făgăduieşte-mi să mai rămîi la noi azi şi la noapte, şi atunci am să pot nu numai să-ţi răspund la întrebare, dar să-ţi mai spun şi multe alte lucruri, iar dumneata ai să poţi să vezi cîte şi mai cîte şi să-mi vorbeşti despre ştiinţa dumitale.

N-am putut să resping o asemenea propunere sinceră şi prietenoasă ; pe de altă parte, aveam timp prea destul ca să-mi pot permite să dedic unei preocupări secundare nu numai o zi, ci chiar mai multe zile. Am folosit aşadar formula obişnuită că accept, dar numai dacă nu stînjenesc.

— Bine, atunci să mergem mai întîi la micul dejun, la care doresc să-ţi ţin tovărăşie, — a spus el, — căci preotul din Rohrberg ne-a părăsit încă dinainte de revărsatul zorilor, ca să fie la timp la biserică, iar Gustav a şi plecat la treabă.

Cu aceste cuvinte am luat-o amîndoi înapoi spre casă. Cînd am ajuns acolo, bătrînul i-a dat unei slujnice, ca să-l pună la loc, ceea ce socotisem la început că este capacul unui coş, dar care era de fapt un paneraş pentru seminţe, împletit anume, foarte turtit şi lunguieţ. Apoi am intrat amîndoi în sufragerie.

În timpul micului dejun mi-am luat inima în dinţi :

— Chiar dumneavoastră mi-aţi spus că aş putea vedea aici felurite lucruri. Aşa încît sper că nu mă socotiţi prea îndrăzneţ dacă cer îngăduinţa să pot cerceta mai îndeaproape această casă şi împrejurimile ei. Locul în care este situată gospodăria este unul din cele mai îmbietoare cu putinţă, şi am şi văzut aici atît de multe lucruri, care mi-au atras luarea aminte, încît este firească dorinţa de a putea vedea încă şi mai multe.

— Dacă-ţi face plăcere să vizitezi casa noastră şi cîteva din dependinţele ei, — a răspuns el, — putem începe

numaidecît după micul dejun. Nu ne va răpi prea mult timp, deoarece clădirea nu este prea vastă. După aceea, tot ce vom mai avea de vorbit ni se va părea mai firesc şi mai lesne de înţeles.

— De bună seamă că-mi face plăcere, — am răspuns eu.

După micul dejun ne-am început aşadar turul casei. M-a condus sus, pe scara cu statuia de marmură albă. În locul luminii roşii, nestatornice, a lumînărilor şi a fulgerelor din noaptea trecută, pe scară cădea acum lumina albă, tihnită, a zilei, şi făcea ca umerii şi capul personajului de marmură să dobîndească o strălucire catifelată. În această casă a scării nu numai treptele erau de marmură, ci şi paramentul pereţilor. Sus, spaţiul era închis cu o cupolă de sticlă, armată cu sîrmă subţire. După ce am urcat scara, amfitrionul meu a deschis o uşă situată faţă în faţă cu cea care ducea la culoarul camerelor de oaspeţi. Uşa dădea acces într-o sală mare. În prag, unde se termina fîşia de pînză întinsă pe scară, se aflau iarăşi papuci de pîslă. După ce am încălţat fiecare cîte o pereche, am intrat în sală. Era o colecţie de marmure. Pardoseala era alcătuită din cele mai colorate varietăţi de marmură care se pot găsi în munţii noştri. Plăcile se îmbinau atît de bine, încît cu greu se putea zări un rost ; murmura era şlefuită foarte fin, iar culorile erau în aşa fel combinate, încît pardoseala se înfăţişa ca un tablou încîntător. În plus, strălucea şi sclipea în lumina intrată pe ferestre. Pereţii aveau culori simple, calde. Soclul lor era verde mat, placajul pereţilor era realizat din marmura cea mai deschisă, aproape albă, pe care o dau munţii noştri, pilaştrii erau roz, iar cornişele prin care pereţii se racordau cu tavanul, erau combinate tot din verzui deschis şi alb, străbătute de o baghetă galbenă, ca o dungă aurie de toată frumuseţea. Tavanul era cenuşiu pal, dar nu de marmură ; numai în mijlocul lui se afla o compoziţie de amonit roşu, iar din ea cobora bara de metal, care, cu patru braţe, susţinea cele patru lămpi de marmură, de culoare închisă, aproape neagră, menite să lumineze încăperea în timpul nopţii. Sala nu adăpostea nici un tablou, nici un scaun, nici un fel de mobilier, numai în trei pereţi era cîte o uşă lucrată dintr-un lemn frumos, de culoare închisă, iar în al patrulea perete cele trei ferestre, prin care sala era luminată în

timpul zilei. Două dintre ele stăteau deschise, iar ca adaos la splendoarea marmurei, sala mai era invadată și de mireasma trandafirilor.

Mi-am exprimat admirația pentru arhitectura sălii. Pe bătrînul care mă însoțea, încîntarea mea părea că-l bucură, dar n-a mai scos nici o vorbă despre asta.

Din sala de marmură m-a dus, pe una din uși, într-o încăpere ale cărei ferestre dădeau spre grădină.

— Aceasta este, ca să zic așa, camera mea de lucru, — a spus el. — În afara ceasurilor din zorii zilei nu prea are soare și de aceea este plăcută vara ; îmi place să citesc sau să scriu aici, ori să mă ocup cu alte treburi care îmi merg la inimă.

Cînd am intrat în această cameră, mi-am amintit cu emoție, — aș putea spune chiar : cu un fel de nostalgie, — de tatăl meu. Aici nu mai era pic de marmură. Camera semăna cu odăile noastre obișnuite ; dar avea mobilier de pe vremuri, așa cum îl avea și-l îndrăgea tata. Numai că mobilierul acesta mi s-a părut atît de frumos, încît am fost convins că nu mai văzusem niciodată ceva asemănător. I-am împărtășit amfitrionului meu această pasiune a tatei și i-am vorbit pe scurt despre lucrurile pe care le avea. Totodată l-am rugat să-mi dea voie să privesc mai îndeaproape obiectele, ca să-i pot vorbi tatei despre ele cînd am să mă întorc acasă, sau să i le pot măcar zugrăvi cît de cît. Însoțitorul meu s-a învoit foarte bucuros să-mi împlinească dorința. Mi-a atras atenția mai cu seamă un scrin-pupitru, pentru că era nu numai cea mai mare piesă din încăpere, dar pesemne și cea mai frumoasă. Patru delfini, sprijiniți de pardoseală cu partea de jos a capetelor, își înălțau trupurile răsucite, care purtau corpul inferior al scrinului. Am crezut la început că delfinii sînt făcuți din metal, dar însoțitorul meu mi-a spus că sînt ciopliți din lemn de tei și suflați, după o metodă medievală, cu acest aliaj metalic gălbui-verzui, care nu se mai fabrică în zilele noastre. Corpul inferior al scrinului era strunjit la toate muchiile, și avea șase sertare. Deasupra lui se afla corpul mijlociu, care se retrăgea spre spate printr-o curbură pronunțată și cuprindea clapa care, deschisă, slujea la scris. De pe corpul mijlociu se înălța un trunchi cu douăsprezece sertare arcuite și cu o ușiță la mijloc. Pe muchiile trunchiului și pe

ambele laturi ale uşiţei din mijloc se aflau, în chip de coloane, nişte figuri poleite cu aur. Cele două mai mari, de-o parte şi de alta a uşii, erau nişte bărbaţi voinici, care susţineau cornişa principală. Cîte o plăcuţă, care li se deschidea pe piept, acoperea, pe fiecare canat, gaura cheii. Cele două figuri de la muchiile laterale din faţă erau sirene, care, asemenea peştilor purtători, se terminau în cîte două cozi de peşte fiecare. Cele două figuri de la muchiile laterale din spate erau fete în veşminte drapate Toate trupurile cu cozi de peşte, precum şi figurile coloanelor, mi s-au părut lucrate foarte realist. Sertarele aveau butoane aurite, de care puteau fi trase. Pe suprafaţa octogonală a butoanelor erau săpate busturi de bărbaţi înzăuaţi sau de femei chipeşe. Suprafaţa întregului scrin era operă de marchetărie : frunze de arţar în panouri de nuc, înconjurate de benzi încolăcite şi de furnir de arin sîngeriu. Benzile arătau ca o mătase boţită, ceea ce se datora faptului că erau făcute din furnir multicolor de trandafir pitic, cu dungi fine, tăiat perpendicular pe direcţia fibrelor. Scrinul nu era marchetat numai în faţă, aşa cum este cazul adesea la astfel de mobile, ci şi lateral şi pe frizele coloanelor.

Cît timp am privit cu luare aminte scrinul, însoţitorul meu a stat lîngă mine, mi-a arătat una şi alta şi mi-a explicat, la rugămintea mea, tot ceea ce n-am înţeles.

Tot în această cameră am mai făcut şi o altă observaţie. Anume, am avut impresia că hainele însoţitorului meu nu mai sînt atît de fistichii pe cît îmi păruseră în ajun, precum şi de dimineaţă, cînd îl văzusem pe terenul cu păsări. Alături de mobilierul din cameră mi s-au părut mai degrabă potrivite şi la locul lor, şi am început să bănuiesc că am să aprob poate, pînă la urmă, acest costum, şi că bătrînul s-ar putea să fie, în această privinţă, mai cu scaun la cap decît mine.

În afară de scrinul-birou mi-au mai atras atenţia două mese, de aceeaşi mărime şi cu aceeaşi înfăţişare, care se deosebeau numai prin faptul că fiecare din ele purta pe blat o altă reprezentare. Anume, fiecare masă avea pe blat cîte un blazon, ca cele ale cavalerilor şi familiilor nobiliare, numai că aceste două blazoane nu erau identice între ele. Dar pe amîndouă mesele erau înconjurate de cîte un chenar

de frunze, flori și plante încolăcite. N-am văzut niciodată lujere de flori și spice de cereale mai gingașe decît aici, și totuși erau de lemn intarsiat în lemn. Mai erau în cameră : scaune de lemn sculptat, cu împletituri și cu marchetărie, două fotolii sculptate, de tip medieval, cadre de lemn sculptat, cu tablouri, și în sfîrșit două paravane de piele presată și întinsă, pe care erau aplicate flori, fructe, animale, băieți și îngeri de argint pictat, care arătau ca de aur colorat. Pardoseala încăperii era alcătuită, ca și mobilierul, din panouri cu marchetărie veche. Cred că datorită frumuseții pardoselii, cînd am intrat în cameră nu ne-am lepădat pîslarii.

Deși bătrînul spusese că această încăpere este camera sa de lucru, nu se zărea nici urmă de muncă. Totul părea încuiat în sertare sau pus la loc.

Cînd mi-am exprimat încîntarea cu privirea la această cameră, însoțitorul meu s-a arătat la fel de scump la vorbă ca în sala de marmură ; dar, la fel ca acolo, mi s-a părut că pot deslușì pe chipul lui satisfacție.

Încăperea următoare era tot de modă veche și dădea tot spre grădină. Ca și în cea precedentă, pardoseala era tot marchetată, dar pe ea se aflau trei dulapuri. Camera era o garderobă. Dulapurile erau mari, cu marchetărie de pe vremuri, și fiecare avea cîte o ușă cu două canaturi. Mi s-au părut mai puțin frumoase decît scrinul din camera precedentă, dar totuși de o mare frumusețe și ele, mai cu seamă cel din mijloc, cel mai mare, care avea o cornișă poleită cu aur și care, pe ușile sale concave, prezenta o superbă decorație cu motive heraldice, vegetale și geometrice. În afară de dulapuri nu se mai aflau aici decît niște scaune și un cuier. Fețele interioare ale ușilor camerei, decorate cu muluri și marchetărie, erau și ele în armonie cu mobilierul.

Cînd am ieșit din această încăpere ne-am lepădat pîslarii.

Camera următoare, tot cu ferestrele înspre grădină, era dormitorul. Cuprindea mobilă mai modernă, dar nu chiar întru totul cu înfățișarea cu care mă deprinsesem în oraș. Aici se urmărise, pare-se, în primul rînd, practicitatea. Patul, așezat în mijlocul camerei, era înconjurat de perdele

groase. Era foarte scund și avea lîngă el doar o noptieră, pe care se aflau cărți, un sfeșnic și un clopoțel, precum și unelte pentru aprins luminarea. Se mai găseau aici și alte piese de dormitor, mai cu seamă cele necesare pentru dezbrăcat și îmbrăcat, precum și pentru spălat. Fețele interioare ale ușilor erau și aici în armonie cu mobilierul.

Cu dormitorul se învecina o cameră cu aparate științifice destinate îndeosebi științelor naturale. Am zărit instrumente dintre cele mai moderne pentru studiul științelor naturii. Pe constructorii acestor instrumente îi cunoșteam personal din oraș, sau, dacă aparatele proveneau din alte țări, îi cunoșteam după nume. Se găseau aici unelte pentru studiul celor mai de seamă ramuri ale științelor naturii. Se mai aflau și colecții de piese, cu osebire din regnul mineral. Printre aparate și pe pereți era spațiu suficient pentru a se putea face experiențe cu aparatele. Această cameră dădea tot spre grădină.

În sfîrșit am ajuns în camera din colțul imobilului, ale cărei ferestre dădeau, unele spre partea principală a grădinii, iar altele spre nord-vest. N-am putut însă să ghicesc destinația acestei camere, atît de ciudată mi s-a părut. De-a lungul pereților erau dulapuri de stejar lustruit, cu o sumedenie de sertărașe. Sertărașele aveau etichete, ca cele ce se văd în băcănii sau spițerii. Unele asemenea etichete le-am înțeles : erau denumirile unor semințe sau ale unor plante. Pe cele mai multe, însă, nu le-am înțeles. În cameră nu se aflau nici scaune, nici alt mobilier. Dinaintea ferestrelor erau fixate niște policioare, ca cele pentru ghivece, dar n-am văzut nici un ghiveci pe ele, iar la o cercetare mai amănunțită am mai constatat că erau și mult prea șubrede ca să poată susține ghivece. Dealtminteri, dacă ar fi avut această destinație, s-ar fi pus desigur ghivece pe ele, deoarece în toate camerele, cu excepția sălii de marmură, văzusem flori, în orice locșor cît de cît adecvat.

Nu l-am întrebat pe însoțitorul meu care este destinația camerei, și nici el n-a mai scos o vorbă despre asta.

Am ajuns din nou în încăperile situate pe latura de miazăzi a casei, cu vederea, peste terenul cu nisip, spre ogoare.

Prima cameră după cea din colț era o bibliotecă, mare și încăpătoare, și plină cu cărți. Dulapurile nu erau atît de înalte ca cele care se văd de obicei în biblioteci, ci numai cît să se poată ajunge lesne pînă la volumele cele mai de sus. Erau și atît de puțin adînci, încît să nu poată cuprinde decît cîte un singur rînd de cărți, așa ca acesta să nu ascundă alt rînd, și deci tuturor cărților din bibliotecă să li se vadă cotoarele. Ca mobilier, în cameră nu se găsea decît, în mijloc, o masă lungă, pentru a se putea pune cărți pe ea. În sertarul ei erau cataloagele colecției. Cu prilejul acestei vizitări superficiale a casei nu ne-am ocupat de conținutul cataloagelor.

Alături de bibliotecă se afla o sală de lectură. Era mică și nu avea decît o singură fereastră, care, spre deosebire de toate celelalte ferestre ale casei, era înzestrată cu perdele de mătase verde, pe cînd celelalte aveau storuri de mătase cenușie. La pereți erau înșirate mai multe feluri de scaune, mese și pupitre, care vădeau grija pentru o cît mai mare comoditate a cititorilor. În mijlocul camerei se afla, ca în bibliotecă, o masă mare, — sau un sipet, căci avea mai multe sertare, — care servea pentru a se putea întinde planșe, dosare, hărți și alte obiecte asemănătoare. Sertarele adăposteau gravuri în aramă. Mi-a bătut la ochi, în această cameră, faptul că nicăieri nu zăceau vraiște cărți sau ceva ce ar fi putut aminti de scopul ei, adică de lectură.

După sala de lectură urma iar o cameră mai mare, ai cărei pereți erau acoperiți cu tablouri. Pînzele aveau numai rame aurite, erau exclusiv picturi în ulei și fuseseră atîrnate la înălțimea potrivită pentru a putea fi contemplate comod. Dar erau atîrnate atît de aproape una de alta, încît nu se zărea între ele nici o bucățică de perete. Ca mobilier erau aici numai cîteva scaune și un șevalet, pentru a se putea pune pe el din cînd în cînd cîte un tablou spre a-l privi mai bine. Acest mobilier mi-a amintit de camera cu tablouri a tatei.

Camera cu tablouri comunica, în sfîrșit, cu sala de marmură, prin a treia ușă a acesteia. Astfel ne-am încheiat rondul.

— Mi-ai văzut locuința, — a spus însoțitorul meu. — Nu e mare și nici prea grozavă, dar este foarte plăcută. În cealaltă aripă a clădirii se află camerele de oaspeți,

aproape toate la fel cu cea în care ai dormit dumneata azinoapte. Acolo se găsește și locuința lui Gustav, pe care însă n-o putem vizita, deoarece acum băiatul învață și l-am tulbura. Traversînd sala și coborînd scara putem ieși din nou în aer liber.

După ce am traversat sala și am coborît scara am ajuns la ușa de ieșire, unde ne-am lepădat pîslarii. Însoțitorul meu a spus :

— Te miră poate faptul că în casa mea există locuri în care trebuie să te supui obligației incomode de a încălța pîslari. Dar să știi că nu se poate altminteri, deoarece pardoselile sînt prea gingașe ca să poți călca pe ele cu încălțăminte obișnuită, iar încăperile cu astfel de pardoseli nici nu sînt de fapt destinate să fie locuite, ci numai privite, și în sfîrșit, chiar și privitul cîștigă mult dacă ești silit să-i răscumperi cu osteneală. În aceste camere eu port de obicei tîrlici cu tălpi de lînă. În camera mea de lucru pot să ajung și fără nici un ocol, adică fără să trec prin sală, cum am făcut noi acum, fiindcă de la parter urcă spre acea cameră un culoar pe care se prea poate ca dumneata să nu-l fi zărit, căci ambele sale capete sînt închise cu uși mascate cu tapete. Preotul din Rohrberg suferă de gută și nu suportă căldura la picioare, și de aceea, cînd vine la noi, pun pe scară sau în camere o fîșie de stofă de lînă, cum ai văzut aseară.

Am răspuns că această măsură de prevedere este foarte nimerită și că ar trebui luată peste tot unde sînt de ocrotit pardoseli artistice sau prețioase.

Cînd am ajuns în grădină, i-am spus, întorcînd capul și privind casa :

— Locuința dumneavoastră nu este neînsemnată, așa cum ați afirmat. După cum am putut să deduc din cele văzute, nu sînt multe de-o seamă cu ea. Pe de altă parte, privind-o de pe drumul mare, n-aș fi crezut că este atît de vastă.

— Atunci dă-mi voie să-ți mai arăt ceva, — a răspuns el. — Urmează-mă prin desișul acela.

După aceste cuvinte a luat-o înainte, iar eu l-am urmat. A apucat pe un drum care ducea spre un desiș. Cînd am ajuns acolo și-a continuat drumul pe o potecă îngustă. În cele din urmă s-au ivit și niște copaci înalți, sub care

șerpuia poteca. După un scurt răstimp ne-a apărut în față o pajiște încîntătoare, pe care se afla o clădire lunguiață, numai cu parter. Avea o mulțime de ferestre, care dădeau spre noi. N-o zărisem pînă atunci, nici de pe drumul mare, nici din grădină. De vină fuseseră pesemne copacii care o înconjurau. Din hornul ei se înălța un fum subțire, cu toate că, fiind vară, casa nu avea nevoie de încălzire, și fiind încă devreme dimineața, nu sosise încă nici ora gătitului. Cînd ne-am apropiat am auzit din casă un hîrîit și un hîrșîit, ca de ferăstrău și de rîndea. După ce am intrat m-am pomenit într-adevăr într-un atelier de tîmplărie, în care se lucra de zor. Lîngă ferestre, prin care pătrundea lumină din belșug, se aflau tejghelele, iar de ceilalți pereți, care nu aveau ferestre, erau rezemate piese ale obiectelor în lucru. Am găsit și aici o asemănare cu tata. Și el instruise un tîmplar tînăr și-l învățase să-i repare, după indicațiile sale, mobila veche. Aici, tot așa, mi-am dat seama numaidecît, după piesele rezemate de pereți, că un întreg atelier de acest fel lucrează aproape exclusiv la renovarea unor mobile de pe vremuri. N-am putut să stabilesc, la prima vedere, dacă aici se confecționau și obiecte noi.

Fiecare muncitor avea la fereastră un spațiu al său, despărțit prin bariere de cel al vecinului său. În acest spațiu își ținea uneltele, precum și piesele la care tocmai lucra, iar celelalte, de care nu avea nevoie pentru moment, și le păstra la spate, la peretele din fund al casei, astfel că domnea o rînduială ușor de cuprins dintr-o singură privire. Lucrau acolo patru tîmplari. Într-un dulap mare, care ocupa o parte a unui perete lateral, se aflau unelte de rezervă, de folosit atunci cînd una din cele de serviciu s-ar strica în mod neprevăzut, iar repararea ei ar răpi prea mult timp. În alt dulap, de pe peretele opus, se găseau sticluțe și borcănașe, în care se țineau lichidele și alte substanțe folosite la prepararea firnisurilor și a verniurilor, sau pentru a da lemnului o anumită culoare ori aparența vechimii. Despărțită de atelierul propriu-zis era vatra, în care ardea focul indispensabil lucrărilor de tîmplărie. Locașul ei era neinflamabil, pentru a nu primejdui atelierul și conținutul lui.

— Aici sînt restaurate, — a spus însoțitorul meu, — cel puțin atît cît ne îngăduie timpul și împrejurările, lucruri care au fost realizate cu mult înaintea noastră, ba chiar cu mai multe veacuri în urmă, și care s-au stricat. Mobilele vechi au, aproape ca și tablourile vechi, farmecul inerent lucrurilor vetuste și ofilite, iar pe măsură ce omul înaintează în vîrstă, acest farmec sporește. De aceea omul, cînd îmbătrînește, ține să păstreze ceea ce aparține trecutului, căci și el are un trecut, care nu prea se mai armonizează cu prezentul plin de prospețime din jurul lui. Și de aceea am înființat aici un atelier de restaurat mobilă veche, pe care o smulgem din ghearele degradării, o restaurăm, o curățăm, o șlefuim și căutăm s-o redăm menirii ei funcționale.

În timp ce mă aflam în atelierul de tîmplărie se lucra la blatul unei mese, care, după cum mi-a spus însoțitorul meu, data din secolul al șaisprezecelea. Era marchetat cu esențe de lemn de culori diferite, dar naturale. Numai acolo unde apărea un frunziș, acesta era făcut din lemn băițuit în verde. În jur avea un chenar, alcătuit din ghirlande de crengi împletite și răsucite în spirală, încărcate cu frunze și fructe. Cîmpul din interiorul chenarului, despărțit de chenar printr-o bandă roșie de lemn de trandafir, prezenta, pe un fond de arțar alb-castaniu, o colecție de instrumente muzicale. Ele nu erau marchetate, bineînțeles, în raport cu mărimea lor reală. Vioara era mult mai mică decît mandolina, toba și cimpoiul erau la fel de mari, iar pe sub amîndouă se întindea, aidoma unui sul de urzeală, flautul. Dar privite fiecare în parte, toate acestea mi s-au părut grozav de frumoase, iar mandolina era atît de desăvîrșită și de încîntătoare, încît nu mi-am amintit să fi văzut asemenea lucruri mai fermecător înfățișate în tablourile vechi ale tatei. Unul dintre tîmplari tăia bucăți de arțar, cimișir, santal, abanos, alun și trandafir, pentru ca, în dimensiuni mai mici, să se poată usca mai bine. Un altul desprindea de pe blat unele părți deteriorate și netezea stratul suport de dedesubt, ca să poată potrivi corect furnirul nou. Al treilea cioplea, dintr-o bîrnă de arțar, picioarele mesei, și le geluia, iar al patrulea se străduia să aleagă, după un desen în culori din fața sa și dintr-o mulțime de bucăți de lemn de lîngă el, pe cele care corespun-

deau cel mai bine culorilor de pe desen. Însoțitorul meu mi-a spus că scheletul și picioarele mesei se pierduseră și că trebuie făcute din nou.

L-am întrebat cum se procedează pentru ca partea nouă să se armonizeze cu cea existentă. Mi-a răspuns :

— Am întocmit o schiță, care ne înfățișează cam cum trebuie să fi arătat picioarele și scheletul.

La o altă întrebare a mea, cum se poate ști asta, mi-a răspuns :

— Aceste lucruri își au istoria lor, la fel ca orice alte obiecte mai importante, și din această istorie se poate reconstitui înfățișarea și alcătuirea lor de odinioară. De-a lungul anilor, conformația mobilelor s-a tot schimbat, și dacă-ți îndrepți atenția asupra acestui lanț de înnoiri, poți deduce dintr-un întreg care există cum au fost părțile pierdute, iar din părțile existente poți ajunge la întreg. Noi am întocmit cîteva desene, fiecare din ele cuprinzînd și blatul mesei, și astfel ne-am apropiat din ce în ce mai mult de presupusa conformație inițială a obiectului. Pînă la urmă ne-am oprit la un desen, care nu ni s-a părut greșit.

La întrebarea mea dacă se găsește întotdeauna de lucru pentru atelierul său, a răspuns :

— Atelierul n-a luat ființă din capul locului așa cum îl vezi acum. Mai întîi s-a manifestat plăcerea de a colecționa lucruri vechi și străvechi, și pe măsură ce această plăcere s-a intensificat, s-au adunat încetul cu încetul și obiectele care își așteptau restaurarea. La început, reparațiile s-au făcut prin metode improvizate. Am luat-o de multe ori pe căi greșite. Între timp a tot sporit numărul de obiecte colecționate, prefigurînd atelierul viitor. Cînd mi s-a dus vestea că achiziționez antichități, mi s-au adus asemenea obiecte sau mi s-au indicat locurile unde le pot găsi. Ni s-au alăturat uneori și oameni care și-au îndreptat atenția asupra obiectelor vechi, ne-au scris despre ele și ne-au trimis chiar desene. Astfel, cercul nostru s-a tot lărgit. Unele reparații incompetente făcute pe vremuri ne-au fost și ele prilej de muncă reînnoită, și întrucît la început, înainte de a ne statornici aici, am lucrat în locuri felurite și am fost adesea nevoiți să schimbăm locurile, s-a pierdut

mult timp, iar obiectele de restaurat s-au înmulțit. Într-un tîrziu ne-a dat prin minte să creăm obiecte noi. Am ajuns la această idee datorită lucrurilor vechi care ne tot treceau prin mîini. Noilor obiecte nu le-a fost dată însă înfățișarea curentă în zilele noastre, ci cea pe care am socotit-o noi că este frumoasă. Învățăm din cele vechi, dar nu le imităm, așa cum se întîmplă uneori în arhitectură, unde într-un stil, bunăoară în cel gotic, sînt copiate construcții întregi. Noi am căutat să creăm obiecte de sine stătătoare pentru vremea noastră, cu urme din ceea ce ne-au învățat vremurile apuse. Chiar și strămunii noștri au învățat cîte ceva de la strămunii lor, aceștia de la ai lor, și așa mai departe, pînă ce ajungem la începuturi nesemnificative și naive. Peste tot, însă, adevărații dascăli au fost lucrările naturii.

— Se află în casa dumneavoastră asemenea obiecte cu totul noi ? — am întrebat eu.

— Nu prea, — a răspuns el. — Unele sînt împrăștiate în diferite locuri din ținut, altele sînt strînse la un loc, dar nu în casa aceasta. Dacă asemenea lucruri îți fac plăcere sau vei dori să le studiezi în viitor, și dacă drumul dumitale te va aduce cîndva din nou pe aici, nu ne va fi greu să te conducem spre locul în care să poți vedea mai multe dintre cele mai izbutite obiecte ale noastre.

— Foarte felurite sînt căile oamenilor, — am răspuns eu, — și cine știe dacă drumul care, din pricina unei furtuni, m-a călăuzit pînă aici sus, la dumneavoastră, n-a fost binecuvîntat și dacă nu-l voi mai parcurge cîndva din nou.

— Ai rostit un cuvînt foarte adevărat, — a răspuns el. — Căile oamenilor sînt foarte felurite. Abia cînd ai să fii mai bătrîn ai să-l înțelegi mai bine.

— Ați clădit acest pavilion anume ca să vă slujească drept atelier de tîmplărie ? — am întrebat eu în continuare.

— Da, — a răspuns el, — l-am clădit anume în acest scop. Dar cu mult mai tîrziu decît locuința. Odată ce am ajuns să facem mobila la noi acasă, ne-a venit foarte ușor să înființăm un atelier propriu anume pentru asta. Construirea atelierului n-a fost însă nici pe departe operația cea mai grea ; cu mult mai greu a fost să găsim oamenii. Am avut mai mulți tîmplari, dar am fost nevoit să-i con-

cediez. Am dobîndit eu însumi, încet-încet, cunoștințele trebuitoare, iar tenacitatea, dîrzenia și deprinderea mi-au venit în ajutor. În cele din urmă am tocmit niște oameni, care nu erau tîmplari și care urmau să-și învețe abia aici meseria. Dar și aceștia, ca și cei dinainte, aveau un cusur, foarte frecvent printre muncitori, dar nu numai printre ei, și anume mulțumirea de sine sau delăsarea, care spune în permanență „E bine și așa", și care socotește că e de prisos orice avînt. Este o meteahnă prezentă în cele mai neînsemnate și în cele mai însemnate aspecte din viață, și am întîlnit-o adesea cînd am fost tînăr. Cred că această plagă a pricinuit cele mai mari rele. Multe vieți s-au irosit datorită ei, iar multe altele, chiar dacă nu s-au irosit, au ajuns, din pricina ei, la nenorocire sau la sterilitate ; a zădărnicit opere, care altminteri ar fi fost create, iar acolo unde este ea prezentă, arta și tot ceea ce e în legătură cu arta n-ar mai fi deloc cu putință. Numai oamenilor desăvîrșiți într-un anumit domeniu nu le dăunează, și din rîndurile acestora se desprind artiștii, poeții, savanții, oamenii politici și marii conducători de oști. Dar m-am depărtat de subiect. În atelierul nostru de tîmplărie, acest cusur a făcut ca din mîinile noastre să nu iasă nimic de calitate. În cele din urmă am găsit un om care nu lăsa lucrul de îndată ce-l mustram, chiar dacă în sinea lui poate că se mînia și se amăra ades din pricina încăpățînării mele. După îndelungi strădanii din partea amîndurora am ieșit la liman. În rîvna de a îmbina acurateța cu utilitatea, lucrările au devenit pilduitoare și ne-au slujit ca îndreptar. Înțelegerea frumuseții formelor a crescut, și atunci cele ușoare și gingașe au fost preferate celor greoaie și grosolane. Meșterul și-a ales ucenici și i-a crescut după vederile sale. Cei înzestrați s-au acomodat repede. Au fost studiate chimia și alte științe ale naturii, iar prin lectura unor cărți frumoase s-a căutat să se obțină dezvoltarea intelectului.

Cu aceste cuvinte s-a îndreptat spre omul care alegea bucățile de lemn, potrivit schiței aflate dinaintea sa pe blatul mesei, și a spus :

— Te rog, Eustațiu, fii bun și arată-ne cîteva desene.

Tînărul căruia îi fuseseră adresate aceste cuvinte s-a sculat în picioare și ne-a dovedit că are o fire cumpă-

nită, binevoitoare. Şi-a scos şorţul de postav verde, a plecat de la locul lui de lucru şi a venit spre noi. Lîngă locul unde lucra se afla o uşă cu geam, în spatele căreia era întinsă, în falduri, o perdea de mătase verde. Tîmplarul a deschis uşa şi ne-a condus într-o cameră primitoare. În cameră, care avea o pardoseală marchetată artistic, se aflau cîteva mese late şi netede. Din sertarul uneia dintre mese, tîmplarul a scos o mapă mare cu desene, a deschis-o şi le-a aşternut pe blat. Mi-am dat seama că desenele fuseseră scoase ca să le pot privi eu, astfel că am întors încet filele. Erau numai desene de clădiri, unele înfăţişînd clădiri întregi, altele detalii de clădiri. Erau întocmite atît în perspectivă, cît şi în proiecţii verticale şi orizontale şi în secţiuni longitudinale şi transversale. Întrucît mă îndeletnicisem şi eu însumi, o bună bucată de vreme, cu desenul, m-am simţit, în faţa acestor planşe, mai la largul meu decît printre mobilele vechi. Atunci cînd am desenat plante şi pietre am căutat să le redau cît mai exact şi m-am străduit să exprim, în creion negru, esenţa lor în aşa fel, încît să fie recunoscute după categorie şi specie. Desenele din faţa mea înfăţişau, bineînţeles, clădiri. Eu nu desenasem niciodată clădiri ; de fapt, nici nu privisem vreodată cu atenţie clădirile. Pe de altă parte, însă, liniile erau folosite aici ca să redea o seamă de volume mari, de materiale stratificate şi de suprafeţe întinse, aşa cum apăreau şi în desenele mele, la stînci şi la munţi ; sau erau curbele line ale unor ornamente, ca în desenele mele de plante. La urma urmei, toate clădirile iau fiinţă din produse ale naturii, care alcătuiesc modelele, bunăoară din vîrfuri de stînci, sau chiar din brazi, molizi sau alţi copaci. De aceea m-am uitat la desene cu multă luare aminte şi le-am cercetat fidelitatea şi veridicitatea. După ce le-am parcurs pe toate, le-am întors şi m-am uitat încă o dată la fiecare planşă.

Desenele erau executate în întregime în creion negru. Era indicată lumina şi umbra, iar liniile erau unele mai groase, iar altele mai subţiri, ca să redea nu numai materialitatea lucrurilor, ci şi aşa-numita perspectivă aeriană. Unele planşe erau acuarelate, fie pentru a scoate în evidenţă anumite porţiuni, care aveau o culoare deosebit de intensă sau de caracteristică, — bunăoară acolo unde ver-

dele plantelor se distingea în mod izbitor de zidurile din spatele lor, sau acolo unde, prin înrîurirea soarelui ori a apei, materialul lua o culoare neobișnuită, ca de pildă la anumite pietre, care, din pricina apei, devin castanii, ba chiar aproape roșii, — fie că fuseseră folosite culori, pentru a conferi întregului o atmosferă de concret și de armonie, fie că era vorba, în sfîrșit, de unele porțiuni foarte mici, subliniate prin culori, spre a estompa anumite suprafețe sau corpuri, sau compartimente întregi. Întotdeauna, însă, culorile erau folosite în așa fel, încît desenele să nu se transforme în picturi, ci să rămînă desene, care, prin culoare, erau și mai deplin puse în lumină. Eu cunoșteam prea bine procedeul, pe care îl foloseam și eu însumi adeseori.

Cît privește valoarea desenelor, aceasta mi s-a părut remarcabilă. După părerea mea, fuseseră executate de o mînă iscusită; pe de altă parte, n-am putut observa aici nici o evoluție, nici un progres, iscusința fiind însușită în întregime încă dinainte de perioada executării desenelor. Liniile dovedeau acuratețe și siguranță, așa-numita perspectivă liniară, atît cît eram eu în stare să judec, — o cercetare matematică nu puteam face, — era foarte corectă, materialul, și anume creionul negru, era bine stăpînit, iar posibilitățile lui reduse erau utilizate cu pricepere, astfel încît volumele ieșeau limpede în evidență și se desprindeau din anturaj. Culoarea, acolo unde adoptase un fel de realism, era aplicată cu obiectivitate și cu măsură, — ceea ce, așa cum știam din experiență, se întîmplă foarte rar, — pentru ca lucrurile să apară ca lucruri, nu ca nuanțe coloristice. Acesta este cazul mai cu seamă la obiectele care au culori mai puțin categorice, precum pietrele, zidurile și altele asemenea, în timp ce obiectele cu culori certe, ca florile, fluturii, ba chiar și unele păsări, sînt mai ușor de tratat.

În timp ce priveam desenele mi-a sărit în ochi ceva deosebit. La decorația unor clădiri, inspirată din natură, deci cu motive vegetale sau chiar animale, se observau greșeli grosolane, ba chiar absurdități, pe care nu le săvîrșește nici măcar un începător, dacă privește atent planta sau animalul. În alte desene, la aceași decorație a

altor clădiri, aceste greșeli lipseau, decorația fiind executată corect, adică în conformitate cu modelele din natură. Pe vremuri, cînd mă îndeletniceam cu desenul, contemplasem adesea tablourile tatei și observasem la ele, chiar și la cele pe care le socoteam foarte izbutite, greșeli asemănătoare. Întrucît tablourile tatei datau din vremuri vechi, iar aceste desene înfățișau și ele clădiri vechi, am dedus că sînt, poate, planuri ale unor clădiri reale, și că greșelile constatate în decorația din desene ar fi greșeli din decorația reală a clădirilor, și că decorația fără greșeli în desene nu avusese greșeli nici la clădirile reale. De aceea, desenele au crescut și mai mult în ochii mei, datorită deplinei lor fidelități.

Privind desenele, mi-a venit în minte și un gînd năstrușnic. Nu văzusem niciodată laolaltă atîtea desene de clădiri, după cum nici clădirile ca atare nu alcătuiseră niciodată obiectul atenției mele. Acum, însă, cînd am văzut, într-o succesiune amețitoare, toate aceste frunze, aceste lujere, aceste dantele, aceste curbe, aceste spirale, ele mi s-au părut că sînt oarecum lucruri din natură, un fel de lume vegetală, cu animalele care o populează. M-am gîndit că ele ar putea deveni tot atît de bine un obiect al contemplării și al cercetării, ca și plantele adevărate și alte plăsmuiri ale pămîntului, cu toate că aici ele nu sînt decît un univers de piatră. Nu luasem în seamă niciodată toate astea, deși privisem din cînd în cînd, la o biserică sau la cine știe ce altă clădire, un vrej de piatră, sau un trandafir, sau măciulia unui scaiete, sau fusul unei coloane, sau grilajul unei uși. Mi-am propus ca, de acum înainte, să cercetez mai îndeaproape aceste lucruri.

— Desenele astea sînt toate numai reproduceri ale unor clădiri reale, existente în țara noastră, — a spus însoțitorul meu. — Le-am adunat cu timpul. Nu lipsește nici măcar o singură clădire de la noi, care este frumoasă fie în întregime, fie în parte. Ca și aiurea, și în țara noastră s-a întîmplat ca unor biserici vechi sau altor edificii, care au rămas neterminate, să li se execute completări într-un stil cu totul diferit, așa că au luat naștere clădiri care prezintă un amestec de stiluri, și deci sînt în parte frumoase și în parte urîte. Nu am cuprins aici bisericile de țară clădite în vremea noastră.

— Cine a făcut aceste desene ? — am întrebat eu.

— Desenatorul se află în fața dumitale, — a răspuns însoțitorul meu, arătîndu-l pe tînăr.

M-am uitat la el, și atunci pe chipul lui a apărut o ușoară îmbujorare.

— Meșterul a colindat, încetul cu încetul, toate ținuturile țării, — a continuat amfitrionul meu, — și a desenat construcțiile care i-au plăcut. A adus acasă un bloc cu schițe, pe care apoi le-a executat pe curat, pe planșe separate. În afară de planșele de arhitectură, avem și planșe care înfățișează interioare. Fii bun, Eustațiu, și arată-ne mapa cu interioare.

Tînărul a închis mapa pe care tocmai o văzusem și a vîrît-o în sertar. Apoi a scos din alt sertar o altă mapă și ne-a pus-o în față, spunînd :

— Aici se află obiectele bisericești.

Am privit desenele din mapa pe care mi-a deschis-o, așa cum privisem mai înainte planșele de arhitectură. Erau desene înfățișînd altare, strane, amvoane, chivoturi, cristelnițe, parapete de cor, jețuri, icoane, vitralii și alte obiecte care se văd în biserici. Ca și desenele arhitecturale, erau executate, fie în întregime în creion negru, fie parte în creion negru și parte în culori. Dacă și mai înainte mă ocupasem cu cercetarea acestor obiecte, acum m-am adîncit și mai mult în studierea lor. Erau mai variate, iar pentru ochi mai atrăgătoare decît clădirile. Am privit fiecare planșă în parte, iar la multe din ele am mai revenit încă o dată. După ce am isprăvit cu această mapă, meșterul mi-a pus în față alta și a spus :

— Aici sînt obiectele laice.

Mapa conținea desene înfățișînd tot soiul de mobile, care se întîlnesc în locuințe, în castele, în mînăstiri și așa mai departe. Erau acolo reproduceri de lambriuri, de plafoane întregi, de pervazuri de uși și de ferestre, ba chiar de pardoseli marchetate. La obiectele lumești se lucrase cu mult mai mult în culori decît la cele bisericești și la clădiri, deoarece la mobilele din locuințe, culoarea este adesea un element esențial al înfățișării lor, mai cu seamă dacă sînt marchetate cu esențe de lemn de culori diferite. Am găsit în această colecție de desene reproduceri ale unor obiecte pe care le văzusem în locuința amfitrionului meu.

Astfel, printre ele se aflau scrinul-birou și dulapul cel mare de haine. Chiar și masa, la care încă se mai lucra în atelierul de tîmplărie, era aici, gata, în fața noastră, pe hîrtie. Am băgat de seamă, totodată, că numai blatul era reprezentat clar, în linii viguroase, iar scheletul și picioarele fuseseră schițate vag. Mi-am dat seama că desenatorul voia să indice în felul acesta partea nouă, care urma să fie adăugată mobilelor. Metoda lui mi-a plăcut foarte mult.

— Colecția noastră înmănunchează aproape toate obiectele bisericești din țara noastră, — a spus amfitrionul meu. — Cred, cel puțin, că nu lipsește nimic esențial. E mai greu să susțin același lucru în privința celor laice, întrucît nu poți să știi ce se mai află împrăștiat ici și colo prin țară.

După ce am cercetat și mapa cu obiecte laice, însoțitorul meu a spus :

— Aceste desene înfățișează numai obiecte reale, care ni s-au păstrat din vremuri vechi. Am întocmit însă și desene care înfățișează mobile sau alte obiecte mai mărunte, imaginate de noi. Meștere, arată-ne și mapa aceea.

Tînărul a pus mapa pe masă.

Aceasta era cu mult mai cuprinzătoare decît fiecare din cele dinainte și conținea nu numai reprezentarea completă a obiectelor întregi, ci și secțiunile lor transversale și longitudinale și proiecțiile lor orizontale. Erau proiecte de mobile de tot felul, apoi de lambriuri, pardoseli, plafoane, firide și în sfîrșit chiar și de elemente de construcție, case de scări și altele. Fuseseră executate cu mare migală și băgare de seamă ; unele desene fuseseră refăcute de patru, chiar și de cinci ori, și de fiecare dată cu schimbări și îmbunătățiri. Versiunile ultime fuseseră redate întotdeauna în culori, și cu atît mai mare claritate, cu cît obiectele urmau să fie executate din lemn sau din marmură. Am întrebat dacă unele dintre aceste obiecte au și fost executate.

— De bună seamă, — a răspuns însoțitorul meu, — altminteri ce rost ar fi avut să întocmim atîtea desene ? Toate obiectele pe care le-ai văzut desenate de mai multe ori și a căror versiune ultimă a fost redată în culori, au fost executate. Aceste desene sînt planurile și proiectele pentru noile mobile, pe care, cum am spus adineauri, sîntem

pe cale să le realizăm. Dacă treci vreodată prin localitatea despre care ți-am spus că adăpostește unele din ele, ai prilejul să vezi acolo nu numai multe din cele desenate aici, ci și altele, care, asamblate cu ele, alcătuiesc un tot.

— Cînd privești aceste desene, — am spus eu, — și cînd le privești pe cele cercetate mai înainte, îți dai seama că edificiile dintr-o anumită epocă și mobilierul menit să fie pus în ele alcătuiesc o unitate indisolubilă.

— Bineînțeles că alcătuiesc o unitate, — a răspuns el. — Păi mobilele sînt rudele arhitecturii, aș zice nepoatele sau strănepoatele ei, și s-au născut din ea. Acest lucru este atît de adevărat, încît și mobilele noastre actuale țin de arhitectura noastră actuală. Camerele noastre seamănă cu niște cuburi goale sau cu niște lăzi, în care se potrivesc de minune mobilele în linii drepte și cu suprafețe netede. Prin urmare nu e de mirare că mobilele vechi, cu mult mai frumoase, aflate în locuințele noastre, le fac unora o impresie penibilă, deoarece sînt în contradicție cu locuința ; dar aceia n-au dreptate, pentru că atunci cînd găsesc că mobila nu e frumoasă, de fapt locuința este aceea care nu e frumoasă, așa încît ea, locuința, nu mobila, ar trebui schimbată. De aceea, asemenea mobile sînt cu adevărat la ele acasă în castele și în clădirile de odinioară, deoarece acolo găsesc o ambianță pe potriva lor. Noi am tras foloase de pe urma acestei situații, iar din desenele noastre arhitecturale am tras multe învățăminte pentru proiectarea mobilierului, pe care l-am conceput în armonie cu clădirile.

— Cînd ai în față atîtea asemenea lucruri, în atîtea imagini, așa cum am avut noi acum, — am spus eu, — este cu neputință să nu resimți o impresie puternică.

— Înainte de noi au trăit oameni foarte înțelepți, — a răspuns el. — Lumea n-a recunoscut întotdeauna acest lucru și începe abia acum să-l admită întrucîtva. Nu știu dacă să numesc îndoiosare sau întristare simțămîntul care mă cuprinde cînd mă gîndesc că înaintașii noștri nu și-au dus la bun sfîrșit operele cele mai mari și mai cuprinzătoare. Au contat, pesemne, pe o veșnicie a simțului estetic, încît au fost încredințați că posteritatea va clădi mai departe ceea ce au început ei. Bisericile lor neterminate dăinuie în vremea noastră ca niște venetici. Noi nu le-am

mai înțeles, sau le-am desfigurat prin adaosuri pseudo-arhitecturale urîte. Aș vrea să fiu tînăr atunci cînd va veni vremea în care, în patria noastră, emoția stîrnită de aceste începuturi va deveni atît de puternică, încît să se găsească mijloacele necesare spre a le continua. Mijloace există, numai că sînt folosite pentru altceva, așa cum aceste clădiri au fost lăsate neterminate nu din lipsă de mijloace, ci din alte motive.

Am arătat că mă pricep mai puțin la acest domeniu, dar că în altă problemă, anume cu privire la desen, s-ar putea să am și eu ceva de spus :

— Am desenat timp îndelungat plante, pietre, animale și alte lucruri, și m-am deprins temeinic, așa că pot să mă încumet să-mi spun părerea. În ceea ce privește acuratețea liniilor, corectitudinea perspectivei, plasarea iscusită a fiecărui volum și alegerea justă a culorilor, aceste desene mi se par întru totul excelente, și mă simt obligat să-mi manifest sus și tare admirația.

La auzul acestui elogiu, meșterul n-a spus nimic, ci și-a coborît privirea în pămînt, dar amfitrionul meu părea încîntat.

La un semn al patronului, meșterul a legat la loc mapa și a pus-o în sertar.

Am pornit apoi spre celelalte încăperi ale atelierului de tîmplărie. Cînd am trecut pragul, mi-am zis că, în ciuda colecțiilor tatălui meu, în mijlocul cărora trăisem toată viața, nu înțelesesem pînă atunci prea mare lucru din obiectele de pe vremuri și că mai aveam abia de învățat.

Din camera desenelor ne-am dus în camera meșterului. Acolo, pe lîngă mobilele obișnuite, mai erau mese de desen și șevalete. Camera era la fel de simpatic amenajată ca și camera desenelor.

Am vizitat și camerele ucenicilor și am intrat apoi și în dependințe. Acestea erau încăperi trebuitoare pentru diferitele obiecte de care are nevoie o asemenea întreprindere. Cea mai importantă era uscătoria, situată în dosul atelierului de tîmplărie, din care se putea ajunge în compartimentul ei de jos și în cel de sus. Avea menirea să asigure tuturor esențelor de lemn prelucrate aici, starea de uscăciune necesară, ca să nu apară mai tîrziu avarii. În compartimentul de jos erau păstrate bucățile de lemn brut

mai mari, în cel de sus bucățile mai mici și mai fine. Am putut să-mi dau seama cu cîtă seriozitate se procedase la organizarea acestui atelier, deoarece am găsit în uscătorie nu numai un stoc foarte mare de material lemnos, ci și mai toate esențele de lemn indigene și străine. Aveam oarecari cunoștințe în materie, de pe vremea cînd mă ocupam cu științele naturale. În plus, lemnul era, aproape tot, gata tăiat în dimensiunile și formele provizorii în care urma să fie prelucrat, pentru ca astfel să se poată usca în toată voia. Însoțitorul meu mi-a arătat diferitele recipiente și mi-a explicat în linii mari conținutul lor.

În compartimentul de jos am văzut lemn de zadă, îmbinat în niște structuri ciudate, foarte mari, ca niște schele zvelte, sau cadre, sau așa ceva și, întrucît nu mi le-am putut explica, am întrebat de rostul lor.

— În țara noastră, — mi-a răspuns însoțitorul meu, — se găsesc multe retabluri sculptate în lemn. Toate sînt făcute din lemn de tei, iar unele din ele sînt de o mare frumusețe. Își au obîrșia în vremuri foarte vechi, cam între secolele al treisprezecelea și al cincisprezecelea, și, atunci cînd au canaturile deschise, arată ca un chivot. Sînt, în parte, foarte deteriorate și amenință să se strice de tot, mai devreme sau mai tîrziu. Unul din ele l-am restaurat pe cheltuiala mea și lucrăm acum la un al doilea. Schelele de lemn, de care ai întrebat, sînt suporturi, pe care trebuie fixată decorația. Decorația s-a mai păstrat destul de bine, dar suporturile au putrezit rău, așa că trebuie să facem altele noi, după schițele pe care le vezi aici.

— Păi vi s-a îngăduit să restaurați retablul vreunei biserici ? — am întrebat eu.

— Ni s-a îngăduit abia după multe piedici, — a răspuns el. — Dar am învins piedicile. Ne-am izbit îndeosebi de neîncrederea beneficiarilor în priceperea și capacitatea noastră ; și aveau dreptate. Unde am ajunge dacă s-ar îngădui ca unele opere existente să fie modificate în mod pripit ? S-ar putea desfigura sau distruge obiecte de cea mai mare importanță. Am fost nevoiți să arătăm ce vrem să modificăm sau să adăugăm și cum ar arăta lucrarea după restaurare. Abia după ce am explicat că nu vom modifica defel structurile existente, că nici un ornament nu va fi mutat de la locul lui, că nici un personaj nu va suferi

schimbări la chip, la mîini sau la faldurile veşmintelor, ci că nu urmărim decît să păstrăm existentul în forma sa actuală, ca să nu se degradeze mai rău, că vrem să completăm materialul acolo unde s-a degradat, ca să-i menţinem integritatea, că nu vom adăuga decît elemente extrem de mărunte, a căror înfăţişare este bine cunoscută datorită elementelor similare existente şi care deci pot fi confecţionate aidoma celor vechi, şi că am întocmit un desen în culori, în care se vede cum va arăta retablul curăţit şi restaurat, şi, în sfîrşit, după ce am restaurat, potrivit concepţiei noastre, cîteva cioplituri în lemn, de mărime redusă, cîte o figură şi altele, şi le-am supus vizionării, abia atunci ni s-a dat încuviinţarea. Nici nu mai vorbesc despre piedicile care ne-au fost puse de către cîrmuire, despre bănuieli şi alte neplăceri de acest soi, care dealtfel nici nu prea mi-au ajuns la urechi.

— Aţi desfăşurat o muncă îndelungată şi cred că şi importantă, — am spus eu.

— Am muncit cîţiva ani, — a răspuns el, — iar în ceea ce priveşte importanţa, nimeni nu s-a îndoit mai mult decît noi înşine dacă avem cunoştinţele trebuincioase. De aceea nici n-am introdus schimbări esenţiale. Chiar şi în cazurile în care s-a constatat cu certitudine că părţile componente ale retablului au fost grupate, cu timpul, altfel decît la obîrşie, am păstrat forma în care l-am găsit noi. N-am făcut altceva decît să descotorosim figurile de murdărie şi de spoială, am fixat ceea ce se coşcovise şi se desprinsese, am completat ceea ce lipsea, acolo unde, cum am spus, înfăţişarea veche era pe deplin cunoscută, am umplut cu lemn tot ce era mîncat de cari, am preîntîmpinat, printr-o metodă verificată, distrugerile viitoare produse de aceste insecte, şi în sfîrşit, cînd întregul retablu a fost gata, l-am acoperit în întregime cu un firnis foarte mat. Are să vină o vreme cînd, sub auspiciile statului, numeroşi specialişti se vor reuni într-un aşezămînt care se va ocupa de restaurarea unor vechi opere de artă, se va îngriji ca ele să fie reasamblate potrivit concepţiei originare şi va căuta să împiedice degradarea lor viitoare ; căci, aşa cum ni s-a îngăduit nouă să lucrăm, cu toate că şi noi am fi putut pricinui, fără să vrem, o desfigurare, tot astfel

li s-ar putea îngădui în viitor și altora, care să nu fie atît de grijulii ca noi sau care, în dragostea lor de frumos, să procedeze după capul lor și să știrbească astfel esența moștenirii artistice.

— Și credeți că o lege, care ar interzice să se schimbe cît de puțin esența unei opere de artă moștenite, ar putea preîntîmpina pentru totdeauna degradarea și distrugerea ei ? — am întrebat eu.

— Nu ; nu cred, — a răspuns el, — deoarece pot veni timpuri cu o asemenea sărăcire a simțului artistic, încît să abroge chiar și legea ; dar o asemenea lege s-ar dovedi totuși folositoare pentru a se asigura o durată mai îndelungată a operelor de artă și o mai bună întreținere a lor, decît dacă n-ar exista deloc. Cea mai bună protecție a operelor de artă din trecut ar fi însă asigurată, de bună seamă, de un simț artistic în continuă dezvoltare și care să nu mai slăbească niciodată. Dar nici un mijloc, oricît de desăvîrșită ar fi folosirea lui, n-ar putea împiedica distrugerea, în cele din urmă, a unei opere de artă, datorită activității necurmate a oamenilor și pornirii lor spre înnoiri, precum și efermerității materiei. Tot ce există, oricît de mare și de trainic ar fi, dăinuie un timp, îndeplinește un scop, și piere. Și astfel, peste toate operele de artă, care mai dăinuie azi, se va așterne cîndva vălul veșnic al uitării, așa cum este așternut acum peste cele dinaintea lor.

— Lucrați acum la restaurarea unui al doilea retablu, — am spus eu, — după ce ați terminat unul. Dar ați afirmat că există mai multe în țară. Veți mai restaura și altele ?

— Dacă aș avea mijloacele necesare, aș mai restaura și altele, — a răspuns el. — Dacă aș fi destul de bogat aș pune chiar să se termine unele clădiri medievale începute. La Grünau, de pildă, chiar lîngă hotarul țării noastre, biserica parohială a orașului are un turn, care este cel mai frumos din țară și care, dacă ar fi terminat, ar fi și cel mai înalt. A fost însă construit numai pînă la vreo două treimi din înălțimea sa finală. Acest turn, în stil vechi german, ar fi cel dintîi monument a cărui terminare aș plăti-o. Cînd mai vii pe aici, te duc într-o biserică, în care a fost restaurat pe cheltuiala statului un retablu sculptat, una dintre

cele mai prețioase opere de artă de acest fel din cîte există.

Cu aceste cuvinte am plecat din uscătorie, înapoi spre camera de lucru. Pe drum, însoțitorul meu mi-a spus:

— De vreme ce Eustațiu se îndeletnicește în clipa de față mai cu seamă de finisarea operelor de artă aflate în lucru, l-a instruit pe fratele său, care a crescut între timp și care se ocupă acum cu precădere de desene. În prezent desenează decorațiile aflate, în țara noastră, la edificii, la lucrări în lemn sau în alte părți, și pe care nu le avem încă prinse în planșele noastre cu lucrări mai mari. Așteptăm să se întoarcă în curînd pentru cîteva zile. Din toate acestea ar putea învăța și lumea de astăzi, dacă vrea să învețe. Nu numai din măreție, dacă am contempla măreția lucrurilor făcute de strămoșii noștri, și de popoarele precreștine înzestrate cu simț artistic, am putea învăța să locuim iar în clădiri alese sau să fim înconjurați de mobilă aleasă, cel puțin așa cum grecii se roagă în temple frumoase; ci ne-am putea desăvîrși și în lucrurile mărunte, și atunci tapetele camerelor noastre ar putea fi mai frumoase, obișnuitele mobile, carafe, cești, lămpi, sfeșnice, topoare, ar deveni mai frumoase, pînă și desenele de pe ștofele de haine și, în sfîrșit, și bijuteriile cu pietre scumpe ale femeilor, ar putea împrumuta ceva din rafinamentul trecutului, în loc ca, așa cum se întîmplă adesea astăzi, o barbarie de nestemate să zacă într-o barbarie de aur. Gîndește-te numai la numeroasele desene de cruci, trandafiri, stele, pe care le-ai văzut pe planșele noastre cu edificii medievale, și ai să-mi dai dreptate.

L-am admirat pe omul care, în timp ce-mi vorbea astfel, mergea alături de mine în veșminte ciudate, ba chiar lipsite de gust.

— Din asemenea strădanii am putea învăța cel puțin să-i stimăm pe oamenii care au trăit înaintea noastră, — a continuat el, — în loc să ne obișnuim să auzim vorbindu-se numai despre progresele noastre, în comparație cu neștiința înaintașilor noștri. Supraaprecierea unor anumite lucruri amintește prea des de lipsa de experiență.

La aceste cuvinte ajunseserăm înapoi în atelier, unde ne-am luat rămas-bun de la meșter. I-am întins mîna, pe care el mi-a strîns-o și și-a scuturat-o pe a sa cu însufle-

tire. Cînd am ieşit din clădire şi mi-am întors capul, am văzut prin fereastră cum îşi scoate şorţul verde şi şi-l leagă din nou la brîu. Totodată am auzit din nou zgomotul rîndelei şi al ferăstrăului, care, în timpul vizitei noastre în atelier, cam amuţise.

Am păşit pe poteca dintre tufişuri şi am ajuns din nou în apropierea locuinţei.

— Ai văzut, aşadar, întreaga mea gospodărie, — a spus gazda mea.

— Păi n-am văzut bucătăria, pivniţa şi camerele slugilor, — am răspuns eu.

— Ai să le vezi, dacă vrei, — a spus el.

Nu mi-am luat îndărăt vorba, pe care o rostisem mai mult în glumă, şi am intrat din nou în casă.

Am văzut aici o bucătărie mare, boltită, o cămară încăpătoare, trei camere de servitori, una pentru un fel de intendent, apoi spălătoria, cuptorul, pivniţa şi cămara de fructe. Aşa cum bănuisem, totul vădea ordine şi simţ practic. Am văzut slujnice la treabă şi l-am întîlnit şi pe intendent, care îşi îndeplinea îndatoririle zilnice. Panerăşul fin şi turtit, din care gazda mea hrănise păsările, se sprijinea într-o firidă anume, de lîngă uşă, unde părea a fi la locul lui.

Din aceste încăperi ne-am îndreptat spre seră. Adăpostea foarte multe plante, cele mai multe fiind de sezon. Pe etajere se aflau camelii, cu frunze verzi bine îngrijite, rododendri, printre care, după cum glăsuia eticheta, unii galbeni (astfel de rododendri nu mai văzusem niciodată), azalee în soiuri foarte variate, precum şi extrem de multe plante exotice. Dintre trandafiri se găsea aici, în număr covîrşitor, trandafirul de India, iar florile lui tocmai se deschiseseră. De seră era alipit un mic pavilion vitrat, care adăpostea ananaşi. Pe aleea cu nisip din faţa ambelor clădiri se aflau, în hîrdaie, lămîi şi portocali. Bătrînul grădinar avea părul şi mai alb decît patronul său. Era şi el îmbrăcat ciudat, numai că nu mi-am putut da seama care este ciudăţenia. M-a izbit faptul că avea pe el mult alb pur, care, laolaltă cu şorţul lui alb, mi-a amintit mai degrabă de un bucătar, decît de un grădinar.

M-a frapat din nou faptul că latura îngustă a serei era îmbrăcată pe dinafară cu trandafiri, ca și fațada dinspre miazăzi a locuinței, dar nu mi-a făcut o impresie neplăcută.

Bătrîna soție a grădinarului, pe care am găsit-o în locuința lui, era îmbrăcată tot în alb. Cu locuința grădinarului se învecinau odăițele ajutorilor.

— Acum ai văzut totul, — a spus amfitrionul meu, în timp ce ieșeam din odăițe, — în afară de camerele de oaspeți, pe care am să ți le arăt, dacă dorești, și de locuința fiului meu adoptiv, în care însă nu putem intra acum, deoarece l-am stînjeni pe băiat la învățat.

— Să lăsăm treaba asta pentru mai tîrziu, cînd am să vi-o amintesc, — am spus eu. — Acum fac însă apel la bunăvoința dumneavoastră pentru altceva, pentru ceva ce-mi stă mai aproape de inimă.

— Și care este acea dorință mai apropiată de inimă ?

— Să-mi spuneți, în sfîrșit, — am răspuns eu, — cum de ați ajuns la o certitudine atît de categorică în ce privește vremea.

— Rugămintea este întru totul îndreptățită, — a răspuns el, — și cu atît mai îndreptățită, cu cît părerea dumitale a fost motivul pentru care ai urcat pînă la casa noastră, iar disputa cu privire la furtună a fost motivul pentru care ai rămas aici timp mai îndelungat. Dar să ne ducem la prisacă și să ne așezăm pe o bancă sub un tei. Pe drum și pe bancă am să-ți povestesc ce mi-ai cerut.

Am luat-o pe o potecă lată, presărată cu nisip, străjuită la început de pomi fructiferi, iar apoi de tei înalți, umbroși. Printre trunchiuri se aflau bănci, pe potecă se foiau păsări care ciuguleau în nisip, iar în rămurиș răsuna din nou ciripitul pe care îl auzisem în ajun.

— Ai văzut în locuința mea colecția de instrumente pentru științele naturale, — a început însoțitorul meu, pe cînd mergeam pe poteca acoperită cu nisip. — Ele explică o parte a problemei noastre.

— Le-am văzut, — am răspuns eu. — Mai cu seamă am observat barometrul, termometrul, precum și un aerometru și un higrometru ; dar asemenea instrumente am

şi eu, şi au prezis, cînd le-am cercetat înainte de a porni la drum, mai degrabă ploaie decît vreme frumoasă.

— Barometrul a coborît, — a răspuns el, — şi a arătat o presiune atmosferică mai scăzută, fapt care prevesteşte adesea venirea ploii.

— Întocmai, — am răspuns eu.

— Acul higrometrului, — a continuat el, — s-a apropiat mai mult de punctul de umiditate maximă.

— Da, aşa a fost, — am răspuns eu.

— Electrometrul, însă, — a spus el, — a anunţat electricitate atmosferică puţină, astfel că nu ne puteam aştepta la o descărcare a ei, fenomen care, pe meleagurile noastre aduce de obicei ploaie.

— Am făcut, bineînţeles, şi eu, aceeaşi observaţie, — am replicat eu, — dar tensiunea electrică nu prea e în legătură cu schimbările vremii, ci este, de cele mai multe ori, doar o urmare a lor. În plus, ieri, către seară, s-a dezvoltat destul de multă electricitate, iar toate semnele despre care vorbiţi au prevestit o precipitaţie.

— Da, au prevestit-o, şi a şi căzut, — a spus însoţitorul meu, — deoarece din vaporii invizibili s-au format nori vizibili, care nu sînt altceva decît picături infime de apă. Ei sînt precipitaţia. Tensiunea electrică scăzută n-am luat-o în seamă ; ştiam că, dacă se formează nori, apare şi electricitate suficientă. Semnele despre care am vorbit nu se referă însă decît la spaţiul restrîns în care te afli în clipa respectivă, dar trebuie să iei în considerare şi unul mai vast, precum şi albastrul văzduhului şi alcătuirea norilor.

— Văzduhul avea, încă de ieri dimineaţă, culoarea albastră profundă şi întunecată, premergătoare ploii, — am răspuns eu, — iar formarea norilor a început încă de la amiază şi s-a accelerat foarte repede.

— Pînă aici ai dreptate, — a spus însoţitorul meu, — iar natura ţi-a dat şi ea dreptate, producînd o înnorare neobişnuită. Mai există însă şi alte indicii, în afară de cele despre care am vorbit pînă acum, şi care ţi-au scăpat. Ştii, cred, că există semne, proprii numai unui anumit ţinut şi înţelese de localnici, cărora le-au fost transmise din generaţie în generaţie. Uneori, ştiinţa izbuteşte să formuleze destul de corect temeiul acestei experienţe îndelungate.

Dumneata știi că, în unele zone, un noruleț care se ivește și stăruie într-un anumit punct al cerului, altminteri senin, înseamnă, pentru acea zonă, un semn neîndoielnic de furtună ; că o nuanță mai tulbure într-un anumit loc al cerului, o pală de vînt venită dintr-o anumită direcție, sînt prevestitorii unei ploi de durată, și semn că ploaia vine sigur. Ținutul nostru are și el asemenea indicii, dar ieri n-a apărut nici unul din cele care vestesc ploaie.

— N-am putut observa indicii caracteristice exclusiv acestui ținut, — am răspuns eu, — dar cred că asemenea semne, ele singure, nu v-au **putut** determina să rostiți o sentință atît de categorică.

— Nici nu m-au determinat, — a răspuns el. — Mai avem și alte motive.

— Anume ?

— Toate semnele prevestitoare, despre care am vorbit pînă acum, sînt foarte rudimentare, — a spus el, — și nu le identificăm, de cele mai multe ori, decît datorită unor schimbări care se ivesc în văzduh și pe care, atunci cînd nu ajung la o anumită mărime, nici nu le mai putem observa. Scena pe care iau naștere fenomenele meteorologice este foarte întinsă. Acolo unde nu putem pătrunde cu privirea și de unde efectele nu ajung pînă la instrumentele noastre științifice, s-ar putea să existe cauze și contraindicii, care, dacă le-am cunoaște, ar putea să transforme prevestirea noastră în contrariul ei. Indiciile pot așadar să ne și înșele. Mai există însă și unelte mult mai sensibile, a căror constituție este o taină pentru noi, și care sînt acționate de cauze cu neputință de măsurat altminteri, dar cu un efect foarte cert.

— Și care sînt acele unelte ?

— Nervii.

— Simțiți așadar cu ajutorul nervilor apropierea ploii ?

— Eu nu, — a răspuns el. — Prin eforturile prea puternice la care își supune nervii, omul tulbură, din păcate, funcționarea lor gingașă, încît ajung să nu-i mai vorbească atît de clar pe cît ar fi putut. Natura i-a dat însă omului, în schimb, ceva mai de preț : inteligența și rațiunea, cu **care poate** să-și înlocuiască percepțiile senzoriale și să-și

asigure poziția prioritară. Eu n-am referit la nervii animalelor.

— E foarte adevărat ceea ce spuneți, — am răspuns eu. — Animalele se află într-o corelație mult mai nemijlocită decît noi cu tainele naturii. Trebuie însă să stabilim care sînt aceste raporturi și să le găsim o formulare, mai cu seamă în ceea ce privește prognoza vremii.

— Eu n-am izbutit să stabilesc care este această corelație, — a răspuns el, — și cu atît mai puțin să-i găsesc o formulare ; ambele operații sînt, pare-se, foarte dificile în această formă generală ; dar am făcut întîmplător cîteva observații, apoi le-am repetat intenționat și am dobîndit astfel experiență și rezultate, care fac cu putință o prognoză cu o certitudine aproape deplină. Multe animale depind într-o măsură atît de mare de ploaie și de lumina soarelui, iar la unele este în joc chiar viața lor după cum e soare sau ploaie, încît Dumnezeu s-a văzut nevoit, vrînd-nevrînd, să le înzestreze cu uneltele necesare ca să poată presimți fenomenele respective. Omul, însă, nu poate percepe o asemenea senzație ca senzație, n-o poate înțelege, deoarece ea scapă simțurilor lui ; numai animalele, datorită acestei presimțiri, își iau măsuri de precauție, iar omul poate să urmărească acele măsuri de precauție și să tragă învățăminte din ele. Unele animale își găsesc hrana cînd e umezeală, altele și-o pierd cînd e umezeală. Cînd plouă, unele trebuie să-și ferească trupul, altele să-și pună la adăpost puii. Multe animale trebuie să-și părăsească sălașul de moment, sau să-și caute alt rost. Întrucît presimțirea trebuie să fie neîndoielnică, pentru ca acțiunea care decurge din ea să ducă la securitate, și întrucît nervii au și fost solicitați, cînd toate uneltele științifice făurite de mîna omului mai sînt încă mute, o prognoză a vremii, bazată pe o observare precisă a comportamentului animalelor poate să ofere mai multă certitudine decît cea dobîndită cu ajutorul tuturor uneltelor științifice la un loc.

— Dumneavoastră inaugurați o nouă orientare în materie.

— Oamenii au adunat, în acest domeniu, o sumedenie de cunoștințe. Cei mai buni meteorologi sînt insectele, și în genere animalele mici. Dar ele sînt cu mult mai greu de observat, deoarece, atunci cînd vrei să le observi, nu sînt

ușor de găsit, și deoarece nici comportamentul lor nu este întotdeauna ușor de înțeles. Dar de unele animale mai mici depind adesea altele mai mari, a căror hrană sînt cele mici, iar comportamentul animalelor mai mici are drept urmare comportamentul altora mai mari, pe care omul le poate urmări mai lesne. Am tras aici, bineînțeles, o concluzie indirectă, care face ca primejdia de a greși să fie mai mare decît în cazul observației directe și în cel al faptului concret, de obicei grăitor. Să dau un exemplu : de ce, atunci cînd se apropie ploaia, brotacul coboară spre fund, de ce rîndunica zboară mai jos, iar peștele sare din apă ? Primejdia de a greși scade, ce-i drept, printr-o repetare frecventă a observației și printr-o confruntare atentă ; dar mai sigure ca orice rămîn mulțimile de animale mici. Ai auzit, desigur, că păianjenii sînt prevestitori ai vremii și că furnicile știu cînd are să vină ploaia. Trebuie să observi viața acestor făpturi mărunte, să cercetezi organizarea lor domestică, să te apropii des de ele, să vezi cum își petrec timpul, să identifici hotarele teritoriilor lor, să afli care sînt condițiile fericirii lor și cum și le realizează. De aceea, vînătorii, pădurarii și oamenii care trăiesc în singurătate și se simt îndemnați să contemple viața în izolare cunosc foarte bine aceste lucruri și știu cum poate fi prevestită vremea după comportarea animalelor. Dar, ca în toate, este nevoie și de dragoste. — Și-a întrerupt expunerea și a spus : — Ăsta e locul de care ți-am vorbit. Aici se află cel mai frumos tei din grădina mea. Am pus să se amenajeze sub el o laviță mai comodă și rareori trec pe aici fără să iau loc pentru cîteva minute, ca să mă desfăt cu zumzetul din frunzișul lui. Stăm jos ?

Am răspuns afirmativ. Ne-am așezat. Zumzetul se auzea într-adevăr deasupra capetelor noastre. Am întrebat :

— Dumneavoastră ați făcut aceste observații urmărind viața animalelor, așa cum ați spus ?

— De fapt nu mi-am pus în gînd să fac observații, — a răspuns el. — Dar întrucît am trăit mulți ani în această casă și în această grădină, s-au acumulat cu timpul o seamă de constatări, care au dus la anumite concluzii, iar aceste concluzii m-au dus, la rîndul lor, invers, la alte observații Mulți oameni, care sînt obișnuiți să creadă că ei înșiși ș

preocupările lor sînt buricul pămîntului, socotesc că aceste lucruri sînt fleacuri ; dar la Dumnezeu nu e așa : nu este neapărat mare un lucru în care unitatea noastră de măsură intră de cîteva ori, și nu este neapărat mic un lucru pentru care nu mai avem unitate de măsură, ceea ce putem deduce din faptul că El are aceeași grijă de toate. Am crezut adeseori că studierea omului și a activităților lui, ba și a istoriei lui, nu este decît o altă ramură a științelor naturii, chiar dacă e mai importantă pentru noi, oamenii, decît pentru animale. Am avut într-o vreme prilejul să aflu unele lucruri în acest domeniu și să memorez cîte ceva. Dar ia să mă întorc la subiect. Despre ceea ce fac animalele mici cînd e să vină ploaie sau soare, sau în general cum trag eu concluzii din comportamentul lor, nu pot să vorbesc acum, pentru că ar fi prea incomod, cu toate că ar merita osteneala ; un lucru pot să spun, însă, și anume că, potrivit experienței mele de pînă acum, nici unul din animalele mici din grădina mea n-a dat vreun semn de ploaie, începînd cu albinele, care zumzăie în aceste crengi, și pînă la furnicile care-și depun larvele la soare, lîngă zăplazul grădinii mele, sau la gîndacul săltăreț, care-și usucă hrana. Dar avînd în vedere că aceste animale, cînd m-am apropiat de ele, nu m-au înșelat niciodată, am dedus că formarea apei, pe care o preziceau instrumentele noastre științifice mai grosolane, nu va duce la apariția norilor, căci altminteri animalele ar fi știut. Nu mi-am dat însă seama cu precizie ce se va întîmpla cu norii ; am ajuns doar la concluzia că, prin răcirea pe care ar trebui s-o pricinuiască umbra lor, ca și prin curenții de aer, cărora ei înșiși își datorau existența, s-ar putea isca un vînt, care, noaptea, ar putea mătura din nou cerul, înseninîndu-l.

— Cum s-a și întîmplat, — am spus eu.

— Am putut să prevăd cu atît mai sigur fenomenul, — a răspuns el, — cu cît cerul nostru și grădina noastră au mai avut adeseori înfățișarea de ieri, și întotdeauna lucrurile s-au petrecut ca azi-noapte.

— Larg este drumul despre care vorbiți, — am spus eu, — și cunoașterea omenească se află aici în fața unei probleme defel lipsită de însemnătate. Este o dovadă în plus că orice cunoaștere are ramificații, deseori nebănuite,

și că lucrurile cele mai mărunte nu trebuie nesocotite, chiar dacă nu știm încă în ce fel se află în legătură cu cele mari. Așa trebuie să fi ajuns și oamenii cei mai de seamă la operele pe care le admirăm, și tot așa poate și meteorologia să cunoască o mare dezvoltare, dacă ține seama de lucrurile despre care ați vorbit dumneavoastră.

— Sînt de aceeași părere, — a răspuns el. — Pentru voi, tinerii, studiul științelor naturii este mai lesnicios decît a fost pentru noi, cei în vîrstă. Azi, naturaliștii folosesc mai mult metoda observației și cea a încercărilor, în loc să recurgă, ca odinioară, la presupuneri, la teorii, ba chiar și la fantezii. A trecut mult pînă să se generalizeze aceste metode, cu toate că, în toate epocile, au fost folosite uneori de cîte un naturalist izolat. Cu cît mai mult teren se cîștigă cu metoda nouă, cu atît mai mult material stă la îndemînă în vederea unor cuceriri viitoare. Azi, știința studiază cu toată seriozitatea fiecare ramură în parte, în loc să se ocupe, ca odinioară, numai de aspectul ei general. De aceea va veni și vremea în care va fi luată în seamă și chestiunea despre care am vorbit acum. Dacă progresul realizat de științele naturii în cîteva decenii, va continua cîteva veacuri, nici nu putem bănui cît de departe vom ajunge. Un singur lucru știm acum : că domeniul încă necunoscut este mai mare decît cel cunoscut.

— Ieri am zărit cîțiva muncitori, — am spus eu, — care, deși cerul era plin de nori, pompau totuși apă, își umpleau stropitorile și udau plantele. Nu cumva au știut și ei că nu vine ploaie, sau au executat doar poruncile dumneavoastră, ca și cosașii care coseau iarba la fermă ?

— A doua ipoteză a dumitale este cea justă, — a răspuns el. — Muncitorii aceștia cred, de fiecare dată cînd semnele de afară sînt împotriva mea, că mă înșel, deși succesul prezicerilor mele le-ar fi putut fi învățătură. Tot așa au crezut fără îndoială și ieri, că vine ploaie. Au udat plantele, fiindcă așa am poruncit eu și fiindcă la noi s-a introdus obiceiul ca cel care nesocotește în mod repetat poruncile să fie concediat. Dar în afară de animale mai există și alte lucruri care prevestesc vremea, și anume plantele.

— În ceea ce privește plantele, știam asta, și chiar mai bine decît în ceea ce privește animalele.

— În grădina mea și în sera mea se găsesc plante, — a spus el, — care vădesc o izbitoare corelație cu atmosfera, mai ales cînd se apropie ivirea soarelui, după ce a stat ascuns vreme îndelungată în nori. În mirosul florilor se poate adulmeca ploaia care se apropie, ba chiar și în iarbă o poți mirosi destul de clar. Lucrurile astea eu le întîlnesc întîmplător în grădină și în casă ; dar dumneata ai să le cunoști cu mult mai bine și mai temeinic atunci cînd ai să pășești pe noul făgaș al științei și dacă ai să folosești mijloacele de care dispune ea acum, îndeosebi matematica. Mai cu seamă dacă ai să te avînți pe o singură direcție, ai să faci progrese neobișnuit de mari.

— Din ce ați dedus asta ? — am întrebat eu.

— Din înfățișarea dumitale, — a răspuns el, — ca și din afirmația categorică pe care ai făcut-o ieri cu privire la vreme.

— Acea afirmație a fost însă greșită, — am răspuns eu, — așa încît dumneavoastră ați fi putut deduce din ea tocmai contrariul.

— Nu, asta nu, — a spus el. — Afirmația dumitale a dovedit, fiind atît de sigură, că ai supus unor observații precise obiectul de studiu și, fiind atît de caldă, că-l îmbrățișezi cu dragoste și cu rîvnă. Faptul că părerea dumitale a fost totuși greșită se datorează numai împrejurării că n-ai cunoscut o anumită situație, care ar fi putut să ți-o influențeze, altminteri ai fi judecat altfel.

— Da, aveți dreptate, aș fi judecat altfel, — am răspuns eu, — și n-am să mai judec niciodată atît de pripit.

— Ai spus ieri că te îndeletnicești cu științele naturii, — a continuat el. — Pot să întreb dacă ai ales o anumită orientare, și pe care anume ?

Pus oarecum în încurcătură de această întrebare, am răspuns :

— Eu nu sînt, la urma urmei, decît un simplu drumeț. Am taman atîta avere, cît îmi trebuie ca să pot trăi independent, și cutreier lumea ca s-o privesc. M-am apucat de curînd de toate științele, dar le-am lăsat baltă și mi-am propus să studiez în primul rînd numai geologia. Ca să întregesc lucrările de specialitate pe care le citesc, încerc,

în călătoriile pe care le întreprind în diferite provincii ale țării, să fac observații, apoi aștern pe hîrtie ceea ce am văzut și întocmesc desene. Întrucît acele lucrări se ocupă îndeosebi de munți, cercetez și eu cu precădere munții, dar ele conțin și multe alte lucruri care mă interesează.

— Această știință este foarte vastă, — a replicat amfitrionul meu, — dacă este luată în înțelesul de istorie a pămîntului. Ea include unele științe și face apel la altele. Acum, cînd știința asta este încă tînără și cînd i se schițează cele dintîi și cele mai palpabile trăsături, munții sînt de cea mai mare însemnătate ; îi va veni însă rîndul și cîmpiei, iar problema ei simplă și mai greu de rezolvat nu va fi, desigur, mai puțin importantă.

— Va fi cu siguranță importantă, — am răspuns eu. — Încă înainte de a mă fi consacrat îndeletnicirii mele actuale și încă înainte de a fi cunoscut munții, am îndrăgit cîmpia și graiul ei, prin care îmi vorbea atunci.

— Cred, — a replicat însoțitorul meu, — că, în epoca noastră, menirea de căpetenie a științei despre care vorbim este să culeagă material. Din materialul adunat, vremurile viitoare vor alcătui ceva ce încă nu cunoaștem. Culegerea de material precede întotdeauna știința ; și nu e de mirare, deoarece culegerea de material trebuie să existe înaintea științei ; dar e de mirare că imboldul de a culege material încolțește în mințile oamenilor atunci cînd urmează să apară o știință, chiar dacă ei încă nu știu ce anume va îmbrățișa acea știință. Inimile sînt cuprinse de un fel de farmec al bănuielii, întrebîndu-se în ce scop există un anumit lucru și cu ce scop l-a creat Dumnezeu. Dar și fără acest farmec, culegerea de material are ceva foarte atrăgător. Toate mostrele de marmură le-am cules eu însumi în munți și am condus personal extragerea lor din stînci, tăierea lor cu ferăstrăul, șlefuirea lor și îmbinarea lor. Truda aceasta mi-a procurat multe satisfacții și cred că bucățile de marmură îmi sînt atît de dragi numai pentru că le-am căutat eu însumi.

— Aveți toate soiurile aflătoare în munții noștri ? — am întrebat eu.

— Nu le am pe toate, — a răspuns el. — Aș fi izbutit eventual să le obțin încetul cu încetul, dacă aș fi avut cel puțin posibilitatea să-mi continui neîntrerupt expedițiile.

Dar de cînd am început să îmbătrînesc îmi vine din ce în ce mai greu. Acum, cînd mă urc și eu odată, rar de tot, pînă la muchea gheţarului Simmeis, simt că nu mai e ca în tinereţe, cînd omul nu cunoaşte alt hotar decît sfîrşitul zilei sau pur şi simplu imposibilul. Deoarece nu mai pot să parcurg acum distanţe atît de mari, ca să-mi procur blocurile de marmură care îmi mai lipsesc, aprovizionarea cu marmură scade din ce în ce, şi scade şi datorită faptului că posed atît de multă şi că s-au rărit şi locurile unde mai pot găsi cîte ceva ce-mi lipseşte. Întrucît eu însumi am adus toată marmura, nu pot să montez în casa mea nici o bucată de marmură adusă de o mînă străină.

— Atunci poate că şi casa tot dumneavoastră personal aţi clădit-o, sau aţi renovat-o complet ? — am întrebat eu.

— Eu însumi am clădit-o, — a răspuns el. — Locuinţa aferentă terenurilor noastre era înainte vreme ferma, unde ai văzut ieri, cînd am stat pe laviţa de la popasul cimpenesc, nişte oameni care coseau iarba. Am cumpărat-o de la fostul ei proprietar, împreună cu toate terenurile ce ţineau de ea, am clădit casa pe colină şi i-am dat fermei destinaţia de anexă gospodărească.

— Dar este cu neputinţă ca dumneavoastră să fi amenajat şi grădina.

— Cum a luat naştere grădina e altă poveste, — a răspuns el. — Trebuie să spun : am reamenajat-o ; şi trebuie să spun : n-am reamenajat-o. Mi-am clădit casa pentru restul zilelor mele într-un loc care mi s-a părut prielnic. Ferma se afla în vale, ca mai toate clădirile de acest fel, pentru ca să aibă în preajmă iarba grasă de care este adesea nevoie în gospodării ; eu năzuiam însă să-mi am locuinţa pe colină. După ce a fost gata, urma să urc lîngă ea şi grădina, care se afla lîngă fermă şi nu ajungea pînă la mine decît cu nişte copaci stingheri sau cu nişte pilcuri de copaci. Teiul, sub care stăm acum, precum şi ortacii lui, care se află în jurul lui sau care alcătuiesc o alee în grădină, sînt tot acolo unde au fost înainte. Bătrînul şi falnicul cireş de pe colină se înalţa în mijlocul grînelor. Am legat colina de grădină, am croit un drum care suie spre cireş şi am înjghebat în jurul lui o laviţă. Şi la fel am procedat cu mulţi alţi copaci. Pe unii, printre care cîţiva foarte mari,

de nu-ţi venea să-ţi crezi ochilor, i-am răsădit. I-am dezgropat iarna cu ditamai mormanul de pămînt în jurul rădăcinii, i-am răsturnat folosind nişte frînghii, i-am adus încoace şi i-am coborît, cu ajutorul unor pîrghii şi pari, în gropile pregătite anume. Crengile şi ramurile fuseseră scurtate după regulă, încît au înmugurit cu atît mai îmbelşugat în primăvara următoare ; copacii păreau să se fi trezit la o nouă viaţă. Arbuştii şi pomii fructiferi pitici au fost răsădiţi. Într-un timp mai scurt decît ne-am fi aşteptat, am avut bucuria să vedem grădina renăscută atît de frumos pe noul ei amplasament, de parcă nu s-ar fi aflat niciodată în altă parte. În apropierea fermei am pus să se doboare nişte cioturi de copaci, care stînjeneau cultura grînelor, deoarece acolo unde fuseseră înainte copaci am creat ogoare, ca să cîştig în partea aceea terenul pe care îl pierdusem în partea asta prin mutarea grădinii.

— Aveţi o gospodărie încîntătoare, — am făcut eu o remarcă.

— Nu numai gospodăria, ci tot ţinutul e încîntător, — a răspuns el, — şi e plăcut să locuieşti aici, cînd vii dintre oamenii care stau înghesuiţi, şi cînd setea de muncă îţi sporeşte vlaga. Uneori trebuie să arunci o privire şi în sinea ta. Dar nu e bine să fii mereu singur cu tine, fie şi pe cele mai minunate meleaguri ; din cînd în cînd trebuie să te întorci în societatea ta, măcar ca să-ţi desfeţi ochii cu unele strălucite epave omeneşti, rămase din epoca tinereţii, sau ca să-ţi înalţi privirea la cîte o namilă de om care s-a salvat. După asemenea răgazuri, viaţa la ţară se scurge iar ca untelemnul. Dar trebuie să te afli departe de oraş şi să nu-l laşi să te atingă. În oraş ies la iveală schimbările pe care le-au pricinuit artele şi meşteşugurile ; la ţară, cele pe care le-au pricinuit trebuinţele imediate sau înrîurirea fenomenelor naturale. Cele două categorii de schimbări nu se împacă una cu cealaltă, iar atunci cînd te-ai lepădat de prima, a doua ţi se pare aproape ca ceva permanent, şi atunci simţirii tale i se înfăţişează un prezent frumos, iar minţii un trecut frumos, care, prin schimbările produse de om şi prin schimbările produse de natură, se pierd într-o nemărginire.

N-am răspuns nimic la acest discurs, şi am tăcut amîndoi cîtva timp. Într-un tîrziu a reluat :

— Mai rămîi la noi în după-amiaza asta şi la noapte ?

— După felul cum am fost primit aici, — am răspuns eu, — încerc un simţămînt plăcut, dacă mi se îngăduie să mai rămîn aici azi şi la noapte.

— Prea **bine**, — a replicat **el**. — **Dar** şi **dumneata** trebuie să-mi dai voie **să** te las singur o parte a dimineţii, deoarece se apropie ceasul la care trebuie să mă duc la Gustav, ca să-l ajut la învăţătură.

— Vă rog să nu vă sinchisiţi de mine, — am răspuns eu.

— Atunci te părăsesc, — a reluat el. — Între timp, mai plimbă-te un pic prin grădină, sau cercetează ogorul, sau vizitează casa.

— Deocamdată nu doresc decît să-mi fie îngăduit să mai zăbovesc o clipă sub acest copac, — am replicat eu.

— Fă cum te îndeamnă inima, — **a** răspuns el, — numai să nu **uiţi** ce ţi-am spus ieri : **că** la noi prînzul **se** serveşte la ora douăsprezece.

— Nu **uit**, — am spus eu, — şi n-am să stric rînduiala.

La cîteva clipe după aceste cuvinte s-a sculat, şi-a scuturat, cu mîna, din păr, insectele şi alte mărunţişuri care îi căzuseră pe cap din copac, mi-a spus „la revedere" şi s-a îndreptat spre casă.

5. DESPĂRŢIREA

Am mai zăbovit o bună bucată de vreme sub copac şi mi-am rînduit în minte tot ceea ce văzusem şi auzisem. Albinele zumzăiau în tei, iar păsările cîntau în grădină. Prin verdeaţa copacilor se zăreau unele părţi ale casei, în care intrase bătrînul, — zidul ei alb, învelitoarea ei de ţiglă, — iar în dreapta mea, dincolo de tufişurile din zona în care bănuiam prezenţa atelierului de tîmplărie, se înălţa în văzduh o dîră subţire de fum. Cîntecul păsărilor şi zumzetul albinelor erau pentru mine ca un fel de tăcere, deoarece, datorită drumeţiilor mele pe munte, eram deprins cu concertul lor necurmat. Tăcerea aceasta a fost întreruptă de unele sunete izolate, provenite de la muncitorii din grădină, fie că se auzea scîrţîitul unei pompe, cu aju-

torul căreia trăgeau apă și o trimiteau prin jgheaburi într-un butoi, spre a fi folosită, seara, la stropit, fie că răsuna, mai departe sau mai aproape, grai omenesc, care era o poruncă sau o lămurire. Cele cîteva pete de cer, care răzbeau prin verdeața pomilor, erau complet albastre, și dovedeau cîtă dreptate avusese amfitrionul meu cînd prezisese vreme frumoasă.

Într-un tîrziu m-am trezit din meditație și am suit spre grădină.

M-am îndreptat spre cireșul cel falnic. Am căutat un loc deschis, deoarece în grădină, din pricina perspectivei limitate, nu puteam avea o privire sinoptică precisă asupra condițiilor meteorologice. Aici, sus, cerul se boltea deasupra mea ca un clopot uriaș, atotcuprinzător, iar în tot acest clopot nu se afla nici un singur norușel. Munții înalți, pe care nu-i putuserăm vedea în ajun, se înlănțuiau azi, cu întreaga lor limpezime, de-a lungul cerului de la miazăzi. Dinaintea lor se zărea podișul cu numeroase puncte albe, — biserici și sate, — mai aproape de mine se vedea cîte o turlă dintr-o așezare pe care o cunoșteam, iar la picioarele mele grădina, precum și casa în care mă bucurasem în ajun de o primire atît de prietenoasă. Grînele aflate nu departe de mine, după zăplazul grădinii, și care în ajun fuseseră foarte liniștite, aveau acum o unduire, ce-i drept, slabă, dar vioaie. M-am simțit îndemnat să cred că vremea nu era numai atunci atît de frumoasă, ci că avea să rămînă încă mult timp la fel de frumoasă.

De la cireșul cel falnic m-am înapoiat în grădină și am privit diferite lucruri.

Am mai intrat încă o dată și în seră. Am putut să privesc acum unele lucruri mai în amănunțime decît avusesem posibilitatea mai înainte, cînd, împreună cu însoțitorul meu, nu făcusem altceva decît să traversez sera. Grădinarul alb mi s-a alăturat, mi-a explicat cîte ceva, m-a informat despre diferite lucruri și mi-a răspuns binevoitor la toate întrebările, în măsura în care îi îngăduiau cunoștințele și priceperea. Cînd m-am pregătit să ies din seră, mi-a spus că vrea să-mi mai arate ceva, ce patronul uitase să-mi arate. M-a condus pe un teren acoperit cu nisip, pe care razele soarelui puteau pătrunde din toate părțile și care, datorită arborilor și arbuștilor care îl înconjurau la

o anumită depărtare, era totuși apărat de vînturile puternice. În mijlocul terenului se afla un pavilion de sticlă, îngropat parțial în pămînt. De aceea, precum și pentru că era înconjurat de copaci, nu-l zărisem mai înainte. Cînd ne-am apropiat mi-am dat seama că era în întregime de sticlă și că avea numai atîta schelet metalic, cît era nevoie pentru fixarea geamurilor. Mai era armat și cu un grilaj puternic de fier, pesemne împotriva grindinei. După ce am coborît cele cîteva trepte care duceau de la nivelul grădinii pînă în interior, am văzut că în pavilion erau plante, și anume o singură specie : cactuși. Erau acolo peste o sută de soiuri, în ghivece mici. Ghivecele scunde și rotunde stăteau slobod, cele lunguiețe, cu rădăcini aeriene, aveau pereți făcuți din coji de copac, vălătuciți cu pămînt, pentru ca plantele să-și prindă în ei rădăcinile aeriene. Toate geamurile de deasupra capetelor noastre erau deschise, pentru ca aerul să poată străbate întreaga încăpere, fără ca efectul razelor solare să fie, totuși, tulburat. Ghivecele erau așezate în șiruri, pe stative de lemn, care, la rîndul lor, erau întrerupte, astfel că se putea circula în toate direcțiile și se putea vedea totul. Grădinarul m-a călăuzit prin pavilion și mi-a arătat despărțămintele și subdespărțămintele în care erau păstrate plantele.

I-am spus că mă bucură faptul că gazda mea îi poartă într-atîta de grijă familiei acestor plante, deoarece sînt desigur deosebite și ciudate.

— Cînd le privești un timp mai îndelungat și le și îngrijești un timp mai îndelungat devin din ce în ce mai ciudate, — a răspuns însoțitorul meu. — Formațiile lor cărnoase prezintă grupări extrem de variate, ghimpii lor pot servi atît ca podoabă, cît și ca armă de apărare, iar florile lor par supranaturale, ca basmele. Peste o lună ați putea vedea unele foarte frumoase. Acum sînt încă prea puțin dezvoltate.

I-am spus că am mai văzut în viața mea flori, nu numai din cele care, oricît de frumoase ar fi, cresc pe toate drumurile, ci și unele rare, precum și altele care unesc frumusețea cu mireasma. I-am mai spus și că m-am îndeletnicit cîndva cu botanica, dar nu cu gîndul la horticultură, ci pentru propria mea instruire și încîntare, și că aceste

plante, cactuşii, n-au fost cel din urmă lucru căruia i-am acordat atenţie.

— Dar colecţionaţi obiecte vechi, — a răspuns el, — aşa că ar fi de bună seamă nimerit să procedaţi la fel şi cu plantele vechi. În sera de la Inghof se află un *Cereus*, mai gros decît un braţ bărbătesc, cu veşmînt cu tot. Se caţără pe perete, apoi se încovoaie şi creşte în continuare pe tavan, de care este legat cu nişte curmeie. Partea de jos s-a şi prefăcut în lemn, în care au fost săpate tot felul de nume. Cred că este un *Cereus peruvianus*. Cei de acolo nu prea pun preţ pe el, aşa că ar trebui să cumpăraţi acel *Cereus*, chiar dacă, din pricina lungimii sale, ar trebui legate trei căruţe una de alta, spre a-l putea aduce încoace. Are acum, cu siguranţă, vîrsta de două sute de ani.

N-am răspuns nimic, ca să nu-i dau peste cap cronologia referitoare la cultura cacteelor în Europa.

După ce am văzut tot ce era de văzut acolo, i-am mulţumit pentru osteneală şi am ieşit din căsuţă. S-a despărţit de mine cu cuvinte foarte amabile şi cu multe plecăciuni.

Întrucît voiam să arunc o privire şi în afara grădinii, m-am îndreptat spre grilajul de la intrare, pe care amfitrionul meu mi-l deschisese în ajun ca să intru. Un muncitor, care lucra prin preajmă, mi-a deschis uşa, pentru că eu nu ştiam cum funcţionează broasca. Am ieşit şi m-am dus pe acel versant al colinei pe care urcasem în ajun, şi l-am parcurs în mai multe direcţii. Deşi în linii mari cunoşteam foarte bine regiunea în care mă aflam, nu zăbovisem niciodată atît de mult în ea, ca să fi pătruns în toate ungherele ei. Mi-am dat seama că nimerisem într-o regiune frumoasă, foarte roditoare, că printre cotiturile colinelor erau presărate locuri fermecătoare, şi că desimea terenurilor locuite dădea ţinutului un aer de mare voioşie. Vremea s-a încălzit treptat, fără să devină dogoritoare, şi s-a aşternut tăcerea care, mai mult ca oricînd, stăruie pe ogoare în epoca înfloririi trandafirilor. În acea epocă, toate plantele cîmpului sînt verzi şi pe cale de a se pîrgui, iar dacă în zonă nu sînt multe pajişti, de pe care să se coasească iarba, oamenii n-au de lucru pe ogoare şi le lasă singure, sub soarele aducător de rod. Tăcerea era întocmai ca în cre-

ierii munților, dar aici omul nu se simțea la fel de singuratic ca acolo, deoarece era împresurat pretutindeni de prezența plantelor alimentare.

Dangătul unui clopot dintr-un sat de departe, ca și ceasul meu, pe care l-am scos din buzunar, mi-au amintit că e amiază.

M-am îndreptat spre casă; grilajul mi-a fost deschis, după ce am tras o dată de stinghia clopoțelului, și am pornit spre sufragerie. Acolo i-am găsit pe amfitrionul meu și pe Gustav, și ne-am așezat la masă. Eram doar noi trei.

În timpul mesei, amfitrionul meu a spus la un moment dat:

— Ai să te miri că stăm la masă singuri. Într-adevăr, este de deplîns faptul că s-a pierdut vechiul obicei ca stăpînul casei să ia masa laolaltă cu familia și cu slujitorii. Slujitorii făceau astfel parte din familie, căci slujeau adeseori o viață întreagă în aceeași casă. Stăpînul împărțea cu ei o viață tihnită, și întrucît tot ce este bun în stat și în omenire provine de la familie, ajungeau să fie nu numai slujitori de nădejde, care își iubesc slujba, ci și oameni de nădejde, care, în simplitate și cucernicie, țin de casă ca de o biserică de nezdruncinat, și cărora stăpînul le este un prieten credincios. Dar de cînd sînt despărțiți de el, fiind plătiți pentru munca lor și primindu-și hrana separat, nu mai sînt atașați nici de el, nici de copilul lui, ci au alte țeluri, i se pun împotrivă, îl părăsesc cu ușurință și tot cu ușurință cad pradă viciului, deoarece sînt lipsiți de familie și de cultură. Prăpastia dintre oamenii așa-numiți culți și cei inculți se cască din ce în ce mai mult, iar atunci cînd pînă și țăranul își mestecă bucatele într-o odăiță separată, se iscă o diferențiere nefirească acolo unde una firească n-ar fi existat. — După un răstimp a continuat: — Am vrut să introduc acest obicei în casa noastră, dar oamenii erau deprinși altfel, nu se sinchiseau decît de ei înșiși, nu s-au putut atașa de persoane străine și și-ar fi pierdut doar libertatea de comportare. Nu încape îndoială că, încetul cu încetul, s-ar fi deprins cu acest tip de relație, mai cu seamă cei tineri, asupra cărora educația mai are o înrîurire; numai că eu sînt atît de bătrîn, încît o asemenea strădanie ar depăși cu mult anii cîți mi-au mai rămas de trăit. De aceea i-am eliberat

pe slujitorii mei de o atare obligație, urmînd ca, după mine, alții mai tineri să reînnoiască încercarea, dacă vor împărtăși vederile mele.

În timp ce vorbea mi-am amintit de casa mea părintească, în care era atît de plăcut faptul că cel puțin slujbașii de la prăvălia tatei luau masa la prînz laolaltă cu noi.

Răgazul de după masă a fost menit vizitării fermei, iar lui Gustav i s-a dat voie să ne însoțească.

N-am luat-o pe drumul care, trecînd prin fața cireșului, duce sus, la ogoare, acel drum fiindu-mi cunoscut, după cum a spus amfitrionul meu, ci am ieșit în cîmp printr-o portiță de lîngă stupină și am coborît pe o cărare povîrnișul lin, acoperit cu pomi fructiferi înalți, care, încărcați cu soiurile cele mai bune din tot ținutul, nu mai încăpuseră în livada fermei. Rareori mai întîlnisem pajiști atît de grase ca cele pe care umblam.

Cînd am ajuns la clădirile fermei, mi-am dat seama că formau un patrulater vast, aidoma gospodăriilor mai măricele din ținut, și că mai fuseseră reparate ici și colo și apoi extinse prin adaosuri. Ograda avea de-a lungul clădirilor un trotuar de lespezi late, iar pe restul suprafeței fusese așternut balast, care era primenit des. În clădirile din jurul ogrăzii se aflau grajdurile, șurile, șopronul pentru căruțe și locuințele. Hambarul era situat ceva mai departe, în grădină. Ne-am uitat la animalele care se găseau în clipa aceea acasă, începînd cu caii și cu bovinele și sfîrșind cu porcii și cu orătăniile. Pentru vite fusese împrejmuit, în spatele casei, un ocol frumos, pe care puteau fi lăsate în aer liber. Prin ocol curgea, într-un jgheab adînc de piatră, apă proaspătă, din care puteau să se adape. Nu mai văzusem niciodată o asemenea instalație, care mi-a plăcut mult. Un țarc asemănător fusese amenajat și pentru păsările de curte, iar nu departe de el se întindea o pajiște, pe care se puteau zbengui mînjii. Am vizitat și locuințele oamenilor. Aici mi-au atras atenția încadramentele de piatră, mari și frumoase, ale ferestrelor, care, după cum se putea observa lesne, fuseseră mult mărite. În șopron se aflau nu numai carele și celelalte vehicule, ci și restul uneltelor agricole. Depozitul de gunoi de grajd, care și aici, ca în cele mai multe gospodării ță-

rănești din țara noastră, se aflase în ogradă, fusese mutat într-un loc din spatele casei, străjuit de jur împrejur de tufișuri înalte.

— Multe lucruri mai sînt aici pe cale să ia ființă și să se dezvolte, — a spus amfitrionul meu, — dar mergem înainte fără să ne pripim. Oamenii au crescut în alte medii și s-au deprins cu ele, așa încît, pentru ca noul să nu-i zăpăcească și să nu-i facă să-și piardă dragostea de muncă, trebuie să le menajăm prejudecățile. Și mai trebuie să ne împăcăm cu gîndul că atîtea lucruri au și fost înfăptuite și să sperăm că vor urma altele.

Oamenii care locuiau în această casă se îndeletniceau cu strîngerea fînului cosit în ajun sau, acolo unde era nevoie, cu uscarea lui deplină. Amfitrionul meu a intrat în vorbă cu unii din ei și le-a pus felurite întrebări în legătură cu treburile de fiecare zi.

Cînd ne-am îndepărtat prin partea opusă, am văzut și grădina, în care erau cultivate legume și alte plante, trebuincioase gospodăriei.

La înapoiere am luat-o pe alt drum, nu pe cel pe care venisem. În timp ce, la ducere, lăsasem cireșul cel falnic la miazănoapte, acum l-am lăsat la miazăzi, de parcă ar fi urmat să facem înconjurul întregii grădini. Ne-am suit spre pajiștea despre care amfitrionul meu îmi spusese în ajun că este hotarul nordic al proprietății sale, și că nu putuse s-o amelioreze așa cum ar fi vrut. Drumul urca lin, iar la poalele pajiștii ne-a întîmpinat un pîrîiaș cu o mulțime de cotituri, tivit cu papură și mărăcini. După ce am străbătut o bucată de drum, însoțitorul meu a spus :

— Asta e pajiștea pe care ți-am arătat-o ieri de pe colină și despre care am spus că pînă acolo se întinde proprietatea noastră, și că n-am putut s-o amenajez așa cum aș fi vrut. După cum vezi, terenurile vecine cu pîrîul sînt mlăștinoase și pline de rogoz. Situația s-ar putea îndrepta lesne și am obține bunătate de iarbă, dacă i-am da pîrîului o albie dreaptă, ca să curgă mai repede, dacă am consolida ici și colo cu bolovani malurile și am umple cu pămînt uscat adînciturile. Am să-ți arăt acum motivul pentru care n-am procedat așa. Vezi puieții de arini care cresc pe ambele maluri ale pîrîului ? Dacă te apropii bagi de seamă că acești puieți răsar din buturugi groase, din

cocoaşe şi protuberanţe de lemn, aflate parţial la vedere deasupra pămîntului şi parţial ascunse în ţărîna udă.

Ne-am apropiat de pîrîu şi am văzut că, într-adevăr, aşa stau lucrurile.

— Aceste îngrămădiri informe de substanţă lemnoasă, — a continuat el, — din care se înalţă mlădiţele subţiri sau crengile chircite, se formează aici, în teren mocirlos, dar şi în nisip sau în piatră, şi sînt un produs degenerat al arinului, care, altminteri, creşte drept în sus. În această străduinţă multiplă a lemnului de a genera o sumedenie de mlade sau de crengi bifurcate şi de a se dezvolta astfel el însuşi, se produce o asemenea încîlcire şi răsucire a fibrelor şi a scoarţei, încît, atunci cînd tai cu ferestrăul un astfel de buştean şi geluieşti suprafaţa secţiunii, apare, în cercuri, în scînteieri şi în şerpuiri de tot felul, o combinaţie de culori şi de desene de toată frumuseţea, ceea ce face ca această esenţă de arin să fie foarte căutată pentru lucrările de tîmplărie şi deci deosebit de preţioasă. După ce am cumpărat proprietatea asta, cînd am cercetat pajiştea şi am descoperit buştenii de arin, am pus să fie scos unul din pămînt şi să fie tăiat cu ferăstrăul, şi apoi l-am studiat. Întrucît mă pricepeam destul de bine să recunosc diferitele esenţe de lemn, mi-am dat seama că aceşti buşteni se numără printre cei mai frumoşi din cîţi există, şi că învăpăierea culorii lor şi luciul lor cald şi mătăsos, însuşirile principale ale unei esenţe de preţ, cu greu şi-ar mai găsi pereche. Am pus să se dezgroape cîţiva buşteni şi să se taie în scînduri subţiri. Ai să poţi vedea, nu departe de proprietatea noastră, cum sînt folosite, dacă ai să mai vii pe aici sau dacă ai să ne dai timp ca să te ducem pînă acolo. Ceilalţi butuci i-am lăsat în pămînt, ca pe o comoară, ca să se înmulţească. Numai atunci cînd unul din ei încetează să se mai dezvolte şi începe să se usuce, îl scoatem din pămînt şi îl tăiem în scînduri, pe care apoi le păstrez pentru lucrări viitoare, sau le vînd. Pe locul lui se formează apoi cu uşurinţă un altul. Am luat hotărîrea să ocrotesc această proliferare de arini diformi, după ce, pe de o parte, m-am familiarizat, încetul cu încetul, cu împrejurimile casei noastre şi i-am cercetat toate zănoagele şi toate albiile pîraielor, fără să mai

găsesc pe undeva un lemn de arin măcar aproximativ atît de bun, și după ce, pe de altă parte, chiar și cel ce mi-a fost trimis din mai multe localități, la cererea mea, s-a dovedit inferior celui de aici. Am pus să se execute deasupra arinistei o lucrare hidrotehnică, ca să feresc plantația de o eventuală inundare sau de o acoperire cu prundiș, și să dirijez viiturile într-o altă albie. Vecinii mei s-au încredințat de utilitatea acestei culturi, iar doi dintre ei au sădit chiar, în soluri sterpe, care nu puteau fi desecate, asemenea arini. Dacă au izbîndit, nu se poate ști încă, deoarece plantele sînt încă prea tinere.

Am privit pîlcurile de arini și apoi ne-am văzut de drum.

Am mers de-a lungul pajiștii, am ajuns lîngă o dumbravă, am trecut peste lucrarea hidrotehnică, despre care vorbise amfitrionul meu, și am început să dăm ocol nu numai grădinii, ci întregii coline, pe care, printre grîne, se afla casa.

Întrucît razele soarelui au devenit din ce în ce mai calde, deși nu chiar fierbinți, m-a mirat că nici unul dintre cei doi însoțitori ai mei nu purta nici un acoperămînt pe cap. Ieșiseră din casă în capul gol. Bătrînul oferea strălucirii soarelui belșugul părului său alb, iar pupilul său avea pe creștet cîrlionții castanii, deși, lucioși. Nu știam dacă ei doi, fără nimic pe cap, păreau ciudați față de mine, sau eu, cu pălăria mea de drumeț, față de ei. Tînărul avea cel puțin avantajul că soarele îi îmbujora și mai mult obrajii, punînd pe ei culori și mai frumoase decît avea de obicei.

Îmi plăcea să-l privesc. Mersul lui ușor era o zi veselă de primăvară, față de călcătura hotărîtă și cumpănită, deși încă energică, a însoțitorului său, iar trupul său zvelt era începutul voios, pe cînd cel al tutorelui său înclinarea înspre sfîrșit. În ceea ce privește comportarea, tînărul s-a arătat rezervat și modest. Nu se vîra în vorbă dacă nu era întrebat. I-am adresat adesea cuvîntul, întrebîndu-l de diferite lucruri, mai cu seamă de unele în legătură cu ținutul din jur, pe care presupuneam că le cunoaște. Mi-a răspuns plin de siguranță și cu un anumit respect față de mine, deși, ca virstă, nu eram atît de departe de el ca

tutorele lui. Chiar și acolo unde drumul era destul de lat, a mers aproape tot timpul în spatele nostru.

După ce am înconjurat complet colina, trecînd prin fața mai multor locuințe sătești, am urcat spre casă pe aceeași parte și pe același drum pe care ne suiserăm în seara din ajun. Cînd am ajuns sus, ne-au întîmpinat trandafirii, așa cum mă întîmpinaseră și în ajun. La vederea lor am folosit prilejul și i-am pus amfitrionului meu o întrebare în legătură cu trandafirii, pe care aveam de gînd că i-o pun încă de cînd îi văzusem prima dată. L-am rugat, ca să-i putem privi mai bine, să ne apropiem mai mult de terenul cel mare, acoperit cu nisip. Ne-am apropiat, și ne-am pomenit în fața peretelui năpădit de trandafiri, care acopereau partea de jos a casei albe.

I-am spus că, de vreme ce cultivă atîtea soiuri, iar plantele au ajuns aici la o desăvîrșire ca nicăieri aiurea, sînt convins că e un mare prieten al trandafirilor.

— Într-adevăr, această floare mi-e foarte dragă, — a răspuns el. — O socotesc și drept cea mai frumoasă, și nu mai știu, zău, care dintre aceste două sentimente a izvorît din celălalt.

— Și eu aș înclina, — am spus eu, — să socotesc trandafirul drept cea mai frumoasă floare. Camelia îi seamănă, este gingașă, luminoasă și pură, adesea plină de măreție ; nouă, totuși, ni se pare cam ciudată ; are, ce-i drept, o anumită distincție, dar îi lipsește moliciunea trandafirului, sau, dacă mă pot exprima astfel, dulceața lui. Despre miros nici să nu mai vorbim, căci n-are ce căuta în discuția noastră.

— Nu, — a spus el, — n-are ce căuta, dacă vorbim despre frumusețe ; dacă însă facem abstracție de frumusețe și vorbim despre miros, cred că nu există nici unul care să egaleze drăgălășenia miresmei trandafirului.

— Problema s-ar putea discuta în contradictoriu, fiecare susținîndu-și propria preferință, — am răspuns eu, — dar trandafirul va avea cu siguranță cu mult mai mulți partizani decît adversari. Este prețuit și în zilele noastre, așa cum a fost prețuit și în trecut. Imaginea lui este cel mai des folosită în metafore, cu culoarea lui se împodobește tinerețea și frumusețea, cu el se împresoară casele, mirosul lui este socotit giuvaier și este transportat ca un

bun de preț, și au existat popoare care au ocrotit cu străşnicie cultura trandafirului, ca de pildă romanii războinici, care se și încununau cu trandafiri. Trandafirul devine deosebit de îmbietor atunci cînd este pus în valoare ca aici, cînd este onorat și, într-un fel, măgulit, prin varietate și printr-o iscusită grupare de soiuri. În primul rînd, vedem aici o adevărată dictatură a trandafirilor, iar în al doilea rînd, sînt repartizați pe vasta fațadă albă a casei, cu care contrastează. În fața lor se află terenul acoperit cu nisip alb, iar acesta, la rîndul lui, este despărțit de ogor printr-o panglică de catifea verde, care este fișia de pajiște, și printr-un tiv decorativ verde, care este gardul viu.

— Nu m-am gîndit anume la asta cînd i-am plantat, — a spus el, — deși am avut grijă să se prezinte cît mai frumos cu putință.

— Nu înțeleg însă cum de s-au putut dezvolta atît de bine aici, — am replicat eu. — De fapt, aici au cele mai neprielnice condiții : spalierul de lemn, de care sînt încătușați, zidul alb care absoarbe razele dogoritoare ale soarelui, streașina care ferește de ploaie, de rouă și de acțiunea boltii cerești, și în sfîrșit însăși casa, care împiedică trecerea slobodă a aerului.

— Noi n-am obținut această dezvoltare decît încetul cu încetul — a răspuns el. — La început am săvîrșit o mulțime de greșeli. Am tras însă învățămintele cuvenite, așa că după aceea am lucrat corect. Pămîntul care le prieste cu osebire trandafirilor a fost în parte adus de aiurea și în parte preparat aici în grădină, după indicațiile găsite în cărțile de specialitate, procurate anume în acest scop. N-am venit pe aceste meleaguri chiar cu totul neștiutor, am mai cultivat și înainte trandafiri, și mi-am aplicat aici experiența. După ce a fost gata pămîntul am săpat în fața casei un șanț adînc și lat și l-am umplut cu țărînă. După aceea am instalat spalierul de lemn, vopsit din belșug cu culoare de ulei, pentru ca apa să nu-l poată face să putrezească, și într-o primăvară am sădit în pămîntul afînat trandafirii pe care i-am crescut eu însumi sau care mi-au fost trimiși de niște floricultori. Pe măsură ce au crescut au fost legați și, de-a lungul anilor, răsădiți, înlocuiți, tunși și așa mai departe, pînă ce, încetul

cu încetul, peretele s-a umplut. În grădină au fost instalate răsadnițele, cum am zice pepiniera, în care sînt cultivați cei care urmează să ajungă cîndva aici. Împotriva soarelui am pus să se monteze sub acoperiș un rulou de pînză, care, tras ușor cu ajutorul unor sfori, poate fi preschimbat, deasupra trandafirilor, într-un fel de acoperiș, menit să nu lase să pătrundă decît raze filtrate. Tulpinile sînt astfel apărate de soarele prea fierbinte din timpul verii, iar florile de razele solare care ar putea să le dăuneze. Cel de astăzi nu li se pare prea fierbinte. După cum vezi, îl suportă, plini de voioșie. În ceea ce privește roua și ploaia, despre care ai vorbit, află că spalierul nu este fixat atît de aproape de casă, încît să împiedice cu totul acțiunea cerului liber. Pe trandafiri se adună roua, ba cad pe ei chiar și picături de ploaie. Pentru ca să putem veni totuși în ajutorul trandafirilor și să le dăm apă atunci cînd cerul o refuză, avem sub streașină un cilindru gol, prevăzut cu orificii extrem de fine, și care poate fi umplut cu apă din niște butoaie așezate sub acoperiș. Printr-o apăsare ușoară, orificiile se deschid, și apa cade pe trandafiri ca roua. Este o priveliște cu adevărat plăcută să vezi, pe timp de secetă, că apa picură de pe frunze și crengi, înviorîndu-le. Și, în sfîrșit, ca să nu lipsească aerul, așa cum te temi, există un mijloc lesnicios. Mai întîi, pe această colină se simte în permanență o adiere, care lunecă pe peretele casei. Dacă însă florile au totuși nevoie de aer, în zilele foarte calme, atunci deschidem toate ferestrele parterului, atît cele de pe această fațadă, cît și cele de pe fațada opusă. Întrucît fațada opusă este orientată spre miazănoapte, unde este răcoare datorită umbrei, aerul de acolo intră prin acele ferestre și iese prin cele dinspre trandafiri. Chiar și în zilele în care nu adie nici cea mai slabă boare se poate observa aici un freamăt lin al frunzelor.

— Ați luat măsuri temeinice, — am replicat eu, — care dovedesc că iubiți trandafirii, dar ele singure nu explică totuși desăvîrșirea fără seamăn a acestor plante, o desăvîrșire cum n-am mai întîlnit nicăieri : aici nu se vede nici o floare neîmplinită, nici o ramură uscată, nici o frunză neregulată.

— Faptul se explică totuşi, în bună parte, prin măsurile luate, — a spus el. — Datorită orientării locului spre miazăzi, precum şi dispozitivelor pe care le-am instalat, acţiunea aerului, a soarelui şi a ploii a fost îmbunătăţită, atîta cît este posibilă aici o îmbunătăţire. Încă şi mai mult ne-am ocupat de pămînt. Întrucît nu ştim care este temeiul ultim al dezvoltării fiinţelor vii în general, mi-am zis că trandafirilor ar trebui să le priască ceea ce provine de la trandafiri. Aşa încît am dispus să se adune toate deşeurile de trandafiri, mai cu seamă frunzele şi chiar ramurile răsurilor, din întregul ţinut. Deşeurile sînt apoi strînse în mormane, într-un colţ mai retras al grădinii noastre, unde sînt expuse acţiunii aerului şi a ploii. Aşa se prepară pămîntul prielnic trandafirilor. Dacă într-un morman nu se mai vede nici o urmă de substanţă vegetală şi nu i se mai înfăţişează privirii decît pămînt moale, acesta este dăruit trandafirilor. Plantele nou sădite primesc în groapa lor atîta ţărînă, cît să le ajungă cîţiva **ani**. Trandafirii mai vîrstnici, care s-au alimentat vreme **mai** îndelungată din pămîntul în care au fost sădiţi, primesc o porţie de pămînt proaspăt. Ori se îndepărtează pămîntul de deasupra rădăcinilor şi li se dă altul nou, ori sînt scoşi cu rădăcină cu tot, iar locul este reumplut în întregime cu pămînt proaspăt. Este surprinzător de vizibil cît de mult se bucură frunzele şi florile de acest dar. Dar în pofida pămîntului şi a aerului şi a soarelui şi a umezelii, n-ai vedea aici trandafirii atît de frumos dezvoltaţi, dacă nu le-am fi dăruit şi o altă îngrijire, deoarece mereu apar defecţiuni, ale căror cauze nu le putem stabili, sau cărora, chiar dacă le-am stabilit cauzele, nu le putem veni de hac. La urma urmei, plantele sînt lovite şi ele, ca orice organism viu, de moartea naturală. La noi, plantele bolnave sînt scoase numaidecît din pămînt, duse în grădină, ca într-un fel de bolniţă a trandafirilor, şi înlocuite **cu** altele din pepinieră. Arbuşti morţi nu prea se întîlnesc aici, deoarece sînt înlăturaţi încă în timpul uscării lor. Dacă însă vreo cauză ucide repede un arbust, acesta este îndepărtat fără întîrziere. Tot aşa, şi porţiunile care se îmbolnăvesc sau se prăpădesc sînt desprinse de pe spalier. Epoca cea mai prielnică este primăvara, cînd crengile sînt libere. Atunci punem scări cu două aripi, care ne îngă-

duie să ajungem la toate elementele plantelor, şi cercetăm întregul spalier. Curăţim coaja, o îngrijim, îi oblojim rănile, legăm crengile, şi le retezăm pe cele nefolositoare. Dar şi vara îndepărtăm de îndată orice frunză stricată şi orice floare neîmplinită. Încetul cu încetul, toţi cei din casă au început să iubească trandafirii, îi îngrijesc cu plăcere şi dau neîntîrziat de veste cînd se iveşte vreun beteşug. Şi prin împrejurimi, oamenii au îndrăgit aceste flori, le sădesc în grădini şi le îngrijesc, iar eu le dăruiesc oamenilor plante din răsadniţele mele şi îi învăţ cum să le cultive. La două leghe de aici este un ţăran care, ca şi mine, are trandafiri pe un perete întreg al casei sale.

— Cu cît mai întemeiată îmi pare metoda dumneavoastră de a cultiva trandafirii, — am răspuns eu, — şi cu cît mai întemeiată o consideraţi chiar dumneavoastră, cu atît mai tare mă simt îndemnat să întreb de ce cultivaţi trandafiri tocmai şi în mod preferenţial pe acest perete al casei dumneavoastră, unde nu beneficiază de un amplasament prea prielnic şi unde trebuie luate atîtea şi atîtea măsuri, ca să li se asigure o dezvoltare deplină. Ce-i drept, se prezintă foarte frumos, dar n-ar putea oare să fie cultivaţi în grădină în locuri şi în condiţii care i-ar putea face să crească tot atît de frumoşi, ba chiar şi mai frumoşi decît aici, şi unde aţi mai avea şi avantajul că îngrijirea lor ar fi mult mai lesnicioasă ?

— Am sădit trandafirii la peretele casei, — a răspuns el, — fiindcă de această floare este legată o amintire a mea din tinereţe, ceea ce face să-mi fie drag modul de a-i cultiva astfel. Cred că numai şi numai de aceea îmi par atît de frumoşi trandafirii şi că de aceea îmi dau atîta osteneală ca să-i îngrijesc aşa cum îi îngrijesc.

— N-aţi pomenit nimic despre gîngănii, — am replicat eu. — Ştiu însă din experienţă că nici o specie vegetală, exceptînd poate plopul, nu este bîntuită cu atîta lăcomie ca trandafirul de diferitele specii şi neamuri de insecte care îl populează şi îl desfigurează. Aici nu văd nici o urmă a acestei calamităţi, de parcă nici n-ar exista sau de parcă trandafirul ar fi izbăvit de ea prin cine ştie ce mijloc artificial. Că doar n-o să puneţi să fie înlăturat, ca pe o frunză bolnavă, fiece gîndăcel, fiece păianjen, fiece păduche-de-frunză ! Dar asta mă mai duce şi la altă

problemă, despre care mi-am propus să vă pun o întrebare, pe care aş mai fi pus-o desigur într-un moment prielnic, înaintea plecării mele, dar pe care îmi iau îngăduinţa să vi-o pun acum, de vreme ce mi-aţi încuviinţat, cu atîta amabilitate şi bunăvoinţă, să arunc o privire asupra rînduielilor acestei proprietăţi. În timpul drumeţiei mele la şes am avut deseori prilejul să observ că pomii fructiferi au multe crengi golaşe, sau că frunzişul le este vătămat ori urîţit, ca urmare a acţiunii omizilor. Fenomenul acesta nu prea mi-a bătut la ochi, deoarece îl cunoşteam încă din tinereţe şi nu se manifesta într-o măsură neobişnuit de mare ; dar mi-a bătut la ochi faptul că, la fel ca la aceşti trandafiri, în toată grădina dumneavoastră nu se zăreşte nici un semn al unui asemenea necaz : nici o mlădiţă uscată, nici o creangă golaşă, nici o codiţă a unei frunze roasă, ba nici măcar o foaie vătămată a verzii, din care albiliţa se înfruptă cu atîta poftă. Văzînd această sănătate a plantelor, mi-au venit iarăşi în minte stricăciunile pe care le văzusem în ţinut, şi m-am hotărît să vă întreb dacă aţi luat măsuri speciale, de vreme ce curăţirea de omizi şi de gîngănii s-a dovedit a fi peste tot neîndestulătoare.

— Prin curăţirea de gîngănii, ce-i drept, nu ne-am fi putut feri de urîţire nici trandafirii, nici pomii şi arbuştii din grădină, — a răspuns el. — Avem, într-adevăr, alte metode împotriva lor. Trebuie să-ţi mărturisesc un lucru : mă bucură faptul că ai remarcat în grădina mea absenţa acţiunii omizilor, şi am să-ţi dau cu dragă inimă explicaţia, îndeosebi pentru că metoda s-ar putea răspîndi. Dar pentru ca să-ţi dau răspunsul la întrebare, locul cel mai nimerit este grădina, fiindcă acolo pot să-ţi arăt, pentru confirmare, o seamă de dispozitive, care vor sluji drept dovezi. Dacă n-ai nimic împotrivă, să ne ducem în grădină, unde, după drumul de la fermă pînă sus, n-are să fie neplăcută o scurtă odihnă pe o laviţă.

— Lăsaţi-mă să mai privesc o clipă aceşti trandafiri, — am spus eu.

— Cum ţi-e voia, — a răspuns el.

M-am apropiat mai întîi de spalier ca să privesc totul în amănunt. Am văzut acum într-adevăr pămîntul curat,

în care erau înfipte tulpinile și pe care nu creștea nici un firicel de iarbă. Am văzut spalierul de lemn, vopsit cu îngrijire, de care erau legați arbuștii și pe care erau întinse crengile, în așa fel încît nu se vedea nici un loc liber pe peretele casei. De fiecare tulpină atîrna, scris pe hîrtie și vîrît într-un tub de sticlă, numele florii. Aceste tuburi de sticlă erau apărate de ploaie, fiind sus astupate, jos răsfrînte și prevăzute cu un mic jgheab de scurgere. După ce am privit de aproape m-am dat înapoi și am privit din nou, cîteva clipe, întregul perete acoperit cu flori. În cele din urmă am spus că acum ne putem duce în grădină.

Ne-am apropiat de grilajul porții. Bătrînul a apăsat, ca în ajun, cînd mi-a dat drumul să intru. Poarta s-a deschis, și am păşit în grădină. Acolo ne-am apropiat de o laviță, care se afla în umbra plăcută a după-amiezii. După ce ne-am așezat, amfitrionul meu a spus :

— Mijloacele noastre de a apăra de desfrunzire arborii, arbuștii și plantele mai mici sînt atît de simple și atît de temeinic legate de natură, încît ar fi rușinos să le mai înșir, dacă pe de altă parte n-ar fi adevărat și că ele nu sînt folosite peste tot. În ceea ce privește desfrunzirea copacilor și a crengilor, ea nu se datorează întotdeauna omizilor, ci adesea, cu timpul, și altor cauze. Împotriva desfrunzirii totale a întregului copac și deci a morții lui sîntem la fel de lipsiți de mijloace de apărare ca și împotriva morții omului ; dar copacul nu trebuie lăsat pînă ajunge să zacă mort în grădină, ci, dacă prin retezarea crengilor uscate i s-a dăruit în repetate rînduri puterea de a reîntineri, și apoi, treptat, acest mijloc începe să nu-și mai confirme efectul, îi faci atît copacului, cît și grădinii, un mare bine dacă îi desparți. Așadar, un asemenea copac nu are ce căuta într-o grădină cît de cît îngrijită, și nici pe alt sol. Dar pentru ca nici măcar unele porțiuni ale copacului să nu se desfrunzească, avem mai multe mijloace. Anume : să-i dăm copacului ceea ce îi trebuie, și să-i luăm ceea ce îi dăunează. De aceea, condiția de căpetenie este să nu sădim niciodată un copac într-un loc în care nu poate să trăiască. Nici un om cu scaun la cap nu va sădi niciodată copaci în locuri care le refuză viața. Mai există însă și **locuri care nu sînt prielnice numai pentru că** nu sînt lucrate, sau pentru că le lipsește ceva ce-i este necesar unei

anumite plante. Ca să putem spune că am pregătit bine locul, am săpat o groapă, înainte de a sădi copacul, și am umplut-o cu pămînt afînat, dar am săpat-o atît de mare și de adîncă, încît copacul să poată ajunge la adînci bătrînețe pînă să fie nevoit să-și întindă rădăcinile în sol nelucrat. Chiar și trunchiurile vechi, pe care le-am găsit aici și a căror stare nu mi-a plăcut, le-am făcut să renască la o nouă viață, scoțîndu-le de la locul lor, afînînd pămîntul în care crescuseră și replantîndu-le. Dar înainte de a fi săpat groapa, înainte de a fi așezat pomul în ea, am mai încercat să stabilim, din experiență sau din cărți, ce-i mai trebuie în afară de pămînt, și ce loc să-i hărăzim. Copacul pentru care nu se găsește un loc prielnic în grădină nici n-are ce căuta în grădină. Copacii care au nevoie de mult aer i-am pus la aer, pe cei care iubesc lumina, la lumină, pe cei care preferă umbra, la umbră. Ocrotiți de cei de statură mai mare sau mai rezistenți la vînt i-am sădit pe cei care aveau nevoie de ocrotire. Cei care nu suportă frigul și bruma se află în preajma zidurilor sau în locuri călduroase. Și în felul acesta cresc acum toți, datorită propriei lor vitalități și hranei naturale. Primăvara, fiecare trunchi și crengile lui cele mai groase sînt spălate și curățite cu peria și cu clăbuc de săpun. Cu ajutorul periei sînt îndepărtate substanțele străine care i-ar putea dăuna copacului, iar spălatul este o baie folositoare scoarței, care, ca și pielea animalelor, este de cea mai mare însemnătate pentru viață. Totodată, trunchiurile devin astfel mai frumoase. Copacii noștri nu au mușchi, scoarța lor e curată, iar cea a cireșilor aproape la fel de fină ca o mătase cenușie.

Văzusem, într-adevăr, că toți copacii au o scoarță foarte sănătoasă, dar pusesem fenomenul în legătură cu frunzele lor frumoase și în general cu buna lor stare, ca o consecință inevitabilă.

— Dacă se întîmplă ca, în pofida tuturor prevederilor, unele porțiuni ale copacilor să se desfrunzească totuși din pricina vînturilor, a frigului sau a altor factori, — a continuat amfitrionul meu, — acele porțiuni sînt înlăturate, primăvara, cînd tundem copacii. Tăietura este lipită apoi cu un chit trainic, pentru ca să nu pătrundă umezeală în lemn și să iște vreo boală în partea încă sănătoasă. În felul acesta nu s-ar mai putea vedea niciodată în grădină o des-

frunzire, dacă n-ar veni vrăjmaşi din afară, care să încerce s-o provoace. Astfel de vrăjmaşi sînt grindina, ruperile de nori şi alte asemenea fenomene meteorologice, împotriva cărora nu există leac. Dar nici nu aduc stricăciuni prea mari. Sînt rare pe meleagurile noastre, iar efectele lor pot fi uşor remediate prin înlăturarea rapidă a părţilor vătămate, prin lăstari tineri şi prin răsădiri. Dar vrăjmaşi şi mai primejdioşi sînt insectele, care pot strica bunătate de grădină, îi pot altera frumuseţea şi îi pot da, în cîţiva ani, o înfăţişare cu adevărat jalnică. Aceasta este problema despre care am spus că o voi pomeni la urmă. Uite, grădina noastră este scutită anul acesta de plaga gîngăniilor, pe care, după cum ai spus, le-ai observat, în timpul drumeţiei, la alţi copaci.

— Am văzut, în locuri călduroase şi ferite de vînt, nişte meri aproape complet desfrunziţi, — am răspuns eu. — Am întîlnit mai multe asemenea cazuri. Dar crengi izolate desfrunzite sau frunzişul unor copaci întregi stricat am văzut adeseori. Numai că n-am socotit că este un rău prea mare şi n-am tras concluzia că avem un an prost, deoarece ştiam că asemenea distrugeri se ivesc mereu şi că pagubele pricinuite, dacă nu întrec măsura, nu înseamnă mare lucru. Am privit fenomenul ca pe ceva ce este în firea lucrurilor.

— Cred că n-ai avut dreptate, — a spus amfitrionul meu. — Fenomenul acesta aduce întotdeauna pagubă, şi dacă socotim paguba pe ţinuturi întregi, s-ar putea să fie foarte însemnată, la care se mai adaugă şi cealaltă, că trebuie să priveşti copacul desfrunzit. Iar fenomenul nu este nici în firea lucrurilor. Există un mijloc de a-i veni de hac, şi anume un mijloc care, în afara eficacităţii lui, mai este şi foarte frumos, aşa că ne dăruieşte, pe lîngă folos, şi o plăcere, prin care natura parcă vrea să ne călăuzească spre aplicarea lui. Totuşi, aşa cum am spus adineauri, acest mijloc este folosit mai puţin decît toate, ba chiar lumea se arată, pe alocuri, plină de zel în a-l nimici. Cred că ai luat cunoştinţă de acest mijloc.

L-am privit întrebător.

— N-ai auzit în grădina noastră ceva ce ţi-a atras în mod deosebit atenţia ? — a întrebat el.

— Cîntecul păsărilor, — am răspuns eu prompt.

— Ai observat corect, — a replicat el. — Păsările sînt, în această grădină, mijlocul nostru împotriva omizilor şi a gîngăniilor dăunătoare. Ele curăţă arborii, arbuştii, plantele mici şi, firește, şi trandafirii, cu mult mai bine decît ar fi putut să facă această treabă mîna omului sau oricare alte mijloace. De cînd aceşti muncitori agreabili ne vin în ajutor, în grădina noastră nu s-a mai întîmplat nici în acest an, nici altă dată, vreo vătămare datorită omizilor, căci, oricît de neînsemnată ar fi fost, tot am fi observat-o.

— Dar păsări sînt pretutindeni, — am răspuns eu. — Să fie ele oare mai numeroase în grădina dumneavoastră, ca s-o poată ocroti mai bine ?

— Sînt într-adevăr mai numeroase în grădina noastră, — a replicat el, — cu mult mai numeroase decît în orice alt loc din ţară şi poate şi din alte ţări.

— Şi cum a fost adusă încoace o asemenea mulţime ? — am întrebat eu.

— Lucrurile se petrec aşa cum am arătat adineauri despre copaci. Trebuie să li se creeze condiţii favorabile, dacă vrem să le avem într-un anumit loc ; numai că vieţuitoarele nu trebuie mai întîi sădite în acel loc, ca arborii, ci vin singure, mai cu seamă păsările, a căror strămutare este atît de lesnicioasă.

— Şi care sînt condiţiile favorabile ? — am întrebat eu.

— În primul rînd ocrotirea şi hrana, — a răspuns el.

— Cum poate fi ocrotită o pasăre ? — am întrebat.

— Nu poate fi ocrotită, — a spus amfitrionul meu, — ci se ocroteşte singură ; dar i se poate da prilejul de a se ocroti. Păsările cîntătoare, care nu au arme de apărare, caută adăpost, împotriva vrăjmaşilor şi a vremii rele, în scorburi de copaci, sau în cavităţile găsite în stînci ori în ziduri, atît de strîmte, încît duşmanul lor, de obicei mai mare, să nu le poată urma, şi atît de adînci, încît acesta să nu poată ajunge pînă la fund cu ciocul sau cu laba. Unele, ca gheonoaia, îşi făuresc ele însele scobiturile în copaci. Altele se pitesc în hăţişuri, în care păsările de pradă, nevăstuicile şi alţi asemenea urmăritori nu pot să pătrundă. În acţiunea lor de auto-apărare, păsările sînt preocupate, mai mult decît de propria lor ocrotire, de ocrotirea puilor lor, pe care îi ţin în acele ascunzişuri. Abia atunci cînd nu

mai sînt de găsit asemenea locuri sigure, iar timpul presează, pasărea cîntătoare se mulţumeşte să locuiască şi să clocească în locuri mai proaste. Dacă un ţinut are multe asemenea refugii, putem deduce, fără să greşim, că are şi multe păsări, dacă nu lipsesc celelalte condiţii. Gîndeşte-te numai la un acoperiş vechi şi stricat al unei turle, în jurul căruia roiesc stăncuţele şi lăstunii. Dacă vrem să atragem păsări într-un ţinut, trebuie să creăm asemenea refugii, şi cît mai bune. Nu putem scobi stînci sau trunchiuri de copaci, dar putem atîrna peste tot în copaci nişte găvane de lemn. Ceea ce şi facem. Confecţionăm aceste găvane destul de adînci, le îndreptăm orificiile în direcţia opusă furtunilor şi viscolelor, în general înspre miazăzi, şi le facem doar atît de largi, pentru ca păsările cărora le sînt menite să poată intra sau ieşi. Vei fi văzut aceste găvane în copacii din grădina noastră.

— Le-am văzut, — am răspuns eu — şi am bănuit vag la ce ar putea sluji, dar din pricina altor impresii am uitat de ele.

— Dacă ne mai plimbăm niţeluş prin grădină, — a spus amfitrionul meu, — mai putem vedea cîteva. Pentru păsările care îşi fac cuibul în tufişuri creăm în tufişurile noastre o împletitură atît de deasă de mărăcini şi de crengi spinoase, încît chiar şi un bondar cu greu s-ar putea strecura ca să intre sau ca să iasă ; dar pasărea îşi găseşte totuşi o intrare şi-şi clădeşte acolo cuibul. Dacă vrei, poţi să vezi cîteva asemenea cuiburi. Partea lor nostimă este că putem privi familiile de păsări în propria lor gospodărie, ceea ce este cu neputinţă la cele care îşi fac cuiburile în scorburi. În felul acesta ocrotim păsările mai mici, de care avem nevoie în grădină. Cele mari, care se pot apăra cu ciocul, cu ghearele şi cu aripile, sînt socotite la noi mai degrabă duşmani decît prieteni, şi nu le tolerăm. — S-a întrerupt, dar după un răstimp a continuat : — Pe lîngă ocrotire, păsările mai au nevoie şi de hrană. Ele evită locurile sărace în hrană şi se deosebesc astfel de oameni, care uneori parcurg distanţe mari ca să se ducă tocmai acolo unde nu-şi pot agonisi întreţinerea. Păsările adecvate pentru grădina noastră se hrănesc mai ales cu viermi şi cu insecte, dar dacă într-un loc prielnic clădirii cuiburilor numărul de păsări ajunge atît de mare încît nu-şi mai găsesc hrana, o parte migrează

și-și caută aiurea cele trebuincioase traiului. De aceea, dacă vrem să reținem într-un loc un număr atît de mare de păsări, încît să fim pe deplin încredințați că vor fi destule spre a preveni pagubele chiar și în anii cei mai bogați în insecte, trebuie să le oferim cu mîinile noastre, în afară de hrana dăruită de natură, și una artificială. Dacă procedăm astfel, putem crește într-un loc oricîte păsări dorim. Dar, ca să nu pierdem din vedere scopul urmărit, trebuie să avem grijă să le dăm de mîncare numai atîta cît este nevoie pentru a împiedica o înfometare. În această privință nu este de temut, în general, că alimentația artificială întrece măsura, deoarece păsările preferă în orice caz insectele. Numai atunci cînd această hrană arificială este prea îmbietoare pentru ele, se poate bănui că s-a întrecut măsura, ceea ce se poate constata lesne după înmulțirea insectelor. O oarecare experiență ne îngăduie să ținem calea cea dreaptă. Iarna, cînd unele specii rămîn aici, și în epocile în care hrana naturală le lipsește cu desăvîrșire, trebuie hrănite complet, dacă vrem să le păstrăm. Datorită îngrijirilor noastre, unele păsări, care, primăvara, își mai căutau locurile unde să-și dureze cuiburile, au rămas în grădina noastră. Văzînd că aici se bucură de confort și că hrana le este asigurată, s-au întors în anul următor, sau, dacă erau păsări necălătoare, n-au mai plecat deloc. Dar întrucît și puii au simțămîntul patriei și deci preferă să rămînă în locul unde au văzut lumina zilei, și-au ales și ei grădina ca viitoare reședință. Păsărilor aflătoare aici li s-au alăturat, din cînd în cînd, și imigranți, și astfel an de an sporește numărul lor în grădină și chiar în împrejurimi. Pînă și unele păsări care nu obișnuiesc să locuiască în grădini, ci mai mult în păduri și în tufișuri izolate, au poposit uneori la noi, și fiindcă le-a plăcut, au rămas aici, cu toate că au dus poate lipsă de unele lucruri, pe care le-ar fi avut în pădure și în singurătate. În hrană includem și lumina, aerul și căldura, pe care le dăruim, după trebuință, punînd cuiburile de lemn în cele mai felurite puncte ale grădinii, pentru ca perechile să și le poată alege pe cele mai călduroase sau mai răcoroase, pe cele mai aerisite sau mai însorite. Păsările pentru care nu se poate găsi un loc prielnic nu se află aici. Acestea sînt numai păsările care nu fac parte din fauna meleagurilor noastre și de care deci nici

nu avem nevoie. În epocile de migrație ne mai vizitează și păsările călătoare in trecere de două ori pe an pe aici. De fapt, ele n-au dreptul să primească de pomană, dar de vreme ce se amestecă printre cele de baștină, se înfruptă și ele din strachina acestora și apoi pleacă mai departe.

— Și în ce chip le dați păsărilor hrana trebuincioasă ? — am întrebat.

— Avem diferite metode, — a răspuns el. — Unele păsări, cînd mănîncă, au teren ferm sub picioare, ca bunăoară gheonoaiele, care ciocănesc cu pliscul în copaci, sau cele care își caută hrana pe pămînt plat. Altora, îndeosebi păsările de pădure, le place clătinarea crengilor cînd mănîncă, deoarece își caută hrana tocmai în acele crengi. Celor dintîi li se presară hrana peste tot locul, iar ele știu s-o găsească. Celorlalte li se întind niște grătare, atîrnate de sfori, și pe care se află mîncarea, îndesată în troace mici sau înfiptă pe bețe. Păsările se apropie în zbor și se leagănă pe grătar, ciugulind. Încetul cu încetul devin încrezătoare, și pînă la urmă nu se mai țin de tipic, încît și cele care mănîncă pe teren ferm, și cele învățate cu legănarea crengilor, zburdă pe aria de hrănire a orătăniilor, cea de lîngă seră, unde m-ai văzut azi dimineață.

— Treaba de azi dimineață am socotit-o mai curînd întîmplătoare, decît intenționată, — am spus eu.

— O fac cu dragă inimă cînd sînt de față, — a replicat el, — cu toate că ar putea s-o facă și alții. Pentru păsările mai sfioase, cum sînt cele proaspăt sosite și cele de pădure, avem locuri mai retrase, unde le punem hrana. Pentru păsările mai prietenoase și mai sociabile am născocit chiar un procedeu foarte comod și plăcut. Am în casă o cameră, unde de ferestre sînt fixate niște scîndurele, pe care pun hrana. Oaspeții înaripați se apropie de bună voie și iau masa în fața ochilor mei. De aceea am și preschimbat camera în cămară și păstrez acolo, în dulapuri, ale căror despărțituri sînt prevăzute cu etichete, hrana alcătuită din grăunțe, sau care nu este expusă unei alterări rapide.

— Camera din colț, — am spus eu, — al cărei rost nu l-am înțeles. Scîndurelele le-am crezut policioare pentru ghivece de flori, cu toate că nu mi s-au părut destul de bune pentru acest scop.

— Păi atunci de ce n-ai întrebat ? — a replicat el.

— Am avut de gînd, dar pe urmă am uitat, — am răspuns eu.

— Întrucît cele mai multe cîntătoare se hrănesc cu insecte, — şi-a continuat el expunerea, — nu e chiar de tot uşor să le prepari tuturora hrana. Deoarece însă o bună parte dintre ele, pe lîngă gîngănii, nu disprețuiesc nici grăunțele, în cămară se găsesc toate semințele de pe cîmpiile şi din pădurile noastre, şi cînd se epuizează sau se învechesc, le înlocuim cu altele proaspete. Păsărilor cărora nu prea le plac grăunțele, li se amestecă printre grăunțe resturi de la masa noastră : carne fragedă, fructe, bucățele de ouă răscoapte, legume şi altele. Piţigoiul, dacă îşi face datoria, prinzînd insecte, şi mai cu seamă cînd îşi îngrijeşte puii, primeşte bucuros, drept răsplată, o bucăţică de slănină, după care se dă în vînt. Uneori presărăm şi zahăr. Apă se găseşte din belşug în grădină. În fiecare butoi este fixată pieziş o scîndurică, pe care păsările pot coborî pînă la apă. În tufişuri sînt nişte străchini de piatră, în care turnăm apă, iar în desişul din partea nordică a grădinii se află un mic izvor, căruia i-am pus borduri de bolovani.

— Aveţi aşadar enorm de multă bătaie de cap cu aceşti locatari ai grădinii, — am spus eu.

— Te deprinzi uşor, — a răspuns el, — iar răsplata este foarte mare. Nici nu-ţi vine să crezi cîtă experienţă dobîndeşti, cînd îngrijeşti ani de zile în şir aceste zburătoare şi-ţi arunci din cînd în cînd ochii asupra activităţii lor. Toate mijloacele născocite de oameni pentru a feri plantele de insecte, oricît de desăvîrşite ar fi şi cu oricît zel ar fi aplicate, rămîn neîndestulătoare, prin natura lucrurilor. Cîte mîini omeneşti ar trebui să lucreze pentru ca să descopere nenumăratele locuri în care se prăsesc insectele şi ca să aplice mijloacele de combatere ? Nici chiar locurile complet curăţite nu prezintă certitudine pe timp mai îndelungat, şi trebuie mereu reexaminate. Insectele se înmulţesc şi se răspîndesc pe nesimţite şi cu repeziciune în cele mai diferite epoci, pe vrejuri, pe frunze, pe flori, sub scoarţă. Cum li s-ar putea oare descoperi ouăle, ca să fie distruse pînă nu germinează ? Dăunătorii sînt adesea atît de mici, încît abia dacă-i putem descoperi cu ochiul liber, şi adesea se instalează în locuri greu accesibile, ca

bunăoară în vîrfurile cele mai proeminente ale celor mai subțiri crengi ale copacilor. Adesea, stricăciunea s-a produs cu cea mai mare repeziciune, chiar dacă ești încredințat că ai fost cu ochii-n patru în toate ungherele grădinii, că n-ai lăsat neluat în seamă nici unul și că ți-ai îndemnat oamenii să scotocească în mod cît mai amănunțit cu putință. Această treabă i-a dat-o Dumnezeu ca sarcină neamului păsăresc și cu osebire celui al păsărilor mici și cîntătoare, și într-adevăr, numai neamul păsăresc îi face față pînă la capăt. Toate însușirile insectelor, despre care am vorbit, numărul lor imens, dimensiunile lor infime, prezența lor ascunsă și în sfîrșit înmulțirea lor rapidă, nu le ocrotesc împotriva păsărilor. Să vorbim mai întîi despre numărul lor imens. Toate păsările cîntătoare, chiar dacă mai tîrziu mănîncă grăunțe, își hrănesc puii cu omizi, insecte, rîme, și întrucît acești pui cresc foarte repede și mănîncă fără încetare, o singură pereche aduce în cuib, într-o singură zi, o cantitate considerabilă de gîngănii, darmite o sută de perechi în zece, în paisprezece, în douăzeci de zile. Atîta le trebuie puilor pînă învață să zboare. Și toate locurile, oricît de numeroase ar fi, sînt scotocite de harnicii părinți. Să vorbim apoi despre dimensiunile infime ale insectelor. Oricît de mici ar fi ele sau larvele și ouăle lor, tot sînt descoperite de ochii ageri, iscoditori, ai unei păsări. Ba chiar unele păsări, ca scorțarul sau pitulicea, n-au voie să le aducă puilor lor decît fărîme minuscule de hrană, pentru că ei înșiși, cînd ies din găoace, au deabia mărimea unei muște sau a unui păianjen mic. Să trecem în sfîrșit la camuflarea și inaccesibilitatea domiciului insectelor : acești doi factori nu le apără de ciocul păsărilor, atunci cînd păsările au nevoie de hrană pentru puii lor sau pentru ele însele. Ce oare ar putea fi inaccesibil pentru o pasăre ? Ea se avîntă pînă la crengile cele mai de sus, se anină de coajă și o sfredelește, răzbește prin tufișurile cele mai dese, țopăie în țărînă, și se strecoară chiar și pe sub bolovani și prin grohotiș. Odată, într-o iarnă, cînd crengile înghețate păreau de piatră, am văzut o gheonoaie pestriță care izbea violent cu ciocul într-o asemenea creangă, ca să-și scoată din ea hrana. În treacăt fie zis : gheonoaiele mai și semnalează astfel crengile putrezite și năpădite de vermină și care trebuie așadar să fie înlăturate. În sfîrșit,

acțiunea neprevăzută și fulgerătoare a omizilor, pe care omul o descoperă prea tîrziu, nu poate avea loc, deoarece păsările sînt pretutindeni cu ochii-n patru și o împiedică la timp. — După o pauză, bătrînul a continuat : — În ce măsură aceste viețuitoare sînt create anume pentru gîngănii reiese din observația că-și împart între ele treaba. Pițigoiul albastru și pițigoiul de brădet știu să găsească ouăle omizii inelare și ale altor specii de omizi, depuse sub scoarță în vîrfurile cele mai proeminente ale crengilor; pițigoiul moțat cercetează cu atenție interiorul coroanei copacului ; scorțarul ia copacii la rînd și, coborînd pe trunchiul fiecăruia, scoate ouăle ascunse ; cintezoiul, căruia îi place să-și instaleze cuibul în conifere, ceea ce ne face să avem și astfel de arbori în grădină, coboară și el bucuros din copaci și se ia pe urmele gîndacilor și ale altor gîngănii, fiind ajutat și chiar întrecut de presuri, pitulici, măcăleandri, care-și caută și-și găsesc hrana pe pămînt, sub verze și în tufișuri. Păsările nu se stînjenesc unele pe altele și nu-și reduc activitatea de necrezut, ba chiar par mai degrabă să se îndemne unele pe altele. N-am întreprins anume asemenea observații, dar atunci cînd trăiești ani de-a rîndul printre aceste viețuitoare, observația rezultă de la sine. — După altă pauză a continuat : — Comportarea acestor viețuitoare mi-a sugerat și o idee ciudată, sau, mai bine zis, mi-a întărit-o, căci o aveam de mult. Tuturor realităților importante, Dumnezeu le-a alăturat nu numai faptul că sîntem conștienți de valoarea lor, ci și un anumit farmec, datorită căruia pătrund în mod plăcut în ființa noastră. Acestor mici viețuitoare atît de folositoare le-a dăruit, pot să spun, glasul de aur, față de care nici omul cel mai nesimțitor nu este destul de nesimțitor. În grădina noastră am resimțit mai multă plăcere decît, uneori, în sălile în care este executată muzica cea mai magistrală. Ce-i drept, pasărea cîntă și într-o colivie, deoarece pasărea este ușuratică, se sperie foarte tare, se teme, dar uită repede spaima și teama, sare pe orice obiect care poate să-i susțină picioarele, și-și fredonează acolo cîntecul pe care l-a învățat și pe care îl repetă într-una. Cînd este prinsă de tînără, sau chiar la o vîrstă mai înaintată, uită de sine, își uită și cîntecul, ajunge să țopăie încolo și încoace într-un spațiu restrîns, cu toate că altminteri are nevoie de unul

mare, şi-şi cîntă melodia, dar acum acest cîntec este un cîntec al obişnuinţei, nu al plăcerii. Avem în grădină o colivie uriaşă, fără sîrmă, fără stinghii şi fără uşiţe, unde pasărea cîntă, copleşită de extraordinara bucurie căreia i se dăruieşte atît de lesne, o colivie în care putem asculta îngemănarea multor glasuri, ceea ce într-o cameră n-ar fi fost decît larmă, şi, în sfîrşit, o colivie în care putem privi apucăturile domestice ale păsărilor, precum şi gesturile lor, atît de variate, şi capabile adesea să smulgă un zîmbet chiar şi celui mai serios observator. Acest mod al nostru de a creşte păsări într-o grădină n-a fost imitat. Oamenii nu sînt insensibili faţă de frumuseţea păsării şi faţă de muzicalitatea ei ; ba chiar aceste două însuşiri sînt nenorocirea păsării. Oamenii vor să le guste, vor să le guste de foarte aproape, şi deoarece nu pot făuri, ca noi, o colivie cu sîrme şi stinghii invizibile, în care ar putea urmări adevăratul mod de viaţă al păsării, construiesc una cu sîrme şi stinghii vizibile, în care pasărea este închisă şi-şi întîmpină moartea timpurie cîntînd. În felul acesta ei nu rămîn nesimţitori faţă de glasul păsării, dar rămîn nesimţitori faţă de suferinţa ei. La aceasta se mai adaugă şi faptul că omului, mai cu seamă la vîrsta copilăriei, îi face plăcere, datorită slăbiciunii şi înfumurării lui, să prindă, prin isteţime şi iscusinţă, şi să ţină în captivitate, păsări, adică nişte făpturi care, prin capacitatea lor de a zbura şi prin iuţeala lor, nu par subordonate puterii lui. De aceea, prinderea păsărilor a fost, din timpuri străvechi, o plăcere, mai ales pentru tineri, dar trebuie să spunem că este o plăcere foarte crudă, care de fapt ar trebui dispreţuită. Bineînţeles, încă şi mai cumplit şi mai detestabil este să prinzi păsări cîntătoare nu de dragul viersului, ci să le prinzi şi să le ucizi ca să le mănînci. Cele mai nevinovate şi uneori şi cele mai frumoase vieţuitoare, care ne desfată prin cîntecul lor fermecător şi prin drăgălăşenia lor, şi care ne fac numai şi numai bine, sînt urmărite ca nişte răufăcătoare, sînt de cele mai multe ori împuşcate, atunci cînd dau ascultare instinctului lor de întovărăşire, sau spînzurate, atunci cînd vor să-şi potolească foamea chinuitoare. Şi toate acestea se întîmplă pentru a satisface nu o nevoie imperioasă, ci o plăcere sau o toană. Ar fi de necrezut, dacă n-am şti că totuşi lucrurile se petrec aşa, din lipsă de chibzuinţă

sau din obișnuință. Dar asta dovedește tocmai cît de departe sîntem încă de adevărata civilizație. De aceea, la unele popoare sălbatice, sau **la altele,** care **nu** știau să-și înfrîneze **lăcomia, sau** care **nu puteau încă să-și** folosească în chip **mai nobil** puterile, niște **oameni** înțelepți au creat cîte o superstiție, menită să salveze o anumită pasăre, numai de dragul frumuseții sau utilității ei. Așa a devenit rîndunica pasăre sacră, care aduce binecuvîntare casei unde poposește și pe care, dacă o răpui, săvîrșești un păcat. Și cu greu se găsește o pasăre mai vrednică de o asemenea cinste decît rîndunica, zburătoarea atît de frumoasă și care aduce foloase incalculabile. Așa a fost pusă și barza sub ocrotire divină, iar graurilor le atîrnăm căsuțe de lemn în copacii noștri. Trag nădejde că, atunci cînd vecinilor noștri li se vor deschide ochii cu privire la succesul și la foloasele creșterii păsărilor cîntătoare, vor începe și ei, poate, să ne imite, deoarece sînt cu osebire sensibili la succese și la foloase. Dar mai cred și că autoritățile noastre n-ar trebui să minimalizeze problema, că ar fi bine să promulge o lege aspră împotriva prinderii și uciderii păsărilor cîntătoare, și că legea ar trebui aplicată cu tact, dar și cu străşnicie. Atunci neamului omenesc i s-ar păstra neatinsă o desfătare sacră, am străbate țările ca pe niște grădini frumoase, iar adevăratele grădini ar fi înviorătoare, n-ar avea de suferit în nici un an, iar în cei deosebit de nefericiți n-ar înfățișa priveliștea unei desfrunziri totale și a unei întristătoare pustiiri. N-ai vrea să le privești un pic pe prietenele noastre înaripate ?

— Cu dragă inimă, — i-am răspuns.

Ne-am sculat de pe laviță și am pornit înapoi, mai către fundul grădinii.

Ciripitul pe mai multe voci, auzit în grădină, și cîntul limpede din apropierea noastră, care, în după-amiaza din ajun, cînd îl auzisem în cameră, sunase cam ciudat, mi s-au părut acum întru totul îmbietoare, ba chiar vrednice de respect, încît atunci cînd am văzut o pasăre strecurîndu-se printre crengi sau fugind pe o alee acoperită cu nisip, am resimțit un fel de bucurie. Însoțitorul meu m-a condus la un tufiș, a arătat cu degetul interiorul lui și mi-a spus :

— Privește !

I-am răspuns că nu văd nimic.

— Privește mai atent, — a spus el, îndreptîndu-și din nou degetul într-acolo.

Am văzut atunci un cuib, sub o împletitură de mărăcini extrem de deasă, care fusese înjghebată în tufiș. În cuib se afla o gușă-roșie, judecînd cel puțin după spinare. Nu și-a luat zborul, ci s-a mulțumit să-și întoarcă un pic capul spre noi, și-a îndreptat căutătura în sus și ne-a privit, cu ochii ei negri, strălucitori, netemătoare și încrezătoare.

— Această gușă-roșie, numită uneori și măcăleandru, clocește, — a spus însoțitorul meu. — Este o căsătorie tîrzie, precum se întîmplă adesea. Vin în vizită la cuib de cîteva zile încoace și îi pun pe aproape cîte o larvă a gărgăriței de făină. Pișichera știe asta, de aceea mă și întreabă de larvă și nu se teme de străinul care e cu mine.

Într-adevăr, mica făptură a rămas liniștită în cuib. Conversația și privirile noastre n-au tulburat-o.

— De fapt, trebuie să fim cinstiți cu păsările, — a spus amfitrionul meu, — dar n-am nici o larvă la mine și de aceea te rog pe tine, Gustav, să te duci în casă și să-mi aduci una.

Tînărul s-a întors numaidecît și s-a îndreptat grabnic spre casă.

Între timp, însoțitorul meu m-a mai condus o bucată de drum și mi-a arătat într-un alt tufiș, sub mărăcini, un cuib în care se afla o presură.

— Asta s-a așezat pe pui, cărora abia le-a crescut primul puf, și îi încălzește, — a spus însoțitorul meu. — Nu poate să se depărteze prea mult de ei, și de aceea cea mai mare parte a hranei o aduce tatăl puilor. Peste cîteva zile, însă, vor fi destul de măricei ca să-și scoată capul de sub mama lor, chiar dacă ea se așează din cînd în cînd peste ei.

Nici presura nu și-a luat zborul la apropierea noastră, ci ne-a privit liniștită.

Însoțitorul meu mi-a mai arătat astfel și alte cîteva cuiburi cu pui, care, dacă erau singuri, la zgomotul apropierii noastre, și-au deschis larg ciocurile galbene, așteptîndu-și hrana. În alte două cuiburi se aflau mame, care, cînd ne-am apropiat, nu și-au luat zborul. În trecere am mai dat de altul, în care părinții își hrăneau puii, și nu

și-au întrerupt treaba, ci s-au apropiat de noi filfiind și și-au hrănit puii în prezența noastră.

— Ți-am arătat acum cuiburi încă locuite, — a spus amfitrionul meu, — dar cele mai multe s-au și golit, tineretul a început să zburde prin grădină dînd din aripi și face exerciții pentru călătoria de toamnă. Cuiburile sînt mai numeroase decît se bănuiește ; le vizităm numai pe cele ceva mai accesibile.

Între timp a sosit și Gustav cu larva cerută și i-a pus-o bătrînului în palmă. Acesta s-a dus înspre tufișul în care se afla cuibul măcăleandrului, și a pus larva pe poteca de alături. N-a apucat bine să se depărteze și să se reîntoarcă la noi, care așteptam pe aproape, și măcăleandrul s-a și strecurat pe sub crengile cele mai de jos ale tufișului, s-a repezit spre larvă, a înhățat-o și a luat-o la goană, înapoi în tufiș.

M-am simțit profund înduioșat de această întîmplare. Amfitrionul meu a fost în acea clipă, în ochii mei, un om înțelept, care coboară pînă la nivelul unei făpturi inferioare.

Tînărul Gustav era și el foarte vesel și-și manifesta bucuria cînd se uita într-un tufiș și vedea un sălaș. M-am convins astfel că plăcerea copiilor de a distruge cuiburile păsărilor prin sustragerea ouălor sau a puilor, precum și prinderea păsărilor în general, nu este înnăscută, ci că această pornire de a distruge, atunci cînd este prezentă, a fost iscată și călăuzită pe acest făgaș de către părinți sau educatori, și că, printr-o creștere mai bună, poate să se transforme în contrariul ei.

Am pornit mai departe. Într-un molift mic, aflat la marginea grădinii, mi-au mai arătat sălașul unei cinteze, clădit pe trunchi, în împletitura unor ramuri și crengi, parte crescute natural, parte introduse artificial. Pe alți copaci am văzut și păsări care se strecurau din și în găvanele atîrnate. Însoțitorul meu a spus că, dacă aș sta mai multă vreme la el, așa începe să înțeleg chiar și deprinderile păsărilor.

Am replicat că din drumețiile mele pe munți și din studiile mele anterioare din domeniul științelor naturii, cunosc o mulțime de asemenea lucruri.

— Acelea reprezintă totuşi cu mult mai puţin, — a spus amfitrionul meu, — decît ceea ce ne însuşim printr-o convieţuire pe viu.

O seamă de cuiburi, agăţate în copaci cu ajutorul unor frînghii împletite din nuiele şi despre care se ştia că nu mai sînt locuite, au fost date jos şi desfăcute, ca să văd cum sînt amenajate. Fiecare din ele era un simplu găvan, alcătuit din două piese pe jumătate cave, care puteau fi strînse laolaltă cu ajutorul unor inele, înşurubabile mai slab sau mai tare.

— Nici o pasăre cîntătoare, — a spus însoţitorul meu, — nu intră într-un cuib vechi, clădit mai de mult fie de ea însăşi, fie de o altă zburătoare, ci îşi înjghebează în fiecare primăvară un cuib nou. De aceea am pus să se confecţioneze găvanele din două părţi, ca să le putem desface uşor şi să putem scoate din ele cuiburile vechi. Această alcătuire este foarte propice şi pentru curăţirea găvanelor, deoarece, atunci cînd sînt nelocuite, se oploşesc în ele tot felul de gîngănii, iar pasărea se fereşte de murdărie şi de aer viciat şi nu şi-ar face sălaş într-un găvan jegos. Către sfîrşitul iernii, cînd începe să se presimtă primăvara, dăm jos toate aceste găvane, le curăţăm cu cea mai mare grijă şi le reparăm. Iarna le lăsăm în copaci, pentru ca unele păsări care nu pleacă să-şi găsească adăpost în ele. Cuiburile vechi le defibrăm, iar către primăvară împrăştiăm în grădină fibrele, pentru ca familiile să-şi găsească materialul trebuincios locuinţelor lor.

În trecere am zărit şi stinghiile de coborît în butoaiele cu apă, iar în tufiş am dat de pîrîiaşul susurător.

În timp ce ne înapoiam spre casă, însoţitorul meu a spus :

— Mai e un soi de oaspeţi, pe care îi hrănesc, nu pentru că mi-ar fi de folos, ci pentru ca să nu-mi facă pagubă. Încă din prima epocă a şederii mele aici, cînd am plantat o pepinieră de pomi fructiferi, adică o grădiniţă în care erau cultivaţi puieţi de altoi, am băgat de seamă că iarna scoarţa puieţilor era mîncată, şi tocmai cea mai bună şi mai fragedă scoarţă de pe puieţii cei mai aleşi. Răufăcătorii au fost identificaţi, în parte prin urmele lăsate de ei în zăpadă, şi în parte pentru că au fost prinşi asupra faptului : erau iepuri. I-am gonit, dar în zadar, fiindcă s-au întors,

și apoi nici nu putea să stea cineva de strajă zi și noapte la pepinieră. Atunci mi-am zis că bieții hoți îmi mănîncă scoarța numai pentru că n-au ceva mai bun, căci dacă ar fi avut, nu s-ar fi atins de scoarță. Așa încît am început să culeg toate deșeurile de varză și de alte plante asemănătoare, rămase în grădină sau pe ogoare, le-am păstrat în pivniță și le-am pus treptat, pe vreme de ger sau de zăpadă abundentă, pe terenurile din afara grădinii. Gestul mi-a fost răsplătit : iepurii au mîncat din ele și ne-au lăsat în pace pepiniera. Pînă la urmă, după ce au descoperit masa îmbelșugată, musafirii s-au tot înmulțit, și întrucît se mulțumeau cu ce era mai prost, chiar și cu cocenii groși ai verzei, pe care îi puteam procura lesne de pe ogoarele noastre și de pe cele ale unor megieși, nu m-au mai preocupat, și am continuat să-i hrănesc. Îi priveam adeseori din pod, prin lucarnă, cu luneta. Sînt nostimi : vin în goană, de departe, se zgîiesc bănuitori la hrana ușor accesibilă, se ridică în două labe, țopăie, dar pînă la urmă nu se pot abține să se năpustească și să înfulece de zor pioconul, la care, vara, nici nu s-ar fi uitat. Unii oameni, știind că pe aici vin numeroși iepuri, au pus capcane. Dar întrucît i-am pîndit cu mare atenție și am poruncit să fie îndepărtate capcanele, și întrucît am și interzis trecerea peste ogoarele noastre și i-am tras la răspundere pe cei prinși cu mîța-n sac, lucrurile s-au potolit. Niște ticăloși au întins în apropierea noastră și lațuri pentru prinderea păsărilor ; dar aproape fără nici un folos, fiindcă păsările aveau în grădina noastră hrană foarte bună și nu s-au lăsat ademenite de momeala străină. De aceea, prada, ca număr de păsări, n-a fost niciodată mare, și cu oarecare pază și supraveghere, pe care am instituit-o încă din primii ani, am izbutit să facem ca această ticăloșie să și înceteze foarte curînd.

Bătrînul m-a poftit să intru în casă și să văd camera cu hrană pentru păsări.

În timp ce ne îndreptam într-acolo a spus :

— Printre dușmanii cîntătoarelor se numără și pisicile, cîinii, dihorii, nevăstuicile, păsările de pradă. Împotriva acestora din urmă le apără mărăcinii, precum și gămanele cuiburilor, iar cîinii și pisicile sînt dresați în casa

noastră în așa fel încît ori nu calcă în grădină, ori sînt îndepărtați cu totul.

Între timp am ajuns în casă și ne-am dus în camera din colț, în care văzusem numeroasele sertărașe. Însoțitorul meu mi-a arătat proviziile, scoțînd sertărașele și expunîndu-mi grăunțele, și mi-a spus că hrana care nu este alcătuită din grăunțe, precum ouăle, pîinea, slănina, se scoate la nevoie din cămara de alimente a casei.

— Vecinii mei au fost de părere, — a spus însoțitorul meu, — că, pe lîngă munca necesară pentru întreținerea păsărilor cîntătoare, nici cheltuielile făcute cu hrănirea lor nu sînt compensate de foloasele obținute. Dar n-au dreptate. Munca este o plăcere, lucru de care cel ce intră în horă își dă seama curînd, după cum iubitorul de flori nu cunoaște munca, ci doar îngrijirea, care, în plus, cere, la flori, cu mult mai multă activitate decît creșterea păsărilor în aer liber. Cheltuielile, ce-i drept, nu sînt chiar neînsemnate ; dar dacă vînd numai fructele de soi ale unui singur prun, pe care, mulțumită păsărilor, omizile nu l-au mîncat, prețul de vînzare acoperă pe deplin cheltuielile făcute cu hrănirea cîntătoarelor. Cîștigul este, bineînțeles, cu atît mai mare, cu cît sînt mai de soi fructele cultivate în grădină. În plus, vecinii mei sînt greu de înduplecat să cultive fructe de soi pe aceste meleaguri, deoarece socotesc că o asemenea cultură nu este cu putință. Noi, însă, trebuie să le arătăm că este cu putință, înfățișîndu-le fructele și dîndu-le să le guste, și trebuie să le arătăm că mai și rentează, punîndu-le sub ochi scrisori ale partenerilor noștri comerciali, care ne-au cumpărat fructele. Le mai cedăm și puieți din pepiniera noastră și îi învățăm cum și în ce loc să-i sădească. — După o pauză a continuat : — Dacă mai vine un an ca cel de acum cinci ani... A fost un an păcătos, cu arșiță și cu ploaie prea puțină, iar omizile au ros cu nemiluita. Pomii din Rohrberg, din Regau, din Landegg și din Pludern au rămas ca niște tîrnuri, iar flamurile sure ale cuiburilor de omizi atîrnau de crengile ponosite. Grădina noastră era nevătămată și de un verde închis, chiar și fiecare frunză și-a păstrat zimțuirea și ascuțirea naturală. Dacă, ferească Dumnezeu, ar mai veni un asemenea an, vecinii mei ar mai trage un pic de învățătură de minte, pe care n-au tras-o prima dată.

Între timp am văzut grăunțele și organizarea, am întrebat cîte ceva și am cerut și unele explicații. Apoi am ieșit din încăpere. Cînd am ajuns pe culoar, îndreptîndu-ne către camera lui Gustav, bătrînul mi-a spus :

— Se înțelege că se mai pripășesc pe aici și specii nefolositoare : leneșe, sau certărețe. O mare scandalagioaică este vrabia. Năvălește în cuiburi străine, se ia la harță cu toate zburătoarele, și dă iama în semințele și în cireșele noastre. Dacă vrăbiile nu sînt prea numeroase, le las în plata Domnului, ba chiar le mai și presar niscai grăunțe. Dacă însă se înmulțesc prea de tot, le vin de hac cu pușca pneumatică, și le alung la ferma de jos. Un dușman aprig s-a dovedit a fi pieptănușul. Zbura spre stupină și-mi înhăța albinele. Nu i-am găsit alt ac de cojoc decît să-l ucid fără milă cu pușca pneumatică. Am instituit o pază aproape regulată și am continuat pînda pînă cînd a bătut în retragere. Pieptănușii erau atît de isteți, încît știau unde e primejdia, și se duceau la hambare, la atelierul de dulgherie al fermei și la cărămidărie, unde se află, sub acoperiș, cuiburile mari de viespi. De aceea, ca să atragem aceste păsări într-acolo, nu distrugem, la fermă și în alte locuri mai depărtate, cocoloașele cenușii ale unor asemenea cuiburi, instalate pe sub riglele și căpriorii acoperișurilor sau sub streșini.

Între timp am ajuns în culoarul camerelor de oaspeți, la ușa care ducea în locuința lui Gustav. Amfitrionul meu a întrebat dacă n-aș vrea să arunc acum o privire în acea locuință. Am intrat.

Locuința era alcătuită din două încăperi : o cameră de lucru și un dormitor. Amîndouă erau în cea mai bună rînduială, ceea ce se întîmplă rar în asemenea camere. Altminteri, mobilierul lor era foarte simplu : dulapuri pentru cărți, ustensile de scris și de desenat, o masă, dulapuri pentru haine, niște scaune și patul. Tînărul a cam roșit, văzînd un străin în locuința sa. Am plecat numaidecît, iar locatarul, nevrînd să ne mai însoțească, ci să rămînă în camerele în care mai avea treabă, ne-a făcut acea ușoară și distinsă plecăciune, pe care o observasem la el și în ajun.

— Acum poți să vizitezi și camerele de oaspeți, — a spus însoțitorul meu. — După aceea se cheamă că ai văzut toate încăperile casei noastre.

Am acceptat. A scos din buzunar un clopoțel de argint și a sunat.

Peste puțin s-a ivit o servitoare, căreia i-a cerut cheile camerelor. Ea le-a adus, atîrnate de un inel, de pe care puteau fi scoase una cîte una. Pe fiecare era gravat numărul camerei respective. Amfitrionul meu i-a dat drumul slujnicei, apoi mi-a deschis, una după alta, camerele. Erau absolut identice între ele : la fel de mari, fiecare cu cîte două ferestre, și fiecare cu mobilier la fel cu al meu.

— După cum vezi, — a spus el, — nu sîntem prea ospitalieri în casa noastră : încă de cînd am durat-o am contat pe oaspeți. Într-un caz extrem putem adăposti aici chiar mai mulți decît numărul de camere de oaspeți, punînd cîte doi într-o cameră și folosind și alte camere, mai cu seamă cele de la parter. Dar de cînd există casa, cazul extrem nu s-a ivit.

Cînd am ajuns în partea dinspre răsărit a casei, adică în partea opusă locuinței mele, a deschis o ușă, prin care n-am intrat într-o cameră, ca pînă atunci, ci în trei, foarte frumos mobilate și foarte agreabile. Prima era o cameră pentru un slujitor, sau mai degrabă pentru o slujnică, deoarece arăta întocmai ca odaia în care locuiau slujnicele mamei. Se aflau aici dulapuri mari de haine, paturi ascunse de perdele de stambă verde, și zăceau vraiște tot felul de lucruri, ca în camera slujnicelor mamei. În celelalte două încăperi nu se vedeau asemenea lucruri, ci, dimpotrivă, acolo domnea o ordine exemplară, deși, după înfățișare, păreau menite pentru femei. În prima, mobilierul era de lemn de mahon, iar în a doua de lemn de cedru. În ambele camere se aflau mese frumoase și scaune cu tapițerie moale. Pe jos erau întinse covoare moi, între ferestre erau atîrnate oglinzi înalte, în plus se mai afla în fiecare cameră cîte o oglindă în trei canaturi, lîngă ferestre erau măsuțe de lucru, iar în colțul fiecărei camere se afla, înconjurat ermetic de niște perdele albe, un pat. Fiecare încăpere avea cîte o etajeră pentru flori, iar pe pereți cîteva tablouri.

După ce mi-am aruncat ochii prin aceste camere, însoțitorul meu a deschis, cu ajutorul unui buton, o ușă secretă, și m-a condus într-o a patra cameră, mai mică și cu

o singură fereastră. Odăița era foarte frumoasă. Avea un tapet de mătase de un trandafiriu cald, cu desene de o culoare ceva mai închisă. De-a lungul tapetului de mătase roz pal era o canapea tapisată cu mătase de un cenușiu deschis, tivită cu paspoal de un verde mat. În cameră mai erau și scaune tapisate la fel. Mătasea, cu desene cenușii pe fond tot cenușiu, contrasta în mod plăcut cu rozul pereților, făcînd aproape impresia că vezi niște trandafiri albi alături de alții roșii. Benzile verzi aminteau de frunza verde a trandafirilor. În unul din colțurile din fund ale camerei se afla un cămin, de culoare tot cenușie, dar mai închisă, cu dungi verzi la chenare și cu profilații de aur foarte înguste. În fața canapelei și a scaunelor se afla o masă, al cărei blat era de marmură cenușie, de aceeași culoare ca cea a căminului. Picioarele mesei și cele ale scaunelor, precum și ramele canapelei și ale celorlalte mobile erau făcute din frumosul lemn vioriu de știr, dar lucrat atît de fin, încît nicăieri nu bătea la ochi. La fereastra încadrată de perdele de mătase cenușie, care dădea, pe sub bolțile verzi ale unor copaci, spre peisaj și spre munți, se afla o măsuță din același lemn, un scaun cu tapiseria mai bombată, și un taburet, de parcă aici ar fi fost locul de odihnă al unei femei. Pe pereți atîrnau doar patru tablouri mici în ulei, identice între ele ca mărime și înrămare. Pe jos era întins un covor verde, de preț, a cărui culoare simplă nu se deosebea decît foarte puțin de verdele paspoalului. Vătraiul și celelalte ustensile ale căminului aveau mînere aurite, iar pe masă se afla un clopoțel de aur.

Nici un indiciu nu dovedea că încăperea este locuită. Nici o mobilă nu era urnită din loc, pe covor nu se vedea nici o cută, iar în perdelele ferestrei nici un fald.

După ce am privit un timp, cu uimire, camera, însoțitorul meu a deschis din nou ușa secretă, care nu se putea vedea nici din interiorul camerei, și m-a condus afară. În odăița roz n-a scos nici o vorbă, și nici eu. Nici după ce am străbătut și celelalte camere, pe care le-a încuiat în urma noastră, nu mi-a vorbit nimic despre scopul acestei locuințe, iar eu, firește, n-am putut să-i cer să mi-l spună.

Cînd am ajuns afară, pe culoar, a spus :

— Acum mi-ai văzut întreaga casă ; dacă mai treci în viitor pe aici sau îți aduci aminte de ea cînd ești departe, ai să știi cum arată pe dinăuntru.

La aceste cuvinte și-a vîrît inelul cu chei în unul din buzunarele ciudatului său surtuc.

— Este o imagine, — am replicat eu, — care mi s-a întipărit adînc și pe care n-o voi uita prea curînd.

— Mi-am cam închipuit, — a răspuns el.

Cînd am ajuns în apropierea camerei mele, mi-a dat bună-ziua, spunînd că mi-a răpit prea mult timp și că nu vrea să-mi mai răpească, ca să nu mă mai obosească.

I-am mulțumit pentru amabilitatea și serviabilitatea cu care mi-a dăruit o parte a zilei ca să-mi arate casa și gospodăria, și ne-am despărțit. Mi-am scos cheia din buzunar și mi-am deschis camera, ca să intru, în timp ce pe el l-am auzit cum coboară scara.

Am rămas pînă spre seară în camera mea de oaspeți, atît pentru că eram ostenit și aveam într-adevăr nevoie de oarecare odihnă, cît și pentru că nu mai voiam să-mi stînjenesc amfitrionul.

Seara m-am mai plimbat un pic pe ogoarele din afara grădinii și m-am întors abia la ora cinei. Am învățat cu acest prilej să-mi deschid și să-mi închid singur grilajul.

Nu mai venise nici un alt musafir, așa că la cină, ca și la prînz, au luat parte numai amfitrionul meu, Gustav și eu. Am stat de vorbă despre tot soiul de nimicuri, ne-am despărțit curînd, eu m-am dus în camera mea, am mai citit, am scris, și în cele din urmă m-am dezbrăcat, am stins luminarea și m-am culcat.

Dimineața următoare a fost din nou splendidă și senină. Am deschis ferestrele, am lăsat să năvălească în cameră mireasma și aerul, m-am îmbrăcat, m-am înviorat spălîndu-mă cu apă din belșug, și înainte ca soarele să fi putut suge măcar o singură picătură de rouă, m-am și înființat în sufragerie, cu raniță în spinare, cu pălăria și cu bastonul de lemn de porumbar în mînă. Bătrînul și Gustav mă și așteptau.

După ce am luat micul dejun, în timpul căruia, în ciuda invitației, nu-mi lepădasem raniță, am mulțumit încă o dată pentru marea amabilitate și cordialitate cu care am

fost primit aici, mi-am luat rămas-bun și mi-am văzut de drum.

Bătrînul și Gustav m-au petrecut pînă la poarta zăbrelită a grădinii. Bătrînul a deschis, ca să mă lase să ies, după cum cu două zile înainte îmi deschisese ca să-mi îngăduie să intru. Amîndoi au ieșit împreună cu mine, pe poarta deschisă. Cînd am ajuns pe terenul acoperit cu nisip dinaintea casei, învăluiți de mireasma trandafirilor, amfitrionul meu a spus :

— Cu bine ! Mergi sănătos ! Noroc ! Noi ne întoarcem, prin grilajul acesta, la viața noastră la țară și la îndeletnicirile noastre. Dacă mai treci cîndva prin apropiere și-ți face plăcere să ne vizitezi, te primim cu drag. Dar dacă drumul dumitale nu trece pe aici și vii totuși anume la noi, ca să ne faci o vizită, ne-am bucura mult de tot. Nu este o vorbă goală dacă spun că ne-am bucura ; n-am folosit o simplă formulă de politețe, ci am exprimat un adevăr. Dacă te trage inima, vino să stai în casa asta cît poftești, și rînduiește-ți viața aici cît de slobod dorești, după cum și noi ne-o rînduim cît de slobod dorim. Ar fi bine să ne anunți dinainte cînd vii, eventual printr-un mesager, pentru că uneori, nu prea des, sîntem totuși plecați.

— Sînt încredințat că, dacă mai vin, mă primiți cu prietenie, — am răspuns eu, — fiindcă așa spuneți, iar felul dumneavoastră de a fi mi-a creat convingerea că nu sînteți în stare să faceți, din politețe, o afirmație nesinceră. Nu prea îmi dau seama care e motivul invitației, dar de vreme ce o formulați, o accept cu dragă inimă și vă mărturisesc că vara viitoare, chiar dacă drumul meu obișnuit nu mă va aduce încoace, voi reveni anume pe aceste meleaguri și în această casă, ca să stau cîtva timp aici.

— Așa să faci, și ai să vezi că ești binevenit, — a spus el, — chiar dacă-ți prelungești șederea la noi.

— S-ar putea să vin, — am răspuns eu, — și acum : rămîneți cu bine.

— Cu bine.

Cu aceste cuvinte mi-a întins mîna și mi-a strîns-o pe a mea.

După ce mi-a dat drumul mîinii, i-am întins-o și flăcăului Gustav, care mi-a apucat-o, dar n-a scos o vorbă, ci doar m-a privit prietenos.

După aceea ne-am despărțit. Ei s-au întors, prin grilaj, spre casă, iar eu, cu pălăria pe cap, am coborît cărarea pe care urcasem cu două zile în urmă.

Mi-am pus acum întrebarea : la cine oare petrecusem o zi și două nopți ? El nu-mi ceruse să-i spun cum mă cheamă, nici nu-mi spusese cum îl cheamă pe el. N-am putut să-mi dau răspuns la întrebare.

Și mi-am văzut de drum. Spicele verzi răspîndeau acum, în soarele de dimineață, raze învăpăiate, în timp ce, cînd urcasem, stătuseră în umbra furtunii care amenința să se dezlănțuie.

Pe cînd coboram printre ogoare, m-am mai uitat o dată îndărăt și am văzut casa albă, luminată de soare, așa cum o mai văzusem adeseori. Am mai putut deslușI și culoarea trandafirilor și mi s-a părut că mai aud și ciripitul numeroaselor păsări din grădină.

Apoi m-am întors și am coborît, pînă ce am ajuns la tufișul și la împrejmuirea țarinilor, unde, cu două zile în urmă, mă abătusem de la drumul mare. Nu m-am putut stăpîni să-mi mai întorc o dată privirea. Acum, casa nu se mai vedea decît ca o pată albă, așa cum o mai văzusem adeseori în drumețiile mele.

Am pornit înainte, pe drumul mare, spre ținta mea.

Pe primul bărbat pe care l-am întîlnit l-am întrebat a cui e casa albă de pe colină.

— E a fermierului de la Asper, — a răspuns omul. — Păi doar ai fost și dumneata ieri la ferma Asper și te-ai plimbat cu proprietarul ei.

— Dar nu se poate ca proprietarul acelei case să fie fermier ! — am exclamat eu, căci știam prea bine că, pe aceste meleaguri, oricărui țăran mai înstărit i se spune fermier.

— Asta n-a fost de la bun început proprietarul fermei Asper, — a răspuns omul, — dar a cumpărat gospodăria Asper de la vechiul proprietar al fermei, iar casa care se află în grădină și ține de gospodăria Asper, el a clădit-o, așa că acum el e proprietarul fermei Asper, deoarece al vechi a murit de mult.

— Păi n-are și alt nume ? — am întrebat eu.

— Nu ; noi îi spunem : fermierul de la Asper, — a răspuns el.

Mi-am dat seama că omul nu știa nimic altceva despre amfitrionul meu și nici nu se sinchisise niciodată de el, astfel că am renunțat la orice altă cercetare.

M-am mai întîlnit și cu alți oameni, de la **care** am primit același răspuns. Toți judecau deandoaselea **și** spuneau că imobilul din grădină ține de gospodăria Asper. Așa încît am hotărît să las deocamdată baltă investigațiile, pînă cînd voi da de un om, de la care să pot obține un răspuns mai ca lumea.

Întrucît însă nu-mi plăcea numele de „fermierul de la Asper" și „ferma Asper", i-am spus provizoriu, în gînd, casei în care se oficia un adevărat cult al trandafirilor : „casa cu trandafiri".

N-am mai întîlnit însă nici un om pe care să-l fi putut întreba încă o dată.

Văzîndu-mi mai departe de drum, am lăsat să mi se perinde în gînd întîmplările ultimei zile. Îmi părea bine că dădusem, în casa aceea, de o curățenie și o rînduială atît de desăvîrșite, cum nu mai văzusem pînă atunci decît în casa părintească. Am repetat în sinea mea tot ce-mi arătase și-mi spusese bătrînul, și mi-a trecut prin minte că m-aș fi putut purta mult mai bine, că la multe din întrebările puse aș fi putut da răspunsuri mai temeinice și că în general aș fi putut spune lucruri mai ca lumea.

Meditațiile mi-au fost însă întrerupte. După ce am umblat cam un ceas pe drumul mare, am ajuns la colțul făgetului, despre care vorbiserăm cu două zile în urmă, adică cel care ținea de proprietățile amfitrionului meu și în care desenasem cîndva un fag bifurcat. Drumul urcă un pic mai abrupt de-a lungul pădurii și cotește în colțul ei. Cînd am ajuns la cotitură, mi-a ieșit în față o trăsură, care cobora încet, cu un sabot la o roată. Se prea poate ca trăsura să fi mers mai încet ca de obicei, deoarece pentru persoanele din ea prevederea devenise lege. În trăsura deschisă și, datorită vremii frumoase, cu coșul strîns complet, se aflau două femei, una mai în vîrstă și alta mai tînără. Amîndouă purtau voaluri, care le atîrnau de pe pălării pînă pe umeri. Cea mai în vîrstă își trăsese voalul peste față, care, totuși, voalul fiind alb, mai putea fi întrezărită. Cea mai tînără își răsfrînsese voalul de-o parte și de alta a chipului, pe care îl expunea la aer. Le-am privit pe amîn-

două și mi-am scos într-un tîrziu pălăria, în semn de salut politicos. Ele au mulțumit cu amabilitate, iar trăsura a trecut dinaintea mea. În timp ce trăsura cobora muntele, mi-am zis că, de fapt, chipul omenesc este poate cel mai frumos obiect de desenat.

M-am uitat lung după trăsură, pînă s-a făcut nevăzută la cotul drumului. Apoi am luat-o înainte și în sus, pe liziera pădurii.

După trei ore am ajuns pe o colină, de unde, privind înapoi, puteam să contemplu ținutul din care venisem. Am văzut clar, cu luneta, pe care mi-o scosesem din raniță, un punct alb : casa în care îmi petrecusem ultimele două nopți ; iar în spatele casei am zărit munții. Ce mic era acum punctul, în cuprinsul lumii mari !

Am ajuns curînd în localitatea în care, întrucît pînă acum nu mă oprisem nicăieri, aveam de gînd să prînzesc, cu toate că soarele mai avea de parcurs un mic arc pînă deasupra crestetului.

Am întrebat și în acea localitate de proprietarul casei albe și am descris-o cît am putut de bine. Mi s-a pomenit de un bărbat care a îndeplinit cîndva înalte funcții de stat, dar mi s-au citat două nume : cel al baronului Von Risach și cel al unui oarecare domn Morgan. Am rămas astfel la fel de nelămurit ca și mai înainte.

A doua zi de dimineață am ajuns la masivul care era ținta drumeției mele și în care hotărîsem să mă mut, de pe celălalt masiv, trecînd printr-o porțiune de cîmpie. La amiază am sosit la hanul pe care mi-l alesesem drept locuință. Geamantanul meu sosise înaintea mea la han, unde mi s-a spus că am fost așteptat mai devreme. Am arătat pricina întîrzierii mele, m-am instalat în camera reținută dinainte, și m-am apucat de treburile de care îmi propusesem să mă ocup în această parte a muntelui.

6. VIZITĂ

Am rămas destul de multă vreme în noul meu loc de popas. Din îndeletnicirile mele de pînă atunci au luat ființă altele noi și m-au ținut locului. Mai tîrziu am pă-

truns încă și mai adînc în valea dintre munți și m-am apucat de treburi pe care nici nu mi le propusesem pentru vara aceea.

Către sfîrșitul toamnei m-am întors la ai mei. Călătoria s-a desfășurat întocmai așa cum se desfășuraseră toate celelalte întoarceri acasă. Cînd am plecat de pe munte, frunzele paltinilor, ca și cele ale mestecenilor și frasinilor, erau nu numai de mult căzute, dar își și pierduseră frumoasa culoare galbenă și se făcuseră de un negru murdar, care nu mai amintea de odraslele crengilor, așa cum fuseseră ele vara, ci de țărîna roditoare în care aveau să se preschimbe, iarna, pentru noua progenitură. Locuitorii văilor montane și ai costișelor, care la nevoie fac focul în orice anotimp, îl întrețineau acum toată ziua în sobă, ca să se încălzească, iar în diminețile senine bruma sclipea pe pășunile de munte și transforma verdele buruienilor într-un ruginiu veșted. Dar atunci cînd am ajuns la șes, și munții de la orizont nu se mai zăreau decît ca un chenar albastru al cîmpului, și cînd am coborît în sfîrșit pe apele fluviului lat, spre capitala noastră, am simțit în jurul meu adieri atît de catifelate și de calde, încît mi-am zis că am plecat prea devreme de pe munți. Nu era însă decît deosebirea dintre clima de pe munte și cea de la șes. Cînd am debarcat și am ajuns la porțile orașului meu natal, salcîmii roșii mai erau încă înfrunziți, razele calde ale soarelui cădeau pe zidurile de incintă și pe case, iar oameni frumos îmbrăcați hoinăreau pe străzi în ceasurile după-amiezii. Culoarea îmbietoare, roșietică și vineție, a strugurilor scoși la vînzare în fața porții și în piața dinăuntrul ei, mi-au amintit de unele zile prietenoase și voioase din toamnele copilăriei mele.

Am luat-o de-a lungul străzii drepte, am cotit în cîteva ulițe lăturalnice și m-am oprit în sfîrșit în fața bine cunoscutei case periferice cu grădină.

După ce am urcat scara și le-am găsit pe mama și pe soră-mea, prima mea grijă a fost să întreb dacă toți ai mei sînt bine sănătoși. Totul era în regulă, mama pusese să se facă rînduială și în camerele mele, pretutindeni fusese șters praful, toate cele erau curate lună și la locul lor, de parcă aș fi fost așteptat chiar în acea zi.

După o convorbire scurtă cu mama și cu soră-mea, nu mi-am mai așteptat geamantanul și m-am îmbrăcat orășenește, cu hainele lăsate acasă. Voiam să mă duc în tîrg și să-l salut pe tata, care mai zăbovea la prăvălie. Forfota lumii de pe uliță, foiala oamenilor spilcuiți, în trecere pe aleile spațiului verde dintre oraș și suburbane, goana trăsurilor și huruitul lor pe caldarîmul de pavele de piatră și, în sfîrșit, cînd am ajuns în inima tîrgului, frumoasele vitrine cu mărfuri și înfățișarea semeață a clădirilor, m-au surprins și aproape că m-au intimidat, deoarece se băteau cap în cap cu viața mea la țară ; dar încetul cu încetul mi-am revenit și toate acestea mi-au apărut din nou ca ceva obișnuit și bine cunoscut. N-am intrat la prietenii mei, prin fața locuințelor cărora treceam, n-am intrat nici în librăria în care obișnuiam să zăbovesc seara multe ceasuri și care se afla în drumul meu, ci m-am grăbit să ajung la tata. L-am găsit la birou, l-am salutat respectuos și am fost întîmpinat și de el cu cea mai mare căldură. După ce am schimbat cîteva cuvinte despre sănătate și despre alte lucruri curente, mi-a spus să mă duc acasă, pentru că el mai are nițică treabă, dar că vine și el curînd, ca să petreacă seara cu mama, cu soră-mea și cu mine.

Am pornit de-a dreptul spre casă. Acolo am mai dat o raită prin grădină, i-am aruncat cîteva cuvinte dezmierdătoare dulăului din curte, care mă întîmpinase cu urlete și țopăieli de bucurie, și am mai stat cîtva timp alături de mama și de soră-mea. După aceea am intrat în toate camerele locuinței noastre, mai cu seamă în cele cu mobile vechi, cu cărți și cu tablouri. Mi s-au părut aproape banale.

După o bucată de vreme a venit și tata. În ziua aceea, masa fusese pusă pentru cină în odăița cu arme vechi, în jurul căreia se cățăra iedera. Pînă pe înserat, ferestrele fuseseră lăsate deschise. Întrucît, în timpul plimbării mele în oraș, îmi sosiseră de pe vas geamantanul și cuferele, am cărat în odăiță darurile aduse de mine din călătorie : pentru mama, cîteva oale și vase mai deosebite, pentru tata, un amonit de o neobișnuită mărime și frumusețe, precum și alte bucăți de marmură, și un ceasornic din se-

colul al șaptesprezecelea, iar pentru soră-mea obișnuita floare-de-colț, o gențiană uscată, o basma țărănească de mătase și un lănțug de argint, de purtat pe piept, așa cum este purtat, pe alocuri, la munte. Au fost aduse în odăiță și darurile pregătite pentru mine : obiecte confecționate de mama și de soră-mea, printre care o tașcă de drumeție, deosebit de frumoasă, apoi toate tipurile de creioane de bună calitate, rînduite într-o casetă după gradele de duritate, pene de gîscă selecționate, hîrtie satinată, și din partea tatei un atlas al munților, despre care pomenise în cîteva rînduri și pe care îl cumpărase pentru mine. După ce toate au fost date cu bucurie și primite tot așa, ne-am așezat la masă, în seara aceea numai noi, așa cum se crease, încetul cu încetul, obiceiul să se procedeze la fiecare înapoiere a mea după o absență mai îndelungată. S-au servit felurile despre care mama bănuia că-mi plac cel mai mult. Intimitatea și dragostea neprefăcută, așa cum le afli în orice familie civilizată, m-au bucurat nespus de mult, după lunga mea singurătate.

Cînd cele dintîi discuții, în primul rînd despre membrii familiei și apoi despre evenimentele trăite de ei în ultima vreme, au fost încheiate, și după ce mi s-a relatat întregul mers al gospodăriei în timpul absenței mele, mi s-a cerut să-mi povestesc și eu călătoria. Am explicat țelul ei și am istorisit pe unde am fost și ce am făcut ca să-l ating. Am pomenit și de bătrînul meu amfitrion și am relatat cum am nimerit la el, cît de bine m-a găzduit și ce am văzut acolo. Mi-am exprimat bănuiala că, judecînd după graiul lui, s-ar putea să fie de fel din orașul nostru. Tata și-a scotocit amintirile, dar n-a izbutit să identifice vreun bărbat care să semene cu cel zugrăvit de mine. Orașul e mare, a fost el de părere, și s-ar putea ca pe mulți din locuitorii lui să nu fi avut prilejul să-i cunoască. Soră-mea a fost de părere că, datorită și mediului în care dădusem de el, mi-a apărut poate în altă lumină, mai deosebită, și l-am zugrăvit în acea lumină, din care cauză este mai greu de recunoscut. Am replicat că n-am povestit nimic altceva decît lucruri văzute și că acele lucruri văzute sînt atît de clare, încît, dacă m-aș pricepe mai bine să mînuiesc culorile, aș putea chiar să le și pictez. Cei de față au socotit

că, de vreme ce bătrînul m-a invitat să-i fac o a doua vizită, iar eu, fără îndoială, nu voi pregeta să i-o fac, timpul va lămuri lucrurile. Faptul că nu l-am întrebat fără ocol cum îl cheamă, toţi ai mei l-au aprobat, deoarece el a făcut mult mai mult, şi anume m-a primit şi m-a găzduit, fără să caute să-mi afle nici numele, nici obîrşia.

În cursul conversaţiei, tata s-a interesat mai îndeaproape de unele obiecte din casa bătrînului, pe care le pomenisem, mai cu seamă de diferitele varietăţi de marmură, de mobilele vechi, de sculpturile în lemn, de statui, de tablouri şi de cărţi. Varietăţile de marmură am putut să i le descriu aproape exact, la fel şi mobilele vechi. Tata s-a arătat nespus de încîntat de descriere şi a spus că ar însemna o mare bucurie pentru el să poată vedea cîndva cu ochii săi asemenea lucruri. Despre sculpturile în lemn n-am putut să-i dau prea multe informaţii, nici despre cărţi, iar despre statui şi despre tablouri n-am putut să-i dau decît foarte puţine, aproape nici una. Tata nici n-a stăruit în această privinţă, iar mama a fost de părere că ar fi tare frumos dacă tata s-ar hotărî într-o bună zi să facă o călătorie în Ţara-de-Sus, ca să vadă personal obiectele din casa bătrînului, pentru că acum stă tot timpul la birou, pe scaun, iar în ultima vreme se duce şi în fiecare după-amiază acolo şi zăboveşte adesea pînă noaptea tîrziu. O călătorie l-ar înviora, iar bătrînul, care îi primise cu atîta prietenie feciorul, îl va întîmpina desigur cu căldură şi-i va arăta colecţiile, ca unui cunoscător, cu mult mai multă tragere de inimă decît altcuiva. Şi, cine ştie, tata ar mai putea eventual să ochiziţioneze în această călătorie vreo piesă pentru cabinetul său de antichităţi. Dacă stă şi aşteaptă pînă cînd se rezolvă treburile cele mai arzătoare şi pînă cînd să se poată bizui mai mult ca acum pe oamenii mai tineri din birou, nu apucă niciodată să călătorească, deoarece treburile sînt întotdeauna arzătoare, şi cu cît tata îmbătrîneşte şi cu cît vrea mai mult să şi le rezolve personal, neîncrederea în capacitatea oamenilor mai tineri creşte.

Tata a răspuns că odată şi odată nu numai că are să plece într-o călătorie, dar că într-o bună zi are să iasă la pensie şi n-are să se mai ocupe de afaceri.

Mama i-a replicat că ar fi foarte bine și că ziua aceea are să i se pară ca o a doua zi de nuntă.

Tata mi-a mai cerut să-i descriu, rînd pe rînd, esențele de lemn, cu care sînt marchetate diferitele mobile din casa cu trandafiri, cele din care sînt alcătuite pardoselile, și în sfîrșit cele menite să fie cioplite. I le-am descris destul de bine, deoarece atunci cînd am văzut aceste lucruri am fost cu gîndul la tata și am reținut mai mult decît ar fi fost cazul altminteri. Mi-a cerut să-i descriu și în ce ordine sînt îmbinate acele esențe, ce figuri alcătuiesc, și dacă îmbinarea liniilor și a culorilor are un farmec deosebit. Mi-a mai cerut să-i dau mai multe amănunte și despre varietățile de marmură aflate pe culoar și în sală, și să-i explic cum sînt asamblate, ce varietăți anume se învecinează și cum ies astfel în evidență. Adesea am recurs la o bucată de hîrtie și la creion, ca să-i arăt în mod concret ceea ce văzusem. Mi-a mai pus și alte întrebări, și datorită succesiunii lor logice am fost în stare să-i relatez mai multe lucruri decît credeam că observasem.

Cînd s-a făcut tîrziu, mama ne-a îndemnat la odihnă. Atunci ne-am despărțit de odăița cu arme și m-am dus la culcare.

A doua zi am început să-mi aranjez locuința pentru iarnă. Mi-am despachetat încet-încet lucrurile aduse din călătorie, le-am așezat așa cum eram deprins și am căutat să le pun în rînd cu cele vechi. Această treabă mi-a luat cîteva zile.

În prima duminică de după sosirea mea a avut loc o masă de bun-venit. Au fost invitați toți funcționarii tatei, iar la masă s-au servit mîncăruri mai alese și un vin mai de soi. Cei doi bătrîni, care fuseseră vecinii noștri în casa mohorîtă din centru au fost poftiți și ei, deoarece țineau foarte mult la mine și deoarece cucoana spusese cîndva că are să fie ceva de capul meu. Aceste mese întraseră de cîțiva ani în obiceiul casei, iar cei doi bătrîni erau de fiecare dată oaspeții noștri.

După ce mi-am pus la punct, în linii mari, camerele, i-am vizitat și pe prietenii mei din oraș și mi-am petrecut din nou unele după-amieze la librărie, unde mă simțeam grozav de bine Cînd umblam pe ulițele orașului, mi se părea că toate cîte le știam despre bătrînul meu amfitrion

le citisem într-o carte de basme ; dar cînd ajungeam iarăși acasă și intram în cabinetul de antichități și în camera cu tablouri, bătrînul redevenea un personaj real și servea ca termen de comparație cu viața mea de aici.

Urmele, inevitabil lăsate de o sosire dintr-o călătorie mai îndelungată, mai cu seamă atunci cînd din acea călătorie ai adus o sumedenie de obiecte care trebuie orînduite, dispăruseră, în sfîrșit, din camera mea : cărțile se aflau la îndemînă, pregătite pentru a fi folosite, uneltele și ustensilele de desen erau puse în ordine, așa cum aveam nevoie de ele pentru la iarnă. Iar iarna era relativ aproape. Trecuseră și ultimele zile frumoase de sfîrșit de toamnă, dăruite cu atîta dărnicie orașului nostru, și începuse vremea rece, umedă și cețoasă.

În timpul absenței mele avusese loc o schimbare în familia noastră. Soră-mea Clotilda, care pînă atunci fusese întotdeauna o copilă, se făcuse în această vară, brusc, o fetișcană. Cînd m-am reîntors m-am mirat grozav văzînd-o și mi s-a părut chiar nițeluș străină.

Această schimbare a adus cu sine, pentru iarna apropiată, și o schimbare în casa noastră. Pînă atunci, viața noastră fusese foarte simplă, aproape rustică, pentru capitala unui mare imperiu. Cercul familiilor cu care ne aflam în relații nu fusese prea larg, și chiar în acel cerc, întîlnirile se mărginiseră mai degrabă la vizite ocazionale sau la joaca obișnuită a copiilor în grădină. Acum lucrurile stăteau altfel. La Clotilda veneau prietene, cu ai căror părinți fuseserăm în relații, iar acestea aveau, la rîndul lor, alte rude și cunoștințe, cu care, încetul cu încetul, am intrat și noi în relații. Venea lume la noi, se făcea muzică, se citea, ne duceam și noi la alții, unde cei de față se distrau tot așa, cu muzică și cu lucruri asemănătoare. Toate acestea n-au avut însă asupra casei noastre o înrîurire atît de covîrșitoare, încît să-i producă transformări radicale. În afară de prietenii pe care îi aveam dinainte și cu apucăturile cărora eram obișnuit, am mai făcut cunoștință și cu alții noi. Cei mai mulți dintre ei aveau preocupări cu totul diferite de ale mele și mi s-au părut, în cele mai multe privințe, superiori mie. Dar și ei mă socoteau un ins ciudat, în primul rînd pentru că în casa noastră educația fusese diferită de cea din alte case, și apoi pentru că mă îndeletniceam cu

alte lucruri decît cele spre care îşi îndreptau ei dorinţele şi năzuinţele. Cred că, datorită ciudăţeniei mele, mă stimau mai puţin decît se stimau între ei.

Surorii mele îi manifestau o atenţie deosebită şi căutau să-i placă. Tinerii, cărora le era îngăduit să ne calce pragul, se numărau numai printre cei ai căror părinţi erau invitaţi la noi, pe care şi noi îi vizitam, şi a căror moralitate nu putea fi pusă la îndoială. Soră-mea nu ştia că bărbaţii caută să-i placă, şi nici nu-i păsa. Eu însă mi-am dat seama într-o bună zi că soră-mea va avea cîndva un soţ, şi cîtva timp m-a tot muncit gîndul că soţul acela nu poate şi nu trebuie să fie altfel decît tata.

Şi pe mine, aceşti tineri, precum şi alţii, care nu veneau în casă numai de dragul soră-mi, mă atrăgeau adesea în conversaţiile lor, îmi vorbeau despre părerile, năzuinţele şi distracţiile lor, iar unii mi-au împărtăşit chiar lucruri pe care le gîndeau în taină. Astfel, într-un rînd, unul, pe nume Preborn, fiul unui bătrîn care deţinea o slujbă înaltă la Curte şi care venea deseori la noi, mi-a spus că tînăra Tarona este cea mai frumoasă fată din oraş, că are un trup cum n-are nimeni dintre cei o jumătate de milion de locuitori ai oraşului, cum nici n-a avut vreodată cineva, şi cum nici unul dintre artiştii timpurilor mai vechi şi mai noi n-ar fi fost în stare să zugrăvească, că are nişte ochi în stare să preschimbe pietrişul în ceară şi să topească diamante. Că o iubeşte cu o asemenea înflăcărare, încît nopţi în şir zace, fără somn, în pat, sau se plimbă încolo şi încoace prin cameră. Că ea nu locuieşte aici, dar că vine adesea în oraş, şi că are să mi-o arate, şi că eu, ca prieten, trebuie să-i vin în ajutor.

Mi-am zis că această mărturisire nu poate fi prea serioasă. Dacă o iubeşte atît de mult pe fata aceea n-ar fi trebuit să-mi spună asta mie, sau altcuiva, chiar dacă am fi fost prieteni ; dar nu eram prieteni, în înţelesul adevărat al cuvîntului, ci numai în înţelesul curent dat acestui termen în oraş, pentru a-i desemna pe oamenii care se cunosc foarte bine şi care se văd des. Şi, la urma urmei, nici nu putea să se aştepte la vreun ajutor din partea mea, pentru că eu eram cam nepriceput în domeniul relaţiilor sociale, deci cu mult inferior lui în această privinţă.

I-am vizitat şi eu uneori pe unii tineri, chiar cînd părinţii noştri nu erau de faţă, şi atunci venea de asemenea vorba despre fete. Cîte un tînăr spunea că o iubeşte cu înfocare pe cutare fată, că tînjeşte în zadar după ea sau că a primit din partea ei semne că-i împărtăşeşte sentimentele. Eu eram întotdeauna de părere că n-ar fi trebuit să spună asta, iar dacă făcea vreo observaţie mai îndrăzneaţă despre fizicul sau purtarea unei fete, roşeam, şi aveam impresia că a fost jignită soră-mea.

Acum mă duceam mai des în oraş şi priveam mai atent vechea clădire a catedralei noastre arhiepiscopale. De cînd privisem desenele arhitecturale, atît de precise şi de numeroase, din casa cu trandafiri, clădirile nu mi s-au mai părut atît de străine ca mai înainte. Îmi plăcea să le privesc, ca să văd dacă au vreo asemănare cu obiectele pe care le văzusem în desene. În timpul călătoriei mele de la casa cu trandafiri în valea din munţi, în care mă oprisem după aceea, şi din acea vale pînă la vasul pe care urma să mă îmbarc ca să mă întorc acasă, nu mi se înfăţişase nimic vrednic de luat în seamă în mod deosebit. Doar cîteva troiţe de tip foarte vechi aminteau de figurile simple şi nepretenţioase, pe care le văzusem la meşterul Eustaţiu, desenate în linii simple, pe hîrtie curată. Dar în firida uneia din troiţe fusese pusă, în locul statuii aflate acolo cîndva, şi de care mai amintea soclul, o pictură nouă, în culori bălţate, iar în altă troiţă nu era nici un fel de icoană. În cursul călătoriei mele pe fluviu am trecut, ce-i drept, prin faţa unor biserici şi a unor castele, care ar fi meritat poate o vizită, dar pe vas, ţelul meu mă ducea mai departe. La catedrala arhiepiscopală am văzut aproape toate tipurile de decoraţii, muluri, arce, coloane şi detalii arhitecturale mai complexe, aşa cum le văzusem pe hîrtie în casa cu trandafiri. Mi-a făcut plăcere să văd toate acestea şi să le compar în memorie cu cele din desene.

Cu privire la nestemate mi-am adus de asemenea aminte ce spusese bătrînul din casa cu trandafiri despre monturi. Mi s-au ivit destule prilejuri de a vedea nestemate montate. În nenumărate vitrine din oraş se lăfăiau giuvaieruri, ca decor şi ca ispită. Oriunde îmi ieşeau în drum, le priveam şi nu puteam să nu-i dau dreptate bă-

trînului. Cînd îmi reprezentam în minte desenele unor cruci, rozete, stele, firide şi ale altor lucruri asemănătoare de pe clădirile medievale, aşa cum le văzusem în casa cu trandafiri, îmi păreau cu mult mai diafane, mai gingaşe şi, aş zice, mai intime, decît giuvaiericalele de aici, şi totuşi nu erau decît părţi ale unor clădiri, în timp ce acestea aveau pretenţia să treacă drept podoabe. Mi s-a părut într-adevăr că, după cum spusese el, sînt grosolane ca aur şi grosolane şi ca nestemate. Numai în unele prăvălii, socotite drept cele mai de lux, am găsit o excepţie. Am văzut că acolo monturile erau foarte simple, ba chiar că, atunci cînd nestematele aveau dimensiuni mai mari şi deci şi o valoare mai mare, nu li se mai făcea aproape nici o montură, ci se folosea numai atîta aur sau atîtea diamante mici, cît părea strict necesar pentru a se putea apuca obiectele cu mîna şi a le fixa pe trupul omenesc. Soluţia aceasta mi s-a părut mai bună, deoarece aici nestematele aveau numai rolul să reprezinte valoarea şi frumuseţea. În sinea mea mi-am zis însă că nestematele, oricît de frumoase, nu sînt decît materie, şi că ar fi cu mult mai minunate dacă le-am înconjura şi cu o structură capabilă, fără să le ştirbească frumuseţea, să exprime nu numai încîntarea materiei, ci şi sufletul omenesc, care a intervenit aici şi care ne-ar putea aduce bucurie. Mi-am propus ca, dacă mai trec pe la bătrînul meu amfitrion, să discut cu el această problemă. Mi-am dat seama că învăţasem lucruri folositoare în casa cu trandafiri.

Cu acel prilej am făcut cunoştinţă din întîmplare cu fiul unui giuvaiergiu, socotit drept cel mai de seamă din oraş. Mi-a arătat deseori piesele cele mai de preţ din magazin, dar care nu erau expuse niciodată în vitrină, mi le-a explicat, şi mi-a atras atenţia asupra caracteristicilor după care se poate deduce frumuseţea nestematelor. Nu m-am încumetat niciodată să-mi spun părerea despre monturile lor. Mi-a făgăduit să mă iniţieze mai îndeaproape în cunoaşterea nestematelor, iar eu am acceptat bucuros.

Întrucît, datorită drumeţiilor mele pe munte, eram obişnuit să fac multă mişcare, hoinăream în fiecare zi, fie plimbîndu-mă prin cartierele oraşului, fie dînd o raită prin împrejurimile lui. Foloasele aerului curat şi tare al

înălțimilor mi le-a înlocuit aici aerul de toamnă, care devenea din ce în ce mai aspru, și-mi plăcea să-i țin piept cînd adia, înnegurat sau aprig, dinspre munții care străjuiau, către apus, împrejurimile orașului.

În acea epocă am început să merg din cînd în cînd și la teatru. Cît am fost copii, tata nu dăduse voie niciodată să fim duși la spectacole de teatru. Spunea că teatrul înfierbîntă peste măsură imaginația copiilor, că le-o tulbură, că trezește în ei tot felul de simțăminte tiranice și că-i expune primejdiei să cadă apoi pradă unor pofte sau chiar unor patimi. Cînd am crescut mai măricei, ceea ce, la mine, fusese cazul de mai multă vreme, la soră-mea însă abia de un an, ni s-a îngăduit să ne ducem, foarte rar, la Teatrul Imperial. Tata alegea atunci piesele despre care era convins că sînt nimerite pentru noi și că ne împlinesc personalitatea. La operă sau chiar la balet n-am avut voie să mergem niciodată, și cu atît mai puțin la un teatru de cartier. Iar la spectacole nu asistam dealtfel decît însoțiți de părinți. De cînd devenisem independent, aveam și libertatea de a frecventa teatrele după propria mea alegere. Dar întrucît mă îndeletniceam cu lucrări științifice, nu mă simțeam prea mult atras în această direcție. Din obișnuință mă duceam uneori la cîte una din piesele pe care le mai văzusem împreună cu părinții. În toamna aceasta, lucrurile au luat altă întorsătură. Îmi alegeam uneori eu însumi o piesă, pe care țineam s-o văd pe scena Teatrului Imperial.

Pe vremea aceea juca la Teatrul Imperial un actor, căruia îi mersese vestea că în interpretarea regelui Lear din tragedia lui Shakespeare atinge culmea a ceea ce este în stare să realizeze un om în această ramură artistică. Teatrul Imperial avea și faima de a fi o instituție exemplară pentru întreaga lume germanofonă. De aceea se susținea că pe nici o scenă de limbă germană nu există ceva comparabil cu acea interpretare, iar un mare cunoscător al artei dramatice, în cartea sa despre aceste lucruri, a spus că ar fi cu neputință ca interpretul regelui Lear de pe scena noastră Imperială să joace rolul așa cum îl joacă, dacă n-ar avea într-însul scînteia miraculoasă, datorită căreia capodopera shakespeariană a fost creată și înzestrată cu neasemuită înțelepciune.

Aflînd toate acestea, m-am hotărît să asist la cel mai apropiat spectacol cu *Regele Lear* la Teatrul nostru Imperial.

Într-o zi, în ziarele care soseau zilnic cînd tata își lua micul dejun a fost anunțat un spectacol cu *Regele Lear* la Teatrul Imperial, avîndu-l ca interpret al rolului titular pe actorul despre care am pomenit și care acum se apropia de vîrsta senectuții. Venise iarna. Mi-am pus treburile la punct în așa fel, încît să mă pot duce seara la Teatrul Imperial. Deoarece priveam cu plăcere forfota orașului, așa cum, în drumețiile mele, cercetam ceea ce vedeam în munți, am plecat mai devreme de acasă, ca să străbat agale drumul dintre suburbana mea și centru. Mi-am pus un costum simplu, așa cum obișnuiam să port în timpul plimbărilor, și o șapcă de voiaj. Cădea o ploaie mărunță, cu toate că era destul de frig. Ploaia, deși îmi cădea pe costum, pe care nu mai avea cum să-l strice prea mult, nu-mi displăcea, ci o socoteam mai degrabă binevenită. Înaintam cu pași măsurați prin burniță. Din pricina poleiului care se formase, drumul dintre copacii de pe spațiul verde dinaintea orașului era parcă acoperit cu sticlă, iar oamenii care mergeau în fața mea și lîngă mine alunecau mereu. Eu eram obișnuit cu drumurile anevoioase și înaintam fără dificultate pe pîrtia de gheață. Crengile copacilor sclipeau în vecinătatea felinarelor aprinse ; altminteri era peste tot întuneric, încît întregul spațiu verde și zidurile de incintă ale orașului dispăruseră în beznă. Cînd am coborît de pe trotuar pe partea carosabilă, o mulțime de trăsuri mi-au huruit prin față, caii pisînd poleiul, iar roțile ciopîrțindu-l. Cele mai multe trăsuri, dacă nu chiar toate, se duceau spre teatru. Mi s-a părut cam ciudat că atît acestea, cît și eu însumi, ne îndreptam pe această vreme urîtă, spre o sală, în care aveam să fim amăgiți cu o poveste născocită. Așa am ajuns în pasajul acoperit din fața scării, care acum era iluminat și în care opreau trăsurile. De acolo am trecut în vestibul, mi-am cumpărat bilet, mi-am vîrît șapca în buzunarul pardesiului, mi-am depus pardesiul la vestiar și am intrat în parterul iluminat al sălii de spectacol.

Prinsesem de la tatăl meu obiceiul să nu vizionez niciodată de sus sau de la mare depărtare un spectacol, pen-

tru ca să privesc actorii în poziția lor obișnuită, nu ca să le văd creștetul sau umerii și pentru ca să le pot urmări mimica și gesturile. De aceea, m-am oprit cam la capătul primei treimi a lungimii sălii și am așteptat să se umple sala și să sune clopoțelul ca să anunțe că începe spectacolul.

Atît stalurile, cît și lojle, s-au umplut cu oameni îmbrăcați elegant, potrivit uzanței, dar în seara aceea, atras pesemne de faima piesei și a actorului, a venit la teatru un public mult mai numeros și mai amestecat, după cum se putea vedea de la prima aruncătură de ochi. Niște bărbați de lîngă mine și-au exprimat această părere și, într-adevăr, în mulțime putea fi zărită și cîte o persoană venită cu siguranță din fundul suburbanelor. Cei mai mulți, înghesuiți unii în alții, priveau curioși cortina. Pe atunci nu aveam obiceiul, și nu-l am nici acum, să mă uit, în sălile supra-aglomerate, în jurul meu, ca să văd lumea adunată, veșmintele, podoabele, luminile, chipurile și așa mai departe. Am stat deci liniștit, pînă a început și s-a terminat uvertura, pînă s-a ridicat cortina și a început piesa.

A intrat regele, și a fost, așa cum avea să spună mai tîrziu despre sine, rege din cap pînă la picioare. Dar a fost și nerod, pripit și vrednic de milă. Regan, Goneril și Cordelia au vorbit așa cum era în firea lor să vorbească, iar Kent a vorbit și el așa cum nu putea altfel. Regele i-a ascultat pe toți, așa cum trebuia să-i asculte, potrivit firii sale violente, ușuratice și totuși prietenoase. A surghiunit-o pe Cordelia, cea sinceră, care n-a putut să-și înfloreasca răspunsul, și împotriva căreia s-a înfuriat cu atît mai vîrtos, cu cît mai înainte ea fusese preferata lui. Și-a împărțit regatul între celelalte două fiice ale sale, Regan și Goneril, care, la întrebarea sa, cine îl iubește mai mult, l-au lingușit cu vorbe meșteșugite, trădîndu-și astfel fățărnicia dragostei lor, dacă regele ar fi fost în stare să-și dea seama. Fapta lor a scîrbit-o într-atîta pe nobila Cordelia, încît aceasta, la întrebarea cum își iubește ea tatăl, nu s-a priceput să răspundă așa cum ar fi răspuns poate altă dată, cînd inima i s-ar fi deschis de bună voie. Regele s-a mîniat împotriva lui Kent, care încercase s-o

apere pe Cordelia, şi l-a surghiunit şi pe el, astfel că, avînd în vedere firea violentă şi copilăroasă a regelui, nu te aşteptai decît la rele.

Nu cunoşteam piesa, şi în scurt timp am fost captivat de desfăşurarea acţiunii.

Regele locuieşte acum, cu cei o sută de cavaleri ai săi, în prima lună la una din fiice, pentru ca în cea de-a doua să tragă la cealaltă, şi să continue tot aşa, cu schimbul, potrivit învoielii. Urmările acestei proaste rînduieli s-au arătat şi în ţară. În casa nobilă a lui Gloucester, un bastard se răzvrăteşte împotriva tatălui şi a fratelui legitim şi provoacă lucruri nefireşti, deoarece şi în casa regelui s-au petrecut lucruri nefireşti şi condamnabile. La curtea fiicei, precum şi la a doua curte, cea a regelui şi a celor o sută de cavaleri ai săi, instalată în prima, se iscă dihonii şi adversităţi, iar atitudinea fiicei faţă de comportarea regelui şi a suitei lui este foarte lesne de înţeles, dar odioasă. Şi este sfîşietoare încrederea naivă, aproape stupidă, cu care regele îşi părăseşte prima fiică, cea care i se împotrivise cu vorbe de ocară, ca să se ducă la cealaltă, mai blajină, care îi face vînt cu vorbe şi mai aspre. Aici, slujitorul său este pus în butuci, iar el însuşi nu primeşte adăpost, pentru că gazdele nu sînt pregătite şi pentru că este aşteptată sora cealaltă, care trebuie găzduită, încît regele este sfătuit să se întoarcă din nou la fiica părăsită şi să se supună rînduielilor ei. Regele avusese la început o încredere oarbă în aceste două fiice, se pripise cînd o judecase pe Cordelia, dovedise uşurinţă la împărţirea demnităţilor; acum ia naştere căinţa, ruşinea, mînia şi turbarea. Nu vrea să se întoarcă la fiica lui, preferă să iasă pe cîmp, pe o furtună violentă, care are voie să se dezlănţuie împotriva lui, deoarece ei nu i-a dăruit nimic. Şi păşeşte pe cîmpul pustiu, în noapte, pe furtună. Moşneagul îşi lasă pletele albe pradă vîntului, în timp ce înaintează pe cîmp, neînsoţit de nimeni, decît de bufon, îşi aruncă hlamida în sus, şi cînd îşi epuizează ocările, nu mai ştie să spună altceva decît: „Lear! Lear! Lear!", dar acest unic cuvînt conţine întreaga sa viaţă trecută şi toate simţămintele sale prezente. Mai tîrziu se aruncă la pieptul bufonului şi strigă înfricoşat: „Bufonule! Bufonule!, îmi ies din fire, dar nu

vreau să-mi ies din fire, numai să nu înnebunesc!" Întrucît ultimele patru cuvinte le rostise mai potolit, aproape rugător, mi-au şiroit lacrimile pe obraji, am uitat de lumea din jurul meu şi mi s-a părut că acţiunea se desfăşoară aievea. Am rămas cu privirea aţintită spre scenă. Regele chiar înnebuneşte, îşi pune, în zilele de după acea noapte cu furtună, cunună de flori, umblă hai-hui pe coline şi pe cîmpii, şi înjghebează cu nişte cerşetori un înalt tribunal. Între timp i s-a trimis veste fiicei sale Cordelia că Regan şi Goneril se poartă foarte urît cu tatăl lor. Cordelia venise cu oaste, ca să-l salveze. Fusese găsit pe cîmp şi acum e întins pe pat în cortul Cordeliei şi doarme. În ultima vreme nu mai ştia ce se petrece în jurul său, îmbătrînise sub ochii noştri, ba parcă se şi pipernicise. Dormise mult, medicul este de părere că această stare de rătăcire a minţii se datorează numai violenţei copleşitoare a simţămintelor, şi că, printr-o odihnă îndelungată şi datorită somnului înviorător, mintea i se va însănătoşi. Într-un tîrziu, regele se trezeşte, priveşte femeia din faţa sa, n-are curajul s-o recunoască pe Cordelia ca atare, şi spune ruşinat, îndoindu-se de propria sa minte, că o ia pe această femeie străină drept copila sa Cordelia. Cînd ceilalţi îl conving, cu blîndeţe, că ceea ce şi-a închipuit, este realitate, coboară din pat fără să spună nimic şi, în genunchi şi cu mîinile împreunate, îi cere propriei sale copile iertare.

În clipa aceea inima îmi era ca zdrobită ; nu mai ştiam, de durere, cum să-mi ţin firea. N-aş fi bănuit asta : de mult nu mai era vorba de un spectacol, ci în faţa mea se desfăşura cea mai reală realitate. Sfîrşitul fericit, care i se oferea pe atunci publicului la spectacolele cu această piesă, ca să calmeze îngrozitoarea stare de spirit pricinuită de tragicele evenimente de pe scenă, n-au mai avut nici un efect asupră-mi. Aproape că nu mai ştiam ce se petrece în faţa mea şi în jurul meu.

După ce mi-am mai venit puţintel în fire, mi-am rotit, cam sfios, privirea, ca să mă încredinţez, parcă, dacă fusesem observat. Am văzut că toate chipurile, copleşite de emoţie, erau îndreptate spre scenă. Numai într-o lojă de la parter, foarte aproape de mine, era o fată care nu lua în seamă spectacolul, era albă ca varul, iar celelalte

persoane din lojă se agitau în jurul ei. Mi-a părut nespus de frumoasă. Chipul îi era înecat în lacrimi. Mi-am aţintit privirea spre ea. Văzînd însă că cei din lojă se înghesuie în jurul şi în faţa ei, ca pentru a o feri de priviri străine, mi-am dat seama de necuviinţa mea şi mi-am întors ochii în altă parte.

Între timp piesa se terminase, şi în jurul meu se iscase frămîntarea produsă întotdeauna cînd iese publicul de la teatru. Mi-am scos batista, mi-am şters cu ea fruntea şi ochii şi m-am pregătit să plec. M-am dus la vestiar, mi-am luat pardesiul şi m-am îmbrăcat. Cînd am ajuns în vestibul, am dat acolo de o foarte mare îmbulzeală, şi întrucît erau mai multe ieşiri, oamenii unduiau deavalma încolo şi încoace. M-am lăsat tîrît de un şuvoi mai mare, care se revărsa lent prin ieşirea principală. Deodată mi s-a părut că privirea mea, îndreptată spre ieşire, este solicitată imperios de ceva din imediata apropiere. Am întors capul şi, într-adevăr, aveam doi ochi mari şi frumoşi faţă-n faţă cu ai mei, iar chipul fetei din loja de la parter se afla foarte aproape de al meu. Am privit-o stăruitor, şi mi s-a părut că se uită la mine prietenos şi că-mi zîmbeşte dulce. Dar în aceeaşi clipă a trecut mai departe. Venise din culoarul lojilor cu un şuvoi de oameni care se încrucişase cu al nostru, şi se zbătea să iasă printr-un culoar lateral. N-am mai văzut-o decît din spate şi am observat că purta un mantou de mătase neagră. În cele din urmă am ieşit şi eu prin uşa principală. Acolo mi-am scos mai întîi şapca din buzunarul pardesiului, mi-am pus-o pe cap şi am mai stat o clipă locului, ca să mă uit la trăsurile care plecau, ducîndu-şi, în noaptea opacă, luminile roşii ale felinarelor. Ploua şi mai des decît atunci cînd intrasem. Am luat-o spre casă. Am răzbit printre trăsurile în mers, am scăpat din puhoiul de pietoni şi am cotit pe drumul mai singuratic care duce la loc deschis, printre şirurile de copaci ale suburbanei. Am trecut pe lîngă felinarele mohorîte, am ajuns din nou pe uliţele suburbanei, le-am parcurs, şi m-am văzut în sfîrşit în casa părinţilor mei.

Se făcuse aproape miezul nopţii. Mama, care, cu asemenea prilejuri, nu uita de măsurile necesare pentru a asigura în primul rînd sănătatea membrilor familiei, era

încă îmbrăcată și mă aștepta în sufragerie. O slujnică îmi deschisese ușa și-mi spusese să mă duc într-acolo. Mama mai avea încă cina pregătită pentru mine și m-a poftit să stau la masă, dar i-am spus că mai sînt încă prea preocupat de spectacol și nu pot să mănînc nimic. S-a arătat îngrijorată și mi-a vorbit de doctorii. I-am răspuns că mă simt cît se poate de bine și că n-am nevoie de nimic altceva decît de odihnă.

— Bine, dacă ai nevoie de odihnă, atunci odihnește-te, — a spus ea. — Nu te silesc, ți-am vrut binele.

— Dumneata mi-ai vrut binele ca totdeauna, scumpă mamă, — i-am răspuns eu. — De aceea îți și mulțumesc.

I-am luat mîna în a mea și i-am sărutat-o. Ne-am urat reciproc noapte bună, am luat lumînări și ne-am dus în camerele noastre.

M-am dezbrăcat, m-am întins pe pat, am stins lumînările și am așteptat ca inima, care îmi zvîcnea violent, să mi se potolească încet-încet. Se crăpa de ziuă cînd am adormit.

Primul lucru pe care l-am făcut a doua zi a fost să-l rog pe tata să-mi scoată din bibliotecă operele lui Shakespeare și, după ce mi le-a dat, să mi le pun la îndemînă, în camera mea, ca să le citesc în cursul iernii. Mi-am mai reîmprospătat și cunoștințele de engleză, ca să nu fiu nevoit să le citesc în traducere.

Cînd îmi luasem rămas-bun, vara trecută, de la bătrînul meu amfitrion și cînd intrasem pe drumul mare la liziera pădurii, întîlnisem două femei care mergeau într-o trăsură. Atunci îmi spusesem că obiectul cel mai nimerit pentru a fi desenat este chipul omenesc. Acest gînd mi-a trecut din nou prin minte, așa încît am căutat să dobîndesc cunoștințe referitoare la chipul omenesc. Am vizitat Galeria Imperială de tablouri și am privit acolo toate capetele frumoase de fată cîte le-am găsit pictate. M-am dus de cîteva ori acolo ca să privesc acele capete. Dar priveam și chipurile fetelor vii cu care mă vedeam, ba chiar, în zilele de iarnă uscate, făceam plimbări și priveam chipurile fetelor pe care le întîlneam pe stradă. Dar printre toate chipurile, atît cele pictate, cît și cele reale, nu se afla nici unul care, ca frumusețe, să se poată com-

para, fie şi de departe, cu cel al fetei din lojă. Şi eram sigur de asta, cu toate că, de fapt, nu-mi mai puteam readuce defel în memorie acel chip, şi cu toate că, dacă l-aş fi revăzut, nu l-aş mai fi recunoscut. Îl zărisem într-o împrejurare deosebită, dar în viaţa de toate zilele cu siguranţă că arăta cu totul altfel.

Tata avea un tablou care înfăţişa un copil citind. Chipul copilului era extrem de simplu, nu exprima nimic altceva decît atenţia cerută de lectură, nu se vedea dealtminteri decît din profil; dar cît de fermecător era întregul tablou! Am încercat să desenez acest chip, dar n-am izbutit să-i redau prin linii trăsăturile, cu atît mai simple, cu cît ochiul nici nu i se vedea, fiind umbrit de pleoapă. Mi s-a îngăduit să dau jos tabloul, să-l aşez în poziţia dorită de mine, ca să încerc să-l desenez; dar cu toate că mi-am pus la bătaie întreaga iscusinţă, pe care o deprinsesem desenînd alte obiecte, n-am izbutit. Pînă la urmă tata mi-a spus că efectul acestui tablou rezidă mai cu seamă în fineţea coloritului, şi că de aceea nu poate fi redat în linii negre. Văzînd cîtă osteneală îmi dau, m-a familiarizat mai îndeaproape cu însuşirile culorilor, iar eu m-am străduit să mai învăţ cîte ceva şi în domeniul acesta şi să fac şi exerciţii.

Ciudat era faptul că nu-mi trecuse niciodată prin minte s-o privesc pe soră-mea, ca să văd dacă nu cumva trăsăturile ei ar fi bune ca model pentru desene, sau că nu resimţisem dorinţa să-i desenez chipul, cu toate că, în ochii mei era, după cel al fetei din lojă, cel mai frumos din lume. Nu avusesem niciodată curajul necesar. Adesea mă mai bătea şi acum încă gîndul că nimic pe lume nu poate fi atît de frumos şi de pur ca soră-mea Clotilda; dar atunci îmi veneau în minte trăsăturile fetei înlăcrimate, pe care membrii familiei ei încercaseră s-o liniştească, şi despre care îmi închipuiam că mă privise prietenos în vestibulul teatrului, şi mă vedeam nevoit să-i dau întîietate. Nu puteam să mi-o închipui, ce-i drept, dar în faţa ochilor minţii îmi plutea o imagine obscură, nelămurită, a frumuseţii. Prietenele soră-mi sau alte fete, cu care mă întîlneam întîmplător, aveau pe chip unele însuşiri plăcute, atrăgătoare; le priveam şi mă gîndeam cum ar putea fi desenată una sau alta dintre ele; dar nu m-aş fi

încumetat niciodată să le rog să-mi pozeze, așa că n-am ajuns să desenez nici un chip viu, prezent în fața mea. Îmi evocam trăsăturile lor în memorie sau desenam după picturi. În cele din urmă mi s-a atras atenția și că schițez numai capete de fete. M-am rușinat, și m-am apucat, mai tîrziu, să desenez capete de bărbați, de moșnegi, de femei, ba chiar și alte părți ale trupului, în măsura în care puteam să-mi procur modele sau mulaje de platru.

În pofida acestor strădanii, cărora, potrivit principiului casei noastre, nu li se putea pune piedică, nu mi-am neglijat totuși îndeletnicirea de căpetenie. Îmi plăcea nespus de mult să umblu de colo pînă colo, acasă, printre colecțiile mele, mă gîndeam adesea la cuvintele bătrînului din casa cu trandafiri, și, în contrast cu petrecerile la care eram poftit, sau chiar cu plimbările și cu vizitele de afaceri, locuința mea era pentru mine ca o sihăstrie îmbietoare și cu rosturi adînci, pe care o îndrăgisem și mai mult, pentru că ferestrele ei dădeau spre grădini și spre locuri nezgomotoase.

Cu cît iarna se apropia de sfîrșitul ei, cu atît sporeau petrecerile în oraș, și cu atît mai vîrtos simțeam și eu îndemnul și îndatorirea să mă duc în vizită la diferite familii.

Într-o asemenea împrejurare am avut parte de o întîmplare, care, după spectacolul cu *Lear*, m-a preocupat mai mult ca orice altceva.

Eram de ani de zile în strînse relații de prietenie cu o familie domiciliată la Palatul Imperial: văduva și fiica unui bărbat vestit, care, pe vremuri, se bucurase de mare vază. Întrucît tatăl ocupase o însemnată funcție la Curte, fiica, după moartea lui, a ajuns domnișoară de onoare, și de aceea locuia la Palat, împreună cu mama ei. Dintre fii, unul era în armată, celălalt la o ambasadă. Atunci cînd domnișoara nu era de serviciu, mama ei primea din cînd în cînd, seara, un mic cerc de invitați, cu care făceau lectură, conversație sau muzică. Cînd mama domnișoarei a mai îmbătrînit, se juca uneori la ele și cărți. Noi ne duceam destul de des acolo, cu prilejul unor asemenea seri. În iarna aceea, reținusem un timp mai îndelungat decît ar fi îngăduit de fapt buna-cuviință, o carte, care îmi fusese împrumutată de mama domnișoarei de onoare. Așa

că m-am dus într-o zi la ea, ca să-i restitui personal cartea și să-mi cer scuze. Cînd am ajuns din piața Palatului, pe sub bolta înaltă a porții, în curtea de onoare, au ieșit din curte, pe la dreapta mea, mai multe trăsuri, care mi-au tăiat drumul și m-au silit să stau pe loc cîtva timp. Lîngă mine mai erau vreo cîțiva inși, și i-am întrebat ce e cu aceste trăsuri.

— Sînt ale unor persoane sus-puse, care i-au prezentat împăratului felicitări după însănătoșirea sa, — a spus un bărbat de lîngă mine.

În cea din urmă dintre trăsuri, trasă de doi murgi, stătea pe canapea un bărbat singur. Își pusese alături de el pălăria și-și purta părul alb slobod în aerul de iarnă. Pardesiul îi era un pic descheiat, și de sub el se zăreau niște decorații. Cînd trăsura a trecut prin fața mea l-am văzut de aproape : era bătrînul meu amfitrion, care mă găzduise cu atîta prietenie în casa cu trandafiri. A trecut repede, așa cum obișnuiesc trăsurile de acest soi, și a luat-o înspre oraș. A ieșit pe poarta Palatului, cea cu doi uriași care susțin cornișa. Am vrut să întreb pe careva dintre cei de lîngă mine cine e bărbatul din trăsură, dar întrucît, dintre trăsurile care îi opriseră pe pietoni, a lui fusese ultima, și pietonii putuseră treçe, toți cei din preajma mea plecaseră, iar cei aflați acum lîngă mine nu văzuseră trăsura de aproape.

Așa încît am străbătut curtea și am urcat pe așa-numita scară a cancelariei imperiale.

Am găsit-o pe bătrînă singură, i-am înmînat cartea și mi-am cerut scuze.

În cursul convorbirii am pomenit de bărbatul pe care îl zărisem în trăsură, și am întrebat dacă nu cumva știe dînsa cine este. N-avea habar de nimic.

— Nu m-am uitat pe fereastră, — a spus ea. — Se petrec multe în curtea cea mare, dar nu le iau în seamă. Nici n-am știut că a fost o primire la împărat : alaltăieri încă nu se restabilise complet. Cînd mai trăia soțul meu ne uitam întotdeauna în curtea cea mare a Palatului ; dar oricît de importante ar fi evenimentele petrecute acolo, ele se repetă totuși, cînd le tot vezi ani în șir, mereu aceleași, astfel că, pînă la urmă, nu te mai uiți deloc, iar atunci cînd de afară se aude „Prezentați arm' !" sau se

fac auziți călăreți, sau duruie trăsuri, în casă pui mîna pe o carte sau pe andrele. — Apoi, adresîndu-i-se fiică-si, domnișoara de onoare, care tocmai intrase, a întrebat-o : — Dintre cei care au plecat de la vizita de curtoazie la împărat, cine a ocupat ultima trăsură, Henrieto ?

— A fost bătrînul Risach, — a răspuns ea. — A venit anume pînă aici, ca să se prezinte maiestății sale și să-și exprime bucuria că-l vede însănătoșit.

În tinerețea mea auzisem adesea rostindu-se numele de Risach, dar pe atunci mă preocupase atît de puțin cu ce se îndeletnicește un bărbat, al cărui nume îl auzeam rostit, încît acum n-am avut habar cine este Risach. Așa că am întrebat, cu timiditatea inerentă unor asemenea întrebări, și am aflat că baronul Von Risach nu ocupase cele mai înalte dregătorii de stat, dar că în timpul domniei pline de măreție și de mîhnire a împăratului, aflat acum și el în pragul bătrîneții, lucrase totuși, împreună cu bărbații de la conducerea rosturilor Europei, la bunul mers al acelor rosturi, că fusese prețuit de suverani străini, că lumea crezuse că va ajunge cîndva în vîrf, dar că apoi se retrăsese. Acum stă mai mult la țară, dar vine des la oraș ca să-și viziteze cîte un prieten. Împăratul îl prețuiește mult, și se mai întîmplă și acum să i se ceară uneori sfatul. S-a însurat, zise-se, cu o femeie bogată, dar și-a pierdut apoi soția. Amănuntele nu sînt prea bine cunoscute.

Toate acestea mi le-a spus domnișoara de onoare.

— Vezi, draga mea Henrieta, — a spus bătrîna, — cum se schimbă lucrurile pe lume. Tu nu știi, fiindcă ești încă tînără, și n-ai experiență. Ceea ce e jos ajunge sus, ceea ce e sus ajunge jos, un lucru se schimbă într-un fel, altul altminteri, și un al treilea rămîne cum a fost. Acest Risach venea foarte des la noi. Cînd tatăl meu ne mai plimba uneori în vechea sa droșcă de doctor, vopsită în verde închis și negru, Risach luase loc, nu o dată, ci deseori, pe capră, sau chiar, cînd plecam la țară și lumea nu ne putea vedea, în spate, ca un valet, deoarece trăsura tatei avea o podișcă pentru un slujitor. Noi eram copii mai mărici ; el era un tînăr student, care nu prea avea cunoscuți ; obîrșia lui n-o știa nimeni, și nici nu-l întreba nimeni de ea. Cînd ne aflam în grădina casei noastre de

la țară, sărea cu frații mei capra, sau goneau împreună cîinii în apă, sau puneau în mișcare leagănul. L-a adus în casă pe tatăl tău ca tovarăș de joacă al fraților mei. Nu prea se știa pe atunci care din doi era mai frumos : Risach sau taică-tău. Dar după o bucată de vreme Risach a fost văzut mai rar, nu știu de ce. După cîțiva ani m-am căsătorit cu tatăl tău. Frații mei s-au răspîndit, ca slujbași ai statului, iar părinții mei s-au prăpădit. Vorbeam des despre Risach, dar ne vedeam rar. Tatăl tău și-a început activitatea propriu-zisă abia după ce Risach ieșise la pensie. Și acum iată-mă pe mine tot aici, dar în altă aripă a Palatului, tatălui tău i-a fost dat să plece din lumea asta, tu nu mai ești copilă, o slujești pe înalta și buna ta stăpînă... Și fiindcă a venit vorba de Risach : am impresia că n-au trecut decît vreo cîțiva ani de cînd punea în mișcare scrînciobul din grădina noastră.

Am întrebat dacă Risach n-are cumva o proprietate în Țara-de-Sus.

Mi-a răspuns că are una acolo.

N-am vrut să mai pun întrebări, ca să nu fiu nevoit să depăn întreaga desfășurare a găzduirii mele din vara aceea.

Dar după ce am ajuns acasă le-am povestit alor mei la masa de prînz întîlnirea din acea dimineață. Tata îl cunoștea foarte bine pe baronul Von Risach. În trecut se întîlnise de cîteva ori cu el, dar nu-l mai văzuse de mult. Punctele de reper că gazda mea din casa cu trandafiri fusese baronul Von Risach au fost următoarele : faptul că, dacă în goana cailor nu m-a înșelat o asemănare, îl văzusem eu însumi ; faptul că are o proprietate în Țara-de-Sus ; faptul că este înstărit, așa cum trebuia să fie gazda mea ; și faptul că este înzestrat cu aptitudini spirituale deosebite, pe care gazda mea părea de asemenea să le aibă. Am luat hotărîrea să renunțăm la orice investigație, deoarece gazda mea nu-și spusese din proprie inițiativă numele, și să lăsăm lucrurile așa cum sînt.

În afară de aceste două întîmplări, care, cel puțin pentru mine, au fost importante, nu s-a petrecut în iarna aceea nimic în stare să-mi atragă în mod deosebit atenția. Eram foarte ocupat, mă vedeam adesea nevoit să lucrez și noaptea, și așa a trecut iarna, parcă mult mai repede

decît cu ani în urmă. Mi-au dat satisfacție mai cu seamă numeroasele posibilități de a te cultiva, pe care le oferă un oraș mare și pe care altminteri nu prea le găsești.

Cînd zilele s-au mai lungit, cînd atmosfera tipic orășenească a încetat și s-au depănat săptămînile liniștite ale postului, l-am întrebat într-o bună zi pe Preborn de ce nu mi-o arătase pe contesa Tarona, pe care o iubește atîta, care este atît de frumoasă și pentru a cărei cucerire îmi ceruse ajutorul.

— În primul rînd nu e contesă, — mi-a răspuns el. — **Nu** prea cunosc starea ei socială ; taică-său a murit, iar **ea** locuiește **cu o** mamă bogată ; știu însă că nu e de viță nobilă, ceea ce îmi convine grozav, doarece nici eu nu sînt. În al doilea rînd, ea și maică-sa n-au venit iarna asta în oraș. De aceea n-am putut să ți-o arăt și de aceea ai găsit tu prilej să mă zeflemisești. Dar mai întîi trebuie s-o vezi. Toate fetele despre care se spune anul acesta că sînt grozav de frumoase, toate cîte au fost ridicate în slăvi, toate cîte au luat ochii, nu fac o para chioară, ba fac chiar mai puțin decît o para chioară, față de ea.

I-am răspuns că n-am vrut să-l zeflemisesc, ci doar să spun lucrurilor pe nume.

Cînd primăvara a început să se apropie, m-am pregătit de plecare. Voiam să pornesc anul acesta mai devreme, pentru că-mi pusesem în gînd ca, înainte de a mă duce în munți, să dau o raită pe la casa cu trandafiri. An de an, pregătirile mele deveniseră mai minuțioase, deoarece în fiecare an aveam tot mai multă experiență, iar proiectele mele țînteau tot mai departe. Anul acesta mai hotărîsem să iau cu mine unelte de desen mai complete, ba chiar și culori. Așa cum se întîmplă cu orice deprindere, așa s-a întîmplat și în cazul meu. După ce, în fiecare toamnă, mi se făcea dor de cămin, în fiecare primăvară mă simțeam ca o pasăre călătoare, care trebuie să se întoarcă pe meleagurile pe care le-a părăsit în toamna precedentă.

În martie, cînd în oraș au început zilele frumoase, care îi ademeneau pe oameni să iasă la cîmp și pe zidurile de incintă, am fost gata cu pregătirile și, după **ce** mi-am luat de la ai mei obișnuitul și cordialul **rămas-bun**, într-o dimineață am pornit la drum.

Pe atunci, ca și acum încă, nu puteam să sufăr să plec noaptea de lîngă ai mei, și nici să pornesc noaptea într-o călătorie. Dar pe vremea aceea poștalionul pleca spre Țara-de-Sus abia seara, și de aceea am preferat să călătoresc de data aceasta cu o trăsură închiriată. Vilele din afara orașului, care aparțineau unor orășeni bogați, mai hibernau încă. Erau înfofolite, în parte, în învelișurile lor de paie și de scînduri, ceea ce contrasta puternic cu cerul senin și cu circîrliile care începuseră să cînte peste tot. Trăsura a mers numai pe teren șes. Cînd am ajuns în zona colinară, am coborît din trăsură și mi-am continuat drumul pe jos, în etape scurte, așa cum obișnuiam.

Am privit din nou, în dreapta și în stînga, clădirile care mi-au atras atenția, ca fiind vrednice de a fi privite. Citisem odată undeva că omul ajunge mai lesne și mai sigur să cunoască și să îndrăgească obiectele atunci cînd le privește în desene și picturi decît dacă le vede în realitate, deoarece dimensiunile reduse ale desenului concentrează pe un spațiu mai mic și în mod individualizat tot ceea ce vede în realitate la scară mare și grupat. La mine, această sentință părea să se confirme. De cînd privisem desenele arhitecturale din casa cu trandafiri înțelegeam mai bine clădirile, le judecam mai lesne și nu mă dumiream de ce mai înainte nu prea le băgasem de seamă.

În Țara-de-Sus, vremea era cu mult mai aspră decît cea pe care o lăsasem în urma mea, în oraș. Cînd am ajuns într-o dimineață la colțul pădurii de fagi a amfitrionului meu, acolo unde pîrîul Aliz se varsă în Agger, unele gîrlițe mai erau acoperite cu o pojghiță de gheață. Cînd am zărit casa cu trandafiri, mi-a făcut cu totul altă impresie decît atunci cînd o văzusem ca un punct alb în verdele închis și suculent al ogoarelor și copacilor, sub un cer zăpușit și dogoritor. Pe ogoare, cu excepția fișiilor verzi ale semănăturilor de iarnă, se mai vedeau încă brazdele castanii ale țărînei golașe, pomii nu aveau încă nici un mugurel, iar albul casei mă privea de pe un fond mov.

Am trecut pe drumul mare, în apropiere de Rohrberg, și am ajuns într-un tîrziu în locul unde drumul de țară urcă, pe coastă, pînă la casa cu trandafiri. Am pășit printre zăplazuri și garduri vii golașe, am urcat pe ridicătura dintre ogoare și m-am pomenit în fața grilajului casei. Cît

de schimbată era acum ! Copacii, cu crengile castanii sau negre, fără frunze, se înălțau în văzduhul vînăt. Singurul verde era cel al spalierelor grădinii. Peste tulpinile trandafirilor de pe fațada casei fusese coborîtă o rogojină de paie frumos lucrată. Am tras de mînerul clopoțelului ; a apărut un om care mă cunoștea și care mi-a dat drumul să intru. M-a condus la stăpîn, care tocmai se afla în grădină.

L-am găsit îmbrăcat în haine de vară, numai că erau făcute dintr-o stofă mai călduroasă. Părul alb îi era tot neacoperit, ca de obicei.

Bătrînul mi-a părut și acum la fel de contopit cu mediul său înconjurător, cum îmi apăruse și în vara trecută.

Muncitorii spălau cu apă și săpun trunchiurile pomilor fructiferi. Am mai zărit și muncitori, care, suiți ici și colo pe scări portabile, în preajma pomilor, retezau crengile uscate și cele de prisos. Cînd plecasem vara trecută, amfitrionul meu îmi spusese să-i dau de veste dinainte cînd mai vin, ca să-l găsesc acasă. Dar nu-și dăduse seama, pesemne, cît de anevoios este acest lucru, căci de obicei nici eu însumi nu pot să știu cînd și cum m-aș putea vedea nevoit să-mi schimb programul din pricina situației meteorologice sau a altor împrejurări. De aceea nu i-am dat de veste și i-am picat neanunțat, pe riscul meu. Dar cînd a văzut că mă îndrept spre dînsul, m-a primit la fel de prietenos cum se purtase cu mine în anul precedent, în timpul șederii mele în casa lui.

I-am spus că datorită lui însuși îi năvălesc acum în casă într-o epocă atît de timpurie a anului, căci m-a invitat cu atîta bunăvoință, încît n-am putut să mă abțin de a veni încoace, înainte ca văile și potecile din munți să fie destul de uscate ca să-mi pot începe pe ele cercetările.

— După cum știi, avem un șir întreg de camere de musafiri, — a spus el. — Sîntem foarte bucuroși de oaspeți, și dumneata, fără îndoială, nu ești unul nepoftit, după cum ți-am spus vara trecută.

A vrut să mă conducă în casă, dar i-am spus că nu umblasem în ziua aceea decît trei ceasuri; că puterile mele sînt încă în stare foarte bună, și că aș dori, cu îngăduința lui, să rămîn aici, cu el, în grădină. Și că-l rog numai să poruncească să mi se ducă ranița și bastonul în camera mea.

A scos din buzunar clopoțelul de argint, pe care îl purta la dînsul, și a sunat. Sunetul, chiar sub cerul liber, era extrem de pătrunzător, și la auzul lui a apărut din casă o slujnică. Bătrînul i-a poruncit să-mi ducă în camera mea raniță, pe care între timp o dădusem jos, și bastonul, pe care i-l întinsesem. I-a mai dat apoi cîteva instrucțiuni, ce anume trebuie făcut în acea cameră.

Am întrebat de Gustav, am întrebat de desenatorul din atelierul de tîmplărie, și am întrebat chiar și de grădinarul bătrîn și alb, precum și de nevastă-sa. Mi-a răspuns că Gustav e sănătos și-și desăvîrșește mintea și trupul ; că în momentul de față flăcăul are treabă în camera sa de lucru, și că va fi cu siguranță foarte bucuros să mă vadă ; că desenatorul e așa cum îl știu, și că grădinarul și grădinăreasa nu se mai schimbă deloc de ani de zile și arată anul acesta la fel cum i-am văzut vara trecută. Am întrebat în sfîrșit de slujitori, de muncitorii grădinari și de oamenii de la fermă. Mi-a răspuns că sînt bine cu toții, că de la vizita mea de anul trecut nu s-a ivit nici un caz de boală, și că nici unul dintre oameni n-a dat vreun prilej temeinic de nemulțumire.

După ce am schimbat cîteva cuvinte banale, mai ales cu privire la calitatea drumurilor pe care venisem încoace și la stadiul semănăturilor de iarnă de pe ogoare, s-a întors la treaba care se desfășura în fața lui, și atunci mi-am îndreptat și eu atenția într-acolo. Cînd îmi povestise că pune să fie spălate trunchiurile copacilor mi-am închipuit că operația este foarte complicată. Dar acum am văzut că, prin folosirea unor scări duble și a unor scînduri, se desfășoară cît se poate de simplu. Cu periile cu coadă lungă, muncitorii ajungeau pînă la crengile cele mai de sus, și întrucît erau pe deplin încredințați de utilitatea acestei măsuri, munceau cu tragere de inimă, așa că lucrarea înainta cu o repeziciune nebănuită. Într-adevăr, dacă priveai un trunchi spălat și periat, ce curat și neted se înălța în văzduh, în timp ce vecinul său mai era încă zgrunțuros și murdar, îți spuneai, pe bună dreptate, că unul se simte grozav de bine și că celălalt arată posomorît. Mi-am adus aminte ce-mi spusese cu mîndrie, vara trecută, amfitrionul meu, anume : să privesc numai trunchiul cireșului de colo și am să mă conving că scoarța lui e ca o

mătase cenușie fină. Era într-adevăr ca mătasea, și cred că semăna din ce în ce mai mult cu mătasea, deoarece era curățită din nou în fiecare an.

Cînd, după un răstimp, ne-am dus mai spre fundul grădinii, am văzut și alte munci. Oamenii legau și potriveau gardurile vii, puneau gheme de mărăcini sub cuiburile păsărilor, reparau stricăciunile pricinuite de iarnă potecilor, afînau pămîntul sub pomii pitici, care erau gata tunși, iar la cei ceva mai plăpînzi, susținuți de araci, controlau dacă aracii sînt ficși sau nu cumva putreziseră în pămînt. De asemenea : înnodau la loc curmeiele desfăcute, săpau pămîntul în grădina de legume, deschideau sau acopereau unele ferestre ale răsadnițelor de iarnă, reparau pompele, mai băteau cîte un cui, și, în sfîrșit, mai curățau și fixau ici și colo cîte un găvan pentru păsări.

M-am despărțit de amfitronul meu, deoarece era foarte ocupat cu conducerea lucrărilor, și m-am plimbat singur prin grădină, în locurile care mă atrăgeau. Păsările se și înființaseră în număr mare, se strecurau printre crengile desfrunzite ale copacilor și se auzea pe alocuri chiar cîntec și ciripit. Deosebit de îmbietor răsuna, dinspre ogoarele din jurul grădinii, cîntecul ciocîrliilor, care se avîntau în tărie. Deoarece arborii și arbuștii erau încă lipsiți de frunziș, dispozitivele pentru hrănirea și adăparea păsărilor erau mai vizibile, și m-am uitat la ele mai mult decît la prima mea vizită, căci acum știam de existența lor. Am zărit cîteva din grătarele care serveau la expunerea grăunțelor și despre care îmi vorbise amfitrionul meu.

Am privit și crengile. Mugurii frunzelor și bobocii florilor erau foarte umflați, gata să plesnească.

Am urcat pînă la cireșul cel falnic și mi-am aruncat ochii peste grădină, peste casă și către munți. Văzduhul, de un albastru întunecat, era extrem de limpede. Ziua aceasta frumoasă, cum nu sînt decît destul de puține la începutul primăverii, fusese cea care îl determinase pe amfitrionul meu să dispună executarea atîtor lucrări în grădină. Sub văzduhul limpede, pămîntul mai era încă aproape pustiu. Am vrut să mă duc și la locul de odihnă de pe cîmp, dar drumul, care se prea poate să fi fost înghețat în zori, era acum moale și pătruns de udătură, încît

dacă aș fi călcat pe el ar fi fost foarte neplăcut și m-aș fi năclăit de noroi. Am privit cîtva timp întunecatele **semănături** de iarnă și brazdele **golașe de** pe ogoarele **alăturate** și apoi **am** coborît din nou.

M-am dus la grădinar și la nevastă-sa. Nu i-am găsit pe amîndoi neschimbați, așa cum spusese amfitrionul meu. Bărbatul mi s-a părut și mai albit. Părul lui nu se mai deosebea de albul pînzei. Dar soția lui da, era neschimbată. Se trăgea cu siguranță dintr-o familie iubitoare de curățenie, pentru că ținea căsuța într-un chip atît de primitor, iar pe bătrînul ei soț îl îmbrăca atît de curat și de cochet. El, deși schimbat, mi-a făcut exact aceeași impresie ca și anul trecut, de parcă ar fi avut cu totul altă meserie.

În timp ce mă îndreptam de la seră spre bătătura de hrănit păsările, m-am întîlnit cu Gustav. A venit în goană spre mine, cu un strigăt de bucurie, și mi-a dat binețe.

Flăcăiandrul se schimbase foarte mult în scurtă vreme. Cînd a ajuns lîngă mine am văzut din nou cît e de frumos, iar în mijlocul naturii aspre, — care nu scosese încă la iveală nici o frunză, nici un fir de iarbă, nici un vrej, nici o floare, ci, potrivit anotimpului, își etala numai brazdele negricioase, trunchiurile castanii și crengile goale, — era și mai frumos. Dealtfel, băgasem de seamă, cînd desenam, că, bunăoară, ochii animalelor par mult mai strălucitori pe capete ciufulite, și că fețele gingașe ale copiilor par încă și mai gingașe, dacă sînt înconjurate de o blană. Gustav avea pe obraji o îmbujorare discretă, în jurul frunții o bogăție de cîrlionți șateni, și ochi mari și negri, ca de fată. Deși era foarte zglobiu, în acești ochi se ghicea o undă de tristețe.

Ne-am îndreptat spre locul unde se **afla** tatăl său adoptiv. Pe drum i-am povestit **de ai** mei : **de** maică-mea, de taică-meu și de drăgălașa mea soră. I-am mai vorbit și despre oraș, cum e viața acolo, ce distracții oferă, ce este neplăcut în el, și cum îmi petrec eu timpul acolo. El mi-a spus că a și început studiul științelor naturii, că tatăl lui adoptiv îi arată experiențe, și că-i pare grozav de bine.

Am rămas cîtva timp lîngă tatăl adoptiv. Gustav mi-a arătat tot soiul de lucruri și mi-a atras atenția asupra unor schimbări intervenite de la vizita mea anterioară.

Prînzul ne-a adunat în casă.

Stînd la masă față-n față cu bătrînul meu amfitrion, în timp ce se serveau felurile de mîncare, mi-a venit brusc în minte un gînd : ce dinți frumoși are ! I se înșirau în gură foarte deși, albi, mici și îmbrăcați cu un smalț fin, și nu lipsea nici unul. Datorită faptului că-și petrecea multă vreme în aer liber, obrajii lui aveau o roșeață plăcută și sănătoasă, numai părul mi s-a părut că-i albise și mai mult, ca cel al grădinarului.

După masă am stat oleacă în camera mea. Fusese aranjată deosebit de primitor, iar în sobă ardea focul.

După-amiază ne-am dus la atelierul de tîmplărie. Eustațiu, părăsindu-și locul de muncă, m-a salutat, foarte voios, iar eu i-am răspuns cu însuflețire la salut. Ceilalți lucrători au lăsat și ei să se înțeleagă că mă mai țin minte. La început n-am cercetat lucrurile decît în fugă și în linii mari. Masa cea frumoasă avansase mult de tot, dar mai avea pînă să fie terminată. Se făcuseră iarăși cîteva noi achiziții. Mi-au fost arătate și mi s-a explicat ce s-ar putea face din ele. Se întocmiseră și noi planuri pentru lucrări originale, și mi s-au expus pe scurt principiile lor fundamentale. L-am rugat pe Eustațiu să-mi îngăduie să-l vizitez de cîteva ori în timpul ședерii mele acolo. Mi-a încuviințat foarte bucuros.

După această vizită am făcut o plimbare lungă, în pofida drumurilor desfundate. Cînd i-am spus amfitrionului meu că am și observat prezența păsărilor în grădină, mi-a răspuns :

— Dacă ai sta mai mult în mijlocul nostru ai afla acum întreaga biografie a acestor viețuitoare. Cele rămase locului au și început să zburde, iar cele plecate sosesc încetul cu încetul și sînt întîmpinate cu chiote. Se îmbulzesc la masă și caută să uite cît mai repede de grijile hranei, îndurate pe meleagurile străine, căci acolo nu prea găsesc ele un părinte grijuliu, care să le ospăteze. De acum înainte devin din ce în ce mai duioase și cîntă zi de zi tot mai frumos. Apoi începe giugiuleala în crengi, și se fugăresc. Urmează înjghebarea căminului. Se îngrijesc de viitor și cară tot soiul de zdrențe pentru construirea cuibului. Atunci pun eu să li se scămoșeze fel de fel de aț, dar ele

nu le iau întotdeauna, ci văd uneori pe cîte una că trage de un pai plin de noroi. Acum vine și vremea trudei, ca la bărbații în floarea vîrstei. Atunci păsările ușuratice devin serioase, sînt preocupate fără încetare să-și hrănească odraslele, să le crească și să le instruiască, spre a fi apte pentru o treabă utilă, mai cu seamă pentru marea călătorie în perspectivă. Către toamnă au iarăși o epocă mai liberă. Atunci au un fel de vară tîrzie și se mai hîrjonesc cîtva timp, înainte de a porni la drum.

După ce ne-am întors de la plimbare și s-a înserat, ne-am adunat lîngă căminul din sufragerie, în care ardea un foc vesel. A fost chemat și Eustațiu, iar grădinarul coliliu a venit și el ca să spună ce progrese făcuseră plantele din răsadnițele de iarnă și din sere. Menajera Caterina punea din cînd în cînd o băutură caldă pe o măsuță.

A doua zi de dimineață m-am dus la amfitrionul meu în camera cu grăunțe, ca să asist la hrănirea păsărilor. Bătrînul și-a ales din sertare toate categoriile de hrană, apoi a deschis ferestrele și a pus hrana pe scîndurele. A rămas la fereastră, și eu lîngă el. Păsările s-au apropiat, totuși, zburînd în rotocoale sau în linii drepte. Nu se temeau nici de el, fiindcă îl cunoșteau ca pe un fel de tată adoptiv, și nici de mine, fiindcă mă aflam lîngă el. S-au îmbulzit, au ciugulit, au ciripit și la un moment dat s-au și încăierat.

— La sfîrșitul primăverii și vara le mai dau bucuros femelelor un supliment gras, — a spus el, — pentru că uneori s-ar putea să se afle printre ele o mamă la ananghie. Cele care înfulecă atît de zorite și totodată atît de temătoare sînt străine. Pentru nimic în lume nu s-ar apropia de om, dacă nu le împinge o foame cumplită. În unele ierni aspre am văzut, pe aceste scînduri, păsări din cele mai neobișnuite.

După ce s-a terminat totul și nu s-au mai prezentat oaspeți, a închis ferestrele.

De aici m-am urcat în podul casei, deoarece îmi spusese că și iepurilor li se presară acum hrană în afara grădinii, și că din pod pot fi zăriți. Nu au încă nimic altceva decît sărăcăcioasa semănătură de iarnă și vreascuri de conifere, așa încît trebuie ajutați. De îndată ce slujnica a împrăștiat frunzele și s-a depărtat, s-au și apropiat iepuri. Am fixat

un ochean pe un căprior şi am văzut o scenă caraghioasă, asupra căreia îmi atrăsese atenţia Gustav, şi anume : ditamai iepurele a apărut în obiectiv, zgîindu-se îngrozit la mincarea suspectă şi mişcîndu-şi repede buzele, de parcă ar fi început să hăpăie. După ce am văzut şi scena asta, am coborît şi m-am dus cu Gustav în camera cu instrumente pentru studiul ştiinţelor naturii.

Trebuia să luăm mai întîi micul dejun. Iarna, micul dejun se servea întotdeauna în camera cu aparate pentru studiul ştiinţelor naturii, pentru că cei ai casei îşi petreceau o parte a dimineţii în camerele lor şi nu voiau să coboare în sufragerie anume pentru micul dejun, şi pentru că în acest timp celelalte încăperi ale bătrînului, camera de lucru şi dormitorul, erau dereticate şi aerisite.

Amfitrionul meu ne aştepta, pe mine şi pe Gustav ; căci nu se urcase cu noi în pod. Încăperea era încălzită moderat, iar în apropierea sobei se afla o masă pusă şi prevăzută cu tot ce trebuie pentru preparat un mic dejun agreabil. Masa se afla într-un spaţiu liber, iar în jurul ei aparatele ştiinţifice.

După micul dejun, stînd cu toţii în jurul mesei, în timp ce o căldură îmbietoare umplea camera, iar reflexele soarelui de dimineaţă, intrat foarte pieziş prin geamuri, făceau să lucească alama, sticla şi lemnul diferitelor aparate, i-am spus bătrînului meu amfitrion :

— Ciudat : cînd, de la proprietatea dumneavoastră, am ajuns la oraş şi la frămîntările lui, existenţa dumneavoastră de aici mi-a stăruit în memorie ca un basm, iar acum, cînd sînt aici şi văd în faţa mea atîta tihnă, această existenţă îmi pare iarăşi aievea, şi viaţa la oraş un basm. Lucrurile mari îmi par mărunte, iar cele mărunte îmi par mari.

— Amîndouă şi toate fac parte dintr-un întreg, pentru ca viaţa să se împlinească şi să aducă fericire, — a răspuns el. — Deoarece oamenii vor şi preţuiesc un singur lucru, deoarece, ca să se sature, se reped în unilateralitate, îşi pricinuiesc propria nefericire. Dacă ne-am face ordine în noi înşine, ne-am bucura cu mult mai mult de cele pămînteşti. Dar dacă avem prea multe dorinţe şi pofte, le dăm întotdeauna ascultare numai lor şi nu mai sîntem în stare

să sesizăm nevinovăția lucrurilor din afara noastră. Din păcate, le socotim importante, cînd sînt obiecte ale patimilor noastre, și lipsite de importanță, cînd nu au nici o legătură cu ele, cu toate că adesea ar putea să fie invers.

N-am înțeles încă, atunci, prea exact, aceste cuvinte. Eram încă prea tînăr și adeseori nu ascultam decît glasul propriului meu for interior, și nu pe cel al lucrurilor din jurul meu.

Către amiază a sosit unul din geamantanele mele, pe care îl trimisesem la casa cu trandafiri. L-am deschis, am scos din el niște cărți, desene și alte lucruri, și i le-am arătat lui Gustav, cînd a venit la mine. Apoi m-am instalat gospodărește în camera mea.

Așa au trecut mai multe zile.

În casa aceasta, fiecare era independent și-și putea vedea de treburile lui. Numai rînduiala casei crease întrucîtva anumite obligații. Chiar și Gustav părea a fi întru totul liber. Legea care îi reglementa munca fusese statornicită odată pentru totdeauna, era foarte simplă, iar tînărul și-o însușise, nu putea să nu și-o însușească, pentru că era înțelegător, și i se supunea.

Gustav m-a rugat stăruitor să asist odată la ora lui de științele naturii. I-am spus asta amfitrionului meu, care n-a avut nimic împotrivă. Așa că am asistat după aceea, nu o dată, ci de mai multe ori, la aceste lecții. Bătrînul meu amfitrion stătea într-un fotoliu și povestea. Descria un fenomen, îl explica foarte clar, dacă era cu putință îl și reproducea cu aparatele din colecția sa, iar dacă nu era cu putință, căuta să-l facă înțeles printr-un desen sau printr-o reprezentare simbolică. Apoi povestea pe ce cale au ajuns oamenii la cunoașterea acelui fenomen. După ce isprăvea, proceda la fel cu un al doilea fenomen, înrudit cu cel dintîi. Și după ce încheia un ciclu de fenomene legate între ele, care i se părea îndestulător, punea în lumină ceea ce era asemănător în toate fenomenele și înfățișa fenomenul fundamental sau legea. Ca bază a acestor lecții nu fusese luată o anumită carte, ci Gustav însemna mai tîrziu, din memorie, ceea ce i se povestise, bătrînul făcea, de față cu el, îndreptările cuvenite, și astfel băiatul se pomenea nu numai cu un manual al științelor naturii, ci învăța materia, chiar prin însemnările și

îndreptările făcute. Ceea ce își însușea Gustav era cîteodată reluat în conversații amicale. Limbajul lecțiilor era întotdeauna atît de simplu și de limpede, încît cred că și un copil le-ar fi putut înțelege. Abia acum mi-am dat mai bine seama cît de nepotrivit procedează în această știință, la oraș, unii profesori, care o îmbracă, oarecum, într-un limbaj științific păsăresc, pe care nici un elev nu-l pricepe, și prin care o împletesc cu matematica în așa hal, încît amîndouă la un loc nu mai sînt nici una din ele, și nici nu alcătuiesc un tot. Am văzut că Gustav aplica și aritmetica la științele naturii, dar recunosc că acolo unde o aplica, o aplica întotdeauna în cunoștință de cauză și cu claritate, și că privea întotdeauna matematica nu ca știința de căpetenie, ci aici ca slujitoare a naturii. Judecînd după propriile mele lucrări dinainte, am ajuns la convingerea că și în această disciplină primise neîndoios o instrucție temeinică. L-am întrebat într-un rînd despre asta și am aflat că, și pe acest tărîm, îi fusese dascăl tatăl său adoptiv.

Am luat parte, mai tîrziu, și la lecția de geografie. Aici m-a izbit faptul că erau folosite hărți desenate, toate la aceeași scară, așa că Rusia era înfățișată pe o hartă extraordinar de mare, iar Elveția pe una foarte mică. Mi-am dat seama de rațiunea acestei măsuri, anume: pentru ca, ținînd seama de imaginația vie a tinerilor, să li se întipărească în minte în mod trainic o imagine a raporturilor dintre dimensiuni. Mi-am amintit cu acest prilej de o prinsoare, pe care noi, copiii o făcuserăm, pe o nimica toată, în legătură cu întrebarea dacă Philadelphia nu este situată la aproape aceeași latitudine ca Roma, ceea ce majoritatea, pufnind în rîs, au tăgăduit. O hartă adusă numaidecît a dovedit că este situată mai la sud chiar decît Neapole. În general, și oamenii în toată firea, care erau de față, au susținut că, la copii, această greșeală se datora fără îndoială scării la care erau desenate hărțile noastre obișnuite. Hărțile folosite de Gustav fuseseră întocmite de către desenatorul din atelierul de tîmplărie, după hărțile din atlasurile noastre.

L-am întrebat pe amfitrionul meu dacă Gustav învață și istoria. Mi-a răspuns:

— Foarte adesea, tinerii învățăcei sînt inițiați, odată cu geografia, și în istorie, dar cred că o asemenea proce-

dare este greșită. Dacă avem în vedere, în geografie, nu numai împărțirea istorică a pămîntului și a țărilor, ceea ce socotesc deopotrivă drept greșeală, ci privim configurațiile permanente ale pămîntului, pe care, tocmai datorită înrîuririi lor, au luat ființă felurite popoare, atunci pămîntul este un obiect al naturii, iar geografia, în mare parte, una din științele naturii. Dar dacă pun față-n față natura și oamenii, științele naturii sînt cu mult mai palpabile pentru noi decît științele oamenilor, pentru că obiectele naturii pot fi pipăite și privite în afara noastră, în timp ce obiectele omenirii ne sînt prin noi înșine tăinuite. S-ar putea crede că ar trebui să fie invers, că omul se poate cunoaște mai bine pe sine ca obiect străin, și așa și cred mulți, dar lucrurile nu stau așa. După cum am mai spus cîndva, patima și egoismul fac ca unele realități ale omenirii, ba chiar realități ale propriului nostru for interior, se ne fie ascunse, sau cel puțin tulburate. Nu cred oare cei mai mulți că omul este culmea creației, că e mai bun decît orice altceva, chiar și decît nepătrunsul ? Și nu socotesc oare cei care nu sînt în stare să-și depășească propriul eu că universul nu este altceva decît scena acestui eu, chiar dacă punem la socoteală și nenumăratele lumi ale spațiului veșnic ? Și totuși, s-ar părea că lucrurile stau cu totul altfel. De aceea cred că Gustav ar face bine să treacă la științele omului abia după însușirea științelor naturii, și să țină seama aproximativ de această ordine : anatomia, psihologia, logica, etica, dreptul, istoria. Apoi ar putea să citească ceva filosofie, și pe urmă trebuie să pășească în viață.

Pentru lecțiile lui Gustav erau statornicite anumite ore, pe care bătrînul nu le scăpa niciodată din vedere, iar pentru învățat și pentru temele scrise erau fixate alte ore, pe care și Gustav le respecta foarte conștiincios. De restul timpului, Gustav putea dispune în voie.

În asemenea ore libere stăteam uneori amîndoi în sala de lectură. Adesea venea și amfitrionul meu, iar cîteodată și Eustațiu sau alt tîmplar. Bătrînul, ca dascăl, îi indica lui Gustav ce cărți are voie să citească. Elevul le folosea cu zel, și nu l-am văzut niciodată că întinde mîna după alta. Eustațiu și ceilalți oameni puteau să-și aleagă căr-

ţile după pofta inimii, şi, firește, şi eu. Cînd m-am aflat pentru prima oară în această casă, am criticat faptul că biblioteca este despărţită de camera de lectură, ceea ce mi se părea ocol şi risipă de spaţiu. Dar acum, după ce locuisem vreme mai îndelungată în casa amfitrionului meu, mi-am dat seama că părerea mea fusese greşită. Biblioteca, datorită faptului că nu slujea la nimic altceva decît la adăpostirea cărţilor, era oarecum sacră, cărţile dobîndeau importanţă şi gravitate, camera era templul lor, şi într-un templu nu se lucrează. Această măsură era şi un prinos adus creaţiei spirituale, care este cuprinsă, în chip atît de felurit, pe filele de pergament scrise şi pe foile de hîrtie tipărite. Camera de lectură, însă, mijlocește apoi folosirea concretă şi familiară a acestei creaţii spirituale, coborîndu-i măreţia pînă la nivelul nevoii noastre imediate şi pămîntene. Camera era şi foarte agreabilă pentru lectură. Aici pătrundea soarele prietenos, aici erau perdelele verzi, aici era mobilierul care te îmbia la citit şi la scris. Pînă şi faptul că, după vremelnica ei folosinţă, fiecare carte trebuia dusă înapoi în bibliotecă şi pusă la locul ei, îmi părea acum cu mult rost ; ţi se transmitea astfel simţul ordinei şi al curăţeniei, care este, tocmai la cărţi, ceea ce este în ştiinţă sistemul. Cînd îmi aduceam acum aminte de bibliotecile pe care le mai văzusem, unde se aflau scări, mese, scaune, bănci, pline cu cărţi, hîrtii, ustensile de scris, sau chiar cîrpe de şters praful, asemenea săli de bibliotecă îmi păreau nişte biserici, în care se face negoţ cu vechituri.

Mă duceam des şi la Eustaţiu, în atelierul de tîmplărie. În una din primele zile foarte senine am scos din sertar, cu îngăduinţa lui, toate desenele, şi le-am privit încă o dată, pe îndelete şi cu de-amănuntul. Aproape că nu-mi venea să cred ce progrese făcusem datorită exerciţiilor mele de desen din iarna trecută. Am înţeles acum, mai bine decît vara, multe lucruri din cele aflate aici, iar cea mai mare parte dintre ele mi-au şi plăcut mai mult. I-am arătat lui Eustaţiu unele din desenele mele, mai ales cele înfăţişînd plante, şi pe care, de astă dată, le adusesem cu mine în număr mai mare, în geamantan. La prima mea şedere aici aveam în raniţă numai cîteva hîrtoage, o lunetă şi alte lucruşoare, care încap într-un spaţiu atît de restrîns, dar

desene nu. Eustaţiu s-a bucurat cînd mi-a văzut desenele, dar mi s-a părut ciudat că se uită la cele cu plante nu ca un prieten şi cunoscător al plantelor, ci ca un arhitect care poate folosi formele lor. Mai tîrziu a încercat să facă şi el desene după plante vii, dar deosebirea dintre ale lui şi cele ale unui prieten al plantelor a ieşit încă şi mai mult în evidenţă : din pricina unor adăugiri imperceptibile, desenele se preschimbaseră, din plante, în motive decorative de toată frumuseţea. Îşi şi alegea de obicei modele care se aflau într-o relaţie mai intimă cu meseria lui sau care puteau fi puse într-o asemenea relaţie. Cît priveşte celelalte obiecte, la care se lucra în atelierul de tîmplărie, mi le-a arătat pe toate şi mi-a dat şi unele explicaţii, cînd i le-am cerut. Cred că şi în această privinţă făcusem progrese, din vara trecută încoace, mai cu seamă datorită faptului că privisem în mod amănunţit obiectele din colecţiile tatălui meu şi mi le întipărisem în minte, ca să pot să iau cu mine imaginile lor şi să le compar cu cele aflate aici. Am constatat acum că devenisem mai sensibil la frumuseţea plasticii obiectelor, multe dintre ele mi-au plăcut mai mult decît vara trecută, şi mi-au atras atenţia şi unele pe care atunci nu le luasem în seamă. Zăboveam uneori în camera prietenoasă a lui Eustaţiu şi vorbeam cu el despre fel de fel de lucruri, în timp ce soarele dimineţii răzbea discret prin perdelele lăsate.

După-amiezile, mai ales cînd vremea era mohorîtă şi treburile în aer liber nu prea dădeau ghes, ne adunam în camera de lucru a amfitrionului meu. Această cameră, în după-amiezile în care era bine dereticată şi în care aveam mai mult timp liber, era locul de adunare al micului nostru grup, atunci cînd se aduna. Bătrînul meu amfitrion pusese să i se amenajeze această cameră foarte confortabil, cu toate că era destinată clipelor de singurătate, căci atunci cînd nu chema înadins lume în jurul său, iubea singurătatea. Avea lîngă scaunul său un mîner de tras clopoţelul soneriei, care ducea, prin planşeu, în camera slugilor, ca să poată chema repede un slujitor. În dormitor se găsea ceva asemănător. În afară de obişnuitul mîner pentru tras clopoţelul soneriei, mai avea acolo, pe tăbliile laterale ale patului, două plăci, care, prin cea mai uşoară apăsare cu mîna, puneau în mişcare un clopot cu sunet

puternic şi prelung, pentru ca, dacă i s-ar întîmpla ceva bătrînului, să i se poată sări grabnic în ajutor. Doi slujitori aveau în permanenţă la ei cheile încăperii lui, pentru ca noaptea să i se poată descuia uşile pe dinafară. Aceste dispozitive erau o invenţie a lui Eustaţiu, deoarece bătrînul nu suferea nici o restricţie din partea slujitorilor, ba nici măcar apropierea lor, ca să nu fie deranjat. Şi nu îngăduise nici ca Gustav să doarmă într-o cameră alăturată, ca să nu se deprindă cu el şi să-i simtă apoi lipsa, de vreme ce, odată şi odată, flăcăul tot trebuia să plece. Cînd eram reuniţi în camera de lucru a amfitrionului meu, discutam de obicei despre problemele proprietăţii, despre schimbările necesare, despre lucrurile care se cereau începute, precum şi despre obiectele de artă. Aici erau aduse planurile şi schiţele obiectelor care urmau să fie executate din lemn, sau ale unor amenajări necesare în grădină, sau ale modificărilor proiectate la unele clădiri. Fusese o idee bună să se aducă planurile şi schiţele tocmai în această cameră, deoarece aici găseau o ambianţă foarte frumoasă şi aleasă, aşa încît orice greşeală şi orice lipsă, constatată în proiecte, putea fi numaidecît depistată şi îndreptată. În ziua în care se adunau mai mulţi inşi în camera de lucru a bătrînului, se întindea întotdeauna pe jos un covor, pentru ca pardoseala ei preţioasă să nu sufere vreo stricăciune.

Cînd drumurile erau uscate ne duceam mai des la fermă. Acolo, muncile pe care le aduce cu sine începutul primăverii se executau voinicește. De la şederea mea de anul trecut în casa cu trandafiri totul progresase mult, în ceea ce priveşte ordinea şi belşugul. Pesemne că se lucrase cu sîrg pînă toamna tîrziu şi chiar iarna, în măsura în care fusese cu putinţă. În curte nu se mai vedea numai frumosul pavaj al trotuarelor clădirilor şi nisipul curat întins peste tot, ci mai apăruse în mijloc o mică fîntînă ţişnitoare, care arunca trei jeturi de apă într-un havuz, iar în jurul ei se amenajase un strat de flori. Spre toate acestea dădeau ferestrele luminoase de pe faţadele fermei. Astfel, partea respectivă a clădirii arăta ca o reşedinţă seniorială, cu toate că două laturi ale curţii erau grajduri şi şoproane. L-am întrebat pe amfitrionul meu dacă a mai făcut şi ziduri noi, deoarece ferma mi se părea

acum mult mai împlinită decît anul trecut, şi totodată mai arătoasă decît cele care se construiesc pe aceste meleaguri.

— N-am făcut zidiri noi, — a răspuns el, — am pus doar să se aplice ultimele elemente decorative exterioare, şi am mai mărit ferestrele. Aveam şi motiv. Fermele şi gospodăriile ţărăneşti mai măricele din ţinutul nostru nu sînt chiar atît de urît construite cum socoteşti dumneata. Numai că nu sînt niciodată terminate decît pînă la un anumit punct, mai departe nu ; ultima fază, să-i zicem finisarea, lipseşte, deoarece pe localnici nu-i trage inima s-o facă. N-am executat decît finisarea. Dacă ar exista mai multe asemenea exemple, s-ar schimba în ţinut părerile despre înfăţişarea decentă a caselor şi despre condiţiile necesare pentru a fi locuite. Casa asta este un asemenea exemplu.

Drumurile din jurul fermei şi de pe pajiştile şi ogoarele ei nu mai arătau nici ele aşa cum arătaseră, în cea mai mare parte, vara trecută. Erau acoperite şi stabilizate cu cuarţ alb şi delimitate cu cea mai mare precizie.

La amiază, în zilele frumoase, care începuseră să se şi încălzească, stăteam cu plăcere pe laviţa dimprejurul cireşului falnic, şi priveam copacii neînfrunziţi, ogoarele proaspăt grăpate, fîşiile verzi ale semănăturilor de iarnă, pajiştile abia încolţite, şi — prin aburul exalat de obicei din văi la începutul primăverii — munţii înalţi, care se jucau cu strălucirea omătului aflat încă pe ei în cantităţi uriaşe. Gustav se ţinea scai după mine, pesemne pentru că, dintre toţi locatarii casei, eram cel mai apropiat de el ca vîrstă. De aceea îi plăcea să stea lîngă mine pe laviţă. Ne duceam uneori la popasul de pe cîmp, unde-mi arăta cîte o tufă, care peste puţin urma să înflorească, sau un loc însorit, unde apăruse cea dintîi verdeaţă, sau nişte bolovani, în preajma cărora se şi hîrjoneau mici animale, născute înainte de vreme.

Într-o zi am descoperit în dulapurile cu obiecte din natură o colecţie a tuturor esenţelor de lemn indigene. Erau expuse, toate, în formă de cuburi, două dintre feţele cuburilor fiind tăiate perpendicular pe direcţia fibrelor, iar celelalte paralel cu ea. Dintre aceste patru feţe, una era aspră, a doua netedă, a treia lustruită, iar a patra avea

scoarță. Înăuntrul cuburilor, care erau goale și puteau fi deschise, se găseau florile uscate, părți ale fructelor, frunzele și alte accesorii caracteristice ale plantei respective, ca de pildă chiar și soiurile de mușchi care cresc în mod obișnuit în anumite zone pe scoarța lor. Eustațiu mi-a spus că domnul bătrîn, — așa îi spuneau amfitrionului meu toți locatarii casei, numai Gustav îl numea tată adoptiv, — înjghebase colecția și o organizase astfel. Potrivit voinței domnului bătrîn, colecția urma să fie confecționată încă o dată și trimisă în dar școlii de meserii.

Îmbrăcămintea ciudată a amfitrionului meu și obiceiul lui de a umbla tot timpul cu capul neacoperit, care la început mă frapaseră puternic, pînă la urmă nu mi s-au mai părut anormale, ba chiar am găsit că se armonizau atît cu atmosfera camerelor lui, cît și cu înfățișarea oamenilor din jurul lui, de care nu se distingea prin noblețe, ci cu care era mai degrabă asemenea, dar de care se deosebea totuși prin originalitate. Eu, dimpotrivă, am avut impresia că multe lucruri socotite de noi a fi de bun gust, de fapt nu sînt de bun gust, cele mai lipsite de gust fiind costumul orășenesc al bărbaților și pălăria lor orășenească.

La rugămintea mea am fost condus odată în camerele amenajate după tipicul femeiesc. Mi-a plăcut din nou foarte mult, mai cu seamă ultima, cea micuță, pe care am numit-o „camera rozelor". Acolo puteai să stai, să cugeți și să contempli, prin fereastra ei frumoasă, peisajul. Se înțelege că n-am întrebat la ce folosește.

Îi povesteam adesea amfitrionului meu despre taică-meu, despre maică-mea și despre soră-mea. I-am descris întreaga noastră viață de familie, și i-am descris în cîteva rînduri, cît de precis am putut, lucrurile pe care le adăpostea tata în camerele sale și pe care punea preț. Cu aceste prilejuri nu i-am spus cum mă cheamă și nici el nu m-a întrebat.

Tot așa, nici eu nu-i știam încă numele, cu toate că petrecusem un timp îndelungat în casa lui. Numele lui nu fusese rostit întîmplător, și întrucît nu mi-l spusese el însuși, n-am vrut, din principiu, să cer nimănui să mi-l spună. Cel mai lesne l-aș fi putut afla de la Gustav sau de la Eustațiu, dar pe aceștia doi nu mă simțeam defel îndemnat să-i întreb, și în cea mai mică măsură pe Gustav,

ori de cîte ori rostea în mod spontan numele de „tată adoptiv". Bătrînul era foarte bun cu mine, foarte îndatoritor, foarte prietenos ; nu și-a spus numele, și nici eu nu puteam presupune cu certitudine că și-l crede cunoscut de mine ; de aceea am luat hotărîrea să nu întreb niciodată de numele proprietarului casei cu trandafiri, chiar dacă m-aș afla departe de ea, oricît de departe.

Treptat, vremea s-a schimbat. Zilele s-au lungit mult, razele soarelui erau acum fierbinți, intervalele de timp în care cerul se arăta limpede și fără nori erau acum mai lungi decît cele în care era înnorat sau neguros, plantele încolțeau, arborii înmugureau, la tulpinile trandafirilor de pe fațada casei se lucra de zor, totul era plin de voioșie, primăvara reintrase în toate drepturile ei. Sorocul plecării mele sosise de mult. I-am spus asta încă o dată amfitrionului meu, și întrucît mă pregăteam să-mi expediez geamantanul, a fost fixată și ziua plecării.

Ne înțeleseserăm dinainte că-mi voi organiza în așa fel treburile, încît să pot reveni în epoca înfloririi trandafirilor și să petrec din nou mai mult timp aici. Văzînd că sînt primit cu brațele deschise și că, în privința mijloacelor de întreținere, nu sînt o povară în gospodărie, și întrucît mă simțeam atras de acest loc, înțelegerea fusese întru totul pe placul meu. Numai că, după cum a fost de părere amfitrionul meu, în acest caz trebuia să pornesc din văile alpine de îndată ce trandafirii de acolo își vor fi împlinit bobocii, deoarece aici, datorită pămîntului mai bun și a îngrijirii mai bune, înfloresc mai devreme decît în toate celelalte colțuri ale țării. Am făgăduit să procedez întocmai, așa că totul a fost în ordine.

În ajunul plecării mele s-a întors acasă fratele lui Eustațiu. Să tot fi avut douăzeci și ceva de ani, era bine legat, avea obraji oacheși, cîrlionți castanii și buzele un pic răsfrînte. Am avut impresia că-l mai întîlnisem de cîteva ori, în călătoriile mele. A adus în mapa lui numeroase desene, printre care multe erau frumoase. Toate desenele i-au fost privite cu interes. Urmau să fie executate acum pe coli mai mari și în chip artistic.

După ce, în seara dinaintea plecării, am mai dat o raită pe la fermă, după ce în dimineața următoare am mai

trecut pragul lui Eustaţiu şi cei al soţilor grădinari, după ce le-am spus „cu bine" celor ai casei şi după ce mi-am luat rămas-bun de la amfitrionul meu şi de la Gustav, am coborît colina, şi am auzit dinspre grădină, şi dinspre tufişuri, şi dinspre semănături, stridentul concert primăvăratic al păsărilor.

7. ÎNTÎLNIREA

În timpul călătoriei mele spre ţinta aleasă am desenat o statuie frumoasă, pe care am găsit-o într-o firidă din zidul unui castel în ruine. Îmi scosesem în acest scop din raniţă blocul de desen, pe care acum îl duceam în permanenţă la mine. A fost singura întrerupere şi singurul popas în această călătorie.

Cînd am ajuns la ţintă, cel dintîi lucru pe care l-am făcut a fost să-mi organizez timpul mai cu socoteală decît înainte. N-am putut să nu recunosc că felul în care se executa munca zilnică în casa cu trandafiri mă influenţase puternic. Întrucît acolo timpul era la mare preţ şi prin urmare era gospodărit cu multă grijă, am început şi eu, cu toate că nici pînă atunci nu avusesem motive să-mi fac cine ştie ce mustrări, să-mi îndrept totuşi strădaniile, în mod mult mai ordonat decît înainte, înspre un singur ţel într-un anumit răstimp, nu ca pînă atunci, cînd, pradă unor impresii de moment, trecusem adesea de la un ţel la altul, aşa încît, deşi îmi dădusem toată osteneala, nu obţinusem întotdeauna rezultatul corespunzător strădaniei. Mi-am impus îndatorirea să cercetez în amănunţime o anumită zonă şi să nu neglijez pe parcurs absolut nimic esenţial, dar nici să nu amîn nimic pentru un eventual viitor mai propice, astfel încît, dacă pînă în epoca înfloririi trandafirilor nu voi fi gata cu toată zona planificată, să fiu gata cel puţin cu porţiunea cercetată efectiv pînă la acea dată şi să fiu în stare să interpretez rezultatele şi să le formulez cu precizie. Foarte curînd după începerea lucrărilor mi-am dat seama că mă întinsesem pe un spaţiu prea mare, dar tot foarte curînd mi-am dat seama şi de faptul că spaţiul mai restrîns, pe care l-aş fi parcurs, mi-ar

fi asigurat mai mult succes, decît dacă aş fi încercat să cuprind cam totul, timp îndelungat, aşa cum făcusem în trecut. La aceasta s-a mai adăugat şi o oarecare satisfacţie, pe care o resimţeam cînd vedeam cum se înlănţuie în ordine verigă cu verigă, în timp ce înainte aveam în faţă mai degrabă un material atrăgător, dar amorf, decît o configurare clară, rezultată din acel material.

Lăzile mi s-au umplut pe rînd şi s-au înşiruit una după alta. Călăuzelor mele şi hamalilor mei le-a sporit încrederea în mine. Au început să-mi fie simpatici, şi eu lor, încît s-a închegat treptat o voioasă camaraderie, iar munca a devenit plăcută şi prin urmare şi spornică. Adesea, cînd stăteam seara cu toţii la cîrciumă în jurul mesei mari, pătrate, de arţar, sau cînd, după ce au venit în sfîrşit zilele caniculare, în loc să stăm în jurul scîndurilor moarte ale mesei, stăteam afară, sub arţarii vii şi fremătători, în jurul cărora fusese dulgherită o masă de molift şi spre care dădeau numeroasele ferestre ale cîrciumii, oamenii mei îşi recapitulau ce se petrecuse în acea zi, ce se petrecuse de paisprezece zile încoace, ce treburi am dus noi la capăt, — căci ei aşa se exprimau : noi, — şi cîţi munţi au fost cutreieraţi. Curînd au început să şi înţeleagă, în felul lor, cum stau lucrurile, să discute şi să se ia la harţă în legătură cu evenimentele de pe munte şi să mă creadă în stare, dacă aş fi putut ţine minte unde îşi au obîrşia toate piesele adunate şi dacă aş fi putut măsura înălţimea şi grosimea munţilor, să reproduc muntele la scară mică pe o pajişte sau pe un cîmp. Le-am spus că asta este o parte a ţelului meu şi că, dacă muntele nu poate fi reprodus aidoma pe o pajişte sau pe un cîmp, va fi totuşi desenat pe hîrtie şi colorat în aşa fel, încît oricine se pricepe la lucrurile acestea, să aibă în faţa ochilor muntele, laolaltă cu tot ceea ce-l alcătuieşte. De aceea, nu numai memorez de unde provin mostrele şi în ce raporturi se află ele în munţi, ci le şi notez, ca să nu fie uitate, şi lipesc pe mostre şi etichete, pe care scriu tot ce trebuie. Aşezate în ordinea lor firească, mostrele sînt apoi dovada celor pictate pe hîrtie, sau pe hartă, cum i s-o fi spunînd documentului. Oamenii mei au fost de părere că am procedat foarte inteligent, căci în felul acesta, cine are nevoie de o piatră sau de orice altceva, pentru o construcţie sau pentru alt

scop, poate afla imediat, de pe hartă, unde se găsește ceea ce caută. Le-am spus că alt obiectiv este și posibilitatea de a putea deduce, din ceea ce se află în munți, cum au luat ei ființă.

Unul din oameni a fost de părere că munții n-au luat ființă, ci au existat încă de la facerea lumii.

— Ei și cresc, — a spus un altul, — fiecare piatră crește, fiecare munte crește, ca și celelalte creaturi. Numai că, — a adăugat el, fiind de felul lui cam hîtru, — ei nu cresc atît de repede ca ciupercile.

Așa discutau ei, îndelung și des, despre această problemă, și așa ne sfătuiam în legătură cu lucrurile noastre. Învățau prin simplul contact cu elementele muntelui și apoi, privindu-le mereu, își completau încetul cu încetul cunoștințele și și le corectau, și adesea zîmbeau ironic amintindu-și de cîte o idee sau părere greșită, pe care o avuseseră înainte.

Jurnalul meu, cu însemnările necesare pentru păstrarea ordonată a materialului, se tot lungea, iar filele i se tot înmulțeau, oferind perspectiva de a se putea întocmi o sinteză cuprinzătoare și ordonată, cînd vor veni zilele de iarnă sau orice alte zile de răgaz.

Duminicile sau în alte răstimpuri, cînd munca nu prea dădea ghes, se mai ivea și prilejul unor distracții îmbietoare și al unei odihne întremătoare.

Într-o zi am găsit o bucată de marmură, dintr-o varietate pe care nu-mi aminteam s-o fi văzut în casa cu trandafiri a amfitrionului meu. Avea trei culori, — albul cel mai pur, roz și galben-pai, — amestecate mărunt și atrăgător. Este o varietate dintre cele mai rare, iar aici se afla într-un bloc de o mărime cum nu mai văzusem niciodată. Am luat hotărîrea să-i dăruiesc amfitrionului meu această marmură. Am căutat să dobîndesc un drept de proprietate asupra blocului, și de îndată ce am izbutit am pus oamenii să-l disloce, fără să-l știrbească, și apoi să-l taie într-o formă regulată. S-a constatat că din acest material se putea confecționa un frumos blat de masă. Din alicăria rezultată am luat cu mine cîteva bucăți mai măricele, ca să pun să se mește rească din el tot felul de suveniruri. Am dispus să se facă din una din ele o plă-

cuță, șlefuită și lustruită, pentru ca amfitrionul meu să poată vedea cît mai clar desenul și coloritul marmurei.

Încheiaserăm o etapă, cînd în văi au început să se ivească micuții boboci ai trandafirilor. Chiar și păducelul, care crește la cîmp, în locuri ferite, sau pe coastele stîncoase ale munților, a început să-și preschimbe ghemotoacele în floarea frumoasă, dar simplă, considerată drept străbuna trandafirilor noștri. M-am hotărît așadar să mă aștern la drum spre casa cu trandafiri. În alți ani, cînd mă pregăteam să mă întorc acasă după o vară lungă, n-am resimțit, cred, niciodată, o plăcere mai mare, decît acum, cînd, după o trudă bine organizată, m-am pregătit să vizitez casa cu trandafiri, ca să mă bucur acolo de o scurtă, dar plăcută, ședere la țară.

Într-o după-amiază am urcat într-acolo și am găsit trandafirii, ce-i drept, nu în floare, dar într-atît de ticsiți de boboci, încît era de așteptat, peste puține zile, o bogată înflorire.

— Cum s-au schimbat toate ! — i-am spus proprietarului, după ce i-am dat binețe. — Cînd am plecat de aici astă-primăvară, totul era încă pustiu, și acum totul înfrunzește, înflorește și înmiresmează aproape cu aceeași îmbelșugare ca anul trecut, cînd am urcat întîia dată spre această casă.

— Da, — a răspuns el, — semănăm cu bogătașul care nu-și poate număra comorile. Primăvara faci cunoștință personal cu fiecare fir de iarbă care, printre cele dintîi, scoate sfielnic capul din glie, și îi observi cu grijă dezvoltarea, pînă cînd ajung să fie atît de multe, încît nici nu le mai iei în seamă și nici nu te mai gîndești cît de trudnic s-au ivit, ba nici măcar că din ele se face fîn, și nu te sinchisești cîtuși de puțin că de-abia în acest an au încolțit, ci te porți de parcă s-ar afla de cînd lumea acolo.

M-a călăuzit spre locuința care-mi fusese amenajată. În capul culoarului camerelor de oaspeți se aflau două camere care, prin spargerea unei uși, fuseseră preschimbate într-o singură locuință. Una din ele era foarte mare și avusese inițial menirea de a găzdui în același timp mai multe persoane. Acum era golită, și avea la pereți mese și rafturi, iar în mijloc o masă lungă, ca să-mi pot rîndui obiectele aduse eventual din munți. A doua cameră era

mai mică și fusese mobilată ca dormitor și cameră de zi. Bătrînul mi-a întins cheile locuinței. Apoi m-a dus să-mi arate, — în coliba de zid, situată nu departe în spatele atelierului de tîmplărie, la limita apuseană a grădinii, colibă folosită pe vremuri pentru lucrările de pietrărie, — o încăpere care fusese golită și în care puteam să-mi las, pînă una-alta, unele obiecte colecționate. Mi-a spus că dacă am nevoie de mai mult spațiu ar putea goli și mai mult, întrucît acum lucrările de pietrărie erau aproape încheiate, și rareori se mai taie, se mai șlefuiește sau se mai lustruiește cîte ceva. Am fost atît de mișcat de aceste atenții, încît aproape că nu m-am mai simțit în stare să-i mulțumesc. Nu înțelegeam ce merite îmi cîștigasem din partea bătrînului sau a anturajului lui, încît să mi se facă asemenea pregătiri. Un lucru a avut darul să mă liniștească : mi-am dat seama, din aceste măsuri, că nu eram un musafir nepoftit în casa lui, căci altminteri nu i-ar fi trecut prin gînd să le ia. Această convingere făgăduia să-mi ofere, în împrejurările date, o mult mai mare libertate de mișcare. Pînă la urmă tot i-am prezentat mulțumirile mele, pe care le-a primit cu plăcere.

După ce mi-am lepădat în locuința mea echipamentul de drumeție și s-au terminat primele convorbiri cu caracter general, am ținut să fac o plimbare metodică prin grădină. Am ieșit pe ușa secundară a casei, și cînd am ajuns în curticica îngrădită s-a apropiat de mine dulăul, dînd din coadă. Cînd am văzut că bătrînul Hilan mă recunoaște și-mi urează bun-venit, m-am bucurat ca un copil, căci am avut impresia că nu mai sînt un străin aici, ci că fac parte oarecum din familie.

A doua zi după sosirea mea și-a făcut apariția căruța cu bagajul meu și cu blocul de marmură. Am pus să fie descărcat bagajul și i-am predat amfitrionului meu blocul, precizîndu-i că, prin el, îi aduc o amintire de pe munte. Totodată i-am înmînat și plăcuța șlefuită, ca să poată cerceta amănunțit natura marmurei. A privit cu multă atenție blocul și apoi și plăcuța și a spus :

— Marmura aceasta este nemaipomenit de frumoasă, n-o am încă în colecția mea, iar blocul pare compact și fără crăpături, astfel că va fi cu putință o șlefuire fără

cusur ; mă bucur nespus că am ajuns în posesia acestei piese, şi-ţi mulţumesc din toată inima că mi-ai adus-o. Dar n-o pot folosi în casa mea, deoarece aici sînt montate numai piese colecţionate de mine însumi, şi deoarece realizarea unei astfel de colecţii şi catalogarea pieselor ei componente îmi procură atîta plăcere, încît nici pe viitor nu înţeleg să mă abat de la acest principiu. Totuşi, din marmura asta se va face cu siguranţă ceva vrednic de ea şi sper că şi pe placul dumitale, şi doresc ca prilejul folosirii ei să fie şi pentru dumneata şi pentru mine un izvor de bucurie.

Dealtfel, mă cam aşteptasem la o asemenea reacţie, aşa că m-am liniştit.

Marmura a fost cărată în coliba pietrarilor, ca să stea acolo pînă ce se va fi luat o hotărîre în privinţa ei. Am cerut ca celelalte bagaje ale mele să fie duse în locuinţa mea.

Vara umblam totdeauna îmbrăcat uşor, în haina de pînză de in, fie nealbită, fie în dungi. Pe cap purtam de obicei o pălărie uşoară de paie. Acum, ca să nu bat aici la ochi şi să mă deosebesc mai puţin de veşmintele simple ale locatarilor casei, mi-am scos din cufăr cîteva asemenea costume, precum şi o pălărie de paie, m-am îmbrăcat în unul din ele şi mi-am păstrat costumul de călătorie pentru o viitoare drumeţie.

În parte, amfitrionul meu fusese cel care introdusese pe proprietatea sa un port cam ciudat, iar în parte oamenii şi-l însuşiseră ei înşişi. Slujnicele casei se îmbrăcau în portul naţional ; numai acolo unde acesta era, ca în munţii noştri, mai lipsit de pitoresc, sau chiar mai urît, proprietarul casei îl modificase şi îl şi înzestrase cu mici adaosuri, care mi s-au părut frumoase. La început adaosurile întîmpinaseră împotrivire, dar întrucît fuseseră dăruite de către domnul bătrîn şi oamenii nu voiau să-l supere, au fost acceptate, iar mai tîrziu au ajuns să fie nu numai pizmuite de către femeile din împrejurimi, ci şi imitate. Bărbaţii care slujeau în casă sau munceau la fermă sau în grădină purtau veşminte de pînză de in vopsită, numai că aceasta nu era atît de închisă la culoare cum se obişnuieşte la noi, în munţi. Vara, nu purtau o scurtă sau alt soi de haină, ci umblau doar în cămaşă, iar în jurul gî-

tului îşi legau, nu prea strîns, o basma. Pe cap, unii nu purtau nimic, ca stăpînul casei, iar alţii purtau obişnuita pălărie de paie. Eustaţiu părea că nu imită pe nimeni la îmbrăcăminte, ci că şi-o alege el însuşi. Purta şi el haine de pînză de in în dungi, de cele mai multe ori ruginie cu cenuşiu sau cu alb ; dar dungile erau aproape de un lat de palmă, sau întreaga ţesătură nu avea decît două culori : jumătate din lungime era cafenie şi jumătate albă. Uneori purta o pălărie de paie, alteori umbla cu capul neacoperit. Muncitorii lui aveau costume asemănătoare, pe care arareori se putea vedea o pată, căci la lucru purtau şorţuri mari verzi. Dintre toţi aceşti oameni se distingeau grădinarul şi grădinăreasa, care se îmbrăcau numai în haine albe ca zăpada.

Le-am arătat amfitrionului meu şi lui Eustaţiu desenul pe care îl făcusem după statuia din firida zidului. S-au bucurat că acord atenţie unor asemenea lucruri şi au spus că aceeaşi imagine se găseşte şi printre desenele lor, numai că în clipa de faţă se află, împreună cu alte planşe, afară din casă.

Am privit acum tot ceea ce anul trecut, în acelaşi anotimp, îmi păruse neobişnuit în grădină şi pe cîmp. Frunzele copacilor, foile verzei şi ale celorlalte legume, şi nu numai cele din grădina casei cu trandafiri, dar şi cele din împrejurimile imediate, precum şi din împrejurimile relativ mai îndepărtate, nu erau roase de omizi. În timpul călătoriei mele încoace îmi îndreptasem anume atenţia asupra acestei chestiuni. Totuşi, grădina nu era lipsită de frumoasa podoabă a fluturilor, deoarece, pe de o parte, păsările nu puteau să devoreze omidă cu omidă, iar pe de altă parte, vîntul aducea în grădina noastră aceste frumoase flori vii, sau veneau ele singure încoace, în pribegiile pe care le întreprind uneori pe distanţe mari.

Cîntecul păsărilor mi s-a părut din nou ciudat, ca şi anul trecut, şi din nou grozav de duios. Datorită faptului că, în libertate, păsările se află la felurite depărtări, astfel că sunetele produse de ele ajung la urechile noastre cu intensitate inegală, şi că din cînd în cînd se mai şi întrerup, deoarece cîntăreţele au între timp tot felul de treburi, — să ciugulească ceva, sau să-şi supravegheze puii, — se iscă o duioşie fermecătoare, ca într-o pădure,

în timp ce păsările chiar cele mai meștere la cîntat, dacă sînt puse în numeroase colivii înghesuite unele în altele, nu fac decît hărmălaie. Totodată, datorită faptului că în grădină păsările stau totuși mai aproape una de alta decît în pădure, timbrul lor este mai împlinit, pe cînd în pădure este uneori subțiratic și stingher. Am văzut cuiburile păsărilor, le-am cercetat și am făcut cunoștință cu deprinderile acestor viețuitoare.

M-am instalat în camerele mele și am scos cărțile și hîrtiile aduse cu mine, ca să citesc și să fac însemnări. Am pus și pe masa cea mare și pe poliţele de pe pereți unele obiecte mai mărunte, mai cu seamă niște fosile sau alte vestigii interesante, ca să le am la îndemînă. Gustav venea des la mine, manifesta interes pentru aceste lucruri, îi explicam cîte ceva, iar amfitrionul meu se bucura cînd mă vedea că-i vorbesc flăcăului despre știința mea, fie cu o carte în mînă sub teii umbroși din grădină, fie fără carte, în plimbări lungi, căci bătrînului îi mai plăcea foarte mult mișcarea. Gustav îmi povestea în schimb despre știința lui, iar eu, deși vorbea despre lucruri pe care le cunoșteam prea bine, îl ascultam cu bunăvoință. Răstimpurile în care nu aveam treabă și eram singur le petreceam în plimbări pe cîmp, sau dînd o raită pe la atelierul de tîmplărie, sau în seră, sau la cactuși.

Holdele unduitoare, pe care le găsisem anul trecut în jurul acestei gospodării, unduiau și anul acesta și se făceau din zi în zi tot mai frumoase, mai dese și mai îmbelșugate ; grădina se înveșmînta în mulțimea frunzelor ei și a fructelor în curs de dezvoltare ; cîntecul păsărilor suna parcă din ce în ce mai fermecător și părea să umple tot mai mult crengile, iar în cele din urmă aceste viețuitoare sperioase au început să mă cunoască, primeau hrană din mîna mea și nu se mai fereau de mine. Încetul cu încetul am făcut cunoștință cu toți slujitorii și le spuneam pe nume, ei erau prietenoși, și cred că se purtau frumos cu mine, deoarece vedeau că stăpînul lor îmi este binevoitor.

Trandafirii propășeau văzînd cu ochii și așteptau cu miile clipa în care aveau să-și deschidă bobocii. Ajutam adesea la îngrijirea acestor flori și eram de față cînd se controlau operațiile impuse de întreținerea lor și cînd se

verifica dacă se află în perfectă stare. Îmi plăcea, de asemenea, să asist cînd se controlau alte munci, de pildă cînd se lucra pe pajişti, sau în pădure, unde copacii doborîţi iarna erau acum tăiaţi, fie brut, pentru foc, fie în dimensiuni precise, pentru construcţii sau pentru lucrările de tîmplărie. Atunci cînd bătrînul şi Gustav păşeau lîngă mine cu capul descoperit, îmi ţineam adesea în mînă pălăria de paie, şi trebuie să mărturisesc că aerul îmi adia cu mult mai plăcut prin păr, decît cînd părul îmi era reţinut pe creştet de o pălărie, şi că, datorită cîrlionţilor, capul descoperit îmi era ferit de arşiţă la fel de bine ca de o pălărie.

Într-o zi, în timp ce mă aflam în camera mea, am auzit zgomotul unei trăsuri care se apropia de casă. Nu ştiu de ce, dar am coborît ca să văd sosirea trăsurii. Cînd am ajuns la grilaj, trăsura se şi oprise în dreptul lui. Fusese trasă pînă acolo de doi cai murgi, vizitiul mai era pe capră şi părea să fi oprit chiar atunci. În faţa portierei trăsurii, cu spatele spre mine, stătea amfitrionul meu, lîngă el Gustav, şi alături de acesta Caterina şi două slujnice. Trăsura nu fusese încă deschisă ; era o trăsură vitrată închisă, şi avea în partea dinăuntru a ferestrelor perdele verzi de mătase, netrase deoparte. O clipă după sosirea mea, amfitrionul meu a deschis portiera trăsurii şi i-a oferit unei femei mîna, ca să-i ajute să coboare. Femeia purta un văl la pălărie, dar şi-l dăduse peste cap, încît i se vedea chipul. Era o femeie în vîrstă. În clipa în care am zărit-o mi-a venit în minte comparaţia pe care o făcuse cîndva amfitrionul meu între unele femei pe cale de a îmbătrîni şi trandafirii în curs de ofilire : „Ele se aseamănă cu aceşti trandafiri. Chiar dacă chipul lor este brăzdat de nenumărate riduri, mai stăruie totuşi, printre riduri, graţia şi o culoare plăcută, nespus de frumoasă", spusese el, şi aşa era această femeie. Deasupra numeroaselor ei riduri fine stăruia o îmbujorare atît de discretă şi de gingaşă, încît nu puteai să n-o îndrăgeşti şi să n-o socoteşti un trandafir al acestei case, mai frumos, în ofilirea lui, decît trandafirii înfloriţi recent. Avea, sub frunte, doi ochi negri, foarte mari, de sub pălărie îi ieşeau două şuviţe de păr argintiu, subţiri de tot, iar gura ei era nespus de fermecă-

toare și de frumoasă. A coborît de pe scara trăsurii și a spus :

— Bună ziua, Gustav !

La aceste cuvinte, bătrînul s-a înclinat către dînsa, ea și-a înclinat fața spre el, și buzele amîndurora s-au sărutat în chip de salut de bun-venit.

După această femeie a coborît din trăsură o a doua. Purta și ea un văl în jurul pălăriei și și-l dăduse și ea peste cap. De sub pălărie îi ieșeau niște cîrlionți castanii, obrazul ei era neted și fin : era o fată. Sub frunte avea și ea ochi negri și mari, iar gura ei era plină de grație și nespus de prietenoasă. Fata mi s-a părut extraordinar de frumoasă. N-am fost în stare să mă mai gîndesc la altceva, deoarece mi-am amintit brusc că este necuviincios să stau după grilaj și să mă uit la musafiri cum coboară din trăsură, în timp ce gazdele stau cu spatele la mine și n-au habar de prezența mea. M-am întors, am luat-o pe după colțul casei și m-am înapoiat în camera mea de zi.

După cîtva timp, auzind pași și voci, mi-am dat seama că străbat cu toții, prin fața ușii camerei mele, tot lungul culoarului, ca să se ducă pesemne în încăperile frumoase din aripa estică a casei.

Ce s-a întîmplat, după aceea cu trăsura, dacă au mai coborît dintr-însa una sau două persoane, nu aveam de unde să știu, fiindcă n-am mai vrut să mă uit nici măcar pe fereastră. Dar am putut să-mi dau seama, după vorbele și vociferările oamenilor, că mai multe obiecte fuseseră descărcate și cărate în casă. Într-un tîrziu am auzit și trăsura că pleacă ; pesemne că o duceau la fermă.

Am continuat să stau pe scaun în fundul camerei. Nici nu m-am apropiat de fereastră, nici nu m-am dus în grădină, nici n-am ieșit măcar din cameră, cu toate că o bună bucată de timp se scursese în liniște și tăcere. Am vrut să citesc sau să scriu, dar nici de asta n-am fost în stare.

În sfîrșit, după cîteva ceasuri, a venit Caterina și mi-a spus că domnul bătrîn mă roagă să mă duc în sufragerie, unde sînt așteptat.

Am coborît.

Cînd am intrat am văzut că amfitrionul meu stătea într-un fotoliu la masă, iar lîngă el Gustav. Pe latura opusă a mesei stătea femeia. Scaunul ei era însă un pic deplasat

de la locul lui și întors spre ușa prin care intrasem. În spatele ei și puțin mai într-o parte stătea pe alt scaun fata.

Erau acum cu totul altfel îmbrăcate decît atunci cînd le văzusem coborînd din trăsură. În locul pălăriilor de oraș, pe care le purtaseră, capul le era acoperit acum de pălării de paie cu boruri nu prea late, atîta doar cît să facă destulă umbră, iar rochiile lor erau făcute dintr-o stofă simplă, de culoare pastelată deschisă, și lipsite de zorzoane, după cum nici croiala nu avea nimic bătător la ochi, nici rusticitate ostentativă, nici înfățișare prea strict urbană.

În preajmă stăteau mai mulți slujitori, iar Caterina, care mă adusese încoace, intrase și ea după mine în cameră și li se alăturase slujnicelor prezente acolo. Pînă și grădinarul Simion era de față.

Cînd am ajuns în apropierea mesei, amfitrionul meu s-a sculat, a ocolit masa, m-a condus dinaintea femeii și a spus :

— Dă-mi voie să ți-l prezint pe tînărul despre care ți-am vorbit.

După aceea s-a întors spre mine și a spus :

— Dînsa este Matilda, mama lui Gustav.

Ea n-a spus nimic, ci și-a ațintit pentru o clipă ochii mari spre mine.

Bătrînul a arătat-o apoi cu mîna pe fată și a spus :

— Dînsa e Natalia, sora lui Gustav.

Nu știu dacă obrajii fetei erau de felul lor atît de roșii sau dacă roșise ea atunci. Eram foarte intimidat și n-am fost în stare să scot nici o vorbă. Mi s-a părut extrem de ciudat faptul că acum, cînd numele îi erau aproape indispensabile, bătrînul nici nu m-a întrebat de al meu, nici nu l-a rostit pe cel al femeilor. Pînă să mă dumeresc dacă odată cu plecăciunea pe care o făcusem mai trebuie sau nu să spun ceva, bătrînul a continuat :

— Dumnealui a devenit un agreabil colocatar al nostru și ne dăruiește o parte din timpul dumisale în singurătatea noastră de la țară. Se străduiește să cerceteze munții și șesurile și să-și aducă o contribuție la cunoașterea fondului existent originar și la elaborarea istoriei transformărilor. Cu toate că înfăptuirile și înnoirile lumii sînt mai degrabă treaba bărbatului matur și a bătrînului, osîrdia temeinică

îi stă bine și tînărului, chiar și atunci cînd ea nu este atît de certă și de hotărîtă ca în cazul de față.

— Prietenul meu mi-a vorbit despre dumneata, — mi-a spus cucoana, privindu-mă din nou cu ochii ei negri și strălucitori, — Mi-a povestit că ai stat la el anul trecut, că l-ai vizitat astă-primăvară, și că i-ai făgăduit să-ți petreci din nou cîtva timp în această casă în epoca înfloririi trandafirilor. Fiul meu mi-a vorbit și el foarte des despre dumneata.

— Se pare că nu-i displace să se afle printre noi, — a spus amfitrionul meu, — deoarece chipul, cel puțin, i-a rămas la fel de voios, atît cu prilejul vizitei precedente, cît și cu prilejul celei de acum.

În timp ce vorbea mi-am revenit și am spus :

— Cu toate că vin din metropolă, n-am întreținut decît foarte puține relații și de aceea nu știu cum trebuie să mă comport față de persoane străine. În această casă am fost primit cu brațele deschise, cînd, din greșeală, m-am temut de o furtună și am urcat pînă aici în căutare de adăpost, și am fost poftit cu bunăvoință să mai vin, ceea ce am și făcut. În scurtă vreme a început să-mi fie tot atît de drag să stau aici, ca acasă la scumpii mei părinți, unde domnește aceeași ordine și rînduială ca aici. Dacă nu incomodez și dacă nu le displac celor ai casei, spun cu inima deschisă, deși nu știu dacă se cuvine s-o spun, că voi veni întotdeauna bucuros încoace cînd voi fi invitat.

— Păi ești invitat, — a răspuns amfitrionul meu, — iar după cum ne purtăm cu dumneata îți poți da seama că ești din toată inima binevenit. Acum, atît mama lui Gustav cît și sora lui vor petrece cîtva timp în această casă. Încă nu știu cum are să se desfășoare viața noastră. N-ai vrea să iei loc cîteva minute lîngă mine și să aștepți pînă își prezintă urările de bun-venit toți cei aflați aici ?

S-a întors la locul lui, ocolind din nou masa, iar eu l-am urmat. Gustav mi-a făcut loc lîngă tatăl său adoptiv și m-a privit plin de bucuria resimțită de orice fiu care, pe meleaguri străine, primește vizita mamei sale.

Natalia n-a rostit nici un cuvînt.

Acum, de îndată ce le-am privit mai atent pe cele două femei, am recunoscut că în fața mea se află într-adevăr

mama și sora lui Gustav : amîndouă aveau aceiași ochi negri și mari ca și Gustav, amîndouă aceleași trăsături ale feței, iar Natalia mai avea și cîrlionții castanii ai lui Gustav, în timp ce ai mamei etalau argintiul vîrstei. Acum, părul mamei, aranjat cu gust, forma, de-o parte și de alta a frunții, o fîșie mult mai lată decît sub pălăria de paie, purtată în timpul călătoriei.

Pe cînd ne ocupam locurile, menajera Caterina a venit în fața Matildei, care i-a spus :

— De o mie de ori bun-găsit, Caterino. Îți mulțumesc : îi oblăduiești cu credință pe stăpînul tău și pe fiul meu și le porți cu mare luare-aminte de grijă. Îți mulțumesc din suflet. Ți-am adus un mic dar, ca amintire. Ți-l dau numaidecît.

După ce Caterina a făcut un pas înapoi, după ce toți ceilalți s-au apropiat și s-au închinat și după ce cîteva slujnice i-au sărutat Matildei mîna, aceasta a spus :

— Vă spun tuturor, din toată inima : bun-găsit. Cu toții aveți grijă de stăpîn și de fiul său adoptiv. Bine te-am găsit, Simion ; bine te-am găsit, Clara. Vă mulțumesc tuturor, și v-am adus fiecăruia cîte ceva, ca să vedeți că, în afecțiunea mea, n-am uitat pe nimeni. Dealtfel nu e vorba, bineînțeles, decît de niște fleacuri.

Oamenii și-au repetat plecăciunile, unii și sărutul mîinii, și au plecat. Făcuseră o plecăciune și dinaintea Nataliei, care le răspunsese cu multă prietenie.

După plecarea lor, Matilda i-a spus lui Gustav :

— Ți-am adus și ție ceva ce nădăjduiesc că-ți va face plăcere. Nu spun încă ce anume. Nu este însă un dar definitiv, și trebuie să-l întrebăm mai întîi pe tatăl tău adoptiv dacă ai voie să-l folosești pe de-a-ntregul sau numai în parte, sau deloc încă.

— Îți mulțumesc, mamă, — a răspuns fiul. — Ce bună ești, dragă mamă ! Știu despre ce e vorba, și așa cum va spune tatăl meu adoptiv, întocmai așa voi face.

— Prea bine, — a răspuns ea.

După aceste cuvinte s-au sculat toți în picioare.

— Ai venit anul acesta într-un moment cît se poate de potrivit, Matildo, — a spus amfitrionul meu. — N-a în-

florit încă nici un singur trandafir, dar toți sînt gata să înflorească.

Între timp ne apropiaserăm de ușă, iar amfitrionul meu m-a rugat să rămîn cu ei.

Am ieșit cu toții prin grilajul verde și ne-am dus spre terenul acoperit cu nisip din fața casei. Slujitorii păreau să fi avut din vreme cunoștință de această intenție, deoarece doi dintre ei au adus un fotoliu încăpător și l-au pus, la oarecare depărtare, cu fața spre trandafiri.

Matilda s-a așezat în fotoliu, și-a împreunat mîinile în poală și a privit trandafirii.

Noi am rămas în picioare în preajma ei : Natalia în stînga ei, alături de ea Gustav, amfitrionul meu în spatele fotoliului, iar eu, ca să nu fiu prea aproape de Natalia, în dreapta și nițel mai retras.

Matilda, după ce a stat în fotoliu o bună bucată de timp, s-a sculat, și atunci am plecat cu toții de pe terenul cu nisip.

Ne-am îndreptat acum spre atelierul de tîmplărie. Eustațiu nu luase parte la obștească urare de bun-venit din sufragerie. Pesemne că era socotit artist, căruia i se cuvine o vizită. După comportarea tuturor mi-am dat seama că într-adevăr așa stau lucrurile și că toți socotesc că așa este corect. Eustațiu știa asta, cu siguranță, căci aștepta în fața ușii, împreună cu oamenii lui, acum fără șorțuri verzi, ca să-i întîmpine pe vizitatori. Matilda le-a mulțumit cu amabilitate tuturor pentru urări, i s-a adresat cu căldură lui Eustațiu, l-a întrebat de sănătatea lui și a oamenilor lui, de lucrările și de strădaniile lor, și a pomenit de unele realizări din trecut, ceea ce n-am prea înțeles, deoarece îmi erau necunoscute. După aceea am intrat toți în atelier, unde Matilda a examinat fiecare loc de muncă în parte. În camera lui Eustațiu l-a rugat pe acesta să-i arate, în timpul șederii ei mai îndelungate în casa cu trandafiri, unele lucrări, și să i le explice mai pe larg.

De la atelierul de tîmplărie ne-am îndreptat spre locuința grădinarului, unde Matilda a schimbat cîteva cuvinte cu bătrînul grădinar și cu soția lui.

Apoi ne-am dus la seră, la ananași, la cactuși și în grădină.

Matilda părea să cunoască toate locurile cu de-amănuntul ; s-a uitat curioasă la răzoarele unde nădăjduia să găsească anumite flori, a cercetat unele dispozitive cunoscute de ea dinainte, ba chiar a tras cu coada ochiului şi spre nişte tufişuri, în care se mai putea aştepta să dea de cuibul vreunei păsări. Nu i-au scăpat neobservate micile modificări faţă de trecut şi a întrebat de cauza lor. Astfel am ajuns, străbătînd întreaga grădină, pînă la cireşul cel falnic şi la popasul cîmpenesc. Acolo s-a mai întreţinut cîteva minute cu amfitrionul meu despre recoltă şi despre relaţiile cu vecinii.

Natalia a vorbit extrem de puţin.

După ce ne-am întors în casă, ne-am îndreptat spre camerele noastre, deoarece se apropia masa de prînz. Amfitrionul meu mi-a spus din capul locului că nu trebuie să mă schimb pentru masa de prînz, deoarece asta nu intră în obiceiurile casei, nici chiar cînd iau parte oaspeţi străini, aşa că n-aş face altceva decît să bat la ochi.

I-am mulţumit pentru indicaţie.

Cînd am coborît în sufragerie, la ora douăsprezece, i-am găsit într-adevăr pe toţi cu veşmintele neschimbate. Amfitrionul meu purta hainele sale de toate zilele, iar cucoanele aceleaşi rochii în care făcuseră plimbarea. Gustav şi cu mine eram îmbrăcaţi ca de obicei.

În capul mesei se afla un scaun mai măricel, iar dinaintea lui, pe masă, un vraf de farfurii. După o rugăciune mută, amfitrionul meu a condus-o pe Matilda la acel scaun, pe care ea l-a ocupat numaidecît. În stînga ei a luat loc amfitrionul meu, în dreapta ei, alături de amfitrionul meu Natalia, iar lîngă ea Gustav. M-a frapat faptul că o condusese pe Matilda în chip de musafir de frunte spre locul cu farfuriile, ocupat în casa părinţilor mei de mama, care îi servea de acolo pe ceilalţi. Aici, însă, se statornicise pesemne acest obicei ; pentru că, într-adevăr, Matilda a început de îndată să umple pe rînd cu supă farfuriile, pe care o jupînească tînără la ducea la locul fiecăruia.

Întregul ritual m-a făcut să mă simt grozav de bine. Am avut impresia că pînă în clipa de faţă lipsise. În casa cu trandafiri se instaurase acum acea atmosferă familiară,

datorită căreia locuința părinților mei îmi fusese întotdeauna atît de dragă și de îmbietoare.

Mîncarea a fost la fel de simplă ca în toate zilele pe care le petrecusem în casa cu trandafiri.

Conversația a fost sinceră și serioasă, iar amfitrionul meu a condus-o cu neprefăcută voioșie și seninătate.

După masă a apărut un coș mare, adus în sufragerie de Arabela, slujnica Matildei, care venise odată cu cucoanele, dar pe care n-am văzut-o cînd a coborît. În afară de coș a mai fost adus un balot, învelit în hîrtie cenușie și legat cu șnururi frumoase, și a fost așezat pe două scaune de lîngă perete. În coș se aflau darurile pe care Matilda le adusese personalului și care au fost acum despachetate. Mi-am dat seama că această împărțire de daruri era uzuală și că avea loc adesea. Slujitorii au intrat, și fiecare dintre ei a primit cîte ceva pe potrivă : fetele, o basma neagră de mătase, sau un șorț, sau o ștofă de rochie, iar bărbații, un rînd de nasturi de argint pentru o jiletcă, sau o cataramă strălucitoare pentru panglica de la pălărie, sau un portmoneu lucrat cu gust. Grădinarul a primit ceva învelit în niște foi de metal foarte subțiri. Am bănuit că era un soi de tutun mai deosebit, pentru prizat.

După ce toate au fost împărțite, după ce cu toții au mulțumit din adîncul inimii și au ieșit din cameră, Matilda a arătat balotul care mai zăcea încă pe scaune și a spus :

— Gustav, vino încoace !

Adolescentul s-a sculat în picioare și s-a dus spre ea, ocolind masa. Matilda l-a luat de mînă, zîmbind prietenos, și i-a spus :

— Ceea ce se mai află aici, îți aparține. M-ai rugat încă de multă vreme să-ți fac acest dar, însă tot de multă vreme am fost nevoită să ți-l refuz, pentru că nu era încă pentru tine. Sînt operele lui Goethe. Acum îți aparțin. Multe dintre ele sînt pentru o vîrstă mai coaptă, ba chiar pentru cea mai coaptă. Tu nu poți să stabilești care dintre volume este bine să le citești acum și în ce ordine, și pe care trebuie să ți le păstrezi pentru mai tîrziu. Tatăl tău adoptiv, numeroaselor binefaceri pe care i le datorezi, are s-o mai adauge și pe aceea că va face alegerea în locul tău, iar tu

ai să-i dai ascultare și în această privință, așa cum i-ai dat ascultare și pînă acum.

— Negreșit, dragă mamă, așa am să fac, negreșit, — a spus Gustav.

— Cărțile nu sînt tocmai nou-nouțe și frumos legate, așa cum poate că te aștepți, — a continuat ea. — Sînt aceleași cărți ale lui Goethe pe care le-am citit și eu cu încîntare și cu durere, în atîtea ceasuri de noapte și în atîtea ceasuri de zi, și care adesea mi-au adus mîngîiere și liniște sufletească. Sînt cărțile mele cu operele lui Goethe, pe care acum ți le dau ție. Mi-am zis că dacă, în afară de conținutul lor, mai găsești în ele și mîna mamei tale, s-ar putea să-ți fie mai dragi decît dacă o găsești numai pe cea a legătorului și a tipografului.

— O, îmi sînt mai dragi, mult mai dragi, scumpă mamă, —a răspuns Gustav. — Le știu : sînt cărțile legate în piele castanie catifelată, cu ornamente fine, aurite, pe cotor, și cu litere elegante în mijlocul ornamentelor aurite. Te-am văzut atît de des cufundată în lectura lor ! De aceea te-am rugat în repetate rînduri să-mi procuri și mie asemenea cărți.

— M-am gîndit că ție îți sînt mai de folos, — a spus Matilda. — și de aceea ți le-am dat. Dar deoarece țin foarte mult ca, în zilele cîte mi-au mai rămas de trăit, să mai citesc și eu din operele acestui om excepțional, am să mi le cumpăr din nou. Pentru mine, cele noi au aceeași însemnătate ca și cele vechi. Tu, însă, ia-ți-le în primire pe ale tale și pune-le bine în locul ce ți-a fost pregătit în acest scop.

Gustav i-a sărutat mîna și și-a pus brațul, într-un gest de timidă tandrețe, pe umărul veșmîntului ei. Apoi, fără să spună nici un cuvînt, s-a îndreptat spre pachetul de cărți și a început să-i dezlege sfoara.

După ce a izbutit s-o dezlege și după ce a scos cărțile din hîrtiile în care fuseseră învelite și a răsfoit cîteva volume, s-a apropiat brusc de noi, cu o carte în mînă, și a spus :

— Dar uite, mamă, unele rînduri sînt subliniate cu un creion foarte ascuțit, și cu același creion foarte ascuțit sînt scrise, de mîna dumitale, niște însemnări pe margine.

Aceste însemnări sînt proprietatea dumitale, ele nu sînt cuprinse în cărțile nou cumpărate, și socot că n-am voie să te lipsesc de bunul dumitale.

— Dar ți-l dau ție, — a răspuns ea, — ți-l dau din toată inima, ție, care locuiești departe de mine și care în viitor ai să locuiești probabil încă și mai departe de mine. Cînd ai să citești aceste cărți, ai să citești inima poetului și inima mamei tale, care, deși, ca valoare, este cu mult mai prejos decît cea a poetului, are pentru tine neasemuita întîietate că e inima mamei tale. Cînd am să citesc pasajele pe care le-am subliniat, am să mă gîndesc că aici îți aduci tu aminte de maică-ta, și cînd privirea are să-mi parcurgă paginile pe care am așternut însemnări pe margine, am să văd în închipuire privirea ta, care va trece aici de la cuvintele tipărite la cele scrise de mînă și va avea dinainte scrisul aceleia care este cea mai bună prietenă a ta pe lumea asta. În felul acesta, cărțile vor fi de-apururi o legătură între noi, oriunde ne-am afla. Sora ta Natalia stă cu mine și-mi aude mai des decît tine spusele, iar eu îi aud deopotrivă de des glasul drag și-i privesc chipul luminos.

— Nu, nu, mamă, — a spus Gustav, — nu pot să iau cărțile, v-aș lipsi de ele pe tine și pe Natalia.

— N-avea grijă, Natalia are să primească altceva, — a răspuns Matilda. — Ți-am mai explicat că nu ne lipsești de ele. De-altfel, am luat de mult hotărîrea, bine chibzuită, să-ți dăruiesc aceste cărți.

Gustav nu s-a mai împotrivit. I-a cuprins mamei sale dreapta cu amîndouă mîinile, i-a strîns-o, i-a sărutat-o și s-a întors la cărți.

După ce le-a despachetat pe toate, a chemat un slujitor și l-a pus să i le ducă în locuința sa.

Fusese plănuit ca după prînz să ne răspîndim, și fiecare să-și petreacă timpul după pofta inimii.

În cursul episodului cu cărțile nu izbutisem să privesc chipul Nataliei, ca să aflu ce se petrece în sufletul ei și ce i se oglindește în trăsături. Nu puteam decît să presupun că este pătrunsă de un simțămînt de deplină încuviințare față de hotărîrea maică-si. Dar după ce ne-am sculat de la masă, după ce am rostit rugăciunea mută și ne-am înclinat, pe rînd, unul în fața altuia, în timp ce-mi țineam privirea

atîntită numai spre bătrînul meu amfitrion şi spre Matilda, şi cînd ne pregăteam să ieşim din cameră, iar Natalia l-a luat de braţ pe Gustav şi s-au întors amîndoi, fratele şi sora, ca să se îndrepte spre uşă, am îndrăznit să-mi înalţ privirea către oglinda în care nu se putea să n-o văd. Dar n-am văzut aproape nimic altceva decît imaginea celor patru ochi negri, absolut identici între ei.

Am ieşit cu toţii în aer liber.

Amfitrionul meu şi Matilda s-au îndreptat spre o clădire gospodărească.

Natalia şi Gustav s-au dus în grădină. Gustav i-a arătat Nataliei diferite lucruri, la care ţinea, sau care îl încîntau, iar ea şi-a manifestat, bineînţeles, interesul de soră faţă de preocupările fratelui iubit, chiar dacă nu înţelegea prea bine acele preocupări, pe care, dacă ar fi fost vorba numai de ea, nu şi le-ar fi însuşit. La fel se comporta dealtfel şi Clotilda cu mine, în casa părinţilor mei.

Am rămas la intrarea casei şi i-am urmărit cu privirea pe Gustav şi pe Natalia, pînă ce mi-au dispărut din cîmpul vizual. Pentru o clipă i-am mai zărit : se uitau cu atenţie într-un tufiş. Mi-am zis că Gustav i-a arătat Nataliei vreun cuib de pasăre, şi că ea se uită cu interes la minuscula familie cu pene. În altă clipă au zăbovit lîngă flori şi le-au privit. Într-un tîrziu n-am mai văzut nimic. Rochia de culoare deschisă a Nataliei dispăruse printre arbori şi arbuşti, cîteva pete sclipitoare au mai devenit din cînd în cînd vizibile, şi apoi nimic. După aceea m-am urcat în camerele mele.

Aveam impresia că o mai văzusem undeva pe fata asta, dar întrucît mă ocupasem pînă atunci cu mult mai mult de obiecte neînsufleţite sau de plante, decît de oameni, îmi lipsea îndemînarea de a aprecia oameni, nu eram în stare să ţin minte trăsăturile feţei lor, să mi le întipăresc şi să le compar ; de aceea n-am putut nici să-mi aduc aminte unde aş mai fi putut-o vedea pe Natalia.

Am rămas toată după-amiaza în locuinţa mea.

De îndată ce văpaia zilei, care fusese perfect senină, s-a mai potolit, am fost invitat la o plimbare. Luau parte : amfitrionul meu, Matilda, Natalia, Gustav şi eu. Am străbătut cu toţii o porţiune a grădinii. Amfitrionul meu, Ma-

tilda și cu mine am alcătuit un grup, deoarece mă atrăseseră în conversația lor, și am mers unul lîngă altul, acolo unde lățimea cărării acoperite cu nisip ne-a îngăduit. Celălalt grup era alcătuit din Natalia și Gustav, care mergeau cu un număr măricel de pași înaintea noastră. Conversația noastră a avut ca subiect mai întîi grădina și feluritele ei părți componente, care se succedau, alcătuind un întreg agreabil și binefăcător, apoi casa și unele ornamentații din interiorul ei, apoi s-a extins la ogoare, din nou încărcate de belșugul care avea să-i ajute pe oameni să mai treacă un an, și a cuprins în sfîrșit țara, unele aspecte bune ale ei, și altele care se cereau îmbunătățite. Am urmărit cu privirea cele două făpturi înalte, care mergeau înaintea noastră. Gustav mi s-a părut în ziua aceea pe deplin matur. Văzîndu-l alături de sora lui am constatat că e mai înalt decît dînsa. Această impresie m-a încercat de cîteva ori. Dar dacă el era mai înalt, boiul ei era mai gingaș, iar ținuta ei mai grațioasă. Ca și tatăl lui adoptiv, Gustav nu avea altceva pe creștet decît belșugul cîrlionților săi castanii și deși, iar atunci cînd Natalia și-a scos pălăria de paie, pe care o purta aidoma maică-si, și și-a atîrnat-o de braț, am văzut că buclele ei aveau exact culoarea celor ale lui Gustav, și cînd fratele și sora, care păreau a se iubi mult, au mers foarte aproape unul de altul, mi s-a părut, de departe, că văd o singură revărsare de păr castaniu și strălucitor, și că cele două făpturi se despart numai de la gît în jos.

Am ieșit cu toții pe poarta care ducea spre fermă, dar n-am intrat în fermă, ci am făcut un ocol mare prin ogoare și ne-am urcat apoi, pieziș, înapoi spre casă, trecînd peste povîrnișul sudic al colinei.

Deoarece zilele erau foarte lungi, rumeneala amurgului mai lumina, atunci cînd ne-am sculat de la cină, care se servea întotdeauna exact la aceeași oră, așa că am ieșit în seara aceea în grădină după cină. Ne-am suit spre cireșul cel falnic. Acolo ne-am așezat pe laviță. Amfitrionul meu și Matilda stăteau la mijloc, astfel că fețele lor erau îndreptate în jos, înspre grădină. În stînga amfitrionului meu stăteam eu, în dreapta Matildei stăteau Natalia și Gustav. Văzduhul se întuneca din ce în ce, o lumină palidă se așternuse deasupra vîrfurilor copacilor din grădină, care

amuțise, și deasupra acoperișului casei. Conversația era veselă și liniștită, iar copiii își întorceau mereu chipurile spre stînga, ca să audă ce se vorbește și să arunce din cînd în cînd și ei cîte un cuvînt.

De îndată ce stelele s-au aprins pe cer una după alta, iar în adîncurile tufișurilor din grădină s-a instaurat bezna deplină, am intrat în casă și apoi în camerele noastre.

Eram foarte trist. Mi-am pus pe masă pălăria de paie, mi-am lepădat haina și m-am uitat prin una din ferestrele deschise. Acum n-a mai fost ca atunci cînd am privit pentru întîia oară, din această casă, întunericul nopții, prin fereastra deschisă, peste spalierul cu trandafiri. Pe cer nu se adunaseră nori, care să-l străbată în anumite direcții și să formeze grupări nestatornice, ci pe întreaga boltă scîlpea acum, simplu și calm, spuza de stele. Trandafirii nu-și trimiteau mireasma în sus, pînă la adăpostul meu de noapte, deoarece mai erau încă ascunși în boboci ; numai aerul intra pe fereastră, de abia perceptibil. Nu eram însuflețit, ca atunci, de dorința de a cerceta firea și caracterul amfitrionului meu, care constituiau o problemă rezolvată de mine, sau de nerezolvat. Singurul lucru asemănător era faptul că, dincolo de terenul cu nisip dinaintea trandafirilor, se înălțau și acum, calme și nemișcate, grînele, dar acum erau de alt soi, și nu mă puteam aștepta să se miște noaptea în bătaia vîntului și să se legene în fața mea dimineața, cînd aveam să privesc cu ochi limpezi împrejurimile.

Se făcuse foarte tîrziu cînd am plecat de la fereastră și, cu toate că obișnuiam ca în fiecare seară, înainte de culcare, să mă rog Creatorului, acum am căzut în genunchi lîngă măsuța mea simplă și am înălțat o rugă cucernică și fierbinte către Dumnezeu, în voia căruia am pus totul, mai cu seamă existența și soarta mea, precum și soarta alor mei.

După aceea m-am dezbrăcat, mi-am încuiat camerele și m-am culcat.

Era cît p'aci să aținesc, cînd mi-a venit ideea să nu pun întrebări cu privire la Matilda și la împrejurările vieții ei, după cum nu pusesem nici cu privire la amfitrionul meu.

M-am trezit foarte devreme dar, potrivit anotimpului, se și luminase de-a binelea. Un cer albastru, fără nici un nor, se boltea deasupra colinelor, iar holda, la picioarele mele, nu se legăna, într-adevăr, ci stătea nemișcată, învesmîntată din belșug în rouă, ca într-o mantie de scîntei, aprinse de soarele aflat la orizont.

M-am îmbrăcat, mi-am înălțat gîndurile către Dumnezeu și m-am apucat de lucru.

După o bucată bună de timp am auzit prin ferestrele mele, pe care le deschisesem după ce soarele se mai suise pe boltă, zgomot de ferestre care se deschideau și la capătul estic al casei. În aripa aceea locuiau cucoanele, în camerele lor elegante, mobilate după gustul femeiesc. M-am dus la fereastră, m-am uitat afară și am văzut că într-adevăr în acea aripă a casei toate canaturile ferestrelor erau deschise. După cîtva timp, cînd s-a apropiat ora micului-dejun, am auzit pași femeiești îndreptîndu-se, prin dreptul ușii mele, spre scara de marmură, pe care fusese întins un covor moale. Am recunoscut și glasul lui Gustav, deși vorbea în surdină, pesemne ca să nu mă stinghereaască.

După alte cîteva minute am coborît și eu pe scara de marmură, prin fața statuii de marmură a muzei, și am intrat în sufragerie.

Ziua a trecut cam ca și cea precedentă, și tot așa s-au scurs apoi, rînd pe rînd, multe altele.

Pe timpul ședерii cucoanelor în casa cu trandafiri, rînduiala casei n-a fost aproape deloc tulburată, numai că a fost nevoie să se ia anumite măsuri, cerute de atenția cuvenită îndeobște femeilor. Orele de curs și de studiu ale lui Gustav au fost respectate ca și mai înainte, iar îndeletnicirile amfitrionului meu au continuat și ele după programul normal.

Matilda a luat parte tot timpul la treburile gospodărești. S-a îngrijit de tot ce-l privea pe fiul ei, și de tot ce era legat de bunăstarea casnică a bătrînului. Nu arareori a fost văzută în bucătărie, stînd în mijlocul slujnicelor și lucrînd cot la cot cu ele. Îi mai plăcea să se ducă și în cămară, în pivniță sau în alte locuri importante pentru gospodărie. S-a mai ocupat și de bunăstarea slujitorilor : de hrana lor, de locuința lor, de îmbrăcămintea lor și de locu-

rile lor de dormit. A ţinut în bună rînduială rufăria, veşmintele şi celelalte lucruri ale domnului bătrîn şi ale fiului ei, iar cînd au fost necesare unele reparaţii, nu s-a lăsat pînă nu le-a văzut executate. Printre aceste treburi, a mai ieşit cîteodată în timpul zilei pe terenul cu nisip dinaintea casei şi a contemplat, cu melancolie parcă, trandafirii cățăraţi pe peretele casei.

Natalia şi-a petrecut multă vreme cu Gustav. Fratele şi sora se iubeau, pesemne, extraordinar de mult. El îi arăta ei cărţile, îndeosebi pe cele noi, adăugate celor vechi, îi spunea la ce lecţii ajunsese în acele zile şi încerca să i le transmită şi ei, chiar dacă ea trecuse cîndva pe acelaşi drum, şi deci le ştia. Uneori hoinăreau prin grădină, bucurîndu-se de viaţa care fremăta acolo, şi totodată bucurîndu-se fiecare de viaţa celuilalt, căci se completau reciproc, şi aproape că nu-şi dădeau seama de faptul că sînt două fiinţe distincte.

Cînd aveam cu toţii timp liber, petreceam adesea laolaltă. Ne plimbam prin grădină, sau ne aşezam sub un copac umbros, sau zăboveam la fermă. Eu n-am îndrăznit niciodată să mă angajez într-o conversaţie, aşa cum făceam cînd eram singur cu amfitrionul meu, şi cu toate că Matilda era foarte amabilă cu mine, cînd îmi vorbea amuţeam aproape întotdeauna.

Trandafirii au început să se dezvolte, mulţi dintre ei erau gata înfloriţi, şi ceas de ceas îşi deschideau alţii potirele plăpînde. Ieşeam foarte des din casă ca să privim podoaba, iar uneori se aducea şi o scară, ca să fie îndepărtat ceea ce era stînjenitor sau neîmplinit.

Prînzurile au fost cordiale şi agreabile. Faptul că Matilda şi Natalia veneau la masă îmbrăcate, deşi simplu, tot atît de distins şi de decent cum fusesem obişnuit să văd la maică-mea şi la soră-mea, dădea şi el prînzurilor o anumită strălucire, căreia mai înainte îi simţisem lipsa. Perdelele erau în permanenţă lăsate, ca să oprească razele directe ale soarelui, încît în cameră domnea o lumină blîndă şi difuză.

Serile, după cină, le-am petrecut numai în aer liber, deoarece zilele au fost toate frumoase. De cele mai multe ori am stat sus, sub cireşul cel falnic, care era incontesta-

bil cel mai frumos loc pentru o siestă de seară, cu toate că și în orice altă epocă, dacă arșița nu era prea supărătoare, oferea cea mai mare satisfacție. Amfitrionul meu conducea cu limpezime și cu căldură discuțiile, iar Matilda se pricepea să-i răspundă în chip corespunzător. Conversația era dusă cu o asemenea îngăduință și înțelegere, încît mă atrăgea întotdeauna, și-mi îndreptam bucuros atenția asupra ei ; chiar cînd se referea la lucruri banale, mi se părea că aud ceva nou și impresionant. Apoi, sub licărul stelelor sau la lumina slabă a secerii subțiri a lunii, care plutea din ce în ce mai limpede în rumeneala amurgului, bătrînul o călăuzea pe Matilda peste colină, în jos, spre casă, iar siluetele zvelte ale copiilor ei dispăreau pe lîngă tufișurile întunecate.

Toate acestea au fost atît de simple și de firești, încît am avut în permanență impresia că cei doi oameni în vîrstă ar fi soț și soție și proprietarii moșiei, că Gustav și Natalia ar fi copiii lor, iar eu aș fi un prieten care a venit să-i viziteze, aici, în acest colț de lume izolat, unde voiau să-și petreacă restul existenței în singurătate și tihnă.

Într-o zi, în sufragerie a avut loc o masă sărbătorească. Au fost invitați Eustațiu, intendentul, bătrînul grădinar cu nevastă-sa, administratorul fermei și menajera Caterina În locul Caterinei urma ca altă femeie să ia în mînă conducerea bucătăriei. După cum mi-am dat seama din toate acestea, se statornicise pesemne obiceiul să se organizeze un asemenea ospăț de fiecare dată cînd sosea Matilda. Oamenii au luat parte în chip firesc, iar conversația s-a desfășurat cu măsură, ceea ce dovedea că era vorba de o deprindere. Matilda s-a priceput să-i determine să spună cîte un cuvînt la locul lui, ceea ce i-a dat fiecărui vorbitor un sentiment de demnitate, care a făcut ca participarea lui la reuniune să i se pară agreabilă. Numai Eustațiu a fost socotit că n-are nevoie de un asemenea îndemn, și de aceea a fost mai scump la vorbă și n-a rostit decît fraze banale despre lucruri banale. Simțea că este considerat ca făcînd parte din lumea mai bună, așa cum ajunsesem și eu să-l consider, în mod absolut firesc, după ce l-am cunoscut mai îndeaproape, pe cînd ceilalți nu-și dădeau seama că sînt înălțați de circumstanță.

Grădinarul și nevastă-sa alcătuiau, în veșmintele lor albe, curățele, o fermecătoare pereche de bătrîni, față de care și ceilalți se purtau cu o anumită deferență. Felurile de bucate au fost mai numeroase ca de obicei. Bărbații au primit drept băutură un vin de munte, iar femeilor li s-a servit la desert unul dulceag.

Într-o zi, cînd trandafirii se apropiau tot mai mult de înflorire, pe terenul cu nisip dinaintea casei au fost aduse scaune și fotolii și au fost rînduite în semicerc, cu deschiderea curbei înspre casă, iar la mijloc a fost instalată o masă lungă. Ne-am așezat pe scaune, a fost chemat grădinarul Simion, a venit și Eustațiu, iar dintre muncitori și grădinari a putut să vină cine a vrut. S-au și folosit de această îngăduință. Trandafirii au fost supuși unei judecăți foarte amănunțite. S-au pus întrebări : care sînt cei mai frumoși sau care îi plac mai mult unuia sau altuia. Verdictele au fost variate, și fiecare dintre noi a căutat să-și argumenteze părerea Pe masă se aflau tipărituri și planșe, la care s-a făcut apel, fără însă a se aproba chiar toate soluțiile preconizate acolo. S-a pus întrebarea dacă n-ar trebui răsădiți unii arbuști, ca să se obțină un amestec mai frumos al culorilor. Părerea tuturor a fost să nu se facă răsădirea, deoarece le-ar pricinui suferințe arbuștilor, iar atunci cînd ar ajunge la maturitate, s-ar putea chiar să se usuce ; o alăturare de culori prea căutată ar trăda intenția și ar strica efectul ; mai plăcută ca orice altceva este totuși o încîntătoare alăturare întîmplătoare. A fost luată așadar hotărîrea de a se lăsa arbuștii la locul lor. S-a vorbit apoi despre însușirile diferiților arbuști, li s-a apreciat desăvîrșirea ca atare, fără a se ține seama de flori, și în mai multe rînduri i s-au cerut lămuriri grădinarului. În ceea ce privește sănătatea plantelor și îngrijirea lor nu s-a putut formula nici o critică, deoarece erau și în acest an la fel de ireproșabile ca întotdeauna. Au fost puse apoi pe masă niște răcoritoare și toate cele necesare gustării de după-amiază. Din spusele Matildei am dedus că era pe deplin familiarizată cu toți trandafirii aflați aici, și că observa pînă și unele mici schimbări intervenite de un an încoace. Avea desigur favoritele ei printre flori, dar se vedea că le iubește mult pe toate. Din cele discutate

am înțeles din nou ce însemnătate aveau trandafirii pentru această casă.

Către seara aceleeași zile, casa cu trandafiri a primit o vizită. Era un bărbat care avea în apropiere o proprietate importantă, pe care și-o gospodărea el însuși, în pofida faptului că iarna stătea o bună bucată de vreme la oraș. Venise însoțit de nevastă-sa și de două fiice. Se aflau pe drumul de întoarcere de la o vizită făcută într-un loc mai depărtat al ținutului, și, după cum spuneau, urcaseră cu trăsura pînă la casa aceasta ca să vadă dacă trandafirii au și înflorit și ca să admire obișnuita splendoare a peisajului. Aveau de gînd să plece, seara, mai departe, dar deoarece ora era cam înaintată, amfitrionul meu a stăruit pe lîngă ei să-și petreacă noaptea în casa lui, ceea ce ei au acceptat. Slujitorii au dus la fermă trăsura și caii, iar călătorilor li s-au dat niște camere.

Au revenit însă foarte curînd, ne-am dus cu toții pe terenul cu nisip din fața casei, și trecerea în revistă a trandafirilor a fost reluată. Cu toate că masa fusese îndepărtată, o parte din scaune se mai aflau încă acolo. Mama fetelor s-a așezat pe unul din ele și a invitat-o pe Matilda să ia loc alături de ea. Fetele s-au dus lîngă trandafiri. S-a vorbit mult despre flori, care au fost admirate.

Înainte de cină s-a mai făcut o plimbare prin grădină și printr-o parte a ogoarelor, apoi s-a dus fiecare în camera lui.

Cînd a bătut ceasul cinei ne-am adunat iarăși cu toții în sufragerie. Străinul și însoțitoarele lui se schimbaseră : bărbatul a apărut chiar într-un frac negru, iar femeile în rochii care la oraș nu se poartă la vizite festive, ci la vizite amicale. Noi purtam hainele noastre obișnuite. Dar tocmai datorită veșmintelor străinilor, cărora, judecînd obiectiv, nu li se putea reproșa nimic, — ceea ce mă pricepeam destul de bine să judec, pentru că văzusem adesea asemenea veșminte la maică-mea și la soră-mea și auzisem adesea și păreri despre ele, — hainele noastre n-au fost puse în umbră, ci mai degrabă le-au eclipsat pe cele ale străinilor, cel puțin în ochii mei. Veșmintele spilcuite mi s-au părut bătătoare la ochi și nefirești, în timp ce celelalte erau simple și la locul lor. Făcea impresia că

Matilda, Natalia, bătrînul meu amfitrion și chiar Gustav erau oameni de seamă, pe cînd ceilalți erau indivizi din gloată, așa cum se găsesc pe toate drumurile.

În timpul mesei și după aceea, cînd am mai zăbovit în sufragerie, am admirat frumusețea fetelor. Cea mai mare dintre cele două fiice ale străinului, — mie, cel puțin, mi s-a părut a fi cea mai mare, — se numea Iulia. Avea păr castaniu ca și Natalia. Era îmbelșugat și fusese aranjat frumos în jurul frunții. Ochii ei erau căprui, mari, și priveau blajin. Obrajii ei erau gingași și proporționați, iar gura ei era extrem de blîndă și de generoasă. Silueta ei se dovedise în apropierea trandafirilor și în timpul plimbării ca fiind zveltă și distinsă, iar mișcările ei firești și pline de demnitate. Ființa ei emana un farmec nespus de atrăgător. Mezina, care se numea Apolonia, avea și ea păr castaniu, dar mai deschis decît cel al surorii sale. Era la fel de îmbelșugat și poate chiar mai frumos aranjat. Fruntea ei se reliefa clară și bine conturată, și de sub ea priveau doi ochi albaștri, nu atît de mari ca cei căprui ai surorii sale, dar mai naivi, mai plini de bunătate și mai sinceri. Acești ochi păreau a proveni de la tatăl ei, care îi avea tot albaștri, pe cînd ai mamei erau căprui. Obrajii ei păreau încă și mai gingași decît cei ai surorii sale, iar statura aproape imperceptibil mai scundă. Felul ei de a fi era mai puțin grațios decît cel al surorii sale, dar în schimb era mai spontan și mai comunicativ. Prietenii mei de la oraș ar fi spus despre ele că sînt două făpturi răpitoare, ceea ce și erau. Nu știu dacă frumusețea Nataliei era infinit mai mare sau dacă sălășluia într-însa o altă ființă, dar de un lucru eram sigur : că nu izbutîsem încă să pătrund decît în mică măsură în sufletul ei, deoarece îmi vorbise foarte puțin, și că nu-i putusem aprecia mersul și mișcările, deoarece nu avusesem curajul necesar pentru a o privi cu atenție, așa cum privești un desen. Natalia era însă cu mult superioară celor două fete : mult mai firească, mai senină și mai frumoasă, astfel că nu mai era posibilă nici o comparație. Dacă este adevărat că există fete care pot fermeca, atunci cele două surori puteau fermeca, dar Natalia răspîndea parcă o profundă fericire.

Matilda şi amfitrionul meu păreau să simpatizeze şi să preţuiască foarte mult această familie, după cum a reieşit din purtarea lor faţă de ea.

Mama celor două fete să tot fi avut vreo patruzeci de ani. Mai avea încă întreaga prospeţime şi sănătate a unei femei frumoase, numai că era un pic prea plinuţă pentru ca să poată sluji drept model la desen, cel puţin aşa cum preferă artiştii plastici să fie o femeie frumoasă. Conversaţia şi manierele ei dovedeau că făcea parte din aşanumita elită a societăţii. Tatăl fetelor părea să fie un om cu carte, care îmbina felul de a fi al păturilor mai distinse ale capitalei, cu simplitatea experienţei de viaţă şi cu firea blajină a unui fermier, asupra căruia natura exercita o blîndă înrîurire. Îmi plăcea să-l ascult cînd vorbea. Matilda arăta cu mult mai în vîrstă decît mama celor două fete, părea să fi fost odinioară ca Natalia, dar acum era o întruchipare a calmului şi, aş putea spune, a resemnării. Nu ştiu de ce, cît a stat şi ea în casa cu trandafiri, mi-a venit de mai multe ori în minte acest termen. Lua parte la discuţie cînd se vorbea despre subiectele abordate de musafiri, dar nu introducea niciodată în conversaţie propriile ei subiecte. Vorbea cu simplitate, fără să fie stăpînită de subiectele discutate şi fără să caute să le stăpînească ea pe ele în exclusivitate. Amfitrionul meu a împărtăşit părerile moşierului vecin şi a vorbit cu limpezimea lui caracteristică, lăsîndu-l totodată pe oaspete, din politeţe, să aleagă subiectele conversaţiei.

Aceste două grupuri de oameni au stat aşadar la aceeaşi masă şi s-au mişcat în aceeaşi cameră : erau într-adevăr două grupuri de oameni distincte.

Din faptul că suiseră cu trăsura pînă aici tocmai în epoca înfloririi trandafirilor am dedus că vecinii amfitrionului meu nu numai că ştiau de patima lui pentru aceste flori, dar că i-o şi împărtăşeau oarecum.

După masă nu ne-am mai plimbat, ca în zilele din urmă, ci am rămas cu toţii la taclale, şi apoi ne-am dus la culcare, mai tîrziu decît se obişnuia altminteri în această casă.

În dimineaţa următoare, micul-dejun a fost luat în grădină şi, după ce am mai zăbovit un pic în seră, oaspeţii au

plecat, cu rugăminea stăruitor reînnoită să li se întoarcă vizita cît de curînd pe moşia lor. Invitaţia a fost acceptată.

După această întrerupere, în casa cu trandafiri zilele s-au scurs aşa cum se scurseseră de la sosirea cucoanelor. Timpul liber ni l-am petrecut iarăşi, adeseori, împreună. Nu rareori, în acele zile, am fost poftit stăruitor să mă alătur celorlalţi. Natalia avea şi ea anumite ore de studiu, pe care şi le respecta cu conştiinciozitate. Gustav mi-a spus că Natalia învaţă acum limba spaniolă şi că adusese cu ea cărţi spaniole şti. În ce mă priveşte, am folosit în cele din urmă încăperea care îmi fusese cedată în aşanumita casă a pietrarilor şi mi-am cărat acolo din lucruri. Gustav a început să citească operele lui Goethe. Tatăl lui adoptiv i-a ales *Hermann şi Dorothea* şi i-a spus să citească lucrarea cu cea mai mare atenţie, încît să înţeleagă pe deplin fiecare stih, iar dacă ceva i se pare neclar să facă bine şi să întrebe. Pe mine m-a mişcat faptul că volumele stăteau înşirate toate în camera lui Gustav, şi că ai lui aveau încredere că flăcăul nu va citi nici un alt volum, în afară de cel indicat de tatăl lui adoptiv. Mă duceam des la el, şi dacă, datorită faptului că ajunsesem să-i cunosc bine caracterul, n-aş fi ştiut că-şi va ţine făgăduiala, tot m-aş fi încredinţat de acest lucru în urma vizitelor mele.

Matilda şi Natalia erau adesea de faţă cînd amfitrionul meu le presăra grăunţe oaspeţilor săi cu pene, în bătătura de hrănit orătăniile, şi nu arareori, cînd mă întorceam dimineaţa de la o plimbare prin grădină, vedeam că la hrănirea păsărilor în camera din colţ, de ferestrele căreia erau prinse scîndurelele pentru grăunţe, lucra o mînă frumoasă, pe care o recunoscusem : era a Nataliei. Vizitam uneori împreună cuiburile în care se mai clocea sau în care se aflau pui. Cele mai multe însă se şi goliseră, iar progenitura locuia acum pe crengile copacilor. Ne duceam deseori la atelierul de tîmplărie, ne întreţineam cu oamenii, ei ne arătau cum înaintaseră lucrările şi comentam cu ei progresele realizate. Îi vizitam chiar şi pe unii vecini şi le cercetam gospodăriile. Cînd stăteam acasă, ne adunam în camera de lucru a amfitrionului meu, unde citeam cîte ceva, sau făceam vreo experienţă interesantă în camera destinată ştiinţelor naturii, sau ne duceam în cabinetul cu tablouri sau în sala de marmură. Amfitrionului

meu i se cerea adesea să-şi pună în aplicare meşteşugul şi să prezică vremea. Toate pronosticurile lui se confirmau. Uneori nu se învoia să facă asemenea pronosticuri, deoarece, după cum declara, semnele nu i se păreau destul de clare.

Uneori ne adunam şi în camerele cucoanelor. Ne duceam acolo cînd eram invitaţi. Odăiţa mică din fund, cea cu uşa secretă, era folosită mai mult de Matilda. Eu o numisem „camera rozelor" şi, în glumă, numele i s-a păstrat. Mi-a făcut o impresie plăcută cînd am văzut cu cîtă dragoste şi cît de îmbietor fusese amenajată pentru acea femeie vîrstnică. Culorile pastelate, — roşu pal, cenuşiu albicios, vioriu şters, auriu, — creau o atmosferă de calm şi armonie. Matildei îi plăcea să stea la fereastră pe scaunul ei cam ciudat şi să privească peisajul încadrat de munţi, şi atunci, de afară, i se vedea chipul, pe care amfitrionul meu îl comparase cîndva cu un trandafir pe cale de a se ofili.

În aceste încăperi, Natalia, lă cererea amfitrionului meu, citea uneori cu glas tare cîte ceva. Altminteri se făcea conversaţie. Pe masă se aflau nişte hîrtii, aşezate ordonat, şi alături de ele cărţi. N-am izbutit niciodată să-mi iau inimă în dinţi şi să trag cu coada ochiului măcar spre titlurile acelor cărţi, darmite să pun mîna pe vreuna din ele şi să mă uit în ea. Nici ceilalţi n-au făcut niciodată o asemenea încercare. Lîngă fereastră era un gherghef acoperit, la care poate că Matilda lucra ceva, dar nu ne-a arătat nimic. Gustav, pesemne din simpatie pentru mine, ca să-mi facă o bucurie cu lucrurile frumoase confecţionate de soră-sa, a rugat-o, în repetate rînduri, să mi le arate. Dar Natalia, cu cuvinte şi gesturi simple, l-a refuzat de fiecare dată.

Într-o noapte, cînd ferestrele mele erau deschise, am auzit sunete de ţiteră. Cunoşteam foarte bine acest instrument muzical răspîndit la munte. În timpul drumeţiilor mele am auzit foarte des cîntîndu-se la ţiteră, şi de cele mai felurite mîini, şi am încercat să-mi deprind urechea cu tonurile şi cu timbrul ei. M-am apropiat de fereastră şi am ciulit urechile. Erau două ţitere, care, în aripa estică a casei, cîntau ba rînd pe rînd, ba împreună. Cine are au-

zul deprins cu aceste sunete, își dă numaidecît seama dacă se cîntă la aceeași țiteră sau la două țitere distincte, și dacă e vorba de aceeași pereche de mîini sau de două perechi. În încăperile cucoanelor am văzut mai tîrziu cele două țitere. Dar cînd eram noi de față nu se cînta niciodată la ele. Amfitrionul meu n-a cerut asta, eu nici atît, iar Gustav s-a abținut și el cu toată fermitatea.

Între timp a venit încetul cu încetul și epoca în care trandafirii ajung la cea mai deplină și mai superbă înflorire. Vremea fusese foarte favorabilă. Cîteva ploi slabe, pe care amfitrionul meu le prevestise, fuseseră cu mult mai prielnice înfloririi decît ar fi putut să fie o vreme permanent frumoasă. Cînd arșița fusese prea mare, ploile răciseră aerul pînă la o temperatură moderată și plăcută și spălaseră frunzele, florile și tulpinile de praful care, după o vreme îndelung frumoasă, se adună, chiar și în locurile așezate departe de drum și în mijlocul cîmpiilor, pe acoperișuri, pe ziduri, pe garduri, pe frunze și pe paie, și le spălaseră cu mult mai temeinic decît fuseseră în stare să le spele stropirile cu instalația de sub acoperiș. Și iată că, într-o bună zi, sub albastrul cel mai profund, mai frumos și mai limpede al cerului se deschiseseră mii de asemenea flori ; părea că nici un singur boboc nu rămăsese în urmă, neînflorit. Se întindeau pe întreaga fațadă, în toate culorile, de la albul cel mai pur pînă la alb-gălbui, la galben, la roșu pal, la trandafiriu învăpăiat, la purpuriu, la roșu vioriu, la roșu închis, încît, văzîndu-i, te simțeai îndemnat să le dai dreptate popoarelor din vechime, care cinsteau cu o venerație aproape religioasă trandafirii, iar la sărbătorile și petrecerile lor se și încununau cu aceste flori. Ne duseserăm în fiecare zi, fie separat, fie cu toții laolaltă, la spalierul cu trandafiri, ca să vedem cum au mai evoluat, și vizitaserăm din cînd în cînd și alte locuri din grădină, plantate cu trandafiri, dar în ziua aceea am declarat toți într-un glas că înflorirea lor este fără seamăn, că mai frumoasă nu mai poate fi vreodată, și că de acum înainte va începe negreșit să scadă. Această părere mai fusese rostită și cu cîteva zile în urmă, dar acum toată lumea socotea că nu se mai înșeală, că fenomenul ajunsese la apogeu. Pe cît îmi puteam aduce aminte de anul trecut,

cînd găsisem şi eu trandafirii în plină înflorire, acum erau mai frumoşi decît atunci.

Veneau mereu musafiri ca să vadă trandafirii. Cultului trandafirilor, practicat în această casă, şi îngrijirii adecvate primite de ei aici, le mersese vestea prin vecini, aşa că veneau unii, care voiau într-adevăr să se bucure de rezultatele extraordinare ale acestei culturi floricole; alţii, care voiau să-i facă plăcere proprietarului, şi alţii, care nu se pricepeau la nimic mai bun decît să maimuţărească ceea ce făceau cei din preajma lor. Nu era greu de făcut deosebirea între aceste trei categorii. Amfitrionul meu se purta cu ei cu o condescendenţă de care nu-l crezusem în stare, încît abia acum, cînd l-am putut observa printre oameni, i-am descoperit această însuşire.

Uneori veneau şi săteni şi se rugau să li se îngăduie să privească trandafirii. Li se arătau nu numai trandafirii, ci şi toate celelalte lucruri pe care ţineau să le vadă, în casă şi în grădină, dar mai cu seamă ferma, în măsura în care nu o cunoşteau încă sau le erau încă necunoscute ultimele schimbări intervenite acolo.

Într-o zi a venit şi preotul din Rohrberg, pe care îl întîlnisem în casa cu trandafiri cu prilejul vizitei mele de anul trecut. Şi-a desenat cîţiva trandafiri într-un bloc, pe care şi-l adusese cu el, şi a folosit chiar şi acuarele, ca să imite cît mai fidel cu putinţă culorile florilor. Desenul nu urma însă să fie o reproducere artistică a unor flori; preotul voia numai să-şi însemne o anumită varietate de trandafiri, pe care dorea să şi-o sădească în grădina sa, şi să păstreze imaginea lor. Dealtfel, amfitrionul meu obişnuia de mult să-i dea preotului plante, ca să-şi înfrumuseţeze cu ele grădina, reamenajată şi extinsă, din jurul casei parohiale.

Cel mai mult dintre toţi părea însă să iubească trandafirii Matilda. Pesemne că iubea mult toate florile, deoarece pe etajerele din camerele ei se aflau în permanenţă cele mai frumoase şi mai proaspete flori din grădină; de asemenea, pe masa la care mîncam se puneau de obicei cîteva ghivece cu flori. În această casă erau interzise florile culese prin rupere sau prin retezare, sau puse în pahare cu apă, afară de cele a căror îndepărtare fusese impusă de un început de ofilire. Dar cea mai mare atenţie,

Matilda le-o acorda trandafirilor. Nu numai că se ducea la cei aflați în grădină ca arbuști izolați sau grupați și se interesa de întreținerea și îngrijirea lor, dar îi vizita și singură, după cum băgasem de seamă și mai înainte, pe cei care înfloreau pe zidul casei. Adesea zăbovea îndelung în fața lor și îi contempla. Uneori își aducea un scăunel, se urca pe el și-și făcea de lucru printre crengi. Desprindea vreo frunză veștedă, care le scăpase privirilor celorlalți, sau încovoia o creangă ca să scoată la lumină o floare, a cărei deschidere deplină era stînjenită, sau îndepărta un gîndăcel, sau aerisea crengile, acolo unde erau prea înghesuite. Alteori, rămînea în picioare pe scăunel, lăsa să-i cadă mîna și, dusă pe gînduri, privea plantele desfășurate în fața ei.

Ziua socotită drept cea mai frumoasă a înfloririi trandafirilor a și fost într-adevăr cea mai frumoasă. De atunci, splendoarea podoabei florale a început să scadă, iar florile au început să se ofilească, astfel că a fost nevoie să se recurgă mai des la scară și la foarfeci, ca să se înlăture urîțirile.

Mai veniseră în casa cu trandafiri și doi călători străini, care poposiseră acolo o noapte și o parte a dimineții următoare. Vizitaseră grădina, ogoarele și ferma. Amfitrionul meu nu-i dusese în camerele sale și în atelierul de tîmplărie, fapt din care am dedus, spre satisfacția mea, că la prima mea sosire în casa lui îmi făcuse un hatîr, pe care nu-l făcea oricui, așa încît am tras concluzia că mă bucurasem de un fel de simpatie din partea lui.

Către sfîrșitul epocii înfloririi trandafirilor a sosit Roland, fratele lui Eustațiu. Întrucît și-a petrecut mai multe zile acolo, am găsit prilejul să-l cercetez mai îndeaproape. Nu ajunsese încă la dezvoltarea fizică a fratelui său, și n-avea nici suplețea acestuia, dar părea să aibă mai multă vigoare, care făgăduia să asigure un frumos succes îndeletnicirilor sale. M-a frapat faptul că, în cîteva rînduri, și-a ațintit ochii întunecați asupra Nataliei, mai îndelung decît mi s-a părut că s-ar fi cuvenit. Adusese cu el o seamă de desene și avea de gînd ca, înainte de a se reîntoarce ca să-și pună materialul în perfectă ordine, să mai viziteze o zonă mai depărtată a țării.

Înainte ca Matilda și Natalia să plece din casa cu trandafiri, urma să mai fie întreprinsă făgăduita vizită la moșia vecinului, numită Ingheim, adică vatra (sau căminul) Ing, dar căreia deseori oamenii îi spuneau Inghof, adică ferma (sau moșia) Ing. S-a trimis vorbă acolo că cei din casa cu trandafiri vor să vină în vizită într-o anumită zi, care a și fost acceptată. În dimineața acelei zile, la trăsura cucoanelor au fost înhămați murgii care le aduseseră încoace și care în acest răstimp rămăseseră la fermă. Matilda și Natalia au luat loc în trăsura lor, iar amfitrionul meu, Gustav și eu, care fusesem inclus în invitația de întoarcere a vizitei, ne-am suit într-o altă trăsură, trasă de doi minunați cai suri ai amfitrionului meu. O călătorie rapidă, de un ceas, ne-a dus la destinație. Ingheim este un castel, sau mai bine zis, acolo sînt două castele, înconjurate de cîteva alte clădiri. Castelul vechi fusese fortificat. Turnurile rotunde, cenușii, construite din blocuri de piatră paralelipipedice, mai sînt în picioare, ca și zidul cenușiu dintre turnuri, clădit din același material. Ambele părți au început însă, sus, să se dărăpăneze. În spatele turnurilor și al zidurilor se află casa veche, nelocuită, tot cenușie, pe cît se pare nevătămată, dar după ferestrele închise cu scînduri se ghicește de jos că e pustie și neospitalieră. În fața acestor vestigii din vremurile vechi se înalță casa nouă, albă, care, cu obloanele ei verzi la ferestre și cu învelitoarea ei roșie de țiglă, arată deosebit de primitoare. Cînd vii de departe ți se pare că este alipită de castelul vechi, care se înalță în spatele ei. Dar cînd te afli chiar în casă și ieși apoi în spatele ei, îți dai seama că resturile castelului se găsesc încă destul de departe, în spate, că stau cocoțate pe o stîncă și că sînt despărțite de casa nouă printr-un șanț lat, acoperit cu o livadă. Dealtfel, de departe nici nu se poate aprecia volumul casei noi, din cauza mărimii neobișnuite a castelului. Dar de îndată ce te afli în ea îți dai seama că este foarte încăpătoare, și că asigură nu numai spațiul necesar familiei, ci că îngăduie chiar și găzduirea unui însemnat număr de oaspeți. Auzisem adesea rostindu-se numele castelului, dar nu-l văzusem niciodată. Se află situat atît de departe de drumurile frecventate și este atît de bine mascat de o colină mare, încît nu poate fi zărit de călătorii care se duc spre

munți, trecînd prin această zonă. Cînd ne-am apropiat, în fața ochilor ni s-au desfășurat cele cîteva clădiri. Mai întîi am ajuns la anexele gospodărești, așa-numita fermă. Acestea se aflau relativ departe de conac, așa cum se obișnuiește pe multe moșii din țara noastră, și alcătuiau un ansamblu separat. De aici, drumul ducea, printr-o alee destul de lungă, mărginită de tei falnici, străvechi, spre casa nouă. Aleea este o porțiune a celei care urca pe vremuri pînă la podul mobil al vechiului castel, de aceea se întrerupe, așa încît restul distanței pînă la casă l-am parcurs pe o pajiște verde, frumoasă, împodobită ici și colo cu straturi de flori. Casa, de culoare cenușie albicioasă, avea pilaștri și frize. Toate ferestrele, în măsura în care obloanele deschise îngăduiau o privire spre interior, aveau perdele grele. Cînd trăsura cucoanelor s-a oprit sub acoperișul peronului de la intrare, domnul Von Ingheim, împreună cu soția sa și cu fiicele sale, se și aflau acolo, pentru a le ura musafirilor bun-venit. Cu toții erau îmbrăcați cu gust, iar slujitorii din spatele lor erau în haine de gală. Domnul Von Ingheim le-a ajutat cucoanelor să coboare din trăsură, și întrucît între timp coborîserăm și noi și ne apropiaserăm, am fost salutați de întreaga familie și petrecuți pe scară pînă sus. Am fost conduși într-o cameră mare de primire și poftiți să luăm loc. Matilda și Natalia etalau rochii, ce-i drept, mai elegante decît cele purtate în casa cu trandafiri, dar fără garnituri sau zorzoane pe ștofa fină. Amfitrionul meu, Gustav și eu eram îmbrăcați așa cum se obișnuiește în vizitele la țară. Am luat loc cu toții pe superbele perne răspîndite peste tot. Pe o masă, peste care era întinsă o scoarță frumoasă, se găseau diferite gustări și băuturi răcoritoare. Alte mese din cameră erau goale. Mobilierul era de lemn de mahon și părea să provină din cele mai bune ateliere din capitală. Tot așa erau și oglinzile, policandrele și celelalte obiecte din cameră. Un colț de lîngă fereastră era ocupat de un pian de toată frumusețea. Cele dintîi fraze schimbate s-au referit la lucrurile obișnuite : sănătatea, vremea, starea plantelor de cîmp și de grădină. Bărbații își spuneau reciproc „vecine", iar femeile nu-și spuneau nicicum.

După ce am luat cîte ceva din gustările de pe masă, ne-am sculat în picioare și am străbătut camerele. Erau

înșirate pe un culoar, iar cele mai multe din ferestrele lor dădeau spre miazăzi, spre peisaj. Toate camerele erau foarte frumos mobilate, după moda nouă. Deosebit de luxos era mobilierul de palisandru din salonul doamnei, unde, ca și în camera de lucru a fetelor, se aflau alte piane. Stăpînul casei m-a condus mai cu seamă pe mine prin încăperi, căci îmi erau încă necunoscute. Ceilalți ne-au urmat din cînd în cînd, în una sau alta dintre încăperi.

Din camere am ieșit toți în grădină. Aceasta arăta ca multe alte grădini frumoase și bine întreținute din apropierea capitalei. Alei frumoase cu nisip, pajiști cu straturi de flori, pîlcuri de tufe ornamentale și de pădure, o seră cu camelii, rododendroni, azalee, ericee, calceolarii și multe plante exotice, și în sfîrșit bănci și mese, în locuri umbroase. Livada, ca plantație utilitară, nu se afla lîngă casă, ci în spatele fermei.

Din grădină ne-am dus la fermă, așa cum se obișnuiește în vizitele la țară. Am trecut printre șirurile de bovine dolofane, și am trecut în revistă oile, caii, orătăniile, lăptăria, cășăria, fabrica de bere și altele. În spatele șurilor am dat de grădina de legume și de livada foarte întinsă. De aici ne-am dus pe ogoarele bogate și pe pajiști. În zare se contura pădurea care aparținea moșiei.

După ce ne-am încheiat plimbarea am fost conduși într-o sufragerie mare, de la parter, unde era pusă masa pentru prînz. Meniul simplu, dar ales, a fost servit de slujitorii care stăteau în picioare în spatele scaunelor noastre. Familia Ingheim ne dăduse prilejul să constatăm, încă de cînd venise în vizită la casa cu trandafiri, că se numără printre cele cultivate, ceea ce s-a confirmat și acum, cînd ne primise în propria ei casă. Atît părinții, cît și fetele, vădeau simplitate, calm și modestie. Conversațiile s-au învîrtit în jurul mai multor subiecte, nu s-au avîntat unilateral pe un singur făgaș, ci s-au acomodat, cu măsură, părerilor generale. După masa de prînz am petrecut cîtva timp în camerele de la parter. S-a făcut muzică, și anume s-a cîntat la pian și din gură. La început a cîntat ceva la pian doamna Ingheim, apoi fetele, mai întîi separat și după aceea împreună, la patru mîini. Fiecare fată a mai cîntat și din gură. Natalia a stat pe pernele de mătase și a ascul-

tat cu atenție. Dar cînd i s-a cerut să cînte și ea ceva la pian, a refuzat.

Către seară ne-am întors cu trăsurile la casa cu trandafiri.

După ce Gustav a sărit din trăsură, după ce amfitrionul meu și cu mine am coborît și noi, iar eu am văzut făptura zveltă, nobilă, a Nataliei, îndreptîndu-se spre scara de marmură, am rămas o clipă locului și apoi m-am dus și eu în camerele mele, unde am rămas pînă la cină, care s-a desfășurat ca de obicei. După cină nu s-a mai făcut nici o plimbare.

M-am dus în dormitorul meu, am deschis ferestrele, — care, în pofida zilei călduroase, fuseseră ținute închise, din pricina absenței mele, — și m-am aplecat în afară. Stelele începuseră se lumineze lin, văzduhul era calm, iar mireasma trandafirilor se înălța pînă la mine. Am căzut într-o reverie profundă. Mi s-a părut că visez : liniștea nopții și mireasma trandafirilor mi-au amintit de clipe din trecut ; azi, însă, era cu totul altfel.

După vizita la Inghof au urmat cîteva zile ploioase, și după ce au trecut, făcînd din nou loc luminii soarelui, a sosit sorocul la care Matilda și Natalia urmau să plece din casa cu trandafiri. Unele lucruri erau gata împachetate, iar printre ele am zărit și cele două țitere, puse în tocuri de catifea, vîrite la rîndul lor în cutii de piele.

În sfîrșit a fost fixată ziua plecării.

În ajun, cucoanele și-au luat rămas-bun după-amiază în cîteva locuri, — la soții grădinari, la atelierul de tîmplărie și la fermă, — iar seara au fost cărate în trăsură bagajele principale.

A doua zi de dimineață, Matilda și Natalia au venit la micul-dejun în haine de călătorie, în vreme ce Arabela, slujnica Matildei, mai ducea în trăsură lucrurile folosite pînă în ultima clipă.

După micul-dejun și după ce cucoanele și-au pus pălăriile de călătorie, Matilda i-a spus amfitrionului meu :

— Îți mulțumesc, Gustav. Rămîi cu bine și vino curînd la Sternenhof.

— Cu bine, Matildo, — a răspuns amfitrionul meu.

Cei doi bătrîni s-au sărutat din nou pe buze, așa cum făcuseră la sosirea Matildei.

— Cu bine, Natalio, — i-a spus el apoi fetei.

Aceasta a răspuns pe şoptite :

— Îţi mulţumesc pentru bunătate.

Matilda i-a spus flăcăului :

— Fii ascultător şi ia-ţi-l drept pildă pe tatăl tău adoptiv.

Flăcăul i-a sărutat mîna.

Apoi, întorcîndu-se spre mine, Matilda a spus :

— Îţi mulţumesc pentru ceasurile plăcute, pe care ni le-ai dăruit în această casă. Stăpînul ei va şti să-ţi mulţumească pentru vizită. Fii bun cu băiatul meu, aşa cum ai fost şi pînă acum, şi primeşte-i afecţiunea. Dacă frumoasa dumitale ştiinţă îţi îngăduie, alătură-te celor din casa aceasta care vor veni în vizită la Sternenhof, „moşia stelelor". Prezenţa dumitale va fi foarte binevenită acolo.

— Mă simt dator să vă întorc mulţumirile pentru bunăvoinţa fără seamăn ce mi-aţi arătat-o dumneavoastră şi stăpînul acestei case, — am răspuns eu. Dacă Gustav are oarecare afecţiune pentru mine, ea se datorează fără îndoială inimii sale bune, şi dacă dumneavoastră nu vă displace să vin la Sternenhof, am să mă număr cu siguranţă printre vizitatori.

Mi-am dat seama că ar fi trebuit să-mi iau rămas-bun şi de la Natalia, dar n-am fost în stare să scot nici un cuvînt, şi am făcut doar o plecăciune mută. Ea mi-a răspuns la plecăciune, dar tot fără nici un cuvînt.

După aceea am ieşit cu toţii din casă şi ne-am dus pe terenul cu nisip. Trăsura şi murgii ei se şi aflau în faţa grilajului. S-au adunat acolo şi slujitorii. Au mai venit şi Eustaţiu cu lucrătorii lui, grădinarul cu oamenii lui şi cu nevastă-sa, precum şi intendentul fermei cu vătaful argaţilor.

— Vă mulţumesc din toată inima, oameni buni, — a spus Matilda. — Vă mulţumesc pentru prietenia şi bunătatea voastră. Fiţi buni şi credincioşi faţă de stăpînul vostru. Pe tine, Caterino, te rog să ai grijă de el şi de Gustav, să nu li se întîmple nici unuia din ei nimic rău. — Văzînd-o pe Caterina gata să vorbească, a continuat : — Ştiu, ştiu, faci tot ce-ţi stă în putinţă, ba chiar mai mult decît îţi stă în putinţă, dar aşa e omul : se roagă pentru împlinirea

dorințelor sale fierbinți, chiar dacă știe că vor fi oricum împlinite, ba chiar că au și fost împlinite.

— Drum bun pînă acasă, — a spus Caterina, în timp ce-i săruta Matildei mîna și-și ștergea ochii cu un colț al șorțului.

Toți s-au înghesuit ca să-și ia rămas-bun, iar Matilda a avut pentru fiecare cîte un cuvînt pornit din inimă. Ne-am luat cu toții rămas-bun și de la Natalia, care a mulțumit la fel de prietenos.

— Eustațiu, nu uita cu totul de Sternenhof, — a spus Matilda, întorcîndu-și privirea spre el. — Vizitează-ne laolaltă cu ceilalți. Nu vreau să spun că avem neapărată nevoie de prezența dumitale acolo pentru vreo lucrare, ci te rog să vii de dragul nostru.

— Am să vin, preastimată doamnă, — a răspuns Eustațiu.

Matilda le-a mai spus cîteva cuvinte grădinarului și nevesti-si, și intendentului, și după aceea oamenii s-au dat cu cîțiva pași înapoi.

— Fii cuminte, copilul meu, — i-a spus lui Gustav, în timp ce-i făcea, cu degetul mare și cu arătătorul, semnul crucii pe frunte, pe care apoi i-a sărutat-o.

Flăcăiașul i-a prins cu putere mîna și i-a sărutat-o. Am văzut în ochii lui mari și negri, înecați în lacrimi, că ar mai fi dorit să i se arunce de gît, dar pesemne că l-a reținut timiditatea, care era o trăsătură a firii sale.

— Cu bine, drăgălașa mea Natalia, — a spus amfitrionul meu.

Fata i-ar fi sărutat pe loc mîna care îi fusese întinsă, dacă el i-ar fi îngăduit.

— Scumpul meu Gustav, îți mulțumesc încă o dată, — i-a spus Matilda amfitrionului meu.

Ar fi vrut să mai adauge ceva, dar a podidit-o plînsul. A scos o batistă albă, fină, și și-a apăsat-o cu putere pe ochii plini de lacrimi.

Amfitrionul meu a rămas nemișcat și și-a ținut în frîu ochii, dar și din ei picurau lacrimi.

— Drum bun, Matildo, — a spus el într-un tîrziu, — și dacă în timpul ședерii tale aici s-a greșit ceva, n-a fost vina noastră.

Matilda și-a luat batista de pe ochii care continuau să lăcrimeze, l-a arătat pe Gustav și a spus :

— Cea mai mare vină a mea iat-o : o vină pe care n-o voi putea stinge niciodată.

— N-a luat naștere ca să fie stinsă, — a răspuns amfitrionul meu. — Nu mai vorbi despre asta, Matildo. Dacă faci o faptă bună, o faci din toată inima.

S-au mai ținut o clipă de mîini, în timp ce o ușoară adiere matinală purta spre picioarele lor cîteva frunze ale trandafirilor ofiliți.

Apoi, bătrînul a petrecut-o pînă la trăsură, ea s-a urcat, iar Natalia a urmat-o.

Celor cîteva zile ploioase le urmase una foarte senină, nu prea caldă. Trăsura era deschisă și cu coșul strîns. Matilda și-a lăsat pe față vălul prins de aceeași pălărie pe care o purtase la sosire ; Natalia, însă, și l-a dat pe al ei spre spate și și-a oferit boarei matinale ochii. După ce s-a suit și Arabela în trăsură, caii s-au opintit, roțile au brăzdat nisipul, și trăsura a pornit la vale, spre drumul mare.

Ne-am întors în casă.

S-a dus fiecare în camera lui și la treburile lui.

După ce am zăbovit cîteva minute în locuința mea, am ieșit în grădină. M-am apropiat de cîteva flori, care, în acest anotimp, atît de înaintat pentru ele, încă nu se ofiliseră, apoi de legume, de pomii pitici, și în cele din urmă am urcat la cireșul cel falnic. De la cireș m-am dus la seră. Acolo l-am găsit pe grădinar, care avea de lucru cu plantele lui. Cînd m-a văzut intrînd mi-a venit în întîmpinare și mi-a spus :

— Bine că pot să stau singur de vorbă cu dumneavoastră. L-ați văzut ?

— Pe cine ? — am întrebat eu.

— Păi doar ați fost la Inghof, — a răspuns el. — Nu se poate să nu-l fi văzut pe *Cereus peruvianus*.

— Nu, nu l-am văzut, — am replicat eu, amintindu-mi de convorbirea în cursul căreia el îmi povestise că la Inghof se află un cactus enorm: — Uitasem de el.

— Bine, dacă ați uitat de el, poate că l-a văzut stăpînul meu, — a spus el.

— Cred că nu ne-a atras atenția nimeni asupra acestei plante cînd ne-am aflat în seră, — am răspuns eu, —

pentru că dacă altcineva s-ar fi apropiat într-adins de planta aceea, aș fi băgat desigur de seamă și aș fi privit-o și eu.

— Foarte ciudat și foarte greu de înțeles, — a spus el. — Bine, dacă ați uitat să-l priviți pe *Cereus peruvianus*, trebuie să mergeți odată cu mine pînă acolo ; nu facem nici două ceasuri, iar drumul este plăcut. O asemenea minune n-o mai găsiți lesne în altă parte. N-au izbutit niciodată să-l facă să înflorească. Dacă l-aș avea aici, ar scoate foarte curînd flori cu mult mai albe ca părul meu. Ai noștri sînt încă mult prea mici ca să dea flori.

I-am făgăduit să mă duc într-o zi cu el la Inghof, ba chiar să încerc, dacă n-am să supăr pe nimeni și dacă n-am să dau de piedici prea mari, să fac în așa fel, încît planta aceasta să fie strămutată la el.

S-a bucurat grozav și a spus că piedicile nu sînt mari, că proprietarii de acolo nu se sinchisesc de *Cereus*, altminteri i-ar fi dus pe musafiri să-l vadă, și că stăpînul poate că nu vrea să-i rămînă îndatorat vecinului. Dar dacă aș pune eu o vorbă bună, *Cereus* ar veni cu siguranță încoace.

Ia te uită cum își cară omul pretutindeni cu el propriile preocupări, mi-am zis, și cum caută să le transmită tuturor celorlalți oameni ! Acest grădinar, preocupat de plantele sale, crede că toată lumea trebuie să le dea atenție, în timp ce mie îmi umblă cu totul alte gînduri prin cap și în timp ce amfitrionul meu își vede de treburile sale, iar Gustav învață. Spusa grădinarului a avut totuși și o latură bună pentru mine, și anume că m-a făcut să-mi uit un pic simțămintele nostalgice și dureroase și să mă conving că ele nu sînt aproape deloc justificate și că n-au aproape nici un drept să se creadă unicul lucru din lume, sau măcar cel mai important.

Am mai rămas în seră și i-am cerut grădinarului să-mi arate și să-mi explice și alte lucruri. După aceea m-am înapoiat în locuința mea și m-am apucat de treabă.

Ne-am reunit la masa de prînz, am făcut după amiază o plimbare, iar conversațiile s-au desfășurat ca de obicei.

După vizita cucoanelor, timpul s-a scurs în casa cu trandafiri la fel ca înainte.

Durata întreruperii lucrărilor mele în munți, pe care mi-o acordasem eu însumi în vederea unei șederi la amfitrionul meu, era aproape consumată. Aveam aproape gata și ceea ce-mi propusesem să realizez, ca muncă de completare, în casa cu trandafiri. Mi-am îngăduit totuși o amînare, deoarece se plănuise o vizită la Sternenhof, moșie care, cum mi-am dat seama, era reședința Matildei, și țineam să iau parte la această vizită. Se mai pusese la cale și vizitarea unei biserici din Țara-de-Sus și în care se afla un superb retablu din Evul Mediu. Am hotărît ca timpul pierdut să-l recuperez rămînînd mai mult pe munți la toamnă.

Amfitrionul meu dispusese să se înceapă noi construcții la fermă și folosea în acest scop mai mulți oameni. Se ducea zilnic acolo, ca să controleze lucrările. Îl însoțeam și noi foarte des. Tocmai se făceau ultimele transporturi de fîn de pe pășunile situate mai sus, în pădurea Aliz, a căror recoltă fusese cosită mai tîrziu decît la șes. Ne-a bucurat această hrană înmiresmată, aromată, a dobitoacelor, adusă din fînețele alpine și care este mult mai bună decît cea provenită din fînețele grase din văi, deoarece pe pajiștile alpine cresc buruieni foarte variate, care își extrag din cele mai felurite straturi de rocă substanțele necesare dezvoltării lor, în timp ce pămîntul de grădină, mai uniform, al pajiștilor de pe terenurile joase produce soiuri mai puține, deși mai bogate în apă. Amfitrionul meu acorda o atenție deosebită acestei probleme, pentru că ea este prima condiție a bunăstării animalelor domestice, acești prietenoși ortaci ai omului. Tot ceea ce putea știrbi aroma, mireasma și, așa cum se exprima el, atracția nutritivă, trebuia înlăturat cu strășnicie, iar atunci cînd, datorită nebăgării de seamă sau vitregiilor vremii, avea totuși loc o asemenea știrbire, partea alterată se cerea îndepărtată cu totul sau folosită la alte nevoi gospodărești. De aceea, nicăieri nu puteau fi văzute vite mai frumoase, mai dolofane, mai strălucitoare și mai zglobii decît la Asperhof. În plus, mai trăgea în cumpănă și avantajul economic, pentru că, de vreme ce fusese cu desăvîrșire interzis să se folosească partea mai proastă, oamenii procedau cu cea mai mare grijă la strîngerea și la transportul fînului, pe lîngă faptul că, datorită cunoștințelor sale meteorolo-

gice, amfitrionul meu suferea mai puţină pagubă din pricina ploii, a vîntului şi a altor capricii ale vremii, decît cei mai mulţi agricultori, cărora nici nu le păsa de aceste cunoştinţe. Iar dezavantajul nefolosirii părţii mai proaste era compensat din plin de avantajul unei propăşiri mai certe a animalelor. La Asperhof se putea executa întotdeauna cu un număr mai mic de dobitoace mai multă muncă decît în alte gospodării. La aceasta se mai adăuga o anumită voie-bună şi voioşie a muncitorilor, care nu lipseşte niciodată dacă sînt conduşi cu pricepere şi dacă sînt trataţi tot timpul cu bunăvoinţă, chiar cînd regimul de muncă este sever. Cu prilejul actualei mele prezenţe în casa cu trandafiri am auzit deseori oamenii din împrejurimi spunînd că nimeni nu s-ar fi aşteptat ca vechiul Asperhof să mai dea asemenea roade.

Deoarece se abătuseră iarăşi cîteva furtuni, care curăţiseră văzduhul, încît se putcau aştepta cîteva zile frumoase, a fost hotărîtă data plecării noastre spre localitatea care avea în biserică un retablu deosebit de interesant

Pe malul nordic al splendidului nostru fluviu, care împarte ţara într-o regiune nordică şi una sudică, se înalţă un podiş, pe multe mile lungime. Pe malul sudic se întinde un ţinut relativ şes, de opt pînă la zece mile lăţime, extrem de roditor, mărginit de lanţul Alpilor. Pînă acum mă avîntasem mai ales în Alpi ; pe podişul de la nord nu călcasem decît o singură dată şi nu-i cutreierasem decit un colţişor. Acum urma să-i străbat şi interiorul, împreună cu amfitrionul meu, pentru că biserica, ţinta călătoriei noastre, se afla cu mult mai aproape de hotarul nordic decit de cel sudic al podişului. Am urcat cu trăsura, în tovărăşia lui Eustaţiu, de pe malul fluviului pe terasele succesive, şi apoi am parcurs podişul propriu-zis, presărat cu coline. Am suit în cîteva rînduri, agale, cu trăsura, pînă în vîrful cel mai înalt al cîte unui munte, ne-am continuat drumul pe culme, sau am coborît într-o vale, am ocolit ades povîrnişul coborînd pe serpentine, am trecut printr-o strungă strîmtă, am urcat iarăşi, ne-am schimbat destul de des direcţia şi am privit sub diferite unghiuri colinele, gospodăriile şi alte obiective. Am zărit adesea de pe cîte o culme întregul ţinut de şes, situat spre sud, cu măreaţa lui salbă de creste, ca să ajungem apoi din nou în vreo zănoagă,

unde nu mai aveam lîngă trăsura noastră nimic altceva decît vreun molid negricios, cu crengi, bogate, sau vreo moară. Adesea, cînd părea că ne putem apropia de vreun obiect pe teren plat, se căsca deodată pe terenul plat o prăpastie adîncă, pe care trebuia s-o ocolim pe un drum şerpuit.

La prima mea vizită pe acest podiş făcusem observaţia că aici mă simt împresurat de o mai mare linişte şi tăcere decît atunci cînd cutreieram alte zone, tot liniştite şi tăcute. Nu mi-am mai bătut prea mult capul cu asta. Acum am avut din nou aceeaşi impresie. Pe aceste meleaguri, puţinele localităţi mai măricele sînt situate foarte departe una de alta, gospodăriile sătenilor stau singuratice pe coline sau în văgăuni adînci, sau pe un povîrniş nebănuit. În jurul lor se întind pajişti, holde, pădurici şi stînci. Pîraiele curg tăcute în rîpe, iar dacă susură, susurul lor nu se aude, deoarece drumurile se desfăşoară foarte adeseori pe înălţimi. Un rîu mare nu există în ţinut, şi cînd vezi la miazăzi şesul întins şi salba piscurilor, priveliştea nu este altceva decît o impresie vizuală, măreaţă, dar mută. În Alpi, firul drumului se desfăşoară numai în văi, pe lîngă rîuri sau puhoaie, şi nu se poate bifurca decît rar ; circulaţia pe el forfoteşte înghesuită, iar pe lîngă el e numai freamăt şi foşnet.

În ţinutul acesta mai sînt încă răspîndite şi păstrate multe antichităţi de preţ. Aici au locuit pe vremuri familii bogate, iar urgia războaielor şi a năvălirilor n-a trecut pe aici.

Am ajuns în mica aşezare Kerberg. Se află situată într-un colţ foarte retras şi este cu totul lipsită de importanţă. Pe aici nu trece nici măcar o şosea ceva mai circulată, ci numai unul din acele drumuri de ţară, care slujesc la schimbul produselor localnicilor, şi care sînt foarte bine pavate cu nisip şi piatră din zonă. Numai poziţia este frumoasă, deoarece formaţiile alpine sînt aici ceva mai mari şi, acoperite în parte cu pădure deasă, se apropie unele de altele în chip atrăgător. Şi totuşi, în această localitate se află biserica spre care am călătorit. În spatele localităţii, cam spre miazănoapte, se înalţă, pe un munte, un castel vast, înconjurat de parcuri şi păduri întinse. În acest

castel a locuit cîndva un neam de nobili puternici şi bogaţi. Unul dintre ei a pus să fie clădită şi decorată în stil vechi german biserica din mica aşezare Kerberg. Arcele ei ogivale sînt susţinute de coloane zvelte de piatră, care o împart în trei nave, iar nişte ferestre înalte, cu rozete de piatră în arcele lor şi cu ochiuri de geam mici şi poligonale, îi dau lumină. Retablul din absida principală, cioplit din lemn de tei, este înconjurat de cinci ferestre. Multă vreme a trecut peste el. Ctitorul a murit ; chipul lui, din marmură roşie, în basorelief, poate fi văzut pe o lespede din biserică. Au venit alţi oameni, au făcut adaosuri în biserică, au zugrăvit şi vopsit coloanele şi pereţii de piatră de talie, cele două retabluri din capelele laterale, despre a căror înfăţişare nu se mai ştie astăzi nimic, au fost înlocuite cu altele noi, şi se zice că nişte vitralii frumoase încadraseră chivotul, dar că au dispărut şi că în cele cinci ferestre au fost puse geamuri dreptunghiulare ordinare. Într-adevăr, ele mai urîţesc şi acum încă biserica. Noii stăpîni ai castelului n-au mai fost atît de bogaţi şi de puternici, alte vremuri au iscat alte idei, şi astfel retablul cioplit în lemn din absida principală a fost murdărit de păsări, de muşte, de gîngănii, iar soarele, care a trecut nestingherit prin geamurile dreptunghiulare, l-a scorojit, unele piese componente ale lui s-au desprins şi au căzut şi au fost apoi lipite la loc alandala, iar în braţele, chipurile şi veşmintele personajelor s-au cuibărit carii.

De aceea, autorităţile au restaurat retablul, şi spre el ne îndreptam.

Eustaţiu ne-a dus în biserică. Era o dimineaţă însorită. Nici un om nu era înăuntru. Ne-am oprit în faţa sculpturii în lemn. Eustaţiu s-a priceput să ne explice multe lucruri în legătură cu regulile artei vechi şi cu istoria acesteia. Ne-a vorbit despre panoul din mijloc, în care, pe socluri fastuos decorate şi sub cornişe bogate, se înălţau trei statui, înfăţişînd personaje întregi, în mărime superioară celei naturale : sfîntul Petru, sfîntul Wolfgang, — amîndoi în odăjdii episcopale, — şi sfîntul Cristofor, ducîndu-l pe umăr pe pruncul Iisus, care, potrivit legendei, îi devine greu ca un glob pămîntesc acestui bărbat cu puteri de uriaş şi îi sleieşte vlaga, ceea ce şi exprimă statuia. În jur se mai aflau, după datina străbună, numeroase per-

sonaje la scară mică. Panoul din mijloc era flancat de două canaturi laterale în rame decorate, cu scene lucrate în baso-relief : Buna-Vestire, Naşterea Domnului, Închinarea celor trei magi şi Adormirea Maicii Domnului. Deasupra panoului din mijloc se afla un fronton cu decoraţie ajurată ascendentă, care, după părerea lui Eustaţiu, este denumită greşit gotică, ea fiind mai degrabă germană medievală. Pe spatele celor două canaturi laterale se aflau figura sfîntului Florian şi cea a sfîntului Gheorghe, în picioare, în armuri de cavaleri medievali. Sfîntul Florian avea la picioarele sale alegoria casei în flăcări, iar sfîntul Gheorghe pe cea a balaurului. Eustaţiu a susţinut că dimensiunile mici ale unor atari atribute ale figurilor arhaice nu se pot explica decît privindu-le ca alegorii, deoarece strămoşii noştri, înzestraţi cu simţ artistic, cu siguranţă că n-ar fi săvîrşit marea greşeală a disproporţiei dintre volumele obiectelor. Amfitrionul meu, fără să respingă părerea lui Eustaţiu, a spus că procedeul mai poate fi interpretat şi altfel, anume : că prin exagerarea mărimii figurilor, faţă de care o casă sau un balaur par mult prea mici, artistul a vrut să exprime caracterul lor supranatural.

Amfitrionul meu a mai spus că trebuie să fi fost cîndva vremuri nu numai cu mult mai mult simţ artistic, ci că şi arta trebuie să fi găsit pe atunci o înţelegere mai generală pînă în păturile cele mai de jos ale poporului. Altminteri, cum ar fi ajuns unele opere de artă în localităţi atît de izolate ca satul Kerberg ? Sau cum s-ar afla asemenea opere de artă în biserici şi în paraclise încă şi mai mici din Ţara-de-Sus, amplasate adesea în locuri singuratice, pe vreo colină, sau ale căror ziduri ies la iveală din desişul unei păduri alpine ? Sau cum se explică faptul că unele bisericuţe, paraclise, troiţe, pietre comemorative, de odinioară, sînt lucrate cu o asemenea artă ? Iar în zilele noastre decăderea artei ajunge pînă în păturile de sus, nu numai pentru că poporul este pus să aşeze în biserici, pe morminte şi în alte locuri sfinte, fel de fel de lucrări execrabile, care mai curînd stingheresc reculegerea decît o stimulează, ci şi pentru că adeseori sînt aduse pînă sus, în castelul seniorial, operele stupide şi lipsite de conţinut ale unei epoci nevolnice. După aceste consideraţii, amfitrionul

meu și Eustațiu au fost cuprinși de o tristețe pe care n-am prea înțeles-o.

După retablu am mai privit și biserica, apoi statuia de piatră a bărbatului care o ctitorise, precum și alte monumente funerare și inscripții vechi. A reieșit că, spre deosebire de ferestrele navelor, cele cinci ferestre ale absidei principale nu aveau, în arcele lor ogivale, rozete de piatră, ceea ce era o dovadă în plus că geamurile fuseseră scoase cîndva din aceste ferestre și că, pentru ca să se pună mai bine în valoare picturile din arcele ogivale sau chiar pentru ca să se monteze mai lesne geamurile dreptunghiulare, au fost înlăturate ancadramentele de piatră.

Am ieșit din biserică alături de cei doi însoțitori ai mei, îmbogățit cu o seamă de idei.

La înapoiere am luat-o pe alt drum, ca să pot vedea și alte zone ale țării. Am mai vizitat cîteva biserici și clădiri mai mici, dar Eustațiu mi-a făgăduit că, după ce ajungem acasă, are să-mi arate desenele obiectelor văzute. Pe drum, cei doi bărbați au vorbit și de epoca probabilă a construirii bisericii din Kerberg. Au dedus acea epocă din modul de construcție a clădirii și din unele decorații. Au regretat numai că din documente nu se pot afla amănunte în această privință, deoarece arhiva vechiului castel era inaccesibilă.

În ziua următoare, la amiază, am coborît cu trăsura denivelările în trepte ale terenului și am ajuns noaptea tîrziu la casa cu trandafiri.

După cîteva zile i-am amintit grădinarului că ne înțeleseserăm să ne ducem împreună la Ingheim. S-a bucurat de ținerea mea de minte și într-o după-amiază frumoasă am pornit amîndoi la castel. Am arătat care este scopul vizitei noastre și am fost primiți cu amabilitate. Ne-am dus numaidecît la seră. Planta, spre care mă călăuzise grădinarul Simion, era într-adevăr de o mare frumusețe și de o mărime impunătoare. Nu știam cu precizie cît de mult se dezvoltă în general aceste plante și pînă la ce dimensiuni sînt în stare să ajungă ; dar una mai mare nu mai văzusem nicăieri. Mi-am dat seama totodată că la Ingheim nu i se dădea cine știe ce atenție, întrucît ungherul în care fusese sădită direct în sol era cel mai neîngrijit dintre toate : zăceau vraiște acolo araci, curmeie, frunze veștede și alte

lucruri, și era plin cu stative, pe care se aflau alte plante, astfel că era ascuns vederii. Ce-i drept, brațul verde al plantei putea fi văzut aproape de tavan, dar cu prilejul primei mele vizite nu mă uitasem în sus. Însoțitorul meu a recunoscut acum că este vorba de un *Cereus peruvianus* și mi-a expus caracteristicile lui. Alți cactuși n-am putut descoperi la Ingheim. După unele atenții de care ne-am mai bucurat la castel, am pornit către seară înapoi, iar eu l-am consolat pe bătrînul meu însoțitor, spunîndu-i că, după părerea mea, nu va fi prea greu să aducem această plantă la casa cu trandafiri. Acolo va întregi și împodobi colecția, în timp ce la Ingheim este stingheră. Cei de la Ingheim vor privi desigur cu bunăvoință o dorință a amfitrionului meu, iar eu voi căuta să pun umărul în vederea realizării ei.

După cîtva timp am plecat în vizită la Sternenhof. De data aceasta, în afară de Eustațiu, a venit cu noi și Gustav. Caii suri au fost înhămați la o trăsură mai mare decît aceea pe care o folosiserăm pe podiș, și am coborît colina, trași de ei. Mai era încă mult pînă la răsăritul soarelui, căci abia se crăpase de ziuă. Am mers cu trăsura pe drumul mare, către Rohrberg, și am suit într-un tîrziu la liziera pădurii Aliz. În timp ce caii urcau agale pe șosea, amfitrionul meu a spus :

— Se prea poate să le fi văzut aici anul trecut pe Matilda și pe Natalia. Cînd au venit la mine în vizită, în epoca înfloririi trandafirilor, și le-am vorbit despre dumneata, despre șederea dumitale la mine și despre plecarea dumitale în dimineața sosirii lor, mi-au spus că au întîlnit pe înălțimea Aliz un drumeț, care semăna oarecum cu cel descris de mine.

Mi-am dat seama deodată că, într-adevăr, Matilda și Natalia fuseseră cele două femei pe care le întîlnisem aici în acea dimineață. Acum mi-au revenit limpede în minte aceleași pălării de călătorie, pe care le purtaseră și de astă dată, și trăsăturile Nataliei, ca și trăsura și caii murgi. Așadar de aceea îmi plutea mereu în fața ochilor chipul Nataliei, ca și cum aș mai fi văzut-o cîndva. Ba chiar îmi zisesem atunci că cel mai nobil model pentru arta desenului este chipul omenesc, dar, ca orice om neajutorat, care este mai iscusit în reținerea tuturor celorlalte impresii

decît în a celor omeneşti, o pierdusem totuşi din nou din închipuire. I-am spus amfitrionului meu că prin observaţia lui îi venise în ajutor memoriei mele, că acum ştiu totul limpede, că pe această înălţime le întîlnisem pe Matilda şi pe Natalia, şi că m-am uitat după ele, în timp ce trăsura lor cobora la pas muntele.

— Mi-am dat seama numaidecît că aşa a fost, — a răspuns el.

Dar şi altceva mi-a trecut prin gînd şi m-a făcut să roşesc. Aşadar, amfitrionul meu vorbise cu cucoanele despre mine şi mă şi descrisese. Prin urmare îmi arătase interes, ceea ce m-a bucurat grozav.

Cînd am ajuns pe culmea muntelui, amfitrionul meu i-a poruncit vizitiului să oprească trăsura într-un loc, unde printre arbuştii înşiraţi de-a lungul drumului se putea vedea peisajul, s-a sculat în picioare în trăsură şi m-a rugat să fac şi eu acelaşi lucru. A spus că de acolo poate fi cuprinsă cu privirea acea porţiune a pădurii Aliz care ţine de Asperhof. Mi-a indicat cu degetul arătător limitele acestei proprietăţi, identificate după deosebirile de culoare produse de amestecul de fagi şi brazi, de jocul de lumină şi umbră şi de alţi factori. După ce am înţeles în suficientă măsură ceea ce-mi arătase şi după ce i-am arătat şi eu cu degetul, aproximativ, zonele în care umblasem eu în cursul drumeţiilor mele, ne-am aşezat din nou şi am plecat mai departe.

Cu acest prilej am auzit pentru prima dată din gura lui că-şi desemnează domeniul cu numele de Asperhof, adică „gospodăria Asper" sau „moşia Asper".

Nu mult după aceea ne-am abătut de la drumul mare, care se îndrepta spre răsărit, şi am luat-o pe un drum vicinal obişnuit, spre miazăzi. Ne-am apropiat aşadar de munţi. La prînz am zăbovit o bună bucată de vreme într-un han singuratic, pentru înviorarea noastră şi pentru odihna cailor, a căror îngrijire amfitrionul meu a supravegheat-o îndeaproape, iar spre seară, cînd era aproape întuneric, amfitrionul meu mi-a arătat în zare contururile domeniului Sternenhof. Fusesem de două ori prin părţile acestea, mi-am amintit chiar în linii mari de clădire şi ştiam sigur că la poalele colinei pe care era aşezată creşteau

arțari foarte frumoși. Nu avusesem însă niciodată vreun motiv să mă ocup mai îndeaproape de aceste lucruri.

La lumina stelelor am ajuns la arțarii știuți de mine, ne-am suit pe o colină, am trecut printr-o poartă boltită și ne-am oprit într-o curte. Aici se aflau patru copaci mari, după ale căror coroane caracteristice, profilate pe cerul întunecat al nopții, mi-am dat seama că sînt arțari. În mijlocul lor clipocea o fîntînă. Auzind huruitul trăsurii sub bolta răsunătoare a porții, s-au apropiat niște argați cu felinare în mîini, ca să ne ajute să coborîm. Numaidecît după aceea au apărut în curte și Matilda și Natalia, ca să ne ureze bun-sosit. Ne-au condus pe scară, pînă într-o antecameră, în care cuvintele de bun-venit și de bun-găsit au fost repetate, și de unde ni s-au arătat camerele noastre.

A mea era o încăpere mare, prietenoasă, în care ardeau pe masă două lumînări. După ce slujitorul a închis ușa după el, mi-am pus pălăria pe masă, și primul lucru pe care l-am făcut apoi a fost să străbat repede camera de cîteva ori încolo și înapoi, ca să-mi dezmorțesc un pic mădularele înțepenite din pricina călătoriei. De îndată ce mi s-au dezmorțit mai mult sau mai puțin, m-am apropiat de una din ferestrele deschise, ca să văd împrejurimile. Dar nu prea erau multe de văzut. Noaptea înaintase prea mult, iar lumînările din cameră făceau ca văzduhul de afară să pară și mai întunecat. Am văzut doar că ferestrele mele dădeau spre cîmp deschis. Încetul cu încetul, în fața ochilor mei au prins contur siluetele întunecate ale arțarilor de la poalele colinei, apoi urmau niște pete spălăcite și altele întunecate, pesemne alternanța de cîmp și pădure, iar mai departe nu se mai putea deslușì nimic altceva decît cerul superb de deasupra, luminat de nenumărate stele, dar nu și de o cît de mică bucățică de lună.

După cîtva timp a sosit Gustav și m-a luat la cină. A fost foarte bucuros că mă aflu la Sternenhof. Am făcut oarecare rînduială printre hainele mele din sacul de călătorie, care îmi fusese adus sus, și apoi l-am urmat pe Gustav în sufragerie. Aceasta arăta cam ca cea din casa cu trandafiri. Matilda stătea, ca acolo, pe un scaun de onoare situat în capul mesei, la dreapta ei amfitrionul meu și Natalia, iar la stînga eu, Eustațiu și Gustav. O menajeră și o

slujnică au avut și aici grijă de masă. Cina s-a desfășurat întocmai cum se desfășurase la amfitrionul meu în serile în care fuseserăm împreună cu toții.

Ca să ne putem odihni de pe urma călătoriei, ne-am despărțit curînd și ne-am dus în camerele noastre.

Am aţipit neliniștit, dar am căzut încetul cu încetul într-un somn adînc și m-am trezit după răsăritul soarelui. Era timpul să arunc o privire în jurul meu.

M-am îmbrăcat cît de repede și de îngrijit am putut, m-am dus la o fereastră, am deschis-o și m-am uitat în afară. Pe spinarea vastă a colinei pe care se afla clădirea se întindea și cobora la vale o pajiște verde, foarte frumoasă și foarte uniformă, care nu era întreruptă de nici o tufă de flori sau de alte plante, ci cuprindea numai drumul așternut cu nisip alb. Pe drumul cu nisip urcau Natalia și Gustav. Am privit chipurile lor frumoase, tinerești, dar ei nu m-au putut vedea, fiindcă nu și-au ridicat privirile. Păreau cufundați într-o discuție confidențială, și cînd s-au apropiat mi-am dat din nou foarte limpede seama, — după mers, după ținută, după ochii mari și întunecați, după trăsăturile fețelor, — că sînt frate și soră. I-am privit atîta cît au fost vizibili, adică pînă cînd, în cele din urmă, i-a înghițit bolta întunecoasă a porții.

Acum locul a rămas cu desăvîrșire pustiu.

Nu se vedea aproape nimic.

Încetul cu încetul, însă, a început să-mi apară înaintea ochilor o agreabilă împestrițătură de holde, crînguri și pajiști, am zărit ferme, răspîndite de jur împrejur, ici și colo sclipea în zare cîte o turlă albă a unei biserici, iar drumul mare își șerpuia prin verdeață dunga albicioasă. Încheierea o alcătuia muntele, atît de limpede, încît puteau fi deslușite, la poalele lui, cotiturile văii, iar în crestetul lui forma muchiilor pripoarelor și cea a conurilor, precum și straturile de omăt.

Foarte mari și frumoși erau arțarii de la picioarele colinei, și poate de aceea îmi atrăseseră atenția încă mai de mult, cu prilejul drumețiilor mele prin acest ținut. După ei urmau șiruri de arini, care semnalau albiile pîraielor.

Casa trebuie să fi fost vastă, deoarece fațada pe care se aflau ferestrele mele, și pe care o puteam cuprinde cu privirea aplecîndu-mă peste parapet, era foarte întinsă. Era

netedă, cu zolbancuri de piatră proeminente sub ferestre, și avea o culoare cenușie-albicioasă, care părea să-i fi fost dată printr-o spoială recentă.

În spatele casei se afla, poate, o grădină sau o pădurice, deoarece auzeam venind de acolo cîntec de păsări. Mi s-a părut că disting din cînd în cînd și susurul fîntînii din curte.

Ziua era senină.

Am așteptat să văd ce se mai întîmplă.

Un slujitor m-a poftit la micul-dejun. A fost servit la aceeași oră ca în casa cu trandafiri. Cînd am intrat în sufragerie, Matilda mi-a spus că a fost tare drăguț din partea mea că-i însoțisem la Sternenhof pe prietenul și pe fiul ei, și că se va strădui să-mi facă șederea cît mai plăcută, strădanie în care va trebui să-i vină în ajutor prietenul ei, căci el face să-mi fie atrăgătoare și șederea la Asperhof.

I-am răspuns că mi-a făcut mare plăcere călătoria la Sternenhof și că-mi pare bine că mă aflu acolo. Și că nu este cazul să mi se acorde o atenție deosebită ; singura mea rugăminte este să fiu iertat dacă săvîrșesc vreo greșeală.

După mine a intrat Eustațiu. Matilda l-a salutat și pe el încă o dată.

Gustav, care venise înainte, mi s-a alăturat.

Cucoanele erau în rochii de casă, frumoase, dar mai puțin simple ca cele purtate în casa cu trandafiri. Pe amfitrionul meu l-am văzut pentru prima dată în cu totul alte haine decît pe moșia lui și cu prilejul vizitei la Ingheim. Era îmbrăcat în negru, într-un frac cu o croială ceva mai largă și mai comodă decît de obicei, ba chiar ținea în mînă o pălărie uscară de castor.

După micul-dejun, Matilda mi-a spus că vrea să-mi arate locuința ei. Ceilalți ne-au întovărășit. Din sufragerie am ieșit într-un vestibul. La capătul acestuia a fost deschisă o ușă cu două canaturi, și am văzut un șir de camere, care părea să se întindă pe toată lungimea casei! Cînd am intrat am constatat că în camere totul era rînduit frumos, într-o desăvîrșită curățenie și armonie.

Ușile stăteau deschise, astfel că se putea privi prin toate încăperile. Mobilele erau adecvate, pereții erau împodobiți cu numeroase picturi, în camere erau vitrine cu cărți și cu instrumnte muzicale, iar pe etajere, așezate în locuri

anume, se găseau ghivece cu flori. Prin ferestre se putea contempla priveliștea din preajmă și munții din zare.

M-am convins că aceste camere constituie o plimbare frumoasă, desfășurată sub un acoperiș și între pereți. Puteai să le străbați de-a lungul, înconjurat de obiecte agreabile, fără să simți frigul sau vitregiile vremii sau ale iernii, zărind totuși cîmpia și pădurea și muntele. Chiar și vara era o plăcere să te plimbi aici, cu ferestrele deschise, deci pe jumătate în aer liber și pe jumătate în lumea artei. Cînd mi-am îndreptat privirea mai cu atenție asupra amănuntelor m-au frapat îndeosebi mobilele. Erau noi și lucrate după o concepție foarte inspirată. Se potriveau atît de bine cu locurile pe care le ocupau, încît păreau că nu veniseră din afară, ci că se născuseră odată cu camerele. Mi-am dat seama numaidecît că în ele erau amestecate foarte multe esențe, altminteri nu prea folosite la mobile, dar armonizate între ele în aceeași măsură în care, în natură, se armonizează între ele făpturile cele mai felurite.

I-am spus asta amfitrionului meu, care mi-a răspuns :

— Ai întrebat cîndva dacă obiectele confecționate în atelierul nostru de tîmplărie se află în casa mea, și ți-am răspuns că acolo nu se găsește nimic important, dar că unele sînt adăpostite în alt loc, în care, dacă te interesează asemenea lucruri, te-aș duce cu dragă inimă. Camerele acestea de aici sînt acel alt loc, și ai acum în fața ochilor mobilele noi, făcute în atelierul nostru de tîmplărie.

— E însă vrednic de admirat cît de bine se potrivesc aici, în ciuda diversității lor, — am spus eu.

— Cînd ne-am pus în gînd să amenajăm încetul cu încetul camerele Matildei cu mobile noi, — a răspuns el, — s-a făcut releveul întregului șir de camere, în plan și în elevație, s-au ales culorile pe care urmau să le aibă pereții fiecărei camere în parte și s-au aplicat numaidecît aceste culori pe desene. După aceea s-a trecut la stabilirea mărimii, formei și culorii, ba chiar și a esențelor de lemn, pentru fiecare mobilă. S-au întocmit desenele în culori ale mobilelor și s-au comparat cu desenele camerelor. După cum ți-am spus cîndva, mobilele au fost proiectate în genul celor pe care le cunoaștem de pe vremuri, dar în așa fel, încît să nu imităm întru totul vremurile trecute, ci

am confecționat obiecte de sine stătătoare pentru vremurile de astăzi, cu urme ale învățămintelor trase din vremurile trecute. Am ajuns treptat la această concepție, deoarece am băgat de seamă că mobilele noi nu sînt frumoase, și că cele vechi nu sînt apte să creeze o atmosferă domestică armonioasă în încăperile din zilele noastre. Cînd, după numeroase încercări, desene și proiecte, obiectele au fost gata, ne-am mirat și noi văzînd ce frumoase sînt. În artă, dacă putem vorbi de artă la lucruri atît de mărunte, un salt este tot atît de puțin posibil ca în natură. Cine ar voi să născocească ceva atît de nou, încît nici ca detalii, nici ca înfățișare generală, să nu fi existat niciodată ceva asemănător, ar fi tot atît de nerod ca cel care ar avea pretenția ca, din animalele și plantele existente, să se dezvolte brusc altele noi, neexistente înainte. Numai că în natură, evoluția treptată este întotdeauna pură și înțeleaptă, în timp ce în artă, care este supusă arbitrarului omului, apare adesea dezechilibrul, adesea stagnarea, adesea regresul. În ceea ce privește esențele de lemn, au fost folosite aici mai toate, precum și cele mai frumoase scînduri pe care le-am tăiat din excrescențele arinilor crescuți în lunca noastră mocirloasă. Ai să le poți vedea acuș. Ne-am mai dat însă ostenceala să colecționăm din tot ținutul nostru esențele de lemn care ni s-au părut frumoase, și am adunat încetul cu încetul mai multe decît ne așteptam. Iată, de pe terenurile Alizului, paltinul neted, alb ca neaua, arțarul inelat, scîndurile tăiate din excrescențele arțarului negru ; apoi mesteacănul de pe pripoarele și stîncile Alizului, ienupărul de pe cîmpia stearpă și povîrnită, frasinul, scorușul-de-munte, tisa, ulmul, chiar și nodurile de brad, alunul, verigarul, porumbarul și mulți alți arbuști, care se întrec în trăinicie și frăgezime ; apoi, din grădinile noastre, nucul, prunul, piersicul, părul, trandafirul. Eustațiu a reprodus pe hîrtie, în culori, secțiunile longitudinale ale tuturor acestor arbori și le-au pus alături, ca să fie comparate. Poate că are să-ți arate odată, la Asperhof, desenele și să-ți mai prezinte felurite specii pe care le-am pomenit aici. Dar în colecția de esențe trebuie să se afle și ele.

Am privit totul cu de-amănuntul. Scîndurile de arin, despre care amfitrionul meu îmi spusese anul trecut că au

fost folosite în altă parte, erau într-adevăr extraordinare, — învăpăiate și aproape nobile ,— dar și neobișnuit de mari, iar celelalte esențe erau atît de gingașe, atît de frumos îmbinate, încît nici nu bănuiai că asemenea minunății se găsesc în pădurile noastre. Iar formele mobilelor erau atît de grațioase, atît de gingașe, atît de suple, cu totul altfel decît cele confecționate acum, și erau totuși noi și adecvate epocii noastre. Mi-am dat seama cît de prețioase sînt desenele lui Eustațiu. M-am gîndit la taică-meu, care iubește atît de mult asemenea lucruri. Ah, dacă ar fi acum aici, ca să le poată vedea ! Am simțit că-mi îmbogățisem cunoștințele. Am îndrăznit să arunc o privire spre Natalia, dar mi-am întors numaidecît ochii. Era atît de îngîndurată, încît cred că am roșit cînd m-am uitat la ea.

Matilda i-a spus lui Eustațiu :

— În decursul timpului s-au mai schimbat unele lucruri pe aici și nu mai sînt la fel de frumoase ca la început, dar fără să fi intervenit vreo perturbare intenționată. Cînd ai să ai un răgaz și ai să dorești să vii pe la noi ai să poți să-ți dai seama de greșelile săvîrșite și să ne propui mijloace de îndreptare.

Am trecut mai departe. Printr-o ușă deschisă am ajuns în niște camere situate în altă aripă a casei. Cele străbătute dădeau spre miazăzi, iar acestea spre apus. Erau o sală mare și două încăperi laterale. Dacă primele camere fuseseră plăcute și primitoare, cele de aici erau pur și simplu superbe. Sala era pardosită cu marmură, iar camerele aveau lambriuri de pe vremuri, perdele de pe vremuri și mobile de pe vremuri. Pardoseala sălii înmănunchia cele mai frumoase și mai rare varietăți de marmură de la noi, montate după un desen și lustruite în așa fel încît oglindeau toate obiectele. Era cel mai solemn și mai pasionant covor. Am fost obligați să încălțăm și aici papuci de pîslă. Pe această pardoseală lucioasă ca oglinda se aflau cele mai frumoase și mai bine păstrate dulapuri de pe vremuri, precum și alte mobile. Aici erau numai cele mai mari. În cele două încăperi alăturate se aflau, pe pardoseli de lemn, viu colorate, cele mai mici, mai gingașe și mai fine. Chiar dacă mobilele de pe vremuri nu erau mai frumoase decît cele ale amfitrionului meu, — cred că mai frumoase nici nu prea există, — cele de aici creau o atmosferă, de parcă

cei pentru care fuseseră făcute urmau să intre acum pe uşă în veşmintele lor de odinioară.

— Bucăţile de marmură, — a spus amfitrionul meu, — le-am cules din tot locul, le-am şlefuit, le-am lustruit şi apoi le-am montat după un vechi motiv decorativ care se regăseşte la numeroase ferestre de biserici.

— Dar este de mirare, — am spus eu, — că aţi găsit atîtea mobile vechi, care, puse la un loc, să alcătuiască un ansamblu unitar.

— Va să zică dumitale îţi face impresia de ansamblu unitar ? — a răspuns el. — Uite, îmi place că spui asta. Dumneata eşti un observator neobsedat de mania lucrurilor de pe vremuri, pe care ne-o reproşează potrivnicii noştri. Va să zică, primeşti simţămîntul de la obiecte, nu ţi-l transferi pe el în ele, aşa cum spun de asemenea despre noi potrivnicii noştri. Dar iată cum stau lucrurile : atunci cînd lumea a constatat nimicnicia şi vidul trecutului apropiat şi şi-a îndreptat din nou atenţia asupra celui depărtat, şi nu l-a mai privit ca pe un ciuruc, ci a căutat în el frumosul, a săvîrşit, bineînţeles, unele neghiobii. A colecţionat din nou lucruri vechi, numai lucruri vechi. În locul metodei noi a obiectelor noi a venit cea şi mai nouă a obiectelor vechi. Au fost adunate cu ghiotura scrinuri, scăunele de rugăciune, mese şi alte asemenea lucruri, pentru că erau vechi, nu pentru că erau frumoase, şi au fost puse în locuinţe. Şi aşa s-au trezit stînd laolaltă obiecte, care, pe vremea lor, erau foarte distanţate unele de altele, iar uneori s-a întîmplat, bineînţeles, ca rezultatul să fie urît, şi ca potrivnicii vechiului, dacă aveau simţul frumosului, să fie nevoiţi să-i întoarcă spatele. Străbunii confereau obiectelor lor un caracter specific, — care era pecetea sensibilităţii lor şi a întregii lor vieţi afective, — şi mergeau atît de departe, încît jertfeau acestui caracter specific pînă şi scopul. În mobilele noi se pot păstra mai comod decît în cele vechi rufele, hainele şi alte lucruri. De aceea, mobilele vechi, din aproximativ aceeaşi epocă, dar cu scopuri diferite, pot fi puse alături, fără să li se tulbure prea mult caracterul familiar şi intim, în timp ce mobilele noastre, care nu au caracter, ci numai scop, duc la absurd, de îndată ce pui în aceeaşi încăpere obiecte cu utilizări

diferite, precum biroul, lavoarul, biblioteca și patul. Cel mai puternic efect îl obții, bineînțeles, dacă pui într-o cameră mobile vechi, din aceeași epocă, deci cu același caracter, dar și cu aceeași utilizare. Atunci realizezi într-adevăr cu totul altceva decît cu obiectele noastre noi.

— Ceea ce mi se pare că e cazul aici, — am spus eu.

— Nu toate sînt vechi, — a răspuns el. — Multe lucruri s-au pierdut în mod atît de irecuperabil, încît este aproape cu neputință să mobilezi o locuință întreagă cu obiecte din aceeași epocă, și să nu lipsească nici o piesă necesară. De aceea am preferat să confecționăm din nou asemenea piese în stilul lor vechi, decît să le amestecăm cu piese vechi din cu totul altă epocă. Dar pentru ca nimeni să nu fie indus în eroare, am aplicat pe fiecare piesă nouă în stil vechi cîte o plăcuță de argint, pe care este gravat adevărul.

Mi-a arătat apoi obiectele executate drept completare în atelierul de tîmplărie. Mi-au făcut aceeași impresie ca și cele vechi, și mi-au amintit în mod obsesiv de tatăl meu.

Am fost condus și la perdelele vechi și grele, întrețesute cu fir de aur și de argint, și mi s-a spus că sînt autentice, ca și tapetele de piele, colorate și prevăzute cu ornamente metalice. Numai că pielea avusese nevoie de reparații și de lucrări de întreținere.

După ce am privit îndeajuns aceste încăperi sobre și solemne, Matilda a descuiat broasca grea a ușii de ieșire și am trecut în cîteva încăperi mai puțin importante, orientate spre miazănoapte, printre care vestibulul și sufrageria. De acolo am ajuns în aripa ale cărei ferestre se bucurau de soarele de dimineață. Aici se afla locuința Matildei și cea a Nataliei. Fiecare avea cîte o încăpere mai mare și una mai mică. Erau mobilate simplu, cu piese noi, și exprimau, prin diferite obiecte de utilizare curentă, faptul că sînt locuite, cu toate că nu se vedeau acolo numeroasele nimicuri, care umplu de obicei camerele femeilor, așa cum este cazul, dacă nu la părinții mei, dar în multe alte case din capitală. În fiecare dintre cele două locuințe am văzut cîte una din țiterele care se aflaseră în casa cu trandafiri. La Natalia dominau florile. Peste tot se găseau etajere, pe care fuseseră aduse flori din grădină,

ca să se ofilească aici. Erau și pe pardoseală plante, înșirate în semicerc sau grupate, îndeosebi dintre cele cu frunze frumoase sau cu forme frumoase.

Într-un vestibul, din care se intra în aceste locuințe, se afla un pian.

Camerele de la etajul casei rămăseseră așa cum fuseseră odiniooară. Arătau așa cum arată de obicei camerele în castelele vechi și vaste.Erau ticsite cu mobile din diferite epoci și, de cele mai multe ori, lipsite de gust, cu mărunțișuri rămase de la generațiile trecute, cu cîteva arme, și cu tablouri, îndeosebi portrete, pictate după toanele vremii. Pe pereții culoarelor erau atîrnate mai cu seamă tablouri înfățișînd pești mari, care fuseseră prinși cîndva, cu descrierea lor alături, precum și vînat : cerbi, păsări, porci mistreți și așa mai departe. Nu lipseau nici cîinii favoriți. La acest cat se aflau, spre miazăzi, camerele de oaspeți, unde se făcuse ordine. Aici se găsea și camera mea, alături de cea a lui Gustav.

După trecerea în revistă a camerelor, am ieșit în aer liber. Scara principală, iată, de marmură roșie, cobora spre curte. După dimensiunile curții se vedea cît de mare este castelul. Era închisă de patru aripi lungi, întru totul asemenea. În mijlocul ei se afla un havuz de marmură cenușie, în care, dintr-un grup de naiade înlănțuite țîșneau patru jeturi de apă. În jurul havuzului erau patru arțari, mai mici decît cei care tiveau colina castelului. Pe terenul acoperit cu nisip de sub arțari se aflau bănci, tot de marmură cenușie. Din acest teren cu nisip porneau radial niște alei așternute tot cu nisip. Restul spațiului era pajiște uniformă, afară de un trotuar de lespezi de piatră în jurul clădirii.

Am ieșit din curte pe poarta cea mare. Cînd am ajuns afară, mi-am întors fără voie capul ca să privesc clădirea. Deasupra porții se afla o stemă relativ mare, de piatră, cu șapte stele. N-am mai văzut nimic altceva decît ceea ce văzusem cînd mă uitasem de dimineață pe fereastră. Am mers pe o cărare așternută cu nisip, am înconjurat casa și am ajuns în spatele ei în grădină. Aici am văzut ceea ce-mi închipuisem încă dinainte, anume că edificiul, care merita pe drept cuvînt denumirea de castel, era alcătuit numai din cele patru aripi, dispuse în forma unui pătrat perfect.

Anexele gospodăreşti erau situate destul de departe, în vale.

Grădina începea cu flori, fructe şi legume, dar părea să se încheie în depărtare cu ceva ce arăta ca un crîng de foioase. Totul era curat, frumos şi ordonat. Grădina era populată şi aici cu păsări, iar dotările erau şi ele asemănătoare cu cele de la Asperhof. De aceea, pomii erau arătoşi şi sănătoşi. Şi trandafiri se vedeau mulţi, dar nu în combinaţii atît de meşteşugite ca la amfitrionul meu. Serele erau întinse şi cu mult mai mari şi mai bine îngrijite decît la Asperhof. Grădinarul, un bărbat tînăr şi, pe cît părea, cultivat, ne-a întîmpinat la intrare, curtenitor şi respectuos. Mi-a arătat comorile sale în mod mai amănunţit decît mă aşteptam, avînd în vedere că pentru însoţitorii mei nimic nu era nou. Erau acolo, atît în încăperea caldă, cît şi în cea rece, multe plante de pe alte continente. Grădinarul s-a arătat deosebit de încîntat de bogata sa colecţie de ananaşi, care ocupau într-o seră un loc anume.

Nu departe în spatele serei se afla un pîlc de tei, aproape tot atît de frumoşi şi de mari ca cei din grădina de la Asperhof. Nisipul de sub umbrarul format de coroanele lor era şi el la fel de bine greblat, şi, spre a completa asemănarea, şi pe el se foiau cintezoi, presuri, guşinegre şi alte păsări, tot atît de netemătoare, ca pe nisipul casei cu trandafiri. Faptul că sub tei se aflau laviţe, este firesc. Teiul este arborele tihnei domestice. Care e teiul de pe meleagurile germane, — şi cu siguranţă că şi de pe altele, — sub care să nu se găsească o laviţă, sau de care să nu atîrne o icoană, sau lîngă care să nu se afle un paraclis? Frumuseţea înfăţişării lui, umbra lui şi zumzetul din crengile lui îmbie şi întremează. Ne-am dus la umbra teilor.

— Acesta este de fapt locul cel mai frumos de la Sternenhof, — a spus Matilda, — şi oricine vizitează grădina trebuie să se odihnească niţeluş aici, aşa că vă rog să faceţi şi dumneavoastră acelaşi lucru.

Cu aceste cuvinte ne-a arătat laviţele, rînduite aproape în arc de cerc sub trunchiurile teilor şi în spatele cărora se afla un perete de tufe verzi. Ne-am aşezat. Zumzetul, obişnuit în aceşti copaci, se auzea fără întrerupere deasupra capetelor noastre, goana mută a păsărilor deasupra

nisipului curat se desfășura în fața ochilor noștri, iar zborul lor intermitent spre coroanele copacilor răsuna lin în urechile noastre.

După un răstimp am băgat de seamă că se face auzit, deși cu întreruperi, un susur lin, ca și cum ar fi fost ba adus de o adiere ușoară, ba nu. Am spus ce aud.

— Ai auzit bine, — a răspuns Matilda. — Avem să vedem numaidecît despre ce este vorba.

Ne-am sculat și am trecut pe o cărăruie îngustă, așternută cu nisip, printre tufișurile aflate la mică depărtare, în spatele teilor. După ce am făcut vreo patruzeci sau cincizeci de pași, desișul s-a deschis și am dat de un luminiș, închis la spate cu verdeață deasă. Verdeața era alcătuită din iederă, care îmbrăca un zid de blocuri mari de piatră, iar acesta, la cele două capete ale sale, era străjuit de niște stejari uriași. În mijlocul zidului era un gol mare, mărginit sus de un arc, asemenea unei firide mari sau unei bolți de biserică. Înlăuntrul acestui gol boltit, îmbrăcat și el cu iederă, se afla o statuie de marmură albă ca zăpada. N-am văzut niciodată o marmură de un alb atît de selipitor și aproape străveziu, care devenea și mai izbitor datorită verdelui înconjurător. Statuia era a unei fete, dar cu mult peste obișnuita mărime naturală, ceea ce însă, în peretele cu iederă și alături de stejarii cei falnici, nu bătea la ochi. Fata își sprijinea fruntea cu o mînă ; celălalt braț îl ținea în jurul unui vas, din care curgea apă într-un bazin din fața ei. Din bazin, apa cădea într-o groapă zidită în nisip, de unde se scurgea ca o gîrliță în tufiș.

Am stat cîteva minute, am privit statuia și am vorbit despre ea. Cu ajutorul unei cupe de alabastru, aflată într-o adîncitură a iederei, Eustațiu și cu mine am gustat chiar din apa proaspătă, care se scurgea din vas.

După aceea ne-am dus în spatele peretelui cu iederă, pe o scară de piatră, și ne-am urcat pe un dîmb, unde se aflau iarăși bănci, umbrite de felurite tufe. Ne oferea însă o vedere înspre casă. Am fost poftiți să stăm jos un pic și aici. Între stejari, ca într-o ramă verde, noduroasă, a apărut casa. Cu acoperișul ei țuguiat, de țiglă bătrînească, și cu hornurile ei late și înalte, semăna cu un castel, dacă nu cu un castel din vremurile cavalerești, totuși cu unul din

anii în care se mai purta încă armură, dar cînd peste armură erau lăsați să cadă zulufii moi ai perucii. Severitatea unei asemenea apariții reieșea și din întreaga construcție. De o parte și de alta a castelului se vedea peisajul, iar în spate albastrul plăcut al munților. Siluetele întunecate ale teilor, sub care ne odihniserăm, se conturau ceva mai departe, în stînga, și nu stînjeneau perspectiva.

— S-a săvîrșit o mare greșeală cînd zidurile castelului au fost tencuite, în vremea din urmă, în alb-cenușiu, — a spus amfitrionul meu, — poate pentru a-l face mai prietenos, preocupare care se răspîndise mult către sfîrșitul veacului trecut. Dacă blocurile mari de piatră din care sînt durate zidurile principale n-ar fi fost tencuite, cenușiul lor natural, împreună cu ruginiul învelitorii și cu verdele copacilor, ar fi făcut o impresie deosebit de armonioasă. Acum, însă, castelul arată ca o femeie bătrînă, învești mîntată în alb. Dacă ar fi proprietatea mea, aș încerca să-l curăț cu apă și cu perii, și în cele din urmă și pe cale uscată, cu un șpaclu. O sumă modestă alocată anual acestui scop ar face să sporească în chip îmbucurător speranța de a scăpa de înfățișarea lui urîtă.

— Păi am putea să facem încercarea aproape de sol, și din rezultatele obținute să întocmim un deviz estimativ, — a spus Matilda, — deoarece mărturisesc că nici mie nu-mi place să văd această culoare, mai cu seamă că fața exterioară a zidurilor era de piatră aparentă, cu rosturi fine între blocuri, dovadă că atunci cînd s-a construit castelul nu s-a urmărit să se dea fațadelor altă culoare, decît cea naturală a pietrei. Acum, castelul, în interior, cu toate că nu evocă nici o epocă artistică, este, în felul lui, mult mai firesc decît în exterior.

— Cenușiul zidului, cu zolbancurile de piatră, profilate destul de iscusit, cu înălțimea și lățimea ferestrelor, al căror raport față de plinuri este corect, cred că ar putea da edificiului o înfățișare mult mai frumoasă decît se bănuiește acum, — a spus Eustațiu.

La aceste cuvinte mi-a venit în minte ceea ce-mi spusese cîndva amfitrionul meu, că mobilelor vechi nu le stă bine în casele noi. Mi-am adus aminte că în sala și în încăperile acestui castel, mobilate ca pe vremuri, ferestrele înalte, plinurile late dintre ele și plafoanele de stil ale ca-

merelor puneau foarte bine în valoare mobilele, ceea ce, fără îndoială, nu s-ar fi întîmplat în niște camere moderne.

În timp ce stăteam de vorbă, au urcat pînă la noi, pe scara de piatră, Natalia și Gustav, care rămăseseră în urmă lîngă nimfa fîntînii. Chipurile lor erau vag îmbujorate, iar ochii lor negri priveau senin zarea. Cu o mișcare grațioasă, cei doi tineri s-au oprit în spatele nostru.

De pe această colină cu perspectiva dintre stejari ne-am continuat drumul înapoi în grădină și am ajuns în cele din urmă în grupul de arțari, fagi, stejari, brazi și alți copaci, care închidea grădina ca o pădurice. Ne-am dus la umbră. Larma voioasă a păsărilor nu cred să fi fost altundeva mai intensă decît aici. Am vizitat locuri în care naturii i se dăduse ajutor, ca să devină încă și mai plăcute, iar Gustav mi-a arătat laviție, măsuțe și alte lucruri și unghere, unde petrecuse cu Natalia în copilărie, unde învățaseră, unde se jucaseră. Am mers pe lîngă trunchiurile minunat presărate cu pete de lumină și umbră și ne-am plimbat pe porțiunile întunecate și pe cele luminate ale cărărilor așternute cu nisip, am trecut prin fața unor tufișuri verzi dese, a unor bănci și chiar a unui izvor și, prin cotituri, pe care nu le zărisem, am ajuns din nou în grădina neîmprejmuită, dar într-un loc situat în partea opusă celui pe unde intraserăm în pădurice.

Aici am lăsat la stînga noastră cei doi stejari falnici, tot așa și teii, și ne-am întors pe alt drum la castel.

Prînzul a fost servit în mijlocul verdelui superb al colinei, chiar în fața casei, sub un polog de pînză.

După amiază, Matilda și Eustațiu au discutat deocamdată despre ce se putea face pentru a se remedia stricăciunile pe care, cu timpul, le suferiseră mobilele noi din camerele de la miazăzi, precum și pardoselile și în parte și mobilele vechi din camerele de la apus. Către seară au fost vizitate ferma și anexele gospodărești.

După cum, în casa cu trandafiri, Matilda se interesase de participarea femeilor la treburile casei, cercetînd tot ceea ce ținea de gospodărie și dînd îndrumări în vederea unor îmbunătățiri, la fel a procedat acum și amfitrionul meu la Sternenhof cu tot ceea ce era legat de administrarea moșiei, materie în care părea să aibă mai multă experiență decît Matilda. A intrat în toate încăperile, a cer-

cetat animalele și îngrijirea lor, a controlat dotările pentru păstrarea și prelucrarea produselor gospodărești. Din acțiunile amfitrionului meu și din puținul pe care îl auzisem din conversațiile lui cu Matilda, privitor la treburile casnice, s-a dovedit a fi un bărbat deprins cu gospodărirea unei mari proprietăți, și care își îndeplinește, cu cumpănire și cu o privire atotcuprinzătoare, îndatoririle respective, fără să atingă hotarele înlăuntrul cărora se desfășoară activitatea unei femei. Toate acestea se petreceau în mod atît de firesc, de parcă așa ar fi trebuit să fie și n-ar fi putut să fie altfel.

De la fermă ne-am dus pe pajiștile și pe ogoarele domeniului. În cele din urmă am trecut și dincolo de hotarele proprietății, călcînd pe pămîntul altor oameni, pe care, în parte, i-am găsit trudind pe ogoare și cu care am stat de vorbă. Am ajuns în sfîrșit pe o ridicătură, care oferea o perspectivă cuprinzătoare. Ne-am oprit acolo. Cel dintîi lucru la care ne-am uitat a fost castelul cu colina lui verde, înconjurat de arțari, și cu grădina împădurită de la marginea moșiei. Apoi am trecut la alte priveliști. Mi s-au arătat și numit, una după alta, casele împrăștiate prin împrejurimi și legate laolaltă, ca prin niște lanțuri verzi, prin șirurile de pomi fructiferi, care străbăteau aici, în lung și-n lat, ținutul. Apoi ne-am îndreptat privirile spre așezările mai depărtate, ale căror turle puteau fi zărite de aici. Acum am putut să iau parte mai activă la conversație, pentru că cele mai multe dintre acele localități îmi erau cunoscute. Cînd s-a ajuns însă la munți, eu am fost aproape cel mai versat. Mi s-au pus întrebări cu privire la diferite chestiuni și am constatat că știu să răspund, așa încît încetul cu încetul mi s-a dezlegat limba. Am spus numele munților, ale căror piscuri se profilau pe cer, am spus și numele unor părți ale lor, am numit văile, ale căror cotituri se puteau urmări cu privirea, am arătat podișurile acoperite cu zăpadă, am zărit trecătorile, care legau sau despărțeau unii munți sau lanțuri întregi de munți, și am căutat să precizez direcțiile în care erau situate anumite localități de munte, cunoscute de mine, sau populate de familii de asemenea cunoscute de mine. Natalia stătea în picioare lîngă mine, era numai urechi și mi-a pus chiar și întrebări.

După ce a asfinţit soarele, iar văpaia blîndă de pe piscuri s-a stins, ne-am înapoiat la castel.

Cina a fost servită în sufragerie.

Astfel am petrecut cu toţii mai multe zile, într-o atmosferă prietenească şi în conversaţii pline de voie-bună, uneori instructive.

În sfîrşit ne-am pregătit de plecare. Dis-de-dimineaţă, trăsura era gata, cu caii înhămaţi. Matilda şi Natalia se sculaseră, ca să ne ureze drum bun. Amfitrionul meu şi-a luat rămas-bun de la Matilda şi de la Natalia. Eustaţiu şi Gustav şi-au luat şi ei rămas-bun, iar eu am socotit că se cuvine să-i adresez şi eu Matildei cîteva cuvinte de mulţumire pentru binevoitoarea ei primire. Mi-a răspuns cu amabilitate şi m-a poftit să mă reîntorc curînd. I-am spus un cuvînt de rămas-bun chiar şi Nataliei, care mi-a răspuns pe şoptite.

Aşa cum stătea în faţa mea, am înţeles, o dată mai mult, de ce-mi trecuse prin minte, cînd o zărisem prima dată, că omul este totuşi cel mai înălţător obiect pentru arta desenului, într-atît de galeş priveau ochii ei senini şi într-atît de duios se întipăreau trăsăturile ei în sufletul oricui o privea.

Ne-am urcat în trăsură, am coborît colina acoperită cu iarbă verde, am cotit înspre miazănoapte şi am ajuns noaptea tîrziu la casa cu trandafiri.

Şederea mea în această casă nu s-a mai prelungit mult, deoarece nu mai aveam timp de pierdut. Mi-am strîns lucrurile, am însemnat pe lăzi şi pe geamantane ce drum să ia, i-am vizitat pe toţi cei de la care socoteam că trebuie să-mi iau rămas-bun, i-am mulţumit amfitrionului meu pentru bunătatea şi amabilitatea lui, am făgăduit să mă întorc, şi într-o bună zi am pornit la drum, coborînd de pe colina cu trandafiri. Întrucît tocmai atunci Gustav era liber, el şi Eustaţiu m-au petrecut cale de un ceas.

PARTEA A DOUA

1. EXTINDEREA

M-am îndreptat înspre localitatea în care îmi întrerupsesem lucrările. Oamenii, care fuseseră informați că urmează să mă întorc, mă așteptau de mult. Bătrînul Gaspar, care era cel mai credincios însoțitor al meu în drumețiile de pe munți și care cără de obicei, într-o tolbă de piele, puținele merinde necesare amîndurora pentru o zi, întrebase de cîteva ori de mine la hanul străjuit de arțari, și, după cum mi-a spus hangița, rămăsese un pic pe uliță de fiecare dată, înainte de a intra, și se uitase la numeroasele ferestre dinspre arțari de la etajul de lemn al casei, ca să vadă dacă la una dintre ele nu cumva se ivește capul meu. Acum, Gaspar stătea iarăși lîngă mine la masa lunguiață de molid de sub copacii verzi. Ceilalți, cărora le trimisese vorbă, veniseră și ei. Mi-a părut grozav de bine și m-am simțit chiar mișcat cînd am văzut că oamenii aceștia sînt încîntați de reîntoarcerea mea și că se bucură la gîndul că ne vom continua munca.

Am pornit voinicește la treabă, ca și cum mi-ar fi dat ghes conștiința să recuperez ceea ce neglijasem datorită absenței mele îndelungate. Am lucrat cu mai multă hărnicie și tragere de inimă decît oricînd, am cercetat împreună cu echipa pantele abrupte de-a lungul liniilor lor de încastrare în fundurile văilor și pe diferitele lor culmi, care ne-au fost accesibile sau pe care ni le-am făcut accesibile cu ajutorul ciocanelor și al dălților. Am mers împreună de-a lungul văilor și am căutat urme ale formațiunilor lor, am urmărit apele care se scurg în adîncuri și

am cercetat concreţiunile aduse de ele de la mari distanţe şi împinse de ele tot mai departe şi mai departe. Principalul nostru loc de adunare a rămas casa străjuită de arţari, şi cu toate că lipseam adesea timp mai îndelungat de acolo şi înnoptam la alte hanuri de munte, sau la nişte argaţi lemnari, sau într-un sălaş de pe o păşune alpină, sau chiar sub cerul liber, ne întorceam totuşi, în răstimpuri, în casa străjuită de arţari, unde eram socotiţi ca încetăţeniţi, oamenii mei îşi găseau locurile lor de dormit în fîn, iar eu aveam camera mea permanentă, bine mobilată, şi o încăpere în care mi se puteau aduce obiectele colecţionate.

Adesea, cînd eram ostenit de muncă sau cînd socoteam că am colecţionat destule obiecte în acea zi, stăteam în vîrful unei stînci şi contemplam nostalgic priveliştea din jur, sau mă uitam în jos, spre unul din cele cîteva lacuri din munţii noştri, sau scrutam adîncul întunecat al unei prăpăstii, sau îmi căutam în morenele unui gheţar un bloc de piatră, şi priveam, în singurătate, culoarea albastră, sau verde, sau sclipitoare, a gheţii. Cînd veneam iarăşi devale şi ajungeam în mijlocul oamenilor mei, care erau adunaţi la han, totul mi se părea iarăşi mai limpede şi mai firesc.

Unui pădurar, care însă nu slujise vreme mai îndelungată ca guard într-un singur ocol silvic, ci mai mult umblase haimana, i-am cerut să-mi aducă de peste munţi o ţiteră. Tocmai fiindcă nu rămăsese nicăieri multă vreme şi slujise cam peste tot, cunoştea bine tot muntele şi ştia unde se fac cele mai bune şi mai frumoase ţitere. Din acelaşi motiv putea să şi judece mai bine decît oricine calitatea ţiterelor, deoarece era cel mai iscusit şi mai vestit ţiterist din partea locului. Mi-a adus o ţiteră foarte frumoasă : gîtul era de lemn negru ca pana corbului, cu incrustaţii decorative de sidef şi de fildeş, iar căluşul era de argint pur, strălucitor. Feţele, mi-a spus curierul, erau făcute dintr-un lemn de brad de rezonanţă, fără pereche, găsit de meşterul lutier după căutări de ani de zile. Picioruşele ţiterei erau nişte bile de fildeş. Şi, într-adevăr, cînd pădurarul cînta la ea, eram convins că nici un instrument făcut de mîna omului nu poate avea un timbru mai dulce. Nici chiar ceea ce cîntaseră Matilda şi

Natalia în casa cu trandafiri nu fusese atît de minunat ; nu auzisem niciodată, nici pe aici, nici aiurea, ceva comparabil cu sunetele scoase din ţiteră de către acest pădurar. L-am lăsat cu plăcere să cînte de faţă cu mine, la ţitera mea, deoarece nici una nu-i suna ca aceasta şi spunea că trebuie „dezgheţată". A devenit profesorul meu de ţiteră şi cînd am văzut că preferă ţitera mea tuturor celorlalte, mi-am pus în gînd să-i cumpăr una la fel, dacă voi fi mulţumit de lecţii. Dealtfel, îmi povestise că lutierul făcuse mai multe la fel cu a mea, din acelaşi lemn. Dar deoarece fusese cam scumpă, m-am gîndit că lutierul nu le va putea vinde prea repede pe toate şi că are să mai aibă una, cînd am să vreau să i-o ofer dascălului meu în dar, ca supliment la onorariul datorat în bani.

În aceeaşi vară am început să-mi alcătuiesc o colecţie de mostre de marmură. Piesele pe care le-am găsit întîmplător sau pe care mi le-am procurat anume au fost tăiate în plăci groase, pe ale căror feţe se vedea varietatea marmurei. Cînd găseam bucăţi mai mari, pe lîngă faptul că-mi completam cu ele colecţia, puneam să se facă din ele felurite obiecte mărunte, de folosit pe birouri, pe scrinuri, pe lavoare, sau accesorii de mobile, sau chiar mobile întregi. Nădăjduiam să le fac părinţilor mei o mare bucurie, aducîndu-le din cînd în cînd, drept beneficiu secundar al lucrărilor mele, o podoabă pentru casă, sau chiar pentru grădină, căci mă bătea şi gîndul să pun să se facă dintr-un bloc de marmură o fîntînă, dacă voi găsi unul îndeajuns de mare.

Jos, la Lautertal, l-am întîlnit odată pe Roland, fratele lui Eustaţiu. Făcuse nişte desene într-o biserică veche şi acum punea pe curat, în hanul din Lauteral, aceste desene şi alte cîteva, pe care le schiţase prin împrejurimi. Căci nu departe de Lautertal se afla o fermă singuratică, sau, mai bine zis, o clădire solidă, de piatră, în gen de castel, pe vremuri proprietatea unei familii, care, prin negoţul cu produse ale munţilor şi printr-un trafic din ce în ce mai extins în numeroase zone ale lumii, se îmbogăţise şi apoi scăpătase din nou, din pricina degenerării urmaşilor, a uşurinţei lor şi a risipei. Un membru al acestei familii clădise conacul de piatră. Acum casa aparţinea unui domn străin, de la oraş, care o cumpărase de

dragul așezării ei și rarităților dinăuntrul ei și care o vizita din cînd în cînd. Casa adăpostea detalii arhitecturale frumoase, lucrări de pietrărie frumoase și sculpturi în lemn frumoase, acestea din urmă în parte la plafoane, la uși și la ferestre, și în parte la mobilier. Sculptura în lemn trebuie să fi fost cîndva în munți mult mai înfloritoare decît acum. Noul proprietar nu dădea voie să se scoată din casă nici unul din aceste obiecte, și nici nu vindea vreunul din ele. Roland primise încuviințarea să deseneze acolo tot ce i se părea vrednic de a fi desenat. De aceea locuia la hanul din Lautertal. Am vizitat de cîteva ori casa împreună cu el și am discutat apoi cu el cele văzute, mai cu seamă seara, cînd, după ce ne încheiam munca de peste zi, ne întîlneam la masa din sala mare a hanului. Am constatat că e un om foarte înflăcărat, cu hotărîri ferme și cu pasiuni puternice, fie că inima îi era copleșită de un obiect de artă, fie că se străduia să aducă ceva în raza de acțiune a ființei sale. Cînd Roland a plecat din Lautertal, eu am mai rămas.

Înainte ca treburile mele să mă fi smuls de pe acele meleaguri, am mai găsit ceva care, de dragul tatălui meu, mi-a umplut inima de bucurie. Gaspar ascultase deseori discuțiile mele cu Roland și mai aruncase chiar și cîte o privire prin desene. Într-o zi mi-a spus că, dacă lucrurile vechi îmi fac atîta plăcere, poate să-mi arate ceva foarte vechi și foarte interesant, în casa unui tăietor de lemne, care are o casă, o grădină și o sfoară de pămînt, îngrijite de nevastă-sa și de copiii săi măricei. La îndemnul meu, ne-am urcat într-o zi pînă la casa aceea, care era așezată dincolo de un pinten de pădure, în mijlocul unei pășuni uscate, nu departe de niște ogoare mici și foarte aproape de un bloc mare de piatră, răzleț, din cele care se găsesc adesea, rupte din stîncă, în cuprinsul unor terenuri mănoase. Lucrarea veche, pe care am găsit-o acolo, era lambrisajul de pe două plinuri dintre trei ferestre, înalte cam de jumătate stat de om. Erau, evident, rămășițele unui lambrisaj mult mai mare, care se întinsese cîndva de jur împrejur, de-a lungul tuturor pereților unei camere, de la pardoseală pînă la înălțimea arătată. Numai pe două plinuri dintre ferestre se mai păstraseră lambriurile, dar acestea erau întregi. Figuri de îngeri și de băieți, în baso-

relief, înconjurați de decorații frunziforme, stăteau pe un soclu și susțineau niște cornișe gingașe. Proprietarul căsuței așezase cele două lambriuri în camera sa mai bună, în așa fel încît cavitatea lor nedecorată să fie îndreptată spre cameră. În această cavitate pusese icoane moderne, sculptate în lemn și pictate. Pesemne că lucrarea se aflase cîndva în casa de piatră și dispăruse de acolo, deoarece urmașii făcuseră poate lucrări de renovare și vînduseră pe un preț de nimic unele obiecte. Proprietarul casei de pe pajiște ne-a spus că bunicul său cumpărase aceste lucruri atunci cînd moara Hager se vînduse la licitație din pricina risipei făcute de morar. Cercetările mele în legătură cu restul lambriurilor au fost zadarnice. Prin mijlocirea lui Gaspar am cumpărat de la proprietarul lor rămășițele. Am pus să se facă niște lăzi, am desprins piesele îmbinate, le-am împachetat cu mîna mea și le-am trimis, pînă una-alta, în casa străjuită de arțari, ca să stea acolo alături de celelalte lucruri ale mele.

În toamna aceea am rămas într-adevăr foarte mult în munți. Cînd mi-am luat rămas-bun de la casa străjuită de arțari, zăpada nu numai că se așternuse pe culmi, dar acoperise și întregul ținut, iar lumea nu mai circula în trăsuri, ci în sănii. Îmi împachetasem toate lucrurile și le trimisesem înainte, întrucît în anul următor eram nevoit să nu-mi mai stabilesc sediul în această casă primitoare, ci altundeva. Mi-am luat rămas-bun de la toți oamenii mei și am pornit spre șes, pe pîrtia acoperită cu polei, de lîngă rîul vuitor, pe malurile căruia începuseră să se închege bucăți de gheață. Drumul, pe parcursul lui, m-a dus pe înălțimi, de pe care puteam zări la miazănoapte împrejurimile casei cu trandafiri, iar la miazăzi pe cele ale moșiei Sternenhof. Acum, în veșmîntul alb, așternut deasupra cîmpiilor și despicat de fîșiile întunecate ale pădurilor, de abia am putut să recunosc formațiile colinare, în cuprinsul cărora trebuia să se afle casa prietenului meu, și cu atît mai puțin să disting împrejurimile moșiei Sternenhof, deoarece nu fusesem niciodată iarna pe acele meleaguri. Un singur lucru însă știam sigur, și anume : în ce direcție trebuia să se afle casa, în care vara trecută înfloriseră atîția trandafiri, și în ce direcție castelul, în spatele căruia se găseau teii bătrîni și izvorul

străjuit de făptura femeiască de marmură albă. Firele sentimentale care mă atrăgeau în amîndouă direcţiile au fost însă destrămate de o legătură mai puternică : aceea care mă mîna spre ai mei, spre cei dragi şi scumpi mie.

Cînd am ajuns la şes şi am sosit în localitatea unde urmau să mă aştepte lăzile, le-am găsit nevătămate şi le-am predat chirigiului meu, ca să le ducă la fluviu, rugîndu-l stăruitor să aibă grijă de ele ca de ochii din cap, mai cu seamă de cele cu obiectele vechi. A doua zi am plecat cu o trăsură în urma căruţei. Pe malul fluviului am pus să mi se urce lăzile, cu băgare de seamă, pe o navă, şi în dimineaţa următoare am plecat cu aceeaşi navă spre oraşul meu natal.

Am ajuns cu bine acolo, am poruncit ca bagajul să-mi fie dus acasă, am despachetat mai întîi lada cu obiecte vechi şi m-am liniştit cînd s-au ivit dintr-însa, nevătămate, sculpturile în lemn. Bucuria tatei a fost extraordinară, mama s-a bucurat de dragul tatei, iar soră-mea, ai cărei ochi strălucitori căutau cînd spre mine, cînd spre tata, a dovedit astfel că e mulţumită de mine. Toate acestea m-au făcut să uit multe lucruri, care îmi umpleau inima, aproape ca o îngrijorare. Mă aflam din nou în mijlocul alor mei, care luau parte, cu toată puterea sufletului lor, la fericirea mea, ceea ce m-a liniştit şi mi-a creat un dulce simţămînt, care, în vremea din urmă, îmi devenise aproape străin.

A doua zi, cînd am intrat în sufragerie, l-am găsit acolo pe tata, care stătea în faţa lambriurilor şi le contempla. Ba se apleca spre ele ca să le vadă mai de aproape, ba îngenunchia şi pipăia cu mîna sau cerceta ceva mai în amănunt cu ochii. Mi-a rîs inima de bucurie, şi atunci firele de păr alb, care i se iveau din ce în ce mai des pe cap, printre cele de culoare închisă, mi s-au părut de două ori mai venerabile, iar discretul rid creat de grijă pe fruntea lui, — apărut, în urma trudei pentru noi, pe acest sediu al gîndurilor lui, în timp ce eu îmi putusem vedea de năzuinţele mele şi mă putusem bucura de lume şi de oameni, şi în timp ce soră-mea înflorise ca un trandafir superb, — m-a umplut aproape cu evlavie. Mama s-a apropiat, şi atunci tata i-a arătat cîte ceva şi i-a explicat poziţiile figurilor, traseul şi curbura vrejurilor şi a frun-

zeior și ordonanța ansamblului. Datorită deprinderii ei de ani de zile, mama înțelegea aceste lucruri mult mai bine decît mine, și mi-am dat seama acum că-i adusesem tatei ceva cu mult mai frumos decît îmi închipuisem. Mi-am propus ca, în primăvara viitoare, să întreprind cercetări mult mai temeinice, ca să dau de piesele încă lipsă ale acestor lambriuri ; inițial nu întrebasem de ele decît superficial, acum însă aveam de gînd să scormonesc cît mai atent cu putință întregul ținut. După ce am mai vorbit cîtva timp despre această operă de artă, mama m-a condus prin toate camerele mele și mi-a arătat îmbunătățirile făcute in absența mea pentru ca șederea mea în casă la iarnă să fie cît mai plăcută. Ni s-a alăturat și soră-mea, care, după ce mama a plecat, m-a luat de gît cu amîndouă brațele, m-a sărutat și mi-a spus că sînt bun ca pîinea caldă, și că, după tata și mama, din toate lucrurile care există pe lume, pe mine mă iubește ea cel mai mult și mai cu foc. La aceste cuvinte a fost cît pe-aci să mă podidească lacrimile.

Mai tîrziu, în timp ce mă plimbam singur încolo și încoace în camera mea, inima îmi spunea într-una : „Acum totul e bine, acum totul e bine."

A doua zi mi-am cumpărat un manual de limba spaniolă, recomandat de un prieten care se îndeletnicea de cîțiva ani cu astfel de lucruri. Am început să învăț după acea carte, concomitent cu celelalte lucrări ale mele, mai întîi singur, urmînd ca mai tîrziu, dacă voi socoti că e nevoie, să-mi iau și un profesor de spaniolă. Totodată, nu numai că am continuat să citesc piesele lui Shakespeare, dar în timpul liber am abordat și alte opere poetice. Am scos din nou la îndemînă scrierile autorilor antici greci și romani, din care fusesem obligat să citesc unele fragmente cînd îmi făceam studiile. Pe atunci, creațiile acestor două popoare, în măsura în care le putusem pătrunde cu calm și cu obiectivitate, îmi plăcuseră foarte mult, și de aceea am reluat acum lectura lor.

Țitera mea îi făcea mare plăcere soră-mi. Îi executam la țiteră bucățile pe care eram acum în stare să le cînt pe aceste strune, i-am expus principiile elementare ale instrumentului și i-am dat primele lecții, iar atunci cînd a

început să ne vină în casă și un profesor din oraș, ca să ne ajute să ne perfecționăm amîndoi, i-am împrumutat țitera și i-am făgăduit să-i trimit din munți una tot atît de frumoasă și de bună, sau chiar una și mai frumoasă și mai bună, numai să găsesc. I-am povestit că omul care îmi dă pe munte lecții de țiteră cîntă cu mult mai frumos decît profesorul din oraș, deși nu atît de meșteșugit. I-am spus că am de gînd să învăț foarte sîrguincios în munți și că, la reîntoarcerea mea, am să-i dau lecții, ca să-i transmit și ei ceea ce-mi voi fi însușit între timp.

Cu asemenea preocupări, precum și cu alte treburi începute încă în iernile precedente, a trecut anotimpul rece. Cînd a suflat adierea de primăvară și pămîntul a început să se zvînte, am pornit din nou în drumeția mea de vară. Mi-am ales, totuși, încă o dată drept popas casa străjuită de arțari, deși știam că voi fi nevoit să plec adesea departe de ea și să lipsesc timp mai îndelungat. Mă obișnuisem cu ea și poposeam cu drag și cu plăcere acolo.

Primul lucru pe care l-am făcut a fost să trimit după pădurarul care mă învăța să cînt la țiteră. Întrucît era ușor de găsit, a sosit foarte curînd, și ne-am înțeles cum să ne continuăm exercițiile de țiteră. În același timp am început să fac cercetări ca să găsesc părțile lipsă ale lambriurilor pe care i le adusesem tatălui meu. Am scotocit casa în care desenase Roland vara trecută, am scotocit și casa argatului lemnar care îmi vînduse lambriurile dintre ferestre, mi-am extins cercetările în toate colțurile ținutului înconjurător, i-am pus îndeosebi pe oamenii care pătrund adesea în cele mai tăinuite unghere ale unor case sau ale altor clădiri, ca bunăoară dulgheri și zidari, să-mi dea numaidecît de veste dacă descoperă ceva cioplit în lemn, m-am deplasat eu însumi în diferite locuri, ca să controlez cu ochii mei, dar nu s-a ivit nimic. Cînd nu mai era aproape nici o îndoială, s-a constatat că lambriurile cumpărate de mine aparțineră cîndva casei de piatră a negustătorilor de pe munte, al căror neam se stinsese, și că acolo lambriurile se prea poate să fi îmbrăcat partea de jos a pereților unei săli întregi. Cu prilejul unei așa-numite înfrumusețări, întreprinse cîndva de niște urmași, deveniți mai tîrziu risipitori, lambriurile fuseseră pesemne înlăturate și lăsate pe mîini străine, încît și-au tot schimbat proprietarii. Por-

țiunile dintre ferestre ale lambriurilor, prevăzute cu un fel de firide în care puteau fi așezate icoane, s-au păstrat, iar celelalte porțiuni, plate, s-au degradat pînă la dispariție, sau au fost chiar sparte sau puse pe foc de oameni nesăbuiți.

Încă în primele zile ale șederii mele pe munte am pornit, în tovărășia pădurarului, de la casa străjuită de arțari, peste masivul Acher, în valea Echer, unde locuia lutierul de la care pădurarul cumpărase țitera pentru mine, și de la care voiam să cumpăr una și pentru soră-mea. Omul acela făcea țitere pentru întregul ținut muntos înconjurător, ca și pentru a fi trimise pe alte meleaguri. Mai avea încă două întru totul identice cu a mea. Am ales una din ele la întîmplare, deoarece nici ca lucrătură, nici ca timbru, nu se putea percepe vreo deosebire între ele. Meșterul lutier mi-a spus că demult n-a mai făcut țitere atît de bune și că multă vreme nici n-are să mai facă. A mai spus că toate trei sînt făcute din același lemn, pe care îl căutase cu multă trudă și îl găsise foarte anevoie, și că s-ar putea să nu mai găsească niciodată un asemenea lemn. Pe de altă parte, s-ar putea să nici nu mai facă țitere atît de prețioase, deoarece cumpărătorii săi de departe nu cer decît marfă de duzină și tot așa și muntenii, care, deși se pricep la calitate, nu cumpără cu dragă inimă țitere scumpe.

Din lecțiile de țiteră pe care le-am luat cu pădurarul meu, mi-am însemnat cît de mult am putut, ca să-i împărtășesc și soră-mi meșteșugul de a cînta la țiteră.

Cînd s-a apropiat sorocul înfloririi trandafirilor m-am dus la Asperhof și am și găsit pregătite pentru mine cele două camere, în care locuisem vara trecută.

Încă în prima zi, grădinarul Simion, care a venit la mine de la sera lui, mi-a povestit că *Cereus peruvianus* se află la Asperhof. Stăpînul îl cumpărase de la Inghof și, întrucît, fără doar și poate, eu pusesem la cale această achiziție, se simte îndemnat să-mi exprime mulțumirile sale. Ce-i drept, îi vorbisem amfitrionului meu despre *Cereus*, așa cum îi făgăduisem grădinarului, dar nu știu în ce măsură contribuisem la acea tranzacție, așa încît i-am spus grădinarului că nu pot să-i primesc mulțumirile decît cu rezerve. Am fost nevoit să-l urmez pe grădinar în pavilionul cacteelor, ca să-l văd pe *Cereus*. Planta fusese ră-

sădită pe un teren liber, i se construise, în pavilionul cacteelor, un foișor special, ca un fel de turnuleț, cu geamuri duble, și se luaseră măsuri, prin proptele sau prin dirijarea razelor solare spre anumite locuri ale plantei, pentru ca *Cereus*, care la Inghof fusese nevoit să se curbeze cînd ajunsese la plafonul serei, să poată crește din nou drept în sus. Nu mi-aș fi închipuit că această plantă este atît de mare și atît de frumoasă.

Deoarece tatălui meu obiectele de pe vremuri îi făceau atîta plăcere, așa cum îi făcuseră și lambriurile pe care i le adusesem toamna trecută, i-am prezentat amfitrionului meu, după ce am stat cîtva timp în casa lui, o rugăminte. Rugămintea o aveam mai de multă vreme la inimă, dar i-am prezentat-o abia acum, pentru că cei din casa cu trandafiri îmi arătau atîta bunătate și prietenie. Anume, l-am rugat pe amfitrionul meu să-mi îngăduie să desenez și să pictez cîteva din mobilele sale vechi, ca să-i duc tatălui meu reproducerile, care i-ar fi putut da o imagine mai clară a obiectelor decît ar fi fost în stare descrierile mele. Și-a dat încuviințarea și a spus :

— Dacă vrei să-i faci tatălui dumitale o plăcere, desenează și pictează după pofta inimii. Nu numai că n-am nimic împotrivă, dar voi avea și grijă ca în camerele în care dorești să lucrezi să se facă neîntîrziat tot ce trebuie ca să lucrezi comod. Dacă Eustațiu îți poate fi de folos, va veni desigur foarte bucuros să-ți dea o mînă de ajutor.

În ziua următoare, în camera unde se afla garderobul cel mare, cu care aveam de gînd să încep, am găsit un șevalet, iar lîngă el o masă de desen. Dulapul fusese mutat de la locul lui într-un loc cu lumină mai bună, și la toate ferestrele, în afară de una singură, erau trase perdelele, pentru ca lumina să cadă uniform pe obiectul care urma să fie desenat. Eustațiu îmi pusese la dispoziție toate culorile sale, pentru eventualitatea că printre cele aduse de mine ar fi pe undeva vreo lacună. S-a constatat de la bun început că desenele trebuie întocmite în orice caz în culori, deoarece altminteri nu s-ar fi putut obține o imagine fidelă a obiectelor, care erau îmbinate din esențe de culori diferite.

M-am pus numaidecît pe treabă. Amfitrionul meu avusese grijă să am și liniștea necesară. Ori de cîte ori

desenam, nimeni nu avea voie să intre în camera în care mă aflam, și în general, atîta vreme cît se găseau ustensilele mele acolo, camera nu putea fi folosită în nici un alt scop. Cu atît mai mult am socotit că trebuie să dau zor.

Între timp au sosit la Asperhof Matilda și Natalia și au rămas acolo, ca anul trecut.

Am continuat să desenez cu sîrg. Nimeni nu și-a exprimat dorința să vadă ce lucrez. Pe Eustațiu îl rugasem să-mi îngăduie să-i cer din cînd în cînd sfatul, ceea ce mi-a încuviințat bucuros. De aceea îl duceam uneori în cameră, iar el îmi arăta cu multă pricepere ceea ce era ici și colo de îndreptat. Numai pe Gustav l-a împins curiozitatea să-mi vadă desenele. Nu mi-a venit greu să-i satisfac dorința, nu pentru că-i scăpase vreo vorbă în această privință, ci pentru că se atașase atît de mult de mine, iar firea lui era foarte sinceră și spontană. De aceea l-am invitat să mă viziteze în cameră cînd desenez, și mi-am programat munca în așa fel, încît timpul meu rezervat desenatului să coincidă cu orele lui libere. Venea regulat, se uita cum lucrez, mă întreba cîte ceva, și în cele din urmă mi-a spus că vrea să încerce și el o asemenea pictură. Întrucît amfitrionul meu n-a avut nimic împotrivă, i-am dat în seamă, spre folosință, culorile mele, și și-a început lucrul, la o masă de lîngă mine, căutînd să reproducă același dulap. Era bine instruit la desen ; Eustațiu îi fusese mentor ; dar acesta nu încuviințase încă pînă acum ca elevul său să înceapă a folosi culorile, pentru că pornea de la principiul că mai întîi trebuie să existe un desen foarte sigur și reușit. Joaca aceea cu dulapul, — căci nu era altceva decît o joacă, — o încuviințare ca pe o excepție.

În scurt timp mi-am terminat prima lucrare. Avînd culorile reproduse exact și conștiincios, acuarela era aproape mai atrăgătoare și mai fermecătoare decît obiectul însuși, deoarece totul devenise acum mai mic și mai gingaș.

După ce am terminat desenul, l-am înfățișat amfitrionului meu și Matildei. L-au găsit bun, și au propus cîteva mici modificări. Întrucît mi-am dat seama de necesitatea lor, le-am executat de îndată. După aceea, lucrarea a fost socotită atît de ei, cît și de Eustațiu, drept terminată.

După garderob am trecut la biroul cu delfini. Avînd în vedere că, datorită primului meu desen, dobîndisem o anumită îndemînare, la al doilea treaba a mers mai repede, mai uşor şi cu mai mult elan. După ce l-am terminat, l-am înfăţişat şi pe acesta Matildei, amfitrionului meu şi lui Eustaţiu. Între timp şi-a terminat şi Gustav desenul cu dulapul cel mare, şi l-a adus să-l arate. A fost un pic luat în derîdere, dar pe de altă parte i-au fost arătate şi lui unele lucruri care se mai cereau modificate sau adăugate. Şi la desenul meu au fost propuse unele îmbunătăţiri. După ce ne-am dus amîndoi la bun sfîrşit cizelările, în camera în care desenasem, mobilele au fost mutate din nou la locul lor, iar şevaletul şi ustensilele noastre de pictură au fost îndepărtate. Îmi propusesem să desenez în această cameră numai acele două obiecte.

După aceea am încercat să mai desenez cîteva obiecte mai mărunte.

Între timp mai venise lume în vizită în casa cu trandafiri, ne-am dus şi noi la cîţiva vecini, am făcut plimbări, şi în multe seri am stat în grădină, sau în faţa trandafirilor, sau sub cireşul cel falnic, de vorbă despre fel de fel de lucruri.

Odată, cînd am vorbit despre mobilele de la Sternenhof şi am arătat că tatălui meu i-ar face mare plăcere să le vadă desenate, Eustaţiu mi-a spus că n-ar fi nici o greutate să desenez şi la Sternenhof la fel ca la Asperhof. N-am stăruit, deoarece n-am avut curajul să vorbesc despre asta cu Matilda. A doua zi, Eustaţiu mi-a adus la cunoştinţă încuviinţarea, iar Matilda m-a invitat în chipul cel mai prietenos şi mi-a spus că în casa ei mă voi bucura de toate înlesnirile. I-am mulţumit din tot sufletul pentru bunăvoinţă şi după cîteva zile am plecat la Sternenhof cu caii amfitrionului meu, în timp ce Matilda şi Natalia au mai rămas în casa cu trandafiri.

Spre uimirea mea, la Sternenhof am găsit totul pregătit în vederea primirii mele. Deoarece în castel existau tablouri, existau şi cîteva şevalete, care îmi fuseseră aşezate, spre alegere, în camera mare, cea cu mobilele de pe vremuri. În cameră mai fusese adusă şi o masă de desen, cu toate cele trebuincioase. Mi-am ales unul din şevalete şi am dispus ca celelalte să fie duse înapoi la locurile lor.

Masa de desen am păstrat-o lîngă şevalet, ca să lucrez mai comod. Aproape totul era acum organizat ca la Asperhof. Totodată mi s-a dat voie să dispun ca mobilele pe care aveam de gînd să le desenez să fie mutate la lumină, după dorinţa mea. Pentru locuit şi dormit mi s-a pregătit aceeaşi cameră, care îmi fusese oferită la prima mea vizită. Pentru a lua masa mi s-a propus fie sala în care lucram, fie camera mea de locuit. Am ales-o pe cea din urmă.

Am trecut mai întîi în revistă mobilele şi le-am ales pe cele pe care aveam de gînd să le desenez. După aceea m-am aşternut la treabă. Am pictat cu multă rîvnă, ca să scurtez cît mai mult cu putinţă neorînduiala produsă în casă în mod necesar de lucrările mele. De aceea rămîneam toată ziua în cameră ; numai seara, după apusul soarelui, sau dimineaţa, înainte de răsăritul soarelui, ieşeam pe cîmp sau în grădină; ca să fac o plimbare în aerul înviorător, sau uneori, stînd chiar pe loc, în picioare, sau şezînd pe o bancă, să contemplu priveliştea vastă din jurul meu. Adesea, după ce curăţam pensula şi puneam la locul lor ustensilele de pictură folosite peste zi, stăteam pe bancă sub teii bătrîni şi înalţi din grădină şi meditam, pînă ce ultima rumeneală a amurgului li se strecura printre frunze, iar umbrele de pe terenul acoperit cu nisip se întunecau într-atîta, încît nu se mai puteau zări obiectele mărunte de pe jos. Dar şi mai des mă duceam pe terenul din spatele peretelui cu iederă, de unde se putea cuprinde cu privirea castelul, încadrat de stejarii înalţi, iar alături de castel şi în dosul lui se vedea peisajul şi munţii. Ţinutul se învăluia în tăcere, cînd cerul senin al amurgului se întindea deasupra castelului, cînd pe acoperişul acestuia sclipeau vîrfurile giruetelor, cînd verdeaţa din jur se odihnea fără mişcare şi cînd albastrul munţilor se estompa din ce în ce. Uneori, în zilele deosebit de călduroase, mă duceam şi în grota cu nimfa de marmură, mă bucuram de răcoarea care domnea acolo, priveam curgerea uniformă a apei, apoi şi marmura netedă, pe care numai din timp în timp scînteia o luminiţă, atunci cînd o rază tîrzie se prindea de apă şi era zvîrlită înapoi pe sculptură.

Castelul era pustiu, slujitorii se aflau departe, în camerele lor, şiruri întregi de ferestre erau acoperite de perdele lăsate, şi rareori se îndrepta o persoană spre fîntîna

din curte, ca să scoată apă, care nu contenea să susure monoton între arțarii înalți. Această tăcere făcea să-mi zboare cu atît mai mult gîndul la locatarele acum absente, să mi se pară că le pot descoperi urmele, și să cred că le voi întîlni negreșit pe undeva. Era mai bine cînd ieșeam la cîmp. Acolo prindeau viață sunetele muncii, acolo vedeam oameni voioși, care își vedeau de rosturile lor, și dobitoace vioaie care îi ajutau.

Era la castel un fel de intendent, care primise pesemne poruncă să-mi poarte de grijă, căci făcea tot ce socotea el că este necesar ca să mă simt la largul meu. Mă întreba des ce doresc, punea să mi se aducă la masă mai multe bucate și băuturi decît era nevoie, se îngrijea în permanență să am apă proaspătă, lumînări și alte lucruri, pusese să mi se aducă în cameră o mulțime de cărți, luate pesemne din vechea bibliotecă a castelului, și socotea din cînd în cînd că politețea îl obligă să stea de vorbă cu mine cîteva minute. M-am folosit cît mai puțin cu putință de toate înlesnirile ce mi s-au făcut la castel, și nu m-am dus nici măcar la fermă, unde era mare vînzoleală, ca să nu tulbur prin prezența mea munca vreunuia din oameni.

După ce am isprăvit de desenat obiectele alese, nu mi-am încetat activitatea, deoarece fiecare obiect se cerea completat cu altul, sau mai bine zis : deoarece mobilele acestei camere și cele ale încăperilor învecinate alcătuiau un întreg cu neputință de fragmentat. Mi-a fost însă de folos marea îndemînare pe care o dobîndisem încetul cu încetul, astfel că, pînă la urmă, am ajuns să realizez într-o zi mai mult decît pînă atunci în trei.

Eustațiu a venit odată să-mi facă o vizită. Am văzut în asta un semn că mi se dădea prilejul să mă folosesc de sfaturile lui. Le-am și folosit, m-am bucurat de cuvintele lui, și am urmărit ideile pe care mi le-a expus. Mi-a povestit că și Matilda și Natalia au de gînd să mai stea multă vreme la Asperhof. Deoarece, după cum știam, anul trecut vizita lor în casa cu trandafiri fusese mult mai scurtă, mi-am zis că s-ar putea să rămînă anul acesta timp mai îndelungat acolo numai ca să mă lase pe mine să-mi văd de treabă în liniște la Sternenhof. Nu știam dacă așa stau lucrurile sau nu, dar s-ar fi putut să stea așa, și de aceea m-am hotărît să-mi scurtez activitatea de artist plastic.

Odată și odată tot trebuia să termin, pentru că tot n-aș fi putut desena toate obiectele. I-am adus la cunoștință lui Eustațiu la ce dată voi fi gata. A rămas două zile la castel, a măsurat cîte ceva, a cercetat cîte ceva în unele camere, și apoi s-a întors la casa cu trandafiri.

Încă nu terminasem complet, cînd toți cei de la Asperhof au venit la Sternenhof și au rămas cîteva zile. Eustațiu a venit și el cu ei. Am arătat tot ce lucrasem, după care totul s-a petrecut așa cum se petrecuse în casa cu trandafiri : lucrările mi-au fost găsite în general bune și mi s-a indicat ici și colo cîte ceva de îndreptat. Încă de cînd avusesem ca modele mobilele de la Asperhof lucrasem în culori de ulei, pentru că dobîndisem încetul cu încetul o mai mare îndemînare la folosirea lor decît la cea a acuarelelor, și pentru că efectul lor este mult mai puternic. Mobilele de la Sternenhof le reprodusesem tot în culori de ulei, iar reproducerile acestea au fost mult mai izbutite decît cele din casa cu trandafiri. Mi-am însușit propunerile de îmbunătățire care mi-au fost făcute, și mi le-am întipărit în minte, în vederea aplicării lor.

De la Sternenhof, Eustațiu s-a întors la casa cu trandafiri ; amfitrionul meu, Matilda, Natalia și Gustav au plecat într-o scurtă călătorie.

Nici eu n-am mai rămas mult timp la castel. Am mai terminat ceea ce era de terminat, am mai îndreptat ceea ce mi se recomandase să îndrept și ceea ce între timp mi s-a părut și mie însumi că ar trebui îndreptat, și am așteptat apoi pînă ce s-au uscat bine toate lucrările, ca să pot să le împachetez și să le pregătesc să ajungă în mîinile tatălui meu. După aceea i-am mulțumit foarte îndatoritor intendentului pentru amabilitate, fetelor care mă slujiseră le-am împărțit cîteva daruri, procurate de mine dinainte în acest scop, și m-am urcat în trăsura pe care mi-o pusese la dispoziție intendentul pentru înapoierea mea la casa cu trandafiri.

Cînd am ajuns la casa cu trandafiri, amfitrionul meu și toți ceilalți se întorseseră din călătorie. Am mai rămas cîteva zile cu ei, apoi mi-am luat rămas-bun și m-am înapoiat în casa străjuită de arțari, la lucrările mele.

Am căutat să execut cît mai repede aceste lucrări ; dar totul era acum altfel, totul luase acum alt colorit în inima mea.

Cînd am plecat, primăvara, din capitală şi am mers în urma trăsurii, care urca la pas un munte, m-am oprit odată lîngă un morman de grohotiş, care fusese scos din albia unui rîu şi răsturnat pe drum, şi privisem totul cu un fel de evlavie. În pietrele roşii, albe, cenuşii, galbene închis şi pestriţe, cu forme rotunjite şi turtite, am recunoscut solii munţilor noştri, le-am recunoscut pe fiecare după stînca din care fusese ruptă şi al cărei crainic devenise. Aici zăcea fiecare printre ortaci, al căror loc de baştină se afla adesea la o depărtare de multe mile de al său, şi toate aveau acum cam aceeaşi formă, şi toate aşteptau să fie sfărîmate şi folosite la bătucirea drumului.

M-am pomenit cugetînd : în ce scop există toate acestea, cum au luat fiinţă, şi cum se leagă unele de altele şi cum îi vorbesc inimii noastre ?

Odată am ajuns jos, la lac, şi am constatat, în după-amiaza aceea însorită, că frumuseţea povîrnişurilor munţilor este, de cele mai multe ori, mai deplină faţă în faţă cu oglinda unui lac. Să fie care pură întîmplare, sau apele rostogolite, care gonesc înspre lac, să fi brăzdat, scobit, tăiat, crăpat atît de frumos munţii ? Sau impresia noastră izvorăşte din contrastul dintre apă şi munţi, apa avînd o suprafaţă lină, netedă, mătăsoasă, despicată de ţancurile, scobiturile, lamele coborîtoare şi aspre, în timp ce dedesubt nu se distinge nimic, ceea ce face să sporească enigma ? Mi-am zis cu acest prilej : dacă apa ar fi mai străvezie, nu chiar atît de străvezie ca aerul, dar aproape la fel, atunci ar trebui să vedem întregul bazin interior, nu atît de limpede ca în aer, ci într-un văl umed şi verzui. Ar fi foarte frumos. Ca urmare a acestui gînd am rămas timp mai îndelungat în preajma lacului, am închiriat o cameră într-un han şi am făcut o seamă de măsurători ale adîncimii apei în diferite locuri, a căror depărtare de mal am determinat-o cu ajutorul unei rulete. Mi-am zis că în felul acesta s-ar putea stabili aproximativ forma bazinului lacului, s-ar putea desena, şi s-ar putea deosebi, printr-o culoare mai verzuie, mai pală, bazinul interior de cel

exterior. M-am hotărît să continui măsurătorile cu alt prilej.

Aceste preocupări m-au dus la contemplarea ciudăţeniilor formaţiilor noastre geologice. În fundul lacului am văzut o vale, iar pe talpa ei, — care, în alte văi, este plină cu belşugul proliferării vegetale şi cu sfărîmături de stîncă rostogolite pînă jos, prezentînd astfel o frumoasă alternanţă de plante şi roci, — nu se dezvoltă un sol vegetal, ci sporeşte pe nesimţite bolovănişul, iar terenul se înalţă şi umple despicăturile originare. Se mai adaugă şi bucăţile căzute nemijlocit în lac de pe pereţii stîncoşi, şi se mai adaugă colinele, care, abătîndu-se de la regulă, sînt împinse în lac de puhoaie şi apoi sînt teşite de izbitura valurilor. În mii şi mii de ani, bazinul se umple tot mai mult, pînă cînd, să tot fi trecut o sută de milenii sau mai bine, într-o zi nu mai există lac, iar pe grosimea uriaşă a straturilor de prundiş calcă piciorul omului, înverzesc plante şi cresc pînă şi copaci. Astfel am descoperit unele locuri, care au fost cîndva fund de lac. Riul, părintele lacului, scurmase, în curgerea sa, din ce în ce mai adînc, coborîse oglinda lacului, fundul lacului se înălţase, pînă cînd n-a mai rămas nimic altceva decît o vale, în care fostele maluri se întind acum pe distanţe lungi, ca nişte metereze verzi, cu buruieni robuste, cu tufe înfloritoare şi ici-colo chiar şi cu zîmbitoare sălaşuri omeneşti, în timp ce apa întinsă de odinioară a devenit o panglică îngustă, care şerpuieşte prin peisaj, sclipind.

Dinspre lac am cercetat cu privirea stratificările rocilor. Ceea ce este şistozitatea la cristale, apare aici la scară mare. În unele locuri, înclinaţia este una, în altele este alta. Aceste foi uriaşe au fost oare prăvălite cîndva şi au fost apoi ridicate, sau mai sînt în continuare ridicate ? Am desenat unele stratificări, cu frumoasele lor raporturi şi cu înclinaţiile lor faţă de orizontală. În timp ce examinam astfel straturile şi priveam formaţiile lor, am avut impresia că mă aflu în faţa unei istorii necunoscute, pe care nu sînt în stare s-o descifrez, dar care trebuie să aibă totuşi puncte de reper, capabile să confirme sau să infirme ipotezele.

Tot privind fragmentele unor corpuri neînsufleţite, pe care le adunam pentru colecţiile mele, m-a frapat faptul

că unele asemenea corpuri zac aici, altele dincolo, că uriașe cantități din același material sînt îngrămădite în chip de munți mari, și că, pe de altă parte, la distanțe mici, alternează stratificări mici. De unde au venit, cum s-au îngrămădit ? Sînt oare așezate după o lege, și cum s-a concretizat ea ? Adesea se întîlnesc părți ale unui corp mai mare, fie grămadă, fie izolate, în locuri unde corpul însuși nu există, unde aceste părți nici n-ar trebui să se găsească, unde sînt străine. Cum au ajuns acolo ? În general : cum a luat naștere într-un loc tocmai acest material și nu altul ? Cum s-a ajuns, în linii mari, la forma munților ? Mai dăinuie ea în puritatea ei inițială, sau a suferit și încă mai suferă schimbări ? Cum s-a ajuns la configurația pămîntului însuși, cum i s-a încrețit fața ? Aceste neregularități sînt mari, sau sînt mici ?

Cînd am dat de marmura mea mi-am zis : ce minunată este marmura ! Unde au pierit vietățile ale căror urme le bănuim în aceste alcătuiri ? În ce epocă au dispărut gasteropodele uriașe, a căror amintire ne este transmisă aici ? O amintire venită din timpuri străvechi, pe care nimeni nu le-a măsurat, pe care poate că nici un om nu le-a văzut, și care au dăinuit mai mult decît faima oricărui muritor.

Un fapt mi-a dat de gîndit. Am descoperit păduri moarte, ca niște osuare ale unor păduri, numai că aici osemintele nu erau îngrămădite într-o sală, ci mai stăteau încă în picioare pe solul lor. Copaci morți, descojiți, albi, în număr mare, încît se impunea presupunerea că în acest loc s-a aflat cîndva o pădure. Copacii erau molizi, sau zade, sau brazi. Acum, nu mai putea crește acolo nici un copac, în jurul trunchiurilor moarte nu mai sînt decît plante tîrîtoare, și acestea rar. De cele mai multe ori, solul este acoperit de grohotiș, sau de bolovani năpădiți de mușchi galben. Este oare acesta un fapt izolat, datorat numai unor cauze locale singulare ? Datează oare de la facerea lumii ? S-au ridicat oare munții și și-au urcat podoaba pădurilor lor la altitudini mai mari, aducătoare de moarte ? Sau s-a modificat solul, sau situația ghețarilor a fost alta ? Sau gheața ajungea odinioară mai jos ? Cum au devenit toate acestea ?

Se vor mai schimba oare multe, se va mai schimba totul încă o dată în întregime ? În ce succesiune rapidă au

loc fenomenele ? Dacă, prin efectul cerului și al apelor sale, munții se macină neîncetat, dacă sfărîmăturile vin la vale, dacă sînt tocate în continuare și dacă, în cele din urmă, rîul le cară la șes, ca nisip și prundiș : cît de departe va duce acest proces ? A început demult ? Straturile uriașe de pietriș morenic din ținuturile șese răspund afirmativ. Va mai dura mult ? Atîta vreme cît aerul, lumina, căldura și apa rămîn aceleași, atîta vreme cît vor exista înălțimi, tot atît va mai dura. Așadar munții vor dispărea cîndva ? Șesurile vor fi întrerupte numai de înălțimi și dîmburi mici și plate, și apoi vor fi chiar și acestea nivelate de viituri ? Va dispărea atunci căldura de pe șesurile umede sau în rîpele adînci și fierbinți, după cum aerul rece al înălțimilor nu va mai avea nici o înrîurire asupra pămîntului, astfel că toate elementele meleagurilor noastre vor fi învăluite de aceeași substanță căldicică și se vor schimba condițiile de viață ale tuturor plantelor ? Sau continuă încă și astăzi activitatea prin care au fost ridicați munții, ca să pună la loc sau să depășească, prin forța lor interioară, înălțimea, care le este știrbită din afară ? Încetează cîndva forța de ridicare ? Pămîntul s-a răcit, după milioane de ani, iar scoarța lui e mai groasă, astfel că magma fierbinte din miezul lui nu mai este în stare s-o străpungă, ca să-și împingă în sus cristalele ? Sau magma cască în permanență, încet și pe nesimțite, marginile acestei scoarțe, atunci cînd își ridică prin ea sfărîmăturile de roci ? Dacă pămîntul radiază căldură și se răcește tot mai mult, nu se micșorează ? Nu se reduc atunci vitezele de rotație ale paralelelor lui ? Asta nu modifică alizeele ? Nu se schimbă vînturile, norii, ploile ? Cîte milioane de ani trebuie să treacă pînă să poată o unealtă omenească să măsoare schimbarea ?

Asemenea întrebări mă predispuneau la gravitate și la solemnitate și-mi creau impresia că în ființa mea pătrunde o viață nouă, mai plină de conținut. Cu toate că acum colecționam mai puțin decît înainte, simțeam, totuși, că în sufletul meu sînt stimulate cu mult mai intens decît în trecut.

Dacă vreo istorie este vrednică de meditație și cercetare, aceea este istoria Pămîntului, cea mai bogată în ipoteze, cea mai fermecătoare, din cîte există ; o istorie, în care cea a oamenilor nu e decît o mică intercalare, și cine

ştie cît de mică, deoarece poate fi continuată de alte istorii, ale unor fiinţe poate superioare. Izvoarele istoriei Pămîntului le păstrează el însuşi, înlăuntrul lui, ca într-o arhivă ; izvoare cuprinse poate în milioane de documente, şi pe care nu avem decît să învăţăm cum să le citim, fără să le răstălmăcim prin prea mult zel şi prin idei preconcepute. Cui i se va înfăţişa vreodată limpede dinaintea ochilor această istorie ? Va veni oare o asemenea epocă, sau n-o va cunoaşte niciodată pe deplin decît cel care a cunoscut-o din totdeauna ?

De astfel de întrebări mă refugiam la poeţi. Cînd, după drumeţii lungi, mă întorceam în casa străjuită de arţari, sau cînd locuiam, departe de casa străjuită de arţari, în cine ştie ce odăiţă a unei cabane alpine, citeam operele unui om, care nu dezlega el însuşi probleme, dar care împărtăşea, ca pe o dezlegare, prezentată într-un înveliş atrăgător, cugetări şi simţăminte binefăcătoare. Aveam la îndemînă diferiţi asemenea oameni. Printre cărţi se aflau şi unele pline de emfază. Ele nu înfăţişau firea dinăuntrul şi dinafara omului aşa cum este, ci căutau s-o înfrumuseţeze şi să producă efecte neobişnuite. Le întorceam spatele. Cui nu-i este sfînt ceea ce există, cum poate să creeze ceva mai bun decît ceea ce a creat însuşi Creatorul ? În ştiinţele naturii mă deprinsesem să observ însuşirile lucrurilor, să îndrăgesc aceste însuşiri şi să cinstesc lamura acelor lucruri. La poeţii emfatici n-am găsit nici un fel de însuşiri, şi mi s-a părut pur şi simplu caraghios ca un om care n-a învăţat nimic să vrea să creeze.

Îmi plăceau personalităţile care priviseră cu ochi limpezi lucrurile şi întîmplările şi le înfăţişau, cu trăsături sigure, pe măsura propriei lor dimensiuni lăuntrice. Alţii împărtăşeau simţăminte cu o frumoasă forţă morală, care mă impresionau profund. Este de necrezut ce putere pot exercita cuvintele ; iubeam cuvintele şi iubeam personalităţile şi tînjeam adesea după un viitor fericit, necunoscut, nedefinit.

Cei vechi, pe care odinioară îmi închipuisem că-i înţeleg, îmi apăreau totuşi acum altfel decît înainte. Mi se părea că sînt mai fireşti, mai adevăraţi, mai simpli şi mai măreţi decît personalităţile epocii moderne, şi că nu lasă ca seriozitatea firii lor şi respectul de sine să ajungă la

excesele pe care epocile mai tîrzii le-au socotit drept frumoase. Îi aveam cu mine, aproape în toate drumeţiile, pe Homer, pe Eschil, pe Sofocle, pe Tucidide. Ca să-i înţeleg, îmi procurasem toate lucrările lingvistice eline care îmi fuseseră recomandate şi învăţam din ele. Procedeul cel mai avantajos pentru înţelegere era însă lectura însăşi. Dintre autorii antici îmi plăcea să-i pun pe istoriografi printre poeţi, deoarece îmi păreau acolo mai la locul lor decît autorii moderni.

Pe nepusă masă, m-am apucat şi de peisaje. Munţii se înălţau în faţa mea, cu farmecul şi masivitatea lor, aşa cum nu-i văzusem niciodată pînă atunci. În cercetările mele, munţii fuseseră întotdeauna crîmpeie. Acum erau tablouri, după cum mai înainte fuseseră simple obiecte. În tablouri te puteai cufunda, pentru că aveau adîncime, iar obiectele puteau fi privite întotdeauna desfăşurat. Aşa cum altădată desenasem, în scopuri ştiinţifice, obiecte ale naturii, aşa cum ajunsesem, în acele desene, la folosirea culorilor, aşa cum, abia de curînd, desenasem şi pictasem mobilier : aşa am încercat acum să desenez pe hîrtie sau pe pînză şi să pictez cu culori de ulei întreaga panoramă, în care erau cuprinse toate cîte se aflau în planuri succesive, şi pluteau în văzduh, şi se profilau pe cer. Mi-am dat seama numaidecît că era cu mult mai greu decît fuseseră străduaniile mele dinainte, deoarece aici trebuia să sesizez ceva spaţial, care nu se înfăţişa în dimensiuni date şi în culorile naturale, ci ca sufletul unui înteeg, în timp ce înainte avusesem de transpus într-un bloc de desen un obiect cu relaţii liniare cunoscute şi cu o culoare caracteristică. Primele încercări au dat pe de-a-ntregul greş. Dar asta nu m-a descurajat, ci mai degrabă m-a îmboldit şi mai vîrtos. Am reluat încercările, iar şi iar. În cele din urmă n-am mai distrus picturile, ca mai înainte, ci le-am păstrat, ca să le pot compara. Compararea mi-a arătat, încetul cu încetul, că încercările se îmbunătăţeau şi că desenul devenea mai spontan şi mai firesc. Era o nemaipomenită desfătare a inimii să pot sesiza inefabilul care sălăşluia în lucrurile din faţa mea, şi cu cît năzuiam mai mult înspre acea posibilitate de a-l sesiza, cu atît mai frumos devenea şi inefabilul din faţa mea.

Am rămas în munți atîta cît a fost cu putință, și cît frigul în creștere nu mi-a interzis **cu** desăvîrșire o ședere în aer **liber.**

Către sfîrșitul toamnei am pornit încă o dată spre amfitrionul meu, în casa cu trandafiri. Era pe vremea cînd la munte zăceau straturi groase de omăt pe culmi, iar podișul își lepădase orice podoabă. Grădina prietenului meu era golașă, stupina era înfofolită în paie, pe crengile desfrunzite țipa doar vreun pițigoi răzlețit sau vreo pasăre de iarnă, iar deasupra lor treceau spre miazăzi, pe cerul cenușiu, triunghiurile sure ale gîștelor. Stăteam, în serile lungi, lîngă focul din cămin, lucram peste zi la învelirea și pregătirea pentru iernat a obiectelor care aveau nevoie de aceste măsuri, sau făceam în unele după-amieze cîte o plimbare, cînd ceața nestatornică cutreiera colinele și văile și cîmpiile.

I-am arătat amfitrionului meu încercările mele **de a** picta peisaje, deoarece aș fi socotit oarecum drept prefăcătorie să nu-i împărtășesc nimic din schimbarea care se petrecuse în mine. M-am sfiit mult să-i înfățișez încercările, dar i le-am înfățișat totuși, și anume într-o clipă cînd a fost de față și Eustațiu. Drept introducere, am povestit cum am ajuns încetul cu încetul să fac aceste lucruri.

— Li se întîmplă la fel tuturor celor care umblă des prin munți și care au imaginație și o oarecare iscusință în mîini, — a spus amfitrionul meu. — Nu trebuie să-ți ceri scuze pentru asta ; era de așteptat să nu te mărginești la colecționarea de pietre și de pietrificări ; așa e în firea lucrurilor, și așa e bine.

Schițele au fost cercetate mai temeinic și mai în amănunțime decît ar fi meritat. După ce atît amfitrionul meu cît și Eustațiu au privit de cîteva ori fiecare coală, mi-au vorbit despre ele. Părerea lor a fost că lucrările mele de naturalist fuseseră cu mult mai reușite decît cele artistice. Mi-au spus că pietrele care se află în prim-planuri, plantele care cresc în jurul lor, o bucată de lemn putred, care zace acolo, sfărîmăturile de stînci din primul plan, chiar și apele care se vîră nemijlocit în ochii privitorului, le-am exprimat cu fidelitate și cu semnalmentele lor caracteristice, dar că depărtările, marile suprafețe de umbră și lumină de pe întregi masive muntoase, precum și adîncimea

și imensitatea bolții cerești n-am reușit să le redau. Mi s-a arătat nu numai că fusesem prea precis la culori, că am pictat lucrurile depărtate numai după ceea ce-mi spusese conștiința, nu ochiul, dar și că am desenat cu mult prea mari și fundalurile, că ele le-au apărut mari ochilor mei și că am vrut să indic asta prin accentuarea contururilor. Dar că prin amîndouă procedeele, adică prin claritatea picturii și prin mărirea depărtărilor, le-am apropiat pe acestea din urmă și le-am știrbit măreția pe care o au în realitate. Eustațiu m-a sfătuit să acopăr o placă de sticlă cu balsam de Canada, care o face un pic mai aspră, încît culorile să adere fără ca ea să-și piardă transparența, și să desenez prin această placă de sticlă, cu ajutorul unui penel, depărtările, împreună cu obiectele mai apropiate învecinate, și am să văd cît de mărunți apar pînă și cei mai mari și mai întinși munți, și cît de mari devin lucrurile mărunte, aflate în imediata apropiere. Dar acest procedeu el îl recomandă numai ca să se ajungă la cunoașterea raporturilor de mărime și ca să se dobîndească o scară de proporție, iar nu ca să se facă în acest chip reproduceri artistice ale unor peisaje, deoarece printr-un asemenea procedeu s-ar pierde libertatea și spontaneitatea, care sînt esența și inima artei. Ochiul trebuie doar să facă exerciții și să învețe ; sufletul trebuie să creeze, iar ochiul să-l slujească. În ceea ce privește colorarea depărtărilor, m-a sfătuit ca, acolo unde aș avea îndoieli, dacă văd sau doar știu un anumit detaliu, mai degrabă să nu-l indic și în general să fiu, în colorit, mai degrabă mai neprecis decît mai precis, pentru că astfel obiectele cîștigă în măreție. Datorită impreciziei, ele devin mai depărtate, cea ce este de ajuns ca să devină mari. Trăgînd linii cu creionul pe o hîrtie mică sau pe o pînză mică, nu poți face nimic mare. Printr-o redare mai clară, corpurile se apropie și se micșorează. În general, dacă ești nevoit să săvîrșești o greșeală împotriva preciziei, — și nici un om nu poate reda lucrurile, și mai cu seamă peisajele, absolut întocmai ca în realitate, — atunci este de preferat ca obiectele să fie redate în linii mari, și nu fărîmițate în prea multe detalii. Acest mod de redare este mai artistic și mai eficient.

Am înțeles foarte bine ceea ce mi-au spus și mi-am dat și seama de unde provin greșelile despre care mi-au

vorbit. Pînă acum desenasem toate obiectele gîndindu-mă numai la știința mea, unde principalul erau detaliile. Acestea se cereau neapărat exprimate în desen, și în modul cel mai precis tocmai cele prin care obiectele se deosebesc de altele, înrudite cu ele. Chiar și atunci cînd desenasem chipuri, avusesem nemijlocit înaintea ochilor contururile lor, materialitatea lor, jocul lor de lumină și de umbră. De aceea, ochiul meu era deprins să vadă, chiar și la obiectele situate departe, detaliile reale, oricît de nelămurit se zăreau, și în schimb să iau mai puțin în seamă ceea ce le confereau aerul, lumina și aburul, ba, mai mult, să fac mai degrabă abstracție de toate astea, ca de niște piedici ale observației, decît să-mi fac din ele obiectul atenției. Prin critica făcută de prietenii mei mi s-a deschis brusc mintea și mi-am dat seama că va trebui să învăț să privesc și să pătrund ceea ce pînă acum mi se păruse dintotdeauna ca neesențial. Datorită aerului, luminii, aburului, norilor, datorită altor corpuri, situate aproape, obiectele dobîndesc o altă înfățișare, și pe aceasta trebuia s-o scrutez în adîncime, și să caut ca factorii determinanți să fie obiecte ale științei mele, la fel cum îmi fuseseră mai înainte amănuntele care îmi săriseră din prima clipă în ochi. În felul acesta aș putea ajunge să izbutesc a înfățișa corpuri care plutesc într-un mediu și într-un anturaj al altor corpuri. Le-am spus asta prietenilor mei, și mi-au aprobat hotărîrea. Atunci cînd ceața sau în general anotimpul mohorît au îngăduit o privire în zare, ceea ce fusese spus cu cuvinte a fost analizat și prin exemple din realitate, și am vorbit despre felul cum se înfățișau munții depărtați, sau unele părți ale lor, sau terenurile mai apropiate, desprinse din lanțul principal. Este de necrezut cît de multe am învățat în acea scurtă ședere a mea din toamnă în casa cu trandafiri.

Am vorbit cu amfitrionul meu și despre poeții pe care îi citeam și i-am povestit ce impresie puternică îmi fac cuvintele lor. Cu un anumit prilej ne-am dus odată în biblioteca lui, el m-a condus în fața dulapurilor în care se aflau operele poeților, și mi-a arătat ce cărți de acest gen are. Mi-a mai spus că, în timpul șederii mele în casa lui, pot să mă folosesc după pofta inimii de aceste cărți, că pot să le citesc în cabinetul de lectură sau să le și iau cu

mine în locuința mea. Se aflau acolo opere în limbi dintre cele mai vechi, din India pînă în Grecia și în Italia, și se aflau acolo opere din epocile mai noi și chiar din cele mai noi. Cele mai numeroase erau firește cele ale autorilor de limbă germană.

— Am colecționat aceste cărți, — a spus el, — nu pentru că le-aș pricepe pe toate, deoarece limba unora dintre ele mi-e cu desăvîrșire străină, dar am învățat, în cursul vieții mele, că poeții, dacă sînt poeți în adevăratul înțeles al cuvîntului, trebuie socotiți printre cei mai mari binefăcători ai omenirii. Ei sînt preoții frumosului și, ca atare, — ținînd seama de necurmatele schimbări ale concepțiilor despre lume, despre om, despre menirea omului, despre destinul omului și chiar despre lucrurile divine, — transmit ceea ce dăinuie veșnic în noi și ceea ce aduce pururi fericire. Ei ne dăruiesc toate acestea în veșmîntul farmecului, care nu îmbătrînește, care ni se înfățișează în toată simplitatea și care nu vrea să judece și să osîndească. Și deși toate artele întruchipează, într-o formă aleasă, divinul, ele sînt totuși legate de materie, menită să mijlocească această întruchipare : muzica, de ton și sunet ; pictura, de linii și de culoare ; sculptura, de piatră, de metal, de platru ; arhitectura, de mari mase de materiale. Artele trebuie, mai mult sau mai puțin, să lupte cu materia ; numai poezia nu mai are aproape nici o materie, materia ei este gîndirea, în cel mai larg înțeles al său, iar cuvîntul nu este materie, ci este doar purtătorul gîndirii, așa cum de pildă aerul duce sunetul spre urechea noastră. De aceea, poezia este cea mai pură și mai elevată dintre arte. Și întrucît socot că este așa cum spun, am adunat aici autorii pe care glasul vremurilor i-a desemnat drept mari în arta poeziei. Am pus alături de ei poeți în limbi străine, pe care nu le înțeleg, numai pentru că știam că istoria poporului lor îi consideră eminenți, și după ce un specialist mi-a confirmat că-l am în volumul respectiv pe poetul dorit. Se prea poate să zacă aici neînțeleși, după cum se prea poate să intre în această sală vreun cititor care îi înțelege și îi citește pe unii din ei. Am pus aici și cărți care îmi plac, chiar dacă judecata vremii sună altfel sau mai așteaptă abia să fie formulată. În aceste cărți am găsit

multă fericire, și la bătrînețe aproape mai multă chiar decît în tinerețe. Cu toate că tineretul soarbe năvalnic și cu înflăcărare cuvintele rostite de o gură de aur, cu toate că le poartă în piept cu un fel de exaltare și cu dor, el simte totuși, aproape întotdeauna, mai degrabă căldura propriilor simțăminte, decît să poată primi înțelepciunea și măreția străină într-o inimă cumpănită, contemplativă, chibzuită. Dumneata însuți ești tînăr și s-ar putea ca profunzimea și comunicativitatea poeziei să-ți dea aripi și să-ți deschidă inima pentru orice măreție viitoare, așa cum procedează întotdeauna cu tineretul poezia pură ; dar odată și odată ai să-ți dai seama singur cu cît mai blînd și mai limpede luminează soarele crepuscular al bătrîneții măreția unei minți străine, decît soarele matinal învăpăiat al tinereții, care colorează totul cu strălucirea sa, după cum este fapt neîndoios că dragostea credincioasă, profundă și adevărată a soției în vîrstă fericește mai intens și mai trainic decît patima dogoritoare a miresei tinere, frumoase și strălucitoare. Tineretul vede în poezie propria sa nemărginire și nesfîrșire viitoare, care ascunde defectele și înlocuiește pierderile. El pune în opera de artă, poetizînd, ceea ce trăiește în propria sa inimă. De aici provine iluzia că opere de valori foarte diferite pot înflăcăra tineretul în același fel și că unele produse de prima mărime, dacă nu sînt o oglindire a năzuințelor tinereții, nu pot fi înțelese. La bătrînețe, chiar și acele imbolduri scînteietoare ale tinereții, rămase cu mult în urmă, — cum ar fi dorul dragostei dintîi, cu toată întunecarea și nemărginirea ei, sau beatitudinea dulce și îmbătătoare a dragostei împărtășite, sau visurile unor fapte viitoare și ale unor măreții viitoare, sau întrezărirea unei vieți nesfîrșite în perspectivă, sau cea dintîi bîjbîială într-o artă oarecare, — prinse de mosneag în blînda oglindă a amintirii sale, îi dau acestuia mai multă fericire decît tînărului care, în vîltoarea vieții, nu le bagă în seamă, iar de o geană sură s-ar putea să atîrne o lacrimă mai binefăcătoare și uneori chiar mai dureroasă decît scînteia învăpăiată, care, produsă de un simțămînt puternic, scapără o clipă în ochii tînărului și nu lasă nici o urmă. Acum nu mai citesc decît arareori din scoarță în scoarță operele marilor autori, dar le răsfoiesc necontenit și le voi răsfoi pînă la capătul vieții mele. Pe cele ale

autorilor mai mărunți le mai parcurg uneori în întregime, deoarece în pasaje izolate nu sînt prea interesante. Cugetările titanilor literaturii sînt o mare desfătare și înviorare spirituală ; ele mă vor însoți cîte zile mi-au mai rămas de trăit, și presimt că la poarta neagră a veșniciei îmi voi atîrna cununi, împletite parcă din propriii mei trandafiri. De aceea nici nu îngădui ca vreo carte să fie scoasă din casă, pentru că nu știu dacă n-am să am eu însumi nevoie de ea foarte curînd. În casă stau toate la dispoziția oricui dorește să le folosească. Numai pentru Gustav se face o selecție, pentru că este încă prea tînăr și nu poate să cumpănească singur lucrurile. Ce-i drept, n-ar găsi aici nimic întru totul prost, dar nici n-ar înțelege tot ce e bun, așa că și-ar irosi timpul citind ce nu trebuie, sau ar putea să înțeleagă greșit unele lucruri, și atunci rezultatul ar fi negativ. Lucrul prost, care se pretinde poezie, este foarte primejdios pentru tineret. În știință se dă cu mult mai lesne în vileag. În matematică rezidă în prezentare, întrucît nu prea pot exista asemenea lucrări, în care pînă și materia să fie greșită ; în științele naturii rezidă atît în prezentare, cît și în materie, în aceasta din urmă exprimîndu-se în forma unor afirmații îndrăznețe ; numai în așa-numita filosofie poate fi mai ascuns, la fel ca în poezie, pentru că unele filosofii sînt alcătuite ca poezie și își exercită înrîurirea ca atare ; dar în operele de poezie propriu-zisă, lucrul prost se ascunde de sufletul înmugurit al tînărului, acesta își așterne asupră-i florile și poftele proprii, și absoarbe otrava. O minte limpede, care încă din copilărie s-a deprins cu claritatea, și o inimă bună, neprihănită, sînt metereze în fața calității proaste și a imoralității operelor poetice, deoarece mintea limpede respinge emfaza găunoasă, iar inima neprihănită refuză imoralitatea. Amîndouă, însă, operează numai împotriva lucrului cu certitudine prost. Acolo unde este învăluit în farmec și amestecat cu ceva pur, este mai suspect ca oriunde, și acolo trebuie să vină în ajutor sfătuitorii și prietenii din familie, în parte spre a face lumină și în parte spre a opri din capul locului apropierea răului. Împotriva calității proaste a prezentării sau împotriva plictisului nu este nevoie de alt leac decît ele însele. Dumneata ești încă tînăr, ce-i drept, dar n-ai început să citești poeți atît de tînăr ca

cei mai mulți dintre tinerii noștri, și ai învățat atîta știință, încît socot că ți se pot da în mînă toți poeții, fără teama vreunei primejdii, chiar și cei foarte îndoielnici în meseria lor. Mintea dumitale va ști de bună seamă să aleagă grîul de neghină și se va lămuri și mai temeinic tocmai prin această selecție. Deoarece am vorbit despre știința înțelepciunii, — pe care, pe meleagurile noastre germane, o mai numim, ca „dragoste de înțelepciune", cu cuvîntul grecesc „filosofie", — trebuie să-ți spun ceea ce ai observat pesemne și din alte spuse ale mele, că nu prea mă dau în vînt după ea, cînd apare în veșmîntul ei propriu și caracteristic. Am parcurs cu bunăvoință opere filosofice vechi și noi, dar m-am îndeletnicit prea mult cu natura, ca să pun mare preț pe niște simple speculații, ba chiar mi-e și lehamite de ele. Poate mai discutăm altă dată despre asta. Dacă am învățat vreodată un dram de înțelepciune, nu l-am învățat din cărțile de filosofie propriu-zise, și cel mai puțin din cele noi, — acum nu le mai citesc defel, — ci l-am luat din scrierile poeților, sau din istorie, care mi se pare, la urma urmei, cel mai concret poem.

Cînd l-am auzit pe amfitrionul meu că vorbește astfel, mi-am adus aminte că-l văzusem într-adevăr citind mult. Stătuse adesea pe o laviță cu o carte, la umbra unui copac, sau, într-un anotimp mai aspru, într-un loc însorit ; adesea se plimbase cu una în mînă, și foarte des rămăsese în cabinetul de lectură, și-și adusese cărți și în camera de lucru. Cu prilejul ultimei noastre călătorii la Sternenhof, luase cu dînsul cărți, și cred că am auzit de la Gustav că, la orice drum, ia cu el cărți în bagaj.

În timpul șederii mele actuale în casa cu trandafiri m-am dus foarte des la bibliotecă, și așa cum stătusem altădată în fața dulapurilor cu lucrări din domeniul științelor naturii, și așa cum luasem atunci cîte o carte cu mine în camera de lectură, așa am stat acum în fața dulapurilor cu opere ale poeților, am privit pe rînd multe dintre acele cărți, am luat cîte una în cabinetul de lectură sau, cu încuviințarea amfitrionului meu, în camera mea, și mi-am însemnat titlul cîte uneia în carnetul meu, pentru a mi-o cumpăra cînd voi ajunge acasă.

Către sfîrșitul șederii mele, cînd am mai avut cîteva zile însorite, am desenat și am pictat și unele porțiuni ale

frumoaselor pardoseli din casa cu trandafiri. Am făcut asta ca să-i pot duce tatei cîteva reproduceri după lucrurile văzute de mine.

Cînd s-a apropiat sorocul plecării mele, amfitrionul meu mi-a comunicat că ar mai avea ceva de vorbit cu mine, și mi-a spus :

— Întrucît însăși firea dumitale te-a smuls, în bună parte, din cercul pe care ți l-ai trasat în jur, și întrucît la preocupările dumitale anterioare ai mai adăugat pătrunderea poeziei, după cum chiar și pictura de peisaje a fost ca o tranziție în sfera artei, un pas în afara cercului dumitale, dă-mi voie ca, în chip de prieten, care îți vrea binele, să-ți spun cîteva cuvinte. N-ar strica să-ți așezi personalitatea pe o temelie mai largă. Atunci cînd forțele vitale sînt active concomitent în toate direcțiile sau în multe direcții, omul, tocmai fiindcă toate forțele sînt active, este mai mulțumit și mai împlinit decît dacă o singură forță ținteşte într-o singură direcție. Personalitatea este atunci mai lesne maturizată și consolidată în întregul ei. Năzuința îndreptată într-o singură direcție îi aplică minții o legătură pe ochi, împiedicînd-o să vadă ceea ce se află în apropiere și ducînd-o la nesăbuință. Mai tîrziu, cînd temelia e pusă, omul trebuie să se îndrepte din nou spre țelul unic, dacă vrea să producă ceva de seamă. Atunci nu va mai cădea în unilateralitate. În tinerețe trebuie să te îndeletnicești cu de toate, ca să fii bun, ca bărbat, abia atunci, pentru o singură îndeletnicire. Nu susțin că ar trebui să pătrundem pînă la esență în toate direcțiile, ca de pildă în toate științele, așa cum ai început cîndva și dumneata, căci ar fi o treabă copleșitoare sau chiar ucigătoare, fără să fie măcar posibilă, ci că ar trebui să cercetăm viața, așa cum ne înconjoară ea peste tot, și să lăsăm ca fenomenele ei să-și exercite înrîurirea asupra noastră, ca să-și întipărească urmele, pe nesimțite și inconștient, fără a le subjuga științei. În aceasta, socotesc eu, constă cultivarea firească a minții, spre deosebire de cultivarea ei conștientă. Încetul cu încetul, mintea se adaptează la evenimentele vieții. Am impresia că ai îmbrățișat prea de tînăr o singură ramură. Întrerupe-o pentru un timp. Ai s-o reiei apoi mai degajat și mai temeinic. Îndreaptă-ți atenția și spre fenomenele

neînsemnate ale vieții, ba chiar și spre cele serbede. Pleacă la oraș, caută să pătrunzi ceea ce se petrece acolo, întoarce-te după aceea la noi, la țară, stai odată o bucată de vreme fără treabă la noi, adică fă ce te îndeamnă clipa și inima. Ne-am bucura împreună de această casă și de această grădină, ne-am duce în vizită la megieșul Ingheim, am pleca și la ceilalți vecini mai depărtați și am lăsa să se scurgă întîmplările pe lîngă noi așa cum vor ele să se scurgă.

I-am mulțumit pentru observații și i-am spus că și eu însumi simt ceva asemănător, că mai sînt cam neajutorat în fața vieții, că părinții mei și prietenii care îmi vor binele trebuie să fie îngăduitori față de mine, și că sînt recunoscător pentru orice sfat. Și că sînt îndeosebi încîntat de invitația de a sta mai mult timp în casa lui și că-i voi da foarte bucuros urmare.

Cînd a sosit sorocul plecării mele, mi-am împachetat desenele și tot ce aveam în casa cu trandafiri, mi-am luat un cordial rămas-bun de la bătrîn, de la Gustav, de la Eustațiu, de la Roland, care venise și el, le-am urat rămas-bun tuturor locuitorilor casei, ai grădinii și ai fermei, și am plecat înapoi, în capitală, la ai mei.

Cel dintîi lucru pe care l-am văzut acolo, după cea mai călduroasă și mai sinceră urare de bun-venit, a fost că tata pusese, vara trecută, să se modifice căsuța de sticlă și de lemn în care erau atîrnate armele vechi, în jurul căreia se cățăra iedera și care de fapt alcătuia rezalitul cel mai proeminent al casei, ca un foișor al aripii ei din dreapta, dinspre grădină. O mărise simțitor, dar atît scheletul, cît și cercevelele, le lăsase în forma lor dinainte, numai că le înlocuise cu altele noi și le înzestrase cu frumoase decorații și cioplituri. Streașina fusese confecționată în stil medieval, frumos cioplită și decorată. Iedera se cățăra și acum pe leațuri și se uita pe alocuri înăuntru prin geamuri. Ferestrele nu se mai deschideau în afară și înăuntru, ca înainte, ci erau glisante. Cea mai mare modificare era însă aceea că tata pusese să se înalțe doi stîlpi, în timp ce înainte cei doi pereți exteriori fuseseră de sticlă. Acești doi stîlpi aveau întocmai dimensiunile trebuitoare pentru ca cele două lambriuri pe care i le adusesem toamna trecută să se potrivească pe ei. Dar lambriurile nu erau încă

montate pe stîlpi, deoarece zidăria mai trebuia abia să se usuce, pentru ca lemnul să nu sufere vreo stricăciune. Tata nu-mi împărtășise decît planul general și măsurile luate pentru executarea lui. Așa cum, pe de o parte, mă bucura faptul că tata prețuia atît de mult acea sculptură în lemn, încît, anume cu scopul de a o putea aplica, pusese să se modifice căsuța, tot astfel mă durea, pe de altă parte, că nu fusesem în stare să descopăr părțile lipsă ale lambriurilor. I-am adus tatei la cunoștință strădaniile mele, precum și mîhnirea pe care mi-o pricinuise insuccesul. El și mama m-au consolat și mi-au spus că, și în forma existentă, totul se prezintă minunat de frumos, că nu trebuie să rîvnim cu încăpățînare ceea ce a dispărut și nu mai poate fi dobîndit, ci că trebuie să ne bucurăm de ceea ce o soartă prielnică ne-a mai păstrat. Căsuța, a mai spus ea, va fi o amintire și, cînd va fi gata, ori de cîte ori ne vom afla în ea, ne va apărea în fața ochilor epoca în care a fost lucrată sculptura în lemn, și aceea în care un fiu iubitor a adus-o din munți ca să-i facă plăcere tatălui său.

Am fost nevoit să mă liniștesc, deși nu prea bucuros. Mi s-a părut acum că ar fi nespus de frumos dacă lambriurile s-ar întinde de jur împrejur, în interiorul căsuței, și dacă deasupra lor, într-o parte, ar străluci pilaștrii, iar în cealaltă parte ferestrele.

După cîteva zile, în care au fost purtate primele convorbiri, așa cum se întîmplă întotdeauna cînd un membru al familiei se întoarce dintr-o călătorie, chiar dacă acea călătorie se repetă an de an, și întrucît între timp îmi sosiseră și geamantanele și lăzile, i-am arătat tatei reproducerile pe care le făcusem după mobilele și pardoselile din casa cu trandafiri și de la Sternenhof. Eram foarte curios ce impresie aveau să-i facă. Așteptasem o duminică în care avea timp și în care își petrecea bucuros, după masa de prînz, o bună bucată de vreme, în mijlocul familiei. Am întins colile pe o masă în fața lui. La vederea lor, mi s-a părut, — pot să spun, — că e uluit. A privit cu luare-aminte planșele, a luat-o pe fiecare de cîteva ori în mînă, și n-a scos, timp îndelungat, nici un cuvînt. Într-un tîrziu, impresiile i s-au preschimbat într-o bucurie nedeghizată. A spus că nici nu-mi dau seama ce am făcut, că nici nu-mi dau seama ce valoare au aceste lucruri, că în

trecut nu pusesem cîtuşi de puţin în lumină, prin cuvinte, frumuseţea şi armonia acestor obiecte, aşa cum făcusem acum prin desen şi culoare, chiar dacă amîndouă au încă lipsuri. În prima clipă, tata a crezut că mobilele pe care le reprodusesem la Sternenhof sînt cu adevărat vechi, dar după ce i-am atras atenţia că sînt noi, a spus că cel care a întocmit schiţele lor trebuie să fie un om extraordinar, că trebuie să fie nu numai foarte familiarizat cu stilul şi cu alcătuirea mobilelor, ci că trebuie să aibă şi un neobişnuit simţ estetic, ca să aleagă din mulţimea de forme lăsate moştenire, ceea ce alesese. A mai spus că gruparea mobilelor este atît de omogenă, de parcă ar fi fost confecţionate toate într-un singur scop şi într-o singură epocă. Şi că pînă şi mobilele cu adevărat vechi din casa cu trandafiri sînt de o frumuseţe cum n-a mai văzut niciodată, cu toate că-i erau cunoscute cele mai eminente şi mai vestite colecţii din oraş şi din cîteva castele ; şi că cele două piese atît de deosebite, ca garderobul cel mare şi biroul-scrin cu delfini, cu greu s-ar mai putea găsi aiurea, şi ar fi vrednice să se afle într-o încăpere imperială.

Pentru a-l caracteriza mai sugestiv pe bărbatul care întocmise schiţele pentru Sternenhof, i-am povestit tatei că am văzut în casa cu trandafiri multe desene arhitecturale şi de alte genuri, înfăţişînd obiecte cu mult mai de seamă, acele desene fiind şi executate cu o măiestrie incomparabil mai mare decît cea la care aş fi fost în stare să ajung eu în reproducerile mele. Şi că acele desene fuseseră pentru el ante-proiecte, ca să poată întocmi apoi proiectele propriu-zise.

Am avut impresia că tata nu ia în seamă cuvintele mele, căci punea cîte o planşă deoparte, lua o alta în mînă şi o privea.

— Pe cît pot eu judeca după aceste reproduceri, — a spus el, — obiectele vechi pe care le-ai înfăţişat aici sînt nu numai excelente în sine, dar foarte probabil, după cum reiese din desene şi din colorit, sînt şi restaurate foarte judicios. Faţă de ele, colecţia mea este un fleac, şi după aceste planşe îmi dau seama cum trebuie abordată problema, atunci cînd ai răgazul, cunoştinţele şi mijloacele necesare.

Mi-a părut grozav de bine că-mi trecuse prin minte să reproduc pentru tata aceste lucruri, ca să-şi poată face o idee despre ele, şi m-am bucurat că-l interesează şi că e atît de încîntat.

— Două sînt căile de urmat, — a fost de părere mama, — şi anume : poţi să pui să ţi se confecţioneze, după aceste picturi, obiectele înfăţişate, ca să-ţi fie o desfătare permanentă, sau poţi să faci o călătorie la Asperhof şi la Sternenhof şi să le vezi în realitate, ca să te bucuri cît timp le priveşti şi apoi să te încinte în amintire după ce pleci de acolo.

Tata a răspuns :

— Să pun să se copieze mobilele desenate aici ar fi o nesăbuinţă, pentru că, în primul rînd, ar fi nevoie de încuviinţarea proprietarului, şi în al doilea rînd, chiar dacă s-ar obţine încuviinţarea, copiile n-ar avea în ochii mei aceeaşi valoare ca originalele. Ar mai fi o soluţie : să se proiecteze după aceste desene, cu încuviinţarea proprietarului, compoziţii noi, şi să fie apoi executate. Dar asta presupune o îndeminare cu totul deosebită, de care nu numai că nu mă socotesc în stare, dar pe care nu pot trage nădejde s-o găsesc nici la meseriaşii de specialitate cunoscuţi de mine în oraşul nostru. Şi pînă la urmă obiectele astfel confecţionate n-ar fi decît tot nişte simple cvasicòpii. Confecţionarea, aşadar, nu merge. În ce priveşte cea de-a doua cale a ta, mamă, o voi folosi cu siguranţă. Încă de cînd am auzit povestindu-se despre aceste lucruri mi-am pus în gînd să mă duc să le văd ; acum, însă, după ce am privit reproducerile, sînt convins nu numai că voi face cu atît mai neîndoios călătoria, ci şi că o voi face mult mai curînd decît credeam.

— Ar fi minunat, — am strigat toţi, aproape într-un glas.

Mama a spus :

— Ar fi bine să fixezi deîndată ziua plecării şi să te înţelegi numaidecît cu feciorul tău, ca să te ducă la bătrînul din casa cu trandafiri, bătrînul urmînd să te călăuzească şi la Sternenhof.

— Nu mă mai strîngeţi cu uşa, — a răspuns el. — Am spus că mă duc ; ajunge. După cum ştiţi, un bărbat care depinde de afacerile sale şi care n-are cum să ghicească

ce împrejurări neprevăzute îi vor cere timp şi trudă, nu-şi poate lua angajamente ferme.

Mama îl cunoştea prea bine ca să nu mai stăruie : el ar fi rămas tot la vorba lui. S-a mulţumit cu ceea ce auzise.

Atît ea, cît şi soră-mea, mi-au mulţumit că-i adusesem tatei tablourile care îi făcuseră atîta plăcere.

— Pardoselile trebuie să fie şi ele splendide, — a exclamat el.

— Sînt mult mai frumoase decît se poate vedea din pictura asta aproximativă, — am răspuns eu. — Penelul meu nu poate încă exprima strălucirea, gingăşia şi fineţea mătăsoasă a fibrelor lemnului, însuşiri atît de preţuite acolo, încît pe acele pardoseli nu e voie de călcat decît în papuci de pîslă.

— Îmi închipui, — a răspuns el, — îmi închipui.

După aceea am fost nevoit să-i numesc toate esenţele indicate pe planşe prin culori şi din care erau alcătuite obiectele înfăţişate. Dealtfel, pe cele mai multe le-a recunoscut, ceea ce m-a bucurat, deoarece era o dovadă că redasem cu fidelitate culorile. Dintre cele pe care nu le-a recunoscut m-am priceput să le numesc absolut corect aproape pe toate.

S-a minunat iar şi iar, şi a căutat să-şi închipuie aievea obiectele.

Mama şi soră-mea m-au întrebat dacă munca aceasta mi-a răpit mult timp şi dacă nu m-a surmenat.

Am răspuns că, de dragul scopului urmărit, am fost foarte silitor, că la început a mers mai greu şi că încetul cu încetul m-am deprins, încît pe urmă am înaintat mult mai repede decît mă aşteptam. Iar în ceea ce priveşte surmenajul, l-am resimţit, bineînţeles, la început, dar după ce lucrurile au prins să se limpezească, după ce am luat avînt, după ce am mai înregistrat ici-colo cîte o reuşită, şi mai cu seamă după ce, prin precizia redării unor esenţe, culoarea a început parcă să-mi vină de la sine în pensulă, s-a instalat curînd spontaneitatea şi, cu timpul, s-a adăugat şi plăcerea.

După aceste cuvinte, tata mi-a semnalat şi cîteva greşeli, pe care le săvîrşisem în lucrările mele, şi mi-a explicat cum aş putea să le evit, dacă ar fi să mai pictez altă

dată asemenea lucruri. Întrucît avea tablouri și întrucît se îndeletnicise ani în șir cu ele, i se formase desigur simțul critic în materie de pictură, și am recunoscut că tot ce spusese fusese absolut just, dar totodată m-am socotit și în stare să-mi îndrept greșelile în viitor.

După greșeli, tata a trecut la însușirile pozitive ale lucrărilor mele și a spus că, judecînd după desenele unor capete, pe care le făcusem cu cîtva timp în urmă, nu s-ar fi așteptat să pot executa în culori de ulei ceva atît de reușit.

Acea după-amiază de duminică a fost foarte agreabilă. Vorbele bune pe care mi le-a spus soră-mea, îndeosebi în acea după-amiază, au însemnat pentru mine o răsplată mai frumoasă decît dacă un cunoscător ar fi spus că planșele mele sînt excelente, și lauda mamei, că mă gîndisem la tata și la casa părintească și că, din dragoste pentru ai mei, ca să le fac plăcere, îndeplinisem o muncă anevoioasă, a stîrnit în mine simțămintele cele mai duioase, iar atunci cînd și tata, cu cîteva cuvinte alese, mi-a mulțumit și mi-a spus că n-are să uite această gingășie sufletească, nu mi-am putut stăpîni lacrimile decît cu un mare efort.

I-am dăruit toate planșele în deplină proprietate, iar el le-a inclus în colecția sa de curiozități.

A doua zi am despachetat țiterele, le-am așezat pe amîndouă în fața soră-mi și am pus-o să aleagă dacă dorește s-o primească în dar pe a mea sau pe cea nou cumpărată. Ea a ales-o pe cea nouă, care i-a făcut foarte mare plăcere. I-am arătat și bucățile pe care mi le însemnasem după cum le cîntase dascălul meu de la munte, și i le-am lăsat în camera ei, ca să poată pune pe cineva să i le copieze, și ca să înceapă, cu ajutorul lor, să exerseze. I-am făgăduit să-i fiu la iarnă dascăl în această artă.

După cîtva timp am scos la iveală picturile mele cu peisaje alpine. Pînă atunci nu avusesem curajul să le arăt, dar pînă la urmă am simțit mustrări de cuget prea amare, că păstrez secrete față de ai mei. Alesesem tot o după-amiază de duminică. M-am uitat uimit în ochii tatei cînd, după ce a privit planșele, a spus același lucru pe care îl spuseseră amfitrionul meu în casa cu trandafiri și apoi

Eustațiu. Critica acestor doi nu mă mirase, deoarece îi socoteam cunoscători și deoarece erau munteni. Tata, însă, cu toate că avea tablouri, era negustător și nu zăbovise niciodată mai multă vreme la munte ; asta a făcut să-mi sporească și mai mult respectul ce i-l purtam. Mi-a semnalat locurile în care știrbisem adevărul și mi-a explicat cum ar fi trebuit să fie pictate. I-am înțeles pe loc explicațiile. Ceea ce a lăudat și a găsit că e corect mi-a plăcut apoi și mie însumi de două ori mai mult.

Am fost nevoit să-i arăt Clotildei încă o dată planșele, și numai cu ea singură în camera ei. Mi-a cerut să-i explic aproape totul. Nu fusese niciodată pe munți mai înalți sau pe cei primitivi ; voia să vadă cum sînt alcătuite aceste lucruri, care îi stîrniseră grozav curiozitatea. Deși picturile mele nu erau opere de artă, așa cum mi-am dat acum din ce în ce mai bine seama, ele aveau totuși o calitate, pe care am remarcat-o abia mai tîrziu, și anume că nu urmărisem, ca un artist, fidelitatea absolută, sau un efect armonios, sau să aplic reguli școlărești, ci, fără nici o deprindere preconcepută, mă dăruisem lucrurilor și căutasem să le înfățișez așa cum le vedeam. În felul acesta, tablourile cîștigaseră în naturalețea detaliilor tot ceea ce pierduseră ca omogenitate și catifelare, și îi dăruiau profanului, ca și celui care nu văzuse niciodată munții, o imagine mai apropiată decît picturile frumoase și artistice, afară numai dacă acestea nu se numărau printre cele mai desăvîrșite, care dezvăluie firește, în cea mai mare măsură, și adevărul. De aceea Clotilda mi-a spus, printr-un fel de presimțire inconștientă, că acum știe cum arată munții, ceea ce n-ar fi aflat dintr-un mare număr de tablouri bune. Și-a manifestat și dorința de a putea vedea cîndva ea însăși munții înalți, și a spus că, atunci cînd tata va întreprinde călătoria spre casa cu trandafiri și spre Sternenhof și va vizita cu acest prilej și munții, are să-l roage s-o ia cu el. I-am povestit atunci o mulțime de lucruri despre munți, i-am descris splendoarea și măreția lor, i-am adus la cunoștință multe particularități ale lor și i-am povestit mai amănunțit ca de obicei diferitele mele călătorii prin munți și tot ce făcusem acolo. Nu mai vorbisem niciodată atît de mult cu ea despre munți. După această povestire mi-a cerut s-o învăț să facă

şi ea desene şi tablouri ca cele din faţa ei. A spus că are să-şi facă rost de culori şi de toate celelalte A spus că are să-şi facă rost de culori şi de toate celelalte materiale şi ustensile de trebuinţă. Deoarece oricum desena destul de bine, treaba nu era chiar atît de anevoioasă pe cît păruse la prima vedere. I-am făgăduit ajutorul meu, dacă părinţii vor fi de acord.

După cîtva timp i-am întrebat pe părinţi. În linii mari n-au avut nimic împotrivă, numai că mama a cerut categoric ca aceste lucrări să nu fie decît preocupări secundare, distracţii, nu îndeletniciri principale, deoarece îndatorirea de căpetenie a femeii este casa ei, iar lucrurile acestea, deşi pot foarte bine să ţină de casă, totuşi, dacă sînt practicate unilateral sau chiar cu patimă, mai degrabă subminează casa, decît ajută să fie clădită. Clotilda este însă destul de coaptă încît să dea toată atenţia viitoarei ei meniri.

Noi am înţeles toate acestea şi am făgăduit să evităm orice exagerare.

Au fost procurate toate cele trebuincioase şi ne-am început munca, după programul aprobat de părinţi.

Soră-mea a vrut să înveţe de la mine şi spaniola. Eu continuasem acest studiu şi, deoarece i-o luasem înainte, i-am devenit profesor şi la spaniolă, pentru care mama şi-a dat învoirea cu aceeaşi îngrădire ca şi pentru pictura de peisaje. Am avut aşadar în casa noastră, în acest an, mai multe treburi decît altădată.

Mi-a părut nespus de bine, în toamna aceea, că nici tata, nici mama, n-au întrebat mai îndeaproape de amfitrionul meu. Fie că, potrivit celor povestite de mine, aveau încredere deplină în el, fie că nu voiau să se amestece prea mult, ca să nu-mi stînjenească libertatea de mişcare.

Cu toate treburile domestice, odată cu apropierea iernii am început totuşi să duc oarecum o altă viaţă decît cea pe care o dusesem pînă acum, şi anume una mai variată. Mai înainte nu vizitasem decît acele cercuri din oraş, în care fuseseră invitaţi părinţii mei sau în care fusesem eu atras de prieteni. Aceste cercuri erau alcătuite în cea mai mare parte de oameni dintr-o categorie socială asemănătoare cu cea a tatălui meu. Acum simţeam în mine im-

boldul de a cunoaște și moravurile și uzanțele, ca și vederile și părerile, unor oameni aflați pe trepte mai înalte ale societății. Întîmplarea **mi-a** dat, ici și colo, prilejul respectiv, și **uneori** am căutat **și eu** însumi asemenea prilejuri. Se întîmpla să-mi fac relații și uneori să le și pot cultiva în continuare. Am făcut cunoștință cu persoane din înalta nobilime, am observat cum se mișcă și cum vorbesc unii cu alții, și cum se comportă față de cei care nu sînt de-o seamă cu ei.

În orașul nostru locuia o bătrînă prințesă văduvă, al cărei soț, răposat prea devreme, fusese generalisim în ultimele războaie mari. Ea îl însoțise adesea pe cîmpul de luptă și aflase acolo ce este strategia și tactica militară, colindase cele mai mari orașe ale Europei și făcuse cunoștință cu oameni care aveau în mînă pîinea și cuțitul în întreg cuprinsul continentului, citise ceea ce scriseseră cei mai eminenți bărbați și cele mai eminente femei, în opere literare sau critice și în parte în științele care îi erau accesibile, și admirase tot ceea ce creaseră mai de seamă artele. Pe vremuri fusese una din cele mai extraordinare frumuseți ale cercurilor înalte, și acum încă foarte anevoie îți puteai închipui ceva mai fermecător decît trăsăturile calde, inteligente și prietenoase ale chipului ei. Un bărbat, care se îndeletnicea mult cu tablourile și cu judecarea lor și care se afla adeseori în preajma prințesei, a spus odată că numai Rembrandt ar fi fost în stare să picteze tonurile fine și nuanțele artistice ale chipului ei. Își avea acum locuința la limita estică a orașului interior, ca să primească din plin soarele de dimineață în camere și să aibă vedere liberă spre verdele proaspăt al zonei de centură și spre suburbanele din depărtare. Feciorii ei în floarea virstei, aflați în înalte funcții militare, o vizitau aici pe bătrîna și venerabila lor mamă, ori de cîte ori slujba le îngăduia prezența în oraș, și ori de cîte ori găseau, în timpul unei asemenea prezențe, o clipă de răgaz. Nepoți frumoși și nepoate frumoase intrau și ieșeau în și din casa ei, și mulți alți membri ai numeroasei ei familii erau văzuți în camerele ei. Dar recrearea sau încordarea spirituală, — cum vrem s-o luăm, — rămăsese o nevoie pentru ea. Voia nu numai să afle ce se mai produce

astăzi în toate domeniile spiritului, iar dacă vreo operă dobîndea faimă și făcea vîlvă, să și bată la poarta ei, ca să vadă dacă poate să intre ; dar mai lua adesea în mînă și cîte o carte a unor autori care îi plăcuseră în tinerețea ei și care fuseseră vestiți pe atunci, o parcurgea, și verifica dacă ar mai face și azi, în același fel, numeroasele însemnări și observații înscrise de ea cîndva pe margine cu creionul roșu, sau dacă ar pune altele în locul lor ; ba chiar aborda și opere din trecutul cel mai depărtat, pe care azi oamenii doar le citează, nu le mai citesc, afară numai dacă sînt savanți ; voia să afle ce cuprind, iar dacă îi plăceau le mai recitea din cînd în cînd. Ținea să fie informată în permanență cu privire la situația diferitelor state și popoare. De aceea primea scrisori de la unele rude și cunoștințe, iar pe masa ei trebuia să găsească gazetele cele mai importante. Dar deoarece la vîrsta ei, cu toate că vederea nu-i slăbise prea mult, cititul multe ore pe zi i-ar fi putut deveni anevoios, avea o lectoră, care îi citea cu glas tare o parte, și anume cea mai mare, a materialului. Această lectoră nu era însă o simplă lectoră, ci mai degrabă o doamnă de companie, care se întreținea cu prințesa despre cele citite și care avea o asemenea cultură, încît era în stare să alimenteze mintea bătrînei, după cum și ea primea hrană din mintea ei. Potrivit părerii unor bărbați, care pot vorbi despre astfel de lucruri, doamna de companie era extraordinar de înzestrată : era în stare să asimileze orice lucru măreț și apoi să-l exteriorizeze, după cum și propriile ei creații, spre care se lăsa din cînd în cînd îmboldită, se numărau printre cele mai remarcabile ale vremii. Stătea în permanență în preajma prințesei, chiar dacă aceasta pleca, vara, la o moșie, situată într-un ținut depărtat al imperiului și care era reședința ei îndrăgită, sau cînd făcea o călătorie, sau cînd rămînea cîtva timp într-un loc pitoresc din munții noștri.

Atunci cînd se afla în oraș, prințesa reunea în unele seri în jurul ei un mic cerc, în care fie că se citea cîte ceva cu glas tare, fie că se discuta despre chestiuni științifice, sau sociale, sau politice, sau artistice. Reuniunile aveau loc regulat în aceeași zi a săptămînii, ajunseseră cunoscute în oraș, erau foarte apreciate sau zeflemisite, în funcție de cel ce le judeca, aveau căutare, și erau alcătuite uneori

din personalități foarte înalte. La aceste reuniuni mi se îngăduise să iau parte. Prințesa mă întîlnise de cîteva ori, odată fusese vorba despre știința mea, s-a arătat foarte curioasă să afle ce se știe din istoria formării pămîntului și pe baza căror date i s-au formulat concluziile, și mă atrăsese în cercul ei. La reuniuni, cînd mă aflam în salonul ei, ascultam cu luare aminte, și vorbeam puțin, de obicei numai atunci cînd eram întrebat. Prințesa, într-o rochie de mătase neagră sau cenușie, — culori mai deschise nu purta niciodată, — stătea în fotoliul ei tapisat, cu un taburet sub picioare. Lampa avea înspre ea un abajur verde și, cînd se făcea lectură, își revărsa lumina în direcția persoanei care citea cu glas tare. Ceilalți stăteau comod în jur. De cele mai multe ori se alcătuia de la sine un fel de cerc. Toți ascultau, cufundați în adîncă tăcere, ceea ce se citea, și luau parte cu aprindere la discuțiile care urmau lecturii, sau care, atunci cînd nu se făcea lectură, umpleau întreaga seară. Prințesa se pricepea să le imprime un curs plin de însuflețire și de profunzime. Părea că tot ceea ce bărbații cei mai eminenți vorbeau în prezența ei fusese inspirat de ea și că cel mai mare talent al ei era să scoată la iveală ceea ce mocnea în alții. În acest timp își ținea înfundat în fotoliu, în chipul cel mai atrăgător, trupul extrem de firav și, cu toate că ajunsese la o vîrstă foarte înaintată, îi mai impresiona încă, prin frumusețea ei captivantă, pe toți cei de față. Uneori, cînd simțea un imbold lăuntric, se scula în picioare, se ținea de fotoliu și le vorbea musafirilor cu glasul ei limpede, gingaș și melodios.

În saloanele prințesei am făcut cunoștință cu diferite persoane. Uneori ne vorbea acolo un artist de prestigiu, alteori un om de stat, inițiat în cele mai importante probleme ale țării noastre, sau o altă personalitate de seamă, sau stîlpii și comandanții bravei noastre oștiri. Am auzit la prințesă aforisme, pe care am vrut să le reții, și de aceea mi le-am însemnat, ca să-mi devină un bun inalienabil. Mărturisesc că n-am intrat niciodată fără o oarecare stînjeneală în salonul cu pereții zugrăviți în albastru, cu mobile de un albastru închis și cu vreo cîteva tablouri, dintre care mă atrăgea mai cu seamă cel ce înfățișa cona-

cul ei, şi mărturisesc că n-am ieşit niciodată din acel salon fără un simţămînt de tihnă şi de satisfacţie. Simţeam că acele seri sînt de mare însemnătate pentru mine, că prefigurează un viitor.

În afară de acei oameni excepţionali, am făcut cunoştinţă la prinţesă şi cu alte personalităţi ale marii nobilimi a imperiului nostru, am intrat uneori în contact cu cercurile lor şi le-am aflat felul de a fi, modul de viaţă şi obiceiurile.

Pe lîngă aceste pături ale societăţii, am frecventat şi altele. Se afla în oraş un loc public, vizitat îndeosebi de artişti de tot felul, care stăteau acolo la taifas, luau cîte o gustare, citeau ziare sau se distrau cu exerciţii fizice. Locul acela îl vizitam cu plăcere. Veneau acolo fel de fel de oameni : cîte un actor al Teatrului Imperial sau al Operei, sau un pictor, al cărui nume era pe atunci foarte preţuit, sau muzicieni, atît interpreţi, cît şi compozitori, sau sculptori, şi arhitecţi, dar mai cu seamă scriitori şi poeţi, iar printre ei se găseau şi conducători şi colaboratori ai unor ziare. Mai frecventau localul şi unii înalţi slujbaşi de stat, tîrgoveţi, negustori, şi în general oameni care se interesau de arte şi de ştiinţe şi aveau relaţii cu cercurile respective. Cu toate că, de fapt, acolo domnea o voioşie spontană, cu toate că păreau să precumpănească numai exerciţiile fizice şi în plus jocul de şah, se înfiripau totuşi şi discuţii şi, aşa cum era de aşteptat de la asemenea bărbaţi, discuţii foarte însufleţite, care constituiau, în fond, elementul principal. Aici puteai cunoaşte, în cuvinte simple, mintea profundă a unuia, sau cea calmă a altuia, care despică orice chestiune şi o desface în părţile ei componente, sau cea vioaie, care trece peste tot şi toate, sau cea frivolă, care ia totul în derîdere, sau cea ale cărei deprinderi sînt ele însele cam suspecte. Se întîmpla adeseori ca numai un cuvînt, sau o glumă, să prilejuiască tragerea unor concluzii. În pofida timidităţii mele, care mă ţinea departe, am intrat totuşi şi eu în vorbă uneori şi am făcut cunoştinţă cu unii vizitatori ai localului. Nici manierele şi gesturile lor, care de obicei contează, nu mi s-au părut indiferente.

Am frecventat cu plăcere în iarna aceea şi unele locuri în care se adună oameni mulţi, ca să se distreze. Acolo aveam posibilitatea să văd, ca pe un tot, înfăţişarea lor,

firea lor şi felul lor de a fi. Mă duceam de preferinţă acolo unde se aduna poporul propriu-zis, cum i se spune acum adesea, spre deosebire de aşa-numita pătură cultă. Cei cărora li se spune culţi sînt aproape peste tot la fel ; poporul însă, aşa cum l-am cunoscut în drumeţiile mele, este autentic, şi are datinile şi obiceiurile lui.

Am audiat concertele bune, am continuat să vizitez Teatrul Imperial, am mers acum şi la Operă, şi am ascultat şi unele conferinţe ştiinţifice publice, am mai vizitat şi unele colecţii de artă şi de cărţi, dar mai cu seamă, pentru desăvîrşirea propriilor mele lucrări viitoare, galeriile de pictură.

Continuam să mă întîlnesc cu noul meu prieten, fiul giuvaiergiului. Am început cu el la un moment dat un şir de lecţii despre pietrele preţioase şi despre perle. Au fost fixate două zile săptămînal, în care, la o anumită oră, cînd era liber, mă duceam la el şi rămîneam cît îi îngăduia lui timpul. M-a iniţiat mai întîi în cunoaşterea tuturor acelor minerale cărora li se spune pietre preţioase sau nestemate şi care sînt folosite cu precădere drept podoabe. Mi-a arătat şi toate soiurile de perle. Pe urmă mi-a explicat cum se pot recunoaşte giuvaierurile veritabile şi cum pot fi deosebite de cele false. De abia mai tîrziu a trecut la caracteristicile celor frumoase şi ale celor mai puţin frumoase. La aceste lecţii mi-au fost de mare ajutor cunoştinţele mele în ştiinţele naturii, ba chiar am fost în stare să extind, prin amănunte din specialitatea mea, cunoştinţele prietenului meu, mai cu seamă în ceea ce priveşte transparenţa pietrelor preţioase, dubla refracţie şi aşa-numita polarizare a luminii. Dar tot nu m-am încumetat încă să vorbesc cu el despre montarea uzuală a pietrelor scumpe şi să-i împărtăşesc ideile mele în această privinţă.

Pe lîngă treburile mele propriu-zise am continuat să-i dau lecţii soră-mi. La pictură mai întîmpina încă greutăţi mult mai mari decît mine, pentru că, pe de o parte, era mai puţin deprinsă şi, pe de altă parte, pentru că nu văzuse tablourile originale, ci avea în faţa ei numai nişte copii relativ proaste. La ţiteră, lucrurile au mers mult mai bine. Am devenit în acel an un dascăl mai priceput decît fusesem în cel precedent şi, după ceea ce învăţasem eu însumi, mai bun chiar decît unul din oraş, cu toate că

cei din oraș știu să învingă greutățile, a căror depășire ne-ar fi fost cu neputință mie și Clotildei. Dar după părerea pe care mi-o formasem în munți, nu asta conta, așa că am ajuns să învățăm unul de la celălalt și am petrecut multe ceasuri plăcute și însufleţite în tovărășia ţiterei..

Pînă la urmă am fost nevoit să-i dau Clotildei și lecții de spaniolă. Deoarece eram tot timpul cu cîțiva pași înaintea ei, am putut să-i fiu dascăl cel puțin în ceea ce privește cunoștințele elementare. Ce ar mai fi fost de făcut după aceea, rămînea de văzut.

Așa a trecut iarna, și am rămas atunci la ai mei, la oraș, pînă către sfîrșitul primăverii.

2. APROPIEREA

Cu toate că aproape toată iarna fusese vorba ca în primăvara următoare tata să mă însoțească în munți și să-l viziteze cu acest prilej pe bătrînul din casa cu trandafiri, ca să-i vadă obiectele rare și cele de preț, totuși, cînd a sosit primăvara, n-a găsit răgazul necesar ca să se desprindă de treburile sale, încît am fost nevoit, ca și în anii precedenți, să plec singur la drum.

Cînd am ajuns la amfitrionul meu, prima grijă a fost să-i vorbesc despre lambriuri. Nu-i pomenisem pînă atunci de ele, pentru că nu le socotisem prea importante. I-am povestit că le găsisem și le cumpărasem la Lautertal, și că sînt alcătuite din figuri și decorații, cioplite în lemn. Și că tata, căruia i le adusesem, se bucurase mult cu ele — nu numai că le primise cu deosebită încîntare, dar mai și transformase o parte a unui pavilion al casei noastre, ca să le poată monta acolo în mod adecvat. Și că acest din urmă amănunt mi-a dovedit cît de mult ține tata la asemenea lucruri, ceea ce m-a determinat să cercetez mai îndeaproape, ca să văd dacă nu pot să dau de completările lambriurilor, căci ceea ce are tata nu sînt decît niște fragmente, și anume două îmbrăcăminți de pilaștri, iar restul lipsește. I-am spus că am mai întreprins cercetări, și cît se poate de temeinice, așa cred ; dar că vreau să le continui și încerc să găsesc și alte căi și mijloace ca să-mi

ating ţelul, dacă resturile lambriurilor se mai află pe undeva, sau să dobîndesc certitudinea absolută că ceea ce caut nu mai există. I-am descris amfitrionului meu lambriurile, în măsura în care m-a ajutat memoria, şi i-am adus la cunoştinţă locul şi împrejurările descoperirii. Nu i-am ascuns că fac asta ca să-mi dea un sfat, cam cum să procedez în continuare, căci este vorba de un obiect care îl preocupă îndeaproape pe tatăl meu. I-am spus că mă străduiesc să dau de aceste lucruri nu neapărat pentru că sînt frumoase, cu toate că şi asta ar putea constitui un imbold în sine, ci mai cu seamă pentru că ele îi aduc bucurie tatei, care, cu cît îmbătrîneşte, cu atît mai mult se închide într-un spaţiu restrîns, biroul lui şi casa lui devin încetul cu încetul întreaga sa lume, se preocupă acum mai ales de operele de artă şi de cărţi, iar înrîurirea acestor lucruri asupra luî sporeşte odată cu anii. În primele zile, abia s-a putut dezlipi de sculptura aceea în lemn, i-a privit cu de-amănuntul toate părţile alcătuitoare, şi pînă la urmă s-a familiarizat într-atîta cu ea, de parcă ar fi fost de faţă la executarea ei. De aceea vreau să procedez în aşa fel, încît să nu ajung în situaţia de a fi nevoit să-mi fac un reproş, că în cercetările mele mi-ar fi scăpat ceva. Deocamdată, bineînţeles, cercetările n-au dat roade.

Amfitrionul meu mi-a mai pus cîteva întrebări în legătură cu anumite părţi ale lucrării şi cu descoperirea ei, ca să afle unele date pe care nu i le comunicasem, sau care îi rămăseseră nelămurite, şi m-a pus să-i descriu încă o dată, în cele mai mici amănunte, locurile unde făcusem descoperirea. După aceea mi-a spus să-i trimit fără întîrziere tatălui meu o scrisoare şi să-l rog să măsoare cu precizie dimensiunile exterioare şi interioare ale sculpturii în lemn şi să mi le comunice. Am înţeles pe loc rostul acestei operaţii şi m-am ruşinat că nu-mi dăduse mie însumi prin minte s-o fac. Amfitrionul meu mi-a mai spus că deocamdată are să-i scrie lui Roland, ca să-i expună problema, iar ulterior, după ce vor fi sosit dimensiunile, are să i le trimită şi lui. Totodată are să le ceară reprezentanţilor săi din acel ţinut să se ocupe şi ei de problemă. Dacă obiectul căutat poate fi găsit, Roland ar fi totuşi cel mai nimerit colaborator, dar şi ceilalţi oameni, la care avea de gînd să

mai facă apel, își dovediseră cu prisosință iscusința și ei, în cele mai felurite împrejurări.

I-am mulțumit în chipul cel mai îndatoritor amfitrionului meu pentru bunăvoință și i-am făgăduit să nu neglijez nimic.

În dimineața următoare, un curier a dus la cel mai apropiat oficiu poștal scrisoarea mea către tata și scrisorile amfitrionului meu către Roland și către ceilalți. Amfitrionul meu trebuie să fi scris pînă noaptea tîrziu, deoarece curierul luase un maldăr întreg de scrisori. Pe mine, această bunăvoință m-a mișcat peste măsură, pentru că nu știam prin ce mă făcusem vrednic de ea.

Se înțelege de la sine că în primele zile ale ședерii mele în casa cu trandafiri am vizitat toate locurile pe care le îndrăgisem.

În camera de desen a lui Eustațiu am găsit masa cu instrumente muzicale terminată. Nu trecuse decît puțină vreme de la terminarea ei, de aceea se mai afla acolo. N-aș fi bănuit că lucrarea pe care o văzusem la începutul restaurării sale se va înfățișa astfel atunci cînd va fi gata. În timpul din urmă văzusem o sumedenie de tablouri, de statui, de desene și de alte opere de artă și făcusem și eu însumi astfel de lucruri, așa că puteam să mă socotesc în stare de o modestă părere, dar dacă n-aș fi știut că scheletul mesei fusese făcut din nou, nu mi-aș fi dat seama niciodată, atît de bine se armoniza cu blatul, ca structură, ca manieră și chiar și la culoarea lemnului. Întreaga lucrare era pură ca stil și superbă ca înfățișare. Culorile diferitelor esențe folosite la decorație, la frunziș, la fructe și la instrumentele muzicale ieșeau puternic și bine conturat în evidență. Pînă și proporțiile greșite dintre diferitele instrumente muzicale, bunăoară dintre flaut, vioară și tobă, care, la prima mea vizită în atelierul de tîmplărie, îmi displăcuseră, mi s-au părut acum naive și ca atare atrăgătoare, încît blatul mi-a plăcut mai mult decît dacă ar fi fost întru totul fără greșeli sau dacă ar fi fost făcut după concepții artistice moderne. L-am întrebat pe Eustațiu unde urma să fie plasată masa. N-a putut să-mi spună. Nu se comunicase nimic în această privință, dacă va rămîne în casă sau dacă va fi trimisă în altă parte. Acum rămîne aici, pentru ca uscarea să se poată face trep-

tat, așa cum se cere la orice mobilă nou confecționată, ca să nu sufere vreo stricăciune. Cele mai multe dintre obiectele confecționate din nou sau recondiționate au rămas în acest scop în camera de desen, dacă au avut loc acolo. Am mai privit cîtva timp masa și am trecut apoi la alte obiecte.

M-am dus în vizită și la soții grădinari, la oamenii de la fermă, la lucrătorii din grădină, la slujitorii casei și la cîțiva vecini, la care fusesem mai des înainte și pe care îi cunoscusem mai îndeaproape.

Cu toate că, potrivit sfatului și invitației amfitrionului meu, mă hotărîsem să-mi las baltă, în acest an, preocupările profesionale și să petrec o parte a verii în casa cu trandafiri, lăsîndu-mă în voia toanelor de moment, n-am avut destulă voință ca să nu fac absolut nimic, ceea ce ar fi însemnat pentru mine cel mai mare chin, ci m-am lăsat călăuzit, în acțiunile mele, de plăcere și de împrejurări. Amfitrionul meu îmi rezervase aceleași două camere pe care le ocupasem și pînă acum, și era bucuros că aveam de gînd să-i urmez sfatul și să-mi îndrept atenția și în altă direcție, nu numai tot timpul unilateral spre lucrările mele, și că odată și odată aveam să ajung la o conștiință mai cuprinzătoare decît pînă acum. Adusesem cu mine o mulțime de cărți și de scrieri, aveam la mine toate ustensilele trebuitoare pentru pictura în ulei, și-mi mai pusesem în bagaj, din prevedere, și o seamă de unelte pentru măsurători și pentru alte operații tehnice.

Dacă de la casa cu trandafiri o iei spre miazănoapte peste colina cu cireșul cel falnic, ajungi pe pajiștea unde curge pîrîul cu arini, de unde își procură amfitrionul meu splendidul material lemnos pe care îl folosește, pe lîngă celelalte esențe, la lucrările sale de tîmplărie. Fuseserăm adesea la acest pîrîu și ne plimbaserăm pe malurile lui. Izvora dintr-o dumbravă, în care amfitrionul meu pusese să se execute niște iezături, ca să ocrotească de inundații pajiștea și să împiedice învolburarea pîrîului. În dumbravă se afla un heleșteu măricel, de fapt un mic lac, întrucît nu era artificial, ci luase naștere mai mult de la sine. Nu se făcuseră decît mici intervenții, ca să nu se producă înnămoliri pe maluri și inundații la vărsare. Apa acestui bazin de pădure este atît de limpede, încît, deși destul de

adînc, i se mai pot zări toate pietrele pestriţe de pe fund, numai că par colorate într-un albastru-verzui, ca în toate apele care curg din Alpii noştri calcaroşi sau în apropierea lor. În jurul acestei ape, rămurişul este atît de des, încît nu se poate vedea nici o piatră şi cu greu un mal, ci ramurile par să se înalţe chiar din apă. Copacii din preajmă sînt în parte conifere, care, cu aspectul lor grav, întrerup pe alocuri voioşia crengilor, frunzelor şi coroanelor foioaselor, care alcătuiesc majoritatea. Se găsesc aici mai cu seamă arini, arţari, fagi, mesteceni şi frasini. Printre trunchiuri proliferează mărăcinişul. Pîrîul de pe pajiştea cu arini a amfitrionului meu îşi datorează lacului existenţa, dar întrucît acesta trăieşte de pe urma unor izvoare, pîrîul scurs din el este adesea atît de uscat, încît poţi să calci pe bolovanii lui proeminenţi peste nivelul apei, fără să-ţi uzi pingelele. Acolo unde pîrîul iese din lac a fost durată o colibă, a cărei principală menire este ca în ea să se poată dezbrăca cei care vor să facă baie în lac. Fundul lacului, cu frumosul lui prundiş, coboară atît de lin, încît poţi să înaintezi relativ departe şi să te desfeţi cu apa învolburată, fără să pierzi fundul. Această parte a lacului este foarte adecvată şi pentru învăţarea înotului, deoarece pretutindeni ajungi cu tălpile la fund şi te poţi deda mai degajat exerciţiilor. Mai departe începe domeniul celor care sînt pe deplin stăpîni pe braţele şi mişcările lor. Gustav se ducea vara aproape la fiecare două zile la lac, împreună cu Eustaţiu sau cu altcineva, sau uneori chiar şi cu amfitrionul meu, ca să înoate. Această activitate, ca şi celelalte exerciţii fizice care îi fuseseră puse în program în casa cu trandafiri, părcau să-i facă multă plăcere. Amfitrionul meu ţinea foarte mult la exerciţiile fizice, deoarece, după cum spunea el, sînt neapărat necesare dezvoltării şi sănătăţii trupului. Lăuda foarte mult aceste exerciţii la greci şi la romani, popoare pe care le preţuia în mod deosebit. Este la mintea cocoşului, obişnuia el să spună, că după cum boala trupului face ca mintea să ajungă altceva decît este într-un trup sănătos, tot astfel un trup vînjos şi bine dezvoltat este temelia a tot ce înseamnă destoinicie şi dîrzenie. La vechii romani, o bună parte a ascensiunii lor iniţiale şi apoi a succeselor lor în decursul istoriei trebuie căutată în îngrijirea şi dezvoltarea trupului lor. De aceea

și ascensiunea lor a ținut numai atît cît a ținut practicarea rațională a exercițiilor fizice. În școlile moderne se neglijează prea mult această disciplină, care la noi ar fi cu atît mai necesară, cu cît, din pricina înghesuirii elevilor în odăițe jilave și supraîncălzite, apar boli necunoscute ședерii în aer liber. De aceea nici capacitatea spirituală a elevilor din epoca modernă nu se dezvoltă așa cum ar trebui și așa cum se dezvoltă la copiii care colindă pădurea și cîmpiile. De aici provine, în parte, sărbezeala și indolența vremii noastre. Acum, avînd mult timp liber, m-am dus foarte des cu Gustav în pădurice, și întrucît sînt un bun înotător, flăcăul a văzut în mine un model și, căutînd să-l egaleze, și-a dezvoltat mlădierea și rezistența mai bine decît și le-ar fi putut dezvolta înotînd singur.

Gustav începuse să mă îndrăgească din ce în ce mai mult. Cred că, așa cum îmi închipuisem încă mai înainte, asta se datora în primul rînd faptului că eram de vîrste apropiate. Și cred că se mai adăuga și faptul că eu, care fusesem crescut în izolare și departe de lume, mai păstrasem poate timp de mulți ani și poate mult mai pregnant caracteristicile copilăriei decît alții de o seamă cu mine ; și, în sfîrșit, mai putea să joace un oarecare rol și faptul că, neavînd acum preocupări profesionale, găseam mult mai multe puncte comune cu el decît găsisem cu prilejul ședерilor mele anterioare în casa cu trandafiri.

Am scris acum la Asperhof mai multe scrisori decît altădată, am citit poeți, am contemplat totul în jurul meu, am hoinărit adesea pînă departe prin ținut ; dar acest mod de viață a început curînd să mă plictisească, și am căutat ceva care să mă preocupe mai intens. Poeții, partea cea mai nobilă a îndeletnicirilor mele de acum, mi-au stîrnit din nou gustul pentru pictură. Mi-am pus la punct uneltele și materialele de desen și de pictură și mi-am reînceput exercițiile de pictură peisagistică. Pictam, după cum mi se năzărea, ba un crîmpei de cer, ba un nor, ba un copac sau pîlcuri de copaci, munți din depărtare, coline cu holde, și altele. N-am exclus nici figurile omenești și am încercat să înfățișez părți ale lor. Am căutat să pun pe pînză chipul grădinarului Simion și pe cel al soției sale. Amîndoi au resimțit o mare bucurie. Le-am dat tablourile, ca

să și le atîrne în cameră, după ce le-am comandat niște rame drăguțe și le-am încadrat, și după ce mi-am făcut, pentru propria mea mapă, copiile celor două portrete. Am pictat mîinile sau busturile unor persoane aflate în casa cu trandafiri sau la fermă. Să-l rog pe amfitrionul meu, sau pe Eustațiu, sau pe Gustav, să-mi slujească drept obiect al strădaniilor mele artistice, n-am îndrăznit, deoarece rezultatele fuseseră încă prea neînsemnate.

Dintre toți, Gustav a manifestat cel mai mare interes pentru aceste lucruri. Așa cum pictase vara trecută împreună cu mine mobile, anul acesta a încercat să picteze și peisaje. Tatăl lui adoptiv și dascălul lui de desen n-au avut nimic împotrivă, deoarece pentru aceste îndeletniciri erau folosite numai ore libere, iar exercițiile sale fizice nu aveau de suferit ; dar și deoarece astfel legătura dintre mine și el se întărea și mai mult, ceea ce amfitrionul meu privea, pare-se, cu ochi buni, căci flăcăul, la urma urmei, n-avea spre cine să-și îndrepte simțămîntul de prietenie, care, la anii lui, se trezește atît de lesne, și care își caută întotdeauna, cu duioșie, un obiectiv. Gustav, cînd vedea că din mîna mea se ivește, în culori plăcute, un copac, sau o piatră, sau un munte, sau un rîuleț, nu mai putea de bucurie. La Eustațiu văzuse în cea mai mare parte numai desene arhitecturale sau de mobilier, iar Roland tot astfel de desene adusese din călătoria lui. În peisajele din colecția de tablouri a tatălui său adoptiv putea să observe, ce-i drept, copaci verzi, nori albi, munți albaștri, dar nu privise niciodată acele lucruri ca să-și dea seama de geneza lor, ci ele existau, pur și simplu, așa cum există și altele, bunăoară casa, colina cu grîne, muntele, turla bisericii de departe, și nu se gîndise că ar fi în stare să creeze și el asemenea lucruri. În timpul plimbărilor îmi vorbea, descriindu-mi cum este structurat copacul de aici, cum se rotunjește muntele de colo, și-mi povestea că deseori visează desene.

Flăcăului i se dădea voie să plece cu mine chiar și pe distanțe mai mari. În acest scop, obligațiile lui școlare au fost în așa fel programate, încît să le poată întrerupe fără cine știe ce pagubă. În schimb, cîștiga mult în ceea ce privește sănătatea și călirea trupului. Lipseam adesea mai multe zile, și Gustav se bucura nespus atunci cînd seara,

după o masă ușoară în vreun han, ne duceam în camera noastră, unde putea să admire de la ferestre o priveliște străină, să-și pună rănița pe masă ca să-și rînduiască lucrurile, și apoi să-și întindă pe pat mădularele ostenite. Urcam munți înalți, ne cățăram pe pereți de stîncă, urmam firul unor pîraie șopotitoare și treceam cu barca peste lacuri. El prindea putere, ceea ce devenea vizibil cînd ne întorceam de la vreo drumeție pe munți, — căci mai întotdeauna ne duceam pe munți, — cînd obrajii i se bronzau, aproape să se înnegrească, cînd cîrlionții îi adumbreau fruntea, iar ochii mari îi scînteiau. Nu știu ce atracție lăuntrică, ce simpatie, mă purta spre acest flăcău. Ca minte nu era totuși, la urma urmelor, decît un copilandru, căruia trebuia abia să-i deschid ochii asupra celor mai mărunte lucruri ale vieții de toate zilele, mai cu seamă cînd era vorba de treburile drumeției, și care nu-mi putea oferi, din sufletul lui, nimic în stare să-mi lărgească și să-mi înalțe orizontul, decît icoana celei mai desăvîrșite bunătăți și purități, ceea ce mă deprinsesem să văd, să îndrăgesc și să venerez la el din zi în zi mai mult.

De cîteva ori m-am dus și la lacul Lauter. Începusem anul trecut să-i măsor adîncimea în diferite locuri, ca să pictez un tablou în care munții din jurul lacului se prelungeau în mod vizibil și sub oglinda apei și erau estompați numai printr-un ton mai spălăcit. Farmecul acestei imagini m-a cuprins din nou, încît mi-am continuat măsurătorile, după un plan, ca să determin tot mai corect fundul căldării lacului și să-i dau tabloului cît mai multă veridicitate. Gustav m-a însoțit în cîteva rînduri și a lucrat cot la cot cu oamenii, pe care îi tocmisem ca să conducă vasul, să întindă ruletele, să instaleze scripeții de pe care se desfășurau firele cu plumb, sau să execute alte operații necesare.

Am resimțit o plăcere nespusă cînd am constatat că, încetul cu încetul, învățam să redau din ce în ce mai bine subtilitățile chipului omenesc, mai cu seamă, — ceea ce îmi venise atît de greu mai înainte, — atunci cînd unda vaporoasă a culorii se întindea pe obrajii durdulii ai unor fete frumoase, aproape lipsiți de orice variație și totuși atît de feluriți. Mă atrăgeau îndeosebi încercările de a

imita pe pînză drăgălășenia, cuviința, șăgălnicia, multor fete de la șes sau de la munte.

Într-o seară, cînd scăpărau fulgere aproape în toată zarea și mă duceam din grădină spre casă, am găsit deschisă ușa care dădea spre culoarul de marmură de amonit, spre scara lată de marmură și spre sala de marmură. Un muncitor care lucra prin preajmă mi-a spus că, pe cît se pare, stăpînul intrase pe ușă și că, pesemne, se află în sala de piatră, unde îi place să se refugieze atunci cînd furtuna e gata să se dezlănțuie și că ușa a rămas poate deschisă pentru ca Gustav, dacă vine, să se poată sui și el. M-am uitat în culoarul de marmură, am văzut lîngă prag mai multe perechi de papuci de pîslă și m-am hotărît să mă duc și eu sus, în sala de piatră, ca să mă întîlnesc cu amfitrionul meu. Am încălțat o pereche de papuci de pîslă pe măsură și am pornit de-a lungul culoarului de marmură de amonit. Am ajuns la scara de marmură și am urcat-o agale. În ziua aceea nu fusese întins pe trepte un covor, încît scara se înfățișa în toată strălucirea ei și sclipea atunci cînd un fulger brăzda cerul și cădea pe scară prin luminatorul de sticlă din acoperiș. Am ajuns astfel pînă la mijlocul scării, unde, pe un podest, într-o firidă spațioasă, nu departe de perete, se afla statuia de marmură albă. Era încă atîta lumină, cît să se poată deslușì toate obiectele în linii clare și cu umbre bine conturate

Am privit statuia și mi s-a părut în clipa aceea cu totul altfel. Fata, atît de frumos întruchipată, așa cum o poate crea un artist, cum și-o poate reprezenta imaginația, sau cum o poate visa o inimă plină de dor, stătea în fața mea, pe soclul ei scund, asemănător mai degrabă cu o treaptă, pe care parcă se urcase ca să-și rotească privirea în jur. N-am putut să trec mai departe și mi-am ațintit cu mai multă luare aminte ochii asupra ei. Părea să fie de obîrșie păgînă. Capul îi stătea pe grumaz ca o floare pe lujerul ei, un pic înclinat înainte, dar foarte puțin, aproape imperceptibil, iar lumina pătrunsă prin geamul gros al luminatorului casei scării avea pe el tonalitatea caracteristică, pe care n-o are decît pe marmură. Părul, strîns neglijent la spate, desena pe ceafă o umbră fugară, care făcea ca lumina să fie și mai plăcută. Fruntea

exprima o seninătate, pe care, bineînțeles, numai marmura este în stare s-o redea. N-aș fi bănuit că o frunte omenească poate fi atît de frumoasă. Părea naivă, și totuși lăcașul unor gînduri înălțătoare. Sub acest tron atrăgea atenția mai întîi chipul, calm și serios, apoi gura, atît de fin arcuită, de parcă era gata să grăiască vorbe înțelepte sau să intoneze cîntece frumoase, rămînînd totuși plină de blîndețe. Întregul era încheiat, în mod armonios, de bărbie. Faptul că personajul nu se mișca părea datorat numai cerului încărcat și amenințător, care se întindea, cu furtunile lui în perspectivă, deasupra luminatorului de sticlă, îndemnînd la contemplare. Umbre catifelate, ca niște neguri frumoase, accentuau strălucirea blîndă a pieptului, iar de acolo, veșmîntul cădea pînă la glezne. Mi-a venit în minte Nausikaa, așa cum stătea ea în poarta sălii de aur și îi spunea lui Odiseu cuvintele : „Străine, cînd ajungi în țara ta, să nu mă uiți". O mînă era lăsată în jos și ținea între degete un bețișor ; cealaltă era în parte ascunsă de veșmîntul pe care îl ridica un pic. Veșmîntul era mai degrabă un simplu cearșaf înfășurat cu iscusință, decît ceva confecționat după o anumită croială. Trăda trupul neprihănit al fetei și reda atît de fidel materialul, încît aveai impresia că-l poți împături, ca să-l pui într-un sipet. Peretele simplu de marmură de amonit scotea și mai bine în evidență, prin contrast, făptura albă. Cînd sclipea un fulger, se revărsa peste ea o lumină trandafirie, după care reapărea culoarea inițială. Am găsit foarte nimerită ideea de a nu instala statuia într-o cameră unde există ferestre prin care pătrund lumini tulburi, ci de a o adăposti într-o încăpere destinată numai ei, unde lumina să vină de sus și s-o învăluie în luciri crepusculare, ca într-un templu. Pe de altă parte, încăperea nu trebuia să fie una de folosință zilnică, și era foarte nimerit faptul că pereții din jur erau căptușiți cu o marmură de preț. Am avut senzația că stau lîngă o ființă vie, tăcută, și am simțit ca un fior, la gîndul că, dintr-o clipă în alta, fata s-ar putea mișca. Am privit statuia și am văzut de cîteva ori pe ea alternanța dintre culoarea roșietică a fulgerelor și cea albă-cenușie a pietrei. După ce am privit-o îndelung, mi-am continuat drumul. Dacă aș fi putut să calc cu pîslari mai ușor decît de obicei, așa aș

fi călcat. Am urcat agale, cu paşi muţi, treptele strălucitoare de marmură, pînă la sala de piatră. Uşa era întredeschisă. Am intrat.

Amfitrionul meu se afla într-adevăr acolo. Purta încălţări uşoare, cu tălpi şi mai moi decît pîsla, şi se plimba de colo pînă colo pe pardoseala lustruită.

Cînd m-a văzut venind s-a apropiat de mine şi s-a oprit în faţa mea.

— Am zărit deschisă uşa spre culoarul de marmură, — am spus eu. — Mi s-a comunicat că s-ar putea să fiţi aici sus, şi atunci am urcat, ca să vă caut.

— Bine ai făcut, — a răspuns el.

— De ce oare nu mi-aţi spus, — am continuat eu, — că sculptura de pe scara de marmură este atît de frumoasă ?

— Dar acum de la cine ai aflat asta ? — a întrebat el.

— Am văzut-o cu ochii mei, — am răspuns eu.

— Ei bine, atunci ai să ştii mai sigur acest lucru şi ai să-l crezi cu mai multă tărie, — a replicat el, — decît dacă ţi l-ar fi afirmat altcineva.

— Adică : am convingerea că sculptura este foarte frumoasă, — am răspuns eu, căutînd s-o dreg.

— Împărtăşesc convingerea dumitale că această operă este de mare valoare, — a spus el.

— Şi de ce nu mi-aţi vorbit niciodată despre ea ? — am întrebat eu.

— Deoarece am socotit că, după un anumit timp, ai s-o studiezi din proprie iniţiativă şi ai s-o găseşti frumoasă, — a răspuns el.

— Dacă mi-aţi fi spus dumneavoastră acest lucru mai din timp, l-aş fi ştiut şi eu mai din timp.

— Să-i spui cuiva că un obiect este frumos, — a răspuns el, — nu înseamnă întotdeauna să-i înlesneşti perceperea frumosului. În multe cazuri s-ar putea ca acea persoană să creadă doar. Dar astfel se ştirbeşte în mod cert perceperea frumosului de către cel care l-ar fi descoperit oricum, prin îmbold propriu. Acest lucru l-am presupus şi la dumneata, şi de aceea te-am aşteptat bucuros.

— Dar ce veţi fi gîndit tot timpul despre mine, constatînd că mi-a fost dat să văd această sculptură şi că n-am scos o vorbă despre ea ? — am întrebat eu.

— Mi-am zis că eşti sincer, — a spus el, — şi te-am preţuit mai mult decît pe cei care vorbesc fără convingere despre statuie, sau pe cei care o laudă pentru că aud că o laudă alţii.

— Şi de unde ai achiziţionat această splendidă sculptură ? — am întrebat eu.

— Îşi are obîrşia în vechea Eladă, — a răspuns el, — iar povestea ei este ciudată. A zăcut ani în şir într-o şandrama de scînduri de lîngă Cumae, în Italia. Partea ei de jos era mascată de un paravan de lemn, deoarece îşi avea domiciliul într-un loc, în parte deschis, în parte îngrădit, folosit adesea la jocuri cu mingea, şi nu arareori mingea zbura în şandramaua care adăpostea sculptura. De aceea, de la piept în jos i se făcuse o apărătoare, ca un fel de pantă de acoperiş, pentru ca mingea să se rostogolească pînă pe pămînt, iar de acolo în sus, personajul apărea ca bust. În aceeaşi magazie, alcătuită în parte din panouri de scînduri şi în parte din resturi de ziduri, mai fuseseră adăpostite şi alte statui : un Hercule mititel, cîteva capete, şi un taur arhaic, de vreo trei picioare înălţime. Terenul, care era folosit şi pentru dans, era mărginit, acolo unde nu avea perete, de plante cătărătoare şi de viţă de vie, iar acolo unde era deschis, privea, peste mirţi, lauri, stejari, spre munţii albaştri şi spre cerul senin al acelei ţări. Magazia nu era acoperită decît în unele porţiuni, îndeosebi în cele unde se aflau statuile. Acele porţiuni aveau nişte acoperişuri asemănătoare cu graţioasele tichiuţe purtate de fetele italiene. În rest, acoperişul magaziei era bolta cerească. O împrejurare favorabilă m-a dus la Cumae şi la acest teren de dans, pe care tocmai se veselea tineretul satului. Către seară, după ce petrecăreţii au plecat spre casele lor, am cercetat construcţia, alcătuită din resturi ale unor monumente arhitecturale antice, precum şi statuile, toate de platru, aşa cum se fac atît de frecvent în Italia copiile după operele de artă vechi şi preţioase. Pe acest Hercule, mai cu seamă, îl cunoşteam foarte bine, numai că aici era înfăţişat mult mai mic. Bustul de fată, căci statuia fetei o luasem drept bust, îmi era necunoscut, dar mi-a plăcut grozav. Cînd mi-am exprimat admiraţia pentru pitorescul amplasamentului terenului, proprietă-

reasa, o adevărată sibilă din vechea Romă, mi-a spus că în scurtă vreme locul are să arate şi mai frumos. Că feciorul ei, care cîştigase ceva bani prin negoţ, are să preschimbe magazia într-o sală cu coloane şi cu mese de jur împrejur, ca să vină străini bogaţi să petreacă. Şi că statuile trebuie îndepărtate, pentru că sînt desperechiate şi pentru că oameni şi dobitoace stau laolaltă, că feciorul ei a şi comandat nişte lucrări de platru foarte frumoase, toate de aceeaşi mărime. M-a condus la fată şi mi-a arătat printr-o crăpătură dintre scînduri că e întruchipată cu trupul întreg şi că întrece cu mult în mărime celelalte obiecte. De aceea, la marginea de sus a grinzilor din jurul statuii a fost montat un soclu de lemn, vopsit, de pe care torsul să privească în jos, ca bust. Astfel, obiectul a fost pus în concordanţă cu celelalte obiecte. Am întrebat-o cînd vine fiul ei şi cînd începe reconstrucţia. După ce mi-a răspuns, am plecat. În ziua indicată de bătrînă ca dată a începerii reconstrucţiei, m-am întors. L-am găsit acolo pe fiul văduvei, căci bătrîna era văduvă. Reconstrucţia începuse. Interesantele fragmente ale zidurilor vechi fuseseră în parte demolate, iar materialele rezultate fuseseră stivuite, ca să fie folosite la noua construcţie. Plantele agăţătoare şi viţa fuseseră stîrpite, boschetele din faţa terenului fuseseră distruse, şi se începuse nivelarea solului, pentru a se amenaja nişte pajişti. Pe latura de miazăzi se şi începuse zidăria soclului, pe care urmau să se înalţe stîlpii de cărămidă. Statuia fetei, acum degajată de paravanul de lemn, zăcea într-un şopron, care adăpostea în cea mai mare parte unelte de construcţie. Lîngă ea se aflau Hercule, taurul şi capetele. Acestea din urmă, după cum am constatat acum, înfăţişau personaje din Roma antică. Mi-a plăcut acum grozav de mult şi partea de jos a statuii fetei, pe care n-o văzusem înainte şi care nu era prea deteriorată, şi întrucît obiectele zăceau în şandramaua de scînduri pentru a fi vîndute, am început tîrguiala. Vînzătorul, însă, mi-a spus că nu dă nimic cu bucata, ci numai întreaga colecţie, încît am fost nevoit să cumpăr şi taurul, şi pe Hercule şi capetele. Preţul n-a fost mic, deoarece proprietarul îşi dădea foarte bine seama de frumuseţea statuii şi a căutat să şi-o valorifice ; dar m-am învoit. Am comandat lăzi, ca să car obiectele cumpărate. Pe Hercule

l-am vîndut în Italia pe o nimica toată, împreună cu taurul şi cu capetele, dar statuia fetei am ambalat-o bine, pentru ca platrul să nu sufere vreo stricăciune, şi am trimis-o în localitatea în care îmi aveam domiciliul atunci ; nu pot să-ţi spun acum numele ei, era un tîrguşor în preajma munţilor. Încă de pe atunci m-a izbit faptul că preţul transportului sculpturii a fost cam piperat şi că hamalii s-au plîns de greutatea ei ; am crezut însă că e un tertip italienesc, ca să-mi stoarcă mie, unui străin, ceva bani în plus. Dar după ce m-am întors în Austria şi după ce într-o bună zi a sosit la Asperhof statuia, de care avusesem grijă, prin intermediul unor agenţi expeditori bine cunoscuţi de mine, să fie ambalată şi transportată în bune condiţiuni, m-am convins şi eu de greutatea neobişnuită a obiectului. Întrucît lada de scînduri care adăpostea statuia nu putea să fie atît de grea, eu şi Eustaţiu, care se găsea de cîtva timp la Asperhof, ne-am gîndit că sculptura se udase, poate, şi că umezeala o vătămase. Am poruncit să fie dusă în baraca pregătită de mine în faţa intrării în grădină anume pentru ca să adăpostesc statuia şi s-o curăţ de numeroasele pete de murdărie, cu care se alesese la fosta ei reşedinţă. În baracă, după ce a fost eliberată de scînduri şi de toate celelalte materiale de ambalaj, am constatat că temerea noastră nu se confirma. Sculptura era perfect uscată, aşa cum este îndeobşte platrul. Am pus în funcţiune treptat dispozitivele menite să ne permită urcarea statuii pe o placă turnantă, în apropierea peretelui de sticlă al barăcii, ca s-o putem privi şi curăţi cît mai comod. După ce am urcat-o pe placa turnantă şi ne-am încredinţat că nu e în primejdie să se răstoarne, am trecut la cercetarea ei. Eustaţiu a fost entuziasmat de frumuseţea ei şi mi-a atras atenţia asupra unor amănunte, care îmi scăpaseră pe terenul de dans şi de jocuri cu mingea de lîngă Cumae, şi mai tîrziu în şopronul cu materiale de construcţie. Acum, statuia avea bineînţeles o poziţie mult mai avantajoasă, deoarece, prin geamurile curate ale peretelui de sticlă, lumina intensă cădea pe ea şi-i scotea în evidenţă toate curburile şi rotunjimile formelor. După ce ne-am convins că ne intrase în casă o operă de preţ, am hotărît să ne apucăm numaidecît de curăţirea ei. Ne-am propus ca, acolo unde murdăria nu era decît superficială, să folosim

numai apă chioară și o pensulă. O ușoară spoire și lustruire urma să slujească drept ultimă finisare. Totodată am hotărît ca în locurile mai adînc pătrunse de murdărie să folosim cuțitul și pila, dar lucrînd cu cea mai mare băgare de seamă și lăsînd mai degrabă să persiste o urmă slabă de murdărie, decît să producem o ciuntire vizibilă a materialului. Eustațiu a făcut încercări în prezența și cu încuviințarea mea. Ne-am apucat numaidecît de treabă. Într-o zi, Eustațiu a urcat pînă la mine și mi-a spus că trebuie să-mi atragă atenția asupra unei situații ciudate. Umblînd cu cuțitul fin pe omoplatul statuii, dăduse de un material, care nu avea sunetul surd al platrului, ci pe care cuțitul luneca, scoțînd un sunet foarte vag. Dacă bănuiala n-ar fi prea îndrăzneață, el, Eustațiu, s-ar încumeta să spună că materialul este marmură. Am coborît împreună cu el în baracă. Mi-a arătat punctul cu pricina. Era un punct, care se jupuise din pricina contactului frecvent al statuii cu solul, atunci cînd fusese întinsă pe jos, precum și din pricina numeroaselor ei deplasări. Am lăsat cuțitul să lunece în acel punct, i-am auzit sunetul și am avut și eu senzația că este vorba de marmură. Întrucît punctul în care făcuserăm încercările era totuși prea bătător la ochi, ca să le putem continua, provocînd astfel, poate, o degradare, am luat amîndoi hotărîrea să întreprindem o nouă încercare într-un punct mai puțin vizibil. La călcîiul piciorului stîng lipsea o bucățică ; acolo trebuia pus în orice caz niște platru, și în punctul acela ne-am hotărît să cercetăm. Am întors statuia pe placa turnantă într-o poziție, în care lumina intensă să cadă pe știrbitura de pe călcîi. S-a constatat că, în afară de acea mică scobitură, mai era desprinsă încă o bucățică de platru, gata să cadă la cea mai ușoară atingere. Am vîrît cuțitul, bucata a sărit, și pe fondul dezgolit a ieșit la iveală un material care nu era platru. Ochiul ne-a spus că e marmură. Am adus o lupă, am îndreptat cu ajutorul unor oglinzi o lumină puternică asupra punctului în cauză, l-am privit prin lentilă, și mi-au scăpărat în ochi cristalele fine ale marmurei albe. Eustațiu s-a uitat și el prin lupă, am folosit apoi și alte procedee, și s-a adeverit că suprafața cercetată era marmură. Ca să facem dovada deplină a acestui lucru de necrezut sau ca să ne infirmăm propria părere, ne-am apucat

să cercetăm şi alte puncte ale statuii. Am început cu porţiunile care erau oarecum mai vătămate, şi am trecut încetîncet şi la altele. În cele din urmă n-am mai respectat prea strict măsurile de precauţie pe care ni le impusesem iniţial şi am ajuns la constatarea că, în numeroase locuri, sub platrul statuii se află marmură albă. Părea astfel întemeiată concluzia că nu numai în porţiunile cercetate, ci peste tot, platrul fusese aşternut peste marmură. Greutatea mare a statuii n-a fost cel din urmă temei al bănuielii noastre. Nu ne-am putut explica datorită cărei întîmplări, sau cărei intenţii năstruşnice, statuia de marmură fusese îmbrăcată în platru. Ipoteza cea mai probabilă ni s-a părut a fi aceea că un proprietar oarecare făcuse cîndva această operaţie pentru ca un vrăjmaş străin, care ameninţa, poate, cetatea sa de reşedinţă şi operele ei de artă, să creadă că statuia este făcută dintr-un material fără valoare şi deci să nu fie ispitit s-o ia ca pradă de război. După aceea, fie că vrăjmaşul luase totuşi statuia, fie că se ivise o altă împrejurare potrivnică, învelişul n-a mai putut fi înlăturat, încît miezul de preţ a fost nevoit să zacă ani neînchipuit de mulţi în coaja sa păcătoasă. Am început să înlăturăm încet-încet platrul de pe creştet, în parte, şi anume stratul exterior mai grosolan, cu cuţitul, şi în parte, adică stratul de dedesubt, cu pensula, folosind şi puterea dizolvantă a apei. De la cap am înaintat astfel în jos, pînă la tălpi ; toată statuia, absolut toată, era de marmură. Datorită platrului, marmura fusese apărată de vitregiile vremurilor : nu fusese nevoită să absoarbă apa tulbure a pămîntului sau alte impurităţi, şi era mai curată decît văzusem vreodată marmură din epoca antică, ba chiar era atît de albă, încît părea că statuia fusese dăltuită recent. După ce a fost înlăturat tot platrul, suprafaţa, care era totuşi aspră, din pricina particulelor de platru rămase lipite, a fost lustruită cu ajutorul unor cîrpe moi, de lînă, pînă cînd a ieşit la iveală marmura strălucitoare şi au devenit vizibile, datorită jocului de lumină şi umbră, formele extrem de fine şi de gingaşe ale fetei. Acum, statuia era cu mult mai frumoasă decît ni se înfăţişase în platru, încît şi Eustaţiu, şi eu, am fost cuprinşi de admiraţie. Ne-am dat seama numaidecît că nu-şi are obîrşia într-o epocă mai nouă, ci că provine

de la grecii antici. Văzusem foarte multe sculpturi ale Antichității păgîne și printre ele și pe cele venerate drept cele mai frumoase, așa încît puteam să le deosebesc de sculpturile medievale sau de cele moderne. Adusesem la Asperhof toate reproducerile existente ale sculpturilor antice, astfel că puteam recurge și de data aceasta la comparații, iar Eustațiu, care nu văzuse prea multe originale, a putut și el să-și facă o părere. Numai după cercetări foarte îndelungate și foarte migăloase am ajuns amîndoi la convingerea certă că statuia își are obîrșia în Antichitatea elină. Cu prilejul acestor cercetări, în legătură cu care am întreprins chiar și călătorii, ca să le asigurăm o bază mai certă, am ajuns să cunoaștem atît de bine caracteristicile sculpturilor vechi și noi, încît de la prima ochire puteam deosebi unele de altele operele de seamă ale celor două epoci. Lucrările proaste sînt bineînțeles cu mult mai greu de datat. Ciudat este faptul că nu ne-a parvenit absolut nici o lucrare antică întru totul lipsită de valoare ; fie că asemenea lucrări nici n-au fost făcute, fie că o epocă înzestrată cu simț artistic le-a aruncat numaidecît la gunoi. În timpul acelor cercetări am învățat multe lucruri despre arta veche. Dar n-am putut să stabilim de la cine și din ce epocă provine statuia noastră. Un fapt era totuși sigur : că nu datează din epoca austeră, ci din cea ceva mai tîrzie, mai decadentă. Dar înainte de a fi îndepărtat statuia din șopronul în care era adăpostită, ba chiar înainte de a mă fi gîndit unde s-o amplasez, mai era ceva de făcut. Am plecat în Italia și l-am căutat, la Cumae, pe vînzătorul statuii mele. Era aproape gata cu amenajările terenului său. Acesta devenise acum o hală de modă nouă, cu cîțiva clienți care beau vin roșu dulce, cu alte statui de platru, cu o pajiște verde în jur și cu o priveliște frumoasă. I-am povestit despre descoperirea făcută de mine și i-am propus să hotărască prețul sculpturii în consecință. Totodată i-am spus că poate s-o vadă el însuși sau să trimită pe cineva s-o vadă, în Austria. A socotit că nu e nevoie s-o vadă nici el, nici altcineva, ci a cerut pe loc o sumă destul de grasă, susținînd că prețurile unor asemenea obiecte se schimbă mult de la o epocă la alta. Cu cîtva timp în urmă, averea mea sporise simțitor, datorită unei moșteniri, așa că m-am arătat gata să-i plătesc italianului suma cerută,

numai că voiam să mă informez mai îndeaproape cu privire la originea statuii și să aflu ce drept ar mai putea avea asupra ei fostul proprietar, ținînd seama de noua situație. Cercetările mele n-au dus la nimic altceva decît că statuia se aflase de multe generații în posesia familiei de la care o cumpărasem, că aici au existat cîndva rămășițele unei clădiri vechi, că încetul cu încetul clădirea fusese demolată, că din havuz, din balustradele scunde și din alte obiecte de piatră albă se arsese piatră de var, și că din rămășițele clădirii fuseseră durate cu acel var case în împrejurimi. Printre dărîmături s-au găsit mai multe statui, care au fost vîndute. Fata cea albă cu bagheta în mînă, căreia i se făcuse cîndva un paravan de lemn, a iscat un proces cu privire la plata ei, iar sentința, prin care bunicul actualului proprietar fusese condamnat să plătească statuia, mi-a fost arătată la tribunal, de unde am și luat-o apoi, în copie legalizată. După ce m-am mai adresat și unui notar, ca să-mi întocmească un act de vînzare-cumpărare a statuii de marmură și mi-am luat un exemplar autentic al actului, am depus suma convenită și m-am întors acasă. Aici s-a ținut sfat, unde să fie amplasată statuia, care îmi aparținea acum cu drept deplin. N-a fost greu de găsit locul. Prevăzusem, pe scara de marmură, un podest, care, pe de-o parte, să întrerupă scara, făcînd-o astfel mai comodă, iar pe de altă parte să devină cîndva domiciliul unei statui, care să confere scării splendoare. După ce ne-am încredințat prin măsurători că statuia nu e prea înaltă pentru locul respectiv, am construit soclul scund pe care se află ea în clipa de față, am improvizat un mecanism ca s-o putem transporta și urca pe scară, și am dus-o la locul ei. Zăboveam adesea amîndoi în fața statuii și o priveam. Efectul n-a slăbit cu timpul, ci dimpotrivă, a devenit din ce în ce mai puternic și mai persistent, și dintre toate obiectele de artă pe care le posed, acesta îmi este cel mai drag. Asta este marea valoare a operelor de artă ale seninei lumi eline antice, nu numai a monumentelor de artă plastică, atîtea cîte ni s-au păstrat, ci și a celor ale artei poetice . că, prin simplitatea și puritatea lor, ne umplu sufletul, iar atunci cînd, încetul cu încetul, anii vieții se scurg, nu-l părăsesc, ci îl lărgesc și mai mult, cu calmul

și măreția lor, și stîrnesc, prin firescul și echilibrul lor, o admirație din ce în ce mai profundă. În epoca modernă vedem, dimpotrivă, o goană disperată după efect, care nu captivează, ci, fiind lipsită de autenticitate, respinge. Au venit o mulțime de oameni să vadă statuia, o seamă de prieteni și cunoscători ai artei antice, și rezultatul a fost aproape întotdeauna același : o neprecupețită admirație și prețuire. Noi, adică Eustațiu și cu mine, am făcut astfel mari progrese în cunoașterea artei antice, și amîndoi am ajuns abia prin cea antică la cunoașterea temeinică a celei medievale. După ce am contemplat neasemuita puritate, claritate, diversitate și desăvîrșire a formelor antice și am trecut la cele medievale, pline de greșeli mari în aceste privințe, ni s-a dezvăluit aici o lume lăuntrică, un suflet neprefăcut, plin de credință și de adîncime, care ne mișcă, prin bîlbîiala sa, aproape așa cum ne înalță arta Antichității prin desăvîrșirea expresiei. În ceea ce privește epoca în care a fost creată statuia noastră, nu putem încă afirma nici acum ceva sigur, nici măcar dacă a venit la Roma, împreună cu altele din puzderia de statui aflate în Elada, sau dacă a fost executată de un grec printre romani, dacă a ajuns în casa vreunui patrician, așa cum se întîmpla ades în acele vremuri, cînd arta greacă era răspîndită în Italia, deși prea puțin înțeleasă, și dacă a trecut apoi în stăpînirea unui neam cu totul străin.

După aceste cuvinte, amfitrionul meu a tăcut. În timp ce vorbea, am străbătut amîndoi încăperea în sus și în jos. Mi-am dat atunci seama de ce se refugia în această sală cînd se dezlănțuia o furtună seara. Prin ferestrele ei luminoase se poate cuprinde cu privirea întregul cer de miazăzi, ba chiar și părți ale celui dinspre apus și dinspre răsărit. Pe muchea orizontului poate fi zărit întregul lanț al Alpilor noștri. Atunci cînd începe o furtună pe acele meleaguri, — și cel mai frumos spectacol îl oferă norii de furtună, cînd se adună deasupra munților pierduți în depărtare sau cînd lunecă de-a lungul crestelor lor, — putea s-o privească în voie cum se desfășoară în fața lui. Gravitatea îngrămădirilor de nori se asocia cu gravitatea pereților de marmură, iar faptul că sala era cu totul lipsită de mobilier făcea să sporească și mai mult singurătatea și măreția. După ce lumina slabă a amurgului s-a instaurat

pe deplin, suprafața marmurei din încăpere a început să reflecte fulgerele, și în timp ce umblam așa de colo pînă colo, marmura rece și pură mi s-a părut de cîteva ori scufundată ca într-o văpaie, în care numai ușile de lemn mai erau întunecate în plină vîlvătaie.

L-am întrebat pe amfitrionul meu dacă statuia de marmură este de multă vreme în posesia sa.

— Numărul anilor nu e prea mare, — a răspuns el, — dar nu pot să ți-l indic cu precizie, pentru că nu l-am păstrat în memorie. Am să-mi cercetez catastifele și am să-ți spun mîine de cînd se află statuia în casa mea.

— Sper să-mi îngăduiți, — am spus eu, — să privesc mai des statuia, ca să-mi întipăresc în minte, încetul cu încetul, și să înțeleg din ce în ce mai limpede, de ce e atît de frumoasă și care sînt caracteristicile în stare să producă un asemenea efect asupra noastră.

— Poți s-o privești ori de cîte ori dorești, — a răspuns el. — Îți dau cu dragă inimă cheia culoarului de marmură, sau poți să și cobori din culoarul camerelor de oaspeți, pe scara de marmură, numai să nu uiți să ai întotdeauna pregătiți papucii de pîslă. Mă bucur acum că am pus să se construiască scara și culoarul de marmură așa cum au fost construite. De pe atunci încă mă gîndisem tot timpul că pe scară va fi așezată cîndva o statuie de marmură albă, că lumina cea mai favorabilă pentru statuie ar fi cea venită de sus, și că pereții casei scării, ca și pardoseala, ar trebui să aibă o culoare pastelată, mai închisă. În semilumina casei scării, albul apare aproape cu desăvîrșire pur, și se detașează foarte clar de culoarea înconjurătoare, mai întunecată. Dar însușiri, după care vrei dumneata să-i deduci frumusețea, n-ai să găsești. Tocmai asta este esența celor mai izbutite opere ale artei antice, și cred că asta este și esența artei superioare în general: că nu afli părți izolate sau intenții izolate, despre care să poți spune că sînt cele mai frumoase, ci întregul e frumos, despre întreg poți spune că e cel mai frumos, părțile alcătuitoare fiind doar firești. În asta rezidă și marele impact pe care asemenea opere de artă îl exercită asupra unui spirit înzestrat cu simțul proporțiilor, un impact a cărui înrîurire nu scade odată cu înaintarea în vîrstă, ci sporește. De aceea, unui om priceput în ale artei îi este

la fel de uşor ca unuia întru totul neştiutor, să recunoască asemenea opere de artă, cu condiţia ca sensibilitatea lui să fie accesibilă frumosului. Îmi vine în minte, în sprijinul afirmaţiei mele, un exemplu cît se poate de concludent. M-am aflat odată într-o sală cu statui antice, printre care se număra şi una de marmură albă, înfăţişînd un tînăr care doarme, tolănit într-un jilţ. Au intrat în sală nişte săteni, după al căror port se putea deduce că locuiau într-un colţ foarte depărtat al ţării. Purtau surtuce lungi, iar pe încălţările lor cu cataramă zăcea colbul unei drumeţii încheiate poate de abia în dimineaţa aceea. Cînd au ajuns în preajma tînărului s-au apropiat de el tiptil, în vîrful picioarelor. Rareori a avut parte un artist plastic de o recunoaştere atît de nemijlocită şi de profundă. Dar celui ale cărui preocupări sînt îndreptate într-o anumită direcţie şi care nu este în stare să priceapă şi să guste decît frumuseţea aferentă direcţiei respective, sau celui deprins cu anumite însuşiri estetice izolate, existente în operele de artă moderne, îi vine foarte greu să înţeleagă operele de artă ale Antichităţii, care îi par, de cele mai multe ori, lipsite de conţinut şi plicticoase. De fapt, şi dumneata ai fost într-o astfel de situaţie. Cu toate că n-ai fost subjugat de arta modernă, care redă numai unele aspecte, dumneata ai făcut totuşi reproduceri după anumite obiecte, îndeosebi după cele legate de preocupările dumitale ştiinţifice, cu prea multă osîrdie şi vreme mult prea îndelungată într-o singură direcţie, pentru ca ochiul dumitale să nu se fi obişnuit, iar sensibilitatea dumitale să nu fi înclinat, cu şi mai multă îndărătnicie, să recepteze cu aceeaşi dragoste şi altceva, adică ceva cu altă orientare, sau mai degrabă ceva fără nici o orientare sau cu toate orientările. Nu m-am îndoit niciodată că ai să ajungi la această privire de ansamblu, deoarece în dumneata sălăşluiesc imbolduri frumoase, care nu sînt încă îndreptate pe vreo cale înşelătoare şi care tind spre împlinire ; dar n-aş fi bănuit că acest lucru se va întîmpla atît de curînd, deoarece te mai stăpînea, cu prea multă putere, străduania, întru totul vrednică de laudă pînă la un anumit grad, de a pătrunde particularul. Am fost convins că un sentiment uman general şi elevat te va călăuzi spre poziţia pe care văd acum că te afli.

O bună bucată de vreme n-am putut să răspund nimic la spusele amfitrionului meu. Ne-am plimbat de colo pînă colo în tăcere prin sală, iar liniștea a fost cu atît mai deplină, cu cît încălțările noastre cu tălpi moi nu făceau nici cel mai mic zgomot pe pardoseala lucioasă. Fulgerele zvîcneau din cînd în cînd pe suprafețele oglindate din jurul nostru și de sub noi; tunetul parcă duduia chiar în casă prin ferestrele deschise, iar norii se clădeau, în chip de munți, sau de ruine, sau de țări aeriene, în spațiul vast, pe care îl dominau ferestrele sălii.

Într-un tîrziu i-am spus că mi-am adus aminte ce-mi afirmase adesea tatăl meu: că în operele de artă frumoase trebuie să existe un repaos în mișcare.

— Asta este o expresie curentă în materie de artă, — a replicat amfitrionul meu. — Prin mișcare se înțelege de obicei mobilitate. Arta plastică, despre care, de fapt, vorbim aici, nu poate înfățișa defel mișcarea. De regulă, arta înfățișează ființe vii, oameni, animale, plante, și se știe că pentru un artist, chiar și peisajul, în pofida munților neclintiți, este o ființă care respiră, datorită norilor săi nestatornici și podoabei sale vegetale, căci altminteri i-ar părea ca ceva încremenit. De aceea, arta trebuie să înfățișeze aceste obiecte în așa fel, încît privitorului să i se pară că în clipa următoare ar putea să se miște. Aș vrea să dau aici încă un exemplu din Antichitate. Toate țesăturile din care se fac veșminte se mlădiază în chip diferit, în funcție de mișcările specifice ale diferiților oameni. Odată, un prieten al meu a recunoscut un faimos și foarte prețuit actor bătrîn, într-o împrejurare în care n-a putut vedea decît o bucată din vestonul actorului. Iar dacă plastica țesăturilor, manifestată de cele mai multe ori în falduri, este reprodusă după realitate, nu după criterii arbitrare, cărora, potrivit unor legi estetice tradiționale, le este supus manechinul, în această plastică reprodusă rezidă în primul rînd o anumită originalitate și unicitate, care înfățișează obiectul în mod senzorial; și atunci plastica nu exprimă numai starea în care se află veșmintele în acea clipă, ci trimite și înapoi la clipa imediat anterioară, care mai persistă vag, lăsînd totodată să se bănuiască și cea imediat următoare, spre care tinde. Această plas-

tică este cea care îi dă ochiului privitorului, mai cu seamă la veşminte, impresia de mişcare şi, ca atare, cea de lucru viu. Această plastică este totodată cea pe care cei vechi, înclinaţi să lucreze îndeosebi după natură, au redat-o cu atîta măiestrie, atunci cînd şi-au îmbrăcat personajele în veşminte, încît s-a spus că au înfăţişat nu numai ceea ce este, ci şi ceea ce a fost cu o clipă mai înainte şi ceea ce va fi în clipa următoare. De aceea ei înfăţişează, la veşminte, nu numai părţile principale, ci şi detaliile corespunzătoare, şi fac asta cu o asemenea fineţe şi precizie, încît uiţi de materialul din care este făcută lucrarea şi vezi numai materialul din care este făcut veşmîntul, şi ţi se pare că-l poţi face ghem în mînă. Unei asemenea plastici, unii moderni îi opun aşa-numitele falduri nobile, le reproduc în bronz sau în marmură şi evită cu mare grijă detaliile prea precise, chipurile ca să nu tulbure echilibrul, rezultatul fiind că vezi mase mari de falduri, ce-i drept nobile, dar că în fiecare fald domină materialul sculpturii, nu cel al veşmîntului ; că vezi faldul de bronz sau de marmură, iar sensibilitatea ţi se răceşte, şi ai impresia că omul astfel îmbrăcat nu poate să umble, fiind împiedicat de faldurile de piatră sau de metal. Aşa cum se petrec lucrurile cu veşmîntul, tot aşa se petrec şi cu trupul, care este veşmîntul sufletului, iar sufletul este unicul obiect înfăţişat de artist prin imaginea alegorică a trupului. Cei vechi s-au lăsat şi aici călăuziţi de natură, iar atunci cînd au săvîrşit păcate, pe care ochiul analitic al naturalistului ar trebui, strict vorbind, să le blameze, ele nu sînt de aşa natură, încît ochiul mai puţin materialist al artei să fie silit să le osîndească. În schimb, curbura suprafeţelor mădularelor, în părţile lor alcătuitoare şi în detaliile lor, prezintă o asemenea desăvîrşire şi execuţie, încît devin vizibile şi starea lor actuală, şi cea imediat anterioară, şi cea imediat ulterioară, iar mădularele, aşa cum am spus mai sus despre veşminte, fac impresia că se mişcă şi că sînt vii. Ca la veşminte, unii moderni conferă şi mădularelor proporţii mai ample şi forme mai generale, mai puţin finisate, ca să nu ajungă să fie crispate, şi atunci muşchii apar de obicei ca nişte corpuri de sticlă, netede, rigide, casante, iar personajul nu se poate mişca. Cele spuse pot înlesni aproximativ sesizarea a ceea ce se înţelege în artă

prin mișcare. Ceea ce se numește repaos constă poate, în primul rînd, din faptul că, privit îndeaproape, orice obiect înfățișat de arta plastică se află în repaos. Trăsura care gonește, calul care aleargă, cascada care se prăvălește, norul care se deplasează, chiar și fulgerul care zvîcnește, sînt, în reproducere, ceva încremenit, neclintit, iar artistul nu poate înfățișa mișcarea ca mobilitate, ca iluzie optică, decît cu ajutorul mijloacelor arătate de mine adineauri, înălțîndu-și totodată obiectul dincolo de limitele lucrului înfățișat nemijlocit și conferindu-i astfel o importanță incomparabil mai mare. Dar mișcarea înfățișată nu trebuie să fie prea violentă, altminteri mijloacele nu ajută, iar artistul dă greș și devine ridicol. Bunăoară, niște cai care se prăvălesc de pe o stîncă, nu trebuie pictați în timp ce cad. Această scenă ar putea să devină mai lesne un desen care să satisfacă mintea, decît un tablou care să încînte întreaga sensibilitate artistică. De aceea cascada, care își reînnoiește în permanență formele plastice, poate fi înfățișată cu mult mai puțină primejdie decît un lichid turnat dintr-un vas, caz în care închipuirea este chinuită de gîndul că vasul nu se golește. Vulturul plutind în înălțimile tăriei apare măreț în tablou, iar cel care, aproape de ochii noștri, se năpustește asupra prăzii, poate să devină penibil. Ceața care urcă pe culmi este plină de farmec, dar fumul care se ridică din salva unui tun ne irită prin faptul că rămîne neclintit. Este lesne de înțeles că limitele între care lucrurile pot fi înfățișate în mișcare sînt greu de stabilit cu precizie, și că talentele mai mari au voie să meargă în acest domeniu mult mai departe decît talentele mai mici. Am văzut astfel foarte des trăsuri pictate ca fiind în mers. În acele tablouri, caii se află de obicei, potrivit poziției picioarelor, într-o goană de toată frumusețea, în timp ce spițele roților stau, clar și vizibil, încremenite într-un repaos deplin. Artistul mai priceput ne va înfățișa volbura spițelor și va adăuga și îmbina și alte elemente, ca să vedem trăsura mișcîndu-se aievea. În afară de această noțiune de repaos material arătată aici, se poate înțelege mult mai des, prin repaos, cel artistic, adică echilibrul, de care o operă de artă, fie că este tablou, poem sau muzică, nu se poate lipsi niciodată, căci ar înceta să mai fie operă de artă. Repaosul,

sau echilibrul, în artă, este concordanța generală a tuturor părților unui întreg, realizată prin acea cumpănire care nu trebuie să lipsească nici în cea mai avîntată inspirație artistică, prin acea plutire deasupra operei de artă și prin acea supervizare ordonatoare a acesteia, oricît de puternic s-ar zbuciuma într-însa simțămintele sau acțiunile, așa încît creația artistică a omului ajunge să semene cu creația lui Dumnezeu și vădește măsura și ordinea, care ne încîntă atita. Mișcarea inspiră, repaosul împlinește, și așa ia naștere în suflet acea închegare, căreia îi spunem frumusețe. Nu încape îndoială că altora, aceste cuvinte ar putea să le sugereze altceva, ceva care s-ar putea să fie bun, sau chiar mai bun decît ce gîndesc eu, căci de obicei așa se întîmplă cu asemenea afirmații curente : fiecare le tălmăcește în felul lui. Din fericire, forța de creație, de regulă, nu acționează după asemenea teze teoretice, ci nimerește drept la țintă, pentru că este forță, și nimerește cu atît mai sigur, cu cît se concretizează în chip mai firesc pe propriul ei făgaș. Pentru înțelegerea artei, pentru cei care îi contemplă creațiile și discută despre ele, comentarea lor, îmbrăcarea în cuvinte a esenței lor este o treabă folositoare, dar cuvintele nu trebuie să devină obiectul de căpetenie, deci nu trebuie să ne cramponăm în așa măsură de un anumit sens, pe care îl punem noi în ele, încît să condamnăm tot ce nu corespunde acelui sens. Altminteri ar trebui să-L criticăm cel mai vîrtos pe cel mai mare și mai neasemuit artist, pe Dumnezeu, care a creat un număr atît de imens de plăsmuiri și ale cărui opere, unii oameni cu minte rudimentară le critică, susținînd că ei le-ar fi făcut altfel.

La aceste cuvinte a intrat în sală Gustav. Se înserase, dar ploaia încă nu începuse.

— Flăcăul acesta se mai află încă pe aceeași treaptă pe care te-ai aflat dumneata pînă de curînd, — a spus amfitrionul meu, arătîndu-l pe Gustav, care se apropia de el.

— Ce vrei să spui cu asta, tată ? — a întrebat băiatul.

— Vorbeam despre artă, — a răspuns amfitrionul meu, — și sînt de părere că nu ești încă în stare să înțelegi și să judeci opere de artă așa cum poate oaspetele nostru.

— Păi asta e şi părerea mea, — a răspuns Gustav, — şi de aceea e în bună parte mentorul meu, iar dacă năzuieşte ca, în ce priveşte înţelegerea artei, să te ajungă din urmă pe dumneata, pe Eustaţiu şi pe mama, am să năzuiesc şi eu să-l ajung din urmă pe dumnealui.

— E bine aşa, — a spus amfitrionul meu, — cu toate că nu tocmai despre asta era vorba, dar n-are importanţă.

Cu aceste cuvinte, ca pentru a preîntîmpina alte întrebări, s-a apropiat de fereastră, iar noi l-am urmat.

Am privit un timp toţi trei peisajul din faţa noastră, care, deasupra cîmpiei din ce în ce mai întunecate, devenea tot mai superb, apoi, cînd amurgul s-a îngînat cu bezna şi a sunat ora cinei, am coborît pe scara de marmură în sufragerie.

Furtuna s-a dezlănţuit în cursul nopţii, mai întîi cu tunete şi apoi cu nimic altceva decît cu ploaie, după care a urmat o dimineaţă foarte frumoasă şi senină.

Cel dintîi lucru pe care l-am făcut în ziua aceea a fost să mă duc la statuia de marmură. În ajun, în timp ce coboram scara, n-o mai văzusem lămurit, ci doar luminată superficial de un fulger. Întunericul, pe scară, devenise prea impenetrabil. Astăzi mi se înfăţişa, simplă şi fără podoabe, în lumina naturală calmă şi vie, intrată în casa scării prin luminatorul de sticlă din tavan. Nu-mi închipuisem că statuia este atît de mare. M-am postat în faţa ei şi am privit-o îndelung. Amfitrionul meu avusese dreptate : n-am putut descoperi nici o frumuseţe parţială, — cuvîntul frumuseţe fiind luat în înţelesul modern, — şi mi-am amintit chiar pe scară că auzisem adesea spunîndu-se despre o carte sau despre o piesă de teatru, ba şi despre o pictură, că e plină de frumuseţi, şi în faţa statuii mi-am dat seama cît de greşită este o asemenea sentinţă, sau, dacă este îndreptăţită, cît de săracă este o operă care are numai frumuseţi, chiar dacă este plină de ele, şi care nu este ea însăşi o frumuseţe ; căci o operă de înalt nivel artistic, mi-am dat seama acum, n-are frumuseţi, şi cu atît mai puţin, cu cît este mai unitară şi mai fără de seamăn. Am ajuns pînă şi la ideea şi la constatarea, pe care n-o înţelesesem bine niciodată, că atunci cînd spui : bărbatul acesta, sau femeia aceasta, are un glas frumos, ochi frumoşi, gură frumoasă, spui totodată că restul nu

este tot atît de frumos, căci altminteri n-ai scoate în evidență un detaliu. Ceea ce este adevărat la un om viu, mi-am zis, nu este adevărat la o operă de artă, ale cărei părți trebuie să fie toate deopotrivă de frumoase, astfel ca nici una să nu bată la ochi, altminteri nu este pură ca operă de artă și, în înțelesul strict al cuvîntului, nici nu este operă de artă. Făcînd abstracție de faptul că, — sau mai degrabă tocmai pentru că — n-am putut descoperi la statuie frumusețI parțiale, ea a produs din nou asupra mea, după cum mi-am dat acum foarte limpede seama, o impresie extraordinară. Impresia n-a fost însă ca cea produsă adesea asupra mea de unele lucruri frumoase, chiar și de unele opere literare, ci a fost, dacă-mi este îngăduit să folosesc expresia, mai generală, mai tainică, mai inexplicabilă, a avut un efect ma insinuant, mai puternic ; dar temeiul ei se afla în zări mai înalte, și am început să înțeleg ce însușire nobilă este frumusețea, și cu cît mai greu este de sesizat și de împărtășit decît amănuntele care îi bucură pe oameni, și că sediul ei este întotdeauna un suflet mare, de unde se îndreaptă către oameni, ca să genereze ceva măreț. Am simțit că în acele zile mi-am îmbogățit mult sufletul.

Curînd după aceea am vorbit și cu Eustațiu despre statuie. S-a bucurat foarte mult că o găsisem atît de frumoasă și mi-a spus că de mult dorea să discute cu mine despre ea, dar că acest lucru fusese cu neputință, deoarece eu n-o pomenisem niciodată, iar o discuție nu devine rodnică decît atunci cînd amîndouă părțile manifestă interes pentru un anumit subiect. Am privit acum împreună statuia și ne-am atras reciproc atenția asupra unor lucruri pe care aveam impresia că le observăm la ea. Cu toate că, prin simplitatea și firescul ei, — care sporeau zi de zi în ochii mei, minunîndu-mă din ce în ce mai mult, — statuia părea să se sustragă oricărei analize de detaliu, Eustațiu s-a priceput totuși să vorbească în mod competent despre geneza ei, despre proporțiile ei și despre secretul efectului ei artistic. Cît a vorbit, am fost numai urechi, și am simțit că tot ce spune este adevărat, cu toate că nu l-am înțeles tot timpul cu aceeași ușurință ca pe amfitrionul meu, deoarece nu știa să se exprime la fel de limpede și de simplu ca el. M-am adîncit în înțelegerea

sculpturii, şi mi s-a părut, după cele spuse de Eustaţiu, că fata de marmură se apropie tot mai mult de sufletul meu.

Eustaţiu a scos la iveală o mulţime de desene cu reproduceri ale unor opere de artă plastică medievale, atît sculpturi, cît şi lucrări realizate pe alte căi. Am comparat împreună aceste opere cu cele provenite din Elada. Eustaţiu a mai adus, pentru comparaţie, şi o serie de sculpturi reale, înfăţişînd mici heruvimi, sfinţi sau alte personaje, care se aflau în casa cu trandafiri sau prin apropiere. Ochii mei s-au încredinţat, o dată mai mult, că tot ce spusese amfitrionul meu despre arta elină şi cea medievală era adevărat. Din statuia greacă părea că-mi vorbeşte geniul unui artist tînăr, şi totuşi maturizat, înzestrat din plin cu simţul măsurii şi al proporţiilor, şi totodată capabil să confere operei sale o superbă plasticitate. În creaţiile plastice medievale mi s-a înfăţişat un suflet naiv, simplu, duios, care, plin de credinţă şi de dragoste, recursese la anumite mijloace de exprimare, fără a le stăpîni pe deplin, nu-şi dăduse seama de acest lucru, dar produsese totuşi efecte care şi acum încă ne mai fac o impresie puternică şi ne umplu de uimire. Sufletul este aici cel care vorbeşte şi care, în puritatea şi gravitatea sa, ne stîrneşte admiraţia, în timp ce epocile de mai tîrziu, din care Eustaţiu a etalat numeroase reproduceri după statui, n-au generat, în pofida concepţiei lor judicioase şi clare şi a cunoaşterii mijloacelor artistice, decît personaje glaciale, în veşminte fluturînde neverosimile, cu gesturi exagerate, personaje care nu au nici ardoare, nici sinceritate, deoarece nu le-a avut nici artistul, şi care nu exteriorizează nici măcar un suflet, fiindcă artistul n-a lucrat cu sufletul, ci cu cine ştie ce intenţie conştientă, pe potriva concepţiilor de creaţie dominante în epoca respectivă, din care pricină a căutat să înlocuiască ceea ce îi lipsea ca simţire, punînd în operă agitaţie şi crispare. Cît priveşte plasticitatea, am avut impresia că Evul Mediu n-a născut la desăvîrşire în această privinţă. Alături de un cap, care, în simplitatea şi autenticitatea sa, era eminent şi ireproşabil, se găseau plăsmuiri şi alcătuiri aproape imposibile. Artistul n-a văzut asta, pentru că şi-a regăsit, în expresia operei, starea sa sufletească ; altceva n-a urmărit, iar la o contopire a datelor senzoriale n-a tins, pentru că, cel puţin în activitatea

sa artistică, acest procedeu îi era străin. De aceea resimţim şi noi efectul interiorizării, chiar dacă, spre deosebire de artistul creator din Evul Mediu, noi percepem lipsurile concrete ale operei.

Nespus de frumoase au fost zilele pe care le-am petrecut alături de Eustaţiu, cu asemenea studii şi cercetări comparative.

Am fost atras din nou şi spre picturile unor epoci vechi şi de mult apuse. În prima mea tinereţe simţisem o anumită repulsie faţă de picturile vechi. Aveam impresia că în ele domneşte o întunecare şi o mohorîre, potrivnice şi mult inferioare farmecului vesel al culorilor, prezent în tablourile noi şi chiar şi în natură. Această părere, ce-i drept, o repudiasem, atunci cînd începusem eu însumi să pictez, şi-mi dădusem seama încetul cu încetul că obiectele din natură, şi chiar şi chipul omenesc, nu au culorile violente, care se găsesc în cutia cu culori de pictură, şi că, în schimb, natura posedă o putere a luminii şi a umbrei, căreia, eu cel puţin, nu puteam să-i dau viaţă cu toate culorile mele. Nu ajunsesem totuşi la înţelegerea picturii de odinioară, în măsura în care s-ar fi cuvenit şi ar fi fost necesar. Cu toate că înaintasem în această direcţie şi recunoscusem ca foarte frumoase anumite detalii ale tablourilor vechi, eram prea preocupat în permanenţă de studiile mele în domeniul ştiinţelor naturii ca să iau în seamă cu mai multă tragere de inimă creaţiile artistice decît pe cele ale naturii. De aceea plantele, fluturii, copacii, pietrele, apele, chiar şi chipul omenesc, îmi păreau a fi obiecte demne de reprodus în pictură, dar tablourile vechi nu-mi păreau a fi reproduceri, ci un fel de obiecte de preţ, care există ca atare şi pe care se văd lucruri aflate în mod uzual în tablouri. Această orientare a avut pentru mine avantajul că, în încercările mele de a picta obiecte din natură, n-am ajuns să imit vreun maestru, ci că lucrările mele, în ciuda imperfecţiunii lor, aveau ceva foarte concret şi firesc ; dar pe de altă parte a rezultat de aici şi dezavantajul că n-am învăţat niciodată de la maeştrii vechi cum trebuie tratate culorile şi liniile, şi că am fost nevoit să-mi născocesc totul anevoie eu însumi, fără să izbutesc decît arareori. Cu toate că mai tîrziu a început să mă intereseze

pictura medievală, iar în cursul iernii mi-am petrecut chiar mult timp în galeriile de tablouri din orașul nostru, atitudinea mea dinainte rămăsese totuși, inconștient, mai mult sau mai puțin precumpănitoare, iar arta penelului nu s-a bucurat din partea mea de dăruirea meritată. Acum, tot parcurgînd, împreună cu Eustațiu, desenele după operele de artă plastică medievală, contemplînd, alături de el, ca pe o nouă minune, o operă greacă din vechime, comparînd această operă cu cele mult mai puțin vechi ale înaintașilor noștri, și învățînd să percep deosebirile și asemănările dintre ele, am început să privesc și tablourile amfitrionului meu, ca și alte tablouri, cu alți ochi decît pînă atunci. Nu numai că mă duceam des în camera lui cu tablouri și zăboveam acolo timp îndelungat, dar am cerut și catalogul tablourilor lui, ca să mă familiarizez încetul cu încetul cu maeștrii pe care îi colecționase, și am rugat să mi se îngăduie să așez cîte un tablou pe șevalet, ca să-l studiez. Așa mi-am petrecut adesea zile în șir, cercetînd cîte un singur tablou. Ce lume nouă mi s-a deschis în fața ochilor! Așa cum poeții mi-au desferecat o lume a sufletului, tot așa mi s-a desfășurat și aici o lume a sufletului, dar cu ce mijloace întru totul diferite era ea atinsă aici! Cu cîtă forță, cu cîtă grație, cu cîtă îmbelșugare, cu cîtă gingășie, fusese realizată aici o creație asemănătoare, ba chiar la fel, cu cea a Creatorului, și totuși omenească! Am făcut cunoștință cu legăturile dintre pictura veche, — prietenul meu avea aproape numai tablouri vechi, — și natură. Am aflat că maeștrii vechi au imitat natura mult mai fidel și mai atrăgător decît cei noi, ba chiar că, în studierea trăsăturilor caracteristice ale naturii, au dovedit o nemaipomenită perseverență și răbdare, poate mai multă decît simțeam că aș avea eu însumi, și poate chiar mai multă decît au unii confrați ai lor din zilele noastre. Nu puteam să mă pronunț, deoarece cunoșteam prea puține opere contemporane și nici nu le privisem așa cum priveam acum tablourile mai vechi, dar mi se părea aproape cu neputință o pătrundere mai adîncă a esenței naturii. Nu înțelegeam cum de nu putusem atîta amar de vreme s-o văd în măsura în care ar fi trebuit. Dar cu toate că cei vechi, de care mă ocupam acum, își dăduseră multă silință să înfățișeze realitatea și i se devotaseră cu tot su-

fletul, ei n-au mers totuşi atît de departe cît mersesem eu în reproducerea obiectelor mele din natură, pe care căutasem să le redau cu toate amănuntele, atît cît fusese cu putinţă. După cum mi-am dat seama, asta ar fi fost în dezavantajul operei de artă, care, în loc să producă o impresie de ansamblu calmă, s-ar fi fărîmiţat în numeroase detalii. Maeştrii reprezentaţi în colecţia amfitrionului meu se pricepuseră să cuprindă în linii mari detaliile naturii şi să le înfăţişeze, — adesea cu o singură tuşă de penel, — astfel încît să ai impresia că zăreşti pînă şi cele mai mărunte semnalmente, dar privind mai îndeaproape vedeai că nu sînt decît urmarea unei tratări în linii mari şi generale. Această tratare în linii mari le mai asigura însă şi efecte mari, care îi scapă celui ce redă cele mai mărunte elemente în cele mai mărunte subdiviziuni ale lor. Abia acum am văzut ce făpturi frumoase ale speciei umane vieţuiesc pe pînzele pictorilor, cît de nobile le sînt mădularele, cît de felurit — radios, energic, spiritual, blajin — le este chipul, cît de distinse le sînt veşmintele, fie ele şi nişte trenţe de cerşetor, şi cît de adecvat fundalul. Am văzut că şi culoarea chipurilor şi a altor părţi ale trupului este lumina vie a întruchipărilor omeneşti, nu materia colorantă, cu ajutorul căreia nepriceputul aplică plăsmuirilor sale un roşu şi un alb respingător, că umbrele se adîncesc atît cît le arată natura, şi că fundalul are o adîncime şi mai mare, dobîndindu-se astfel o forţă apropiată de cea dată de Creaţiune prin adevărata lumină a soarelui, o forţă pe care n-o poate picta nimeni, deoarece penelul nu poate fi muiat în lumină, o forţă pe care o admiram acum atît de mult la tablourile vechi. Din natura extra-umană am văzut nori luminoşi, ceruri senine, copaci zvelţi şi frunzoşi, cîmpii întinse, stînci ţuguiate, munţi îndepărtaţi, pîraie limpezi, lacuri lucii şi păşuni verzi, am văzut monumente arhitecturale, şi am văzut aşa-numita natură statică în plante, flori, fructe, animale mari şi mici. Am admirat dibăcia şi inteligenţa cu care este coordonat şi redat totul. Mi-am dat seama cum au pictat înaintaşii noştri peisaje şi animale. M-a uimit glazura fină, folosită de un pictor ca să dea tablourilor sale transparenţă, sau grosimea stratului de culori de ulei netransparente, folosite de altul pentru a reda un munte, şi menite să prindă

și să reflecte lumina, silind-o astfel să participe la pictarea tabloului, printr-o culoare inexistentă în cutia cu culori. Mi-am dat seama cum a pictat un artist fondul în culori transparente și și-a aplicat pe el culorile compacte, dense, sau cum și-a întins un altul, cu penelul lat, culoare după culoare, realizînd cu ajutorul lui și tranzițiile tonurilor și conturînd cu el și desenul. Faptul că tablourile vechi sînt mai mohorîte mi s-a părut lesne de înțeles, deoarece, cu timpul, culorile se întunecă, din pricina oxidării uleiului, iar verniul, inițial incolor, devine castaniu închis. Artiștii prevăzători s-au priceput mai bine decît cei pripiți să evite ambele dezavantaje, iar amfitrionul meu avea tablouri care vădeau o strălucitoare splendoare cromatică, realizată mai mult prin forța tonurilor, decît prin culori bătătoare la ochi sau chiar neveridice. Întrucît pînă acum mă îndeletnicisem mult cu culorile, zăboveam adeseori îndelung lîngă cîte un tablou, ca să mă lămuresc cum a fost pictat. În odăița trandafirie a Matildei, în care m-a dus amfitrionul meu, ca să văd și acolo tablourile, erau atîrnate patru pînze mici, dintre care două semnate de Tițian, una de Dominichino și una de Guido Reni. Erau cam de aceeași mărime și aveau rame identice. Erau cele mai frumoase din toată colecția amfitrionului meu. Cu cît le priveai mai mult, cu atît mai mult te captivau. L-am rugat cam prea des pe amfitrionul meu să-mi arate aceste patru mici tablouri, și n-a obosit să-mi descuie de fiecare dată încăperile cucoanelor, ca să mă conducă în odăiță, să mă lase să privesc tablourile și să stea de vorbă cu mine despre ele. De cîteva ori le-a dat jos și le-a pus pe masă sau pe un scaun, în așa fel încît să stea în cea mai prielnică lumină. Am petrecut pe atunci zile de neuitat în casa cu trandafiri a prietenului meu.

L-am întrebat odată de unde are tablourile.

— Mi-au intrat în casă încetul cu încetul, în funcție de sîrguința colecționarului și uneori și de întîmplare, — a răspuns el. — Cîteva le-am moștenit de la un unchi, dar acelea nu sînt cele mai de preț pe care le am ; am vîndut o parte din ele, ca să cumpăr altele, mai puține, dar mai bune. Ți-am mai spus cîndva că am fost în Italia. Am făcut trei călătorii în acea țară. Acolo am mai găsit cîte ceva. Am umblat în permanență după tablouri, am cumpărat

cîteva, am revîndut unele din ele, am cumpărat altele, şi aşa mai departe, într-o necontenită primenire, pînă cînd lucrurile au ajuns să arate aşa cum arată acum. În clipa de faţă, însă, nu mai vînd şi nu mai schimb nimic, chiar dacă mi se iveşte un obiect extraordinar, pe care nu l-aş putea achiziţiona fără să cedez unul dobîndit anterior. Odată cu vîrsta, omul se ataşează în aşa măsură de lucrurile cu care s-a obişnuit, încît nu se mai poate lipsi de ele, chiar dacă încep să se uzeze, să se decoloreze şi să se jerpelească. Nu-mi place să arunc veşmintele vechi, şi tot aşa, dacă aş fi nevoit să scot din casă vreunul dintre tablourile care mă înconjoară de atîta amar de vreme, aş suferi nespus de mult. Acum trebuie să rămînă aşa cum sînt şi acolo unde sînt, pînă mor. Chiar şi gîndul că un urmaş va lăsa tablourile la locul lor şi le va preţui înseamnă o mare mîngîiere pentru mine, deşi este o nerozie şi caut să scap de ea, căci viaţa pe pămînt este o permanentă năzuinţă şi izbîndă şi de aceea se produc întotdeauna mutaţii, deci se vor produce şi aici. De altminteri, de multă vreme n-am mai cumpărat nimic, afară de un peisaj mititel, foarte drăguţ, al lui Ruysdael, care este atîrnat lîngă uşă în camera cu tablouri şi pe care dumneata îl priveşti cu atîta plăcere. N-aş cumpăra decît ceva foarte valoros, în măsura în care mi-ar sta în puteri. Am fost nevoit să aştept adesea ani de zile un tablou care îmi plăcea foarte mult şi pe care doream să-l am, şi l-am aşteptat fie pentru că proprietarul era încăpăţînat şi, deşi voia să vîndă tabloul, punea condiţii cu neputinţă de îndeplinit, fie că nu voia să se despartă de tablou, deşi îl terfelea şi îl lăsa să se degradeze. Uneori, ca să am o rezervă pentru schimburi, m-am văzut silit să cumpăr tablouri mai proaste, care, prin farmecul culorilor sau prin alte însuşiri, furau ochii. Există oameni care ţin la tablouri, care nu înstrăinează pînze vechi, importante, dacă au asemenea pînze, dar care totuşi nu-şi dau seama de valoarea lor şi, datorită unei proaste îngrijiri, le lasă să sufere stricăciuni. Ei preferă o pictură pe care o înţeleg mai bine, sau care le place mai mult, chiar dacă este mai puţin valoroasă, şi sînt gata să facă schimb. Schimbul este pentru ei o plăcere, şi cînd dezvăluiam că tabloul lor este mai valoros decît al meu,

și cînd, după ce făceam o evaluare exactă, le compensăm diferența în bani, plăcerea lor sporea, întrucît tot se mai îndoiau și se întrebau dacă am sau nu dreptate și dacă nu cumva am supraapreciat în mod subiectiv tabloul vechi, căci ochii le spuneau că diferența nu este chiar atît de mare. În felul acesta am achiziționat o seamă de lucruri pe placul meu, fără să fiu nevoit să-mi calc în picioare simțul dreptății, așa cum se întîmplă atît de lesne în afacerile cu tablouri. Maica Domnului cu Pruncul, care îți place atît de mult și pe care aș înclina s-o socotesc aproape o podoabă a colecției mele, mi-a găsit-o Roland în podul unei case. Se urcase acolo cu proprietarul, ca să cumpere fiare vechi, printre care se aflau și niște pinteni medievali și o sabie. Pînza nu avea ramă și nu era făcută măcar sul, ci zăcea în colb, împăturită ca o cîrpă. Roland n-a putut să-și dea prea bine seama dacă e de preț, și a cumpărat-o pe o nimica toată de la omul acela. Un ostaș o trimisese cîndva din Italia. O folosise ca pe o simplă pînză de împachetat și îndesase în ea rufărie și haine vechi, care să-i fie cîrpite acasă. De aceea, la îndoituri, tabloul avea fisuri, din care sărise culoarea de ulei. În plus, mai fuseseră tăiate fîșii din ea, întrucît suprafața ei păruse pesemne prea mare pentru coletul respectiv. Tăieturile se mai vedeau foarte clar, în timp ce marginile celelalte erau foarte scorojite și mai păstrau urmele țintelor cu care fuseseră fixate odinioară pe șasiu. Dar datorită maltratărilor suferite de tablou de-a lungul vremurilor, culoarea dispăruse și în alte locuri, nu numai la fisuri, astfel că acum se putea vedea nu numai grundul, ci ici și colo chiar și firele pînzei propriu-zise. În halul acesta a ajuns tabloul la Asperhof. Mai întîi l-am despăturit, l-am întins pe jos, l-am spălat cu apă curată și apoi am fost nevoiți să-i punem greutăți la cele patru colțuri, ca să-l menținem întins și să-l putem privi. A stat așa în fața noastră, pe pardoseala camerei. Ne-am dat seama că este opera unui pictor italian, ne-am dat seama și că datează dintr-o epocă mai veche, dar din pricina stării în care se afla, n-am putut stabili nici cine i-a fost autorul, nici cel puțin din ce epocă datează. Unele părți, care îi rămăseseră intacte, ne-au îndreptățit totuși să presupunem că s-ar putea să aibă o valoare destul de mare. Ne-am apucat așadar să confecționăm

un panel, pe care să poată fi lipită pînza. Noi confecționăm de obicei asemenea panele din lemn de stejar, și anume din două foi de placaj și dintr-un grătar intermediar, pentru a preîntîmpina așa-numita strîmbare sau deformare a lemnului. După ce panelul a fost gata și după ce chitul s-a uscat, am întins pînza pe noul ei suport. Acolo unde marginile fuseseră tăiate, am dat panelului o dimensiune mai mare, și am completat cu pînză nouă porțiunile lipsă, ca să-i putem reda picturii aproximativ înfățișarea presupus inițială. După aceea ne-am apucat să curățim tabloul de verniul vechi, care se mai păstrase pe alocuri, și de murdărie. Verniul a fost ușor de înlăturat cu mijloacele obișnuite, nu însă la fel de ușor și murdăria învechită de-a lungul veacurilor, fără să ne expunem primejdiei de a vătăma și culorile. Tabloul curățit, așezat pe șevalet, ne-a apărut acum cu mult mai frumos decît după prima spălare superficială, dar mai era încă atît de desfigurat de numeroasele crăpături, fisuri și coșcoveli, încît o apreciere exactă n-a fost cu putință nici acum, chiar dacă am fi avut mult mai multă experiență. Roland și Eustațiu au purces la restaurare. Nu există treabă mai anevoioasă, și de aceea unele picturi au fost atît de degradate și de devalorizate. Cred că n-am pornit pe o cale greșită. Culoarea originară nu trebuia nicidecum acoperită. Din fericire, tabloul nu suferise niciodată o reparație sau o așa-numită suprapictare, astfel că aveam în față fie numai culoarea originară, fie nici una. În locurile lipsite de culoare a fost introdusă, ca un știft, culoarea marginilor golului, pînă s-a umplut cavitatea. Am folosit culorile cît mai uscate cu putință, și frecate atît de fin, cît a fost în stare să le frece piatra, fără să se oprească. Dacă însă mai descopeream, după uscare, vreo adîncitură, o umpleam din nou cu aceeași culoare, și continuam astfel pînă cînd nu se mai vedea nici o cavitate. Proeminențele rămase după uscare le netezeam șlefuind cu un cuțitaș fin. De asemenea, și peste murdăria cu neputință de înlăturat am așternut culoarea înconjurătoare. Atunci cînd, datorită uleiului conținut, sau altor cauze, care poate că mai contribuiseră și ele, culoarea, după un timp mai îndelungat, se închidea, încît apărea pe tablou ca o pată, am aplicat peste pată, cu vîrful unei pensule fine, mici puncte de culoare de ulei extrem de uscată, pînă

cînd nu s-a mai deosebit de nuanța din jur. Această operație am repetat-o la nevoie chiar și de cîteva ori. Pînă la urmă, locurile proaspăt acoperite cu culoare n-au mai putut fi recunoscute defel cu ochiul liber. Numai lupa mai trăda retușurile. Am aplicat ani în șir acest procedeu, mai cu seamă că uneori aveam de executat și alte lucrări, și deoarece procedeul nostru avea nevoie și el însuși de întreruperi relativ lungi, ca să se usuce culorile, sau ca să li se dea timp să dea la iveală modificările realizate. În schimb, nu se observa că tabloul recondiționat nu este în întregime vechi : avea fisurile fine ale tablourilor vechi și avea și puritatea și claritatea penelului originar. Atunci cînd tablourile vechi sînt restaurate prin suprapictare, apare adeseori un înveliș deasupra fisurilor generate de trecerea timpului, iar acest înveliș nu numai trădează că pînza a fost restaurată, ci constituie totodată un văl subțire, întins peste culori, pe care le face să devină tulburi și netransparente. Asemenea tablouri fac adesea impresia de lucru mohorît, neplăcut, apăsător. S-ar putea ca unii să socotească neînsemnată și fără rost activitatea noastră de restaurare a tablourilor vechi, mai cu seamă că cere atîta timp și atîta muncă ; dar nouă ne-a dăruit o mare și profundă bucurie. Sînt sigur că dumneata n-ai s-o dezaprobi, deoarece creațiile artistice au început să te preocupe îndeaproape. Atunci cînd opera unui maestru vechi prindea viață în fața noastră, nu ne însufleța numai sentimentul creației, ci cel cu mult mai înalt al reînvierii unui lucru care altminteri s-ar fi pierdut și pe care noi înșine nu l-am fi putut crea. După ce au fost gata cîteva porțiuni ale tabloului s-a constatat că toate culorile lui sînt mai pure și mai strălucitoare decît crezusem și că pictura are o valoare mult mai mare decît bănuisem la început. Atîta vreme cît numeroasele crăpături și locuri dezgolite de culoare, precum și petele de murdărie, pe care nu le putuserăm înlătura, s-au mai aflat pe tablou, ele au exercitat o influență și asupra părților lui nevătămate și chiar și asupra celor perfect de bine păstrate, făcînd ca întregul său colorit să pară mai urît decît era în realitate. Dar după ce locurile discordante au fost acoperite cu culorile corespunzătoare pe o suprafață relativ mare, iar culoarea nouă a accentuat-o pe cea veche, în loc s-o contrazică, a rezul-

tat o puritate, o catifelare, o transparență, ba chiar o învăpăiere, care ne-a uimit, deoarece la tablourile foarte deteriorate nu se poate aprecia succesiunea justă a tranzițiilor, pînă ce nu le ai terminate în fața ochilor. Coloritul special ar putea să pară, bineînțeles, încă și mai desăvîrșit, fiind înconjurat și scos în evidență de porțiunile neretușate și discordante, dar era de prevăzut că, atunci cînd întregul tablou avea să fie gata, armonia lui va trebui să producă o impresie hotărît artistică. În timpul lucrului mi-am dat multă osteneală ca să aflu întreaga istorie a tabloului și originea lui, dar n-am ajuns la nici un rezultat. Ostașul care trimisese pînza din Italia murise de mult, și nu mai trăia nici o persoană care să fi avut o legătură cît de cît apropiată cu cele întîmplate, deoarece acestea se petrecuseră cu mult mai de mult decît bănuisem. Bunicul ultimului proprietar al tabloului a povestit adesea că a auzit cum că un ostaș născut în casa lui își trimisese cîndva acasă, din Italia, ciorapii și cămășile, învelite într-o pînză cu icoana Maicii Domnului. Veracitatea povestirii s-a confirmat prin faptul că s-a mai găsit, în podul casei, vechea icoană deteriorată a Maicii Domnului. N-am putut afla nici ce împrejurare îl dusese în Italia pe acel ostaș german. Să descopăr de pe ce meleaguri ale Italiei venise tabloul, nici nu mai putea fi vorba acum. A fost un fel de sărbătoare atunci cînd, după un timp îndelungat, după multă trudă și o seamă de întreruperi, pictura s-a aflat în fața noastră într-o frumoasă ramă de aur lucrată în stil vechi. A fost chemat și Roland, deoarece către sfîrșitul lucrării pornise într-o călătorie și-l lăsase pe fratele său să termine treaba. Au fost poftiți și cîțiva vecini, ba chiar și un prieten și cunoscător al artei vechi, căruia îi scrisesem despre ce e vorba, a venit încoace de la o depărtare destul de mare, ca să vadă restaurarea, iar alții, deși nu fuseseră invitați, au venit și ei, deoarece aflaseră din întîmplare de povestea asta și știau că la Asperhof sînt oricînd bineveniți. Nu este adevărat ceea ce se spune adesea că o femeie frumoasă este mai frumoasă fără podoabe decît cu podoabe ; și tot așa nu este adevărat că un tablou n-are nevoie de ramă ca să fie pus în valoare. Am comandat pentru tabloul cu

Maica Domnului o ramă cu motive medievale şi am supravegheat uneori executarea ei, cînd vreo treabă sau propria mea voinţă m-a dus la oraş. A sosit la Asperhof cu mult înainte de a fi fost gata tabloul şi a fost nevoită să aştepte în acest răstimp împachetată în lada ei. N-am încercat nici măcar o singură dată să montăm în ea pînza pînă n-a fost gata, ca să nu slăbească efectul. La tablourile noi, bineînţeles, abia rama arată dacă nu cumva mai trebuie adăugat şi modificat cîte ceva. La tablourile vechi restaurate, lucrurile stau altfel, mai cu seamă dacă au fost restaurate după procedeul nostru. Aici, existentul arată calea de urmat pentru restaurare, şi de aceea profunzimea, intensitatea şi strălucirea culorilor sînt condiţionate de ceea ce se găseşte dinainte pe pînză. Cum are să arate apoi tabloul înrămat nu depinde de bunul plac al restauratorului, iar dacă înrămat îi şade bine sau mai puţin bine, este treaba pictorului iniţial, a cărui operă n-avem voie s-o modificăm. Atunci cînd sfînta Maria, pe care nici măcar nu se aplicase încă verniul, ne-a privit dintre ornamentele în stil vechi ale ramei, foarte bine armonizate cu tabloul, ni s-a părut minunată, şi de abia atunci am văzut cît farmec şi cîtă forţă pusese pictorul de odinioară în opera sa. Cu toate că rama era bogat decorată cu flori, cu motive geometrice şi chiar cu părţi ale trupului omenesc şi că avea scînteieri de mare efect, tabloul nu părea agitat, ci domina rama, preschimbîndu-i opulenţa într-o fermecătoare diversitate, în timp ce el însuşi se punea singur în valoare prin forţa sa artistică, şi trona, în culorile sale sublime, înconjurat de acea splendidă podoabă. Un strigăt discret a scăpat de pe buzele tuturor celor de faţă, şi m-am bucurat că nu mă înşelasem atunci cînd, bizuindu-mă pe forţa artistică a tabloului, îi comandasem o ramă atît de bogată. Am stat cu toţii o bună bucată de vreme în faţa lui şi am privit frumuseţea coloritului pielei, veşmintelor şi fundalului care, laolaltă cu simplitatea şi noblеţea desenului şi cu ordonarea echilibrată a suprafeţelor, alcătuia un întreg atît de demn şi de sacru, încît nu puteai să nu te simţi copleşit de o profundă gravitate, de o adevărată cucernicie. Abia mai tîrziu am început să vorbim, am discutat despre una şi alta, şi am ajuns, după cum era firesc, să cutezăm a face pre-

supuneri cu privire la autor. Ba era Guido Reni, ba era Tițian, ba era școala lui Rafael. Pentru toate ipotezele s-au găsit temeiuri, și concluzia a fost, și așa a rămas și pînă astăzi, că nu știm cine a pictat tabloul. Roland a fost extraordinar de bucuros că bănuise valoarea pînzei încă de cînd o văzuse deteriorată și că, prin faptul că o cumpărase, făcuse o achiziție atît de bună. Pe atunci era încă foarte tînăr, nu era nici pe departe atît de versat ca acum și de aceea nu fusese prea sigur că procedase bine. Pe fața lui Eustațiu se citea că, vorba ceea, îi rîde inima de bucurie. Ziua s-a încheiat, atunci, cu o masă prietenească, oferită musafirilor mei. În zilele următoare am căutat locul cel mai prielnic pentru atîrnat tabloul. Roland a primit, drept răsplată, o lucrare pe care și-o dorise de mult, iar Eustațiu, după cum am băgat de seamă, și-a aflat cea mai deplină satisfacție în faptul că a fost atras în cercurile noastre artistice. Omului, de la care fusese cumpărată pînza deteriorată, i-am mai dat ceva bani în plus, cu care l-am despăgubit peste așteptările sale, deoarece n-ar fi putut niciodată și nici nu i-ar fi trecut prin minte să pună pe cineva să restaureze tabloul, iar fără Roland, tabloul nici n-ar fi fost vîndut, așa că s-ar fi degradat din ce în ce, pînă la distrugerea lui totală. Chiar și după trecerea multor ani, am mai zăbovit adesea în fața tabloului și am avut parte de multă bucurie contemplîndu-l. Am privit chipul și mîinile Maicii Domnului și am privit și Pruncul, în parte dezgolit și în parte învelit cuviincios în năframe frumoase. Este un obicei al pictorilor italieni ca Pruncul să nu fie ținut în brațele Maicii Sale, ci mai degrabă să stea pe un obiect destul de înalt în fața Ei, înclinat frumușel către Ea, iar Ea să-L cuprindă alintător cu brațele. Autorul nu numai că a găsit astfel prilejul să picteze trupul Pruncului într-o poziție cu mult mai frumoasă decît dacă Maica L-ar fi ținut la pieptul Ei, dar a obținut totodată și avantajul mult mai important că a putut să înfățișeze Pruncul sfînt în întreaga Lui forță și independență, ceea ce are ca efect impresia că proslăvim de pe acum puterea cu care va acționa El mai tîrziu. Faptul că popoarele meridionale îl pictează pe Mîntuitor ca pe un Prunc m-a încîntat din totdeauna, iar dacă, pe tabloul meu, Pruncul

sfînt arată mai curînd ca un trup vînjos şi minunat de frumos al Sudului, acest lucru nu-mi dă de gîndit, pentru că şi pruncii Iisus şi pruncii Ioan ai neasemuitului Rafael arată tot aşa, iar efectul artistic este totuşi atît de formidabil. Nu prea îmi place că Maica Domnului, a cărei gură este atît de frumoasă, îşi îndreaptă ochii spre cer. Cred că efectul este astfel cam îngroşat, şi că artistul pune în acea mişcare o semnificaţie străină de personajul pictat. Cu mijloace mai simple se obţin efecte mai bune. Dacă pictorul ar fi fost în stare să pună sfinţenia şi sublimul nu în ochii ridicaţi spre cer, ci în chiar fiinţa personajului, în timp ce ochii ar fi privit pur şi simplu în gol, ar fi fost mult mai bine. Madonele lui Rafael privesc calm şi cu gravitate, încît devin regine ale Cerului, pe cînd atîtea altele nu sînt decît nişte fete care se roagă. De aici cred că pot şi eu să deduc că tabloul nu aparţine şcolii lui Rafael, oricît aminteşte de ea prin minunata întruchipare a Pruncului. Tabloul nu-l mai ţin expus acolo unde era la început. Am schimbat de cîteva ori locurile tuturor tablourilor, şi resimţim o deosebită plăcere cînd încercăm să aflăm dacă, printr-o altă aranjare, efectul de ansamblu nu devine cumva mai puternic. De asemenea, au avut loc o serie de consfătuiri foarte serioase şi am făcut şi numeroase încercări cu privire la culoarea în care să zugrăvim pereţii, pentru ca tablourile să iasă cît mai bine în evidenţă. În cele din urmă ne-am oprit la castaniul roşcat, pe care îl mai găseşti şi astăzi în camera cu tablouri. Acum nu mai schimb nimic. Aşezarea actuală a tablourilor mi-a intrat în sînge şi mi-e dragă, încît orice modificare mi-ar face o impresie neplăcută. Mica mea colecţie a devenit una din bucuriile bătrîneţii mele. Achiziţionarea tablourilor, care, după cum poţi deduce din spusele mele dinainte, n-a fost întotdeauna atît de lesnicioasă ca în cazul Madonei noastre, reprezintă un fir călăuzitor în desfăşurarea vieţii mele, iar acest fir călăuzitor este legat de multe împrejurări, care îmi prilejuiesc o privire retrospectivă, în parte veselă şi în parte tristă. Ne-am pomenit în fel de fel de situaţii, am făcut cunoştinţă cu fel de fel de oameni şi ne-am cheltuit mult timp cu restaurarea tablourilor, cu uitarea unor dezamăgiri, cu trăirea unor frumuseţi, şi ne-am mai cheltuit mult timp

și cu desenarea și proiectarea unor rame, deoarece, treptat, am pus toate tablourile în rame proiectate de noi, și așa se face că aceste opere stau acum în jurul meu ca niște prieteni vechi și venerabili, din zi în zi tot mai venerabili, care sînt încîntarea și desfătarea zilelor cîte mi-au mai rămas de trăit.

Faptul că, datorită povestirii amfitrionului meu, m-am apropiat și mai mult sufletește de colecția lui de tablouri, se înțelege de la sine.

Am început să-mi îndrept atenția și asupra stampelor lui. Întrucît acestea nu erau înrămate și sub sticlă, ci erau adăpostite în sertarele încăpătoare ale mesei din camera de lectură, puteau fi privite cu mult mai comod decît tablourile. Mi-am scos mai întîi mapele una după alta și am privit pe rînd toate gravurile. După aceea am trecut însă la o cercetare mai ordonată. Amfitrionul meu, așa cum nu îngăduia să se scoată cărți din casă, dar punea să i se ducă oaspetelui, în camera lui, cărțile cerute, tot așa proceda și cu gravurile, numai că dădea cîte o mapă întreagă în cameră, nicidecum planșe izolate, ca să le cruțe și să le ferească de deteriorare. Deoarece îmi venea peste mînă să petrec ceasuri în șir în camera de lectură, privind stampe, amfitrionul meu a pus să mi se aducă mapele una după alta în locuința mea, încît am putut să privesc pe îndelete gravurile, am putut să-mi și întrerup această îndeletnicire prin altele, și am putut, după ce am ținut un timp oarecare mapa în locuința mea, s-o înlocuiesc cu alta. Mai tîrziu, după ce cercetasem cu de-amănuntul toate mapele, însemnîndu-mi lucrările care îmi plăcuseră în mod cu totul deosebit sau pe cele care îmi fuseseră semnalate de către amfitrionul meu sau și de către Eustațiu ca excepționale, am deschis din cînd în cînd o mapă sau alta, ca să privesc cîte o gravură foarte îndrăgită de mine. Mi le-am însemnat în carnet și pe cele pe care voiam să mi le cumpăr și eu, dacă se mai puteau găsi în comerț. Datorită acestor cercetări, am ajuns să cunosc și pînă la urmă să și prețuiesc maniera de creație a diferiților artiști și a diferitelor epoci. Am constatat astfel că, la fel ca în cazul picturilor, această artă a avut și ea, cu foarte puține excepții, **un trecut** mai măreț decît îi este prezentul, ba chiar

la gravuri am putut să mă încredințez de acest lucru și mai precis decît la picturi, deoarece prietenul meu avea și gravuri vechi și gravuri noi, în timp ce în camera sa cu tablouri erau prea puține tablouri noi. Comparația era așadar mai dificilă la tablouri, căci nu prea îmi aminteam decît foarte puțin de tablourile noi, pe care le văzusem în oraș și pe care în plus le privisem cu alți ochi. Am pătruns și am prețuit din ce în ce mai mult finețea, măreția, frumusețea și echilibrul tratării gravurilor și, întrucît îmi venea cu mult mai ușor să-mi procur gravuri decît tablouri, m-am hotărît să încep deocamdată prin a cumpăra planșe izolate, pe care le socoteam foarte izbutite, și să pun astfel bazele unei colecții. Mi-am petrecut foarte mult timp cu contemplarea și memorarea gravurilor și a picturilor. Eustațiu venea des la mine, vorbeam cu el despre aceste lucruri și, pe zi ce trecea, stima mea pentru el creștea.

În același timp mă duceam adesea și în atelierul de tîmplărie, precum și în alte ateliere, ca să mă uit cum se lucrează acolo.

Cu aceste prilejuri m-a izbit faptul că amfitrionul meu nu comandase încă nici o lucrare din marmura cu adevărat extraordinar de frumoasă pe care i-o adusesem și care păruse să-l fi bucurat mult. Dealtfel, nici n-am izbutit să dau de marmura aceea în casa cu trandafiri. Zăcuse în șopronul în care mai fuseseră depozitate adeseori unele minerale ale mele. Acum nu mai era acolo. Să fi fost oare mutată în alt loc, mai sigur, ca să nu sufere vătămări, sau fusese trimisă totuși undevă, unde era acum prelucrată ? Această din urmă ipoteză era greu de crezut, pentru că amfitrionul meu punea să se prelucreze toate obiectele de lemn și de piatră în casa lui, unde nu numai că existau dispozitivele și uneltele necesare, dar unde puteau fi atrași oricînd și meseriașii care eventual mai lipseau.

Într-o zi am plecat în valea Lauter și am petrecut cîtva timp acolo. N-am făcut deplasarea ca să-mi continui îndeletnicirea obișnuită, ci ca să văd cum se prelucrează marmura. La vreo două leghe depărtare de hanul străjuit de arțari se afla atelierul în care se tăia și se șlefuia marmura și în care se confecționau diferite obiecte de marmură. Localitatea se numea Mlaștina Ro-

şie, dar n-am putut afla de ce, căci prin partea locului n-am văzut decît teren stîncos şi ape curgătoare, iar pe multe mile în lung şi-n lat, nici urmă de mlaştină ; dar aşa se numea localitatea. Se aflau acolo şi cîteva bucăţi din marmura mea, din care se făcea ceva pentru tata. Bucata cea mai mare era aproape trandafirie şi urma să devină un havuz pentru grădină. Havuzul îl schiţasem eu însumi. Ţinînd seama de pasiunea mea pentru plante, modelul îl luasem din regnul vegetal. Era o frunză foarte asemănătoare cu cea a dalacului, în care zace globul strălucitor, negru profund. Frunza o modelasem din ceară, după una adevărată, numai că-i făcusem zimţii mai mici, iar adîncimea mai mare. Frunza de ceară a reprodus-o în ipsos, la scară mult mai mare, un muncitor foarte priceput în asemenea lucrări de modelaj, iar după frunza de ipsos urma să se cioplească havuzul de marmură. Pe fundul lui trebuia să se afle globul, întocmai ca la frunza de dalac, iar dintr-un vrej înălţat deasupra frunzei urma să ţîşnească un jet subţire de apă, care să se reverse pe frunză. Frunza urma să fie de marmură trandafirie, iar tulpina şi lujerul dintr-o marmură de culoare mai închisă. M-am străduit să urmăresc, la Mlaştina Roşie, în ce măsură înaintase lucrarea, şi am căutat, prin consfătuiri cu meseriaşii, să obţin mai multă graţie şi puritate. Din altă marmură urmau să se confecţioneze alte elemente. În primul rînd pavajul din jurul dalacului. Frunza urma să-şi verse apa pe acest pavaj, care avea să formeze, pe suprafaţa lui, un jgheab cu pantă lină, ca să ducă apa mai departe. Culoarea pavajului urma să fie un gălbui spălăcit. Strînsesem în acest scop o mulţime de bucăţi de marmură. Pentru un pavilion din grădină proiectasem blatul unei măsuţe. Mai erau în lucru şi cîteva consolete, cîteva cornişe şi nişte greutăţi pentru hîrtiile de pe birou. Ca supliment mai erau un cuib, în care se aflau două ouă, făcute dintr-o marmură de o culoare foarte asemănătoare cu cea a ouălor de nagîţ.

Am fost foarte mulţumit de stadiul lucrărilor. Frunza havuzului era gata în forma ei brută, astfel că se putea trece la finisarea detaliilor şi la şlefuirea finală. Doi meseriaşi lucrau exclusiv la acest obiect. Cu ajutorul mode-

lului de ipsos am dispus să se mai facă vreo cîteva modificări. Nu mi se păruse îndeajuns de grațioasă și nu reda destul de bine mlădierea formelor vegetale. M-am dus pe munte, am căutat plante de dalac și le-am adus în ghivece, împreună cu pămîntul lor, ca să nu se ofilească prea repede și să ne slujească timp mai îndelungat drept model. Cu ajutorul acestor plante am căutat să arăt ceea ce îi mai lipsea modelului. Am explicat unde ar trebui ca o anumită parte a frunzei să se întindă mai lin, sau ca o margine să se curbeze mai grațios, pentru ca, în cele din urmă, imaginea de marmură, cînd va fi gata, să nu lase impresia că a fost făcută, ci că a crescut. Mi-am dat osteneala să expun problema fără să-l jignesc pe omul care făcuse modelul de ipsos, și s-o îmbrac mai degrabă în haina unui sfat, așa încît părerile mele au fost împărtășite cu dragă inimă, și întrucît primele încercări au izbutit, iar havuzul, datorită asemănării lui mai mari cu frunza naturală, cîștigase și el, în mod vădit, în frumusețe, meseriașii și-au văzut în continuare de treabă cu sîrg, au căutat să se apropie tot mai mult de caracteristicile plantei și au avut parte de bucuria de a vedea în sfîrșit lucrarea terminată într-o formă mult mai nobilă și mai desăvîrșită decît înainte. Chiar și pentru unele lucrări ulterioare au dobîndit, prin acest procedeu, un punct de reper, precum și speranța de a se avînta în sfere mai înalte și mai senine.

Maistrul a vorbit cu mine pe șleau despre toate astea. Pînă atunci obiectele au fost confecționate după modele și schițe aduse în atelier, apoi au fost expediate și s-au obținut pe ele prețurile obișnuite ale unor asemenea produse, astfel că întreprinderea a putut să-și ducă zilele, dar fără să prospere. Faptul că se puteau folosi de plante ca modele nu le trecuse prin minte pietrarilor. Acum și-au ațintit privirile spre plante și au constatat că toți munții sînt plini de lucruri care le-ar putea arăta cum să-și confecționeze și să-și înnobileze produsele.

Am rămas acolo pînă cînd frunza de ipsos a fost complet terminată și pînă m-am liniștit cu privire la uneltele folosite pentru măsurători, astfel ca formele modelului să poată fi transferate corect în reproducerea de marmură.

După ce i-am mai rugat pe pietrari să dea zor lucrării, ca s-o pot duce cît mai repede cu putință în grădina tatălui meu și după ce am făgăduit că mai vin odată în vizită în vara aceasta la atelier, am pornit înapoi spre casa cu trandafiri.

În timpul acestei călătorii de înapoiere, pe care, în munți, am făcut-o pe jos, am escaladat peștera de gheață, m-am așezat pe un bloc de piatră și, adîncit în gînduri, mi-am rotit privirea, aproape întreaga după-amiază, asupra priveliștii desfășurate în fața mea.

În casa cu trandafiri mi-am reluat cercetarea tablourilor. M-am folosit chiar și de o lupă și le-am privit cu ea, ca să văd cum au lucrat diferiții artiști vechi, dacă unul din ei mînuise un penel țeapăn și bont, altul unul lunguieț și moale, dacă au folosit o pensulă lătăreață sau ascuțită, dacă au pus un grund gros sau au așternut pe un grund subțire culori compacte, netransparente, dacă au finisat pe porțiuni mici sau dacă au realizat mai întîi sumar întregul tablou și i-au desăvîrșit apoi treptat toate detaliile.

Amfitrionul meu, care era foarte priceput în aceste chestiuni, m-a ajutat.

Dintre poeți m-am îndreptat acum spre Calderón. Ajunsesem în stare să-l citesc în original și m-am adîncit, cu multă rîvnă, în gîndirea lui.

Am vizitat de cîteva ori, cu toții, domeniul Inghof. Acolo se făcea uneori muzică. Tot acolo am vizitat locurile cele mai frumoase din împrejurimi sau am trecut în revistă tot ce era interesant de văzut în grădină, sau la fermă, sau în casă.

În epoca înfloririi trandafirilor, Matilda și Natalia au venit la Asperhof. Cunoșteam ziua sosirii lor și le-am așteptat. După ce au coborît din trăsură, după ce Matilda și amfitrionul meu și-au dat binețe, Matilda a rostit cîteva cuvinte către Gustav, apoi s-a întors spre mine și și-a exprimat, cu cea mai prietenoasă mină și cu cea mai caldă căutătură, bucuria de a mă fi găsit aici, de a ști că mi-am petrecut un timp mai îndelungat împreună cu prietenul ei și cu fiul ei, și de-a putea spera că voi rămîne la Asperhof **pe toată durata** acestui frumos anotimp.

I-am răspuns că m-am hotărît să-mi petrec anul acesta toată vara numai pentru plăcerea mea, şi că sînt extrem de recunoscător că-mi este îngăduit să zăbovesc în acest loc, atît de prielnic desăvîrşirii inimii, spiritului şi întregii fiinţe a unui bărbat tînăr.

În timpul acestui dialog, Natalia a stat în faţa mea. Mi-a apărut, anul acesta, mai pîrguită, şi era atît de extraordinar de frumoasă, cum nu mai văzusem pînă atunci vreo făptură femeiască.

Nu mi-a adresat nici un cuvînt, ci doar m-a privit. N-am fost în stare să născocesc nici o frază de bun-venit. M-am înclinat, în tăcere, iar ea mi-a răspuns la plecăciune cu alta la fel.

După aceea am intrat cu toţii în casă.

Zilele s-au scurs ca în anii trecuţi. S-a ivit numai o singură abatere. Am început, încet-încet, să vorbim despre tablouri, să vorbim despre statuia de marmură, aflată pe frumoasa scară a casei, ne-am dus adesea spre camera cu tablouri ca să privim cîte ceva, am zăbovit unele clipe în clar-obscurul scării, spre care pogora, de sus, valul de lumină difuză, şi ne-am desfătat cu splendoarea sculpturii eline şi cu desăvîrşirea proporţiilor ei. Mi-am dat seama că Matilda se pricepea la arta plastică şi că o iubea din toată inima. Am constatat că nici Natalia nu era străină de chestiunile artistice, către care părea să aibă o înclinare destul de pronunţată. Astfel am aflat acum că în trecut, cînd îmi îndreptasem încă prea puţin atenţia asupra picturilor şi a altor asemenea opere de artă, iar acestea nu ocupau încă un loc important în sufletul meu, cei din casa cu trandafiri mă cruţaseră, evitînd să vorbească, de faţă cu mine, despre operele de artă aflătoare în casă, ca să nu mă atragă într-o sferă de preocupări care, în acea clipă, se mai găsea încă aproape cu totul în afara orizontului meu sufletesc. Mi-am adus aminte totodată că nici tata nu mi-a vorbit niciodată din proprie iniţiativă despre tablourile sale, şi că şi-a spus părerea numai în măsura în care am adus eu însumi vorba despre ele sau cînd l-am întrebat cîte ceva în legătură cu acest subiect. Cu toţii au evitat aşadar subiectul în care nu mă simţeam încă la largul meu şi spre care sperau să-mi îndrept poate cîndva interesul.

Această constatare m-a făcut să mă cam rușinez și să-mi dau seama cît sînt de stîngaci și de neajutorat ; dar întrucît fuseseră întotdeauna atît de buni și de binevoitori față de mine, am dedus că nu aveau o părere proastă despre mine, și că socoteau drept lucru neîndoios că mai tîrziu mi se va trezi interesul pentru ceea ce ei îndrăgeau atît de mult. Acest gînd m-a liniștit, într-un fel. Dar mai cu seamă m-a umplut de mulțumire faptul că le făcea plăcere să stea de vorbă cu mine despre subiecte în legătură cu arta plastică, și că deci ceea ce spuneam eu în această chestiune nu erau nerozii.

Într-o zi, cînd trandafirii erau aproape deplin înfloriți, am devenit, fără voia mea, martorul cîtorva cuvinte pe care Matilda i le-a adresat amfitrionului meu și care, în mod vădit, îi erau menite numai lui. Desenam, într-o cameră de la parter, grila unei ferestre. Parterul casei avea, la toate ferestrele, grile de fier. Acestea nu erau însă de felul zăbrelelor cu bare groase, ca cele montate în numeroase case, precum și la închisori, ci erau curbate lin și aveau sus și jos o arcuire plată, terminată la mijloc cu o frumoasă rozetă, care era ca un fel de cheie de boltă. Rozeta era lucrată fin, și era mai fidelă modelului ei, trandafirul, decît orice lucrare în fier văzută vreodată de mine. În plus, întreaga grilă era plină de grație, iar barele mai aveau, în afară de rozetă, și multe alte ornamente fermecătoare. Se lăsase amurgul ; mă aflam într-o cameră de la parter, ale cărei ferestre dădeau înspre trandafiri ; venisem ca să-mi schițez provizoriu întreaga grilă, care, afară, era prea mascată de trandafiri. Detaliile ornamentale, care se dezvoltau în principal spre exterior, voiam să le desenez ulterior de afară. În timp ce eram absorbit de lucrarea mea, la ferestre s-a făcut întuneric, ca și cum frunzișul dinaintea lor ar fi fost acoperit de o umbră. Cînd m-am uitat mai atent într-acolo, am observat că lîngă fereastră se afla cineva, dar din pricina lujerelor dese n-am putut recunoaște cine era. În clipa aceea, prin fereastra deschisă a răsunat, limpede și deslușit, glasul Matildei, care a spus :

— Așa cum s-au ofilit trandafirii aceștia, la fel s-a ofilit și fericirea noastră.

Acestuia i-a răspuns glasul amfitrionului meu :
— Nu s-a ofilit, are doar o altă înfățișare.

M-am sculat în picioare, m-am îndepărtat de la fereastră și m-am dus în mijlocul camerei, ca să nu mai aud restul convorbirii. În plus, — întrucît am socotit că ar fi mai mare rușinea dacă amfitrionul meu și Matilda ar afla mai tîrziu că, în timp ce au stat de vorbă în fața ferestrei, am săvîrșit necuviința să mă găsesc în camera căreia îi aparținea acea fereastră, — am ieșit și din cameră și m-am dus în grădină. Cînd i-am zărit, după cîteva minute, pe amfitrionul meu, pe Matilda, pe Natalia și pe Gustav îndreptîndu-se spre cireșul cel falnic, m-am întors în cameră și mi-am luat ustensilele de desen, pe care le lăsasem acolo, deoarece, între timp, se întunecase și nu mai vedeam să desenez.

După ce epoca înfloririi trandafirilor s-a încheiat, am hotărît să petrecem cîtăva vreme și la Sternenhof. În timp ce urcam colina care ducea într-acolo, am văzut că lîngă ziduri fuseseră ridicate niște schele, iar după ce ne-am apropiat mi-am dat seama că muncitorii aflați pe schele răzuiau tencuiala de pe blocurile de piatră ale fațadei și le curățau. Se făcuse în prealabil, într-un loc mai retras al casei, o încercare care confirmase că, fără tencuială, casa va arăta cu mult mai frumos.

La Sternenhof am fost tratat cu aceeași amabilitate ca în trecut, ba chiar, — dacă ar fi să mă iau după impresii și dacă ar fi îngăduite asemenea deosebiri de nuanță, — cu și mai multă amabilitate decît în trecut. Matilda mi-a arătat personal tot ceea ce a socotit că mi-ar fi cît de cît de folos, și mi-a explicat cu acest prilej tot ceea ce a bănuit că are nevoie de explicații. În acele zile am mai aflat și că Matilda cumpărase castelul de la un bărbat distins, care îl locuise rar și îl cam neglijase. Înaintea lui, castelul aparținuse unui văr de departe, al cărui bunic îl cumpărase, iar înaintea acelui bunic se perindaseră acolo o mulțime de proprietari, iar moșia căzuse în paragină. Matilda a început prin a-i dezlega pe veci de îndatoriri, în schimbul unei despăgubiri convenite de comun acord, pe supușii castelului, care anterior fuseseră obligați să predea castelanului dijme și dări, și pe care i-a făcut astfel stăpîni de-

plini pe pămîntul lor. Apoi s-a apucat să gospodărească ea însăşi bunurile aferente castelului şi şi-a întemeiat un anturaj casnic închis, alcătuit din propria ei familie şi din slujitori, şi a trăit în acest anturaj. A reorganizat ferma şi, cu ajutorul unor oameni vrednici, pe care i-a tocmit, a îmbunătăţit starea ogoarelor, a pajiştilor şi a pădurilor. Frumoasele şiruri de pomi fructiferi, care străbăteau cîmpiile şi care îmi plăcuseră atît de mult încă de la prima mea vizită aici, erau sădite de ea însăşi, iar atunci cînd putea să facă rost de undeva de nişte pomi fructiferi de bună calitate, chiar şi aproape adulţi, nu cruţa nici timpul, nici cheltuielile, ca să-i aducă şi să-i răsădească pe pămîntul ei. Întrucît vecinii începuseră treptat să procedeze la fel, ţinutul a dobîndit înfăţişarea plăcută şi caracteristică, prin care se deosebea de domeniile înconjurătoare.

Cu toate că picturile aflate în camerele Matildei şi ale Nataliei nu aveau în general, după părerea mea, valoarea celor de la Asperhof, se găseau totuşi printre ele şi cîteva care, potrivit vederilor mele actuale, păreau a fi fost executate cu cea mai mare măiestrie. I-am comunicat amfitrionului părerea mea. El mi-a confirmat-o şi mi-a arătat pînze de Tiţian, Guido Reni, Paolo Veronese, Van Dyck şi Holbein. Tablouri neînsemnate sau chiar proaste, ca cele pe care, atît cît puteam acum să-mi aduc aminte, le văzusem cu ani în urmă în unele colecţii, nu se găseau nici în locuinţa Matildei, nici la Asperhof. Au avut loc şi aici discuţii, ca şi în casa cu trandafiri, despre picturi, şi pot spune că printre clipele cele mai frumoase s-au numărat cele în care un tablou era pus pe şevalet, cînd la ferestre se trăgeau perdelele, pentru ca nu cumva să pătrundă în cameră o lumină stînjenitoare, cînd tabloul era împins în punctul cu lumina cea mai favorabilă, şi cînd noi ne instalam înaintea lui. În mod obişnuit, Matilda şi amfitrionul meu stăteau pe scaune, Eustaţiu şi cu mine stăteam în picioare, iar lîngă noi Natalia şi nu arareori şi Gustav, care, în asemenea ocazii, era foarte rezervat şi atent. De cele mai multe ori vorbea amfitrionul meu despre tablou, adesea însă şi Eustaţiu, iar Matilda îşi expunea şi ea părerile. Poate că deseori se repetau unele cuvinte spuse şi altă dată, sau ni se arătau pînze pe care le mai văzusem, sau ni se atrăgea atenţia asupra unor lucruri cunoscute. Astfel

ne reînnoiam plăcerea de a putea gusta frumusețea acelei opere de artă. Eu luam foarte rar cuvîntul, cel mai mult puneam cîte o întrebare și ceream să mi se explice ceva. Natalia stătea cu noi și nu scotea niciodată nici un cuvînt.

Mă duceam des și la naiada fîntînii, cea de sub bolta de iederă din grădină. În trecut admirasem mai ales marmura ei nespus de frumoasă, cum nu mai văzusem alta vreodată ; acum mi s-a părut că și naiada este o plăsmuire încîntătoare. Am comparat-o cu cea de pe scara din casa amfitrionului meu. Cu toate că aceea avea un aer de noblețe, de demnitate și de gravitate, care o făcea, în ochii mei, cu mult superioară, aceasta mi s-a părut și ea deosebit de atrăgătoare, de catifelată și de expresivă : emana un echilibru calm, așa cum îi șade bine zeiței unui izvor, și avea totuși și acel aer de puritate și, aș zice, de ciudățenie, pe care o pictură nu-l are, dar pe care marmura îl creează în mod atît de sugestiv. Am devenit acum mai conștient de această senzație de straniu și mi-am dat seama și că m-a cuprins și în trecut, cînd m-am aflat în fața unor sculpturi de marmură. La sculptura cu pricina mai trăgea în cumpănă și ceva deosebit, cu rădăcini în preocupările mele geologice, și anume faptul că marmura era atît de frumoasă și aproape fără nici o pată. Era din varietatea aceea transparentă la margini, al cărei alb aproape că scînteiază, îndemnîndu-ne să credem că micile ei cristale sclipesc ca niște ace de gheață sau ca niște granule de zahăr tos. Această puritate a sculpturii avea în ochii mei un aer de măreție. Numai acolo unde apa se scurgea din vasul ținut în brațe de personaj, marmura avea o irizare verzuie, iar piedestalul pe care odihnea piciorul mai coborît era tot verde și puțin cam murdărit de umezeala venită din sol. Marmura statuii prietenului meu era fără cusur, poate că era de Paros, dar luase oarecum culoarea marmurii vechi, în timp ce naiada era ca nouă, ca de marmură de Carrara. Am fost de părere, iar prietenii mei mi-au confirmat-o, că statuia aceasta este mai recentă, dar, ca și în cazul celei a amfitrionului meu, sculptorul nu era cunoscut.

Îmi plăcea foarte mult să stau în grotă, lîngă statuie. Era în grotă o bancă de marmură albă, într-o retragere a clădirii, de-o parte a naiadei. De acolo, sculptura putea fi

contemplată foarte lesne. Pe marmură stăruia o penumbră blîndă, iar în penumbră părea că marmura luminează. Se mai putea privi aici scurgerea lină a apei din urcior, unduirea ei în havuz, picurarea ei pe sol și, din cînd în cînd, scînteierile ei.

Drept locuință mi se dăduse aceeași încăpere pe care o ocupasem în primele două rînduri cînd mă aflasem la castel. Fusese înzestrată cu toate înlesnirile imaginabile, de care, în cea mai mare parte, nici n-aveam nevoie, deoarece mă obișnuisem, în viața mea de călător, să-mi rînduiesc treburile în modul cel mai simplu.

Cînd am plecat de la Sternenhof, Matilda mi-a urat drum bun, la fel de călduros și de prietenos cum mă primise.

Pe drumul de întoarcere am vizitat mai mulți fermieri, care se bucurau de mare vază în ținut, am văzut ce inovații introduseseră pe proprietățile lor și ce mai aveau de gînd să întreprindă în viitor. Amfitrionul meu a luat cu el niște butași de viță de vie, niscai semințe și o serie de desene ale unor instalații și dispozitive noi.

Înainte de a pleca îndărăt spre ai mei m-am mai dus încă o dată la Mlaștina Roșie, ca să văd cît a înaintat confecționarea obiectelor din marmura mea. Cîteva dintre cele mici erau gata. Havuzul și obiectele mai mari urmau să fie terminate la anul. Am încuviințat acest plan de lucru, pentru că preferam ca treaba să fie făcută ca lumea, decît să se încheie curînd. Am împachetat obiectele terminate, ca să le iau cu mine acasă.

La reîntoarcerea mea în casa cu trandafiri am găsit o scrisoare de la Roland, care îmi aducea la cunoștință roadele cercetărilor sale în legătură cu completările lambriurilor de pe stîlpii tatălui meu. Spunea că nu mai era nici o speranță să se mai descopere părțile lipsă. Că în tot acel ținut muntos nu se afla nimic asemănător cu lambriurile descrise, că în general n-au existat niciodată nici un fel de lambriuri în locurile pe care le cutreiera de ani de zile, sau, dacă au existat, erau foarte ascunse, astfel că găsirea lor trebuia lăsată pe seama întîmplării, după cum tot din întîmplare fusese descoperit și ceea ce îi adusesem eu tatei. Că lambriurile despre care este vorba aici au fost aproape

sigur distruse. Şi că dimensiunile pieselor aflate în posesia tatălui meu, aşa cum i le comunicasem eu, se potrivesc întocmai într-o încăpere a casei de piatră din Lautertal, bănuită din capul locului a fi obîrşia acelor obiecte, încăperea pomenită fiind acum pustie. Mai spunea că sînt acolo doi stîlpi, pe care trebuie să fi fost aplicate lambriurile încă existente ; că panourile intermediare au fost distruse, la fel ca altele, aflate pe vermuri în acel mic castel de piatră, altminteri ar fi trebuit să li se dea de urmă, fie în clădire, fie prin împrejurimi, ceea ce n-a fost cazul ; sau au fost duse într-un loc foarte ascuns, căci altminteri cercetările desfăşurate de vreo doi ani încoace şi cărora le mersese vestea i-ar fi determinat cu siguranţă pe localnici să scoată în vînzare obiectele, în schimbul unei sume frumuşele. În concluzie, Roland spunea că trebuie să ne obişnuim cu gîndul că nu se mai poate găsi nimic, şi că dacă s-ar mai găsi totuşi ceva, ar fi un noroc nesperat. Amfitrionul meu şi cu mine ne-am mărturisit unul altuia că ne cam aşteptam la acest rezultat.

Către sfîrşitul toamnei am plecat înapoi spre casă. Îmi alesesem pentru sosire o dimineaţă de duminică foarte senină, deoarece ştiam că, în această zi, tata va fi acasă, astfel că-mi voi putea petrece după-amiaza în sînul întregii familii. Nu venisem, ca de obicei, pe un vas, ci pornisem pe jos, pe la răsăritul soarelui, parcursesem astfel tot muntele, şi-mi continuasem apoi drumul către miază-noapte cu o trăsură, pînă în oraşul nostru. Pe tata l-am găsit foarte bine dispus ; părea întinerit cu cîţiva ani. Ochii îi străluceau, ca şi cum ar fi fost copleşit de o foarte mare bucurie. Ceilalţi arătau şi ei foarte voioşi şi mulţumiţi.

După masa de prînz, tata m-a condus în pavilionul de sticlă şi mi-a arătat lambriurile gata aplicate pe stîlpi. Era o privelişte vrednică de admiraţie. N-aş fi crezut niciodată că sculptura aceea în lemn se va înfăţişa atît de bine : fusese în întregime curăţită şi dată discret cu baiţ.

— Uite — a spus tata, — ce frumos a ieşit totul. Lambriurile se potrivesc pe stîlpi, de parcă ar fi fost făcute anume pentru ei. De fapt, chiar aşa şi este : deşi lambriurile n-au fost făcute pentru stîlpi, stîlpii au fost făcuţi pentru lambriuri. Cu mult mai important este însă faptul

că sculptura în lemn se potrivește cu întregul pavilion, de parcă i-ar fi fost menită de la bun început, și asta mă bucură cel mai mult. De aceea nici faptul că celelalte panouri ale lambriurilor n-au putut fi găsite nu mă mîhnește în aceeași măsură ca pe tine. Dacă părțile lipsă ar fi ieșit la iveală, aș fi fost nevoit să reclădesc întregul pavilion, deoarece cu greu s-ar fi potrivit aici, iar judecînd după structura lor, n-ar fi putut fi ciuntite sau mărite. Prin urmare, hai să ne bucurăm de ceea ce există, iar dacă, printr-o minune, apar și părțile lipsă, avem să ne gîndim ce este de făcut. După cum vezi, ne-am dat multă osteneală să umplem golurile și să punem totul într-o corelație firească.

Așa și era. Deasupra lambriurilor fuseseră montate, pe stîlpi, niște oglinzi, ale căror rame continuau decorațiile lambriurilor și făceau tranziție spre decorațiile cercevelelor și ale șprosurilor ferestrelor. Sub ferestre fuseseră montate cornișe și lambriuri, în așa fel încît să alcătuiască o suprafață mai liniștită între sculpturile în lemn. Mi-am exprimat admirația că i se dăduse ansamblului o asemenea înfățișare.

— Ne-a fost însă de ajutor un meșter foarte iscusit, — a răspuns tata, — și am putut astfel să mai modificăm cîte ceva, după sfatul lui, altminteri lucrarea n-ar fi ajuns să arate așa cum arată. Stai jos lîngă noi, ca să-ți povestesc cum a fost.

Stătea împreună cu mama pe o bancă împletită din fire subțiri de trestie, iar soră-mea și cu mine am luat loc în fața lor, pe scaune.

— Amfitrionul tău, — a început tata, — a dat de noi și, atunci cînd ai lipsit două săptămîni, ne-a trimis încoace schițele sale de construcție și desenele unui mare număr de alte obiecte, ca să le văd. Mi-a făcut și propunerea să pun pe cineva să-mi copieze, spre folosința mea, cele care-mi plac în mod deosebit, numai să-i trimit mai înainte toate planșele și să i le însemn pe cele a căror reproducere o doresc, iar el va avea grijă să mi le întoarcă mai tîrziu, cu un prilej oarecare, în acest scop. Am refuzat, dar am pus să se întocmească în grabă niște schițe după unele ornamente, în măsura în care mi-am dat seama că-mi vor putea sluji

la lucrările mele viitoare. Dar cel mai mare folos l-am tras noi, adică lucrătorul meu și cu mine, de pe urma studierii întregii colecții de desene. Am făcut astfel cunoștință cu lucruri noi, am văzut că există și ceva mai frumos decît ceea ce avem noi, astfel că am întocmit planul de modificare a pavilionului și am dus la bun sfîrșit executarea lui mult mai bine decît fără acest ajutor. Desenele de clădiri, de mobilier și de alte obiecte, pe care mi le-a trimis amfitrionul tău, sînt atît de frumoase, încît cred că nu există multe de o seamă cu ele. Am văzut, ce-i drept, cu ani în urmă, cu prilejul călătoriilor și drumețiilor mele, clădiri nespus de frumoase și pe alocuri chiar mai frumoase decît acestea, dar desene arhitecturale n-am văzut niciodată atît de clare și de precise. Am resimțit o mare bucurie privind aceste lucrări, și pot să afirm că cine se află în posesia unei asemenea colecții de obiecte superbe, atît de numeroase și totodată atît de variate, nu mai poate să decadă niciodată, cînd dă îndrumări, pînă la ceea ce este nesemnificativ, fără valoare, lipsit de conținut ; ba chiar dimpotrivă, printr-o justă folosire, și dacă spiritul său știe să recepteze lucrurile, trebuie să dea la iveală numai ceea ce este elevat și pur. Este o rară favoare a soartei ca un om să aibă răgazul, mijloacele și colaboratorii, cu care să poată realiza asemenea opere. Printre cele mai frumoase clipe ale vieții mele s-au numărat cele în care mi-a fost îngăduit să răsfoiesc aceste colecții și să mă adîncesc în contemplarea lucrurilor care mă atrăgeau în mod deosebit. Poate că soarta îmi va acorda totuși, odată și odată, favoarea de a mă putea folosi de oferta acestui bărbat, ca să înfăptuiesc din cînd în cînd cîte ceva ce ar însemna o mare bucurie a zilelor mele cele de pe urmă. Așadar, îți place ceea ce am pus să se adauge la lambriurile noastre ?

— Foarte mult, tată, — am răspuns eu, — dar acum am altceva de vorbit ; nu pot să-mi revin din uimirea că amfitrionul meu și-a trimis încoace desenele, la care ține atîta, cu siguranță că nu mai puțin decît la cărțile sale, pe care nu le lasă să-i iasă din casă. Această întîmplare mă umple de o bucurie atît de mare, încît nu găsesc cuvinte s-o exprim nici măcar pe jumătate. Tată, simțămintele mele au luat, în vremea din urmă, un asemenea avînt, că

nici eu însumi nu-mi dau seama ce se petrece ; trebuie să stau de vorbă cu dumneata despre toate astea, am multe de discutat cu dumneata. Iar amfitrionului meu trebuie să-i mulțumesc fierbinte, de îndată ce-l văd ; trimițîndu-ți desenele mi-a făcut cea mai mare favoare pe care ar fi fost în stare să-mi facă.

— Atunci te rog să vii cu mine ca să mai vezi ceva, — a răspuns tata.

M-a condus în cabinetul său de antichități. Mama și soră-mea au venit și ele.

Lîngă un stîlp, împodobit cu o oglindă lunguiață cu ramă de modă veche, se afla masa cu instrumente muzicale, pe care o văzusem, în casa cu trandafiri, prima dată în timpul restaurării ei, iar la începutul acestei veri, complet terminată.

De uimire n-am fost în stare să scot nici un cuvînt.

Tata, care mi-a înțeles simțămintele, a spus :

— Masa este proprietatea mea. Mi-a fost trimisă vara aceasta, cu rugămintea de a o pune printre celelalte obiecte ale mele și cu mențiunea că trimițătorul s-ar bucura nespus dacă i-ar face o plăcere unui om care ține la aceleași lucruri ca și el.

— Atunci trebuie să plec de îndată la prietenul meu, — am exclamat eu.

— Eu i-am transmis mulțumirile mele, — a spus tata, — dar dacă tu vrei să te duci acolo și să i le exprimi personal, m-aș bucura cu atît mai mult.

Soră-mea a sărit într-un picior, ba chiar aproape că a țopăit prin cameră, și a strigat :

— Mi-am închipuit că așa are să facă, mi-am închipuit ! Ce bucurie, ce bucurie ! Pleci curînd ?

— Mîine în zori, — am răspuns eu. — De azi încă trebuie să comandăm caii.

— Anotimpul este înaintat, și de abia ai venit, fiule, — a spus mama, — dar nu te opresc. Masa asta și, mai mult încă, firea bărbatului care a trimis-o, l-au umplut de fericire pe tatăl tău. Cei de acolo trebuie să fie oameni minunați.

— Nu există alții ca ei pe lume ! — am exclamat eu.

Fără întîrziere l-am trimis pe argat la poștă, ca să-mi comande doi cai pentru dimineața următoare, la ora patru. După aceea am mai vorbit cu toții despre masă. Tata ne-a arătat pe larg însușirile ei, ne-a dat unele explicații, și apoi m-a lămurit, printr-o lungă argumentare, de ce trebuie să rămînă tocmai în locul acela. Fără să mai aduc vorba despre tablourile tatei, pe care aș fi fost foarte bucuros să le revăd și despre care avusesem de gînd să discut cu el, și fără să mai intru în amănunte cu privire la felul cum îmi petrecusem vara în acest an, am lăsat să treacă restul zilei și am așteptat cu nerăbdare dimineața. Am răspuns numai la unele întrebări ocazionale ale tatei și am ascultat cînd mi-a vorbit din nou despre ceea ce fusese pentru el un adevărat eveniment în vara aceasta. Înainte de culcare ne-am dat noapte-bună și apoi m-am dus în camera mea.

La ora trei dimineața aveam gata un geamantanaș de piele și cu o jumătate de oră mai tîrziu eram și eu gata, în haine de călătorie. În sufragerie, unde mi se pregătise un mic-dejun, mă așteptau mama și soră-mea. Tata, mi-au spus ele, mai dormea. Am luat micul-dejun, caii se aflau în fața porții, mama și-a luat rămas-bun de la mine, soră-mea m-a însoțit pînă la trăsură și m-a sărutat cu nespusă căldură, m-am urcat, și trăsura a pornit prin beznă.

Nu călătorisem încă niciodată cu propriii mei cai de poștă, deoarece socoteam că o asemenea cheltuială era risipă. Acum mi-am permis ; călătoria mi se părea încă prea înceată, iar la fiecare haltă de poștă, unde am primit cai noi și o trăsură nouă, așteptarea mi s-a părut o veșnicie.

Nu-l întrebasem pe tata de scrisoarea care venise odată cu desenele sau cu masa, și nici nu mă informasem cum sosiseră aceste lucruri la noi. Nici tata nu pomenise nimic. Am hotărît să rămîn credincios atitudinii mele și să nu pun nici o întrebare despre toate acestea.

După o călătorie de o zi și o noapte, întreruptă doar de mesele necesare, am ajuns la casa cu trandafiri către amiaza zilei a doua. Am oprit în fața grilajului, am luat geamantanul din trăsură și l-am dat unui argat, care nu s-a mirat cîtuși de puțin, deoarece se obișnuise pesemne cu plecările și sosirile mele, am trimis trăsura și caii înapoi

la ultima haltă de poştă, de care aparţineau, am intrat în casă şi am întrebat de prietenul meu.

Mi s-a spus că e în camera sa de lucru.

Am cerut să fiu anunţat şi am fost poftit să urc.

Cînd am intrat, m-a întîmpinat zîmbind. I-am spus că ştie, pesemne, de ce am venit.

— Cred că pot să-mi închipui, — a răspuns el.

— Atunci n-are să vă mire, — am spus eu, — că, după o călătorie cu sufletul la gură, v-am mai călcat o dată pragul în acest an, pentru care mi-am mai luat o dată rămas-bun. I-aţi făcut tatălui meu o îndoită bucurie, mie nu mi-aţi suflat o vorbă, nici tatăl meu nu mi-a scris nimic, probabil pentru ca să facă să crească impresia pe care mi-o va produce darul, cînd îl voi vedea cu ochii mei. Aş fi fost prea nedrept dacă n-aş fi venit şi dacă nu v-aş fi mulţumit pentru marea bucurie care mi-a copleşit inima. Nu ştiu prin ce am meritat să faceţi ceea ce aţi făcut; nu ştiu ce legătură există între dumneavoastră şi tatăl meu, ca să-i faceţi un dar atît de preţios, şi ca să vă gîndiţi cu atîta dragoste la el, trimiţîndu-i desenele. Vă mulţumesc de o mie de ori din tot sufletul. Pentru toate dovezile de prietenie de care am avut parte în casa dumneavoastră v-am mulţumit în adîncul inimii şi v-am mai mulţumit şi prin viu grai. Acest dar este însă cel mai drag dintre toate cîte le-am primit de la dumneavoastră, şi vă prezint pentru el cea mai fierbinte mulţumire, care şi-ar găsi cea mai bună expresie dacă mi-ar fi dat şi mie să pot face ceva pentru dumneavoastră.

— S-ar putea ca şi asta să se întîmple odată şi odată, — a răspuns el, — dar cel mai bun lucru pe care îl poate face omul pentru un altul rămîne totuşi ceea ce este bun pentru el însuşi. Nimic nu-mi face mai mare plăcere decît faptul că nu m-am înşelat, şi că pe tatăl dumitale l-au bucurat obiectele trimise, şi că bucuria tatălui dumitale a fost şi bucuria dumitale. De altminteri, totul este cît se poate de simplu şi de firesc. Dumneata mi-ai vorbit despre antichităţile pe care le posedă tatăl dumitale şi care îi fac plăcere. Mi-ai vorbit despre tablourile sale, i-ai dus sculpturi în lemn, pentru care a pus anume să se reclădească un mic pavilion al casei sale, ţi-ai dat multă oste-

neală ca să găsești completările la acele sculpturi, mi-ai cerut chiar și mie sfatul în privința aceasta, și nu ți-a fost prea plăcută temerea că, în ciuda tuturor strădaniilor, n-ai să găsești ceea ce cauți. Atunci m-am gîndit că aș putea eventual să-i fac tatălui dumitale o plăcere cu unul dintre obiectele mele, m-am sfătuit cu Eustațiu și i-am trimis masa. Trimiterea desenelor a fost și ea întru totul logică. Anul trecut dumneata ai întocmit cu multă trudă, aici și la Sternenhof, reproduceri după unele mobile, pentru ca tatăl dumitale să-și poată face o idee generală despre ceea ce se află aici. Era firesc așadar să i se trimită desene, care conțin un material cu mult mai bogat, cu mult mai cuprinzător și cu mult mai nobil, cu toate că ele nu reprezintă decît colecția unui singur om și că sînt cu mult mai prejos decît splendorile artistice care mai există ici și colo. Avem aici o mulțime de mobile vechi, ne mai putem lipsi de unele din ele, am și dăruit cîteva, și dăruim cu dragă inimă un asemenea obiect unui om, căruia acel obiect îi face plăcere și care se pricepe să-l îngrijească și să-l prețuiască.

— M-aș simți adînc îndurerat, — am spus eu, — dacă aș avea măcar cea mai vagă bănuială că, prin comportarea mea, am urmărit un asemenea rezultat.

— Nu mi-am închipuit niciodată asta, tinere prieten, — a răspuns el, — altminteri nici n-aș fi trimis ceea ce am trimis. Dar e aproape douăsprezece. Vino cu mine în sufragerie. Ce-i drept, habar n-aveam de sosirea dumitale, dar se va găsi cîte ceva, ca să nu rabzi de foame, și ca nici noi să nu fim păgubiți.

Cu aceste cuvinte ne-am dus în sufragerie.

După masă, Gustav m-a însoțit pînă la locuința mea, care fusese ținută tot timpul în stare de curățenie și unde acum un foc slab răspîndea o căldură plăcută. Aveam oarecare nevoie de odihnă, iar căldura temperată mi-a desmorțit mădularele.

În cursul după-amiezii, amfitrionul meu mi-a spus:

— N-am avut niciodată o toamnă tîrzie atît de frumoasă ca anul acesta. Catastifele mele meteorologice nu consemnează una asemănătoare de cînd locuiesc aici, și

toate indiciile ne îndreptățesc să credem că această vreme va mai ține cîteva zile. Dar asemenea zile senine de toamnă tîrzie nu sînt nicăieri mai frumoase decît pe podișurile noastre de miazănoapte. În timp ce, nu arareori, deasupra șesului se așterne ceața dimineții, ba chiar și fluviul își tîrăște după el în fiecare dimineață fișia de ceață, peste crestetele Țării-de-Sus se întinde un cer fără nori și se înalță un soare limpede, care stăruie toată ziua. De aceea și este relativ cald pe podișuri în acest anotimp, și pe cînd în ținuturile joase, cețurile aspre au și scuturat frunzele pomilor fructiferi, în cele de sus, cîte un mesteacăniș, sau cîte un făget, se mai fălește cu podoaba sa aurie și roșie. Apoi, după-amiază priveliștea întregului ținut de cîmpie este și ea, de obicei, mai clară decît în orice altă epocă a verii. De aceea am hotărît să mai facem anul acesta o călătorie în Țara-de-Sus, așa cum am făcut uneori în trecut. Distanțele nu sînt prea mari acolo, și dacă se ivesc semne că vremea este pe cale să se schimbe, putem oricînd să pornim înapoi și să ajungem din nou fără necazuri la Asperhof. Mîine sosesc Matilda și Natalia; pleacă și ele cu noi. Ne însoțește și Eustațiu. N-ai vrea să faci călătoria cu noi și să te bucuri, laolaltă cu noi, de această agreabilă toamnă tîrzie? Dacă vine apoi zăpadă sau ploaie, poți foarte bine să pleci spre casă cu poștalionul, iar vremea n-are să-ți dea prea mult de furcă.

— Vremea nu poate să-mi dea niciodată prea mult de furcă, — am replicat eu, — deoarece sînt călit împotriva vitregiilor ei. Pe de altă parte, ținînd seama de simțămintele pe care le nutresc față de dumneavoastră, nu mi se poate oferi o plăcere mai mare decît aceea de a călători cîtva timp în tovărășia dumneavoastră; dar acasă, ai mei n-au habar de acest plan și mă așteaptă pesemne foarte curînd.

— Păi ai putea să le dai de veste printr-o scrisoare, — a spus el.

— Da, aș putea, — am răspuns eu. — Cu toate că, îndată ce am sosit, după o absență de multe luni, am pornit din nou, și cu toate că mă așteaptă acum în zilele imediat următoare, vor recunoaște că o ședere mai îndelungată în tovărășia unui om, la care am plecat cu o treabă ca cea

ivită între noi, își are temeiul numai în firea lucrurilor. Mi-ar lua-o mult mai mult în nume de rău dacă, în împrejurările date, m-aș întoarce acasă, decît dacă mai rămîn cîtva timp în preajma dumneavoastră.

— Ți-am pus o întrebare și ți-am făcut o propunere, — a răspuns amfitrionul meu. — Fă cum crezi că e mai bine. Soluția aleasă de dumneata va fi desigur cea justă.

— Scriu numaidecît scrisoarea.

— Bine, iar eu o trimit neîntîrziat la poștă.

M-am dus în camera mea și i-am scris tatei o scrisoare. Soluția aleasă de mine era desigur cea justă. Tata, mama și soră-mea nu mi-ar fi iertat niciodată nesocotința de a nu mă fi alăturat bucuros, în vederea unei scurte călătorii, unui om care se purtase cu familia mea așa cum se purtase.

După ce am terminat scrisoarea, am coborît cu ea, iar argatul folosit de obicei ca mesager, o și aștepta, ca s-o ducă, împreună cu alte mesaje, în locul din care urma să ajungă la poștă.

A doua zi, încă în cursul dimineții, au sosit Matilda și Natalia. Părea că tuturor le-a făcut plăcere cînd au aflat motivul pentru care, după ce mi-am luat rămas-bun, m-am întors în casa cu trandafiri. M-au privit cu mai multă prietenie. Chiar și Natalia, care mă ocolise în fel și chip, era alta. În cîteva rînduri, cînd eram cu spatele la ea, i-am simțit parcă atîntită asupra mea privirea, pe care însă, de îndată ce m-am uitat la ea, și-a îndreptat-o în altă parte. Gustav se atașase de mine cu tot sufletul și nu-și ascundea defel acest simțămînt. Știam că mă bucurasem din totdeauna de afecțiunea sa, iar eu i-am răspuns din adîncul inimii cu aceeași afecțiune.

După-amiază au fost făcute pregătirile de călătorie, iar în dimineața următoare, încă înainte de răsăritul soarelui, am pornit cu toții la drum. În trăsura Matildei mai călătoreau Natalia și o slujnică, iar în trăsura amfitrionului meu Eustațiu, Gustav și eu. Roland, cu care aveam întîlnire undeva în cuprinsul ținutului, urma să călătorească o bucată de drum cu noi, și fusese luată hotărîrea ca Gustav să treacă atunci în trăsura maică-si. Conformația neobișnuită a Țării-de-Sus a determinat un plan neobișnuit

al călătoriei. Anume, fusese luată hotărîrea să urcăm pe jos unii munți mai abrupți și mai înalți și tot așa să-i coborîm, ceea ce urma să adune din cînd în cînd întregul grup, iar din cînd în cînd să-l separe. În felul acesta, unele lucruri le puteam vedea în comun, iar altele individual, comunicîndu-ne însă fără întîrziere impresiile.

Încă înainte ca soarele să fi ajuns la meridian, noi ne și aflam pe clina care desparte șesul de podiș și ne îndreptam acum înspre ținta propriu-zisă a călătoriei noastre.

Amfitrionul meu avusese dreptate. În lumina blîndă a soarelui de după-amiază, care aici era aproape mai cald decît pe șesurile și în văile Țării-de-Jos, ne-am apropiat de o priveliște încîntătoare. Chiar și unele împrejurări secundare au contribuit ca să ne agrementeze călătoria. Drumurile nisipoase ale Țării-de-Sus, care erau și foarte bine construite, s-au dovedit foarte uscate, fără să fie prăfoase, ceea ce nu se putea spune despre drumurile de la șes, care erau fie îmbibate de ceturile matinale zilnice, fie din capul locului umede, reci și murdare pe distanțe lungi, din pricina solului lor impermeabil. Așa încît am înaintat comod, iar în jurul nostru totul era limpede, străveziu și calm. Pălăria galbenă de paie a Nataliei se ivea în fața noastră sau dispărea, după cum trăsura ei urca o mică pantă sau o cobora. Soarele, pe cerul fără nori, urcase mult către miazăzi, de parcă ar fi vrut să-și ia rămas-bun pentru acest an. Ultima rămășiță de vlagă a razelor sale mai lucea pe cîte o stîncă și pe culorile pestrițe ale mărăcinișului de lîngă ea. Pe cîmp, recolta era strînsă ; ogoarele, din nou arate, se întindeau golașe de-a lungul colinelor și povîrnișurilor ; numai fîșiile verzi ale semănăturilor de iarnă mai luminau printre ele. Animalele domestice, scăpate din chingile verii, care le țintuise pe mici petice de pășune, hoinăreau pe pajiști, ca să se bucure de iarba de toamnă, sau chiar pe țarini. Crîngurile, care încununau numeroasele coline, mai sclipeau în această epocă tîrzie a anului, etalînd în podoaba încă nelepădată a frunzișului, fie o culoare galbenă-aurie, fie una roșietică, sau formau dungi pestrițe, intercalate în verdele închis al pinilor, care se cățăra pe culmi. Iar deasupra întregului peisaj stăruia un vag abur

albastru, care îl estompa și îi dădea farmec. Mai cu seamă înspre zănoage sau înspre căldările văilor, albastrul era gingaș și frumos. Din acest abur se desprindeau ici și colo, în depărtare, cîteva turle de biserici, sau sclipeau niște puncte albe, răzlețe, care erau case. Țara-de-Jos, eliberată de cețurile dimineții, era acum vizibilă în întregime, laolaltă cu munții înalți, pe care îi mărginea spre miazăzi, și tivea, cît cuprindeai cu ochii, ca o fantasmă îndepărtată, vaporoasă și tăcută, zona deluroasă prin care călătoream noi. Nu se vedea acolo aproape nici o urmă de activitate omenească, nici haturile holdelor, necum vreo locuință ; numai panglica scînteietoare a fluviului spinteca pe alocuri albastrul. Nu găsesc cuvinte să spun cît mi-au plăcut toate acestea ; mi-au plăcut cu mult mai mult decît atunci cînd le-am privit pentru întîia oară, împreună cu amfitrionul meu. Mi-am cufundat întregul suflet în dulcea mireasmă autumnală tîrzie, care învăluia totul, l-am coborît în rîpele adînci, pe lîngă care treceam din cînd în cînd, și l-am dăruit, cu o profundă împăcare lăuntrică, tăcerii și liniștii din jurul nostru.

La un moment dat, în timp ce urcam cu toții un munte înalt, pe un drum care, într-o parte, trecea de-a lungul unor stînci, hățișuri și pajiști, iar în cealaltă parte lăsa liberă privirea spre vreo prăpastie și, dincolo de ea, spre munți, pășuni, ogoare și brîie de pădure din depărtare, și în timp ce trăsurile o luaseră înainte și întregul grup le urma agale, oprindu-se adesea și stînd de vorbă, m-am pomenit alături de Natalia, care, după ce am tăcut amîndoi cîteva minute, m-a întrebat dacă mă mai ocup cu limba spaniolă.

I-am răspuns că abia am început s-o învăț, dar că de atunci am progresat și că pînă la urmă m-am încumetat să-l citesc pe Calderón.

Mi-a spus că maică-sa o îndemnase să învețe limba spaniolă. Și că-i place, că n-are să se lase de acest studiu, în măsura în care puterile o vor ajuta, și că găsește în scrierile spaniole, mai cu seamă în baladele populare, precum și pe potecile bătute de catîrgii și în rîpele și munții de acolo, o asemănare cu ținutul în care călătorim. Că de aceea îi place limba spaniolă, pentru că-i place atît de

mult ținutul acesta. Și că dacă ar fi după ea, aici i-ar plăcea să locuiască, în munții aceștia, mai mult ca oriunde.

— Și mie îmi place ținutul, — am răspuns eu. — Îmi place mai mult decît mi-aș fi închipuit vreodată. Cînd am poposit pentru întîia oară pe aici, nu m-a încîntat defel, ba chiar, cu relieful lui extrem de accidentat și totuși cu marea semănare a tuturor terenurilor lui, mai curînd m-a respins decît să mă atragă. Mai tîrziu, cînd i-am colindat odată, cu amfitrionul nostru, o parte mai mare, era altfel ; m-am simțit înclinat spre această imensitate și limitare, spre această îngustime și măreție, spre această simplitate și varietate. M-am simțit mișcat, cu toate că eram obișnuit cu imagini cu totul diferite, pe care le iubeam, anume cu cele ale munților înalți. Astăzi, însă, îmi place tot ce ne înconjoară, și îmi place în așa măsură, încît aproape că nu sînt în stare să-mi pun în cuvinte acest simțămînt.

— Vezi, așa se întîmplă întotdeauna, — a răspuns ea. — Cînd m-am aflat întîia dată aici, cu tatăl meu, mai eram încă, bineînțeles, în anii copilăriei. Necontenitul suiș și coborîș mi s-a părut atunci atît de nesuferit, încît am dorit fierbinte să mă întorc cît mai repede în orașul nostru și pe cîmpiile lui. După mult timp am călătorit cu maică-mea pe aceste meleaguri, iar mai tîrziu, în repetate rînduri, în aceeași societate ca astăzi în afară de dumneata, și de fiecare dată am îndrăgit tot mai mult ținutul și priveliștele lui, ba chiar și pe locuitorii lui. Apoi și faptul că poți îmbina mersul în trăsură cu umblatul pe jos este interesant și agreabil. Dacă, așa cum procedăm acum, lăsăm trăsurile și urcăm sau coborîm un munte înalt, facem cunoștință cu ținutul mai bine decît dacă rămînem tot timpul în trăsură. Se apropie mai mult de noi. Tufișurile de lîngă drum, zidurile de piatră, cu care cei de aici obișnuiesc să-și împrejmuiască ogoarele, o dumbravă de mesteceni, cu plantele mărunte care cresc printre trunchiuri, pajiștile, care se prelungesc în jos pe vreun ponor, și vîrfurile copacilor, care se înalță din ponor, toate acestea le ai nemijlocit în fața ochilor. La șes treci în goană pe lîngă ele. Uite, tocmai aici e un ponor.

Ne-am oprit pentru o clipă și ne-am uitat în prăpastie. Nici unul din noi n-a scos o vorbă. Într-un tîrziu am întrebat-o de unde știe că învăț limba spaniolă.

— Ne-a spus amfitrionul nostru, — a răspuns ea, — și ne-a mai spus că-l citești pe Calderón.

După aceste cuvinte ne-am continuat drumul. Ceilalți, care ne-o luaseră înainte, s-au oprit să stea de vorbă, așa că i-am ajuns. Conversația a devenit generală și a avut ca subiecte în principal lucrurile care se vedeau fie în imediata apropiere, fie la mare depărtare.

Întrucît după apusul soarelui s-a făcut numaidecît foarte răcoare, iar călătoria noastră nu avea drept țel să străbatem distanțe mari, ci să gustăm ceea ce ne oferea anotimpul și drumul, ne-am oprit de îndată ce soarele a coborît în spatele liziere lor pădurilor și ne-am îndreptat spre han. Programul fusese astfel întocmit, încît la ora aceasta am ajuns într-o localitate mai mare. Pînă la han mai aveam de mers. Cît de repede se schimbase priveliștea ! Soarele, care înviorase și colorase peisajul, dispăruse, totul devenise monocrom, se simțea răcoarea aerului, în fundul pajiștilor s-au ivit foarte curînd scame de ceață, muntele înalt, în depărtare, se profila precis în văzduhul străveziu, în timp ce Țara-de-Jos se estompa, prefăcîndu-se într-un fel de văl. Cerul dinspre apus, deasupra pădurilor întunecate, era galben deschis, cîte o coloană de fum se înălța ici-colo dintr-o casă, curînd a sclipit pe alocuri și cîte o stea, iar secera subțiratică a lunii a devenit vizibilă deasupra zimților pădurii dinspre apus, apoi s-a ascuns în pădure.

Am intrat cu toții într-o cameră, care fusese încălzită anume pentru noi, am luat acolo cina, am mai stat cîtăva vreme de vorbă și apoi ne-am îndreptat spre camerele noastre de dormit.

A doua zi, deasupra pajiștilor și ogoarelor stăruia o brumă argintie. Fișiile de ceață din împrejurmi dispăruseră, totul scînteia, numai Țara-de-Jos era o singură negură, unduitoare, în spatele căreia se conturau limpede munții înalți, cu petele lor de zăpadă, proaspete și însorite.

La scurt timp după răsăritul soarelui am plecat mai departe, și de îndată s-au făcut simțite razele lui blînde. Ne-am lăsat pătrunși de ele, bruma s-a topit, și foarte curînd ținutul ni s-a înfățișat din nou ca în ajun.

Am vizitat o biserică, în care amfitrionul meu pusese să se repare niște sculpturi vechi în lemn. Dar tocmai

acum nu prea era mare lucru de văzut. O parte dintre obiecte fuseseră mutate în casa cu trandafiri, altele erau demontate şi pregătite pentru a fi ambalate. Biserica era mică şi foarte veche. Fusese clădită în epoca primelor începuturi ale artei gotice. Reproducerea ei se afla printre desenele architecturale ale lui Eustaţiu. După ce am văzut totul, am pornit mai departe.

După-amiază ni s-a alăturat Roland. Ne aşteptase la un han, unde caii noştri au primit nutreţ.

În cele cîteva minute cît am stat în clădirea hanului, precum şi mai tîrziu, cu alt prilej, cînd am mers pe jos o bucată de drum, am băgat de seamă din nou că din cînd în cînd Roland îşi aţintea privirile asupra Nataliei.

Avea nişte desene într-o mapă şi-şi însemnase în album o serie de observaţii şi de propuneri. Ne-a împărtăşit o parte din ele, în măsura în care i-a îngăduit călătoria, şi a făgăduit ca seara, cînd vom fi ajuns la han, să ne expună şi altele.

A doua zi, după-amiază, am ajuns la Kerberg şi ne-am dus să vedem biserica şi minunatul ei retablu principal, sculptat în lemn. Mi-a plăcut acum mai mult decît atunci cînd l-am văzut întîia dată în tovărăşia amfitrionului meu şi a lui Eustaţiu. N-am înţeles cum am putut să rămîn atunci atît de indiferent în faţa acestei opere extraordinare, căci acum mi s-a părut extraordinară, în ciuda cusururilor ei, care, aşa cum am constatat între timp, se pot găsi în orice operă creată de arta germană veche. Am rămas cu toţii mult timp în biserică, iar eu aş mai fi rămas bucuros şi mai mult încă. Văzînd echilibrul, gravitatea, solemnitatea şi naivitatea acestei opere, inima mi-a fost copleşită de evlavie, ba chiar am simţit şi un fior, iar simplitatea concepţiei retablului, în ciuda belşugului lui de detalii, mi-a liniştit ochiul şi sufletul. A avut loc o conversaţie despre frumoasa operă de artă, şi din cele spuse mi-am dat acum foarte bine seama că data trecută, tot în faţa ei, cei doi bărbaţi avuseseră în vedere neştiinţa mea, ceea ce mi-a stîrnit în inimă un sentiment de recunoştinţă Mi-am propus să fac cîndva o reproducere fidelă a acestei sculpturi în lemn şi să i-o duc tatălui meu.

Mi-am exprimat o părere :

— Cît de minunată, cît de măreaţă, a fost odinioară înrîurirea artei, şi cît de mult pare să se fi schimbat acum situaţia !

— În artă au existat multe începuturi, — a spus amfitrionul meu. — Cînd privim operele de artă care ne-au fost transmise din epoci foarte vechi, de pe vremea imperiilor egiptene, a celui asirian, sau med, sau pers, a imperiilor şi regatelor din India, sau din Asia Mică, sau greceşti, sau romane, multe asemenea opere mai fiind scoase la lumină, din ţărînă, abia în vremea noastră, şi multe aşteptînd încă să fie descoperite, şi cine ştie dacă pînă şi America nu tăinuieşte lucruri de preţ, cînd privim, cum spuneam, aceste opere de artă, şi citim cele mai bune scrieri despre istoria artei, constatăm că, în crearea unei opere de artă, care să semene cu cea a Creatorului divin, arta fiind, cum se ştie, meşteşugul de a lua părţi mai mari sau mai mici din Creaţiune şi de a le imita, oamenii au rămas tot timpul la începuturi ; ei sînt, într-un fel, nişte ţinci care maimuţăresc. Cine oare a făcut măcar un fir de iarbă, ca cele care cresc cu milioanele pe pajişte ? Cine oare a reprodus o piatră, un nor, o apă, un munte, frumuseţea mlădioasă a animalelor, splendoarea mădularelor omeneşti, în aşa fel, încît toate acestea să nu fie nişte simple umbre ale modelelor din natură ? Şi cine oare s-a priceput, cel dintîi, să înfăţişeze nemărginirea cugetului, care sălăşuieşte şi în mărginirea lucrurilor concrete, într-o furtună, în vijelie, în rodnicia gliei, cu vînturile lor, cu convoaiele lor de nori, cu globul pămîntesc chiar, şi apoi în nemărginirea Universului ? Sau cine oare a ştiut să cuprindă măcar acest cuget ? Unele popoare au devenit mai înţelepte şi mai introspective, altele au tins spre măreţie şi amploare, altele şi-au precizat conturul cu sufletul curat şi neprihănit, iar altele au fost simple şi naive. Nici una dintre aceste însuşiri nu este arta, dar toate laolaltă sînt arta, ceea ce a fost şi ceea ce va fi. Noi sîntem asemenea copiilor şi prin faptul că, dacă au făcut din ţărînă o casă, o biserică, o colină, care aduc chiar vag cu originalele, această realizare le face mai mare plăcere decît dacă ar privi o biserică sau o colină incomparabil mai frumoase. Noi încercăm, în fiinţa noastră, un simţămînt mai profund şi mai mîngîietor atunci cînd contemplăm o privelişte, sau

niște flori, sau o făptură omenească, întruchipate prin artă, decît atunci cînd aceste obiecte se află aievea în fața noastră. Ceea ce admiră copiii este mintea unui copil, care a creat totuși atîtea lucruri prin imitație, iar ceea ce admirăm noi în artă este faptul că mintea unui om a creat, fie și defectuos, dar aproape sesizabil cu simțurile noastre, un obiect al dragostei și venerației noastre, imitîndu-l pe Cel pe care năzuim să-l cuprindem în cugetul nostru, pe care nu-l putem atrage în cercul limitat al dragostei noastre și în fața căruia fiorii adorației și smereniei, ținînd seama că este înzestrat cu maiestate, devin cu atît mai puternici, cu cît îl privim mai de aproape. De aceea, eu afirm și susțin că arta este o ramură a religiei, și de aceea și-a petrecut cele mai frumoase zile, la toate popoarele, în slujba religiei. Cît de departe poate ea să împingă creația prin imitație, nimeni n-are cum să știe. Dacă au existat începuturi frumoase, ca bunăoară în lumea elină, dacă mai tîrziu ele au înșelat speranțele, nu se poate spune, totuși, că arta a murit ; se vor ivi din nou alte începuturi, vor plăsmui cu totul alte opere, deși, la fel ca în toate, au și vor avea la bază același lucru : divinul ; și nimeni nu poate spune ce va fi peste zece mii, peste o sută de mii de ani, peste milioane de ani sau peste sute de bilioane de ani, doarece nimeni nu cunoaște intenția Creatorului cu privire la neamul omenesc pe pămînt. De aceea, nici în artă nimic nu este cu totul urît, atîta vreme cît obiectul mai este operă de artă, atîta vreme cît nu neagă divinul, ci năzuiește să-l exprime, și de aceea nimic în ea nu este frumos, fără putință de a fi întrecut, pentru că atunci obiectul ar fi însuși divinul, nu o încercare de exprimare omenească a acestuia. Din același motiv, nu toate operele din epocile cele mai frumoase sînt la fel de frumoase, și nici toate cîte provin din epocile cele mai înapoiate și mai necivilizate nu sînt la fel de urîte. Căci ce-ar mai fi arta, dacă înălțarea spre divin ar fi atît de lesnicioasă, încît, oricît de mare sau de mică ar fi treapta de înălțare, ar izbuti mulți s-o urce, fără măreție lăuntrică și fără acumularea acestei măreții pînă la nivelul maxim admisibil ? Divinul n-ar fi atunci atît de sublim, iar arta nu l-ar încînta într-atîta. De aceea și este atît de măreață arta, pentru că mai există nenumărate înălțări spre divin, lipsite de expresie artistică, precum

smerenia, credința, rugăciunea, viața neîntinată, care ne și bucură, ba chiar la care bucuria poate atinge punctul culminant, fără să devină totuși simț artistic. Arta poate fi ceva mai elevat, ba chiar, ca sublim, față-n față cu nemărginirea, devine adorație, și de aceea este cu mult mai serioasă și mai severă decît simțul artistic, dar nu are farmecul acestuia. De aceea, arta nu este cu putință decît într-o anumită limitare, în care apropierea de divin este împresurată de vraja simțurilor și-și găsește expresia tocmai în simțuri. De aceea, numai omului îi este dată arta, și îi va fi dată, atîta timp cît există el pe lume, oricît s-ar schimba modalitățile ei de exprimare. Ar fi de dorit, mai presus de orice, ca, după dispariția omenirii, un spirit superior să poată cuprinde și contempla întreaga artă a speciei umane, de la nașterea pînă la pieirea ei.

La aceste cuvinte, Matilda, a răspuns, cu un zîmbet :

— Ar fi în mare ceea ce faci tu acum în mic, și cred că pentru asta e nevoie de un timp fără sfîrșit și de un spațiu nemărginit.

— Cine știe cum stau lucrurile, — a replicat amfitrionul meu. — Cred că ar fi bune și aici, ca pretutindeni, smerenia, credința, răbdarea.

Eustațiu a deschis mapa în care ținea desenul retablului și desenele unor părți ale bisericii, ca și ale bisericii întregi și ale unor obiecte de artă aflate în biserică.

S-a comparat desenul cu retablul, s-a criticat cîte ceva, s-a lăudat cîte ceva, și s-au propus unele îmbunătățiri ale desenului.

Am contemplat și biserica, și părți ale ei, am privit niște monumente funerare, și printre ele și piatra mare, roșie, pe care era înfățișat bărbatul cu frunte înaltă și frumoasă, ctitorul bisericii și al retablului.

Am rămas în ziua aceea cu toții la Kerberg. Am urcat muntele pe care se afla vechiul castel, și am vizitat castelul, precum și grădina, aproape pustiită de toamă. Am colindat locurile călcate de oamenii bogați și puternici, care au locuit cîndva aici, ca și de ctitorul bisericii din vale.

— Tot ce au făcut acești oameni, — a spus amfitrionul meu, — este cuprins pesemne în hîrțoagele și pergamentele care zac în castelele și în casele din ținut și poate

și în unele orașe de departe. Unii cunosc o parte din aceste fapte, cei mai mulți le ignoră cu totul, iar cei care calcă pe urmele înaintașilor lor habar n-au, adesea, cine au fost acei înaintași. N-ar fi defel necuviincios dacă, prin deschiderea arhivelor de scrisori, în toate țările, s-ar întocmi și istoriile separate ale unor familii și ținuturi, pe care deseori le simțim mai aproape de inimă și mai concrete decît istoriile marilor imperii. Ce-i drept, se lucrează în acest sens, dar poate că nu îndeajuns și nu așa cum ar trebui.

Din Kerberg ne-am îndreptat, a doua zi, înspre zonele situate la o altitudine mai mare, care erau mai bogat împădurite decît cele parcurse pînă acum și dinspre care, prin aburul dimineții, ne priveau, cu verdele închis al coniferelor și cu ruginiul fagilor, obcinele late și întinse.

Amfitrionul meu avusese dreptate. Fiecare zi a fost mai frumoasă decît precedenta. Nici pic de ceață nu era pe pămîntul pe care călătoream, nici cel mai mic nor pe cerul boltit deasupra capetelor noastre. Soarele ne-a însoțit prietenos în fiecare zi, iar atunci cînd își lua rămas-bun, părea a făgădui că a doua zi va fi la fel de prietenos.

Roland a rămas trei zile împreună cu noi, apoi a plecat, după ce a mai pus niște desene și alte hîrtii în bagajul din trăsura amfitrionului meu. Avea de gînd să mai rămînă pe acele meleaguri pînă la venirea vremii rele și după aceea să se reîntoarcă în casa cu trandafiri.

Totul în această călătorie a fost deosebit de atrăgător și de plăcut, conversațiile au fost intime și prietenoase, și orice lucru, o bisericuță veche, în care se rugaseră cîndva niște credincioși, o ruină de pe un munte, unde au sălășluit odinioară bărbați puternici și autoritari, un copac stingher pe un colnic, o căsuță la margine de drum, pe care cădeau razele soarelui, toate acestea au dobîndit un farmec blînd și inconfundabil, și o semnificație.

În cea de-a opta zi ne-am îndreptat trăsurile din nou spre miazăzi, iar în cea de-a noua, seara, am ajuns la Asperhof.

Înainte de a mă pregăti de plecare, înapoi spre ai mei, am mai privit încă o dată cîteva dintre minuntatele tablouri ale amfitrionului meu, mi-am întipărit în suflet unele pasaje excepționale din cărțile lui, am trecut în re-

vistă chipurile dragi ale oamenilor care mă înconjurau, şi am contemplat unele privelişti ale ţinutului, care se pregătea de iernat.

Inima îmi era cuprinsă de înălţare, dar şi de bucurie, şi am avut impresia că în cugetul meu prinde rădăcini întrebarea dacă o asemenea trăire, dacă arta, poezia, ştiinţa, delimitează şi desăvîrşesc viaţa, sau dacă există şi ceva mai presus, ceva care o include şi o copleşeşte cu o fericire mult mai mare.

3. ISCODIREA

Am plecat din casa cu trandafiri pe o vreme foarte urîtă, care, după zilele senine şi însorite petrecute în Ţara-de-Sus, adusese vînt, ploaie şi zăpadă. Caii amfitrionului meu m-au dus pînă la prima poştă, unde îmi şi fusese rezervat un loc în diligenţa care pleca spre meleagurile mele natale. Matilda şi Natalia plecaseră cu două zile înaintea mea, deoarece pe cer începuseră să se arate semne că zilele blînde din acest an erau pe sfîrşite. Roland se întorsese la Asperhof. Totul prevestea o schimbare bruscă a vremii. Nu ştiu de ce zăbovisem atîta. Îmi era şi tot una dacă vremea este urîtă sau nu. În drumeţiile mele mă deprinsesem cu orice fel de vreme, şi cu atît mai mult îmi era indiferentă cînd călătoream într-o trăsură închisă şi cînd roţile alergau pe un drum principal bine construit.

La amiaza zilei a treia după plecarea mea din casa cu trandafiri am ajuns la ai mei. Era a doua reîntoarcere a mea anul acesta.

Ai mei aflaseră din scrisoare că voi sosi cu întîrziere, încuviinţaseră întru totul motivul şi, aşa cum prevăzusem, s-ar fi supărat pe mine dacă aş fi făcut altfel. Le-am povestit acum tot ce se petrecuse după plecarea mea precipitată de acasă. Întrucît la prima mea sosire se ivise numaidecît motivul pentru a pleca din nou, n-am putut nici acum să povestesc decît încetul cu încetul ce se întîmplase cu mine în cursul verii. Tata a revenit foarte des la desenele pe care i le trimisese amfitrionul meu, iar din spusele lui se putea deduce cît de mult preţuia iscusinţa autorului lor şi cît de mult îl stima pe cel la îndemnul căruia

luaseră ființă. M-a dus iarăși spre masa cu instrumente muzicale, mi-a arătat încă o dată de ce o așezase tocmai în locul acela și m-a întrebat din nou dacă sînt de acord cu alegerea locului. La început, întrebarea m-a mirat, deoarece tata nu obișnuia să-mi ceară sfatul în asemenea treburi. După părerea mea, masa era foarte bine așezată, într-un cadru potrivit, lîngă plinul dintre cele două ferestre ale cabinetului de antichități, și își dezvăluia în cea mai bună lumină însușirile. De aceea mi-am reînnoit deplina încuviințare a locului, pe care mi-o exprimasem încă înaintea plecării mele. Mai tîrziu, însă, mi-am dat foarte limpede seama că numai bucuria pe care i-o crea această piesă îl îndemnase pe tata să-și repete întrebarea privitoare la buna alegere a locului și să revină mereu lîngă masa cu pricina. Bucuria, pe care, la prima mea sosire, o radia întreaga sa făptură, părea că mai stăruie și acum. Pînă și mama și soră-mea mi-au părut mai bucuroase decît în trecut, ba chiar am avut impresia că mă iubesc cu toții mai mult ca înainte, atît de buni, de prietenoși, de îndatoritori erau. Cu cîtă fericire îți umple inima sentimentul că ești iubit de ai tăi nu se poate exprima prin cuvinte.

I-am vorbit tatei despre statuia de marmură de pe scara din casa amfitrionului meu și am încercat să-i descriu această operă de artă. Tata m-a privit foarte atent, ba chiar mi s-a părut, în cîteva rînduri, că se uită la mine cam mirat. M-a întrebat cîte ceva, și m-a îndemnat să-i mai vorbesc despre statuie. Părea că-l impresionează în mod deosebit. I-am povestit apoi și despre naiada de la Sternenhof, am comparat-o cu sculptura de pe scara casei cu trandafiri, am încercat să scot în evidență deosebirea dintre ele și am căutat să pun pe o treaptă mult superioară statuia de pe scară, cu toate că provenea dintr-o epocă mai veche, iar cealaltă fusese creată abia în veacul trecut, și cu toate că aceasta din urmă era făcută dintr-o marmură de o puritate aproape orbitoare, pe cînd cealaltă dintr-o marmură a cărei vîrstă înaintată începuse să devină vizibilă. Mi-a cerut și aici termeni de comparație și mi-am dat seama că înțelegea și îl preocupa ce-i spuneam. I-am vorbit apoi și despre picturile amfitronului meu, i-am numit autorii și mi-am dat silința să-i descriu tablourile care mă impresionaseră cel mai mult. Mi-a pus și în această pri-

vință numeroase întrebări și m-a făcut să dezvolt subiectul mai mult decît avusesem de gînd la început.

La două zile după sosirea mea, după ce am mai stat din nou de vorbă despre aceste lucruri, tata m-a luat de mînă și m-a dus în camera lui cu tablouri. De cînd mă înapoiasem acasă, într-adins nu intrasem în acea încăpere, și amînasem vizitarea ei pentru altădată, cînd se vor mai liniști lucrurile. Primele două zile le-am petrecut în parte stînd de vorbă cu părinții, iar în parte ca să le înmînez lucrurile pe care le adusesem lor și soră-mi. Printre ele se aflau și obiectele mici de marmură, lucrate la Mlaștina Roșie. Restul timpului mi l-am ocupat cu despachetarea, cu rînduirea lucrurilor și cu vreo cîteva vizite de bun-găsit. Cînd am intrat în cameră și am ajuns în mijlocul ei, tata mi-a dat drumul mîinii, dar n-a spus nimic. Am rămas grozav de uimit. Tablourile aflate aici, puține la număr, cu mult mai puține decît la amfitrionul meu, ba chiar și decît la Sternenhof, mi s-au părut extraordinar de frumoase, capodopere desăvîrșite. Dacă ar fi fost să judec după prima impresie, colecția tatei era superioară celei a amfitrionului meu. După cum am descoperit numaidecît, printre tablourile tatei nu se afla nici unul dintr-o epocă mai nouă sau din cea modernă ; toate proveneau din timpuri mai vechi, cred că cel puțin din secolul al XVI-lea. Un sentiment adînc, ciudat, mi-a copleșit sufletul : aceasta este dragostea, mare și de nedescris, a tatălui meu. Stăpînea asemenea lucruri de preț, asemenea lucruri îi încălzeau inima, iar feciorul lui trecuse pe lîngă ele fără să le bage în seamă, și cu toate acestea tatăl nu-l lipsea pe fiu de nici o fărîmă din iubirea sa, se jertfea pentru el, îi jertfea aproape chiar viața sa, îi purta de grijă și nici nu căuta măcar să-l facă să înțeleagă cît de frumoase sînt aceste lucruri. Am aflat în ce măsură fusesem cruțat și aici.

— Sînt tablouri splendide, — am exclamat eu, mișcat.

— Cred că nu sînt de lepădat, — a răspuns el, cu emoție în glas.

Apoi ne-am apropiat ca să le privim. Erau, într-adevăr, numai picturi vechi, nici una de dimensiuni prea mari. Am făcut observația că nu are pînze noi.

— Așa a fost să fie, — a spus el. — Cîteva din piesele de aici le-am moștenit de la bunicul tău, care a fost și el mare amator de asemenea lucruri, iar altele le-am achiziționat cu diferite prilejuri. Arta medievală este, fără doar și poate, superioară celei moderne. Dispune de o bogăție mai mare de opere frumoase decît cea modernă, așa că este mai ușor de achiziționat un tablou vechi impecabil decît unul modern. Cine îndrăgește tablourile moderne nu le scoate în vînzare pe cele de o frumusețe ireproșabilă, astfel că acestea nu sînt ușor de găsit. Tablouri care au fost pictate de începători sau de artiști de mîna a doua se pot cumpăra cu ușurință și în multe locuri, fie chiar de la artiști, fie de la negustători, așa cum cred că s-au petrecut lucrurile și pe vremuri. Asemenea tablouri n-am îndrăgit niciodată, și așa se face că am numai pînze vechi. Generațiile de odinioară au fost pline de vigoare. Pe urmă a venit o epocă debilă și degenerată. Credea că procedează mai bine dacă pictează personajele mai opulent și mai spălăcit, dacă folosește culori mai țipătoare și umbre mai puțin adînci. A ajuns încetul cu încetul să disprețuiască vechiul, de aceea l-a și lăsat să decadă ; ba mai mult : grosolănia ivită odată cu neștiința a distrus multe valori, mai cu seamă atunci cînd au fost vremuri crîncene și tulburi. Atunci lumea a întors iarăși foaia și a prețuit din nou vechiul, care nu fusese însă niciodată disprețuit de toți. S-a căutat chiar să se imite vechiul, nu numai în pictură, ci și, mai mult chiar, în arhitectură ; nu s-a putut însă atinge nivelul modelului, nici în concepție, nici în execuție, oricît de reușite și de fidele au fost detaliile noi. Încetul cu încetul, situația s-a îndreptat, după cum reiese tocmai din faptul că au fost prețuite iarăși vechile edificii. Eu însumi îmi mai amintesc de o vreme cînd unii călători și scriitori, socotiți drept eruditi și competenți, au proclamat stilul gotic drept barbar și învechit. Tot atunci s-au repus în valoare tablourile vechi, ba chiar s-au colecționat mobile vechi și s-au introdus, în parte, forme și linii vechi în croiala veșmintelor. Ar fi de dorit să se meargă mai departe pe acest drum spre mai bine și să nu se facă din vechi o simplă modă, care nu ține seamă de spirit, ci urmărește exclusiv schimbarea. S-ar putea ca tu să mai apuci apariția unui apogeu, deoarece o înălțare din adînc spre culme și o prăbușire de pe culme în

adînc a existat întotdeauna. Dacă înțelegerea Antichității, nu numai a celei germane, ci și a celei eline, încă și mai frumoasă, așa cum pare că se exprimă ea acum, înaintează fără încetare și fără să slăbească, vom ajunge și noi să putem crea opere proprii, în care să găsim adevărata muză a frumuseții, nu numai patimă, sau o simplă intenție, sau un farmec superficial, sau o răbufnire fără noimă, adică opere care să nu fie imitate, sau în care doar să se exprime un stil mai vechi. Cînd vom ajunge pînă acolo, ne vom situa și pe plan social pe o nouă treaptă : nu numai părți ale poporului nostru vor acționa spre exterior, ci întregul popor, și atunci va înrîuri puternic, prin viața sa, viața altor popoare. Îmi zic în permanență că sînt fericiți cei ce aud cum cîntă ciocîrliile acestei primăveri, dar ei nu vor percepe situația la fel ca cel care a mai văzut și altele, după cum nevinovatul nu-și percepe nevinovăția, omul cinstit nu pune mare preț pe onestitatea sa, iar vremurile rele nu-și cunosc propria ticăloșie.

În timp ce tata vorbea astfel, m-am gîndit la amfitrionul meu, care simte și se exprimă în chip asemănător. Dar nu e de mirare că unii bărbați cu năzuințe asemănătoare și deci cu o minte asemănătoare ajung să aibă și gînduri asemănătoare, mai cu seamă dacă nu sînt de vîrste prea diferite.

Am privit tablourile unul cîte unul.

Tata avea tablouri de Tițian, Guido Reni, Paolo Veronese, Annibale Carracci, Dominichino, Salvator Rosa, Nicolas Poussin, Claude Lorrain, Albrecht Dürer, cei doi Holbein, Lukas Cranach, Van Dyck, Rembrandt, Ostade, Potter, Van der Neer, Wouverman și Jakob Ruysdael. Am trecut de la unul la altul, le-am cercetat pe fiecare în parte, am pus cîte o pînză pe șevalet și am discutat despre fiecare. Inima îmi sălta în piept de bucurie. Mi-am dat acum din ce în ce mai bine seama de ceea ce doar bănuisem la prima privire, și anume că picturile din camera cu tablouri a tatălui meu erau numai lucrări de preț și că, în plus, se armonizau atît de bine între ele în ceea ce privește valoarea, încît toate la un loc făceau impresia că alcătuiesc o colecție extraordinară. Judecata mi se maturizase într-atîta, încît am socotit că nu mai pot să greșesc prea mult.

I-am spus tatei părerea mea, iar el m-a încredințat că într-adevăr socotește nu numai că are pinze semnate de artiști de seamă, ci și, — potrivit experienței sale, dobîndită de-a lungul multor ani în numeroase galerii de pictură și prin lectura multor scrieri despre artă, — lucrări de mîna întîi ale acelor artiști. M-am atașat din ce în ce mai mult de tablouri, iar de unele dintre ele mi-a venit greu să mă despart. Căpșorul unei fete tinere, pe care îl folosisem drept model pentru un desen de-al meu, fusese pictat de Hans Holbein cel Tînăr. Era atît de gingaș, atît de drăgălaș, încît m-a învăluit din nou cu aceeași vrajă cu care trebuie să mă fi învăluit și pe vremuri, altminteri nu mi l-aș fi luat atunci drept model. Cu greu se puteau descoperi aici mijloacele folosite de artiști. Un colorit atît de simplu, atît de firesc, cu foarte puțină strălucire și accentuare a culorilor, trăsături aparent atît de banale, de naive, și totuși o asemenea gingășie, puritate, modestie, încît aproape că nu te mai puteai îndepărta. Părul blond, pieptănat spre spate, era pictat aproape fără pic de ostentație, și totuși nu cred că exista ceva mai frumos decît acele bucle blonde. Tata mi-a îngăduit de două ori să pun tabloul pe șevalet.

După ce am terminat trecerea în revistă a pînzelor, tata a tras un sertar scund al unui scrin din cabinetul de antichități, a pus sertarul pe masă în preajma ferestrei și m-a poftit să mă apropii și să-i privesc cameile.

M-am conformat.

Aici, uimirea mea a fost aproape și mai mare decît la tablouri. Am regăsit pe pietre figuri asemănătoare cu cea de pe scara din casa amfitrionului meu.

— Tot ce vezi sînt numai și numai creații antice, — a spus tata.

Erau pietre diferite, de valori diferite și de mărimi diferite. Nestemate, care, potrivit concepțiilor din zilele noastre, sînt de mare preț, precum safire, rubine, nu se aflau printre ele ; dar erau altele, mai puțin prețioase, care puteau fi purtate ca podoabe, și, după cum mi-am amintit acum limpede, fuseseră chiar purtate, ocazional, de mama noastră. Se afla printre ele un onix, cu un grup săpat în basorelief. Un bărbat stătea într-un jilț arhaic. Purta veșminte puține. Brațele îi atîrnau, cît se poate de firesc, iar chipul lui fin nu ieșea decît puțin în relief. Era

un bărbat încă foarte tînăr. Lateral stăteau în picioare femei, fete și flăcăi, lucrați într-un relief mai puțin pronunțat. O zeiță ținea o cunună deasupra creștetului bărbatului din jilț. Tata a spus că aceasta este piatra sa cea mai mare și cea mai valoroasă, și că cel din jilț trebuie să fie August. Cel puțin profilul lui, așa cum era arătat pe piatră, semăna cu profilurile lui August care apar pe monedele romane bine păstrate, bătute de el. Figura, proporțiile și ținuta acestui bărbat, figurile fetelor, ale femeilor și ale flăcăilor, îmbrăcămintea lor, poziția lor plină de calm și de simplitate, execuția clară și firească a detaliilor trupurilor și veșmintelor, au produs din nou asupra mea acea impresie gravă, adîncă, ciudată, magică, pe care mi-o produsese sculptura de pe scara din casa amfitrionului meu, cînd urcasem acolo vara trecută, pe timp de furtună. Pe celelalte pietre se aflau bărbați cu coifuri, fie chipuri tinere, frumoase, fie bătrîne, cu bărbi venerabile. Chipuri de bărbați de vîrstă mijlocie nu erau. Pe unele pietre se puteau vedea și capete de femei. Pe cîteva dintre ele erau înfățișate personaje întregi : un Hermes cu aripi la picioare, un tînăr în mers, sau unul cu brațul întins, pregătindu-se să arunce o piatră. Personajele erau atît de exacte și de corecte, încît rezistau și la examenul cu lupa. Pietre cu alte lucruri decît făpturi omenești n-avea tata deloc. Mi-a trecut prin gînd că undeva, — n-am putut să-mi mai amintesc locul, — văzusem niște gîndaci săpați pe pietre.

— Am preferat cameile cu ființe omenești, — a spus tata, cînd am făcut o remarcă în această privință, — fiindcă mi-au părut totuși cel mai strîns legate de om. Nu sînt destul de bogat ca să-mi pot înjgheba o colecție mare de camei, care să cuprindă toate categoriile, și de aceea m-am mărginit numai și numai la pietre cu făpturi omenești, iar printre ele, la rîndul lor, doar la cele a căror achiziție mi-a fost cu putință, fără să-mi aducă prejudicii în gospodărie, deoarece unele opere de artă din acest domeniu costă o întreagă avere, din venitul căreia ar putea trăi o familie mică, nu prea pretențioasă.

Bărbații purtau coifurile așa cum pot fi văzuți pe monedele vechi și așa cum i-am mai văzut și în alte basoreliefuri, pe edificiile grecești sau romane. Felul acela simplu de a purta coiful nu l-am mai găsit în reprezentările din

epocile mai tîrzii, mai cu seamă din Evul Mediu. Chipurile aveau un aer bizar, care nu se mai întîlnește în ziua de azi și care amintesc de o vreme îndepărtată. De cele mai multe ori trăsăturile erau simple, ba chiar adesea de o simplitate de neînțeles, și erau totuși frumoase, mai frumoase și omenește mai corecte, — cel puțin așa mi se părea mie, — decît cele din zilele noastre. Frunțile, nasurile, buzele, erau mai severe, mai puțin artificiale, și păreau mai apropiate de stadiul originar al făpturii omenești. Acesta era cazul chiar și la reprezentările unor moșnegi, și chiar și acolo unde se putea presupune că în capul înfățișat este reprodus portretul unui om care a trăit în realitate. O asemenea întruchipare nu putea fi inspirația artistului, deoarece, în mod vădit, pietrele proveneau din epoci diferite și din mîinile unor meșteri diferiți : era cu siguranță zestrea acelui trecut. Capetele femeilor erau și ele frumoase, multe dintre ele surprinzător de frumoase, dar aveau și ceva ciudat, care se depărta de reprezentările noastre obișnuite, fie în felul de a purta și a prinde în ace părul, fie în conformația frunții și a nasului, fie la ceafă, sau la gît, sau în partea de sus a pieptului, sau la brațe, cînd aceste părți mai încăpeau în imagine, fie în trupul întreg, total diferit de al nostru. Dar, în general, capetele acestea erau mai energice și mai masculine decît cele ale femeilor din zilele noastre. De aceea păreau mai fermecătoare și mai respectabile. Execuția figurilor era atît de pură, atît de împlinită și atît de corectă, încît nimic, nici cel mai neînsemnat detaliu, nu te îndemna să crezi că mai lipsește ceva, ba chiar, dimpotrivă, priveai aceste creații ca pe niște necesități naturale, așa încît, dacă-ți aminteai de unele opere de artă mai tîrzii, aveai impresia că acestea din urmă sînt niște începuturi și încercări copilărești. Artiștii aceia au avut așadar concepții simple și mărețe cu privire la frumos, însușite din frumusețea mediului înconjurător, și au înfrumusețat la rîndul lor această frumusețe a mediului înconjurător prin concepțiile lor cu privire la frumos. Oricît de mult îmi plăceau tablourile tatălui meu, oricît de mult îmi plăcuseră tablourile amfitrionului meu, așa cum mă simțisem mai înălțat sufletește de statuia de marmură a amfitrionului meu decît de tablourile lui, tot așa m-am simțit mai înălțat sufletește de cameile tatălui

meu decît de tablourile lui. Cu siguranță că a simțit asta. După ce am privit cîtva timp pietrele, adîncindu-mă în cercetarea lor, și după ce am luat de cîteva ori unele din ele în mînă, mi-a spus :

— Ceea ce au făcut grecii în sculptură este tot ce există mai frumos pe lume. Cu arta statuară greacă nu se poate compara, ca simplitate, măreție și exactitate, nimic din ceea ce s-a creat în alte arte și în alte epoci, în afară de muzică, poate, în care avem într-adevăr fragmente răzlețe, sau chiar opere întregi, care se pot compara cu simplitatea și măreția antică. Pe acestea le-au creat însă niște oameni a căror formație a avut și ea trăsăturile simplității antice, și n-am să-i numesc decît pe Bach, Händel, Haydn, Mozart. Este foarte regretabil că din pictura grecească n-a supraviețuit nimic altceva decît crîmpeie din ceea ce s-a considerat întotdeauna, în arta aceasta, că este o ramură subordonată picturii murale și decorației arhitecturale. Întrucît poezia grecilor vechi reprezintă culmea acestei ramuri artistice, întrucît arhitectura lor este considerată model al frumuseții simple, îndeosebi pentru edificiile țării lor, întrucît istoriografii și oratorii lor sînt aproape fără seamăn, se poate presupune că pictura lor trebuie să fi fost pe potriva acestor realizări. În scrierile lor, cîte s-au păstrat pînă în zilele noastre, ei nu-și pun edificiile, istoriografia, poezia și sculptura mai presus de pictură, ba chiar nu arareori pare că-i mai și dau acesteia întîietatea, deci trebuie să fi fost și ea de cea mai mare însemnătate, căci nu putem admite că niște scriitori, care, la urma urmelor, erau expresia vremii și a neamului lor, au avut cunoștințe atît de vaste și un simț atît de ascuțit în alte arte, și au fost orbi pentru cusururile picturii. Probabil că ne-ar fi încîntat și ne-ar fi stîrnit admirația prin rigoarea și armonia picturii lor, așa cum se întîmplă cu statuile lor. Nu știu dacă am fi putut învăța ceva de la ei pentru pictura noastră, după cum nu știu cît de mult am învățat din sculptura lor. Aceste pietre au fost ani de-a rîndul bucuria mea. Adesea, în ceasuri de cumpănă, cînd grijile și îndoielile mi-au întunecat viața, m-am îndreptat spre această colecție, am privit aceste creații, m-am lăsat transportat în altă epocă și în altă lume, și am devenit alt om.

M-am uitat la taică-meu. Cu toate că și mai înainte avusesem adesea prilejul să-l prețuiesc în mod deosebit, și deși descoperisem, în repetate rînduri, că are însușiri mai de seamă decît bănuisem, n-am fost totuși niciodată în măsură să-l pot judeca așa cum îl judecam acum. Silit să se ocupe de afaceri dintre cele mai monotone, sau poate intrat de bunăvoie în acele afaceri, — căci le dirija cu o seriozitate, cu o precizie, cu o răbdare, cu o dăruire, într-adevăr uimitoare, — el, omul care își îndeplinea fără ostentație îndatoririle cetățenești și despre care mulți credeau doar că are în casă cîteva jucării, — mobile vechi, tablouri, cărți, — își trasase în jur un cerc, poate mai categoric și mai izolant decît mi-aș mai fi putut da seama acum, și continuase să și-l consolideze, fără semeție. M-am simțit pătruns de venerație față de el și l-am întrebat dacă pe scriitorii despre care vorbise i-a citit în limba elină.

— Păi cum aș fi putut să-i citesc altfel, ca să ajung să-i îndrăgesc ? — a răspuns el. — Lumea veche, precreștină, a avut reprezentări atît de total diferite de ale noastre, iar migrația popoarelor a despicat atît de categoric istoria Europei, încît operele popoarelor dinainte nici nu mai pot fi traduse, deoarece limbile noastre, în trupul și în spiritul lor, adică din punctul de vedere lexical și din cel semantic, nu se mai potrivesc cu noțiunile vechi. Citind în limba originală operele literare și istorice ale anticilor, devii încetul cu încetul unul de-ai lor și îți însușești felul lor de a gîndi, ceea ce altminteri ar fi cu neputință. În școlile noastre învățăm latina și elina, și dacă, în epoca de după școală, îți mai continui cît de cît acest studiu și citești cu sîrg scrierile vechi, ajungi mai lesne la rezultat decît dacă înveți franceza, italiana sau engleza, la modă în zilele noastre.

— Dar dumneata ai învățat și aceste limbi, — am spus eu.

— Așa cum le învață și alții, — a răspuns el, — și așa cum mi-a cerut profesia.

— N-am știut pînă astăzi că citești cărți în limbile vechi, — am spus eu, — și, mai mult, că aprofundezi literatura, istoria și filosofia popoarelor ale căror scrieri le citești. Știi că noi nu ne-am încumetat niciodată să ne uităm în cărțile pe care le citești.

— N-avea nici un rost să-ți spun ce citesc, — a răspuns el. — Mi-am zis că ai să afli cu timpul. Dar maică-ta știa.

Stima față de tatăl care, fără să se laude, însemna mai mult decît bănuise fiul, și care îl așteptase cu răbdare pe fiu să-i iasă în întîmpinare, n-a fost singurul rod al acelei zile. Am intuit limpede că și tata mă prețuia pe mine și că-l bucura mult faptul că fiul său se apropie acum de el și în domeniul artei. Știam că e de acord cu mine cu privire la unele probleme științifice, deoarece, în vremea din urmă, discutasem uneori cu el despre diferite chestiuni de istorie, de literatură și din alte domenii, dar n-am știut niciodată în ce măsură și pe ce căi ajunsese el la aceste lucruri. Astăzi aruncasem o privire mai profundă și totuși n-aveam habar nici acum ce fel de cultură științifică își însușise tatăl meu în anii tinereții și dacă nu cumva tocmai acestei culturi științifice i se datora faptul că mă lăsase să merg pe drumul meu, care îmi păruse uneori și mie însumi cam aventuros. Am dorit acum, cu îndoită nerăbdare, ca tata să se întîlnească, într-o bună zi, cu amfitrionul meu, ca să stea de vorbă cu dînsul despre subiecte asemănătoare cu cele despre care îmi vorbise astăzi mie. N-am putut să-mi dau destul de bine seama în ce măsură părerile lui despre sculptura, literatura și pictura grecilor antici și despre muzica modernă sînt juste. Tata însă continua să-și vadă atît de liniștit de îndeletnicirile sale profesionale, se adîncea într-atîta în toate amănuntele lor și se preocupa într-atîta de buna lor desfășurare, încît nu prea mă puteam aștepta să se hotărască să plece într-o călătorie.

Către sfîrșitul discuției noastre au intrat în cameră mama și Clotilda. Chipul mamei s-a luminat cînd ne-a văzut că stăm lîngă camei, cînd a văzut că tata mi le arăta și mi le explica, și cînd și-a dat pesemne seama și că toată ființa tatălui meu radia de bucurie, și că apropierea pe care o presimțise se înfăptuise cu adevărat.

Ne-am mai dus de cîteva ori ba în camera cu tablouri, ba în cabinetul de antichități, în care sertarul cu cameile mai rămăsese încă pe masă, și am vorbit despre fel de fel de lucruri.

— Aceste opere de artă, — a spus tata, după ce a încuiat la loc pietrele și în timp ce ieșeam din cameră, — ar

putea să ajungă în stăpînirea voastră. Dacă aveți înțelegere și nutriți o dragoste adîncă pentru ele, după moartea noastră le veți primi, după o împărțire făcută de mine și, după cum socotesc, dreaptă. Dacă mor înaintea mamei voastre, vor rămîne, ca monument al casei noastre pașnice, în starea în care se află acum, și vă vor fi înmînate abia atunci cînd și mama mă va fi urmat. Dacă sora ta Clotilda vrea să-ți cedeze partea ei, am și stabilit suma pe care va trebui să i-o dai în schimb, și la fel și invers. Dacă după săvîrșirea noastră din viață nu veți simți amîndoi o asemenea dragoste pentru aceste tablouri și pietre, încît să le păstrați neîmpărțiate, s-a și hotărît ca, după o declarație în acest sens din partea voastră, ele să fie mutate, în schimbul unei despăgubiri substanțiale, într-un loc unde vor rămîne laolaltă Am însă toate motivele să cred că această înclinare va dăinui și mai departe în casa noastră.

N-am răspuns nimic, nici unul din noi, la aceste cuvinte, pentru că atingeau un subiect care, oricît de îndepărtat ni l-am fi închipuit, ne impresionase totuși în chip dureros.

După această adevărată experiență de viață m-am dedicat cu și mai multă rîvnă cercetării operelor de artă. Am studiat pînă în cele mai mici amănunte tablourile tatălui meu și am zăbovit în acest scop foarte des și uneori timp îndelungat în camera cu picturi, am vizitat toate colecțiile mai mari deschise publicului și am căutat să înțeleg tablourile lor, am contemplat toate monumentele sculpturale care se bucurau de faimă în orașul nostru și m-am străduit să ajung la o cunoaștere exactă a caracteristicilor lor ; în sfîrșit, am citit opere de vază despre artă și mi-am comparat propriile gînduri și simțăminte cu cele găsite în cărți. Am stat mult de vorbă cu tata despre aceste subiecte, ne-am apropiat din ce în ce mai mult unul de celălalt, impresiile mele au devenit tot mai profunde și mi-am cufundat sufletul în ele. Am admirat acum catedrala noastră arhiepiscopală într-o măsură mai mare decît odinioară și am zăbovit multe ceasuri în fața acelui uriaș edificiu. Chiar și noțiunile matematice, atunci cînd eram nevoit cîteodată să fac din nou apel la ele, mi-au apărut uneori frumoase și grațioase, îndeosebi la cîțiva matematicieni francezi. Am

continuat să pictez capete frumoase și tot așa nu mi-am încetat activitatea începută anul trecut cu sora-mea, anume : desenarea și pictarea de peisaje. Am cercetat împreună cu ea desenele pe care le făcuse vara trecută, în timpul absenței mele, și așa cum amfitrionul meu, Eustațiu și tata îmi deschiseseră mie ochii cu privire la greșelile constatate în încercările mele de peisaje, tot așa am lămurit-o și eu pe Clotilda cu privire la ale ei.

De cînd o cunoșteam pe Matilda, dar mai cu seamă acum, după ce m-am aflat mai des în tovărășia ei și după ce am făcut, toamna tîrziu, cu ea și cu ceilalți, călătoria în Țara-de-Sus, am început să privesc atent și chipurile unor femei mai virstnice și chiar bătrîne. Este o mare greșeală — și-mi dau seama că am săvîrșit-o și eu, și cu siguranță că și alți oameni procedează așa în tinerețe — să îndepărtăm chipurile de femei și de fete de îndată ce au împlinit o anumită vîrstă și să le socotim subiecte care nu mai merită atenție. Acum am început să cred că lucrurile nu stau așa. Frumusețea excepțională și tinerețea ne captivează atenția și stîrnesc cea mai profundă încîntare ; dar de ce n-am privi, cu ochii minții, și un chip peste care au trecut anii ? Nu e oare întipărită pe el o poveste, adesea una neștiută, plină de dureri sau de frumusețe, și care se răsfrînge asupra trăsăturilor, încît o citim sau o bănuim cu înduioșare ? Tinerețea prevestește viitorul, bătrînețea povestește un trecut. Nu este oare aceasta din urmă îndreptățită să se bucure de simpatia noastră ? Cînd am văzut-o întîia oară pe Matilda mi-a venit în minte imaginea trandafirului pe cale de a se ofili, folosită de amfitrionul meu ca aluzie la ea ; iar mai tîrziu, adesea, cînd o priveam pe Matilda, imaginea aceea se asocia din nou cu gîndurile mele, stîrnind altele noi, și dînd naștere unei întregi succesiuni de imagini. Crezusem cîndva că Matilda arată ca o icoană a iertării, iar mai tîrziu acest gînd mi-a trecut din ce în ce mai des prin minte. Chipul ei trebuie să fi fost cîndva foarte frumos, poate chiar tot atît de frumos ca cel de azi al Nataliei, dar acum era cu totul altfel ; vorbea însă pe șoptite despre un trecut, pe care credem că-l putem auzi, și l-am și auzi cu plăcere, pentru că ne pare atît de atrăgător. Matilda trebuie să fi avut unele înclinări, trebuie să fi trăit multe bucurii și trebuie să fi pierdut multe bu-

nuri, și să fi îndurat dureri și mihniri, dar le-a jertfit pe toate Domnului și a căutat să ajungă la echilibru cu ea însăși, a făcut mult bine oamenilor, iar acum trăiește în adîncă fericire, cu unele dorinți neîmplinite și cu unele griji, mai mari sau mai mici, care o pun pe gînduri. Cînd am auzit pe cineva spunînd că prințesa, la seratele căreia mi s-a îngăduit să iau uneori parte, are pe chipul ei tonuri atît de frumoase, încît numai Rembrandt ar fi fost în stare să le picteze, m-am uitat cu și mai multă atenție nu numai la prințesă, care, la vîrsta ei înaintată, era încă atît de frumoasă, ci m-am uitat din nou mai atent și la Matilda, și i-am surprins mai bine frumusețea, cu toate că trecuseră atîția ani peste ea. Am început atunci să privesc bărbați și femei mai în vîrstă, și să le cercetez semnificația trăsăturilor. Astfel mi-am adus aminte și de capetele de moșnegi de pe cameile tatălui meu. Întrucît accesul în cabinetul de antichități îmi era îngăduit, am privit mai des cameile și am comparat capetele aflate pe ele cu cele care mă frapau la generația contemporană cu mine. Într-adevăr, cele două categorii nu erau comparabile, și vădeau deosebirile dintre generații. Chipul prințesei mi-a apărut acum cu mult mai frumos decît odinioară, dar se înțelege că n-am simțit îndemnul de a-l picta. Pe anumite chipuri, pe care le-am privit acum mai stăruitor, am găsit bineînțeles adeseori cîte ceva care îmi displăcea, fie invidie, fie cine știe ce patimă, fie doar decrepitudine, sau nerozie, fie altceva ; în asemenea împrejurări îmi încetam de îndată contemplarea și nu simțeam dorința de a picta cele văzute. De cînd îl cunoscusem mai bine pe Gustav și mă împrietenisem cu el mai îndeaproape, îmi plăcea să privesc și capete de adolescenți, ca să văd dacă nu mi-ar putea sluji drept modele. Chipul lui, deși nu semăna perfect cu acele chipuri simple și frumoase, care aveau, sub coifurile de pe cameile tatălui meu, priviri atît de nobile și de interesante, se apropia, totuși, de acelea cu mult mai mult decît toate celelalte pe care aveam acum prilejul să le văd, și era în sine atît de frumos, cum rareori se întîlnește un chip de băiat aflat în pragul adolescenței. Chipurile adolescenților din orașul nostru exprimau foarte des că mintea lor ar putea să fie deficientă, sau aveau un aer feminin, sau ceva excesiv de provocător, sau ceva care depășea vîrsta lor, fără să vă-

deasca vigoare ; dar chipul lui Gustav era atît de viguros, de parcă plesnea de sănătate, şi era atît de simplu, încît nu exprima parcă nici o dorinţă, nici o grijă, nici o suferinţă, nici o frămîntare, şi era totuşi atît de catifelat şi de blajin, încît, dacă n-ar fi intervenit privirea învăpăiată, s-ar fi putut crede că este chipul unei fete.

Am desenat şi am pictat acum capetele altfel decît cu puţin în urmă. Mai înainte, mai cu seamă la începutul îndeletnicirii mele, cînd îmi îndreptam atenţia doar asupra corectitudinii liniilor exterioare, în măsura în care puteam să le înfăţişez, şi cînd eram în stare să redau culorile fie şi cu aproximaţie, socoteam că mi-am atins ţelul ; acum, însă, urmăream expresia, ca şi cum, dacă-mi este îngăduit să folosesc cuvîntul, aş fi vrut să văd sufletul, care este înfăţişat prin acele linii şi culori. De cînd îndrăgisem atît de mult statuia de marmură din casa amfitrionului meu şi mă adîncisem în studiul tablourilor pe care le găsisem în casa cu trandafiri şi în casa tatălui meu, totul era altfel decît înainte, căutam şi încercam să prind ceva lăuntric, ceva ce iese cu mult în afara sferei liniilor şi culorilor, ceva mai presus de aceste lucruri şi care trebuie, totuşi, înfăţişat cu ajutorul lor. Să desenezi sau chiar să pictezi un cap omenesc, aşa cum voiam acum, era cu mult mai greu decît crezusem şi urmărisem odinioară, dar era o muncă inevitabilă, dacă voiam să-mi ating ţelul : trebuia să devin poet, dacă voiam să realizez o operă poetică. Mi-am propus un ţel mai restrîns, am căutat să schiţez trăsăturile pe un spaţiu modest şi m-am mulţumit cu simple indicaţii în desen şi în culoare, atunci cînd ceva lăuntric începea să-mi vorbească, fără să ţin morţiş ca din schiţa aceea să ia naştere un tablou împlinit, ceea ce nu arareori, cînd încercam să-l realizez, stîrbea din factorul lăuntric şi făcea ca pictura să fie lipsită de viaţă. Tatăl meu a devenit judecătorul, şi a fost acum un judecător sever, în timp ce, alătdată, lua de bun tot ce făceam. Obişnuia să spună că ceea ce mă preocupă acum este creaţia artistică ; înainte nu fusese decît o distracţie. Adesea, cînd aveam o nelămurire, căutam răspunsul la tablouri şi încercam să aflu cum a procedat un pictor sau altul ca să ajungă la expresia înfăţişată. Tata spunea că aceasta ar fi calea istorică

a artei, că poate fi urmărită atunci cînd vizitezi colecții mari de tablouri și cînd ai la dispoziție opere fără lipsuri prea mari, ca să le poți compara. În afară de contemplarea extrem de precisă a naturii și de dragostea pentru natură, aceasta este calea pe care evoluează arta și pe care a evoluat de la diferitele ei începuturi, în diferite epoci și locuri, pînă cînd a decăzut din nou sau a fost distrusă, ca să înceapă apoi iarăși și să încerce să se mai ridice la loc. Acolo unde intervine trufia goală, care tăgăduiește tot ce a fost și vrea să creeze din sine, s-a isprăvit cu arta, ca și cu alte lucruri de pe lumea asta, și atunci ne prăvălim în vid.

În afară de lecțiile de desen, am continuat cu sorămea și exercițiile de limba spaniolă și cele de țiteră. Ea avusese oricum, încă din copilărie, o anume înclinare de a cam imita tot ce făceam eu, iar eu am simțit întotdeauna îndemnul de a-i sluji drept călăuză. Această situație a continuat în parte și acum.

Lecțiile pe care prietenul meu, fiul giuvaiergiului, mi le dăduse în studiul pietrelor prețioase au fost reluate și continuate. Întrucît în plus mai întrețineam și legături prietenești cu el, într-o zi, deși îmi vine întotdeauna greu să-i spun unui om ceva în legătură cu meseria lui, mi-am luat totuși inima în dinți și i-am împărtășit părerile mele cu privire la montura pietrelor scumpe, anume că socot nedrept ca pietrele scumpe să fie minimalizate de natură, la fel de nedrept dacă li se dă altă montură decît cea de care au nevoie ca să poată fi prinse de veșmînt, și că de aceea ni se oferă calea de mijloc de a spori frumusețea pietrei prin frumusețea felului în care este prezentată, ceea ce face cu putință ca materia atît de prețioasă în sine să devină și mai prețioasă, și anume o operă de artă. I-am dat drept pildă formele din arta Evului Mediu, care ne-ar putea sluji drept izvor de inspirație.

— În fond, ai perfectă dreptate, — a răspuns prietenul meu. — Cu toții simțim, mai mult sau mai puțin lămurit, acest lucru, în afară de cei cărora nu le pasă de nimic și li se pare fără noimă tot ce nu duce nemijlocit la cîștig ; de aceea s-au și făcut și se mai fac încă tot soiul de încercări de a se spiritualiza montura. Ele izbutesc într-o măsură mai mare sau mai mică, după cum cei care

întocmesc schițele sînt mai artiști sau mai puțin artiști. Aici se află însă o multiplă dificultate. În primul rînd, cei ce lucrează cu pietre scumpe sau cu perle nu sînt decît arareori artiști, nici nu pot ajunge lesne artiști, deoarece pregătirea respectivă cere mult timp și multă muncă ; dar dacă ajung artiști, ei rămîn artiști, confecționează opere de artă și nu mai lucrează în branșa pietrelor prețioase, căci asta i-ar păgubi și pe plan spiritual, și pe plan financiar. Dar dacă trebuie să apelăm la artiști ca să ne facă schițele, se ivește al doilea neajuns, anume acela că artistul cunoaște prea puțin giuvaericalele și de aceea adaptează prea puțin montura la natura pietrelor ; și se mai adaugă faptul că marii artiști se lasă greu cînd e vorba să conceapă schițe de monturi pentru pietre scumpe, iar atunci cînd acceptă totuși, montura devine foarte costisitoare. De aceea ești nevoit să bați la ușa unor artiști de mîna a doua, care, la rîndul lor, dau apoi și schițe tot de mîna a doua. În prăvălia noastră, treaba asta este pe deplin lămurită. Încercăm din cînd în cînd să realizăm o adevărată operă de artă din perle și nestemate și așteptăm să vină vreun cunoscător și să ne-o cumpere, pentru că oamenii care au nevoie de pietre scumpe sînt mult mai numeroși decît cei care caută obiecte de artă. Puținătatea schițelor de foarte bună calitate și lipsa de cumpărători de opere de artă ne împiedică să executăm asemenea lucrări în număr mare, căci, la urma urmelor, vînzarea bijuteriilor este pîinea noastră. Cum însă clienții noștri obișnuiți au totuși atîta gust, încît o montură grosolană le-ar repugna, alegem calea cea mai firească : facem o montură prețioasă ca material și cît mai simplă ca formă, astfel că precumpănitoare este numai frumusețea pietrelor sau a perlelor, iar agrafa de prindere rămîne ascunsă. Ideea ta privitoare la modelele medievale nu este nouă ; s-au mai făcut asemenea încercări, iar baronul Von Risach a comandat la noi astfel de obiecte, după desene aduse de el.

Treaba mi s-a părut limpede ca lumina zilei, și n-am mai avut ce să răspund. Am început să privesc cu și mai mare atenție și migală lucrările pe care prietenul meu le comanda în diferite ateliere din oraș. Cele mai multe erau foarte frumoase, ba cred chiar că mai frumoase decît eram

obișnuit să văd în alte părți. Am fost totuși nevoit să susțin că, dacă ar exista un simț artistic mai dezvoltat, oamenii care cheltuiesc sume mari de bani pe bijuterii, ar folosi aceleași sume, sau poate chiar și mai mari, ca să comande adevărate opere de artă giuvaiergerești. La aceasta, prietenul meu a replicat că oricît de dezvoltat ar fi simțul artistic și oricît s-ar răspîndi, numărul celor care cumpără bijuteriile numai ca bijuterii ar rămîne totuși în permanență mai mare decît al celor care cer să se proiecteze și să se execute opere de artă giuvaiergerești, și că pe acestea din urmă el le consideră a fi punctul culminant al meseriei sale. În plus, cîte un client înzestrat cu simț artistic se lasă captivat de frumusețea pietrelor și pînă la urmă nu mai dorește altceva decît această unică frumusețe. În definitiv, prietenul meu avea perfectă dreptate ; deoarece, cu cît contemplam mai mult pietrele, cu cît umblam mai mult cu ele, cu atît aveau o mai puternică înrîurire asupra mea, încît i-am înțeles pe oamenii care fac o simplă colecție de nestemate fără montură și se desfată privindu-le. Strălucirea fină, catifelată, a culorii nestematelor, are ceva magic. Le preferam pe cele colorate, și oricît de tare scînteiau diamantele, pe mine mă mișca totuși mai mult învăpăierea profundă, bogată, simplă, a celor colorate.

Mi-am reluat îndeletnicirea pe care o lăsasem baltă vara. Mă mustra cugetul că o părăsisem, ca să duc o viață fără rost. Mi-am reînceput activitatea făcînd ceea ce se face de obicei iarna, și mi-am continuat lucrările în curs. Buna rînduială a muncii și-a exercitat curînd asupra mea efectul binefăcător ; deoarece, în ciuda bunei dispoziții pe care o datoram succeselor mele în artă și în știință, în suflet mai aveam o profundă mîhnire, care acum a pălit în urma activității mele serioase, necurmate, neostoite.

Am mai vizitat, ca și iarna trecută, și cercurile de cunoscuți, precum și așezămintele de artă plastică și cele muzicale.

Pentru a se putea armoniza toate acestea era necesară o precisă drămuire a timpului, pe care trebuia să-l folosesc în mod chibzuit. Cu asta fusesem deprins încă din copilărie : mă sculam foarte devreme, iar atunci cînd toți cei din casă se adunau pentru micul-dejun, eu aveam

gata unele lecții încă de cu seară. În plus, nu prea eram somnoros și puteam să fur începutului nopții cîte un ceas sau două. Activitatea mă înviora, iar atunci cînd simțeam avînt și însuflețire, activitatea făcea ca avîntul și însuflețirea să devină și mai evidente și mai ferme.

După înapoierea mea, unul dintre cele dintîi drumuri a fost o vizită de curtoazie la prințesă. Ea însăși se întorsese abia de cîteva zile în oraș de la reședința ei favorită de la țară, și nu se simțea încă la largul ei. M-a primit cu multă amabilitate, ca întotdeauna, și m-a întrebat de ocupațiile mele din timpul verii. N-am avut prea multe de spus, și i-am vorbit de măsurătorile pe care le întreprinsesem la lacul Lauter, de strădaniile mele pe tărîm artistic, de înclinația mea pentru arta plastică și pentru literatură. Despre relațiile mele speciale cu amfitrionul meu i-am pomenit doar în linii mari, deoarece am socotit că ar fi necuviincios ca unei venerabile doamne în vîrstă, cu relații sociale vaste și importante, să-i împărtășesc amănunte din viața mea, fără să fiu întrebat. Nici ea n-a insistat, și s-a oprit mai mult la artă și la scriitori. M-a întrebat ce am mai citit, cum am pătruns operele citite și ce părere am despre ele. Cu acest prilej am constatat că-i sînt cunoscute toate operele citate de mine ; numai pe cele elinești, despre care i-am povestit, le citise doar în traducere. Mi-a vorbit în treacăt despre toate subiectele, și a stăruit în mod deosebit cu privire la unele dintre ele. Vederile noastre s-au potrivit adeseori, alteori s-au deosebit, dar prințesa a căutat să-și argumenteze părerile, ceea ce mi-a oferit în permanență cel puțin noi puncte de vedere. Cu privire la arta plastică, mi-a cerut să-i arăt cîteva desene și picturi, a căror alegere a lăsat-o la latitudinea mea, dacă nu voiam cumva să i le înfățișez pe toate. I-am spus că toate ar fi poate prea mult, mai cu seamă că la început am făcut numeroase desene în legătură numai cu științele naturii, și că nici eu însumi n-aș putea preciza hotarul de la care desenele științifice încep să devină lucrări artistice. Am adăugat că voi alege cîte ceva din toate perioadele și i le voi aduce. A fost stabilită o zi în care să vin la ea la amiază.

Am sosit în ziua fixată. În afara doamnei de companie nu era nimeni de față, și a fost dată porunca să nu se

îngăduie nimănui să intre, pentru că numai ei îi adusesem desenele, nu oricărui străin ivit pe neașteptate. A privit toate planșele și le-a încuviințat pe toate ; mai cu seamă desenele de plante i-au atras atenția, deoarece se îndeletnicise mult cu botanica, și încă o mai pasiona această știință, pe care o practica mai ales în timpul șederilor ei la țară. S-a arătat încîntată de precizia reproducerilor și mi-a spus fără greș care dintre desene redau cel mai bine modelele. În afară de aceste desene de plante i-au plăcut îndeosebi capetele. La încercările mele peisagistice cred că a izbit-o unilateralitatea, căci era cu siguranță o cunoscătoare în materie, dat fiind că-i plăcea foarte mult să zăbovească vara cîteva săptămîni în unul din locurile cele mai frumoase ale țării noastre. N-a spus însă nimic în legătură cu asta. Despre capete a spus că în felul acesta s-ar putea alcătui o întreagă colecție de oameni remarcabili. Am replicat că nu asta am urmărit și nici n-aș putea judeca prea lesne cine este un om remarcabil, ci mi-am dat doar seama, după ce am desenat timp îndelungat obiecte din natură, că fața omului este obiectul cel mai vrednic de a fi desenat, și am încercat s-o redau în desene. Am adăugat că la început am urmat aproape întotdeauna, inconștient, stilul desenelor de obiecte din natură, pînă cînd am descoperit ceva mai nobil, ceva a cărui reprezentare era mai presus, ceva prin care trăsăturile și expresia chipului devin cu adevărat umane, și la a cărui redare năzuiesc, ros de îndoieli dacă voi reuși sau nu.

M-a întrebat și de acele dintre preocupările mele științifice despre care venise vorba, și m-a făcut să-i ghicesc dorința de a afla cîte ceva în această privință. Mi-a spus că cel mai mare interes l-ar prezenta pentru ea istoria genezei și evoluției pămîntului. Am răspuns că știința n-a ajuns atît de departe și că eu sînt cel mai puțin în măsură de a mă număra printre cei care au adus contribuții rodnice pentru noi concluzii, oricît m-aș strădui, atît cît îmi stă în putință, să mai scot cîte ceva la iveală, pentru mine și, dacă se poate, și pentru alții. Dacă dorește să afle cîte ceva despre strădaniile mele și despre ale altora, fără să se adîncească în studierea operelor științifice existente și fără să-și facă din asta un scop în sine,

se va găsi cu siguranță prilejul și timpul necesar. S-a arătat mulțumită și mi-a îngăduit să plec, cu acea bunătate și grație care îi erau caracteristice în atît de mare măsură.

De atunci, relațiile mele cu ea s-au schimbat. Pînă atunci mă aflasem destul de rar în locuința ei, dar acum am început să mă duc mai des la ea, fie cînd aveam de văzut lucrări de artă, fie cînd mă poftea să stau cu ea la taifas. Conversațiile se desfășurau, de obicei, între noi și doamna ei de companie, — rar se întîmpla să mai fie de față, ocazional, unul din fiii ei, sau o nepoată, sau altă rudă mai apropiată, — iar subiectul era, de cele mai multe ori, istoria pămîntului sau ceva din științele naturii. Adeseori făceam și din proprie inițiativă o scurtă vizită, ca să mă interesez de starea sănătății ei. Toate aceste vizite le făceam ziua. Acum a început să mă solicite și seara, dar într-alt fel. Întrucît vorbiserăm cîndva despre unele opere literare cu care mă ocupasem în vremea din urmă, provenite dintr-o epocă trecută, care nu avea nimic de-a face cu producțiile contemporane, și întrucît prințesa nu se ocupa, la vîrsta ei, de asemenea lucruri, iar vremea în care luase cunoștință de acele opere trecuse de mult, a fost luată hotărîrea să reluăm lectura unora dintre acele scrieri și să le degustăm împreună. Asta se întîmpla serile, iar eu trebuia să iau asupra mea sarcina de lector, mai cu seamă cînd societatea nu era prea numeroasă, așa cum era cazul mai ales în serile cînd ne ocupam de literatură. Mă alesesem cu această atribuție cu prilejul prezentării cîtorva balade spaniole. Prințesa, doamna de companie, eu și încă un domn aflat de față nu înțelegeam prea bine limba spaniolă, dar se hotărîse totuși ca baladele să fie recitate în limba lor originală. Cu recitarea fusesem însărcinat eu, și de bine, de rău, înțelegeam totuși pînă la urmă baladele, cu ajutorul unor lămuriri presărate ici și colo și, din cînd în cînd, cu discuții în limba maternă. După aceea trebuia să recit adesea și în limba noastră, și nu arareori se întîmpla să fiu întrebat ce părere am despre unele pasaje ale textului citit, și să mi se ceară explicații. Asta se întîmpla cu atît mai des, cu cît ne încumetam să citim și fragmente din Cervantes și din Calderón. În alte limbi, îndeosebi în italiana lui Dante și a lui Tasso, recita foarte bucuros doamna de companie a prințesei. Textele

antice grecești, — ne interesau în primul rînd *Iliada* și *Odiseea*, apoi și cîte ceva din Eschil, — trebuia să le recit eu singur, dar nu în original, ci în traducere. Se discuta foarte mult și despre viața socială arhaică a grecilor, despre rosturile lor domestice, despre statul lor, despre arta lor și despre înfățișarea și caracteristicile țării lor și mărilor lor. Am fost invitat iarna asta la prințesă cu mult mai des decît înainte. Primăvara și perioada în care omul tînjește iarăși după șederea la țară ni s-a părut că a venit prea devreme. Ne-am mai înțeles ce să facem iarna viitoare, și apoi prințesa mi-a îngăduit, cu multă și cuceritoare amabilitate, să-mi iau rămas-bun.

Îndeletnicirile mele în sînul familiei noastre se măr-gineau acum la foarte dese discuții dintre tata și mine despre artă și despre cărți. Îmi povestea cum de ajun-sese să prindă gustul tablourilor și să le colecționeze. Într-un rînd a pomenit de tinerețea lui și, aflîndu-se într-o dispoziție mai bună decît de obicei, mi-a istorisit pe îndelete cum și-a petrecut-o. Mi-a spus că a fost nevoit să-și procure singur mijloacele necesare ca să poată învăța ceva, și că fratele său mai mare, un om foarte înzestrat, n-a putut să-l ajute decît foarte puțin, deoarece și el a fost nevoit să-și facă rost singur de toate cele trebuincioase traiului, și nu era decît cu vreo cîțiva ani mai în vîrstă. După povața unor oameni luminați, tata a început să citească, și multe zile libere din epoca uceniciei și le-a petrecut în odăița sa, în tovărășia cărților. După ce și-a terminat ucenicia și a ocupat diferite slujbe, unele în orașul nostru, altele în cele mai de seamă centre comerciale ale Europei, a făcut cunoștință cu artiști, i-a vizitat în atelierele lor, a început să se priceapă la pictură și a cutreierat cele mai renumite colecții de tablouri din cele mai mari orașe, din care cauză a trebuit în două rînduri să ia învățătul de la început. Astfel, la Roma, unde se dusese din Triest, ca să stea acolo o jumătate de an fără slujbă, și-a dat seama că nu știe nimic. A luat-o, stăruitor, de la început, și de la Roma i se trage dragostea pentru tablourile vechi. Fratele său trecuse prin școlile de stat și, întrucît tata îl iubea foarte mult, preluase de la el și dragostea pentru limbile vechi. Atîta vreme cît a fost în slujba lui, tata a avut mai mult timp liber decît atunci

cînd mai învăța, și acest timp l-a folosit pentru îndeletnicirile sale favorite. Cu un egumen bătrîn, care renunțase la cîrmuirea mînăstirii sale și-și petrecea, iarna, în orașul nostru, venerabila tihnă, — cum se exprima el însuși, — a citit poeți și istoriografi vechi. Egumenul fusese un mare prieten al scrierilor vechi, descoperise la tata înclinația pentru aceste lucruri și îi dăduse ajutor și îndrumare. Egumenul l-a pus foarte des pe tata să citească cu glas tare, în camera sa, din autorii așa-numiți clasici. Tata făcuse cunoștință cu el la patronul său din orașul nostru, în casa căruia se organiza o dată sau de două ori pe an o petrecere în cinstea egumenului, fost pe vremuri preceptorul acelui patron. Patronul, ultimul la care lucrase tata, era un om de ispravă, care nu numai că le dădea salariaților săi prilejul de a putea învăța cîte ceva, folosindu-i în călătorii, unde făceau cunoștință cu parteneri de afaceri, legau relații comerciale, se informau cu privire la căile de comunicație, și așa mai departe, dar le și lăsa timpul liber necesar pentru ca, dacă nu aveau mijloace pentru înjghebarea unui negoț mai mare, să poată ajunge, cu începuturi modeste, la afaceri mai însemnate și, în cele din urmă, la independență. La fel a început și tata, cu mici economii, apoi s-a extins și, după ce a făcut primii pași sub aripile patronului său, a ajuns în sfîrșit, cu sprijinul acestuia, negustor de sine stătător. A pus deoparte ceea ce-i putea folosi pentru satisfacerea unor plăceri, și și-a cumpărat fie o carte, fie o lucrare de artă, sau a făcut cîte o călătorie instructivă. Cînd relațiile sale sociale s-au extins, făgăduind să devină tot mai rodnice, a cunoscut-o pe maică-mea și i-a obținut mîna. Mama a adus în casă o zestre frumușică, și astfel a fost pusă în comun temelia, pentru ca noi, copiii, nu numai să putem trăi liberi și independenți în casa părinților noștri, dar să ne așteptăm și la ceva bani albi pentru zile negre, și pentru ca și tata să se poată înconjura cu unele lucruri după pofta inimii și cu ceea ce urma să-i slujească drept recreație, precum și drept răsplată la bătrînețe, pe lîngă dragostea soției și creșterea reușită a copiilor. Tata fusese ultimul elev al bătrînului egumen, care a apucat să-l mai cunune și curînd după aceea a murit. Împreună cu tînăra sa soție, tata i-a vizitat de trei ori pe bătrînii săi

părinți, care trăiau departe, într-un ținut păduros, din venitul unei gospodării rurale sărăcăcioase, și care, la scurtă vreme după aceea, s-au stins din viață unul după altul. Patronul său cu inima de aur ne-a botezat, apoi s-a retras din afaceri, a locuit la unicul său copil, o fiică măritată cu un moșier de vază și, într-un tîrziu, a murit și el, în casa ei. Astfel s-au schimbat toate. Tata și fratele lui au dăruit casa părintească din pădure, cu mica ei gospodărie, unei surori, care a murit fără copii, și întrucît nici tata, nici fratele său, nu puteau administra gospodăria, au găsit de cuviință s-o lase în seama unei rude depărtate. Fratele tatei a murit pe cînd noi eram încă minori, la fel și bunicii dinspre partea mamei, iar mai tîrziu și un unchi al mamei, care ne-a lăsat moștenitori pe noi, copiii ; și întrucît mama n-a avut nici frați, nici surori, n-a mai rămas nici din partea tatei, nici din partea mamei, nici o rudă. În urma morții rudelor sale, cărora, îndeosebi fratelui său, le păstra o credincioasă amintire, tata și-a revărsat toată dragostea asupra mamei și a noastră ; casa lui a însemnat acum totul pentru el ; iar pe noi doi, pe soră-mea și pe mine, tata a ținut să ne știe ataşați unul de celălalt, mai cu seamă atunci cînd va fi să rămînem singuri, adică atunci cînd el și mama își vor dormi somnul de veci la cimitir.

Acest îndemn la iubire era de prisos, deoarece ni se părea cu neputință ca noi, soră-mea și cu mine, să ne fi putut iubi mai mult decît ne iubeam, numai pe părinți îi iubeam amîndoi și mai mult, iar atunci cînd se făcea vreo aluzie la faptul că ne vor părăsi cîndva, aluzia ne mîhnea peste măsură și știam prea bine cui îi vom dărui atunci iubirea filială, rămasă fără obiect : nu o vom dărui nimănui, ci va continua să se îndrepte, în mod firesc, dincolo de pietrele mormintelor, pînă la sfîrșitul vieții noastre, spre părinții răposați.

Celelalte evenimente care se petreceau în familia noastră, dar nu numai în stricta ei intimitate, ci și în societatea unor invitați, nu erau pe placul meu în măsura în care fuseseră odinioară, ba chiar mă plictiseau și mi se păreau pierdere de vreme. Ca și în anii trecuți, era vorba de serate, la care se pălăvrăgea, sau de reuniuni, în care se făcea ceva muzică sau chiar se dansa. La acestea din

urmă nici nu luam parte, iar soră-mea, care, după cum băgasem de seamă mai de mult, îmi împărtășea aproape toate înclinațiile, lua parte fără tragere de inimă și prefera, în asemenea seri, să se refugieze în preajma mea. Îi cunoscusem îndeaproape pe oamenii care veneau la noi cu asemenea prilejuri, mai cu seamă pe cei tineri, și dacă, în trecut, resimțisem față de ei o anumită sfială, ba chiar un soi de respect, acum lucrurile stăteau altfel ; tot cugetînd, precum și datorită experienței dobîndite în relațiile cu alți oameni, îmi dădusem seama că ceea ce îmi inspirase o deosebită sfiiciune, anume siguranța și distincția lor, nu erau decît lucruri pe care le poți învăța, dacă frecventezi cu asiduitate asemenea reuniuni și dacă știi să vorbești mult și să te scoți în evidență. Și că aceste lucruri nu sînt greu de învățat, mi-am dat seama și din faptul că se puteau observa la cei, al căror nivel spiritual nu prea mă vedeam îndemnat să-l prețuiesc. Dar nu numai în păturile sus-puse am ajuns eu să cunosc oamenii, ci și în cele de jos, și, în acestea din urmă, nu chiar la oraș, ci mai mult printre munteni și printre agricultori. În cercurile aristocrate, mai ales la prințesă, am văzut tineri care nu aveau acea comportare socotită de mine ca fiind cu mult mai presus de a mea, ci se purtau simplu și fără ifose, erau cuviincioși fără a fi stîngaci și aminteau de expresia auzită adesea de mine în tinerețe, dar înțeleasă greșit : „un tînăr bine crescut". În păturile de jos am făcut cunoștință cu cîte un om, care, atunci cînd se afla în fața unora socotiți de el mai presus de el însuși, nu-și dădea osteneala să treacă și el drept mai mult decît era, ci vorbea liniștit, așa cum se pricepea, și asculta liniștit răspunsul. Omul acela mi s-a părut a avea o educație mai aleasă decît cei care cunosc multe soiuri de comportare și le și practică. O pildă grăitoare o dădea amfitrionul meu, care era chiar și mai simplu decît acei bărbați, despre care am spus că i-am văzut la prințesă și ale căror vorbe și fapte impuneau atîta respect. Pînă și costumul lui, care, la început, bătea la ochi, se potrivea cu întregul său fel de a fi. De asemenea și Eustațiu, cît și, fără doar și poate, Gustav, erau neîndoielnic superiori ipochimenilor din cercurile frecventate de mine. Deoarece îi cunoșteam prea bine pe acești oameni, și deoarece nu-mi mai inspirau

nici o considerație deosebită, societatea lor mi s-a părut fără rost, și am socotit că-mi pot folosi mai bine timpul. Dar tata a găsit pesemne că și aceste învățăminte sînt folositoare. Le trăgeam numai din relațiile cu bărbați tineri. Despre fete nu-mi puteam forma nici o părere, pentru că stăteam foarte puțin de vorbă cu ele și pentru că, firește, nici una nu putea să vină să mă caute în sihăstria mea. Printre oamenii mai în vîrstă, atît bărbați, cît și femei, mai întîlneam adeseori pe cîte cineva, căruia mă simțeam îndemnat să-i dăruiesc prețuirea mea, dar nici în sufletul unor oameni bătrîni nu puteam să mă vîr.

Printre cei de care mă atașasem mai mult se afla, în primul rînd, fiul giuvaergiului ; cu el eram prieten în adevăratul înțeles al cuvîntului. În afara ceasurilor noastre de inițiere în tainele pietrelor scumpe, petreceam multă vreme împreună, stăteam de vorbă despre diferite lucruri și mai citeam împreună, din cînd în cînd, mici fragmente ale unor scrieri pe care le prețuiam amîndoi. Părinții lui erau oameni foarte amabili și distinși. La rîndul său, nici tînărul Preborn nu-mi displăcea. A continuat să vorbească deseori despre frumoasa Tarona, și regreta profund că plecase într-o călătorie undeva departe, și deci nici nu venise în oraș, din care cauză nu putuse niciodată să mi-o arate. La petrecerile propriu-zise, pe care le puneau la cale tinerii, nu luam parte decît extrem de rar. Faptul că în general mă întîlneam mult mai rar cu bărbați de vîrsta mea și nu-mi petreceam zile întregi cu ei, și încă în mod repetat și frecvent, așa cum obișnuiesc mulți dintre tinerii din orașul nostru, se datora numeroaselor mele ocupații, așa încît îmi rămînea prea puțin timp de folosit în alte scopuri. Cu adevărat la largul meu eram atunci cînd mă aflam numai cu ai mei.

Iarna a trecut. La sfîrșitul primăverii am plecat la țară. Oricît de plină de bucurii fusese pentru mine vara precedentă, oricît îmi încîntase inima, îmi mai rămăsese totuși în fundul sufletului ceva neplăcut, ceva ce nu părea să fie altceva decît conștiința că nu-mi văzusem de meserie și că mă lăsasem antrenat în îndeletniciri fără rost. Voiam să recuperez această rămînere în urmă și să dedic cea mai mare parte din vară unei activități sistematice și îndîrjite. Am luat cu mine toate uneltele și instrumentele

de care aveam nevoie pentru continuarea lucrărilor mele. Orele libere, care mi-au rămas după o drămuire precisă a timpului, m-am gîndit să le dedic apoi ocupațiilor mele preferate.

Am sosit la hanul străjuit de arțari și am poruncit să vină acolo și oamenii pe care aveam de gînd să-i folosesc, dacă bineînțeles s-ar declara gata să mă urmeze în niște locuri mai îndepărtate ale munților, unde aveau să mă ducă anul acesta lucrările mele. Bătrînul Gaspar a consimțit să mă însoțească, alți doi la fel, și astfel aveam destui. M-am interesat de dascălul meu de țiteră ; parcă-l înghițise pămîntul. Nimeni nu știa nimic despre el. M-am dus la Mlaștina Roșie, ca să mai văd cît de mult au înaintat lucrările în marmură. Am aflat că aveau să fie gata în acest an, încît puteam să pun să fie duse la toamnă acasă. După aceea am părăsit pentru vara aceasta hanul străjuit de arțari, în care locuisem atîta vreme, și m-am îndreptat către acea zonă a munților, pe care aveam de gînd s-o cercetez. Am avut un sentiment de nostalgie cînd am părăsit hanul.

M-am statornicit, ca într-un centru al activității mele, într-un loc unde munții se ramificau mult, în sălbatice brațe întortocheate, nefiind totuși nici pe departe atît de frumoși ca cei pe care îi părăsisem. Îmi era dor de hanul vesel străjuit de arțari, cu geamurile lui sclipitoare, îmi era dor de toată valea în care mă simțisem aproape ca acasă. M-am instalat cu chirie într-o casă care se afla la deschizătura a trei văi și era, ca atare, popasul cel mai nimerit. O pădure neagră de brazi mă privea prin ferestre, șerpuia de-a lungul pîraielor venite din cele trei văi, pe lîngă niște pajiști umede și alte luminișuri, pînă în căldările vîlcelelor, și se cățăra pe creste. Din pricina îngustimii văii nu se puteau zări, deasupra brazilor întunecați, culmile conice, și nici măcar piscurile acoperite cu zăpadă veșnică. Pesemne că din aceeași cauză, această casă, precum și alte cîteva colibe risipite pe povîrnișurile păduroase și înșirate de-a lungul pîraielor, se numeau „La Brădet". Niște ziduri năpădite de mușchi verde alcătuiau casa mea și se învecinau cu o grădiniță părăginită în care nu creștea aproape nimic altceva decît arpagic. Pe uliță, pămîntul era negru, și aceeași negreală se întindea și în

iarbă, deoarece la acest han veneau şi poposeau adesea, pentru odihna oamenilor şi a animalelor, numai căruţele cu cărbuni. Cuptoarele de ars mangal erau răspîndite în întreaga zonă împădurită, care, privită mai îndeaproape, se dovedea uriaşă. Lungi convoaie de care negre, cu căruţaşi tot negri, coborau drumul mohorît, ca să transporte cărbunii la şes, de unde ajungeau chiar şi în oraşul nostru. N-am putut obţine decît o singură cameră, cu ferestre mici, zăbrelite. În cameră aveam o masă, două scaune, un pat şi un scrin pictat, unde puteam să-mi pun haine şi alte lucruri. Pentru lăzile mele mai mari mi s-a dat o boxă a unui şopron. Atunci cînd ne găseam în casă, Gaspar şi ceilalţi dormeau în şură, pe paie. Mi-am lăsat cea mai mare parte a bagajului în geamantane, mi-am atîrnat de cuiele din cameră doar strictul necesar, mi-am pus pe masă uneltele de scris, cărţile de ştiinţă şi cele literare, mi-am umplut lada patului cu lenjeria adusă de acasă, mi-am propţit într-un colţ beţele alpine, şi iată-mă instalat. Soarele, care,spre sfîrşitul dimineţii, îmi intra în cameră prin una din ferestre, o atingea după-amiază în treacăt pe cealaltă, pentru ca nu mult după aceea să poleiască vîrfurile brazilor şi să dispară.

Mai poposisem în unele hanuri asemănătoare şi mă obişnuisem cu ele, aşa că m-am acomodat şi m-am împrietenit repede cu hangiul, cu hangiţa şi cu o harnică fiică a lor, nişte oameni simpli şi de treabă. În afară de mine mai picau uneori în hanul „La Brădet" cîte un vînător de munte, sau un boccegiu, şi rar de tot cîte un drumeţ. În afara cărăuşilor de cărbuni, cei mai mulţi oaspeţi erau tăietorii de lemne răspînditi în pădurile întinse din jur şi care sîmbăta sau în ajunul unei sărbători mai mari se întorceau la ai lor. În trecere, se întîmpla destul de des ca lemnarii să poposească o leacă la hanul „La Brădet", ca să ciocnească un păhărel. Îndeletnicirea de căpetenie a tuturor locuitorilor din zona brădetului era lemnăritul, iar avuţia lor de căpetenie erau vacile şi caprele, care se duceau zilnic în pădure şi dintre care cele mai tinere îmi mîneau toată vara pe înălţimile împădurite şi în abataie.

Ne-am apucat de treburile noastre, avînd hanul ca sediu. Ciocanul nostru **îşi croia** drum prin codrii întinşi, iar oamenii mei cărau **la han** bucăţile de rocă extrase ca

probe ale diferitelor structuri ale solului, pe care creştea imensul fond silvic. Deşi de la han nu puteam zări masivele stîncoase şi nici măcar zăpada, acestea totuşi existau. Întrucît aici totul era mai măreţ, căci ne aflam mai adînc în creierul munţilor şi mai aproape de nucleul lor originar, pădurile erau şi ele mai întinse ; şi, după ce mergeam ceasuri în şir în umbra întunecată a brazilor şi molizilor jilavi, copacii începeau în sfîrşit să se rărească, trunchiurile moarte sau cele distruse de intemperii deveneau mai frecvente, rocile sterpe se înmulţeau, iar atunci cînd urmau luminişuri cu iarbă scurtă, sau cu pietriş mărunt, sau cu arbuşti, vedeam înălţîndu-se în faţa noastră pereţi de stîncă de dimensiuni uriaşe, cu depozite de zăpadă scînteietoare, sau cîte un pisc pe de-a întregul înveşmîntat în alb, care îşi scotea capul dintre stînci. De aici încolo, împărăţiei pădurilor îi urma, pe şi mai mari întinderi, împărăţia stîncilor.

Scopul nostru ne-a dus adesea din încătuşarea pădurilor în spaţiul liber al munţilor. După ce identificam elementele componente ale unui întreg masiv, după ce examinam toate apele pe care masivul le trimitea în văi şi notam toate aluviunile morenice cărate de pîriu şi după ce, în urma unei cercetări repetate şi atente, constatam că nu mai apare nimic nou, încercam să luăm în stăpînire masivul însuşi, şi, în măsura în care ne îngăduia puterea formidabilă a naturii, să-l şi parcurgem. Astfel, planul nostru de lucru ne-a dus în văile cele mai sălbatice şi mai izolate ; ne-am căţărat pe coamele cele mai abrupte, unde cîte un vultur sperios sau cine ştie ce zburătoare necunoscută se înălţa bătînd din aripi, şi unde stătea înfipt în sol cîte un braţ stingher de lemn, pe care de veacuri nu-l văzuse nici un ochi omenesc ; am ajuns pe culmi complet degajate, care ne-au pus la picioare, ca pe un tablou în miniatură, uriaşa întindere a pădurilor, unde se afla hanul nostru, şi, mai încolo, ogoarele mai mult sau mai puţin cultivate, unde locuiau muntenii.

Oamenii mei au devenit din ce în ce mai zeloşi. Aşa cum orice om simte imboldul de a învinge natura şi a o lua în stăpînire, imbold manifestat şi de copii, prin micile lor construcţii, dar mai ales prin distrugerile lor, şi pe

care adulții și-l duc la îndeplinire făcînd ca pămîntul nu numai să fie dătător de hrană, cum spune adesea autorul *Iliadei*, ci și să ia fel de fel de înfățișări noi, pentru desfătarea lor, tot așa și munteanul încearcă să-și îmblînzească munții pe care îi iubește, încearcă să-i escaladeze, să-i biruie și chiar să se cațere pe ei pînă unde nu-l împinge nici un alt scop mai important. Istorisirea unor asemenea expediții reușite alcătuiește o parte a farmecului vieții muntenilor. Oamenii mei își simțeau inima săltînd în piept de bucurie, atunci cînd, cu ciocanul și cu dalta, scobeam trepte sau găuri în pereții netezi ai stîncilor și ne înfigeam în ele pitoanele, înjghebîndu-ne în felul acesta scări, și ajungeam în locuri care ni se păruseră inaccesibile. Se întîmpla foarte des să nu coborîm zile în șir la hanul nostru din brădet.

Îmi plăcea să urc pe piscurile unor munți înalți, chiar dacă îndeletnicirea mea nu mă ducea într-acolo. Stăteam pe cîte o stîncă, înălțată deasupra gheții și a omătului și avînd la piciorul ei rîpa cu zăpadă veșnică, peste care fuseserăm nevoiți să sărim, sau pentru trecerea căreia înjghebaserăm scări și le căraserăm peste gheață ; stăteam uneori pe tipsia foarte strîmtă a ultimului bolovan, deasupra căruia nu mai era altul și priveam mulțimea de munți din jurul meu și de sub mine, care, fie că se țuguiau cu coarnele lor albe mai sus decît mine, spre cer, și mă copleșeau, fie că-mi repetau altitudinea pe alte platforme aeriene, fie că se chirceau și-i priveam de sus, ca pe niște desene minuscule ; priveam văile, care șerpuiau ca niște falduri fumegînde printre formațiile stîncoase, și cîte un iezer, jos, ca o tăviță ; priveam pămînturile care se întindeau în fața mea ca o hartă spălăcită, priveam înspre ținutul unde, cufundat ca într-o ceață prăfoasă, trebuia să se afle orașul în care locuiau toți cei dragi mie, tata, mama și soră-mea , priveam colinele, care, de aici, păreau niște nori cirus, și pe care trebuia să se afle Asterhofu și Sternenhofu, unde locuia simpaticul meu amfitrion, unde își avea reședința buna și prietenoasa Matilda, unde se afla Eustațiu, unde se găsea veselul și înflăcăratul Gustav, și unde priveau ochii Nataliei. Totul tăcea sub mine, ca și cum lumea ar fi fost moartă, ca și cum tot ce fremăta de viață nu fusese decît un vis. Nici măcar un fum nu se ridica

pînă sus, și întrucît pentru asemenea ascensiuni alegeam întotdeauna zile frumoase, de cele mai multe ori și cerul era senin și, în întunericul albastru închis, părea un pustiu mai nesfîrșit decît privit de jos și de pe meleagurile pline cu obiecte mărunte. Cînd coboram și cînd în urma noastră Gaspar scotea din stînci pitoanele și le vîra în tolba pe care o ducea pe umeri, atîrnată de o sfoară, cînd trăgeam îndărăt scara de peste rîpa cu zăpadă, sau, în caz că nu folosisem o scară, cînd săream peste falie, atunci, în gravitatea trăsăturilor aspre ale lui Gaspar sau pe chipurile celorlalți, cîți ne întovorășeau, apărea o anumită schimbare, ceea ce mă făcea să deduc că locul în care ne aflasem îi impresionase.

Ceasurile sau zilele pe care le furam muncii mele cînd aveam nevoie de odihnă sau cînd vremea mă împiedica să lucrez, le foloseam la schițarea unor peisaje. Bezna nopții, înainte ca ochii să se închidă, se lumina datorită cuvintelor minunate lăsate nouă moștenire într-o carte de vreun om mort de mult, iar atunci cînd luminarea era stinsă, luam cuvintele cu mine în acea împărăție care ne este atît de enigmatică și care prefigurează o stare și mai de nepătruns pentru noi.

Ca și în vremea din urmă, n-am mai putut nici acum să mă mulțumesc cu simpla colecționare de material științific ; n-am mai putut să înregistrez pur și simplu probele, încît să rezulte un tablou al stratificării, — făceam asta și acum cît se poate de exact, — ci m-am simțit îndemnat să mă întreb tot timpul care sînt cauzele, și de ce există un anumit lucru, și cum a luat el ființă. Mi-am continuat aceste speculații și mi-am așternut pe hîrtie tot ce mă frămînta. Poate că odată și odată avea să se aleagă ceva din însemnările mele.

La vremea înfloririi trandafirilor mi-am întrerupt activitatea, căci voiam să-mi îngădui un răgaz și să mă duc la Asperhof.

Le-am plătit oamenilor mei simbria, le-am făgăduit că-i voi folosi și în viitor, le-am dat ca supliment de simbrie ceva bani de drum, și le-am urat cale-bună. În hanul „La Brădet" mi-am împachetat toate lucrurile, am plătit ce datoram, am spus că mă voi reîntoarce, am rugat să mi se păstreze bine obiectele lăsate acolo și am pornit, într-o

trăsură de munte cu un cal, pe drumul care ducea de la pîrîul șopotitor de lîngă hanul „La Brădet" în sus, spre pădure. După ce am ajuns la drumul mare, l-am trimis înapoi pe vizitiu și mi-am ales, pentru restul călătoriei, un loc în poștalion. Drumul de la ultima poștă pînă la casa prietenului meu l-am parcurs pe jos. Avusesem grijă să-mi fie trimis în urmă și bagajul.

Am sosit mai tîrziu decît avusesem de gînd. În sihăstria totală a Brădetului și la altitudinea lui mare și răcoroasă mă înșelasem cu privire la ceea ce se întîmplă aiurea. În ținutul de șes fusese o primăvară caldă și un început de vară foarte călduros, ceea ce, în munți, nu puteam aprecia prea precis. De aceea, trandafirii erau în floare cu duiumul în toate grădinile prin fața cărora am trecut. Cînd am urcat colina, coroanele bogate ale copacilor amfitrionului meu m-au privit de dincolo de acoperișul întunecat al casei și de lîngă cele două canaturi ale grilajului grădinii. Perdelele ferestrelor, în parte întredeschise și în parte închise din pricina zăpușelii, m-au poftit, ospitaliere, să intru, iar dulceața cîntecului păsărilor și cîte un chiot răzleț m-au întîmpinat ca pe unul de-ai casei.

Întrucît cunoșteam mecanismul porții grilajului, am apăsat pe ivăr, canatul s-a deschis, și am intrat în grădină.

Amfitrionul meu era la stupi. Am aflat asta de la grădinar, cel dintîi cu care am dat ochii și care trebăluia la un strat de mușcate din apropierea intrării. Am luat-o înspre stupi. Amfitrionul meu stătea în picioare în fața prisăcii și, cînd m-am apropiat ca să-i dau bineț, mi-a spus că așteaptă ivirea unei familii tinere, care vrea să roiască. Primirea a fost aproape mișcătoare, ca între un tată și un fiu, într-atîta îmi crescuse dragostea față de dînșul, și tot așa cred că și el începuse să țină la mine.

Deoarece nu putea să-și lase baltă treaba, am spus că vreau să le dau și celorlalți bună-ziua și a fost de acord, după ce mi-a comunicat că Matilda și Natalia se află la Asperhof.

M-am apropiat de casă. Gustav aflase că sînt aici; a coborît într-un suflet scara și a venit în fugă spre mine. Bun-venit, bun-găsit, întrebări, răspunsuri, mustrări că am sosit atît de tîrziu și că n-am folosit totuși cîteva zile

din primăvară ca să fac un popas la Asperhof. Mi-a comunicat că are multe să-mi spună, că vrea să-mi povestească totul și că trebuie să rămîn aici mult, mult de tot.

Apoi m-a condus la maică-sa, care stătea la o masă în boschet și citea. Cînd m-a văzut apropiindu-mă s-a sculat și a venit în întîmpinarea mea. Mi-a întins mîna, pe care, după obiceiul din orașul nostru, am vrut s-o sărut. Nu mi-a dat voie. De fapt, băgasem de seamă mai de mult că nu acceptă să i se sărute mîna, dar în clipa aceea uitasem. Mi-a spus că sînt cît se poate de bine venit, că m-a așteptat mai devreme și că acum trebuie să le dăruiesc prietenilor mei de aici un timp ceva mai lung. Cu aceste cuvinte ne-am întors la masa pe care își pusese cartea și m-a poftit să iau loc. M-am așezat pe unul dintre scaune. Gustav a rămas în picioare lîngă noi. Chipul ei era atît de vesel și de prietenos, cum cred că nu-l mai văzusem niciodată. Sau fusese întotdeauna așa, numai că pălise un pic în amintirea mea. Într-adevăr, ori de cîte ori o revedeam pe Matilda după o despărțire mai îndelungată, îmi părea, deși era o femeie în vîrstă, tot mai atrăgătoare și mai fermecătoare. Printre ridurile discrete ale vîrstei și pe trăsăturile care trădau un șir de ani stăruia o frumusețe emoționantă și blîndă. Iar mai presus de această frumusețe, — așa cum mi-am dat acum prea bine seama, deoarece cercetasem în amănunțime atîtea chipuri, ca să le zugrăvesc, — era sufletul, blajin și armonios, care exercita o puternică înrîurire asupra celor din preajma ei. În jurul frunții ei pure se întindea volanul alb al bonetei, iar în jurul mîinilor gingașe avea niște bentițe albe asemănătoare. Pe masă era un ghiveci cu un trandafir de culoare închisă, aproape vînăt. Matilda s-a rezemat de spătarul scaunului de trestie, și-a împreunat mîinile în poală și a spus :

— Vom avea la Sternenhof o mică petrecere. Dumneata știi că am început să înlăturăm tencuiala cu care a fost acoperit, cu ani în urmă, paramentul de piatră al fațadelor casei noastre, deoarece prietenul nostru a socotit că asta îl urîțește, și că ar arăta mult mai bine bacă am da-o jos, pentru ca piatra să rămînă aparentă. Anul acesta s-a terminat întreaga fațadă principală, schelele sînt pe

cale de a fi demontate, și după ce vor fi înlăturate urmele și pe terenul din fața casei, după ce va fi netezit nisipul, după ce gazonul va fi curățit și spălat încît să nu se mai vadă pe el pete de var, ci numai verdele ierbii, plecăm cu toții, cu trăsurile, ca să aflăm cum stau lucrurile și să ne spunem părerea dacă într-adevăr casa este în avantaj, așa cum am sperat. Vor veni și alți oaspeți, probabil și cîțiva vecini, și avînd în vedere că dumneata te numeri printre prietenii noștri de la Asperhof și întrucît am dori cu toții să ținem seama de părerea dumitale, te rugăm să iei parte și dumneata la petrecerea noastră.

— Părerea mea este prea neînsemnată, — am răspuns eu, — și dacă nu e cu desăvîrșire de lepădat, și dacă am dobîndit cîteva cunoștințe și un anumit simț al frumosului, îi datorez totul proprietarului acestei case, căci, după ce m-a primit cu atîta bunăvoință, a scos la lumină anumite înclinații ale mele, care altminteri n-ar fi ajuns niciodată să conteze. Așadar, nu voi putea să aduc cine știe ce contribuție la lămurirea problemei de la Sternenhof, iar părerea mea va fi desigur cea a amfitrionului meu și a lui Eustațiu ; dar pentru că mă invitați cu atîta amabilitate și pentru că-mi face plăcere să mă pot afla în casa dumneavoastră, primesc cu dragă inimă invitația, sperînd că petrecerea nu va avea loc prea tîrziu, deoarece aș dori să mă mai întorc încă în vara aceasta la locul activității mele actuale și să duc la bun sfîrșit cîte ceva.

— Data este foarte apropiată, — a răspuns ea. — De altminteri s-a statornicit de mult obiceiul ca, după înflorirea trandafirilor, cînd sînt întotdeauna invitată în casa aceasta, prietenii noștri de aici să vină pentru cîtva timp la Sternenhof. La fel are să se întîmple și anul acesta. În timp ce aici frunzele gingașe ale tradafirilor vor ajunge la deplina lor dezvoltare și în cele din urmă se vor ofili și vor cădea, administratorul nostru de la Sternenhof va pune totul în ordine, ca să nu mai fie prea vizibile urmele șantierului, ne va trimite o scrisoare în acest sens, și vom fixa data reuniunii. De părerile musafirilor, mai ales de cele cu oarecare greutate, va depinde dacă facem și cheltuielile pentru curățirea celorlalte fațade ale casei, sau dacă lăsăm lucrurile așa cum sînt acum, cu o fațadă curățită de tencuială și cu celelalte rămase tencuite, această soluție fiind

desigur mai puțin frumoasă decît în caz că toată casa ar fi rămas tencuită, sau, în sfîrșit, dacă urmează să retencuim și fațada curățită. Dealtfel, nu faci bine că nu pui preț pe părerea dumitale. Faptul că, în apropierea prietenului nostru, unele lucruri au ajuns la dumneata mai devreme la pirguire, este cît se poate de firesc ; noi, oamenii, sîntem făcuți să primim educația de la alți oameni, și este un privilegiu fericit al oamenilor eminenți că fac să rodească mai devreme în alții însușirile de seamă, care, altminteri, ar fi ieșit oricum la iveală mai tîrziu. Cît de certă a fost în dumneata predispoziția pentru lucrurile elevate și măreță rezultă din opțiunea, care te-a determinat să îmbrățișezi din proprie inițiativă o îndeletnicire științifică, pe care, altminteri, tinerii noștri, la vîrsta cînd dumneata te-ai hotărît, nu prea obișnuiesc s-o îmbrățișeze, iar că inima dumitale era îndreptată spre frumos reiese din faptul că ai început de timpuriu să reproduci obiectele științei dumitale, ceea ce nu prea face un om căruia îi lipsește simțul plastic, acela preferînd să-și întocmească mai degrabă note scrise, și, în sfîrșit, că ai încercat în scurt timp să reproduci și alte obiecte, precum capete omenești și peisaje, și că te-au interesat și poeții. Dar că nici ziua în care ai urcat această colină n-a fost nenorocoasă se cunoaște după faptul următor : dumneata îl iubești pe proprietarul acestei case, iar a putea iubi un om înseamnă, pentru cel ce nutrește un asemenea simțămînt, un mare cîștig.

În timp ce rostea aceste cuvinte, Gustav și-a privit cu duioșie mama. Eu însă am spus :

— Este un om neobișnuit, cu totul deosebit.

Ea n-a răspuns nimic, ci a tăcut cîtva timp. Apoi a continuat :

— Mi-am pus pe masă acest fir de trandafir, ca să-mi țină oarecum tovărășie în timpul lecturii. Îți place floarea ?

— Îmi place foarte mult, — am răspuns eu, — după cum îmi plac în genere toți trandafirii cultivați în această casă.

— Este un soi nou, — a spus ea. — Am primit din Anglia o scrisoare, în care o prietenă mi-a lăudat cu entuziasm un trandafir văzut de ea la Kew, adăugîndu-i și numele. Întrucît în catalogul trandafirilor noștri n-am dat de

acea denumire, am crezut că este vorba de un soi care-i lipseşte prietenului nostru. I-am scris prietenei, întrebînd-o dacă n-ar putea să-mi procure o asemenea mlădiţă de trandafir. Cu ajutorul unui domn, care ne cunoaşte pe amîndouă, a primit planta, şi în primăvara aceasta mi-a trimis-o din Anglia. Am îngrijit-o, şi atunci cînd erau pe cale să se ivească bobocii, i-am adus-o prietenului nostru. Bobocii s-au deschis aici complet, şi am constatat amîndoi, mai ales el, care cunoaşte îndeaproape toate carcteristicile trandafirilor, că floarea aceasta nu se găseşte încă în colecţia casei. Eustaţiu a desenat-o, ca s-o păstrăm şi să vedem dacă cele care vor apărea în viitor îi seamănă. Prietenul meu a scris în Anglia, cerînd altoiuri pentru primăvara viitoare. Între timp, această plantă rămîne în ghiveciul ei şi va fi îngrijită aici.

În vreme ce vorbea astfel, s-au mişcat crengile de lîngă o potecă îngustă, care venea dinspre tufişuri, şi pe potecă s-a ivit Natalia. Era înfierbîntată şi ducea în mînă un buchet de flori de cîmp. Nu ştia, pesemne, că un străin se află lîngă maică-sa, căci s-a speriat, şi mi s-a părut că obrajii îmbujoraţi îi sînt cuprinşi de o paloare, care apoi s-a transformat din nou într-o roşeaţă şi mai puternică. Aproape speriat şi eu, m-am sculat în picioare. Natalia se oprise în colţul tufişului. Am spus :

— Mă bucur mult, domnişoară, văzînd că vă simţiţi bine.

— Şi eu mă bucur să sînteţi bine sănătos, — a răspuns ea.

— Copila mea, eşti foarte încălzită, — a spus Matilda, — cred că ai umblat departe. Se apropie amiaza, şi la această oră n-ar fi trebuit să faci drumuri lungi. Stai jos un pic aici, dar la soare, ca să nu te răceşti prea repede.

Natalia a mai rămas în picioare cîteva clipe şi după aceea a mutat, ascultătoare, unul din scaunele din jurul mesei în aşa fel încît să fie în întregime în bătaia soarelui, şi a luat loc. Cînd ieşise din tufiş îşi ţinea în mînă pălăria rotundă, cu borul nu prea mare, pe care Matildei şi ei le plăcea s-o poarte cînd se plimbau în împrejurimile casei cu trandafiri şi ale Sternenhofului. Acum, cînd soarele îi cădea pe creştet, Natalia şi-a pus-o pe cap. A aşe-

zat pe masă buchetul de flori de cîmp, pe care îl adusese, şi a început să aleagă fir cu fir, ca şi cum ar fi vrut să alcătuiască un buchet nou.

— Pe unde ai umblat ? — a întrebat-o Matilda.

— M-am dus să văd cîteva straturi de trandafiri, în grădină, — a răspuns Natalia. — Am urcat apoi, printre arbuştii de lîngă pomii fructiferi pitici şi pe sub copacii înalţi, pînă la cireşul cel semeţ, şi am ieşit în cîmp. Acolo se întindeau semănăturile, şi se vedeau flori printre paie şi în iarbă. Am mers mai departe pe poteca îngustă dintre grîne şi am ajuns la popasul din ogor ; acolo mi-am tras un pic sufletul, după aceea m-am plimbat pe colina cu grîne, pe mai multe răzoare fără drumeag, printre holde, am cules florile astea şi m-am întors în grădină.

— Şi ai zăbovit atît de mult pe deal, şi tot timpul ai stat să alegi şi să culegi aceste flori ? — a întrebat Matilda.

— Nu ştiu cît am zăbovit pe deal, dar cred că nu prea mult, — a răspuns Natalia. — N-am stat numai să culeg florile, ci am şi privit munţii, şi cerul, şi împrejurimile, şi grădina, şi casa asta.

— Copila mea, — a spus Matilda, — nu este nimic rău dacă te plimbi prin împrejurimile casei, dar nu este bine să umbli pe arşiţă pe colina asta, care este în întregime expusă şi care, în afara popasului din ogor, n-are nici un copac şi nici un tufiş în stare să facă umbră. Şi nici nu ştii cît zăboveşti în arşiţă, cînd te pierzi privind în jur, sau cînd culegi flori şi nu-ţi dai seama cum trece timpul.

— Nu m-am pierdut culegînd flori, — a răspuns Natalia. — Am cules florile numai aşa, din cînd în cînd, după cum mi s-au ivit în cale în timpul plimbării. Soarele nu-mi face atît de rău cum crezi, dragă mamă, mă simt foarte bine şi foarte destinsă la soare, nu obosesc, iar căldura trupului mai degrabă mă înviorează decît să mă apese.

— Ţi-ai mai şi atîrnat pălăria de braţ, — a spus Matilda.

— Da, aşa am făcut, — a răspuns Natalia, — dar ştii că am părul des, şi căldura soarelui îmi face bine, mai bine decît cînd port pălăria, care îmi înfierbîntă capul ;

în schimb, cînd am capul descoperit, aerul adie plăcut și-mi dezmiardă fruntea și părul.

Am privit-o pe Natalia, în timp ce vorbea. Abia acum mi-am dat seama de ce-mi păruse întotdeauna atît de ciudată ; abia acum mi-am dat seama, după ce văzusem cameile tatălui meu : mi s-a părut că Natalia seamănă cu unul din chipurile înfățișate pe camei, sau mai degrabă în trăsăturile ei era ceea ce era și pe chipurile de pe camei. Fruntea, nasul, gura, ochii, obrajii, aveau exact ceea ce aveau și femeile de pe acele pietre : degajarea, noblețea, simplitatea, gingășia și totuși vigoarea, care denotă un trup împlinit, dar și o voință deosebită și un suflet deosebit. M-am uitat la Gustav, care mai stătea încă lîngă masă, ca să văd dacă pot descoperi și la el ceva asemănător. Nu era încă destul de dezvoltat pentru ca să i se definitiveze fizionomia, trăsăturile lui erau încă prea rotunde și prea moi, dar am avut impresia că peste puțini ani chipul lui va arăta ca cele de sub coifuri ale adolescenților de pe camei, și că atunci va avea să semene și mai mult cu Natalia. M-am uitat și la Matilda, dar trăsăturile ei aveau aerul mai blajin al vîrstei înaintate. Mi-am zis, totuși, că și ea trebuie să fi arătat, nu de mult, ca femeile mai în vîrstă de pe camei. Natalia se trăgea, așadar, pare-se, dintr-un neam dispărut, care fusese parcă altfel plămădit și totodată mai independent decît cel de acum. Am privit îndelung făptura care, în timp ce vorbea, ba își ridica ochii spre noi, ba și-i pleca din nou spre flori. Faptul că fața ei avea un aer atît de antic, cum spunea tata despre cameile sale, folosind un adjectiv roman din vechime, se datora, în parte, poate și împrejurării că se ivea, pe un gît cu linii corecte, dintr-o rochie foarte simplă, fără podoabe. Nici un adaos inutil de ștofe și nici o salbă sau altă podoabă nu-i înconjura gîtul, — ceea ce face doar ca fețele atrăgătoare să devină încă și mai atrăgătoare, — ci rochia, de o culoare nebătătoare la ochi și cu o croială de asemenea discretă încheia gîtul pur și cobora de-a lungul restului trupului.

Matilda a privit-o cu duioșie pe Natalia, în timp ce aceasta vorbea, și apoi a spus :

— Tinereții îi place orice, tinereții îi prieste orice, ea simte desigur ce-i trebuiește, după cum și bătrînețea simte

ce-i trebuieşte, anume : tihnă şi tăcere ; iar prietenul nostru este de părere şi el că trebuie să lăsăm natura să-şi spună cuvîntul ; de aceea, poţi să umbli după cum simţi că ai nevoie, Natalio ; n-ai să faci un pas greşit, după cum nu l-ai făcut niciodată, n-ai să nesocoteşti nici o povaţă pe care ţi-am dat-o noi şi n-ai să te adînceşti într-atîta în gînduri, încît să-ţi uiţi de sănătate.

— N-am să fac asta, mamă, — a replicat Natalia, — dar dă-mi voie să mă plimb, simt în mine această dorinţă. Am să mi-o moderez cît am să pot ; şi numai de dragul tău, mamă, ca să nu fii îngrijorată. Aş vrea să mă plimb pe colina cu ogoare, apoi şi în vale şi în pădure, aş vrea să cutreier şi ţinutul şi să văd şi să privesc totul. Odihna încheie, pe urmă atît de frumos imboldurile simţirii şi ale voinţei !

Faptul că Natalia totuşi se înfierbîntase umblînd sub soarele dogoritor, cu puţin înainte de amiază, i se citea pe faţă. Pe chipul ei a stăruit îmbujorarea apărută după paloarea din primul moment şi n-a dispărut decît în mică măsură în timp ce a stat la masă, ceea ce a durat destul de mult. Îmbujorarea înflorise pe obrajii ei ca o lumină difuză, înfrumuseţîndu-i.

A continuat să-şi facă de lucru cu florile : le-a scos una după alta din buchetul mare şi le-a pus în cel mic, pînă cînd buchetul cel mic a devenit cel mare, iar cel mare s-a tot micşorat. N-a dat deoparte nici o singură floare, n-a aruncat nici măcar un fir de iarbă rătăcit printre ele ; părea deci că voia nu atît să facă o selecţie a florilor, cît mai degrabă să-i dea buchetului o înfăţişare nouă, mai frumoasă. Aşa şi era, deoarece, în cele din urmă, vechiul buchet a dispărut, şi pe masă a rămas numai cel nou.

Matilda mai avea încă în faţa ei, pe masă, cartea, dar nu s-a mai uitat în ea. M-a întrebat de ultima mea expediţie şi de ultimele mele lucrări. I-am răspuns la ambele întrebări.

Între timp, Gustav se aşezase pe un scaun foarte aproape de mine, şi era numai urechi.

Cînd soarele a ajuns la meridian şi a cuprins puţin cîte puţin întreaga casă, a apărut Arabela, ca să ne cheme să prînzim.

Un om, care lucra în grădină, a dus în casă ghiveciul. Matilda a luat cartea și un coșuleț de lucru, care se aflase lîngă ea pe masă, Natalia și-a luat buchetul și și-a atîrnat din nou de braț pălăria, și așa ne-am dus în casă. Cucoanele au luat-o înainte, iar Gustav și cu mine după ele.

Faptul că am fost nevoit să mă dezvinovățesc față de amfitrionul meu, față de Eustațiu, față de Gustav și chiar față de oamenii din casă, că venisem anul acesta atît de tîrziu, nu m-a mirat, deoarece fusesem primit aici întotdeauna cu multă prietenie, și întrucît toată lumea aproape că se obișnuise să vin în fiecare vară în casa cu trandafiri, după cum și mie aceste vizite îmi intraseră în obicei.

I-am relatat amfitrionului meu tot ce făcusem în cursul acestei veri, iar el mi-a povestit, în primele zile, tot ce se petrecuse în casa cu trandafiri și ce se schimbase acolo în absența mea.

Mi-am dat seama că perioada înfloririi trandafirilor nu avea să mai țină prea mult, pentru că nici eu nu sosisem chiar la începutul ei, ci puțin mai tîrziu.

Tablourile mi-au creat din nou dulci simțăminte, iar statuia înaltă de pe scară mi-a fost din ce în ce mai dragă, de cînd văzusem cameile și de cînd știam că ceva asemănător există printre cei vii. M-am plimbat des prin împrejurimi, fie cu Gustav, fie singur.

Într-o după-amiază ne aflam cu toții în camera trandafirie. Matilda a vorbit foarte degajat despre ale vieții valuri, cum trebuie privite și cum se înlănțuie ele de-a lungul anilor. Amfitrionul meu i-a răspuns. De abia cu acest prilej am văzut cu cîtă gingășie și cu cît gust fusese amenajată camera ; căci cele patru tablouri, toate de aceeași mărime și cu rame identice, atîrnate pe pereții ei, erau neîndoielnic cele mai minunate și mai de preț dintre picturile din casa cu trandafiri, cu toate că erau de dimensiuni mici. Judecata mi se maturizase în suficientă măsură, pentru a-mi putea da seama de marea diferență dintre acest grup de patru și toate celelalte. I-am expus totuși și amfitrionului meu constatarea mea, iar el mi-a confirmat-o. După ce conversația a trecut la alt subiect, ne-am uitat la tablouri și ne-am atras reciproc atenția asupra gingășiei, farmecului și splendorii lor.

Vizite, ca de obicei în epoca înfloririi trandafirilor, au fost și anul acesta, dar eu m-am amestecat printre musafiri mai puțin decît în alți ani.

Natalia, într-adevăr, după cum am băgat eu însumi de seamă, hoinărea vara aceasta prin grădină și prin împrejurimi mai mult decît cu un an în urmă. Se ducea mult mai departe și umbla adeseori și singură. Nu numai că ieșea mai des, pe la cireșul cel falnic, în cîmp deschis, și umbla acolo printre semănături, dar mai și cobora de-a dreptul peste colină pînă la drumul mare, sau se ducea la fermă sau pe coamele dealurilor, sau străbătea o bucată din drumul spre Inghof. După ce se întorcea, se așeza în fotoliul ei și se uita la ceea ce se petrecea în fața sau în jurul ei.

Într-o zi, după ce străbătusem eu însumi un drum lung și mă întorceam către seară în casa cu trandafiri, am urcat pe o scurtătură de la pîrîul străjuit de arini, am trecut pe pajiștea dintre holde, am ajuns pe creastă și m-am îndreptat înspre popasul din cîmp. Atunci am zărit o persoană pe lavița de sub frasin. Nu prea m-am sinchisit cine e și mi-am văzut mai departe de drum, care ducea de-a dreptul spre copac. Oricît m-am apropiat, n-am putut recunoaște persoana, deoarece nu numai că-mi întorcea spatele, dar era și acoperită în bună parte de trunchiul copacului. Stătea cu fața către miazăzi. Nu s-a mișcat și nu și-a întors capul. Așa am ajuns aproape de tot de ea. Îmi auzise desigur pașii în iarbă sau foșnetul trecerii printre grîne, deoarece s-a sculat brusc în picioare, și-a întors capul ca să mă vadă, și m-am pomenit în fața Nataliei. Ne despărțeau cel mult doi pași. Între noi se afla lavița. Ne-am speriat amîndoi. Nici prin gînd nu-mi trecuse că pe laviță ar putea să fie Natalia, iar ea se speriase, desigur, pentru că auzise pe neașteptate pași în spatele ei, unde nu era nici un drum, și pentru că atunci cînd se întorsese, văzuse în fața ei un bărbat. Am înțeles că nu m-a recunoscut imediat.

Am stat cîteva secunde muți față-n față, apoi am spus :

— Dumneata erai, domnișoară ? Nu mi-am închipuit că te-aș putea găsi sub frasin.

— Eram obosită, — a răspuns ea, — și m-am așezat pe laviță ca să mă odihnesc. Poate chiar că s-a făcut mai tîrziu decît s-au obișnuit ai mei să mă vadă venind acasă.

— Dacă ești obosită, — am spus eu, — n-aș vrea să stai în picioare din pricina mea. Te rog să iei loc. Dau numaidecît o fugă prin holde și prin grădină, și-l trimit pe Gustav, ca să te însoțească pînă acasă.

— Nu e nevoie, — a răspuns ea. — Nu e încă seară, și chiar de-ar fi seară, cred că nu mă paște pe aici nici o primejdie. Am mai umblat altădată mult mai departe, m-am întors singură acasă, iar maică-mea și amfitrionul nostru n-au fost îngrijorați din pricina asta. Azi am urcat pe colina Rait, pînă la crucea roșie, și de acolo m-am întors aici, pe laviță.

— Păi asta înseamnă un drum de aproape un ceas, — am spus eu.

— Nu știu cît am umblat, — a răspuns ea. — Am cutreierat printre holde, am trecut pe lîngă cîte un tufiș crescut între răzoare, pe lîngă cîte un copac înălțat printre grîne, și am ajuns la crucea roșie dintre semănături.

— Eu, dacă merg voinicește, — am spus eu, — fac un ceas pînă la crucea roșie.

— Cum spuneam, n-am numărat minutele, — a răspuns ea. — M-am dus pînă la cruce și de acolo m-am întors aici.

În timp ce vorbeam am trecut din poziția incomodă din iarba de la spatele laviței, în spațiul liber de sub copac Natalia se așezase din nou pe laviță.

— După o asemenea plimbare ai bineînțeles nevoie de odihnă, — am spus eu.

— Nu tocmai de aceea am căutat lavița asta. Oricît de ostenită aș fi, tot aș mai putea străbate destul de lesne drumul, printre holde și prin grădină, pînă acasă, ba chiar și unul mult mai lung, numai că dorinței de mișcare i s-a mai alăturat și alta.

— Și anume ?

— Locul acesta este frumos, aici privirea se plimbă în voie, sînt singură cu gîndurile mele, nu sînt nevoită să mi le întrerup, așa cum sînt silită să fac dacă mă întorc la ai mei.

— De aceea te odihnești aici ?

— De aceea mă odihnesc aici.

— Ți-a plăcut încă din copilărie să te plimbi singură pe ogoare ?

— Nu țin minte să fi avut o asemenea dorință, — a răspuns ea. — Există o seamă de frînturi ale copilăriei mele, de care nu pot să-mi amintesc cu precizie, deși este adevărat că în copilărie îmi plăcea grozav să fac mișcare.

— Și această înclinare te îndeamnă adesea să ieși în aer liber ? — am întrebat eu.

— Îmi place să mă plimb în libertate, — a răspuns ea. — Umblu pe ogoare și printre semănături, urc dealurile cu pantă lină, trec pe lîngă copăci cu frunziș bogat, și umblu, și tot umblu, pînă cînd mă întîmpină un meleag străin, unde văd parcă alt cer, cu alți nori. Mergînd, cuget. Cerul, norii, grînele, copacii, tufișurile, iarba, florile, nu mă stînjenesc. Cînd obosesc și pot să mă odihnesc pe o laviță, ca aici, sau pe un scaun în grădină, sau chiar în camera noastră, îmi propun să nu mă mai duc atît de departe. — S-a întrerupt și a tăcut cîteva clipe, apoi m-a întrebat : — Dar dumneata unde ai fost ?

— Am urcat, după masă, dinspre pîrîul cu arini pînă la lac, — am răspuns eu. — Apoi m-am suit, prin dumbravă, pe dealul Balk, de unde se vede ținutul Landegg și se poate zări turla bisericii sale parohiale. De pe dealul Balk am mers mai departe, pe înălțimi, pînă ce am ajuns la casele de stuf. Deoarece acolo mă aflam la o depărtare de două leghe și mai bine de Asperhof, am făcut cale-ntoarsă. La ducere am pierdut mult timp, deoarece m-am oprit des și am privit tot felul de lucruri și de aceea la întoarcere am ales un drum mai scurt. Am luat-o pe diferite drumeaguri dintre holde, pînă ce am coborît din nou, între Dernhof și Ambach, la iezer și la gîrla cu arini. De acolo știam niște răzoare, care duc pe drumul cel mai scurt la popasul din cîmpie. Cu toate că pe ele nu există nici o potecă, mi-am continuat drumul prin iarbă și am ajuns astfel aici.

— Înseamnă că ești frînt de oboseală, — a spus ea, făcînd o mișcare pe laviță, ca să-mi înlesnească să iau loc lîngă dînsa.

Nu prea am știut cum să reacționez, dar m-am așezat totuși alături de ea.

— Ai luat cu dumneata vreo carte, ca să citeşti pe bancă, — am întrebat eu, — sau ai cules flori ?

— N-am luat cu mine nici o carte şi nici n-am cules flori, — a răspuns ea. — Cînd umblu nu pot să citesc, şi nici cînd stau în cîmp deschis, pe o laviţă sau pe o piatră.

Într-adevăr, n-am văzut nimic în preajma ei, n-avea nici un coşuleţ sau alt obiect, din cele pe care le place femeilor să le poarte cu ele. Stătea pe laviţă fără să facă nimic, iar pălăria de paie, pe care şi-o scosese de pe cap, se afla lîngă dînsa în iarbă.

— Florile le culeg, — a continuat ea după cîteva clipe, — atunci cînd le găsesc întîmplător la margine de drum. Pe aici cresc mai cu seamă maci, care însă nu prea sînt nimeriţi pentru făcut buchete, deoarece îşi leapădă lesne petalele, apoi mai sînt pe aici albăstrele, garoafe de cîmp, clopoţei şi altele. Dar uneori nu culeg flori, oricît de multe mi-ar sta în cale.

Mi s-a părut ciudat că mă aflu singur cu Natalia sub frasinul popasului din cîmpie. Vîrfurile picioarelor îi ajungeau în pulberea spaţiului liber din faţa noastră, iar tivul rochiei ei atingea aceeaşi pulbere. În coroana frasinului nu se mişca nici o frunzuliţă, căci văzduhul era calm. Departe, devale, în faţa noastră, şi departe în dreapta noastră, şi în stînga noastră, şi în spatele nostru, se întindea verdele grînelor în curs de pîrguire. Dinspre hotarul lor cel mai apropiat de noi ne priveau macii şi albăstrelele. Soarele se îndrepta către asfinţit, unde cerul strălucea, incandescent, aproape alb, deasupra ţarinilor ; nu se vedea nici un nor, iar munţii înalţi se întrezăreau, în contururi pure şi precise, pe cerul de miazăzi.

— Te-ai mai odihnit un pic şi la crucea roşie ? — am întrebat eu după cîteva clipe.

— Nu, — a răspuns ea, — acolo nu te poţi odihni, deoarece crucea este aproape îngropată printre paiele grînelor ; m-am sprijinit de ea cu un braţ şi am scrutat împrejurimile, ogoarele, pomii fructiferi şi casele oamenilor, apoi m-am întors aici.

— Cînd cerul e senin şi soarele străluceşte, zările sînt frumoase, — am spus eu.

— Da, — a replicat ea, — munţii se înlănţuie ca o salbă cu vîrfuri argintii, pădurile se întind pînă departe, holdele

aduc binecuvîntare oamenilor, şi printre toate acestea este cuibărită casa, în care se află maică-mea şi fratele meu şi prietenul meu părintesc. Eu urc, însă, pe colină, şi în zilele înnorate, sau în cele înnegurate. Cel mai preţios lucru pe care ţi-l oferă plimbarea este că eşti singur, singur de tot, dăruit ţie însuţi. Nu simţi la fel şi dumneata în drumeţiile dumitale ? Şi cum ţi se înfăţişează lumea pe care te străduieşti s-o studiezi ?

— Locurile au arătat diferit în epoci diferite, — am răspuns eu. — Uneori, lumea era pe atît de limpede, pe cît de frumoasă ; am încercat să recunosc cîte ceva, am desenat cîte ceva şi mi-am însemnat cîte ceva. Apoi, toate lucrurile au devenit mai anevoioase, problemele ştiinţifice n-au fost prea uşor de dezlegat, s-au încîlcit şi au dat naştere altora. Pe urmă a venit o altă perioadă : mi s-a părut că ştiinţa nu mai este culmea cunoaşterii, că nu contează defel dacă ştii sau nu ştii unele amănunte ; lumea era străluminată de o frumuseţe lăuntrică, pe care trebuia s-o cuprinzi dintr-o dată, neîmbucătăţită, am admirat-o, am iubit-o, am căutat s-o atrag spre mine şi am tînjit după ceva neştiut şi măreţ, care trebuia să se afle într-însa.

După aceste cuvinte, Natalia n-a mai spus nimic cîtva timp ; apoi a întrebat :

— Şi ai de gînd să te mai întorci o dată, vara aceasta, în locul pe care ţi l-ai ales acum ca sediu al activităţii dumitale ?

— Da, — am răspuns eu.

— Iar iarna ţi-o petreci în mijlocul celor dragi ? — a întrebat ea în continuare.

— Ca şi cele de pînă acum, mi-o voi petrece în casa părinţilor mei, — am spus eu ; apoi, după o pauză, am întrebat : — Şi dumneata vei fi la iarnă la Sternenhof ?

— Înainte vreme ne petreceam iarna uneori la oraş, — a răspuns ea. — Acum am rămas de cîteva ori la Sternenhof şi în două rînduri am făcut cîte o călătoarie. — După o pauză a întrebat : — În afară de Clotilda n-ai altă soră ?

— N-am, — i-am răspuns eu. — Sîntem doar doi copii, iar fericirea de a avea un frate n-am cunoscut-o niciodată.

— Iar eu, la rîndul meu, n-am avut parte niciodată de fericirea de a avea o soră, — a răspuns ea.

Soarele scăpătase, s-a așternut amurgul, dar noi am rămas tot pe laviță. Într-un tîrziu, Natalia s-a sculat în picioare și și-a întins mîna după pălăria care zăcea în iarbă. Am ridicat-o și i-am dat-o. Și-a pus-o pe cap și s-a pregătit de plecare. I-am oferit brațul. Și-a atîrnat brațul de al meu, dar atît de ușor, încît abia l-am simțit. N-am luat-o pe drumul care duce, pe înălțimi, spre portița grădinii, cea aflată în apropierea cireșului, ci am mers pe cărarea care cobora de la popasul din cîmpie către fermă, printre grîne. N-am mai vorbit nimic, nici ea, nici eu. I-am simțit rochia fluturînd lîngă mine, și i-am simțit pasul, în timpul mersului. Susura un pîriiaș, care nu se auzea peste zi, iar cerul de seară, care se poleia din ce în ce mai intens cu aur, se învăpăiase deasupra noastră și deasupra colinelor acoperite cu grîne. Am ajuns la fermă. De acolo am luat-o peste pajiște și apoi pe cărarea care ducea la portița grădinii, în apropierea stupinei. Am intrat în grădină, am trecut de stupină, am pășit printre flori, printre arbuștii care tiveau drumeagul și în sfîrșit sub copaci, și am ajuns în casă. Ne-am dus în sufragerie, unde ceilalți se și adunaseră. Aici, Natalia și-a desprins brațul de al meu. Nimeni nu ne-a întrebat de unde venim și cum ne-am întîlnit. Deoarece se făcuse vremea cinei, ne-am așezat curînd la masă. În timpul cinei, nici Natalia, nici eu, n-am scos aproape nici un cuvînt.

După ce ne-am despărțit în sufragerie și fiecare s-a dus în camera sa, am stins de îndată luminările în a mea, m-am așezat într-unul din fotoliile tapisate și am privit fîșiile de lumină, pe care luna răsărită între timp o așternea pe pardoseala odăii. M-am culcat foarte tîrziu, dar n-am mai citit, așa cum obișnuiam în fiecare noapte, ci am rămas întins pe pat și multă vreme n-am putut adormi.

În zilele care au urmat mi s-a părut că Natalia mă ocolește. În cîteva nopți am mai auzit din nou țiterele ; erau mînuite cu multă pricepere, fapt pe care l-am putut simți și judeca acum cu mult mai bine decît înainte. N-am vorbit însă nimic despre asta — cu atît mai puțin cu cît nici eu însumi nu mai eram prea neștiutor în meșteșugul acestui instrument. Nu-mi adusesem niciodată țitera în casa cu trandafiri.

În sfîrșit, s-a apropiat ziua în care urma să ne ducem la Sternenhof. Matilda și Natalia, însoțite de slujnică, au plecat primele într-acolo, ca să ia măsurile cuvenite și să-i primească pe oaspeți. Noi urma să plecăm mai tîrziu.

În răstimpul dintre plecarea Matildei și a noastră, amfitrionul meu mi-a adresat o rugăminte : să am amabilitatea de a-i întocmi iarna viitoare un desen exact al lambriurilor pe care i le adusesem din Lautertal tatălui meu, cele cu care fuseseră îmbrăcați stîlpii pavilionului de sticlă, iar desenul să binevoiesc să i-l aduc apoi vara viitoare. M-am simțit foarte încîntat că pot să-i fac un hatîr omului pe care îl îndrăgisem într-atîta și căruia îi datoram atît de mult. I-am făgăduit că-i voi întocmi desenul cu toată grija și precizia de care voi fi în stare.

Într-una din zilele următoare, amfitrionul meu, Eustațiu, Roland, Gustav și cu mine am pornit spre Sternenhof.

4. PETRECEREA

Ceea ce urma să aibă loc la Sternénhof nu se putea numi o recepție, în înțelesul obișnuit al cuvîntului, ci fuseseră invitați o seamă de oameni la o vizită comună, iar invitațiile nu fuseseră trimise nici ele prin selecție și în mod solemn, ci la întîmplare. Dealtfel, potrivit rînduielilor de la Sternenhof, precum și celor de la Asperhof, orice cunoscut și orice prieten era liber să vină în vizită oricînd și să rămînă cîtva timp acolo.

Cînd am ajuns la Sternenhof, a doua zi după plecarea noastră de la Asperhof, — căci făcuserăm un mic ocol, — am și găsit adunați cîțiva oaspeți. Slujitorii străini, unii din ei îmbrăcați în mod ciudat, se foiau în apropierea castelului sau pe drumul dintre fermă și castel, așa cum se întîmplă întotdeauna cînd se întîlnesc mai multe familii. Parte din trăsuri și din cai primiseră adăpost la fermă. Trăsura noastră a intrat pe poartă și s-a oprit în curte. Pe cînd urcam colina și ne apropiam de castel, aruncasem o privire asupra fațadei lui principale, ale cărei pietre de parament se vedeau acum curățite de tencuială,

și-mi formasem repede o părere. Noua înfățișare mi-a plăcut infinit mai mult decît cea dinainte, de care abia dacă mai puteam să-mi aduc aminte. În timp ce ne apropiam cu trăsura, însoțitorii mei nu s-au pronunțat, și nici eu n-am spus, firește, nimic. În curte s-au apropiat slujitorii, care ne-au luat în primire bagajele, urmînd să adăpostească trăsura și caii. Intendentul ne-a condus sus pe scara de onoare și ne-a călăuzit spre salon. Acesta era una din acele camere înșiruite, înzestrate cu mobilele noi, confecționate la Asperhof. Ușile tuturor acestor camere erau deschise. Matilda stătea pe un scaun, iar la o masă, alături de ea, o femeie mai în vîrstă. Mai multe alte femei și fete, precum și bărbați mai vîrstnici și mai tineri, stăteau pe scaune, în diferite locuri, de jur împrejur. Pe scaunul cel mai retras stătea Natalia. Matilda și Natalia erau îmbrăcate așa cum obișnuiau să se îmbrace femeile și fetele din familiile distinse, dar n-am putut totuși să trec cu vederea faptul că veșmintele lor erau cu mult mai simplu croite și împodobite decît cele ale celorlalte femei, dar și că se armonizau cu mult mai bine între ele și că aveau o linie mai distinsă decît cea întîlnită de obicei. Am avut impresia că ele exprimă spiritul amfitrionului meu și, cînd m-am gîndit la unele cercuri aristocrate din orașul nostru mi s-a părut totodată că tocmai această îmbrăcăminte este cea visată, pentru distincția ei, de celelalte femei. Matilda s-a sculat în picioare și s-a înclinat cu amabilitate către noi. Ceilalți s-au înclinat și ei, iar noi am făcut o plecăciune către Matilda și către ceilalți. După aceea toată lumea a luat loc din nou, iar intendentul și doi slujitori au avut grijă să ne facă rost de scaune. Eu m-am așezat într-un loc foarte retras. Obiceiul, împămîntenit aproape pretutindeni, al prezentării persoanelor nu părea a fi urmat cu strictețe în casa cu trandafiri și la Sternenhof, deoarece îmi erau cunoscute o seamă de cazuri în care nu fusese respectat, mai ales atunci cînd se întîlniseră mai multe persoane. Nici acum nu s-a ținut seamă de el. Cei de față au fost mai degrabă lăsați să facă singuri cunoștință între ei și să afle cîte ceva unul despre celălalt, după bunul lor plac și la voia întîmplării. În plus, cele mai multe persoane prezente păreau că se cunosc. Pe mine n-au vrut pesemne să mă vîre în horă, deoarece niciodată cînd au venit străi-

ini la Asperhof n-am întrebat cine sînt. Gustav s-a comportat şi el aici aproape ca un străin. După ce s-a înclinat foarte curtenitor dinaintea maică-si, a luat parte la înclinarea generală către ceilalţi şi i-a zîmbit Nataliei, apoi s-a aşezat, modest, pe un scaun mai retras şi 'a ascultat cu luare-aminte conversaţiile din jur. Amfitrionul meu şi Eustaţiu, precum şi Roland, erau în hainele lor obişnuite de vizită, şi eu la fel. Amfitrionul meu a intrat curînd în vorbă cu diferiţi oaspeţi. Toţi au discutat despre lucruri generale şi obişnuite, iar conversaţia s-a purtat ba între două persoane, ba între mai multe. Eu am vorbit foarte puţin, şi aproape numai atunci cînd mi s-a adresat cuvîntul sau cînd am fost întrebat. Mă uitam la grupul din faţa mea sau la cîte o persoană izolată, sau la Natalia. Într-un rînd, Roland şi-a mutat scaunul spre mine şi a legat cu mine o conversaţie despre lucruri care ne preocupau pe amîndoi. Poate că a procedat aşa tocmai pentru că se simţea printre oameni la fel de stingher ca şi mine.

După ce oaspeţii au luat ceaiul de după-amiază, pentru care de fapt se adunaseră, şi după ce majoritatea s-au sculat de la masă şi au format grupuri, s-a făcut propunerea să ne plimbăm prin grădină. Propunerea a avut succes. Matilda s-a sculat în picioare şi odată cu ea şi cucoanele mai în vîrstă. Cele tinerele se şi aflau dealtfel în picioare. Un domn bătrîn, frumos, pesemne soţul cucoanei în vîrstă care stătuse lîngă Matilda, i-a oferit gazdei braţul, ca s-o conducă jos pe scară ; acelaşi lucru l-a făcut şi amfitrionul meu cu doamna în vîrstă. În felul acesta s-au mai înjghebat cîteva perechi ; ceilalţi au coborît de-a valma. Eu am rămas locului şi am lăsat oaspeţii să treacă prin faţa mea. Natalia a trecut pe lîngă mine împreună cu o fată frumoasă şi, cînd s-a aflat în faţa mea, a vorbit cu ea. Eu am coborît ultimul scara, împreună cu Roland şi cu Gustav.

În grădină, lucrurile arătau aşa cum arată de obicei în asemenea cazuri, cînd se adună un număr mai mare de musafiri. Aceştia înaintau încet, se opreau ba ici, ba colo, căscau gura la cîte ceva, stăteau la taifas, iarăşi porneau mai departe, se separau în grupuri şi se reuneau din nou. Eu n-am dat absolut nici o atenţie sporovăielilor. Pe Natalia am văzut-o că umblă cu aceeaşi fată, cu care trecuse prin faţa mea în salon, apoi i s-au mai alăturat încă vreo

citeva. A sclipit printre celelalte, în rochia ei de mătase de un cafeniu-deschis ; după aceea iar n-am văzut-o, apoi am zărit-o din nou. Apoi, niște boschete au acoperit-o complet. Bărbații tineri pe care îi întîlnisem în această societate s-au însoțit ba cu cei vîrstnici, ba cu cei tineri. Roland și Gustav mi s-au alăturat mie. Gustav m-a întrebat cum arată locurile unde lucrasem în vremea din urmă, dacă acolo sînt munți înalți, văi largi, dacă ținutul este tot atît de agreabil ca cel de la lacul Lauter, și dacă am de gînd să înaintez mai departe și în ce munți anume vreau să ajung. După ce i-am răspuns la toate aceste întrebări, Roland mi-a vorbit din nou despre cei de față, mi-a spus numele cîtorva dintre ei și mi-a povestit cîte ceva din viața lor. Datorită călătoriilor sale prin țară, șederii sale în biserici, în paraclise, în castele dărăpănate și în atîtea alte locuri importante, afla mai multe decît ar fi putut afla oricare altul, iar datorită firii sale vioaie și memoriei sale bune, se simțea îndemnat să iscodească și era în stare să rețină tot ce afla.

Astfel, de la Roland am aflat că doamna în vîrstă, pe care o văzusem lîngă Matilda cînd intrasem în salon, era proprietara unei moșii mari, situată la o jumătate de zi depărtare de Sternenhof. Numele cucoanei era Tillburg, cum se numea și castelul ei. Se înconjurase cu tot confortul și cu tot ce era mai luxos. Serele ei erau cele mai frumoase din țară, grădina ei conținea tot ce era mai de seamă în acea vreme și era îngrijită de doi grădinari și de un grădinar-șef, împreună cu multe ajutoare, camerele ei adăposteau mobile și țesături din toate capitalele lumii, iar trăsurile ei erau cele mai comode și mai elegante. În saloanele ei erau presărate tablouri, cărți, reviste, bibelouri. Făcea vizite prin împrejurimi și îi plăcea să și primească vizite. Iarna stătea rareori la castel și întotdeauna numai pentru scurtă vreme ; îi plăcea să călătorească des, mai cu seamă în ținuturile sudice, de unde se întorcea încărcată cu suveniruri. Era singura fiică și moștenitoare a părinților ei ; unicul frate îi murise în fragedă tinerețe. Bărbatul cu chip prietenos, care o condusese pe Matilda din salon, era soțul ei. Era și el singurul vlăstar al unor părinți bogați, încît prin această căsătorie se contopiseră două mari averi.

El nu împărtășea întru totul pasiunile nevesti-si, dar nici nu li se împotrivea. Era un om cumpătat și simplu ; îi făcea cu dragă inimă o plăcere soției sale, pe care o iubea foarte mult, și își afla în parte și propria plăcere în călătoriile ei, prin faptul că o întovărășea. Își administra cu multă pricepere proprietățile. Castelul Tillburg îi aparținuse lui. Unul dintre tinerii prezenți în salon, bărbatul zvelt, cu ochii întunecați și vioi, era fiul lor, singurul lor copil ; fusese bine crescut și nu se poate ști dacă nu cumva din partea Tillburgului nu erau dorite anumite legături mai apropiate cu Sternenhofu.

La aceste din urmă cuvinte, Gustav a făcut un ușor gest către Roland, l-a privit, dar n-a scos nici un cuvînt.

Mi-am amintit de castelul Tillburg, pe care îl cunoșteam foarte bine, dar în care nu pusesem niciodată piciorul. Trecusem adesea prin apropierea lui și nu mă împăcasem deloc cu cele patru turnuri rotunde din cele patru colțuri ale lui, văzînd cît de net se detașau din verdele copacilor din jur și pe albastrul munților îndepărtați și al cerului, aproape întunecîndu-l, căci fuseseră de curînd acoperite cu o tencuială de culoare deschisă, aidoma celei pe cale de a fi îndepărtată acum la Sternenhof.

— Bărbatul scund, cu părul alb, care a stat lîngă fereastra din mijloc și s-a sculat de cîteva ori, — a continuat Roland, — este proprietarul domeniului Hassberg. Tatăl lui a cumpărat castelul și l-a destinat inițial unui fecior mai tînăr, întrucît cel mai vîrstnic urma să moștenească domeniul strămoșesc Weissbach ; numai că fiul mai tînăr și tatăl au murit, și astfel cel mare le-a luat în stăpînire pe amîndouă. Acesta i-a transmis după cîtva timp fiului său domeniul strămoșesc Weissbach și s-a retras la Hassberg. Este unul dintre acei oameni care trebuie mereu să născocească și să clădească ceva. La Weissbach a ridicat o seamă de construcții. La Hassberg a pus pe picioare o gospodărie model, a ameliorat ogoarele și pajiștile și le-a împrejmuit cu garduri vii de toată frumusețea, a înființat un șeptel de soi și a introdus, în locuri mai ferite, cultura hameiului, care s-a răspîndit printre vecinii săi și a devenit un izvor al bunăstării. El a zăgăzuit rîul Rit, amenajînd pe malurile lui pajiști, a zidit malurile pîrîului Morii, a construit o topitorie de in, a clădit noi grajduri, hambare,

uscătorii, poduri, podețe, sere, și face în permanență modificări în interiorul castelului. Peste zi e ocupat cu supravegherea și organizarea lucrărilor, noaptea desenează și proiectează, iar dacă pe undeva în țară se ține sfat în legătură cu trasarea unei șosele, cu întocmirea unui plan de sistematizare sau cu ridicarea unei clădiri, este chemat, și face bucuros călătoriile pe cheltuiala lui. Chiar și guvernul țării ține seama de cuvîntul lui. Cucoana în rochia cenușie este soția lui, iar cele două fete, care cu puțin înainte s-au îndreptat împreună cu Natalia spre stejari, sînt fiicele lui. Soția și fiicele caută să-l convingă să se odihnească mai mult, deoarece începe să îmbătrînească, dar el răspunde întruna : „E ultimul lucru pe care îl mai clădesc" ; eu cred însă că ultimul plan de construcție îl va întocmi pe patul de moarte. În treburile astea, prietenul nostru de la Asperhof pune mare preț pe dînsul.

În timp ce dădeam colțul unui tufiș și pășeam înspre stejarii de lîngă peretele acoperit cu iederă, am zărit din nou un grup de oameni în fața noastră. Roland a continuat :

— Bărbatul în costum negru, distins, în fața căruia pășește nevastă-sa în rochie de mătase de culoarea cuișoarei este baronul Von Wachten ; fiul lui este de asemenea de față : un bărbat de statură mijlocie, care în salon a stat vreme îndelungată la fereastra din colț, un tînăr cu multe însușiri plăcute, dar care vine prea des la Sternenhof, pentru ca acest lucru să poată fi explicat doar ca o simplă întîmplare. Baronul își administrează bine proprietățile, nu are nici o preferință deosebită, ține totul în bună rînduială și se îmbogățește pe zi ce trece. Întrucît nu are decît un singur fiu și nici o fiică, viitoarea soție a fiului său va fi o femeie cu multă vază și putred de bogată. Iarna, familia locuiește adesea la oraș. Moșiile lui sînt cam răzlețite Nu se poate ca dumneata să n-o cunoști pe cea din Thondorf, cu frumoasele ei pajiști și cu grădina ei mare, înconjurată de crînguri.

— O cunosc, — am răspuns eu.

— La Randek, baronul are un castel pe cale de a se părăgini, — a continuat Roland, — și în care se află niște uși minunate, datînd, pare-se, din secolul al șaisprezecelea. Intendentul îl sfătuiește pe baron să nu le înstrăineze, așa că, încetul cu încetul, ele se deteriorează. Sînt reproduse

în manualele noastre de desen și le-ar sta de minune în niște încăperi construite și mobilate în stilul acelei epoci. S-ar dovedi foarte folositoare pentru mese sau pentru alte obiecte, chiar dacă n-ar putea fi folosite ca uși. Am desenat și în paraclisul foarte dărăpănat din Randek niște bolțari extraordinari de frumoși. Vara, baronul își petrece cea mai mare parte a timpului la Wahlstein, aproape în inima munților, unde izvorăște rîul Elm.

— Cunosc domeniul, — am răspuns eu, — și cunosc oarecum și familia.

— Pe domnul cu părul alb ca neaua, — a continuat Roland, — îl cheamă Sandung ; se ocupă cu înnobilarea raselor de cai. Unul dintre cei doi bărbați de lîngă el, proprietarul așa-numitului Berghof, este un om care se bucură de stima tuturor, iar celălalt este președintele tribunalului din Landegg. Mai lipsesc cei din Inghof. Mai sînt de față și cîțiva reprezentanți ai locuitorilor din împrejurimi. Atunci cînd umblu prin ținut, îndemnat de ocupațiile mele, îi împart în grupuri, potrivit preocupărilor lor preferate, și așa cum dumneata desenezi în culori lanțurile de munți, ca să indici prezența diferitelor roci, s-ar putea întocmi și o hartă în culori a acestor preocupări de predilecție.

În timp ce dădeam iarăși colțul, foarte aproape de latura din dreapta a peretelui acoperit de iederă, s-a ivit de pe o potecă laterală Matilda, împreună cu doamna Von Tillburg. S-a oprit în fața noastră și mi-a spus :

— Dumneata n-ai acordat naiadei fîntînii mele atenția meritată ; prea ții mult la statuia de pe scara prietenului nostru. Desigur, și aceea este vrednică de admirație, dar ar trebui s-o vezi și pe cea de aici un pic mai îndeaproape, ca să-ți dai seama cît este de frumoasă.

— Mi-am dat seama cît este de frumoasă, — am răspuns eu, — și nu pot să nu recunosc acest lucru.

— Oricum, acum vizităm cu toții grota, — a replicat ea.

După aceste cuvinte a pornit împreună cu însoțitoarea ei pe drumul principal, înspre peretele acoperit de iederă, iar noi am urmat-o. Ceilalți ni s-au alăturat, venind din direcții diferite, și ne-am îndreptat cu toții spre statuia de marmură din firida care adăpostea fîntîna.

Unii au intrat înăuntru, alții au rămas mai aproape de intrare și au discutat despre statuie. Între timp, aceasta stătea liniștită în poziția ei, iar izvorul curgea lin și fără încetare. Nu s-au spus despre statuie decît generalități. Mi s-a părut ciudat să-i văd pe oamenii aceștia spilcuiți, în veșmintele lor de diferite culori, stînd în fața marmurei albe, pure. Roland și cu mine n-am spus nimic.

Grupul s-a îndepărtat de marmură, a trecut agale de-a lungul peretelui îmbrăcat cu iederă și a urcat scările spre belvedere. Aici a zăbovit cîtva timp, apoi s-a întors în direcția teilor. După ce a privit teii și locul frumos de sub ei, grupul a luat-o înapoi, spre castel. Pe Eustațiu nu-l văzusem aproape deloc în tot acest timp.

Odată cu noi au sosit la castel niște trăsuri, care îi aduceau pe cei din Ingheim și pe alți cîțiva oaspeți. După ce s-au rostit urările de bun-sosit și după ce noii veniți s-au descotorosit de veșmintele de drum devenite inutile, toți cei de față s-au împărțit în grupuri, așa cum se întîmplă întotdeauna în asemenea împrejurări. Unele grupuri au rămas la taifas în fața casei, altele au plecat să se plimbe pe aleile așternute cu nisip ale pajiștii, iar altele s-au dus la fermă. Cînd s-a ivit amurgul în spatele copacilor, care, în șiruri frumoase, tiveau ogoarele în partea de apus a castelului, și cînd văpaia lui a devenit din ce în ce mai palidă și i-a făcut loc galbenului înserării, oaspeții s-au adunat din nou. Unii s-au înapoiat de la plimbare, alții de la conversații, alții de la contemplarea unor obiecte, și toată lumea s-a îndreptat spre sufragerie. Aici a început o seară, care, la țară, unde oamenii trăiesc mult mai izolați unii de alții, este unul dintre cele mai plăcute momente. Vara eram întotdeauna departe de oraș, așa că am avut adesea prilejul să constat acest lucru. Deoarece la țară omul se întîlnește mai rar decît la oraș cu cei ce au același fel de a gîndi și aceleași păreri, deoarece nu este nevoit să facă economie de spațiu ca la oraș, unde fiecare familie își procură cu multă cheltuială tot ce-i trebuie pentru ea și pentru rudele cele mai apropiate, deoarece la țară alimentele îi sînt de obicei la îndemînă din prima și cea mai nemijlocită sursă, fără restricții : de aceea, la țară, omul este mult mai ospitalier decît la oraș, iar dacă are loc o reuniune într-o ca-

meră și în jurul unei mese, atmosfera devine acolo mult mai veselă, mai nesilită și mai cordială, pentru că oamenii se bucură că se revăd, pentru că vor să afle tot ce s-a petrecut în locurile de unde au venit comesenii, pentru că vor să-și împărtășească propriile întîmplări, și pentru că vor să facă schimb de idei.

Masa era gata pusă; intendentul le-a arătat tuturor locurile, care, spre a preveni, totuși, unele posibile încurcături, mai fuseseră marcate și prin bilete scrise de mîna lui, și toată lumea a luat loc. Intendentul avusese grijă ca cei ce se cunoșteau bine să stea aproape unul de celălalt. Cu toate acestea, mesenii și-au îngăduit, cu naturalețea proprie acelor meleaguri și unor vechi cunoștințe, să mai schimbe ici-colo biletele și să se așeze după cum le era placul. Din plafonul încăperii atîrna un policandru, și în plus masa mai era luminată de lumînări răspîndite peste tot. Matilda a ocupat locul din mijlocul mesei, și-a îndreptat amabilitatea către toți cei din preajmă și a căutat să-și extindă atenția chiar și spre locurile mai depărtate. Oaspeții mai în vîrstă și mai bine cunoscuți luaseră loc în imediata ei apropiere, iar cei tineri ceva mai încolo. Aproape față-n față cu mine luase loc Iulia, fiica lui Ingheim, cea cu ochii căprui și zglobii, iar soră-sa Apolonia, cea cu ochii albaștri, un pic mai departe, spre capul mesei. Erau îmbrăcate cu mult gust, dar bijuteriile pe care le purtau ar fi trebuit să fie, după părerea mea, ceva mai puține. Alături de ele luaseră loc tinerii Tillburg și Wachten. Natalia își avea locul între Eustațiu și Roland. Nu știu dacă locurile fuseseră astfel rînduite sau dacă și le aleseseră ei înșiși. A fost servită o masă simplă, însuflețită de conversații vesele. Mesenii au sporovăit despre întîmplări din zonă, s-au tachinat cu mici pățanii, și-au împărtășit unele evenimente trăite, au vorbit despre cărți la modă și le-au comentat, au povestit ce călătorii au mai făcut și ce călătorii mai au de gînd să facă. A venit vorba și despre treburile țării, despre cîrmuirea ei, despre îmbunătățirile care ar trebui aduse și despre unele comori care mai zac nedezgropate. N-au fost uitate nici știința și arta. Cîte o glumă i-a înveselit pe comeseni, care păreau foarte bucuroși că s-au adunat astfel într-un cerc intim, unde puteau afla ceva noutăți.

După cîteva ceasuri trecute repede, musafirii s-au sculat de la masă, au primit lumînări aprinse, pentru a-şi lumina drumul spre diferitele camere de dormit şi s-au dus încetul cu încetul la culcare.

În dimineaţa următoare, după micul-dejun, cînd soarele înălţat de-o suliţă uscase iarba, oaspeţii au ieşit în curte, ca să-şi spună părerea despre lucrările în curs la faţada principală a casei. Au mers cu toţii. Pînă şi servitorii stăteau într-un colţ, pe aproape, de parcă ar fi ştiut despre ce e vorba, — şi ştiau, de bună seamă, — şi ca şi cum urmau să ia parte la discuţie. Oaspeţii şi gazdele s-au îndepărtat cu cîteva sute de paşi de faţada principală a casei, apoi s-au întors, s-au oprit în iarbă şi au privit peretele dezgolit de tencuială. Pe urmă, descriind un cerc larg, au ocolit colţul casei, ca să vadă şi un perete pe care se mai afla încă tencuiala. După ce au cercetat cu de-amănuntul ambii pereţi s-au instalat într-un loc de unde puteau vedea ambele faţade.

Încetul cu încetul s-au făcut auzite părerile. Au fost întrebaţi mai întîi oaspeţii mai în vîrstă şi mai de vază. Dintre ei, aproape toţi şi-au exprimat părerea în chip nelămurit şi cu precauţie. Au spus că ambele soluţii au părţile lor bune, că la amîndouă s-ar putea găsi cîte ceva de criticat, şi că totul depinde de gust şi de preferinţe. După ce discuţia a devenit mai generală s-au auzit şi păreri mai categorice. Unii au spus că a lăsa piatra de parament netencuită este ceva deosebit, care nu se întîlneşte la tot pasul, aşa încît, dacă nu se pune chestiunea să se evite cheltuielile, ar trebui să se procedeze la fel pe toate faţadele castelului, şi atunci ar ieşi ceva foarte original. Alţii au fost de părere că pretutindeni există obiceiul de a se acoperi şi pe dinafară pereţii cu tencuială, că o casă tencuită şi spoită în culori deschise este foarte prietenoasă şi că de aceea şi foştii proprietari ai acestei clădiri au tencuit-o, ca să-i dea o înfăţişare mai apropiată de gustul modern. Alţii au spus că gîndurile oamenilor sînt schimbătoare ; cîndva, blocurile de piatră mari, paralelipipedice, din care este realizat paramentul acestor ziduri, au fost lăsate aparente, mai tîrziu au fost tencuite, acum a venit o vreme în care ne întoarcem la aspectul vechi şi îl cin-

stim, blocurile de piatră putînd fi aşadar din nou curăţite de tencuială. Amfitrionul meu a ascultat părerile şi a răspuns cu cuvinte nehotărîte şi neîntemeindu-se pe nici o părere anume, deoarece toţi cei care se pronunţaseră se învîrtiseră cam în acelaşi cerc vicios. Matilda a spus numai generalităţi, iar Eustaţiu şi Roland au tăcut milc. M-a mirat mai ales tăcerea lui Roland, avînd în vedere firea sa înfocată. Am dedus că prietenii mei, fie că-şi şi formulaseră părerea, fie că voiau să şi-o formuleze mai întîi pentru ei înşişi. Cercetarea care avusese loc mi s-a părut aşadar a fi ceva superficial, neesenţial, o politeţe între vecini, un prilej de a se întîlni, spre a se revedea şi a sta de vorbă, aşa cum se procedează şi în alte împrejurări.

Mie, curăţirea de tencuială a faţadei mi s-a părut lucrul cel mai firesc. La monumente, după cum învăţasem şi ştiam mai demult, materialul nu este indiferent, şi deci nu trebuie amestecat cu ceva străin, cu atît mai mult cu cît sînt mai mari şi mai impunătoare. Un arc de triumf, chiar dacă se află sub un acoperiş, poate să fie de marmură, mai puţin de cărămidă sau de lemn, şi în nici un caz de tuci sau de mucava. O statuie poate să fie de marmură, de metal sau de lemn, mai puţin de piatră brută, nicidecum asamblată din diferite elemente eterogene. Casele noastre noi, care nu au altă menire decît să-i adăpostească pe oameni, n-au nimic monumental, ele nu sînt nici monumente pentru fala unei familii, nici monumente ale confortului domestic intim şi agreabil al unei familii. De aceea sînt construite compartimentat din cărămidă şi acoperite cu tencuială, aşa cum se fac şi mobile lăcuite sau cum se vopseşte piatra artificială. Chiar şi casele făcute exclusiv din lemn, în ţinuturile noastre de munte, ca locuinţe pentru cîte o familie, nu ca jucării prin grădini, au ceva monumental, cu atît mai mult castelele clădite din piatră masivă, arcele porţilor, stîlpii, podurile, şi încă şi mai mult bisericile durate din piatră. De aici a rezultat de la sine, în mintea mea, concluzia că cei care au clădit castelul acesta în aşa fel, încît feţele exterioare ale pereţilor să fie alcătuite din blocuri de piatră masive, paralelipipedice şi netencuite, au avut dreptate, şi că cei care au tencuit blocurile de piatră au greşit, iar cei care le cu-

rățâ din nou de tencuială au iarăși dreptate. Am văzut că, neputîndu-se înlătura altminteri tencuiala de var, suprafața a fost restaurată prin buciardare. Această operație a conferit blocurilor de piatră ale paramentului o culoare cenușie mai deschisă decît cea a cornișelor și a bolțarilor, pe care nu fusese aplicată nici o tencuială, dar datorită trecerii timpului precum și efectului intemperiilor, culoarea suprafețelor buciardate avea să se închidă și ea.

După ce au stat cîtva timp de vorbă, musafirii și gazdele s-au întors în casă, cu toate că nu se ajunsese la o părere categorică, iar servitorii care asistaseră la discuții și-au văzut de treabă, ca după o problemă rezolvată.

În casă, oaspeții s-au răspîndit : unii s-au dus în camerele lor, iar alții au ieșit în aer liber.

În dormitorul meu, — aceeași încăpere în care locuisem și în trecut, — mi-am luat o pălărie mai ușoară și o haină mai comodă și am ieșit apoi și eu în grădină. Am pornit absolut singur pe o alee întunecoasă, printre boschete, și m-am simțit bine, așa, singur. Am luat-o pe potecile mai retrase, mai puțin umblate și totodată mai puțin bine întreținute, ca să nu întîlnesc pe nimeni și pentru ca nimeni să nu mi se alăture. Într-adevăr, nu era nici țipenie de om pe alei, și n-am zărit decît niște păsărele care, netemătoare, țopăiau și-și ciuguleau hrana din țărînă. Am înconjurat pîlcul de tei și am ieșit din boschete. De acolo, făcînd un ocol mare, m-am îndreptat spre peretele acoperit cu iederă și am vrut să intru în grota cu nimfa, dacă nu era nimeni înăuntru. Cînd am ajuns aproape de grotă și am putut să arunc o privire piezișă în ea, am văzut-o pe Natalia pe banca de marmură de lîngă statuie. Rochia ei de mătase, de un cenușiu pal, sclipea în întunericul grotei. Un braț îi atîrna pe lîngă trup, pe celălalt și-l sprijinise de spătarul băncii, iar fruntea și-o proptise în palmă. M-am oprit, neștiind ce să fac. Că n-am vrut să intru în grotă era limpede, dar oricît de încet m-aș fi întors s-ar fi putut isca un zgomot care ar fi tulburat-o. Fără însă ca eu să fi făcut vreun zgomot, Natalia și-a ridicat privirea și m-a văzut. S-a sculat, a ieșit din grotă, a făcut repede cîțiva pași de-a lungul peretelui năpădit de iederă și a pătruns în tufiș. Apoi, sclipirea rochiei ei s-a stins.

Am rămas pe loc cîteva clipe, apoi am intrat în grotă. M-am așezat pe aceeași bancă de marmură și am privit curgerea apei, cupa de alabastru de lîngă bazin și statuia albă și strălucitoare. Am stat foarte mult așa. Întrucît se apropia zvon de glasuri și am bănuit că vin oaspeți să vadă statuia, m-am ridicat, am ieșit din grotă, am intrat în tufiș și m-am îndreptat, pe același drum pe care venisem, înapoi spre castel.

Amiaza i-a mai adunat încă o dată pe toți oaspeții la masă. Cîțiva dintre ei se hotărîseră să plece numaidecît după dejun, ca să mai ajungă acasă înainte de căderea nopții. S-a rostit un toast vesel în cinstea frumoasei restaurări a castelului și o mulțumire pentru cordiala găzduire. Toastului i s-a răspuns printr-o urare de bine pentru toți cei de față și pentru o revedere apropiată. Soarele vesel de vară a luminat încăperea împodobită cu flori.

După prînz au plecat cîțiva oaspeți, iar în cursul după-amiezii și ceilalți.

Noi, cei cu destinația Asperhof, hotărîserăm să plecăm în dimineața zilei următoare.

La cină a venit vorba despre restaurarea clădirii. Am constatat că cei rămași la castel căzuseră de acord. Acum a luat cuvîntul amfitrionul meu, apoi Eustațiu și Roland. Toți au fost de părerea mea. Am fost invitat să spun și eu ce cred. Am spus tot ce simțeam și gîndeam. Bănuiesc că toți se așteptaseră să mă exprim astfel. Amfitrionul meu și Matilda au vorbit mai ales despre suma necesară pentru acoperirea cheltuielilor viitoare. Curățirea de tencuială a paramentului de piatră prin buciardare se dovedise mai costisitoare decît se bănuise la început. De aceea, amfitrionul meu a dat sfatul să se întindă lucrarea pe perioade mai lungi, și atunci cheltuielile vor constitui o povară mai ușoară, și întrucît crearea frumosului este în sine o plăcere, această plăcere se va prelungi. Cei de față au aprobat propunerea și s-au bucurat la gîndul că într-o bună zi clădirea se va înfățișa într-un veșmînt vrednic de ea și că vor avea satisfacția s-o poată transmite astfel viitorului proprietar.

A doua zi, la ivirea zorilor, amfitrionul meu, Eustațiu, Roland, Gustav și cu mine eram pe drum spre casa cu trandafiri.

După ce am schimbat cîteva cuvinte în legătură cu zilele petrecute la Sternenhof și am adus vorba despre viața la țară și despre plăcerile ei și după ce am discutat cîtva timp cu toții despre acest subiect, amfitrionul meu a spus :

— Viața socială la oraș, dacă iei termenul în sensul că ești mereu împreună cu străini la care te duci în vizită împreună cu alții sau care îți vin în vizită împreună cu alții, nu este rodnică. Domnește și acolo aceeași monotonie ca în localitățile din apropierea marilor orașe. Jinduiești după altă monotonie, căci, la drept vorbind, stilul de viață al oricărui ținut se caracterizează prin monotonie, și îți oferă posibilitatea de a trece de la un fel de monotonie la altul. Există însă și o monotonie atît de sublimă, încît, prin bogăția ei, îți copleșește sufletul, și cuprinde în sine, prin simplitate, întregul univers. Numai cei aleși ajung la ea și izbutesc să facă din ea expresia vieții lor.

— În istoria universală lucrurile se întîmplă cam la fel, — am spus eu.

— În istoria universală se întîmplă, — a răspuns el, — ca un om, printr-o faptă măreață, care îi umple viața, să poată da acestei vieți o întruchipare simplă, desprinsă de orice meschinărie, fie în știință, unde omului i se deschide în față cîmpul minunat al celor mai elevate cuceriri, fie în claritatea și calmul concepțiilor de viață, care, în cele din urmă, reduc totul la cîteva trăsături fundamentale, cuprinzătoare, dar simple. Dar și aici, ca în toate celelalte fenomene ale vieții, există măsuri și nuanțe.

— Din cele două perioade de căpetenie, de care a avut parte neamul omenesc, — am răspuns eu, — adică cea așa-numită antică și cea de astăzi, poate că cea greco-romană dovedește cu precădere cele spuse adineauri.

— La urma urmelor, nu știm cîtuși de puțin ce perioade au existat în istorie, — a continuat el. — Grecii și romanii sînt cei mai apropiați de epoca noastră ; noi ne tragem din ei și totodată cunoaștem cele mai multe lucruri despre ei. Cine știe cîte alte grupuri etnice au mai existat și cîte izvoare istorice necunoscute au mai rămas ascunse. Abia atunci cînd vom avea în sfîrșit la dispoziție șiruri întregi de asemenea momente istorice, ca elenismul și romanita-

tea, se va putea spune cîte ceva cu privire la problema noastră. Sau nu cumva asemenea şiruri doar au existat şi au fost uitate, şi în general nu cumva crîmpeiele cele mai vechi ale istoriei universale sînt uitate, atunci cînd în faţă se adaugă altele noi, care se dezvoltă cu paşi repezi ? Cine oare va mai pomeni de eleni sau de noi peste zece mii de ani ? Vor apărea cu totul alte concepţii, oamenii vor avea cu totul alte cuvinte, vor vorbi cu ele în cu totul alte fraze, iar noi nu i-am înţelege defel, după cum n-am putea înţelege dacă s-ar fi spus ceva cu zece mii de ani înaintea noastră, chiar dacă am stăpîni limba respectivă. Şi atunci ce este orice glorie ? Dar să ne întoarcem la subiectul nostru şi să facem abstracţie de egipteni, de asirieni, de indieni, de mezi, de ebrei, de perşi, despre care ne-au rămas mărturii, şi să ne comparăm numai cu lumea greco-romană : domnea acolo, cu adevărat, mai multă măreţie plină de simplitate, decît domneşte în a noastră. Mă mir adeseori, cînd sînt în situaţia să decid dacă să dau premiul întîi faptelor lui Cezar sau scrierilor lui Cezar, cît de mult şovăi şi cît de puţin ştiu să răspund la întrebare. Şi unele şi altele sînt atît de limpezi, atît de energice, atît de sigure, cum nu găsim multe la fel.

— Dar cred că şi raporturile vechi dintre acţiune şi gîndire erau mai puţin încîlcite decît ale noastre, — am spus eu.

— Nu aveau un cîmp atît de vast ca noi, — a replicat el, — cu toate că nici aria de acţiune pe vremea lui Cezar, adică Britania, Galia, Italia, Asia, Africa, sau pe vremea lui Alexandru, anume Grecia şi Orientul, nu era tocmai mică. De aceea, relaţiile externe se desfăşurau pe atunci mai uşor ; dar în interior cred că nu erau prea lesnicioase, datorită numărului mare de persoane angrenate, dintre care majoritatea aveau un cuvînt de spus şi influenţă în treburile statului, iar puterea de a convinge şi a cîrmui aceşti oameni, prin cuvînt, prin înfăţişare şi prin acţiune, trebuie să fi fost greu de dobîndit, şi trebuie să fi conferit conducătorului personalitatea pe care i-o admirăm noi atît de des. Vremea noastră este cu totul diferită. Ea a urmat după prăbuşirea lumii antice şi îmi apare ca o epocă de tranziţie, după care va urma una mult superioară

antichității grecești și romane. Noi trudim la o roată deosebită a mecanismului lumii, prea puțin cunoscută de cei vechi, a căror minte era ațintită mai cu seamă asupra treburilor statului, asupra dreptului și cîteodată asupra artei : noi trudim pe tărîmul științelor naturii. Acum nu putem bănui încă ce înrîurire va avea această trudă asupra prefacerii lumii și a vieții. Noi deținem în parte principiile acestor științe, deocamdată ca zestre moartă, în cărți sau în sălile de clasă, și în parte le-am folosit abia în meșteșuguri, în negoț, în construcția de drumuri și în alte asemenea aplicații ; prea ne aflăm încă în buimăceala începutului, ca să putem judeca rezultatele, ba chiar ne aflăm de abia la începutul începutului. Cum va arăta oare lumea cînd vom putea difuza știri cu iuțeala fulgerului pe întregul glob, cînd noi înșine vom putea ajunge, cu mare viteză și în timp scurt în cele mai diferite puncte ale pămîntului, și cînd vom putea cără cu aceeași viteză poveri mari ? Datorită posibilității unor schimburi lesnicioase, bunurile lumii nu vor deveni oare atunci avuție obștească, așa încît totul să fie la îndemîna tuturor ? Acum, un tîrgușor, inclusiv împrejurimile sale, se poate izola, cu tot ce are, cu tot ce este și cu tot ce știe ; în curînd n-are să mai fie însă așa : tîrgușorul va fi tîrît în viltoarea traficului general. Atunci, cunoștințele și capacitățile pe care trebuie să le posede individul cel mai neînsemnat, ca să poată face față relațiilor atotcuprinzătoare, vor fi cu mult mai vaste decît acum. Statele, care, prin dezvoltarea inteligenței și prin cultură, își vor dobîndi cele dintîi această cunoaștere vor fi în frunte, din punctul de vedere al bogăției, al puterii și al strălucirii, și vor putea chiar pune sub semnul întrebării existența celorlalte. Dar ce transformări va suferi însuși spiritul în întreaga sa esență ? Efectul acesta este cel mai important. Lupta în această direcție va continua : ea a luat naștere, deoarece au intervenit noi relații interumane ; viltoarea, despre care am vorbit, se va intensifica, și nu pot să spun cît va dura și ce rele va genera ; dar va urma o clarificare. Acum, materia predomină asupra spiritului, dar pînă la urmă spiritul tot va învinge. Predominanța actuală a materiei va deveni o simplă putere, pe care spiritul o va folosi, și întrucît spiritul va dobîndi noi dimensiuni umane, va veni o vreme o măreției,

care nu-şi are încă pereche în istorie. Cred că astfel vor fi urcate, timp de milenii, trepte după trepte. Cît de departe va merge acest proces, cum se va desfăşura, cum se va sfîrşi, nici o minte omenească nu poate pătrunde. Un singur lucru mi se pare neîndoios : că vor veni alte vremuri şi vor apărea alte tipare ale vieţii, oricît de statornic s-ar dovedi ceea ce sălăşluieşte în prezent, drept ultim temei, în spiritul şi în trupul omului.

Am intrat apoi în unele amănunte ale acestui subiect şi am încercat să conturăm urmările posibile. Am numit mai cu seamă anumite ramuri ale ştiinţelor naturii, care s-au dezvoltat în chip deosebit şi care par să dobîndească o înrîurire crescîndă, ca de pildă chimia şi altele. Roland era cu hotărîre pentru înnoire, chiar dacă s-ar răsturna totul ; amfitrionul meu şi Eustaţiu şi-au formulat dorinţa ca noul, menit să rămînă pentru că e bun, ştiut fiind că multe lucruri noi nu sînt bune, să nu-şi găsească loc decît treptat şi să nu se împămînteneasă decît fără prea mari tulburări. În felul acesta, tranziţia va fi mai lungă, dar va fi totodată mai liniştită, iar urmările ei vor fi mai trainice.

După dejun a venit vorba despre nimfa fîntînii de la Sternenhof, şi amfitrionul meu mi-a povestit cum a fost achiziţionată. Un domn, înrudit de departe cu Matilda, pe lîngă averea sa mare, mai avusese parte şi de nişte moşteniri. Pasiunea lui erau colecţiile. Avea monede, peceţi, antichităţi celtice şi romane, instrumente muzicale, lalele şi dalii, cărţi, tablouri şi sculpturi. Îşi amenajase în grădină, în preajma casei, o suprafaţă întinsă, pe care o pietruise şi de la care coborau, în mai multe direcţii, scări artistice de piatră spre grădină. Pe parmaclîcurile acestei platforme şi pe parapetele scărilor fuseseră aşezate sculpturi. Una dintre cele mai mari plăceri ale bogătaşului erau plimbările pe acest teren. Le făcea adesea, chiar şi atunci cînd pe cer dogorea soarele cel mai fierbinte şi cînd piatra frigea sub tălpi. În plus, mai avea statui şi pe scările casei şi în camere. Nimfa care se află acum în posesia Matildei o adăpostise într-un pavilion cu fîntînă, în grădină. O moştenise de la un frate al bunicului său. Fusese executată, pare-se, în tinereţea acestuia, de un sculptor italian, pentru un prinţ, care însă murise subit. Astfel sta-

tuia ajunsese, după o seamă de peripeţii, în stăpînirea fratelui bunicului, care îl cunoscuse bine pe sculptor. Se zice că această sculptură a fost obîrşia pasiunii pentru sculpturi a vărului Matildei. Cînd acesta a murit, s-a găsit, aşternută pe hîrtie, ultima sa dorinţă, şi anume ca toate operele de artă din colecţia sa să fie vîndute unor cunoscători sau unor amatori de artă, nu unor neguţători, şi ca sumele de bani astfel obţinute pe ele şi pe alte bunuri pe care le lăsa moştenire, să fie împărţite printre rudele sale depărtate, deoarece nu avea copii sau rude apropiate. Nimfa era fără discuţie cea mai frumoasă piesă din colecţia sa. Matilda o admirase din totdeauna şi era proprietara Sternenhofului, unde adăpostise o serie de picturi frumoase, aşa încît a izbutit să-şi dovedească fără prea mare greutate însuşirea de amatoare de artă şi să cumpere statuia. Executorii testamentari preferaseră să-i vîndă ei statuia, mai degrabă decît unui străin, pentru că în felul acesta opera de artă rămînea oarecum în familie, şi în plus, Matilda plătise mai mult moştenirii comune decît ar fi plătit un străin. Matilda a adus la Sternenhof lucrarea atît de dragă inimii sale şi a aşezat-o într-o sală. Abia multă vreme după aceea s-a construit, datorită străduinţelor lui Eustaţiu şi ale amfitrionului meu, printre stejarii aflători acolo, peretele îmbrăcat în iederă şi grota cu fîntîna, dîndu-i-se astfel statuii un loc mai vrednic de ea şi mai de efect, deoarece oricum nimfa fusese prea mare pentru o sală, iar poziţia şi îndeletnicirea personajului păreau deplasate acolo. Urciorul din care curgea apa îl avusese statuia, bazinul şi banca au fost făcute la Sternenhof, iar cupa de alabastru a adăugat-o Matilda din colecţia ei.

Am sosit seara **la casa** cu trandafiri. A doua zi l-am rugat pe amfitrionul **meu** să-mi îngăduie **să** fac o reproducere după desenul retablului din Kerberg şi s-o duc în dar tatălui meu. Mi-a îngăduit cu dragă inimă. Desenul fusese îmbunătăţit de către Roland, potrivit propunerii făcute în timpul călătoriei spre podiş, şi în această formă mi-a fost înmînat.

M-am închis în camera mea şi am **lucrat cu** sîrg cîteva **zile**, de la răsăritul pînă **la** apusul **soarelui**, pînă ce am

terminat desenul. Apoi l-am împachetat cu multă grijă şi i-am înapoiat amfitrionului meu originalul.

N-am mai zăbovit la Asperhof şi am plecat degrabă spre Brădet.

Acolo am urcat pe munţi, am muncit din răsputeri, am cîntat foarte mult la ţiteră şi mi-am citit cărţile.

Într-o zi, către sfîrşitul verii, am pus capăt la toate. Mi-am împachetat lăzile, am adăpostit sculele şi scriptele în sipetele şi geamantanele lor, am dat drumul aproape tuturor oamenilor, am lipit pe lăzi etichete, am dispus trimiterea lăzilor şi am coborît apoi în Lautertal. I-am luat cu mine doar pe bătrînul Gaspar şi pe unul dintre tineri, pe care îl îndrăgisem cu osebire, şi am hotărît să duc la bun sfîrşit măsurătoarea lacului Lauter.

Am luat cu chirie o cameră în hanul de pe malul lacului, mi-am pus la îndemînă toate instrumentele necesare pentru operaţiile plănuite, am poruncit să mi se confecţioneze altele, care îmi lipseau, şi m-am apucat de treabă. Am muncit cu rîvnă. Cît ţinea lumina zilei ne aflam pe apă. Noaptea, — în afară de cîteva ceasuri de somn, — lucram pe hîrtie, fie făcînd socoteli, fie însemnînd cîte ceva, fie chiar desenînd. Am repetat cîteva măsurători făcute mai de mult, ca să mă conving de constanţa sau de inconstanţa nivelului apei sau a fundului lacului. Întrucît un nivel perfect constant al apei nu se poate concepe, mi-am raportat măsurătorile la un nivel mediu şi mi-am pus tot timpul întrebarea la ce adîncime sub acest nivel se află anumite puncte ale fundului lacului. Acest nivel mediu, considerat în raport cu cel existent în cea mai mare parte a anului, era, în reproducerea mea, chiar oglinda apei. Pe aceasta mi-am luat-o ca reper la noile măsurători. La depărtări mai mari de mal, fundul lacului nu se schimbase de cînd îmi începusem măsurătorile, sau, dacă se schimbase, schimbarea era atît de neînsemnată, încît nu putea fi constatată cu instrumentele noastre. Nici la malurile unde dominau adîncimile mari, sau în apropierea lor, unde se înălţau pereţi de stîncă abrupţi, neclintiţi, de-a lungul cărora, cînd ploua cu găleata, se scurgeau cel mult şuviţe subţiri de apă, nu se produsese nici o modificare. Dar în locurile mai puţin

adînci de lîngă malurile mai plate, unde ploaia aduce prundiș și alte materiale, am constatat schimbări. Cele mai multe și mai substanțiale mutații le-am observat însă acolo unde spre apă se deschidea o rîpă, din care țîșnea un pîrîu de munte, și unde acesta, pe măsură ce curgea mai departe sau se umfla mai năvalnic datorită ploilor torențiale, împingea și mormane întregi de prundiș în lac și le lăsa să zacă acolo. După repetarea măsurătorilor vechi am trecut la altele noi, necesare pentru completarea datelor pe care doream să le obțin. Am continuat totodată să desenez cu sîrg formațiile aflate ca țărmuri în afara apei.

Lucrul a fost întrerupt în două rînduri. M-am dus la Mlaștina Roșie ca să mai văd în ce stadiu se aflau obiectele care urmau a fi făcute din bucățile mele de marmură și cît de bine fuseseră lucrate. Progresele au fost vrednice de laudă. Mi s-a spus, — și am admis eu însumi posibilitatea, — că încă în vara aceasta toate obiectele vor fi gata. Dar în privința calității am avut de făcut unele reproșuri. Am dat dispoziția, însoțind-o de rugăminți și făgăduieli, ca toate indicațiile mele să fie respectate întocmai.

Cînd vremea era ploioasă, încît norii stăteau atîrnați de crestele munților, și nici munții, nici conturul lacului nu puteau fi cuprinse corect cu privirea, rămîneam acasă și desenam și pictam pe curat ceea ce schițasem în aer liber pe o mulțime de ciorne. Astfel, munca mea s-a apropiat din ce în ce mai mult de împlinire.

În sfîrșit s-au încheiat lucrările la fața locului și nu mi-a mai rămas altceva de făcut decît să introduc în desene numeroasele însemnări risipite pe hîrtiile mele și pe care, pînă atunci, nu le putusem încă sistematiza, iar formațiile pe care le aveam schițate pe diferite file izolate să le compar, din punctul de vedere al exactității, cu desenul principal, și să le completez acolo unde era nevoie. În diferite locuri mai aveam de pus și culori.

După o muncă îndelungată și după multe greutăți, cu care am luptat, ca să obțin o mare precizie, într-o bună zi treaba a fost terminată, și în fața ochilor mi-a apărut un desen de o melancolică frumusețe, la care nici eu însumi nu mă așteptam. Am privit cîtva timp reproducerea de

unul singur, deoarece nu mai era nimeni de față. apoi am înfășurat coala pe un sul, am împachetat-o bine într-o ladă, mi-am luat rămas-bun de la lac și de la toți locatarii hanului de pe malul lacului și am pornit spre casa înconjurată de arțari din Lautertal.

M-am instalat acolo. Mă duceam acum zilnic la Mlaștina Roșie, rămîneam acolo toată ziua, iar spre seară mă întorceam, astfel că în amurg ajungeam în casa străjuită de arțari. La Mlaștina Roșie priveam cum se lucrează la bucățile mele de marmură și asistam la tăierea, pilirea, frecarea, șlefuirea și lustruirea lor. Mai dădeam îndrumări cum trebuie făcute unele operații și cum ar putea să fie aduse la o mai mare desăvîrșire, dar îndeosebi la o mai mare precizie.

Încet-încet, bazinul tatălui meu a fost terminat, după cum au fost terminate și obiectele mai mărunte. Razele soarelui intrau în atelier, unde havuzul sclipea în toată puritatea și frumusețea lui. Am pus să se dulgherească vreo cîteva lăzi din niște grinzi groase. Cu ajutorul unor cricuri, scripeți și frînghii, părțile alcătuitoare ale bazinului au fost împachetate în lăzi și pregătite pentru transport. Căruțele au avut nevoie de dispozitive speciale, ca să se poată duce lăzile pînă la fluviu. În sfîrșit, pregătirile s-au terminat. S-a terminat și încărcarea, și căruțele au pornit. Le-am însoțit pînă la fluviu și nu le-am pierdut din ochi nici o clipă, ca să previn, pe cît posibil, un accident. La malul fluviului, lăzile au fost încărcate pe un vas și cărate mai departe. De la debarcaderul orașului nostru, ele au fost duse iarăși în niște căruțe zdravene pînă în grădina noastră.

Apoi a început lucrul la instalația hidraulică, pe care o voiam gata încă în toamna asta. Pe baza unor scrisori primite de la mine și a unor dimensiuni comunicate în acele scrisori, tata pusese să se facă anumite lucrări pregătitoare. Acum au fost angajați un număr și mai mare de muncitori, precum și un specialist hidrotehnician, care să conducă lucrările. Eu eram toată ziua prezent pe șantier și mai dădeam și cîte o mînă de ajutor. Tata își rupea și el orice fărîmă de timp disponibil, ca să asiste la lu-

crări și să le poată urmări. Conductele au fost pozate, conducta de presiune a fost îmbinată, a fost construit deasupra ei lujerul, care a fost întărit cu fier și apoi sudat, iar de lujer a fost fixată floarea. Dopul, care astupase țeava lujerului, a fost scos, și jetul pur a căzut peste dalacul din floare, a umplut bazinul, și după ce acesta s-a umplut, s-a scurs pe pardoseala de marmură galbenă, prelingîndu-se mai departe în jgheab. Culorile se armonizau perfect între ele, nuanța închisă a lujerului se detașa de pe trandafiriul florii, în timp ce pe fondul galben al pardoselii, trandafiriul căpăta consistență și un luciu mai delicat. La inaugurarea lucrării au fost invitați cîțiva oaspeți, iar aceștia, ca și tata, mama și soră-mea, s-au bucurat de reușită.

La rîndul său, tata mi-a oferit în dar *Cîntecul Nibelungilor*, foarte frumos legat și cu ornamente în relief pe copertă. I-am mulțumit din inimă pentru acest dar.

S-a hotărît ca, pentru la iarnă, să se ridice o căsuță de lemn deasupra instalației hidraulice, ca să nu înghețe. Pentru la primăvară s-au schițat planuri de amenajare a împrejurimilor horticole ale bazinului, astfel încît întreaga priveliște să fie cît mai frumoasă și mai demnă de admirație. Sperăm cu toții ca, pînă în pragul anotimpului mai prielnic, planurile să fie puse pe curat și să se poată porni la treabă.

În afară de bazin, i-am mai predat tatei și celelalte obiecte de marmură confecționate la Mlaștina Roșie. Printre ele se găseau coloane și cornișe, de folosit într-un loc care, aflat la capătul grădinii, avea vedere spre munți și spre împrejurimi, și unde tata avea de gînd să înalțe ceva vrednic de o asemenea priveliște. Eu am fost de părere să se amenajeze o balustradă frumoasă, cu fața superioară lată, ca să te poți rezema și să poți pune lucruri pe ea, și lîngă care să se afle bănci, unde să te poți odihni. Dacă în preajma acestei balustrade ar fi și o masă, cu atît mai bine. În plus, mai adusesem cești pentru diferite folosințe, inele pentru susținut perdele, blaturi de masă, ornamente de stîlpi, pietre de diferite culori, șlefuite în formă pătrată, pentru presat hîrtiile pe birou, și alte obiecte de acest gen.

I-am arătat tatălui meu desenul cu retablul din Kerberg și i-am spus că-l făcusem anume pentru el și că i-l înmînez cu acest prilej. Tata s-a arătat foarte încîntat și mi-a mulțumit. De fapt, retablul nu era o noutate pentru el : îl văzuse pe vremuri, înainte de a fi fost restaurat, iar desenul cu retablul restaurat se număra printre desenele trimise tatei, anul trecut, de către amfitrionul meu. Totuși, i-a făcut mare plăcere să aibă în posesia sa desenul și să-l poată cerceta pe îndelete. Mi-a atras atenția asupra mai multor lucruri pe care le descoperise după o repetată contemplare. Mai întîi a constatat că retablul este cu mult mai bogat și mai divers alcătuit decît fusese cu ani în urmă, cînd îl văzuse în realitate, încă nerestaurat ; apoi, mi-a atras atenția că lucrarea aceasta are linii curbe, că turnulețele, cu baghete răsucite, au formă de piramide, și că personajele sînt lucrate cu mare migală, toate acestea îngăduind să se presupună că lucrarea nu mai aparține epocii strict gotice, ci celei în care acest stil începuse să se transforme. Mi-a mai arătat și că, de-a lungul timpurilor, frînturi ale decorației au fost fixate în alte locuri decît cele corecte, că busturile nu se mai află acolo unde trebuie, și că unele personaje s-ar putea să se fi pierdut. A scos din bibliotecă niște cărți, în care se găseau reproduceri și cu ajutorul cărora mi-a dovedit adevărul afirmațiilor sale. I-am spus că amfitrionul meu și Eustațiu sînt de aceeași părere, dar că totuși restaurările la care fusese supus retablul n-au fost restaurări în adevăratul înțeles al cuvîntului, ci că scopul inițial a fost numai să se păstreze materialul și să se lase pentru altădată celelalte modificări sau completări mai ample, dacă se vor găsi căile și mijloacele trebuitoare. S-au făcut numai acele completări pe care obiectul le necesita în chip neîndoios.

Cărțile tatei m-au îndemnat să adîncesc și mai mult materia tratată. L-am rugat să mi le împrumute în locuința mea, și am început să le răsfoiesc. Datorită lor mi s-a întețit dorința de a cunoaște mai îndeaproape, de la începuturi, arhitectura și istoria ei, și imboldul de a-mi cumpăra, după povața tatălui meu și a altora, toate cărțile necesare.

5. LEGĂMÎNTUL

Iarna a trecut ca de obicei. Mi-am făcut rînduială printre lucrurile aduse de mine şi mi-am mai pus la punct însemnările, care, în cursul verii, datorită activităţii pe teren şi a timpului pierdut aiurea, rămăseseră cam în urmă. Faptul de a mă găsi împreună cu ai mei în cercul intim al casei m-a bucurat mai mult decît orice altceva. Pe zi ce trecea, tata îmi arăta tot mai multă consideraţie. Nu putea fi vorba de o dragoste mai mare, deoarece dragoste îmi dăruise întotdeauna din plin. Dar aşa cum, altădată, pe lîngă cea mai duioasă grijă în legătură cu sănătatea mea şi cu procurarea tuturor celor necesare recreaţiei şi educaţiei mele, mă lăsase să-mi aleg singur drumul şi fusese în permanenţă prietenos şi tandru şi nu căutase să mă îndrume pe alte căi, care i-ar fi fost poate mai comode, la fel s-a purtat şi acum, numai că mă întreba mai des de năzuinţele mele, îmi cerea sfatul cu privire la colecţiile sale sau la gospodărie şi ţinea seama de el, şi stătea de vorbă cu mine despre unele scrieri literare, sau istorice, sau privitoare la arta plastică, şi asta mai des decît odinioară. Îşi petrecea mult timp în tovărăşia mea la tablourile lui, la cărţile lui şi la celelalte lucruri ale lui şi îi plăcea să ne adune pe toţi în pavilionul de sticlă, în care o adiere călduţă mîngîia discret armele vechi, sculpturile în lemn şi lambriurile de pe stîlpi. Vorbea despre fel de fel de lucruri şi părea că se simte bine cînd putea să-şi petreacă seara în cercul intim al familiei. Am avut impresia că acum nu numai că se întorcea mai devreme de la birou, dar că şi zăbovea acasă mai mult decît în anii trecuţi. Mama se bucura nespus de buna dispoziţie a tatei, îi împărtăşea cu dragă inimă imboldurile şi făcea tot ce-i stătea în putinţă ca să şi le împlinească, şi părea că ne iubeşte pe noi, copiii, mai mult decît oricînd înainte.

Clotilda s-a apropiat din ce în ce mai mult de mine, îmi era ca un frate, îi eram prieten, îi eram sfetnic, îi ţineam tovărăşie. Ne-am continuat exerciţiile de spaniolă, de ţiteră, de desen şi de pictură. În plus, era vrednică şi în gospodărie, dîndu-i ascultare mamei în toate. Dacă izbutea să ducă la bun sfîrşit o treabă care cerea multă grijă

și îndeminare și dacă i se recunoștea meritul, satisfacția ei era mai mare decît dacă ar fi obținut premiul întîi la o întrecere serioasă și însemnată, cu numeroși participanți.

La seratele care mai aveau loc și acum în casa noastră, dar mai rar decît în anii trecuți, se conversa mai mult decît cînd eram mai tineri. Se luau în discuție lucruri serioase, probleme politice, precum și preocupări de ordin general și obștesc, care interesau pe toată lumea. Se sporovăia și despre preocupările și pasiunile fiecăruia, sau despre obișnuitele chestiuni la ordinea zilei, ca de pildă teatrul, sau evenimentele petrecute în anturajul apropiat. Nu erau neglijate nici distracțiile tradiționale : muzica, dansul, cîntul. Unii tineri făceau aici cunoștință, alții își cultivau relațiile existente.

Mi-am vizitat prietenii, am trăncănit cu ei și le-am povestit, în linii mari, cu ce mă îndeletniceam în acel moment. Ei mi-au împărtășit cîte ceva din lumea lor și mi-au atras atenția asupra unor oameni de seamă.

Am continuat să mă ocup de pictură și de studiul pietrelor prețioase și am fost și la cîteva spectacole teatrale. Lectura cărților despre arhitectură m-a încîntat nespus și mi s-a deschis un cîmp nou, care făgăduia multe.

Serile petrecute la prințesă mi-au părut din ce în ce mai importante. Încetul cu încetul s-a format o societate, ai cărei membri se reuneau adesea și cu plăcere în salonul prințesei. Erau tratate subiectele cele mai captivante, și nimeni nu se speria cînd cineva aducea pe tapet problemele de ultimă oră ale filosofiei. Se discuta liber, după posibilitățile fiecăruia, iar vorbirea păsărească a așa-numiților specialiști era îmbrăcată în limbajul obișnuit.

Cînd zilele erau foarte senine și cînd un soare vesel răspîndea în camere o lumină intensă, stăteam în pavilionul de sticlă și lucram la reproducerile lambriurilor pentru amfitrionul meu. Le doream cît mai reușite cu putință, ca să-l mulțumesc pe omul căruia îi datoram atîta, sau chiar ca să-i fac o plăcere. M-am gîndit să întocmesc mai întîi desene ale lambriurilor și să execut după ele picturi în ulei. Am făcut desenele pe o hîrtie bej, am accentuat umbrele cu negru, am diferențiat părțile luminoase printr-un bej mai deschis, iar locurile cele mai luminoase le-am scos în evidență cu alb. După ce am terminat dese-

nele în acest mod și m-am încredințat, prin numeroase comparații și măsurători, că sînt corecte ca proporții, am indicat și scara după care au fost executate. Apoi am trecut la picturi. Pe acestea le-am realizat ceva mai mici decît schițele, dar în proporții exacte față de ele. La pictat am folosit tot timpul aceleași ceasuri ale dimineții, ca să prind cît mai corect punctele strălucitoare, luminile și umbrele, și să pot reda și culorile cît mai fidel. Mi s-a confirmat aici din nou, la culori, o constatare, pe care o făcusem încă mai de mult. Pe sculpturile în lemn băițuite slab, obiectele înconjurătoare, — spadele, buzduganele, draperiile vișinii, mulurile pereților, pervazul pardoselii, perdelele de la ferestre, plafonul camerei, — se oglindeau în dimensiuni nelămurite și în contururi tulburi. Am băgat repede de seamă că, pentru a cuprinde toate aceste lucruri în coloritul reproducerilor, obiectele înfățișate cîștigă, ce-i drept, în bogăție și în farmec, dar pierd din claritate, atîta vreme cît nu pictezi odată cu ele și camera, cu tot ce se află în ea. Deoarece nici nu puteam face asta și nici scopul meu nu-mi cerea să procedez astfel, am înlăturat din cameră tot ce era întîmplător și prea izbitor și am pictat apoi sculpturile în lemn așa cum mi se înfățișau, laolaltă cu efectele exterioare care mai rămăseseră. Mi-am dat multă osteneală și m-am străduit să lucrez cu toată precizia de care am fost în stare. Am tot subțiat și îngroșat culorile și am căutat nuanța potrivită și intensitatea justă, pînă cînd, de departe, tabloul n-a mai putut fi deosebit de obiectele reale. Desenul tabloului nu putea să nu fie corect, deoarece fusese făcut, cu cea mai mare exactitate, după schița inițială, pe care o întocmisem respectînd niște principii matematice. Atunci cînd, după părerea mea, lucrarea a fost gata, i-am arătat-o tatei, care a aprobat-o, făcînd totuși cîteva observații de detaliu. Defectele le-am înlăturat, spre mulțumirea sa. Pe urmă lucrarea a fost pusă într-o casetă și pregătită pentru transport.

Nici nu apucasem să termin treaba aceasta, și primăvara a început să bată la ușă. Cînd primăvara a venit cu adevărat, am pornit din nou la drum.

Mai întîi i-am făcut o vizită amfitrionului meu ; i-am adus caseta cu reproducerile lambriurilor și i-am înmînat atît schița, cît și imaginea în culori a sculpturilor în lemn.

L-am chemat pe Eustaţiu în camera amfitrionului meu, unde obiectele au fost despachetate. Amîndoi s-au pronunţat foarte favorabil despre lucrare, mai favorabil decît despre oricare din cele cîte i le arătasem mai înainte. M-am bucurat foarte mult de această apreciere. Eustaţiu a spus că se pot deosebi foarte bine culorile originare de cele apărute prin efecte străine, şi din acestea din urmă se poate ghici alcătuirea mediului înconjurător. Au pus tabloul la depărtarea necesară şi l-au privit cu satisfacţie. Deosebit de binevoitor s-a pronunţat Eustaţiu cu privire la corectitudinea şi utilitatea desenului necolorat.

După scurta vizită în casa cu trandafiri am plecat înspre ţinutul brădetului, n-am zăbovit nici acolo decît scurt timp şi am pătruns mai adînc în munţi, ca să-mi găsesc un punct central, din care să-mi pot întreprinde noile lucrări. După ce am găsit un asemenea loc, am coborît în Lautertal şi de acolo la hanul străjuit de arţari, ca să-mi angajez şi pentru anul acesta oamenii, pe Gaspar şi pe ceilalţi, care mă ajutaseră anul trecut. De îndată ce totul s-a încheiat, cred, spre mulţumirea reciprocă, am mai rămas cîteva zile în hanul cu arţari, în parte pentru ca oamenii mei să se poată echipa de plecare şi în parte ca să mă mai bucur un pic de casa pe care o îndrăgisem, de valea pe care o îndrăgisem, precum şi de împrejurimi. Cu acest prilej m-am dus în cîteva rînduri la Mlaştina Roşie, ca să urmăresc ce obiecte de marmură se confecţionau. Am avut impresia că, de un an încoace, atelierul progresase mult. Am discutat acolo şi despre alte lucrări care urmau să fie executate pentru mine, dacă voi găsi marmura necesară. Încercările de a da de urma completărilor lambriurilor de pe stîlpii tatălui meu, pe care le cumpărasem pe aceste meleaguri, s-au dovedit şi anul acesta, ca şi în trecut, zadarnice.

S-a petrecut în Lautertal un eveniment care m-a bucurat mult. Dascălul meu de ţiteră, pe care, cîtăva vreme, parcă îl înghiţise pămîntul, a reapărut. S-a arătat foarte bucuros că mă vede şi mi-a spus că vrea să vină cu mine la Kargrat, actualul centru al lucrărilor mele, un sătuc aşezat pe nişte coline acoperite de iarbă, fără arbori şi arbuşti, în imediata apropiere de gheaţa veşnică, locuit de oameni nevoiaşi şi cu un preot modest, poate şi mai ne-

voiaș. Țiteristul a spus că este gata să îndeplinească, în schimbul unei simbrii, muncile pe care i le voi încredința, că în timpul liber vom cînta amîndoi la țiteră, și că n-a avut încă niciodată un învățăcel cu care exercițiile de țiteră să-i fi făcut atîta plăcere. M-am hotărît să fac o încercare și am stabilit de comun acord condițiile.

Cînd totul a fost pus la punct, am pornit de la hanul cu arțari către Kargrat. Am umblat cu oamenii pe poteci de munte izolate, care duceau mai repede la țintă. O singură dată am dat de o porțiune de drum bătătorit, unde am închiriat două căruțe ușoare. La Kargrat mi-am găsit o odăiță. Pentru oamenii mei a fost amenajată o șură, iar pentru păstrarea lucrărilor mele s-a înjghebat anume, din scînduri, o căsuță foarte mică. Ne aflam acum în apropierea celor mai înalte creste. Prin ferestruica mea minusculă se uitau în cameră cele trei creștete în scară, acoperite cu zăpadă veșnică, în spatele cărora se înălța, orbitor de alb, vîrful abrupt, destul de zvelt, al terasei alpine, iar în preajma lor se întindeau, cu sclipiri de nestemate, blocurile ghețarului Simmi. În jurul turlei foarte țuguiate a bisericii satului adia aerul tare de munte. Cu mult mai departe și mai jos se desfășurau ceilalți munți și ținuturile mai dens populate.

Am fost într-adevăr nespus de bucuros să-l aud cîntînd la țiteră pe dascălul meu regăsit. Cît timp nu-l văzusem, aproape că uitasem cît de minunat cîntă. Tot ce auzisem de atunci încoace pălise cu totul față de meșteșugul lui, despre care trebuie să folosesc expresia „splendoare supremă". Părea captivat și dominat de instrument; cînd cînta era alt om. Pe aceste creste, sunetele scoase de el din țiteră erau parcă și mai frumoase, și mai mișcătoare, și mai nostalgice.

Dacă anul trecut fuseserăm încercuiți de păduri și de pereți de stînci, și numai cîteva locuri, puține la număr, ne oferiseră o priveliște liberă, anul acesta ne-am aflat aproape tot timpul pe înălțimi cu perspectivă deschisă, și numai în mod excepțional am fost încercuiți de pereți de stîncă sau de păduri. Cea mai frecventă însoțitoare a strădaniilor noastre a fost gheața.

Atunci cînd calendarul mi-a arătat că înflorirea trandafirilor trebuie să fie aproape terminată, m-am hotărît

să-mi vizitez prietenii. Am pus totul la punct la Kargrat, în vederea absenței și reîntoarcerii mele și am pornit la drum.

Cînd am ajuns la Asperhof, grădinarul și slujitorii mi-au spus că Matilda, Natalia, amfitrionul meu, Eustațiu, Roland și Gustav plecaseră la Sternenhof. Trandafirii se și ofiliseră, așa că pe mine nu m-au mai așteptat. Amfitrionul meu spusese că, întrucît îi comunicasem încă din primăvară că anul acesta am să locuiesc foarte aproape de ghețarul Simmi, probabil că n-am să pot face vara drumul atît de lung de acolo pînă la Asperhof și că este de presupus că toamna am să-mi scurtez lucrările și am să trec pentru un timp pe la prietenii mei. Și că dacă totuși vin, oamenii au poruncă să-mi spună că sînt rugat să mă duc și eu după ceilalți la Sternenhof.

Am închiriat așadar a doua zi, la poștă, o trăsurică și am luat-o înspre Sternenhof.

Cînd am ajuns în apropiere de Sternenhof am văzut la garduri și în grădini trandafiri proaspăt înfloriți, cu toate că la Asperhof nu se zărise nici unul, nici pe grilaj, nici în grădină, în afară de cîteva flori veștede și zbîrcite, pe care uitaseră să le îndepărteze. Tot așa și pe tăpșanul care urca spre castel, tufele de trandafiri, care tiveau pe alocuri pajiștea, — deoarece la Sternenhof trandafirii nu erau cultivați anume, ci creșteau ca orice podoabă obișnuită a grădinii, — mai aveau încă muguri gata să plesnească. Explicația era poate că Sternenhofuł este situat mai aproape de munți și la o altitudine mai mare decît casa cu trandafiri a prietenului meu.

În curtea casei, oamenii mi-au luat în primire bagajul și caii și m-au poftit să urc pe scara de onoare. După ce am fost anunțat, am fost condus în camera Matildei, pe care am găsit-o acolo singură. Mi-a venit în întîmpinare aproape pînă la ușă și m-a primit cu aceeași sinceră cordialitate și amabilitate din totdeauna. M-a condus la masa de lîngă o fereastră împodobită cu flori, unde îi plăcea să stea, și mi-a făcut semn să stau jos în fața ei, la aceeași masă. După ce am luat loc amîndoi, a spus :

— Îmi pare foarte bine că ai venit totuși. Noi am crezut că n-ai să mai faci anul acesta un drum atît de lung.

— Ca să ajung acolo unde sînt primit cu atîta amabilitate, — am răspuns eu, — şi unde sînt tratat cu atîta bunăvoinţă, fac cu dragă inimă un drum, îl fac în fiecare an, chiar dacă e lung şi chiar dacă sînt silit să-mi întrerup munca.

— Şi acum ne găseşti pe mine şi pe Natalia singure în casa aceasta, — a răspuns ea. — Bărbaţii, văzînd că n-ai venit încă încoace după ce s-au scuturat trandafirii, au crezut că n-ai să mai vii defel în vara asta şi au plecat într-o scurtă călătorie, la care ia parte şi Gustav, pentru că-i place atît de mult să călătorească. Vizitează cu toţii o bisericuţă dintr-o padină izolată. Biserica, al cărei desen l-a adus Roland, a fost apreciată, după desen, ca foarte frumoasă, şi într-acolo sînt ei acum pe drum, călăuziţi de Roland. Nu ştiu încotro vor pleca după vizitarea acestei bisericuţe, dar ştiu că vor lipsi numai cîteva zile şi se vor întoarce la Sternenhof. Dumneata ai face bine să-i aştepţi aici ; se vor bucura să te vadă, iar eu am să mă străduiesc să iau toate măsurile necesare pentru ca, pînă atunci, să te poţi bucura de cel mai deplin confort.

— Cu confortul, — am răspuns eu, — nu sînt obişnuit, şi nici nu simt prea mare nevoie să-l am. Un singur lucru doresc : să nu vă incomodez, acum, cînd sînteţi singure. Lucrul cel mai de preţ de care aş putea avea parte, l-am şi dobîndit : o primire prietenoasă.

— Deşi, fără îndoială, o primire prietenoasă este într-adevăr lucrul cel mai de preţ, şi deşi nu prea ţii să ai confort, — a răspuns ea, — aerul prietenos de pe chipul gazdei, cînd primeşte un oaspete, n-are valoare singur, oricît de preţuit ar fi acolo, ci trebuie să se manifeste şi prin faptă, şi dorim să ne îndeplinim datoria, la care ţinem atît de mult, şi să-i oferim oaspetelui cel mai deplin confort îngăduit de împrejurări, fie că se va folosi de el, fie că nu.

— Nu tăgăduiesc ceea ce socotiţi drept datorie, — am răspuns eu, — şi nici nu mă împotrivesc ; doresc numai ca să fie îndeplinită cu cît mai puţine eforturi din partea dumneavoastră.

— Nici o grijă, — a spus ea, — este vorba numai de un pic de atenţie, ca să văd dacă mi se îndeplinesc dispoziţiile, şi asta cred că ai să-mi îngădui.

Cu aceste cuvinte, a tras de șnurul unui clopoțel și i-a poruncit feciorului, care a intrat, să i-l cheme pe intendent.

Cînd a apărut intendentul, Matilda i-a spus, în cuvinte foarte simple și scurte, să mi se poarte cît mai bine de grijă, în casă, în vederea unei șederi mai îndelungate. Cînd intendentul a dat să plece, Matilda i-a mai spus să-i comunice deocamdată domnișoarei cine a sosit, lucru pe care dealtfel i-l va comunica și ea însăși mai tîrziu, și că la cină ne vom aduna cu toții în sufragerie.

După ce intendentul s-a îndepărtat, Matilda mi-a spus că acum principalul a fost făcut și că mai tîrziu nu mai rămîne decît să i **se** raporteze cum i s-au îndeplinit dispozițiile.

Am trecut apoi la alte subiecte. Matilda m-a întrebat de sănătate și în general de activitatea mea **din** vara aceasta.

— Sănătatea **mea** trupească, — **am** răspuns **eu**, — a fost tot timpul **și a** rămas bună. **Am** fost îndrumat încă din copilărie spre o viață simplă, care, legată de șederi îndelungate în aer liber, mi-a dat o sănătate permanentă și senină. Iar sănătatea mea psihică depinde de îndeletnicirile mele. Caut să mi le orînduiesc după propriile mele vederi, și dacă se desfășoară în mod ordonat, și dacă, după părerea mea, au sorți de izbîndă, îmi asigură calmul și echilibrul. În ultimii ani preocupările mele de căpătîi au rămas aproape aceleași, numai locul lor de desfășurare s-a schimbat. Orientările secundare sînt acum, bineînțeles, altele, iar fenomenul acesta urmează să continue toată viața.

După această spovedanie am întrebat și eu **de sănătatea** tuturor prietenilor noștri.

— Este foarte mulțumitoare, — **a** răspuns Matilda. — Amfitrionul **dumitale** continuă **să** ducă aceeași viață simplă ; își dă osteneala **ca** micul **său** petec de pămînt să-și îndeplinească **în cît** mai bune condiții datoria firească a oricărei proprietăți funciare. Totodată, prietenul nostru le face mult bine vecinilor săi și altor oameni, dar fără ostentație, ci cu toată discreția ; își înfrumusețează viața prin artă, știință și alte lucruri, de care se ocupă pe jumătate ca specialist și pe jumătate ca amator ; și, în sfîrșit, caută să-și umple existența cu acea liniște sufletească obținută prin adorarea puterii supreme, care orînduiește tot ce

există. Ceea ce mai contribuie în cele din urmă la fericire, adică bunăvoința oamenilor, rezultă de la sine. Eustațiu, precum și relativ independentul Roland, s-au alăturat în parte acestei țesături de activități, iar în parte își urmează propriile imbolduri. Gustav se străduiește să urce abia primele trepte ale tinereții, și cred că le urcă bine. Cît despre mine însămi și despre Natalia, viața femeilor, după cum știi, este întotdeauna dependentă și menită s-o completeze pe cea a altora, ceea ce le asigură femeilor liniștea și stabilitatea. Noi însă am pierdut sprijinul bărbaților înrudiți cu noi îndeaproape, încît trăim acum la Sternenhof ca pe un teren instabil, nevoite să înlocuim un bărbat, și nu ne bucurăm de drepturile firești ale femeilor decît în răsfrîngerea vieții prietenilor noștri, de care ne-a legat trecerea anilor. Asta e situația...

Destăinuirile Matildei m-au cam întristat. Atmosfera s-a mai înviorat cînd am ajuns să ne povestim cele petrecute în vara aceasta. Matilda mi-a vorbit despre înflorirea trandafirilor, despre vizitele din timpul verii, despre viața ei la Sternenhof și despre perspectivele recoltei anul acesta. Eu i-am descris în cîteva cuvinte locul unde mă statornicisem acum, i-am explicat ce urmăream și i-am povestit pe ce căi și prin ce mijloace încercăm să obținem rezultatul dorit.

După ce am stat astfel de vorbă cîtva timp, am cerut îngăduința să mă retrag și m-am dus în camera mea.

Îmi fusese atribuită și pregătită aceeași locuință pe care o ocupasem de fiecare dată cînd mă aflasem la Sternenhof. Un valet m-a condus din vestibulul Matildei pînă la locuința mea, care avea aproape aceeași înfățișare ca și odinioară, cînd locuisem în această casă. N-au fost uitate nici cărțile, pe care intendentul mi le adusese de fiecare dată. După ce am stat cîteva minute singur, a intrat intendentul și m-a întrebat dacă în locuință totul este în regulă sau dacă mai am vreo dorință. După ce l-am încredințat că totul este în regulă, depășind chiar nevoile mele, și după ce i-am mulțumit pentru osteneală și grijă, a plecat din nou.

M-am odihnit cîtva timp, **apoi** m-am plimbat prin încăperi, **m-am** uitat **ba** pe **o** fereastră, ba **pe** alta, la lucrurile **cunoscute**, **la** ogoarele din apropiere și **la** munții din

depărtare, și după aceea mi-am schimbat hainele pentru cină.

La cină am fost poftit **curînd, deoarece sosisem tîrziu** la castel.

M-am dus în sufragerie, unde le-am găsit pe Matilda și pe Natalia. Matilda se îmbrăcase altfel decît o văzusem cînd intrasem în camera ei. Despre Natalia nu știam dacă se îmbrăcase anume pentru cină, dar întrucît purta o rochie asemănătoare cu cea a Matildei am bănuit că se îmbrăcase anume și am rămas convins că sosirea mea îi fusese anunțată. Ne-am dat binețe în chipul cel mai simplu și ne-am așezat la masă.

Mi s-a părut extrem de ciudat că iau cina singur cu Matilda și cu Natalia, în casa lor.

Conversația a avut ca subiecte numai banalități.

După masă m-am retras curînd, ca să nu le stînjenesc pe cucoane și m-am dus în locuința mea.

Acolo mi-am făcut de lucru cîtva timp cu niște hîrtii și cu niște cărți, pe care le scosesem din geamantan, apoi am căzut pe gînduri și într-un tîrziu m-am culcat.

Ziua următoare mi-am început-o cu o plimbare matinală solitară, apoi am luat împreună micul-dejun, după care ne-am dus în grădină, apoi am zăbovit lîngă tablourile răspîndite prin camere. După-amiaza a fost dedicată unei plimbări prin diferite colțuri ale fermei și pe ogoare, iar seara s-a desfășurat ca cea din ajun.

Față de Natalia, întrucît locuia acum singură cu mamă-sa în castel, m-am purtat poate mai rece decît altădată, cînd fusese lume multă de față.

În ziua aceea am vorbit **foarte puțin** cu ea și numai despre lucruri dintre cele mai **obișnuite.**

Această a doua zi mi-am petrecut-o la fel **ca** prima : am contemplat din nou tablourile, am zăbovit **în** camerele cu mobile vechi, am colindat culoarele și camerele de la etaj și am privit reproducerile aflate acolo.

În după-amiaza zilei a treia a șederii mele la Sternenhof, după ce mi-am aruncat o privire prin stihurile bătrînului Homer, am vrut să ies din locuința mea și să mă duc în grădină. Am pus pe masă cuvintele lui Homer, am ieșit în antecameră, am închis în urma mea ușa locuinței și am coborît în grădină pe scara mai mică din spatele casei. Era

o zi foarte frumoasă, pe cer nu era nici un nor, soarele își revărsa căldura peste flori, și încetase orice zgomot de muncă și chiar și cîntecul păsărilor. Nu auzeam decît răzuitul monoton și ciocănitul discret al muncitorilor care, în apropierea locului pe unde ieșisem din casă, lucrau, pe schele, la înlăturarea tencuielii casei. M-am îndreptat, pe lîngă niște tufișuri și flori întîrziate, înspre umbra unei alei așternute cu nisip, străjuită de arbuști relativ înalți. Aleea m-a dus spre tei, și de acolo m-am îndreptat, pe sub un frunzar, spre peretele îmbrăcat cu iederă. Am mers de-a lungul lui și am intrat în grota cu fîntîna. Venisem dinspre partea stîngă a peretelui, de unde, apropiindu-te, îți apare naiada fîntînii, dar în schimb nu zărești banca din fața naiadei. Cînd am intrat, am văzut-o pe Natalia. Stătea pe bancă. S-a speriat tare, și s-a sculat în picioare. M-am speriat și eu, dar i-am privit totuși chipul. Obrajii ei șovăiau între îmbujorare și paloare, iar ochii și-i ținea ațintiți asupra mea. Am spus :

— Domnișoară, te rog să mă crezi că am venit spre grotă dinspre frunzar, pe partea stîngă a acestui perete, și nu te-am putut vedea, altminteri n-aș fi intrat și nu te-aș fi deranjat.

Ea n-a răspuns nimic și a continuat să mă privească. Am reluat :

— Dacă tot te-am tulburat, fie și fără voia mea, te rog să mă ierți, și am să plec numaidecît.

— Vai, nu, nu, — a spus ea.

Deoarece am șovăit, neputînd înțelege ce a vrut să spună, am întrebat :

— Te-ai supărat pe mine, Natalio ?

— Nu, nu sînt supărată pe dumneata, — a răspuns ea, și și-a ațintit din nou asupra mea ochii, pe care abia îi lăsase în jos.

— Ai venit aici ca să fii singură, — am spus eu. — Trebuie deci să te las.

— Dacă nu mă ocolești intenționat, atunci nu văd de ce trebuie să mă lași, — a răspuns ea.

— Ca să nu mă simt dator să te las, — am replicat eu, — trebuie să-ți reiei locul de pe care te-am gonit speriindu-te.

S-a așezat pe bancă, în față de tot, spre ieșire, și s-a sprijinit de spătarul de marmură.

În felul acesta am ajuns între ea și statuie. Întrucît am socotit asta drept o necuviință, m-am tras un pic mai către fundul grotei, dar acum mă aflam iarăși în picioare, în fața părții libere a băncii, în grota nu prea înaltă, și deoarece și această poziție mi s-a părut oarecum necuviincioasă, am luat loc la celălalt capăt al băncii și am întrebat :

— Îți place locul acesta mai mult decît altele ?

— Îmi place, — a răspuns.ea, — pentru că e retras și pentru că statuia este frumoasă. Nu-ți place și dumitale ?

— Cu cît am cunoscut mai bine această statuie, cu atît a ajuns să-mi placă mai mult, — am răspuns eu.

— Veneai altădată mai des încoace ? — a întrebat ea.

— Pe vremea cînd, prin bunăvoința mamei dumitale, am desenat unele mobile la Sternenhof și am locuit aproape singur aici, am vizitat adesea grota asta, — am răspuns eu. — Chiar și mai tîrziu, cînd am fost invitat aici, n-am scăpat niciodată prilejul de a mă abate prin acest loc.

— Te-am văzut stînd aici, — a răspuns ea.

— Grota este parcă făcută ca să încînte sufletul și cugetul, — am spus eu. — Peretele verde cu iederă creează o atmosferă de calm, cei doi stejari stau ca niște străjeri, iar albul pietrei se detașează cu gingășie din întunecimea frunzișului și a grădinii.

— După cum povestește mama, totul a luat naștere încetul cu încetul, — a răspuns ea. — Iedera a fost cultivată în așa fel încît să se cațere, iar peretele a fost prelungit pînă la stejari. Chiar și în grotă era pe vremuri altfel. Banca nu exista. Dar deoarece statuia era privită atît de des, deoarece oamenii stăteau în picioare dinaintea ei, ba chiar și în grotă lîngă ea, deoarece și mamei îi plăcea să privească îndelung statuia : a pus să fie făcută banca asta, din același material ca și naiada, și totodată să fie înzestrată cu un spătar decorativ, în stil precreștin, pentru ca pe de o parte să se armonizeze cu opera de artă existentă și pe de altă parte statuia să poată fi contemplată comod și în liniște. Cu timpul și-a mai găsit loc aici și cupa de alabastru.

— Oamenii sînt atraşi de asemenea opere de artă, — am răspuns eu.

— Încă din copilărie am văzut această statuie şi m-am obişnuit cu ea, — a răspuns Natalia. — Nu socoteşti şi dumneata că marmura, ca atare, este foarte frumoasă?

— O socotesc nemaipomenit de frumoasă, — am răspuns eu.

— Mie mi se pare întotdeauna, cînd o privesc îndelung, — a spus ea, — că are adîncimi nebănuite, de parcă ar fi transparentă, deşi nu este.

— Marmura este şi transparentă, — am răspuns eu, — numai să se afle în strat subţire. Atunci, dacă te uiţi prin ea, lumea ţi se pare aproape aurie. Dacă se suprapun mai multe straturi, ele devin, privite de afară, albe, ca şi zăpada, care, alcătuită tot din cristale mici de zăpadă transparentă, devine albă cînd se suprapun milioane de asemenea cristale.

— Aşadar impresia nu m-a înşelat, — a spus ea.

— Nu, — am răspuns eu.

— Dacă pietrele preţioase n-ar fi preţuite după preţul lor, — a spus ea, — ci după faptul că sînt nestemate, atunci marmura s-ar număra desigur printre nestemate.

— Se şi numără printre nestemate, fără doar şi poate, — am răspuns eu. — Deşi, ca simplu material, nu este atît de preţioasă ca pietrele rare, care se găsesc numai în bucăţi mici, marmura este, totuşi, atît de minunată, încît este preţuită nu numai dacă e albă, ci şi de orice altă culoare. Din ea se fac cele mai felurite obiecte, iar cele mai sublime lucruri pe care arta plastică este în stare să le înfăţişeze se execută din marmură albă pură.

— Ceea ce m-a tulburat şi pe mine ori de cîte ori am stat aici cufundată în contemplare, — a spus ea, — este faptul că, în piatra tare este exprimată moliciunea şi mlădierea trupului, şi că, pentru a se înfăţişa tot ce este mai frumos pe lume se foloseşte materialul care nu are nici o pată. De acest lucru îmi dau întotdeauna seama cînd privesc sculptura de pe scara prietenului nostru, care este şi mai frumoasă încă şi care stîrneşte şi mai mare admiraţie decît statuia de aici, cu toate că, după atîta amar de vreme, materialul ei şi-a mai pierdut puritatea.

— Nu este, firește, lipsit de însemnătate, — am răspuns eu, — faptul că oamenii aparținînd unor popoare dintre cele mai alese **și uneori** chiar și dintre cele mai vechi **au** folosit acest material atunci cînd au **vrut să** plăsmuiască figuri sublime, de zei sau de oameni, în timp ce elementele decorative vegetale, arhitecturale, animale, și chiar și figurile secundare de zei sau de oameni le-au realizat din marmură colorată, din gresie, din lemn, din lut, din aur sau din argint. S-ar fi putut găsi și materiale mai la îndemînă și mai lesne de lucrat, precum lemnul, piatra moale, unele metale, dar ei dezgropau din țărînă marmură albă și sculptau din ea. Dar și celelalte pietre, din care se fac diferite lucruri, camei, tot felul de figuri, ornamente florale și alte podoabe, precum și, în sfîrșit, cele cărora li se spune în mod deosebit nestemate și care sînt folosite pentru împodobirea făpturii omenești și a obiectelor de seamă, au în substanța lor ceva care fascinează. Nu numai raritatea sau sclipirea le face atît de prețioase.

— Ai încercat să pătrunzi și în lumea nestematelor ? — a întrebat ea.

— Am un prieten de la care am aflat multe lucruri despre ele, — am răspuns eu.

— Nestematele ascund bineînțeles o mulțime de taine, — a spus ea.

— Este ceva adînc și răscolitor în ele, — am răspuns eu, — un fel de duh care ne grăiește. Iată, bunăoară, calmul smaraldului, ale cărui scăpărări nu le egalează nici un alt verde din natură, decît poate penajul unor zburătoare ca pasărea colibri sau elitrele unor insecte ; sau îmbelșugarea rubinului, care, cu irizările sale catifelate, ni se dezvăluie drept cel mai nobil dintre pietrele colorate ; sau enigma de nepătruns a opalului ; sau tăria diamantului, care, datorită marelui său coeficient de refracție, produce cu iuțeala fulgerului un joc de sclipiri și de culori pe care abia le vezi în stelele fulgilor de zăpadă sau în burnița cascadei. Tot ce imită pietrele prețioase este trup fără suflet, este strălucire aspră, zgrunțuroasă, lipsită de conținut.

— N-ai vorbit despre perlă.

— Perla nu este o piatră prețioasă, dar adesea se folosește în aceleași scopuri. Ca înfățișare exterioară este cea mai modestă, dar cu strălucirea ei mătăsoasă, atît de

discret voalată, nu există o podoabă a frumuseții omenești care să întrecă perla în frumusețe. Chiar și pe haina unui bărbat, unde fixează ceva, ca de pildă nodul cravatei sau cuta plastronului, cred că nu există ceva mai demn și mai serios.

— Și îți plac pietrele prețioase ca podoabe ? — a întrebat ea.

— Cînd se aleg cele mai frumoase pietre, — am răspuns eu, — cînd sînt prinse într-o montură care corespunde legilor artistice, și cînd, în locul unde se află, această montură îndeplinește un scop, deci cînd apare ca necesară : atunci nici o podoabă a trupului omenesc nu este mai solemnă decît piatra nestemată.

După aceste cuvinte am tăcut amîndoi și am avut astfel răgazul s-o privesc un pic pe Natalia. Era îmbrăcată cu o rochie de mătase de un cenușiu deschis, așa cum îi plăcea îndeobște să poarte. Rochia îi ajungea, ca întotdeauna, pînă la gît și pînă la încheieturile mîinilor. Nu purta absolut nici o bijuterie, deși făptura ei s-ar fi pretat atît de bine pentru podoabe. Pe atunci toate femeile și fetele purtau cercei, dar nici Matilda nu purtase niciodată cercei, de cînd o știam, și nu purta nici Natalia.

Am privit amîndoi în tăcere, de parcă am fi fost vorbiți, apa care picura. Într-un tîrziu, Natalia a spus :

— Am vorbit despre farmecul acestui loc și am ajuns, pornind de la piatra nobilă care este marmura, la pietrele prețioase ; ar mai trebui însă pomenit un lucru care marchează în mod cu totul deosebit acest loc.

— Și anume ?

— Apa. Nu numai că apa aceasta, mai mult decît altele cunoscute de mine, este bună pentru potolirea setei, dar totodată jocul și curgerea ei tocmai în acest loc și datorită acestor instalații au ceva alinător și vrednic de luat în seamă.

— Am același sentiment, — am răspuns eu, — și de cîte ori n-am admirat, aici, strălucirea frumoasă și întunecimea răcoroasă a acestui corp viu și curgător, un corp care, ca și aerul, este cu mult mai vrednic de admirație decît își dau oamenii seama.

— Și eu socotesc apa și aerul drept vrednice de admirație, — a răspuns ea, — numai că oamenii nu le acordă

prea mare atenție, deoarece sînt pretutindeni înconjurați de ele. Apa îmi apare ca viața fremătătoare a globului pămîntesc, după cum aerul este uriașa sa răsuflare.

— Cît de bine judeci ! — am spus eu. — Au existat și oameni care au pus mare preț pe apă ; cît de mult și-au cinstit grecii marea, și ce lucrări uriașe au executat romanii, pentru a-și transporta înviorarea dată de o apă bună ! Romanii n-au ținut seama, bineînțeles, decît de trup și n-au privit, ca grecii, frumusețea mării, ci au căutat numai să-și procure cît mai comod acest elixir al sănătății. Și în afară de aer, există oare ceva care să pătrundă cu mai mare noblețe în ființa noastră decît apa ? Am fost în munți, în văi, la șes, în capitală, și am avut prilejul să cunosc, în arșiță, la sete, în mișcare, cleștarul prețios care este apa. Cum te mai înviorează izvorul pe munți și chiar pe dealuri, mai ales cînd țîșnește, perfect pur, din granitul pur ! Și, pe lîngă asta, Natalio, ce frumos este izvorul !

Fie pentru că Nataliei îi era dinainte sete și de aceea adusese vorba de apă, fie pentru că, datorită conversației, i se făcuse sete : s-a sculat în picioare, a luat în mînă cupa de alabastru, a umplut-o în firul lin de apă, a dus-o la frumoasele ei buze, a sorbit o parte din apă, a lăsat să se scurgă restul în bazinul de jos, a pus cupa goală la locul ei și s-a așezat din nou lîngă mine pe bancă.

Am simțit o ușoară strîngere de inimă și am spus :

— Cu toate că ne-am desfătat amîndoi cu frumusețea acestui loc și cu toate că ne-a făcut plăcere să vorbim despre el și despre impresiile trezite de el, există totuși ceva aici care mă îndurerează.

— Ce te-ar putea îndurera aici ?

— Natalio, — am răspuns eu, — se împlinește un an de cînd m-ai ocolit inadins în această grotă. Stăteai pe aceeași bancă pe care stai acum ; eu mă aflam în grădină. Ai ieșit din grotă și te-ai îndreptat cu pași grăbiți spre tufiș.

Și-a întors fața spre mine, m-a privit cu ochii ei întunecați și a spus :

— Asta îți amintești și te îndurerează ?

— Acum cînd mi-aduc aminte mă îndurerează, și m-a îndurerat și atunci, — am răspuns eu.

— Dar și dumneata m-ai ocolit, — a spus ea.

— M-am ținut deoparte, ca să nu las impresia că sînt prea insistent, — am răspuns eu.

— Am însemnat oare ceva pentru dumneata ? — a întrebat ea.

— Natalio, — am răspuns eu, — am o soră, pe care o iubesc peste poate, am cunoscut, în orașul nostru și la țară, multe fete, dar pe nici una, nici măcar pe soră-mea, n-o prețuiesc atît de mult ca pe dumneata, nici una nu-mi stăruie în permanență în gînd și nu-mi copleșește întreaga ființă, ca dumneata.

La aceste cuvinte au podidit-o lacrimile. Am tresărit, uimit, am privit-o și am spus :

— Dacă aceste picături frumoase au grai, Natalio, ele spun că și dumneata ții un pic la mine... ?

— Ca la viața mea, — a răspuns ea.

Am rămas și mai uimit și am spus :

— Cum se poate una ca asta ? N-aș fi crezut niciodată.

— N-am crezut nici eu din partea dumitale, — a replicat ea.

— Ți-ar fi fost ușor să-ți dai seama, — am spus eu. — Ești atît de bună, de pură, de simplă... ! Sub acest chip te-ai înfățișat ochilor mei. Îmi păreai tot atît de limpede, precum albastrul cerului, iar sufletul dumitale mi-a apărut tot atît de adînc, pe cît este de adînc albastrul cerului. Te cunosc de cîțiva ani. Ai rămas mereu aceeași : azi ca și ieri, mîine ca și azi. Așa te-am primit în sufletul meu, alături de cei pe care îi iubesc nemăsurat de mult, alături de tatăl meu, de mama mea, de sora mea... Adică nu, Natalio: mai adînc, mai adînc...

La aceste cuvinte m-a privit cu multă duioșie, lacrimile i-au curs și mai vîrtos, și și-a întins mîna către mine.

I-am prins mîna ; n-am fost în stare să spun nimic ; am privit-o numai.

După cîteva clipe i-am dat drumul mîinii și i-am spus:

— Natalio, nu pot să înțeleg cum este oare cu putință ca dumneata să ții la mine, la mine, care nu sînt și nu însemn nimic... ?

— Dumneata nu-ți dai seama cine ești, — a răspuns ea. — S-a întîmplat așa cum trebuia să se întîmple. Am petrecut multă vreme la oraș, am petrecut adesea iarna în-

treagă acolo, am făcut călătorii, am văzut diferite țări și orașe, am fost la Londra, la Paris, la Roma. Am făcut cunoștință cu mulți tineri. Printre ei au fost mulți cu vază și cu însușiri alese. Am băgat de seamă că unii m-au privit cu simpatie, dar asta m-a intimidat, iar atunci cînd vreunul îmi dădea să înțeleg acest lucru prin priviri grăitoare sau prin alte mijloace, mă speriam, și mă țineam și mai departe. Ne-am întors în patrie. Aici, ai sosit dumneata într-o vară la Asperhof și te-am văzut. În vara următoare ai venit din nou. Erai fără iîose ; am văzut cît de mult iubești lucrurile acestui pămînt, cum le cercetezi, cum le incluzi în preocupările dumitale științifice ; am văzut cum o venerezi pe maică-mea, cum îl cinstești pe prietenul nostru, cum aproape că-l iubești pe Gustav, cum vorbești numai cu respect despre tatăl dumitale, despre mama dumitale și despre sora dumitale, și atunci..., atunci...

— Și atunci, Natalio ?

— Și atunci te-am iubit, pentru că ești atît de simplu, atît de bun și totuși atît de serios.

— Iar eu te-am iubit mai mult decît am fost în stare să iubesc orice altceva pe acest pămînt.

— Am suferit uneori din pricina dumitale, atunci cînd am hoinărit pe ogoare.

— N-am știut, Natalio, și de aceea am fost nevoit să tăinuiesc ce se afla în sufletul meu și să păstrez tăcere față de oricine, față de tata, față de mama, față de soră-mea, ba chiar și față de mine însumi. Am continuat să-mi îndeplinesc ceea ce socoteam că e datoria mea, am colindat munții, am așternut pe hîrtie alcătuirea lor, am adunat roci și am măsurat lacuri, am zăbovit, la sfatul prietenului dumitale, o vară întreagă tăind frunză cîinilor la Asperhof, am plecat pe urmă din nou în ținuturi sălbatice și m-am urcat pînă la hotarul gheții. Am învățat să-i iubesc din ce în ce mai fierbinte pe mama dumitale, pe prietenul dumitale și pe fratele dumitale ; dar, Natalio, atunci cînd mă aflam pe piscurile munților, îți vedeam chipul pe cerul senin, care se boltea deasupra mea, atunci cînd priveam stîncile încremenite, îl zăream și în aburul care le învăluia, și atunci cînd mă uitam la trăsăturile alor mei, îl ghiceam și acolo.

— Acum lucrurile s-au lămurit.

— S-au lămurit pe deplin, draga mea Natalia.

— Prietenul meu scump !

La aceste cuvinte ne-am prins iarăşi de mîini şi am continuat să stăm aşa, fără să vorbim.

Cum se schimbase totul în jurul meu în cîteva clipe ! În ochii Nataliei stăruia o sclipire, pe care, de cînd o cunoşteam, n-o mai văzusem niciodată. Apa care curgea fără încetare, cupa de alabastru, marmura, păreau altele ; scînteierile albe ale statuii şi luminile înflorite în umbră erau altele ; verdele de afară, strălucind în soare, avea altă înfăţişare, şi chiar şi ciocănitul zidarilor care curăţau tencuiala de pe faţadele clădirii răsuna acum, în grotă, cu totul diferit de cel pe care-l auzisem cînd ieşisem din casă.

După o bucată de vreme, Natalia a spus :

— Şi n-ai pomenit niciodată nimic de seara de la Teatrul Imperial.

— De care seară, Natalio ?

— Cînd s-a jucat *Regele Lear*.

— Nu cumva dumneata ai fost fata din lojă ?

— Ba da, eu am fost.

— Nu se poate ! Obrajii dumitale sînt ca nişte petale de trandafir, iar fata aceea era palidă ca un crin alb.

— Poate că din pricina întristării mi-am pierdut culoarea. Eram copilăroasă şi mi-a făcut bine atunci să citesc, dintre toţi cei din jurul lojei, numai în ochii dumitale simţăminte la fel cu ale mele. Datorită dumitale, aceste simţăminte au sporit, şi au ajuns să mă copleşească, dar m-am simţit bine. Nu asistasem niciodată la un spectacol atît de impresionant. Am privit drept o întîmplare fericită faptul că ochii dumitale, din care suferinţele bătrînului rege storseseră lacrimi, s-au apropiat atît de mult de mine cînd am ieşit de la teatru. Am găsit cu cale să le exprim mulţumiri, tot din priviri. N-ai băgat de seamă ?

— Am băgat de seamă şi am crezut că privirea fetei este doar binevoitoare şi că ar putea însemna un fel de confirmare a faptului că spectacolul a stîrnit în amîndoi aceleaşi simţăminte.

— Aşadar nu m-ai recunoscut mai tîrziu ?

— Nu, Natalio.

— Eu, cînd te-am văzut la Asperhof te-am recunoscut numaidecît.

— Îmi place să știu că ochii dumitale au fost cei care mi-au exprimat recunoștință. Recunoștința a pătruns adînc în sufletul meu. Dealtfel, cum oare putea să fie altminteri, cînd ochii dumitale sînt pentru mine lucrul cel mai drag și mai fermecător de pe pămînt ?

— Încă de pe atunci te-am așezat, în inima mea, mai presus de ceilalți, cu toate că erai un străin și cu toate că puteam să cred că ai să-mi rămîi străin toată viața.

— Natalio, ceea ce mi s-a întîmplat astăzi înseamnă o răscruce în viața mea ; este un eveniment atît de profund, încît aproape că-mi depășește înțelegerea.

— Este o fericire care ne-a picat din cer, fără nici un merit.

— De aceea să ne împărtășim din ea cu recunoștință.

— Și s-o păstrăm de-a pururi.

— Ah, Natalio, ce bine că nu m-au emoționat cuvintele lui Homer, pe care le-am citit azi după-amiază, ce bine că am pus cartea deoparte, că am ieșit în grădină și că soarta mi-a călăuzit pașii spre marmura fîntînii !

— Dacă sufletele noastre într-adevăr s-au căutat, cu toate că nici unul din noi nu știa că se caută, atunci ele s-ar fi întîlnit, fără doar și poate, oricînd și oriunde. De asta sînt acum pe deplin încredințată.

— Dar spune-mi, Natalio : de ce m-ai ocolit ?

— Nu te-am ocolit : n-am putut să-ți vorbesc așa cum mă îndemna inima, și n-am putut nici să mă port ca și cum ai fi fost un străin. Prezența dumitale mi-a fost însă nespus de dragă. Dar dumneata de ce te-ai ferit din calea mea ?

— Cu mine s-a întîmplat același lucru. Deoarece te țineai departe de mine, n-am putut să mă apropii. Prezența dumitale mă înalță în al nouălea cer, dar fericirea viitoare, incertă, mi se părea inaccesibilă.

— Acum s-a împlinit totuși ceea ce se pregătea.

— Da, s-a împlinit. — Am făcut o scurtă pauză, apoi am continuat : — Natalio, ai spus că ar trebui să păstrăm de-a pururi fericirea care ne-a picat din cer. Așa e, ar trebui s-o păstrăm veșnic. Să facem, așadar, legămînt că ne vom iubi cît vom trăi și că ne vom fi credincioși unul altuia orice s-ar întîmpla și orice ne-ar aduce viitorul, fie că ne este hărăzit să ne bucurăm împreună de soare și de

cer, fie că ne este dat ca fiecare din noi să-şi înalţe privirile singur spre soare şi spre cer şi să se gîndească doar cu jale la celălalt.

— Da, prietene, iubire, iubire statornică toată viaţa, şi credinţă, orice ne-ar aduce, prielnic ori neprielnic, viitorul.

— Ah, Natalio, inima îmi tresaltă în piept de bucurie. N-am bănuit cît este de încîntător să ştiu că cea care mi se părea inaccesibilă este a mea.

— Nici eu n-aş fi crezut că-ţi vei întoarce inima de la lucrurile mari cărora te-ai dăruit, ca să ţi-o îndrepţi către mine.

— O, iubita mea, scumpa mea, în veci a mea Natalia !

— Prietenul meu fără seamăn şi de neuitat !

Simţămintele m-au copleşit. Am tras-o pe Natalia mai aproape de mine şi mi-am înclinat faţa spre a ei. Ea şi-a întors capul şi şi-a oferit cu blîndeţe buzele frumoase, ca să-mi primească sărutul.

— În veci numai al tău, — am spus eu.

— În veci numai a ta, — a şoptit ea.

Încă în clipa în care i-am simţit buzele dulci lipite de ale mele mi s-a părut că tremură şi că a podidit-o iarăşi plînsul.

Cînd am întors capul şi i-am privit chipul am zărit lacrimi în ochii ei.

Am simţit că şi mie îmi dau lacrimile, pe care nu le-am putut înfrîna. Am tras-o iarăşi pe Natalia mai aproape de mine, i-am aşezat faţa pe pieptul meu, mi-am înclinat obrazul pe frumosul ei păr, i-am pus una din mîini pe cap, am cuprins-o blînd şi am strîns-o astfel la piept. A stat nemişcată şi am simţit că plînge. Cînd ne-am desprins din îmbrăţişare şi m-a privit în faţă, i-am pecetluit încă o dată buzele cu un sărut fierbinte, în semn de veşnică unire şi de nemărginită dragoste. Şi-a încolăcit şi ea braţele pe după gîtul meu şi mi-a înapoiat sărutul, ca semn, tot aşa, de unire şi de dragoste. Am avut impresia în clipa aceea că Natalia este, de acum înainte, menită credinţei şi afecţiunii mele, că vieţile noastre au devenit una. Am jurat că, prin tot ce e nobil, bun, frumos şi dîrz în mine, să caut să-i înfrumuseţez viitorul şi s-o fac atît de fericită, pe cît îmi va fi mie şi omeneşte cu putinţă.

Am stat în tăcere alături, pe bancă, fără să putem vorbi și ne-am strîns doar mîinile, drept adeverire a legămîntului încheiat și a unei înțelegeri venită din adîncurile ființei noastre. Într-un tîrziu, Natalia a spus :

— Prietene drag, ne-am încredințat că dragostea noastră va dăinui veșnic și nu se va curma niciodată ; dar ceea ce se va petrece acum și cum se vor desfășura evenimentele depinde de cei dragi nouă : de mama mea și de părinții tăi.

— Vor privi cu ochi buni fericirea noastră.

— Nădăjduiesc și eu ; dar chiar dacă aș avea dreptul deplin de a-mi alege eu însămi calea de urmat în viață, tot n-aș lua niciodată nici cea mai neînsemnată hotărîre în această privință, dacă nu i-ar fi pe plac maică-mi ; n-aș putea fi fericită altminteri. Așa am să fac, atîta vreme cît ne aflăm laolaltă pe pămînt. Nu faci și tu la fel ?

— Și eu fac la fel, deoarece îmi iubesc părinții, și deoarece pentru mine o bucurie nu este cu adevărat bucurie dacă nu este împărtășită și de ai mei.

— Și mai trebuie întrebat cineva.

— Cine ?

— Nobilul nostru prieten. Este atît de bun, atît de înțelept, atît de dezinteresat ! El i-a dat vieții noastre un punct de sprijin cînd am fost dezorientate, ne-a stat alături la nevoie, și acum a devenit al doilea tată al lui Gustav.

— Da, Natalio, trebuie să-l întrebăm. Dar ia spune-mi: ce facem dacă vreunul dintre aceștia spune nu ?

— Dacă vreunul spune nu și nu-l putem îndupleca, dreptatea va fi de partea sa, și atunci ne vom iubi cît vom trăi, ne vom păstra credință unul altuia pe lumea aceasta și pe cealaltă, dar nu vom mai avea voie să ne vedem.

— Dacă îi lăsăm pe ei să hotărască și se opun, ne supunem. Dar nu se va întîmpla așa, sînt sigur că nu se va întîmpla așa.

— Sînt și eu pe deplin încredințată că nu se va întîmpla așa.

— Tatăl meu are să se bucure cînd am să i te descriu, și are să te iubească de îndată ce are să te cunoască ; mama are să-ți fie o a doua mamă ; iar Clotilda are să ți se alăture cu tot sufletul.

— Îți venerez părinții și o iubesc pe Clotilda încă de cînd te-am auzit vorbind și povestind despre ei. Cu maică-mea am să stau de vorbă chiar azi, n-aș avea răbdare să las să cadă noaptea peste taina noastră. Cînd ai să te duci înapoi la părinții tăi, spune-le ce s-a întîmplat și trimite-mi numaidecît o veste.

— Da, Natalio.

— De aici pleci iarăși pe munți ?

— Aveam de gînd, dar s-au petrecut lucruri prea importante, și vreau să ajung de îndată la părinții mei. Aș dori totuși să mă reped pentru scurtă vreme la han, ca să-mi contramandez lucrările, să dau drumul oamenilor și să pun totul la punct.

— Foarte bine.

— Răspunsul părinților mei nu-l voi trimite prin scrisoare, ci-l voi aduce eu însumi.

— Cu atît mai bine. Cu prietenul nostru vom sta de vorbă aici.

— Natalio, atunci Clotilda are să-ți fie soră, și mie Gustav frate.

— L-ai îndrăgit din totdeauna foarte mult. Totul e atît de frumos, încît pare aproape prea frumos.

După aceea am vorbit despre reîntoarcerea bărbaților, ce vor spune, și cum va primi amfitrionul meu întorsătura bruscă pe care a luaseră lucrurile.

Într-un tîrziu, după ce sufletele noastre și-au redobîndit liniștea, ne-am sculat în picioare ca să ne ducem în casă. I-am oferit Nataliei brațul. Am pornit de-a lungul zidului năpădit de iederă, apoi pe o alee frumoasă a grădinii, și am ajuns în niște locuri mai deschise, de unde puteam privi în jur.

După ce am mers astfel o bucată de drum, am văzut-o pe Matilda îndreptîndu-se către fermă. Portița grădinii era pe aproape și stătea deschisă.

— Mă duc după maică-mea și am să vorbesc chiar acum cu dînsa, — a spus Natalia.

— Cum crezi, — am răspuns eu.

— Da, așa am să fac, prietene. Cu bine.

— Cu bine.

Și-a retras brațul dintr-al meu, ne-am dat mîna, ne-am strîns-o, și Natalia a pornit pe poteca spre portiță.

M-am uitat după ea ; şi-a mai întors o dată capul către mine, după aceea a ieşit pe portiţă, şi rochia de mătase cenuşie a dispărut printre tufişurile verzi.

Am intrat în casă şi m-am îndreptat spre camera mea.

În cameră am regăsit cartea cu stihurile lui Homer, care îşi pierduseră astăzi puterea asupra inimii mele. Era pe masă, acolo unde o pusesem. Ce se întîmplase între timp ? Strînsesem la pieptul meu pe cea mai frumoasă fată din lume. Dar ce înseamnă asta ? Sufletul cel mai minunat, cel mai cald, cel mai ales, îmi aparţinea, îmi împărtăşea întreaga sa dragoste şi dăruire. Prin ce mă făcusem vrednic de atîta fericire ?

M-am aşezat pe un scaun şi mi-am îndreptat privirea, pe fereastră, spre tihna văzduhului senin.

În ziua aceea n-am mai ieşit deloc din casă. Către seară m-am îndreptat spre culoarul care ocolea casa la nord şi m-am uitat în grădină. Într-un loc liber, unde prin verdele pajiştii şerpuia o cărare albă, le-am zărit pe Matilda şi pe Natalia. Se plimbau.

M-am întors în camera mea.

Cînd s-a înserat am fost poftit la cină.

De îndată ce Matilda şi Natalia au intrat în sufragerie, Matilda m-a invitat, cu zîmbetul ei blajin şi cu aerul ei prietenos de totdeauna, să iau loc lîngă dînsa.

PARTEA A TREIA

1. DESFĂȘURAREA

Ne-am adunat pentru cină în aceeași cameră în care luasem masa de trei ori pe zi, — dimineața, la prînz și seara, — ori de cîte ori poposisem la castel. Fața de masă era de pînză albă, fină, avînd în țesătură flori cu reflexe argintii ; feciorul cu mănuși albe stătea în spatele nostru, intendentul umbla de colo pînă colo prin cameră, iar la perete se afla bufetul cu sertare, care adăposteau diferitele lucruri de trebuință întotdeauna într-o sufragerie. Astăzi, însă, totul mi se părea ca un basm. Matilda purta o rochie de mătase viorie, cu dungi mai închise, iar pe umeri un șal de dantelă neagră. Ori de cîte ori era de față un oaspete, purta, la masă, altă rochie. A luat loc printre noi, în fotoliul ei. Chipul ei gingaș, fermecător și prietenos, devenise parcă, datorită mătăsii de culoare închisă, și mai fin, și mai frumos. Natalia luase loc la dreapta ei, iar eu la stînga ei. Natalia nu avusese timp să-și schimbe rochia : purta aceeași rochie de mătase, cenușie deschis, pe care o purtase și după amiază și care îmi devenise atît de dragă. Aproape că n-am îndrăznit s-o privesc, iar ea își ținea de asemenea ațintiți ochii mari și frumoși, de o negrăită noblețe, mai mult spre maică-sa. Astfel au trecut cîteva minute. A fost rostită rugăciunea, pe care Matilda o asculta întotdeauna în tăcere, cu mîinile împreunate, stînd în fotoliul ei, și pe care de aceea o ascultau și ceilalți tot așa : stînd jos și în tăcere. După rugăciune au fost deschise, după datina casei, ușile cu două canaturi ; un slu-

jitor a intrat cu o supieră și a pus-o pe masă ; intendentul i-a luat capacul și a spus, ca de obicei :

— Vă urez poftă mare.

Matilda și-a întins brațul învesmîntat în mătase de culoare închisă, a luat în mînă polonicul de argint și a îndeplinit ritualul la care n-a vrut niciodată să renunțe : ne-a umplut farfuriile prezentate de slujitor. Intendentul, de îndată ce a văzut că totul este în regulă, a ieșit din sufragerie, potrivit uzanței. Cina s-a desfășurat ca în toate zilele. Matilda a vorbit, amabilă și voioasă, despre diferite lucruri și n-a uitat să pomenească de prietenii absenți și să amintească de plăcerea pe care avea s-o producă reîntoarcerea lor. A vorbit despre recoltă, despre binecuvîntarea holdelor, răspîndită anul acesta pretutindeni cu atîta îmbelșugare, și de faptul că, pînă la urmă, tot ce există pe pămînt se schimbă mereu numai spre bine. După cină s-a sculat de la masă și atunci ne-am pregătit și noi să ne ducem fiecare în locuința respectivă. Cu aceeași bunăvoință blajină, cu care mă întîmpinase înainte de cină, mi-a spus și acum noapte-bună. Ne-am urat reciproc o tihnă plăcută și ne-am despărțit.

După ce am ajuns în camrea mea, în noaptea acestei zile, care devenise pentru mine cea mai memorabilă din viața mea de pînă atunci, m-am apropiat de fereastră și am privit cerul. Nu se zărea nici un nor, nici luna, dar în noaptea calmă scăpărau mii de stele. Splendoarea bolții cerești m-a răscolit mai puternic decît oricînd, deși o privisem și altă dată cu mare atenție. Am simțit nevoia să-mi limpezesc mai întîi sufletul și cugetul. M-am uitat îndelung la bolta spuzită de stele. Un tărîm neștiut, îndepărtat, se întindea în fața mea. M-am dus spre lampa care ardea pe masă și mi-am pus în fața ei umbrela, pentru ca lumina să cadă numai în partea dindărăt a camerei și să nu-mi acopere sclipirea cerului înstelat. Apoi am revenit la fereastră. Timpul se scurgea, dar feeria nopții continua. Cît de ciudat, — mi-am zis, — că în timp ce frumusețile mărunte, dar de o infinită diversitate, ale pămîntului dispar, și abia atunci cînd se naște frumusețea nemăsurată a Universului, acea splendoare tăcută și îndepărtată, oamenilor și majorității celorlalte viețuitoare le este menit

somnul ! Asta se datorează oare faptului că nu ne este îngăduit să ne înălțăm privirea decît pentru cîteva clipe și numai în răstimpul enigmatic al lumii visurilor, către acele alcătuiri măreţe, pe care le bănuim şi pe care vom avea cîndva posibilitatea să le privim din ce în ce mai aproape ? Aici, jos, nu avem oare parte niciodată decît de o bănuială ? Sau le este îngăduit celor mai mulți oameni să privească cerul înstelat doar cîteva clipe smulse somnului, numai pentru ca splendoarea acestuia să nu se banalizeze și deci să nu i se știrbească astfel măreția ? Dar **eu** am călătorit singur nopți de-a rîndul ; constelațiile **s-au** mișcat lin pe cer, mi-am ținut ochii ațintiți spre ele, ele s-au prăvălit în păduri informe, negre ca smoala, sau în zări terestre, altele s-au suit pe cer la răsărit, și așa mereu, pozițiile lor s-au tot schimbat încetișor, și sclipirea a continuat să zîmbească, pînă cînd cerul a început să se lumineze, la răsărit s-au ivit zorile, iar stelele s-au stins ca un foc de artificii. Ochii mei, care mă usturau de atîtea vegheri nocturne, n-au socotit oare atunci tăcuta măreție dispărută drept mai înălțătoare decît ziua care luminează totul ? Cine poate să știe cum stau lucrurile ? Ce simt oare acele făpturi, cărora le este hărăzită numai noaptea și care nu cunosc ziua ? Sau acele flori superbe și mari, de pe meleaguri îndepărtate, care își deschid ochiul după apusul soarelui și care, atunci cînd soarele răsare iar, își lasă să le atîrne, lînced și ofilit, veșmîntul mai întotdeauna alb ? Sau animalele pentru care noaptea este zi ? M-a cuprins o adorare și o venerare a infinitului.

Visînd, înainte de a adormi, m-am întins pe pat, după ce am stins mai întîi lumina, și am lăsat înadins perdelele netrase, ca să văd stelele.

A doua zi de dimineață m-am reculeș, ca să-mi dau seama de ceea ce se întîmplase și ce răspunderi îmi asumasem. M-am îmbrăcat, ca să ies la aer și să-mi scald fața și trupul în boarea răcoroasă a dimineții.

După ce am ieșit din cameră am căutat să ajung pe un coridor care străbate longitudinal latura de sud a castelului. Ferestrele lui dau spre curte, și din el duc niște uși către camerele Matildei și Nataliei, orientate spre miazăzi. Aceste **uși,** destinate pe vremuri, poate, oaspeților, erau

acum de obicei închise, deoarece camerele fuseseră făcute să comunice între ele. Căutasem coridorul, pentru că ducea, pe latura vestică a castelului, spre o scară mică, terminată jos cu o portiță deschisă de obicei dimineața și pe unde puteam să ies de-a dreptul pe ogoare, pe niște poteci largi și uscate, fiind cu mult mai greu de zărit decît dacă aș fi ieșit pe poarta principală a castelului. M-am gîndit că pe locatarele camerelor deservite de acest coridor nu le pot stînjeni, deoarece pardoseala de piatră a culoarului era acoperită, pe toată lungimea, cu un covor moale, care amortiza zgomotul pașilor. În plus, soarele descrisese și el un arc atît de înalt, încît se putea bănui că nimeni nu mai doarme în castel.

Cînd am ajuns aproape de capătul coridorului, în apropierea scării am văzut o ușă deschisă și am presupus că trebuie să ducă la camerele cucoanelor. Era oare deschisă, fiindcă cineva avea de gînd să plece, sau fiindcă cineva abia venise ? Sau o lăsase vreaște vreo slujnică grăbită, sau să fi fost altă cauză ? Am șovăit dacă să trec prin dreptul ei, dar deoarece știam să ușa dădea numai într-o antecameră și că scara care urma să mă ducă afară era foarte aproape, m-am hotărît să trec și să-mi iuțesc pașii. Mi-am continuat drumul pe covorul moale, numai că am călcat mai cu băgare de seamă. Cînd am ajuns în dreptul ușii m-am uitat să văd încotro duce. Ceea ce bănuisem s-a confirmat : ușa dădea într-o antecameră. Aceasta era mică și înzestrată cu mobilierul obișnuit. Dar n-am văzut numai antecamera, ci și o cameră, despărțită de antecameră printr-un glasvand, care era și el pe jumătate deschis. În cameră se afla Natalia. La pereții din spatele ei se înșirau niște dulapuri medievale fine. Natalia stătea aproape în mijlocul încăperii, în fața unei mese, pe care erau două țitere și de pe care atîrna un covor foarte prețios. Era îmbrăcată ca de plecare, dar fără pălărie. Buclele frumoase le avea strînse la spate și legate cu o panglică sau cu ceva asemănător. Rochia îi ajungea, ca de obicei, pînă la gît, unde se încheia fără nici un adaos străin. Era tot de mătase cenușie deschis, dar avea dungi stacojii foarte fine. Rochia se mula strîns pe șolduri și cădea apoi, în falduri bogate, pînă la pardoseală. Mînecile erau strîmte, îi ajungeau pînă la încheietura mîinii și

aveau acolo, ca și pe braț, dungi transversale de culoare închisă, încheiate ca o brățară. Natalia stătea dreaptă, cu torsul chiar un pic aplecat spre spate. Brațul stîng și-l ținea întins și rezemat de o carte pusă în picioare pe măsuță. Mîna dreaptă i se sprijinea ușor pe antebrațul stîng. Chipul nespus de frumos îi era calm, ca și cum și-ar fi lăsat ochii în jos și ar fi stat pe gînduri. Trăsăturile ei trădau o spiritualitate delicată, pură, pe care n-o mai văzusem niciodată la ea, cu toate că obișnuia să-și exteriorizeze întotdeauna adîncurile sufletului. Am înțeles și ce voia să însemne atitudinea ei, de parcă i-aș fi auzit cuvintele lăuntrice : „S-a întîmplat ce a fost dat să se întîmple !“ Nu mă auzise venind, deoarece pardoseala culoarului era acoperită de covorul moale, și nu mă putea vedea, deoarece fața îi era îndreptată spre miazăzi. Am privit-o doar o clipă cum stă îngîndurată, am trecut apoi tiptil mai departe și am coborît scara. M-am simțit cufundat parcă într-un noian de fericire, văzînd că Natalia este cuprinsă de același simțămînt ca și mine, de simțămîntul că trebuie pus la adăpost, sufletește, bunul aproape nesperat și totuși dobîndit. Nu-mi venea să cred că datorită mie, această ființă, care întruchipa frumusețea supremă, a putut fi cuprinsă de un asemenea simțămînt. Mi-am zis că atît cît voi trăi, și chiar dacă viața mea ar atinge hotarul extrem al vîrstei omenești, sau l-ar depăși, am s-o iubesc pe Natalia, vie sau moartă, cu fiecare picătură a sîngelui meu, cu fiecare fibră a inimii mele, și că am s-o port în vecii vecilor în fundul sufletului. Mi s-a părut a fi o imensă fericire s-o pot iubi veșnic, nu numai în viața aceasta, ci și în o mie de vieți, care ar urma după o mie de morți. Cîte n-am văzut pe lume, cîte nu m-au umplut de bucurie, cîte nu mi-au făcut plăcere... ! Acum, toate se spulberaseră, deoarece fericirea supremă ți-o dăruiește încredințarea că un suflet omenesc ales, profund, pur, este al tău, cu totul al tău.

Am ieșit pe portiță, pe care o găsisem întredeschisă, și am mers înainte pe drumul care trece aici prin fața castelului și duce spre ogoare. Drumul este lat, așternut cu nisip fin și deci, datorită uscăciunii sale, cu deosebire prielnic unor plimbări de dimineață. Fusese tăiat de fostul proprietar al castelului și îmbunătățit de Matilda. Duce,

de la portiță, în amîndouă direcțiile, spre miazănoapte și spre miazăzi, destul de departe, și alcătuiește în felul acesta o linie de contact cu castelul. Roland îi spunea chiar întotdeauna, în glumă, drumul de contact. Pomii fructiferi, care îl tivesc acum, îi răsădise, ca plante adulte, Matilda. Înainte vreme, întregul drum fusese o alee de plopi ; dar întrucît trece în linie dreaptă prin aceste locuri și fusese plantat cu arborii aceia drepți ca lumînarea, părea foarte urît. După ce s-a sfătuit cu prietenii ei, Matilda a înlăturat treptat plopii, care, în plus, erau și foarte dăunători pentru ogoare. I-a tăiat și le-a dezgropat rădăcinile. În locul lor a sădit pomi fructiferi.

Am luat-o înspre miazăzi, așa cum îmi place să-mi încep orice plimbare, pentru ca să am lumina în față și să pot privi strălucirea mai vie și coloritul mai îmbietor al norilor. Cerul era senin, ca în ajun, iar soarele începuse să zvînte stropii de pe firele de iarbă și de pe frunzele copacilor. Răcoarea dimineții mai stăruia încă, deși razele soarelui se făceau din ce în ce mai simțite. Am privit cu alți ochi tot ce mă înconjura și mi s-a părut că totul întinerise. Am ajuns la colnic și am privit lanțul lung al munților. Piscurile albastre se uitau la mine, iar platformele acoperite cu zăpadă îmi arătau sclipirea lor delicată. Am zărit și coamele alpine, unde lucrasem pînă de curînd. Am avut impresia că trecuseră mulți ani de cînd fusesem pe acele terenuri acoperite cu gheață și în acele văi pline cu zăpadă. Stînd așa, m-am lăsat în voia strălucirii soarelui și a splendorilor din jurul meu. În alte împrejurări, cînd voiam să hoinăresc, plecam întotdeauna cu vreo carte în raniță ; astăzi, însă, nu luasem nici una. N-aveam chef de citit. După un timp am trecut iarăși prin fața pomilor, încărcați cu felurite soiuri de mere, pe care, ici și colo, începuseră să apară culorile lor caracteristice. Am continuat să merg pe coama unui deal cu arături, pînă ce terenul a început să coboare lin ; drumul se încheia, în vale, la hotarul unei moșii megieșe, sau, mai degrabă, se racorda cu alt drum. N-am mai coborît drumul, deoarece n-am vrut să ajung în vale, unde perspectiva se închidea.

Am întors capul. Mi s-a înfățișat dinaintea ochilor castelul, care ajunsese acum să însemne atît de mult

pentru mine. Ferestrele îi sclipeau în soare, cenușiul zidului de la miazăzi, curățit de tencuială, mă privea blînd, acoperișul întunecat se detașa pe albastrul cerului de miazănoapte, și un fum ușor se înălța din cîteva hornuri.

Am luat-o agale înapoi, pe spinarea colinei cu arături, prin fața pomilor fructiferi, pînă ce drumul a început să coboare lin înspre castel.

În acest loc am văzut acum venindu-mi în întîmpinare o persoană, care, mai înainte, îmi fusese pesemne ascunsă de coroanele arborilor. Era Natalia. De îndată ce ne-am zărit, ne-am iuțit pașii, ca să ne apropiem mai curînd unul de altul. Cînd ne-am întîlnit, Natalia m-a privit prietenos cu ochii ei mari, întunecați, și mi-a întins mîna. I-am primit-o, i-am strîns-o cu căldură și am rostit un bun-găsit din inimă.

— E minunat, — a spus ea, — că facem împreună un drum, pe care oricum avusesem de gînd să-l fac.

— Cum ai dormit azi-noapte, Natalio ? — am întrebat eu.

— N-am putut dormi multă vreme, — a răspuns ea. — Într-un tîrziu, somnul a venit, totuși, pe nesimțite. Dar m-am trezit curînd și m-am sculat. Dimineața am vrut să urc pe acest drum și s-o țin tot înainte, peste dealul cu arături ; dar îmi pusesem o rochie nepotrivită pentru plimbări. De aceea am fost nevoită să mă schimb și am ieșit acum, ca să mă bucur de aerul dimineții.

Am băgat de seamă că, într-adevăr, nu mai purta rochia cenușie, cea cu dungi stacojii fine, ci una mai simplă, mai scurtă, de un castaniu pastelat. Pe cap avea acum o pălărie ușoară de paie, pe care o purta întotdeauna cînd hoinărea printre holde. Am întrebat-o dacă, după părerea ei, mai este timp deajuns înaintea micului-dejun, ca să poată trece dincolo de dealul cu arături și apoi să se reîntoarcă la castel.

— Cred că mai este timp destul, — a răspuns ea, — altminteri nici n-aș fi plecat, deoarece n-aș vrea să tulbur rînduielile casei.

— Atunci îngăduie-mi să te însoțesc, — am spus eu.

— Mi-ar face foarte multă plăcere, — a răspuns ea.

M-am plasat alături de dînsa și am străbătut amîndoi drumul pe care sosisem, dar de astă dată înapoi.

Aş fi ţinut foarte mult să-i ofer braţul, dar n-am îndrăznit.

Am mers amîndoi agale pe drumul aşternut cu nisip fin. Umbrele aruncate de copaci pe nisip şi luminile pe care le intercala soarele rămîneau în urma noastră. La început n-am scos nici o vorbă, nici ea, nici eu, dar pe urmă Natalia a întrebat :

— Ai dormit bine ?

— Am dormit foarte puţin, dar nu mi s-a părut neplăcut, — am răspuns eu. — Ferestrele locuinţei mele, pe care mama ta a poruncit cu atîta amabilitate să-mi fie amenajată, dau spre cîmp, încît văd prin ele o bună parte a cerului înstelat. Am privit foarte îndelung stelele. Dimineaţa m-am sculat devreme, şi deoarece am socotit că nu mai stînjenesc pe nimeni în castel, am ieşit din clădire, ca să respir aer curat.

— E o desfătare înviorătoare şi fără seamăn să respiri aerul curat al verii senine, — a replicat ea.

— E cea mai înălţătoare hrană din cîte ne-a dăruit cerul, — am răspuns eu. — Îmi dau seama de asta cînd mă aflu pe un munte înalt şi cînd mă împresoară necuprinsul văzduhului ca o mare fără margini. Dar nu numai aerul verii este înviorător, ci şi cel al iernii, şi orice aer, dacă e curat şi dacă nu conţine particule potrivnice fiinţei noastre.

— În zilele liniştite de iarnă umblu adesea cu maicămea chiar pe acest drum, pe care ne plimbăm noi acum. Este destul de stricat, deoarece, iarna, locuitorii din Erital şi sătenii de prin împrejurimi se abat din drumul lor de căruţe, cel de jos, şi folosesc drumul nostru de plimbare pe toată lungimea lui. Aici este adesea foarte frumos, cînd de ramurile copacilor atîrnă nenumărate cristale, sau cînd sînt acoperiţi cu brumă. Deseori ţi se pare chiar că bruma umple şi văzduhul. Atunci pluteşte în aer un abur fin, astfel că pînă şi obiectele cele mai apropiate îţi apar învăluite ca într-un fel de fum. Alteori, cerul este iarăşi atît de senin, încît totul se vede limpede. Şi se boltеşte, albastru închis, deasupra cîmpiilor, care strălucesc la soare, iar atunci cînd ajungem sus, pe ogoare, putem cuprinde cu

privirea întreaga salbă a munților. Iarna, peisajul este foarte tăcut, pentru că oamenii stau cît pot de mult în casele lor, pentru că păsările cîntătoare și-au luat rămas-bun, pentru că animalele sălbatice s-au retras mai adînc în pădure și pentru că nici măcar o trăsură nu-și face auzit tropotul potcoavelor și huruitul roților, și numai sunetul simplu al zurgălăilor semnalează că, pe undeva, cineva călătorește în tăcerea iernii. Noi ne vedem de drum, mama aduce vorba de diferite lucruri, iar ținta plimbării noastre este de obicei locul unde drumul începe să coboare. La oraș nu aveți frumoasele plimbări de iarnă, pe care ni le oferă viața la țară.

— Nu, Natalio, nu le avem, — am replicat eu. — Din tot ce este specific iernii n-avem decît frigul, căci zăpada este îndepărtată din oraș, și nu numai iarna, dar nici vara, orașul n-are nimic ce s-ar putea compara cît de cît cu neîngrădirea și vastitatea peisajului campestru. Arta și știința se cultivă pe o scară mai largă la oraș, iar viața socială este mai intensă acolo. Orașul este și sediul autorităților. Dar arta și știința se pot cultiva și la țară, cel puțin în parte, și mă întreb dacă nu s-ar putea muta la țară și unele ramuri ale autorității de stat. De multă vreme mă bate gîndul să plec odată și iarna pe munți și să petrec acolo cîtva timp, ca să adun date științifice. Cînd citești cele relatate în cărți de unii oameni care au colindat pe timp de iarnă ținuturi de mare altitudine sau care au escaladat chiar piscurile unor munți semeți, ți se face poftă să-i imiți.

— Dacă nu e primejdios sau dăunător pentru viață și sănătate, ar trebui să încerci, — a răspuns ea. — Este, fără îndoială, un privilegiu al bărbaților că se pot încumeta să treacă prin experiențe mai grele. Noi, după ce am stat uneori, iarna, în orașe mari și am văzut acolo cum se desfășoară viața diferiților oameni, ne-am întors cu plăcere la Sternenhof. Aici ne-am bucurat, în multe șederi mai îndelungate, de toate anotimpurile. Sîntem legați de prieteni, a căror societate ne înnobilează, ne înalță, și pe care uneori îi vizităm. Au adus în singurătatea noastră cîteva roade ale artei și, într-o anumită măsură, și ale științei, în limita îngăduită femeilor.

— Sternenhof este o reședință respectabilă și distinsă, — am răspuns eu. — Dar a avut nevoie de un amplu concurs de împrejurări pentru ca să devină ceea ce a devenit.

— Așa spune și maică-mea, — a replicat ea. — Și spune că trebuie să-i mulțumim din inimă Providenței că i-a sprijinit și călăuzit astfel strădaniile, deoarece altminteri n-ar fi realizat mai nimic.

În timpul conversației noastre am ajuns pe nesimțite în punctul cel mai înalt al drumului. De acolo, drumul cobora. Am stat amîndoi o clipă pe loc.

— Spune-mi, te rog, — a reluat Natalia, — unde se află acel Kargrat, în care te-ai statornicit în ultima parte a verii ? Ar trebui să-l putem vedea de aici.

— Firește că-l putem vedea, — am răspuns eu. — Se află în punctul cel mai vestic al lanțului de munți vizibil de aici. Dacă te uiți la platformele acoperite cu zăpadă, situate la dreapta cupolei albăstrii vizibile exact deasupra stejarului de la hotarul lanului vostru de grîu, și care arată ca două triunghiuri cu vîrful în sus, și-ți plimbi privirea spre dreapta, zărești, pe fondul cenușiu al muntelui, niște fișii luminoase aproape orizontale ; acelea sînt platformele de gheață ale Kargratului.

— Le văd foarte clar, — a răspuns ea, — și văd și vîrfurile înălțate deasupra gheții. Și ai fost pe gheața aceea ?

— Da, am ajuns la hotarele ei și apoi chiar pe ea însăși, — am răspuns eu.

— Atunci ai putut vedea limpede și locul acesta, — a spus ea.

— Formațiile alpine ale Kargratului, — am răspuns eu, — sînt atît de mari, încît putem distinge de aici părțile lor componente, dar diferitele zone ale ținutului nostru sînt atît de mici, încît nu pot fi identificate de acolo. Teritoriul se întinde jos ca o simplă suprafață învăluită în abur. Cu luneta am putut să caut unele locuri știute și am și căutat colinele și pădurile de la Sternenhof.

— Numește-mi, te rog, cîteva dintre piscurile pe care le putem vedea de aici, — a spus ea.

— Iată piscul Kargrat, care se înalță cel mai mult deasupra gheții, — am răspuns eu, — iar în dreapta lui

este piscul Glomm, şi apoi Ethern şi Goarna. În stînga sînt numai două : Cenuşarul şi Stîna.

— Le văd, a spus ea, — le văd.

— Mai sînt şi vreo cîteva creste mai mici, — am continuat eu, — care coboară către celelalte ponoare. N-au nume şi nu pot fi văzute de aici.

După ce am mai zăbovit cîtva timp privind munţii şi vorbind, ne-am întors şi ne-am îndreptat spre castel.

— Este totuşi curios, — a spus Natalia, — că în munţii aceştia nu se găseşte marmură albă, deşi conţin atît de multă de diferite culori.

— Cam nedreptăţeşti munţii noştri, — am răspuns eu. — Ei conţin zăcăminte de marmură albă, din care se şi extrag blocuri pentru felurite scopuri, şi mai ascund cu siguranţă, în ramificaţiile lor, şi alte locuri unde se găseşte poate cea mai fină şi mai pură marmură albă.

— Mi-ar plăcea să-mi comand nişte obiecte dintr-o asemenea marmură, — a spus ea.

— Poţi, — am răspuns eu. — Nici un alt material nu este mai nimerit.

— Dar nu mi-aş putea îngădui să comand decît obiecte mici, ornamente şi alte asemenea lucruri, — a spus ea, — dacă mi-aş putea procura materialul necesar şi dacă prietenii mei mi-ar veni în ajutor cu sfatul lor.

— Poţi să-l ai, — am răspuns eu, — şi eu însumi aş putea să te ajut să-l primeşti, dacă doreşti.

— Mi-ar face mare plăcere, — a răspuns ea. — Prietenul nostru a comandat, în casa lui, opere de o mare frumuseţe din marmură colorată, şi ai pus şi tu să se execute lucruri frumoase din marmură colorată pentru părinţii tăi.

— Da, şi tot mai caut să procur bucăţi frumoase de marmură, ca să le folosesc cîndva pentru alte lucrări, — am răspuns eu.

— Preferinţa mea pentru marmura albă mi se trage pesemne de la lucrurile minunate, — a răspuns ea, — pe care le-am văzut în Italia. De neuitat îmi vor rămîne îndeosebi Florenţa şi Roma. Sînt lucruri care sfîrnesc o admiraţie fără seamăn, şi totuşi mă gîndesc adesea că simţurile umane şi spiritul uman sînt cele care le-au conceput şi le-au făurit.

— Creațiile artistice atrag privirile, și pe bună dreptate te umplu de admirație și de dragoste, — am răspuns eu. Produsele naturii sînt opera unei alte mîini, și dacă sînt privite așa cum trebuie, stîrnesc și ele o imensă admirație.

— Întotdeauna am avut acest sentiment, — a spus ea.

— Datorită felului meu de viață am contemplat ani în șir opere ale Creației, — am răspuns eu, — iar din cînd în cînd și opere de artă, în măsura în care mi-a fost cu putință, și mi-au încîntat deopotrivă sufletul.

Tot vorbind ne-am apropiat de castel și am ajuns la portiță.

În fața ei, Natalia s-a oprit și a spus :

— Am stat aseară îndelung de vorbă cu mama. În ceea ce o privește, n-are nimic împotriva legămîntului nostru.

Spunînd acestea, o ușoară roșeață i-a acoperit trăsăturile fine. A vrut să intre numaidecît pe portiță, dar am reținut-o și i-am spus :

— Natalio, aș socoti că nu este corect să-ți ascund ceva. Te-am mai zărit astăzi o dată, înainte de a ne fi întîlnit. Cînd am vrut azi de dimineață să ies din casă prin coridorul de la nord, ușa antecamerei și cea a unei camere erau deschise, și te-am văzut. Stăteai lîngă o măsuță acoperită cu un covor de preț și-ți sprijineai o mînă pe o carte.

— Mă gîndeam la noul meu destin, — a spus ea.

— Știam, știam, — am răspuns eu, — și fie ca puterile cerești să-ți hărăzească tot norocul pe care ți-l doresc cei ce-ți vor binele.

I-am întins ambele mîini, ea mie pe ale ei, și ni le-am strîns.

Apoi a intrat pe portiță și a urcat scara.

Eu am mai rămas cîteva clipe.

De îndată ce a ajuns și a închis ușa după ea, m-am urcat și eu.

Întreaga ființă a Nataliei mi-a părut mai strălucitoare în dimineața asta decît fusese în tot timpul din urmă, și am intrat în camera mea cu inima tresăltînd puternic de bucurie.

Acolo mi-am schimbat îmbrăcămintea, în măsura în care era nevoie, ca să înlătur urmele plimbării de dimi-

neață și să mă înfățișez cuviincios, și apoi, întrucît se apropiase ora micului-dejun, m-am îndreptat spre sufragerie.

În sufragerie nu era nimeni. Masa fusese pusă și totul era pregătit pentru micul-dejun. După cîteva minute a intrat în cameră Matilda împreună cu Natalia. Natalia se schimbase : purta acum o rochie mai sărbătorească decît cea purtată la plimbarea de dimineață, deoarece ținea, ca și Matilda, să cinstească la masă un oaspete printr-o toaletă mai deosebită. Matilda mi-a dat binețe cu blîndețea și voioșia ei obișnuită, dar cu o amabilitate parcă mai mare ca altădată, și mi-a arătat unde să iau loc. Ne-am așezat la masă. Ne aflam așadar la micul-dejun, așa cum ne deprinsesem de cîteva zile încoace. Pe masă se găseau aceleași obiecte, și micul-dejun s-a desfășurat ca întotdeauna. Nimeni n-a adus vorba nici acum despre problemele noastre speciale. Subiectul conversației l-au alcătuit lucrurile obișnuite, despre care se vorbea în fiecare zi : artă, zilele frumoase ale anotimpului în curs, șederea la Asperhof în epoca înfloririi trandafirilor... Apoi ne-am sculat de la masă și ne-am despărțit.

Și tot așa nu s-a vorbit toată ziua nimic despre legămîntul pe care îl încheiasem cu Natalia.

Încă în cursul dimineții ne-am întîlnit cu toții în grădină. Matilda mi-a arătat cîteva modificări pe care le făcuse. O seamă de tufișuri, tunse prea accentuat în linii drepte, care se mai aflaseră într-o parte mai retrasă a grădinii, fuseseră înlăturate și făcuseră loc unei plantații mai plăcute și mai aerisite. Fuseseră amenajate straturi de flori, și fuseseră sădite grupat mai multe plante, de care Matilda abia aflase, pe care amfitrionul meu le îndrăgea mult și printre care se găseau unele extraordinar de frumoase. Matilda a rostit numele lor, iar Natalia era numai urechi. După amiază am făcut cu toții o plimbare. Pentru început i-am vizitat pe muncitorii care se îndeletniceau cu înlăturarea tencuielii de pe paramentul de piatră al clădirii, și i-am privit cîtva timp. Matilda a pus o seamă de întrebări și a schimbat păreri despre unele amănunte în legătură cu lucrarea. După aceea, făcînd un ocol mare, am mers de-a lungul spinării colinelor care dominau în bună parte valea și deci și castelul situat în ea. Am trecut de liziera unei pădurici, de unde se puteau zări

castelul, grădina și anexele gospodărești, și ne-am întors în sfîrșit la castel, pe brațul nordic al aceleiași alei, pe al cărei braț sudic mă plimbasem azi dimineață cu Natalia.

Către seară a sosit trăsura cu călătorii.

Cel dintîi a coborît amfitrionul meu, apoi au urmat, aproape toți în același timp, ceilalți bărbați, mai tineri. Toți m-au salutat și m-au mustrat pentru că venisem atît de tîrziu. Ne-am adunat în salon și am stat acolo de vorbă un timp, înainte de a ne îndrepta spre camerele destinate fiecăruia.

Amfitrionul meu m-a întrebat pe unde am umblat anul acesta și ce părți ale munților am cutreierat. I-am răspuns că-i comunicasem cîndva gîndul de a escalada ghețarul Simmi, și că sediul mi-l statornicisem acum în Kargrat, în sătucul cu același nume ca și masivul. De acolo am pornit în diferite direcții, pe care i le-am numit, căci era familiarizat cu ținutul acestor ghețari. Eustațiu a vorbit despre frumusețile naturale, întîlnite în acele formații tectonice. Roland a spus că ar trebui să vizitez și eu cîndva Klamkirche, bisericuța din strungă, unde au fost ei, și că, pentru ca să-mi pot face deocamdată o idee generală despre ea, Eustațiu are să-mi arate desenele. Gustav m-a întîmpinat simplu, ca întotdeauna, cu dragoste și prietenie. La întrebarea amfitrionului meu dacă acum am de gînd să rămîn timp mai îndelungat în mijlocul prietenilor mei, am răspuns că s-ar putea ca o treabă importantă să mă cheme în curînd în altă parte.

După ce au mai schimbat cîteva cuvinte, noii sosiți s-au îndreptat spre camerele lor, ca să îndepărteze urmele călătoriei, să lepede veșmintele prăfuite, să se spele sau să-și pună în ordine lucrurile aduse cu ei.

Ne-am revăzut abia la cină.

Aceasta a fost la fel de voioasă și de prietenoasă ca întotdeauna.

În dimineața următoare, după micul dejun, amfitrionul meu s-a plimbat cîtva timp cu Matilda în grădină, apoi a venit în camera mea și mi-a spus :

— Ai dreptate și faci bine că vrei să împărtășești familiei dumitale ceea ce le este pe plac prietenilor dumitale de aici.

N-am răspuns nimic, am roşit şi m-am înclinat foarte respectuos.

În cursul dimineţii am spus că va trebui să plec cît de curînd cu putinţă. Mi s-au pus la dispoziţie cai pînă la cea mai apropiată poştă, şi după ce mi-am făcut bagajul sumar, m-am hotărît să pornesc la drum încă înainte de amiază. Mi-am luat rămas-bun. Cînd am plecat, m-au petrecut ochii limpezi şi senini ai amfitrionului meu. Matilda a fost numai blîndeţe şi bunătate. Natalia stătea în firida unei ferestre ; m-am apropiat de ea şi i-am spus în şoaptă:

— Dragă, dragă Natalio, rămîi cu bine.

— Cu bine, prietene scump şi drag, — a răspuns ea, tot în şoaptă, şi ne-am strîns mîinile.

După o clipă mi-am luat rămas-bun şi de la ceilalţi, care, ştiind că urma să plec, se adunaseră în salon. Le-am strîns lui Eustaţiu şi lui Roland mîinile şi am primit sărutul lui Gustav, care astăzi avea pentru mine o însemnătate cu totul deosebită.

Apoi am coborît scara şi m-am urcat în trăsură.

Caii Matildei m-au dus pînă la cea mai apropiată poştă. Acolo i-am trimis înapoi şi mi-am tocmit alţii înspre Kargrat. Nu mi-am îngăduit decît puţină odihnă. Cînd am ajuns la Kargrat, le-am spus oamenilor mei că interveniseră nişte împrejurări care nu îngăduiau continuarea lucrărilor din acest an. Le-am dat aşadar drumul, dar le-am înmînat simbria care li s-ar fi cuvenit dacă mi-ar fi slujit în tot răstimpul convenit. Au fost mulţumiţi. Pădurarul ţiterist plecase, dar nici oamenii mei nu ştiau unde. Le spusesem înainte de vizita mea la Asperhof că mă voi reîntoarce curînd ; le dădusem de lucru pentru timpul absenţei mele şi îi lăsasem să tragă nădejde că, după întoarcerea mea, vor avea în continuare de lucru. Acum am fost nevoit să contramandez. După ce am pus totul la punct, mi-am lăsat lucrurile la Kargrat spre păstrare în deplină siguranţă şi am plecat numaidecît. Reţinusem caii aduşi la Kargrat din ultima aşezare mai măricică, şi cu ei am pornit acum la drum. La cea dintîi poştă am cerut o trăsură specială şi am pornit spre părinţii mei.

Cînd am ajuns acasă, ivirea mea neaşteptată a stîrnit aproape uimire. Toate evenimentele se petrecuseră atît de

repede, încît, după ce m-am hotărît să plec la părinți, o scrisoare care să le vestească venirea mea n-ar fi ajuns probabil la destinație înainte de a fi sosit eu însumi. De aceea nu s-au putut dumeri de ce am venit vara, și nu toamna, fără nici o înștiințare prealabilă. La întrebarea lor le-am răspuns că există bineînțeles un motiv al acestei reîntoarceri, dar nicidecum unul neplăcut ; și că, de nerăbdare, am plecat în pripă și n-am mai putut să-i anunț cu un ceas mai devreme că vin acasă. Atunci s-au liniștit și nu m-au mai întrebat care fusese motivul.

În dimineața următoare, înainte ca tata să fi plecat în oraș, m-am dus la el în bibliotecă și i-am spus că, de multă vreme, îmi căzuse cu drag Natalia, fiica prietenei amfitrionului meu, că tăinuisem această dragoste și că avusesem de gînd, dacă n-ar fi împărtășită, s-o înăbuș în mine, fără să suflu nimănui nici un cuvînt despre ea. Acum, însă, nici Natalia nu m-a găsit nevrednic de prețuirea ei, dar eu habar n-am avut, pînă cînd simțămîntul reciproc a ieșit la iveală întîmplător, în timp ce vorbeam despre cu totul alte lucruri. Atunci am încheiat un legămînt : să ne păstrăm afecțiunea cît vom trăi și deci să n-o dăruim niciodată unei alte ființe. Natalia a dorit, iar eu am fost întru totul de acord, să aducem la cunoștința familiilor noastre acest fapt, ca să ne putem bucura, prin consimțămîntul lor, de bunul nostru, sau, dacă una din părți ne-ar fi refuzat consimțămîntul, să ne păstrăm nestrămutată dragostea, dar să nu ne mai vedem niciodată. Întrucît familia Nataliei n-a obiectat nimic, am venit încoace, ca să le spun părinților mei cum stau lucrurile, iar lui, tatei, îi spun mai întîi, urmînd ca mamei să-i împărtășesc totul ulterior.

— Fiul meu, — a răspuns tata, — ești major, deci ai dreptul să închei învoieli, și ai încheiat una de cea mai mare însemnătate. Deoarece te cunosc bine, iar de la o vreme încoace am avut prilejul să te cunosc chiar și mai bine decît te cunoscusem înainte, sînt convins că alegerea ta s-a oprit asupra unei persoane care, deși are, fără îndoială, ca toți oamenii, unele lipsuri, este, prin însușirile ei, cea potrivită. Această părere mi-o întăresc și alte considerente. Afecțiunea voastră n-a încolțit dintr-o dată, ci s-a pregătit, tu ai vrut s-o înfrîngi, n-ai spus nimic, nu

ne-ai povestit decît foarte puține despre Natalia, așadar nu o pornire pripită și aprigă a pus stăpînire pe tine, ci o înclinare întemeiată pe o deosebită prețuire. N-am nimic de obiectat.

Deși îmi închipuisem că tata n-are să pună piedici legămîntului încheiat, această convorbire, la care am participat plin de gravitate, mi-a dat o strîngere de inimă, după cum și în atitudinea tatălui meu am constatat o adîncă emoție. Acum, după ce a vorbit, inima mi s-a umplut de o bucurie, care mi se citea pesemne și în ochi și pe trăsături. Tata m-a privit cu blîndețe și prietenie și mi-a spus :

— N-are să-ți fie prea ușor să vorbești cu mama despre treaba asta. Am să fiu purtătorul tău de cuvînt și am să-i povestesc eu despre legămîntul încheiat, ca să sări mai ușor hopul. Lasă să treacă dimineața, și după masa de prînz am s-o rog pe mama să vină în camera asta. Pe urmă, cu un prilej oarecare, are să ia și Clotilda cunoștință de pasul pe care l-ai făcut.

Am ieșit amîndoi din bibliotecă. Tata s-a pregătit, ca în fiecare dimineață, să plece în oraș, la biroul lui. După ce și-a terminat pregătirile, și-a luat rămas-bun de la mama și a plecat. Dimineața a trecut la fel cum trecuse în mod obișnuit timpul după întoarcerea mea. Mama și Clotilda nu m-au întrebat de motivul înapoierii mele neobișnuite și și-au văzut de treburile lor. După ce s-a terminat masa de prînz, tata a luat-o pe mama în bibliotecă și a rămas cîtva timp acolo cu ea. Cînd au ieșit și au dat de mine și de Clotilda, mama m-a privit prietenos, dar n-a spus nimic.

Au luat loc din nou lîngă noi, și am mai rămas cu toții o vreme la masă.

După ce ne-am ridicat, ne-am dus în grădină, pe care eu n-o mai văzusem pe timp de vară ani de zile. Trandafirii, răspîndiți ici și colo, nu-i egalau pe cei ai amfitrionului meu, dar nici nu erau mai prejos de cei de la Sternenhof. Grădina, care, în copilăria mea, îmi fusese atît de dragă și de familiară, mi s-a părut acum mică și neînsemnată, cu toate că florile ei de vară, pomii ei fructiferi, legumele ei, vița ei de vie, nu se numărau printre cele mai de rînd din oraș. Numai că se putea constata deosebirea

dintre o grădină urbană și cea a unui moșier bogat. Mi s-a arătat tot ce a fost socotit important și mi s-a atras atenția asupra tuturor schimbărilor. Toți parcă se bucurau că mă văd odată aici și la începutul anotimpului mai cald, deoarece altminteri veneam întotdeauna în pragul iernii, cînd frunzele cădeau și grădina își pierdea podoaba. Către seară, tata a plecat din nou în oraș. Noi am rămas în grădină. Pe cînd, la un moment dat, soră-mea se îndeletnicea cu legarea pe arac a unui lăstar de viță, iar eu stăteam singur cu mama lîngă fîntîna de marmură, cea în formă de dalac, în care se scurgea apa limpede și îmbietoare, mama mi-a spus :

— Îți doresc, fiule, ca tot norocul și toată binecuvîntarea cerului să te însoțească în pasul atît de însemnat, pe care l-ai făcut. Chiar dacă ai ales cu grijă și chiar dacă sînt întrunite toate condițiile pentru ca reușita să fie asigurată, pasul este, totuși, dificil și important ; mai rămîne de văzut cum se va închega unirea voastră în dragoste și armonie.

— Să dea Dumnezeu să fie așa cum nădăjduim, — am răspuns eu. — Nici nu m-am gîndit să-mi clădesc fericirea fără să-mi fi întrebat părinții și fără ca vrerea lor să coincidă cu a mea. După ce mi-am dat seama că înclinarea noastră, adică a Nataliei și a mea, se armonizează, am simțit nevoia să aflu părerea și să primesc consimțămîntul familiei, și de aceea sînt acum aici.

— Tata spune, — a replicat mama, — că totul este în regulă, că drumul vi se va netezi, și că greutățile care apar la începutul oricărei căsnicii, și deci și în cazul de față, vor fi înlăturate aici mai lesne decît în altă parte. Dar chiar dacă n-ar fi spus el asta, tot aș fi știut. Te-ai aflat în mijlocul unor oameni distinși, și în orice caz n-ai fi făcut o alegere nedemnă. După cum ai ales, cred că te-a călăuzit gîndul cel bun. Nu toate căsniciile, nu multe căsnicii de acest fel sînt fericite ; cunosc o bună parte a orașului și am trăit un număr nu prea mic de ani. La urma urmelor, tu n-ai văzut decît căsnicia noastră ; îți doresc ca a ta să fie tot atît de fericită ca a mea cu venerabilul tău tată.

N-am răspuns ; ochii mi s-au umezit.

— Clotilda are să se simtă acum singură, — a continuat mama, — ea nu este ataşată decît de casa noastră : de tata, de mama, de tine.

— Mamă, — am răspuns eu, — cînd ai s-o vezi pe Natalia, cînd ai să afli cît de sinceră şi de dreaptă este, cum năzuieşte sufletul ei spre tot ce este adevărat şi înalt, cu cîtă modestie se comportă, şi că e cu mult, cu mult mai bună decît mine, atunci n-ai să mai vorbeşti de o însingurare, ci de o alăturare. Clotilda va avea o rudă în plus, iar tu şi tata veţi avea tot cu o rudă în plus. Dar şi Matilda, şi amfitrionul meu, şi cercul acelor oameni deosebiţi vor fi atraşi spre voi, şi voi veţi fi atraşi spre ei, astfel că ceea ce pînă acum era despărţit, va fi unit.

— La fel am gîndit şi eu, fiule, — mi-a răspuns mama, — şi sînt convinsă că aşa se va întîmpla ; dar Clotilda va trebui să-şi schimbe natura afecţiunii ce-ţi poartă, şi fie ca totul să treacă fără mîhnire.

La sfîrşitul acestor cuvinte s-a apropiat şi Clotilda. Mi-a adus un trandafir şi mi-a spus, cu faţa senină, că mi-l dă numai ca o mică despăgubire pentru toţi trandafirii pe care, venind aici, i-am scăpat vara aceasta la Asperhof.

De abia cînd i-am auzit spusa mi-am dat seama că în grădina părintească trandafirii erau în floare, în timp ce la Asperhof, domeniu situat mai sus şi avînd de înfruntat un aer mai aspru, se şi ofiliseră. Am comentat faptul. Cauza a fost descoperită repede. Trandafirii de la Asperhof erau expuşi toată ziua la soare, poate că se bucurau şi de o îngrijire mai bună şi că aveau şi un sol mai bun, în timp ce aici stăteau mai mult la umbră, în parte datorită copacilor, care, din pricina spaţiului mai restrîns, erau săditi la distanţe mai mici între ei, şi în parte datorită zidurilor unor case mai apropiate sau mai depărtate.

Am luat trandafirul şi i-am spus Clotildei că i-ar face un rău serviciu amfitrionului meu dacă i-ar rupe un trandafir din grădină.

— Acolo n-aş îndrăzni, — a răspuns ea.

Am zăbovit cîteva minute toţi trei lîngă havuzul de marmură. Clotilda mi-a arătat ce pusese tata astă-primăvară să se facă, în parte ca să se asigure în şi mai bune condiţii pomparea apei şi în parte ca să se aplice nişte ornamentaţii. Am văzut cît de temeinic şi de practic orga-

nizase el totul, şi cît de multe aveam de învăţat de la el. M-am bucurat la gîndul că nu mai părea prea îndepărtată ziua în care tata se va întîlni cu amfitrionul meu.

După ce am plecat de lîngă havuz, Clotilda m-a condus în locul de unde se deschidea o priveliştе asupra împrejurimilor şi pe care tata hotărîse să-l înzestreze cu un parapet. Acesta era parţial gata. Fusese zidit, placat cu marmură adusă de mine şi îmbrăcat lateral cu marmură procurată de tata. Fuseseră folosite şi piesele aduse de mine : muluri şi bolţari. Am băgat însă de seamă că mai lipseau multe piese de marmură, şi am făgăduit să pun umărul, pentru ca întregul parapet să poată fi alcătuit în acelaşi stil, din marmură de acelaşi fel.

— După cum vezi, ne gîndim la tine şi de la depărtare şi ne străduim să te întîmpinăm cu ceva ce-ţi face plăcere, — a spus Clotilda.

— Nu m-am îndoit niciodată, — am răspuns eu, — şi mă gîndesc şi eu la voi, după cum dovedesc scrisorile mele.

— Ar trebui să mai rămîi odată aici o vară întreagă, — a spus ea.

— Cine ştie ce are să se mai întîmple, — am replicat eu.

Cînd întunericul a început să năvălească în casă cu toată puterea, s-a întors tata din oraş, şi am luat cu toţii cina în pavilionul cu arme. Întrucît zilele erau foarte lungi şi întrucît, după ce se întunecase complet, se făcuse destul de tîrziu, n-am mai putut să stăm prea mult după masă în pavilionul de sticlă, la lumina lămpilor, aşa cum obişnuiam toamna, cînd mă întorceam la ai mei după o îndelungă muncă de vară. Azi, în seara călduţă, fuseseră deschise cîteva geamuri, iedera foşnea din cînd în cînd, stîrnită de vreo adiere, iar flacăra lămpii juca în chip supărător. Ne-am despărţit şi ne-am căutat odihna.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, a venit la mine Clotilda. A ciocănit în uşă ; i-am deschis. Cînd a intrat am citit pe chipul ei că mama vorbise cu ea despre problema mea. S-a uitat la mine, s-a apropiat, mi s-a aruncat de gît şi a izbucnit într-un potop de lacrimi. Am lăsat-o o clipă să-şi dea frîu liber simţămintelor şi apoi i-am spus cu blîndeţe :

— Clotildo, ce-i cu tine ?

— Mi-e şi bine, şi rău, — a răspuns ea, lăsindu-mă s-o conduc pe o canapea, unde am luat loc lîngă ea.

— Va să zică, acum ştii totul ?

— Ştiu totul. Dar de ce nu mi-ai spus mai din vreme?

— Păi trebuia să vorbesc mai întîi cu părinţii, şi apoi, Clotildo, tocmai faţă de tine mi-a lipsit aproape complet curajul.

— Şi de ce n-ai spus nimic verile trecute ?

— Fiindcă atunci nu era nimic de spus. De abia acum ne-am împărtăşit totul unul altuia şi am venit în grabă să-mi deschid inima faţă de ai mei. Atîta vreme cît simţămîntul a fost numai al meu, iar viitorul mai era încă nesigur, n-am avut dreptul să vorbesc, pentru că nu mi s-a părut a fi o purtare bărbătească şi pentru că simţămîntul, care ar fi trebuit poate în scurt timp să fie înlăturat cu desăvîrşire, nu se cădea să fie sporit prin cuvinte.

— Am bănuit dintotdeauna, — a spus Clotilda, — şi ţi-am dorit întotdeauna cea mai mare şi mai deplină fericire. Trebuie să fie foarte bună, foarte tandră, foarte credincioasă. Nu am altă dorinţă decît să te iubească la fel ca mine.

— Clotildo, — am răspuns eu, — ai s-o vezi, ai s-o cunoşti, ai s-o îndrăgeşti ; şi chiar dacă nu mă iubeşte cu dragoste de soră, mă iubeşte cu alta, care va face să sporească deopotrivă fericirea mea, fericirea ta, fericirea părinţilor.

— M-am gîndit adesea, cînd povesteai despre ea, oricît de zgîrcit ai fost la vorbă, şi tocmai fiindcă ai fost zgîrcit la vorbă, — a continuat ea, — că s-ar putea înfiripa aici o legătură, că ar fi foarte de dorit să-i cîştigi afecţiunea şi că astfel ar putea lua naştere o unire mai temeinică decît prin legătura cu o fată din oraşul nostru sau cu vreo altă fată.

— Ei bine, aşa s-a şi întîmplat, — am răspuns eu.

— De ce nu i-ai pictat niciodată portretul ? — a întrebat ea.

— Fiindcă m-am încumetat tot atît de puţin s-o rog să-mi pozeze, sau chiar şi mai puţin, decît m-aş fi încumetat să te rog pe tine, sau pe mama, sau pe tata, — am răspuns eu. — Nu m-a lăsat inima.

— Să fii fericit, să fii mulțumit pînă la adînci bătrînețe și să nu te căiești niciodată, absolut deloc, de pasul pe care l-ai făcut — a spus ea.

— Cred că n-am să mă căiesc niciodată, și-ți mulțumesc din suflet pentru urări, scumpa mea, draga mea Clotilda, — am răspuns eu.

Și-a șters lacrimile cu batista, și-a pus la punct ireaga ținută și m-a privit cu prietenie.

— Cine are să deseneze acum cu mine, cine are să citească acum cu mine cărți spaniolești, cine are să cînte acum cu mine la țiteră ? — a întrebat ea după o pauză. — Și cui am să-i spun tot ce am pe suflet ?

— Mie, Clotildo, — am răspuns eu. — Tot ce am fost înainte pentru tine, am să fiu și de acum înainte. De citit, de desenat, de cîntat la țiteră, astea ai să le faci cu Natalia ; și ai să i te destăinuiești tot ei, și împreună cu ea ai să duci la îndeplinire tot ce ai dus la îndeplinire pînă acum cu mine. Așteaptă mai întîi s-o cunoști și ai să-ți dai seama că e adevărat ce spun.

— Aș dori s-o văd cît de curînd, — a spus ea.

— Ai s-o vezi curînd, — am răspuns eu. — Trebuie să se înnoade acum o legătură între familia noastră și acei oameni, în mijlocul cărora am poposit atît de des pînă acum ; și eu doresc s-o vezi curînd, cît de curînd.

— Dar pînă atunci trebuie să-mi povestești foarte multe despre ea, — a spus Clotilda, — și dacă se poate, trebuie să-mi aduci un portret al ei.

— Am să-ți povestesc, — am răspuns eu. — Acum, de vreme ce am vorbit cu tine despre asta, am să-ți povestesc cu dragă inimă, am să stau de vorbă cu tine despre legămînt mai lesne chiar decît cu ea. Nu știu dacă am să pot să-ți aduc sau să-ți trimit un portret al ei ; am să încerc. Dar numai în cazul în care există un portret al ei și dacă îmi este dat, fie în original, fie în reproducere. Păstrează-l atunci, pînă cînd ai să te întîlnești personal cu ea. Dar în cele din urmă, Clotildo...

— În cele din urmă... ?

— În cele din urmă are să vină și vremea să te desprinzi și tu de noi, dar nu cu gîndul, ci cu o parte a firelor care te leagă de noi, și anume atunci cînd ai să închei și tu o legătură mai strînsă.

— Niciodată, niciodată n-am să fac asta, — a izbucnit ea aproape violent. — Nu! M-aș mînia pe el, pe cel care mi-ar duce inima aiurea. Nu-i iubesc decît pe tata, pe mama și pe tine. Iubesc casa aceasta liniștită și pe toți cei îndreptățiți să intre și să iasă pe ușa ei, iubesc tot ce cuprinde ea, și lucrurile care devin treptat de-ale casei, și am s-o iubesc pe Natalia și pe ai ei, dar niciodată pe un străin care ar vrea să mă smulgă de lîngă voi.

— Dar are să te smulgă de lîngă noi, Clotildo, — am spus eu. — Tu ai să rămîi totuși aici, el va fi îndreptățit să intre și să iasă pe ușa casei noastre, va deveni treptat unul de-ai casei, dar tu nu vei fi nevoită poate să pleci de lîngă tata și mama, și nu va exista, desigur, nici o constrîngere care să te oblige să-i iubești mai puțin pe ei sau pe mine.

— Nu, nu, nu-mi vorbi despre lucrurile astea, — a răspuns ea, — căci mă dor și-mi frîng inima, pe care ți-am deschis-o cu toată căldura.

— Bine, să nu mai vorbim despre ele, Clotildo, — am spus eu. — Fii pe pace și rămîi lîngă mine.

— Desigur că rămîn lîngă tine, — a răspuns ea, — și vorbește-mi cu drag.

Își zvîntase de pe obraz și ultima urmă de lacrimi. S-a așezat și mai comod lîngă mine pe canapea și m-a îndemnat să-i vorbesc. M-a întrebat din nou de Natalia, cum arată, cu ce se ocupă, cum se poartă cu maică-sa, cu fratele ei și cu amfitrionul meu. M-a pus să-i povestesc cînd am văzut-o pentru ultima dată, cînd am fost la Sternenhof, cînd a venit ea în vizită la Asperhof, cînd mi-a apărut în suflet o presimțire, cum a crescut acolo, cum am luptat împotriva ei, ce s-a mai întîmplat după aceea, și cum s-a făcut că, în cele din urmă, ne-am deschis reciproc inima.

I-am povestit bucuros, i-am povestit din ce în ce mai ușor, și cu cît mi se desprindeau mai multe cuvinte de pe inimă, cu atît mai duioase îmi deveneau simțămintele. Nu crezusem niciodată că i-aș putea vorbi cuiva despre această parte cea mai intimă a ființei mele, dar sufletul Clotildei era singurul lăcaș drag, în care îmi puteam adăposti taina atît de scumpă.

Am stat foarte mult pe canapea ; Clotilda ba mi-a cerut amănunte noi, ba a revenit la cele vechi. Atunci a intrat mama în camera mea. Văzîndu-ne într-o conversaţie confidenţială, a luat şi ea loc la masa din faţa mea şi a Clotildei şi ne-a spus, după cîteva clipe, că venise să ne cheme la micul-dejun. N-o zărise nicăieri pe Clotilda şi se gîndise că la ora asta ar putea să fie la mine.

— Dragii mei copii, — a continuat ea, — păstraţi-vă iubirea, nu vă înstrăinaţi niciodată inimile şi rămîneţi ataşaţi în orice împrejurare, aşa cum sînteţi ataşaţi acum între voi şi de părinţii voştri ; atunci veţi avea o comoară, una dintre cele mai frumoase în viaţă, şi atît de des nesocotită. În unirea voastră aveţi să dobîndiţi tărie morală, aveţi să fiţi bucuria tatălui vostru şi fericirea bătrîneţii mele.

La aceste spuse n-am răspuns nimic, nici Clotilda, nici eu, deoarece tîlcul lor ni s-a părut cît se poate de firesc, şi am ieşit amîndoi din cameră în urma mamei.

Tata ne şi aştepta în sufragerie, şi întrucît acum cauza reîntoarcerii mele neprevăzute acasă era cunoscută de toţi şi nimeni nu se declarase împotrivă, am vorbit cu toţii pe şleau despre importantul eveniment. Părinţii îşi puneau cele mai mari speranţe în noul legămînt şi s-au arătat bucuroşi de acordul dintre mine şi soră-mea. M-au pus să le povestesc, ca şi adineauri Clotildei, mai multe despre Natalia, cum este, cu ce se îndeletniceşte, ce înclinaţii are şi cum şi-a petrecut copilăria. Tot aşa şi despre Matilda şi despre Sternenhof, precum şi despre Asperhof şi despre amfitrionul meu, am fost nevoit să mai dau unele informaţii, menite să întregească imaginea ce-şi făcuseră ai mei despre modul de viaţă de acolo. Le-am mai spus şi că este vorba de împlinirea unei ursite prielnice, deoarece Natalia este chiar fata care asistase într-o lojă de lîngă mine la spectacolul cu *Regele Lear* şi care fusese atît de impresionată şi mă privise prietenos, parcă în chip de mulţumire că-i împărtăşesc durerea în timpul spectacolului.

Tata a spus că familiile care, timp îndelungat, au fost unite printr-un fel de fire invizibile, se vor apropia şi în realitate, vor face cunoştinţă între ele şi vor înnoda relaţii, datorită mie şi legăturilor mele cu ambele părţi.

Mama a ripostat că acum cea mai stringentă obligaţie, nu numai socială, ci chiar şi familiară, ar fi ca tata, — care,

cu cît îmbătrînește, cu atît se lipește mai mult de biroul său, cu o încăpățînare de neînțeles, — să se smulgă, în sfîrșit, într-o bună zi, din vîltoarea afacerilor și să facă o călătorie, în care să se îndeletnicească numai cu lucruri vesele și plăcute.

— Nu numai eu voi întreprinde o călătorie, — a răspuns el, — ci și tu și Clotilda. Le vom face o vizită celor care l-au primit cu atîta prietenie pe fiul meu. Dar și ei vor face o călătorie, pentru că și ei vor veni la noi, la oraș, și vor locui în aceste camere. Cînd vor avea însă loc călătoriile nu se poate ști încă. În orice caz, fiul nostru trebuie mai întîi să plece din nou singur acolo și să transmită acordul familiei sale. De aprecierea lui și îndeosebi de sfaturile prietenului lui mai în vîrstă depinde cum vor avea să se desfășoare lucrurile. Fiul nostru trebuie însă să plece neîntîrziat, fiindcă așa îi impune noua sa îndatorire. Noi vom aștepta veștile pe care ni le va trimite el de la Sternenhof.

— Călătoria, tată, — am răspuns eu, — doresc s-o încep cît de curînd cu putință, poate chiar mîine, sau cel mai tîrziu poimîine.

— Nu e prea tîrziu nici poimîine, deoarece s-ar putea să mai avem cîte ceva de discutat, — a răspuns el.

Clotilda și-a manifestat bucuria că într-o bună zi vor face cu toții o călătorie.

— Iar pentru bunul nostru tată, — a spus mama, — s-ar putea ivi acum prilejul să se ducă la țară, ca să respire aer curat și să privească muntele, pădurea și cîmpia.

— Odată și odată, draga mea Tereza, tot am să-mi încheiu socotelile, — a răspuns tata, — și am să mă retrag din afaceri. N-au decît să încapă pe alte mîini sau să se destrame cu totul. Atunci avem să dispunem de timpul necesar ca să luăm cu chirie, sau să clădim, o casă cu vedere spre munte, spre pădure și spre cîmpie, și să locuim vara acolo și iarna aici, dacă n-are să ne tragă inima să petrec la țară și cîte o iarnă.

— Așa ai spus deseori, — a răspuns mama, — dar planul nu s-a realizat.

— Dacă timpul și locul vor fi favorabile, se va realiza — a ripostat el.

— Dacă sănătatea ta și starea ta de spirit vor trage folosul dorit, — a spus mama, — voi binecuvînta orice iarnă pe care o vom petrece la țară, indiferent unde.

— Vor avea loc multe evenimente la care acum nu ne gîndim, — a răspuns tata.

Ne-am ridicat de la masă și fiecare și-a văzut de treaba lui.

În cursul dimineții, mama m-a rugat din nou să vin la ea și m-a întrebat cam cum înțeleg să-mi orînduiesc treburile și unde am de gînd să locuiesc cu Natalia. A spus că în casă s-ar găsi loc destul, numai că ar trebui făcute unele amenajări. Și că ar mai trebui puse în ordine și multe alte lucruri, mai cu seamă garderoba mea, căci acum trebuie să mă înfățișez altfel. A adăugat că dorește să-mi audă părerea, pentru ca să se poată începe și termina din timp toate operațiile.

Am spus că într-adevăr nu mă gîndisem la asta, că mai este timp deajuns și că înainte de toate trebuie să ne sfătuim cu tata.

Mama a fost de acord.

Tata, cînd l-am întrebat, după masa de prînz, a fost de părerea mea că este încă prea devreme ca să ne gîndim la lucrurile astea. A spus că va veni și momentul potrivit ca să se pună la punct toate cele necesare și că deocamdată trebuie discutate și rezolvate alte chestiuni. Cînd are să fie cazul, mama are să afle ceea ce trebuie, ca să-și poată lua toate măsurile.

Mama s-a arătat mulțumită.

După amiază am trecut pe la prințesă și am aflat că se găsește întîmplător pentru cîteva zile în oraș, că are de gînd să plece la Riva, ca să petreacă acolo cîteva săptămîni pe malurile lacului Garda și că în clipa de față își face pregătirile de călătorie. Am cerut să fie întrebată cînd aș putea vorbi cu dînsa și am fost poftit pentru a doua zi la ora douăsprezece.

A doua zi am luat cu mine o mapă cu cîteva din lucrările mele și m-am îndreptat spre locuința ei. După cuvintele prietenoase de bun-venit, prințesa și-a exprimat nedumerirea că mă aflu acum în oraș. I-am ripostat cu nedumerirea mea că se află dînsa acum în oraș. Mi-a spus că motivul este călătoria plănuită, iar eu i-am spus că niște

împrejurări neprevăzute mi-au întrerupt şederea estivală la ţară şi m-au rechemat în oraş.

M-a întrebat ce am mai lucrat în tot timpul cît am lipsit.

I-am povestit. Cînd am vorbit despre gheţarul Simmi, m-a ascultat cu deosebită luare-aminte, deoarece acest munte îi era cunoscut mai demult. M-a pus să i-l descriu cu de-amănuntul şi să-i arăt pe unde am umblat şi ce am făcut. Am scos din mapă şi am întins dinaintea ei desenele făcute de mine în culori, după gheţari, cu muchiile lor, cu scobiturile lor, cu pantele lor şi cu obîrşiile lor superioare. Mi-a cerut să-i descriu şi să-i explic pe desene toate amănuntele, chiar şi cele mai mici. Am fost nevoit să-i făgăduiesc, de asemenea, să-i înfăţişez şi să-i explic de-a fir a păr, cu următorul prilej prielnic, pe desenele mele, fundul lacului Lauter. A spus că doreşte asta cu îndoit temei, întrucît pleca ea însăşi acum la un lac, şi anume la unul dintre cele mai interesante de pe versantul sudic al Alpilor. După aceea m-a întrebat de celelalte strădanii ale mele pe tărîmul artei plastice, întrebare la care am răspuns că anul acesta, în afara desenelor de gheţari, care sînt aproape exclusiv tot de natură pur ştiinţifică, n-am putut picta nici peisaje, nici portrete.

— Dacă vrei să pictezi un chip tineresc foarte frumos, — a spus ea, — ar trebui să cauţi să faci portretul tinerei Tarona. Eu sînt bătrînă, am trecut prin multe, am cunoscut o mulţime de oameni, dar n-am întîlnit decît puţine chipuri mai nobile, mai atrăgătoare şi mai fermecătoare decît cel al Taronei.

La aceste cuvinte m-am înroşit tot.

Prinţesa şi-a aţintit ochii luminoşi şi limpezi asupra mea, a zîmbit imperceptibil şi a spus :

— Cunoşti cumva alt chip pe care îl socoţi cel mai frumos ?

N-am răspuns, şi nici ea n-a părut să aştepte vreun răspuns. De Natalia n-am putut să-i pomenesc, deoarece lucrurile nu ajunseseră atît de departe, încît să poată fi dezvăluite.

Ne-am curmat conversaţia, mi-am luat numaidecît rămas-bun, ea mi-a întins cu blîndeţe mîna, pe care i-am sărutat-o, şi m-a invitat să mă reîntorc, iarna viitoare, foarte

curînd de pe munți, deoarece și ea are de gînd să se întoarcă foarte curînd în oraș.

Am răspuns că acum nu sînt în măsură să precizez ce program voi avea iarna viitoare.

A doua zi, dimineața, mă aflam gata de plecare în camera mea. Trăsura fusese comandată și era în fața casei. N-am putut să nu plec la Sternenhof cu o trăsură specială, cît mai repede cu putință. Tata, mama și sora-mea se găseau în sufragerie, ca să-și ia rămas-bun de la mine. M-am dus și eu acolo și am luat cu toții un mic-dejun frugal. După aceea le-am spus alor mei la revedere.

— Domnul să te binecuvînteze, fiule, — a spus mama. — Domnul să te binecuvînteze pe calea ta, cea hotărîtoare. N-ai pășit nicicînd pe o cale atît de importantă. Dacă ruga mea și urările mele au vreo putere, n-ai să te căiești.

M-a sărutat și mi-a făcut pe frunte semnul crucii.

Tata a spus :

— Din fragedă tinerețe ți-ai dat seama că nu mă amestec în treburile tale ; fă cum te taie capul și ia asupră-ți urmările. Dacă-mi ceri, așa cum ai făcut acum, îți vin oricînd în ajutor, în măsura în care experiența mea ceva mai mare îmi îngăduie. Un sfat, însă, aș vrea totuși să-ți dau în această împrejurare importantă, sau, mai bine zis, nu vreau să-ți dau un sfat, ci să-ți atrag atenția asupra unui fapt, la care, în uluiala acestor zile, poate că nu te-ai gîndit. Înainte de a încheia această legătură serioasă, mai sînt multe de trebuință, ca să-ți întărească și să-ți consolideze cugetul și sufletul. Un mijloc foarte bun în acest scop ar fi o călătorie în cele mai importante orașe ale Europei. Ai posibilitatea, averea ta a sporit simțitor, și aș mai adăuga și eu ceva.

Am fost profund mișcat și n-am putut scoate nici un cuvînt.

L-am prins doar pe tata de mînă și i-am mulțumit în tăcere.

Clotilda și-a luat rămas-bun cu lacrimi în ochi și a spus încet, în timp ce o strîngeam la piept :

— Dumnezeu cu tine ! Tot ce faci se va sfîrși cu bine, pentru că ești bun și ești și deștept.

Mi-am exprimat speranța că mă voi reîntoarce curînd și am coborît scara.

Călătoria mea a decurs foarte repede, deoarece pretutindeni fuseseră comandați cai și deoarece n-am dormit nicăieri, iar mesele le-am luat în cea mai mare grabă.

La Sternenhof, Matilda, cînd am intrat în camera ei, mi-a venit în întîmpinare și mi-a spus :

— Fii binevenit. Totul este deci așa cum mi-am închipuit, altminteri nu te-ai fi îndreptat spre mine, ci spre prietenul nostru.

— Ai mei vă cinstesc, îl cinstesc pe prietenul nostru și cred în fericirea noastră și în viitorul nostru, — am răspuns eu ; apoi, cînd a intrat în cameră Natalia, care fusese chemată, i-am spus : — Îți aduc salutări prietenești de la ai mei.

— Bine ai venit, — a răspuns ea. — Am sperat tot timpul că ai să mi le aduci și că n-ai să lipsești mult.

— Am sperat și eu același lucru, — am răspuns eu, — dar acum totul este limpede, așa că ne-am liniștit.

Am rămas cu toții în camera Matildei și am stat de vorbă cîtva timp.

A doua zi am plecat spre amfitrionul meu. Matilda îmi dăduse o trăsură și cai.

Cînd am ajuns la atelierul de tîmplărie, l-am găsit acolo pe amfitrionul meu, care mi-a întins mîna și mi-a spus :

— Am fost anunțat că te reîntorci ; mi s-a scris de la Sternenhof numaidecît după ce ai ajuns acolo.

Eustațiu m-a privit în chip ciudat, încît am bănuit că aflase și el marea veste.

Am intrat cu toții în casă și mi s-a deschis locuința mea obișnuită. După un timp, Gustav a urcat pînă la mine și cu greu și-a putut stăpîni bucuria că totul este așa cum este. Amfitrionul meu îi destăinuise abia astăzi cum stau lucrurile. A spus că treaba îi surîde cu mult mai mult decît dacă soră-sa i-ar fi fost luată din casă de către Tillburg, care avusese tot timpul această intenție.

2. ÎNCREDEREA

Am rămas cîtăva vreme la amfitrionul meu, pe de o parte fiindcă-mi ceruse el însuși să rămîn, și pe de altă

parte ca să aflu acea odihnă, de care mă bucurasem întotdeauna la el și de care aveam nevoie ca să pot chibzui cu mintea limpede ceea ce aveam de făcut în viitorul apropiat.

Oamenii mă priveau întrebător sau cu mirare. Probabil că se răspîndise zvonul privitor la noile mele relații cu anumite persoane, care, ca prieteni ai casei, veneau des în vizită la Asperhof. Nimeni, însă, n-avea aerul că-mi dezaprobă legătura. Dimpotrivă, oamenii erau parcă mai prietenoși și mai îndatoritori decît înainte. M-am dus la seră. Grădinarul Simion m-a întîmpinat cu un fel de venerație și a chemat-o pe soția sa Clara, ca să-i spună că am venit și a îndemnat-o să-mi facă o plecăciune. După ce s-a terminat acest fel neobișnuit de prezentare, Simion m-a condus mai întîi în grădină, cum își numea el prescurtat serele. Mi-a arătat din nou plantele, mi le-a explicat pe cele achiziționate de curînd, pe cele dezvoltate deosebit de frumos, pe cele rămase în stare bună; mi-a mai povestit ce pierderi suferise grădina, mi-a spus că plantele pierdute fuseseră în plină înflorire și căror cauze deosebite li se datorase pierderea lor. Nu i-a trecut prin minte că gîndurile mele ar fi putut să fie aiurea, după cum, într-o împrejurare anterioară, nu bănuise că sufletul meu era absent, în timp ce-mi prezenta, tot așa, cu multă rîvnă și cu numeroase amănunte, niște plante pe care le îngrijea. A fost deosebit de zelos în expunerea calităților și frumuseților trandafirului, pe care doamna de la Sternenhof îl comandase prin poștă din Anglia pentru stăpînul casei. M-a condus spre trandafir și mi-a expus toate însușirile lui alese. După aceea am fost nevoit să mă duc cu el și în sera cactușilor, unde mi l-a arătat numaidecît pe *Cereus peruvianus*, care ajunsese la Asperhof prin bunăvoința mea, cum s-a exprimat el. *Cereus* se și înălța drept ca o lumînare în compartimentul său de sticlă, rezultat obținut cu multă trudă și cu mult meșteșug. Culoarea gălbuie de la Inghof trecuse în cea albastră-verzuie închis, parcă suflată cu un fel de abur, ceea ce, după cum spunea Simion, dovedea sănătatea deplină a plantei. Dacă mergea tot așa mai departe, m-a asigurat grădinarul, această seră mai putea să cunoască și bucuria nemaipomenitelor flori albe ale columnei vii. Simion m-a dus apoi spre cîteva soiuri de cactee pe cale de a înflori. O

lentilă convergentă destul de mare se afla în preajmă, ca să se poată urmări florile și, pe lîngă ele, spinii și formațiile tulpinilor sub înrîurirea luminii. M-a rugat să folosesc lentila. Era acromatică și totodată, datorită formei ei sferice, reducea la minimum aberația. S-a dovedit a fi excelentă. Simion mi-a povestit că stăpînul casei pusese să se facă lupa anume pentru examinarea cacteelor, îi comandase această frumoasă montură de fildeș și o ținea în tocul ei de catifea. Chiar astăzi venise el în sera cactușilor și privise cu lupa florile și mulți spini. M-am folosit de lupă și am privit interiorul unor calicii galbene, albe sau trandafirii, încojurate de petale mătăsoase. Știam, dealtfel, că strălucirea acestor culori florale este deosebit de frumoasă, cu mult mai frumoasă decît cea a celei mai fine dintre mătăsuri și decît cea a celor mai multe flori, dar am fost nevoit totuși să-l las pe grădinarul Simion să mi-o arate. Tot el mi-a pomenit și de fundul frumos, bătînd în verde, sau în trandafiriu, sau în brun-roșcat închis, al caliciului, din care se înălțau staminele zvelte, de o gingășie neîntîlnită la nici o altă floare. Florile de cactus sînt de fapt cele mai frumoase din lume, cu excepția cîtorva plante parazite și a altor flori sporadice, foarte rare. Mi-a atras atenția și asupra unui fapt pe care nu-l știam, sau pe care nu-l urmărisem, anume că la unele cactee globulare, florile se dezvoltă întotdeauna din ochi noi de spini, de cele mai multe ori cu un vrej foarte scurt, în timp ce la altele se înalță pe un peduncul mai mult sau mai puțin lung, din ochii unor spini din anul precedent sau și mai vechi. A spus că această constatare va constitui cu siguranță cîndva temeiul unei noi clasificări a cacteelor. Mi-a arătat deosebirea cu ajutorul plantelor aflate acolo și am fost nevoit să recunosc că are dreptate. A spus că nu e ceva întîmplător, și că el urmărește de treizeci de ani fenomenul. Pe vremea tinereții lui, erau cunoscute abia cîteva din aceste soiuri, dar acum, — de cînd și-au dat seama oamenii de frumusețea lor și de cînd unii călători trimit plante din America, asemenea celui care, pornit de pe meleaguri germane, a colindat aproape întreaga lume, — cunoștințele în materie au sporit simțitor. Numai nepriceperea, sau superficialitatea, sau miopia, pot socoti această specie vegetală drept diformă, întrucît nu

există ceva mai regulat, mai **variat** și totodată mai fermecător. Este nevoie numai **de o** primă observare **și** comparare amănunțită, **și numai de o foarte scurtă** continuare a acestei observări, pentru ca adversarii cacteelor să se preschimbe în admiratori înflăcărați. Cînd am ieșit din seră, grădinarul Simion m-a călăuzit pînă la hotarul zonei serelor, iar soția lui a ieșit și ea în ușa casei, ca să-și ia rămas-bun de la mine.

În grădina de flori și în cea de legume, muncitorii s-au oprit în fața mea, și-au scos pălăria de pe cap și m-au salutat cuviincios.

Eustațiu a fost blajin și prietenos ca de obicei, dar cu mult mai cordial decît odinioară. M-a bucurat nespus de mult consimțămîntul primit tocmai din partea acestui om. Mi-a arătat tot ce era în lucru și tot ce mai apăruse nou în atelier în vremea din urmă : obiecte, desene, documentație. Mi-a spus că amfitrionul meu va vizita peste puțin o biserjcă, aflată la o depărtare relativ mare, în care se fac lucrări de restaurare pe cheltuiala sa, și că are de gînd să mă invite la această călătorie. N-am văzut, printre toate obiectele și materialele de acolo, acea marmură minunată, pe care i-o dăruisem amfitrionului meu, și nici n-am aflat niciodată că s-ar fi confecționat ceva din ea. Nimeni nu mi-a vorbit despre ea și nici eu n-am întrebat. Ceasuri în șir m-am uitat cum se lucrează în atelierul de tîmplărie.

Ca de obicei vara, Roland nu se afla la Asperhof.

Împreună cu Eustațiu am vizitat și tablourile amfitrionului meu, gravurile lui, sculpturile lui în lemn și mobilele lui. Am vorbit despre toate aceste lucruri și am căutat să înțeleg din ce în ce mai bine valoarea și însemnătatea lor. M-am dus și în bibliotecă, și în sala **de** marmură și în casa scării. Cît de înălțătoare era sculptura **de pe** scară, cît de nobilă și de pură, față de naiada din grota grădinii de la Sternenhof, aceea pe care o îndrăgisem atît de mult în ultima vreme ! În urma rugăminții mele, prietenul meu s-a lăsat înduplecat și mi-a deschis camerele în care locuiau Matilda și Natalia în timpul șederii lor la Asperhof. Am zăbovit mai mult decît în celelalte în ultima încăpere mică, cea cu ușa mascată cu tapet, și căreia îi dădusem numele de „camera rozelor". M-au învăluit liniștea și luminozitatea întipărite în întreaga făptură a Matildei, vădite

în coloritul și în amenajarea camerei și în incomparabilele tablouri atîrnate pe pereți.

Ne-am dus și la fermă. Oamenii m-au întîmpinat cu respect, mi-au arătat toate încăperile, mi-au spus ce se află în ele, ce se lucrează acolo, și ce se schimbase în vremea din urmă. Administratorul fermei era deosebit de bucuros de noua metodă de prăsilă a mînjilor, îmbunătățită de el însuși, și de mulțimea orătăniilor de toate speciile. Cînd ne-am depărtat de fermă și ne-a întîmpinat cîntecul pe mai multe voci al păsărilor din grădină, am întors capul și am văzut că un grup de slujnice cu șorțuri albastre și cu mîneci albe se strînseseră în poartă și se uitau după noi.

Deși mi-am dat seama că obiectul atenției eram chiar eu, nimănui nu i-a scăpat nici un cuvînt care să fi lăsat să se bănuiască temeiul acestei atenții.

Gustav, care își exprimase din prima clipă, față de mine, bucuria că totul este așa cum este, și că nici unul dintre cei care voiseră să-i ia sora nu i-o luase, n-a mai vorbit despre acest subiect și s-a ațașat și mai strîns de mine.

Într-un tîrziu, amfitrionul meu mi-a pomenit și de călătoria spre biserica despre care vorbise Eustațiu, și m-a invitat să merg și eu. Am acceptat invitația.

Într-o dimineață am plecat din Asperhof : amfitrionul meu, Eustațiu, Gustav și eu. După cum mi-a spus amfitrionul meu, Gustav îl însoțea în orice călătorie mai mică, iar atunci cînd călătoria era mai lungă și nu-l putea lua, îl ducea la maică-sa, la Sternenhof. De abia a doua zi am ajuns la biserică. Roland, care fusese prevenit de sosirea noastră, ne aștepta acolo. Biserica, o clădire în stil vechi-german, data, după cum susțineau prietenii mei, din veacul al paisprezecelea. Parohia nu era mare și nici deosebit de înstărită. Secolele din urmă greșiseră mult față de această biserică. Unele ferestre îi fuseseră zidite, fie în întregime, fie parțial, din firidele stîlpilor fuseseră îndepărtate statuile de piatră și în locul lor fuseseră aduse altele, de lemn, poleite și pictate. Dar deoarece acestea erau mai mări decît cele dinainte, aproape toate locurile unde urmau să fie așezate fuseseră lărgite prin spargerea zidăriei, iar cornișele de odinioară, cu ornamentații cu tot, fuseseră demolate. Interiorul întregii biserici fusese și el

vopsit în culori pestriţe. Cînd şi aceste intervenţii suferiseră, de-a lungul anilor, stricăciuni, şi se dovedise ca neapărat **necesară o reparaţie** generală **a bisericii, s-a constatat că lipsesc** mijloacele băneşti. Parohia ajunsese aproape **la** mare sfadă cu privire la amploarea lucrărilor de executat. Pe vremuri existaseră pesemne binefăcători bogaţi şi puternici, care ctitoriseră şi întreţinuseră biserica. În apropiere se mai află încă ruinele castelelor în care locuiseră acele familii înstărite. Acum, biserica stă stingheră pe colină, ca un monument păstrat din acele vremuri, iar în jurul ei sînt nişte case, clădite mai recent, iar prin împrejurimi, în gospodăriile risipite în ţinutul deluros, se întinde parohia. Proprietarii ruinelor castelelor locuiesc în ţinuturi foarte depărtate şi, deoarece fac parte din cu totul alte familii, fie că n-au resimţit niciodată dragoste pentru biserică, fie că au pierdut-o. Parohul, un bărbat modest şi cucernic, care, deşi nu avea cine ştie ce cunoştinţe în materie de artă, se obişnuise, de ani de zile, cu priveliştea bisericii sale, văzînd-o că începe să se dărăpăneze şi dorind din toată inima s-o vadă din nou într-o stare cît mai bună cu putinţă, a folosit toate căile care i-au venit în minte, ca să-şi atingă ţelul. A umblat şi cu pantahuza. Astfel a ajuns şi la amfitrionul meu. Acesta a manifestat interes pentru biserică, pe care o avea printre desenele sale, a plecat personal pînă la ea, a examinat-o şi a făgăduit că, dacă i se aprobă şi i se acceptă planul de restaurare, va suporta toate cheltuielile care vor depăşi suma colectată pînă atunci şi va termina lucrarea într-un anumit număr de ani. Planul a fost întocmit şi apoi aprobat de toţi cei care aveau un cuvînt de spus, după ce parohul i-a mulţumit călduros amfitrionului meu încă înainte să fi văzut planul şi după ce pledase pretutindeni cu tot zelul pentru acceptarea lui. Apoi s-a trecut la execuţie, în care amfitrionul meu a fost foarte activ. Zidăria de umplutură a ferestrelor a fost demolată cu băgare de seamă, ca să nu se vateme nici una din decoraţiile îngropate sub mortar şi cărămizi, şi după aceea s-au montat în golurile ferestrelor geamuri asemenea celor încă păstrate. Icoanele de lemn au fost îndepărtate din biserică, iar firidele au fost restaurate în forma lor originară. Statuile vechi şi zvelte ale sfinţilor găsite în po-

dul bisericii sau în alte încăperi, dacă erau deteriorate, au fost reparate şi puse în locurile presupuse a fi fost ale lor. Firidele, pentru care nu s-au putut găsi statui au fost lăsate goale. S-a considerat că e mai bine să rămînă în această stare, decît să se lase acolo vreuna dintre icoanele de lemn care distonau cu stilul arhitectural al bisericii. Confecţionarea unor statui noi ar fi fost, de bună seamă, soluţia cea mai nimerită, dar nu fusese cuprinsă în devizul restaurării, deoarece ar fi depăşit mijloacele de care dispunea amfitrionul meu pentru lucrare. Dar toate firidele, chiar şi cele goale, dacă aveau stricăciuni, au fost reparate. Cornişele lor au fost şi ele restaurate, cu decoraţii cu tot. Pentru tencuirea interiorului bisericii a fost întocmit un plan, potrivit căruia culorile acelor părţi care nu erau de piatră urmau să fie lăsate în tonuri atît de nelămurite, încît înfăţişarea lor să semene cît mai mult cu cea a unui material aparent. Nervurile bolţii, a căror piatră nu era vopsită, precum şi toate celelalte elemente de piatră au fost lăsate neatinse, urmînd să prezinte numai faţa lor aparentă. Schelele pentru tencuire erau gata montate acolo unde nu se putea ajunge cu scările. Ar fi trebuit, bineînţeles, să se mai repare şi multe altele în biserică. Corul vechi fusese modificat şi fuseseră înălţate ziduri noi pentru o emporă, se adăugase o micuţă capelă laterală, după o concepţie foarte modernă, şi se demolase o porţiune a peretului navei colaterale, pentru a se zidi o retragere în care îşi găsise loc un nou retablu secundar. Din pricina insuficienţei mijloacelor nu s-au putut îndrepta toate aceste intervenţii. Retablul principal, în stil vechi-german, a rămas. Roland a spus că a fost un noroc că acum un veac lumea n-a mai avut atîţia bani ca pe vremea zidirii bisericii, căci altminteri s-ar fi înlăturat cu siguranţă retablul originar şi s-ar fi pus în locul lui unul în stilul oribil al secolului trecut. Amfitrionul meu a cercetat tot ce se lucra aici şi a ţinut sfat cu Eustaţiu şi cu Roland, la care sfat am fost chemat şi eu, ca să analizăm dacă planul întocmit a fost respectat întocmai şi dacă, cu o cheltuială nu prea mare, nu s-ar mai putea adăuga prevederilor iniţiale unele lucrări de care ar mai fi avut nevoie biserica şi care ar fi înfrumuseţat-o. Părerile s-au suprapus foarte repede, deoarece toţi năzuiau către acelaşi ţel

și deoarece pregătirea lor în această direcție îi dusese rînd pe rînd la același rezultat. Eu n-am putut să mă amestec decît foarte puțin în discuție, cu toate că am fost întrebat, deoarece, pe de o parte, nu prea eram familiarizat cu datele problemei, și pe de altă parte deoarece cunoștințele mele cu privire la detaliile artistice despre care era vorba aici nu se puteau măsura cu cele ale prietenilor mei. Parohul ne-a primit cu multă prietenie și a vrut să ne găzduiască pe toți în căsuța lui. Amfitrionul meu a refuzat, iar noi ne-am rostuit, cum am putut, la han. Parohul, însă, nu mai isprăvea cu manifestările de respect și de recunoștință. A mai venit și o delegație alcătuită din cîțiva enoriași, ca să facă, după cum au spus, o vizită de curtoazie și să-și exprime mulțumirea. Într-adevăr, cînd priveai formele zvelte și elegante ale bisericii, care stătea aici singuratică, pe colina ei, într-un colț izolat al ținutului, unde nu i-ar fi trecut nimănui în gînd s-o caute, și cînd mai vedeai îmbunătățirile executate, menite să-i repună în valoare elementele grațioase, nu puteai să nu te bucuri că zefirul albastru și pur adia din nou în jurul clădirii simple și curate, așa cum adiase în jurul ei atunci cînd se născuse, din mîinile muncitorilor, după proiectul întocmit de meșterul arhitect demult săvîrșit din viață. Și te simțeai cu adevărat recunoscător că există un om, ca amfitrionul meu, care, din dragoste pentru lucrurile frumoase și, — trebuie neapărat să adaug, — și din dragoste pentru omenire, își jertfește o parte a venitului său, a timpului său și a priceperii sale, ca să smulgă din ghearele degradării unele obiecte de valoare și să le pună oamenilor înaintea ochilor creații armonioase și alese, întru înălțarea și întărirea lor sufletească și dacă așa le e voia.

De toate acestea însă enoriașii n-aveau habar, și au mulțumit doar, pentru că au socotit că este de datoria lor să mulțumească.

După ce amfitrionul meu a găsit că lucrările sînt bine executate, și apoi, împreună cu Eustațiu, adevăratul șef al șantierului, a dat dispozițiile necesare pentru continuare, și după ce și Roland s-a angajat ca, potrivit dorinței amfitrionul meu, să vină des în control și să trimită dări de seamă, ne-am pregătit să plecăm. Roland a ținut să se întoarcă pe munții din apropiere, de unde venise la

biserică, iar noi am hotărît să ne ducem la Asperhof. Roland a plecat primul. Noi i-am mai făcut o vizită proprietarului unei sticlării din apropiere, care se bucura de mare trecere, şi am pornit apoi spre casa prietenului meu.

Pe drumul de întoarcere ne-am pomenit vorbind despre crearea frumosului, şi cît de bine este că se ivesc oameni care îl înfăţişează, pentru ca şi asupra semenilor lor să se reverse această lumină binefăcătoare şi să-i călăuzească spre o cît mai deplină limpezime ; dar că este bine că există şi oameni în stare să recepteze în ei frumosul şi să-l împărtăşească, prin relaţii sociale, şi altora, mai cu seamă dacă, asemenea amfitrionului meu, caută pretutindeni frumosul şi se străduiesc, prin trudă şi cheltuială, să-l refacă, acolo unde a suferit stricăciuni. Este ceva cu totul deosebit să fii în stare de asemenea fapte şi să te simţi înboldit să le realizezi.

— Am mai vorbit noi cîndva despre astfel de chestiuni, — a spus amfitrionul meu. — Experienţa mea de viaţă m-a învăţat că oamenii se nasc cu predispoziţii anumite pentru lucruri anumite. Aceste predispoziţii se deosebesc între ele numai prin amploarea lor, prin posibilitatea lor de a se exprima şi prin prilejul de a ajunge la deplina lor eficacitate. Mi s-a părut întotdeauna ciudat, ori de cîte ori am avut prilejul să observ fenomenul, că la oamenii meniţi să realizeze performanţe cu totul excepţionale într-o anumită direcţie, această predispoziţie se exprimă pînă în cele mai fine fibre ale obiectului lor, în timp ce în altă direcţie pot rămîne neştiutori pînă la naivitate. Unul care, în pofida învăţăturii, a relaţiilor sociale, a contactului zilnic ani în şir cu opere de artă alese, n-a putut îndruga niciodată în materie de artă nimic altceva decît lucruri fără noimă, a fost un om de stat, care pătrundea cele mai subtile nuanţe ale îndeletnicirii sale, ghicea gîndurile popoarelor şi intenţiile oamenilor şi ale guvernelor cu care avea relaţii şi se pricepea să facă în aşa fel încît totul să slujească propriilor sale ţeluri, aşa că celorlalţi li se părea un fel de magie a minţii, ceea ce nu era decît o lege a naturii. În tinereţea mea am cunoscut un om care, cu o minte aproape uluitoare, pătrundea în adîncurile unei opere de artă, dacă avea de gînd s-o comenteze, şi dădea la iveală cugetări despre care nu înţelegeam cum de se putuseră

naşte în capul unei fiinţe omeneşti, în vreme ce nu era în stare să ghicească sau măcar **să** înţeleagă gîndurile şi intenţiile **unor** oameni cu **totul obişnuiţi** sau **ale unor** oameni cu mult **inferiori** lui, şi **nu** sesiza evoluţia ineluctabilă a statelor, fie deoarece nu avea ochi pentru asemenea lucruri, fie deoarece, copleşit de propriile sale preocupări, nu le lua în seamă. Aş putea să mai dau şi alte exemple : pe cel născut să fie comandant de oşti, venit în sala tribunalului pentru tot felul de pricini, sau pe cel preocupat de probleme ştiinţifice, organizînd o oştire. Astfel, Dumnezeu le-a hărăzit unora să **fie** ahtiaţi după frumos şi să se îndrepte spre el ca spre un soare, de care nu se pot lipsi. Există însă întotdeauna numai un număr restrîns de oameni, asupra cărora îşi pune pecetea o predispoziţie unică pentru o anumită activitate măreaţă. Pe lîngă ei se nasc cei mulţi, la care nu se constată o anumită tendinţă, care nu se pricep decît la lucruri banale şi a căror predispoziţie caracteristică constă tocmai în faptul că nu au o anumită predispoziţie pentru un anumit domeniu. Foarte frecvent, totul depinde, din păcate, de condiţia ca predispoziţiei înnăscute să i se ofere domeniul de aplicare potrivit, ceea ce adesea nu este cazul.

— N-ar putea atunci predispoziţia să-şi caute domeniul, şi nu şi-l şi caută deseori ? — a întrebat Eustaţiu.

— Dacă este foarte puternică şi din belşug, şi-l caută, — a ripostat amfitrionul meu. — Uneori, însă, tot căutîndu-l, se duce de rîpă.

— E o situaţie tristă, căci atunci nu-şi atinge scopul, — a răspuns Eustaţiu.

— Nu cred că-şi ratează întru totul scopul, — a spus amfitrionul meu. — Căutarea, şi ceea ce predispoziţia promovează în această căutare şi ceea ce produce în ea însăşi şi aiurea, a fost scopul ei. Tocmai de aceea trebuie urcate trepte diferite, şi anume diferit de înalte şi diferit conformate. Dacă orice predispoziţie ar fi îndrumată orbeşte către domeniul ei şi ar trebui să şi-l însuşească şi să-l epuizeze, atunci ar pieri o floare mult mai frumoasă şi mai bogată : libertatea sufletului. Sufletul poate să-şi îndrepte predispoziţia spre un anumit domeniu sau să se ţină departe de el, poate să-şi vadă paradisul, să-i întoarcă

spatele, și apoi să regrete că i-a întors spatele, sau în sfîrșit să intre în paradis și să se simtă fericit că a intrat.

— Mi-am pus adeseori întrebarea, — am spus eu, — avînd în vedere că arta exercită o influență atît de puternică asupra oamenilor, așa cum am avut prilejul să constat la mine însumi, deși abia de curînd, dacă nu cumva artistul, cînd își concepe opera, nu-și are semenii în fața ochilor și nu se gîndește cum trebuie să procedeze pentru ca impresia produsă asupra lor să fie cea pe care o urmărește.

— N-am nici o îndoială că nu așa stau lucrurile, — a răspuns amfitrionul meu. — Dacă omul nu-și cunoaște predispoziția înnăscută, chiar cînd este foarte importantă, și dacă trebuie să execute diferite acțiuni înainte ca anturajul său sau el însuși să-și dea seama, ba chiar dacă, în cele din urmă, dînd ascultare libertății sale, poate să se dăruiască predispoziției sale sau să-i întoarcă spatele : el nu va fi desigur în stare să calculeze efectul acestei predispoziții în așa fel încît să ajungă neapărat într-un anumit punct ; ci, cu cît puterea de creație este mai mare, cu atît mai mult cred că acționează, potrivit legilor ei caracteristice, iar măreția intrinsecă a omului năzuiește, fără să-și dea seama de factorii exteriori, spre țelul său, și obține ceva cu atît mai de efect, cu cît năzuiește mai profund și mai neclintit. Divinul pare întotdeauna picat numai din cer. Au existat, ce-i drept, și oameni care au socotit cum ar trebui să-i impresioneze o creație pe semenii lor ; această impresie s-a și produs, a fost adesea puternică, dar nu artistică, și nici profundă ; ei au dobîndit altceva, ceva întîmplător și exterior, ceva pe care cei veniți după ei nu l-au împărtășit și despre care n-au înțeles cum de i-a putut impresiona pe înaintași. Oamenii aceștia au clădit opere pieritoare și n-au fost artiști, pe cînd ceea ce este creat prin adevărata putere a artei, întrucît este floarea pură a umanității, impresionează și încîntă în toate timpurile, atîta vreme cît oamenii n-au repudiat bunul lor cel mai de preț : umanitatea.

— S-a pus cîndva, la oraș, întrebarea, — am spus eu, — dacă un artist, știind că opera pe care o plănuiește va fi o capodoperă neîntrecută, dar că lumea contemporană cu el n-o va înțelege și că nici posteritatea n-o va înțelege,

trebuie totuşi s-o creeze sau nu. Unii au fost de părere că ar face un gest măreţ dacă ar crea-o, că ar crea-o pentru el însuşi, el fiindu-şi sieşi contemporaneitate şi posteritate. Alţii au spus că dacă ar crea o operă, despre care ar şti că lumea contemporană n-o va înţelege, ar fi mai mult sau mai puţin nerod ; şi nerod de-a binelea dacă ar crea-o, ştiind că nici posteritatea n-o va înţelege.

— Cazul acesta este aproape imposibil, — a răspuns amfitrionul meu. — Artistul îşi creează opera aşa cum înfloreşte floarea, care înfloreşte chiar dacă se află în deşert şi n-o vede nimeni niciodată. Adevăratul artist nici nu-şi pune măcar întrebarea dacă opera sa va fi înţeleasă sau nu. El îşi vede clar opera încă necreată. Cum oare să-i treacă prin minte că nişte ochi curaţi şi nevătămaţi n-o văd ? Ceea ce este roşu nu este oare roşu pentru toată lumea ? Nu crede oare şi omul obişnuit că ceea ce socoteşte el că este frumos este frumos pentru toţi ? Iar artistul să nu socotească drept frumos pentru cei iniţiaţi ceea ce este cu adevărat frumos ? Atunci cum se explică fenomenul că unul creează o operă superbă, care nu-i mişcă pe contemporani ? Autorul ei se miră, fiindcă avusese alt crez. Aceşti artişti sînt cei mai mari, ei păşesc în fruntea poporului lor şi se află pe o culme a simţămintelor şi a gîndurilor, spre care trebuie să călăuzească lumea abia prin operele lor. După zeci de ani cugetăm şi simţim ca acei artişti şi nu înţelegem cum de au putut fi înţeleşi greşit. Dar abia datorită acelor artişti am învăţat să cugetăm şi să simţim astfel. Aşa se explică fenomenul că tocmai oamenii cei mai mari sînt şi cei mai naivi. Dacă ar fi cu putinţă cazul pomenit mai sus, dacă s-ar găsi un artist adevărat, care ar şti din capul locului că opera plănuită de el nu va fi înţeleasă niciodată, el ar crea-o totuşi, iar dacă n-ar crea-o n-ar mai fi artist, ci un om care ţine la lucruri aflate în afara artei. Aici se înscrie şi acel fenomen înduioşător, blamat cu atîta amărăciune de unii, că un om, care are la dispoziţie căi destul de uşor de folosit ca să se hrănească din belşug şi în chip plăcut, ba chiar să ajungă la bunăstare, preferă să trăiască în sărăcie, nevoie, foame şi mizerie, şi stăruie mereu în eforturi artistice, care nu-i aduc nici un succes exterior şi care adesea nici nu sînt într-adevăr creaţii cît de cît preţioase din

punct de vedere artistic. El moare apoi la azil, sau ca cerşetor, sau într-o casă unde este ţinut de milă.

Am fost cu toţii de părerea prietenului nostru. Eustaţiu chiar din capul locului, pentru că el privea lucrurile artistice drept culmea vieţii pămînteşti şi socotea orice strădanie artistică, şi ca strădanie în sine, ca ceva măreţ, după cum obişnuia să şi spună, că binele e bun, fiindcă e bun. Eu am fost de acord, pentru că spusele amfitrionului meu mă convinseseră, iar Gustav a fost poate şi el, — experienţă nu avea, — pentru că socotea drept adevăr tot ce spunea tatăl său adoptiv.

Pornind de la o strădanie care era, oarecum, un scop în sine, de la aprofundarea de către oameni a unui obiectiv, lipsit în aparenţă de orice succes exterior, şi căruia cel pătruns de el îi jertfeşte totuşi orice altceva, am ajuns în general la diferite lucruri, care îi merg omului la inimă, care îl împlinesc şi care îi delimitează existenţa sau frînturi ale existenţei. După ce am întors pe toate feţele un număr măricel de probleme, aşa cum bănuisem, amfitrionul meu şi-a exprimat următoarea părere :

— Dacă excludem aici toate lucrurile care nu privesc şi nu satisfac decît trupul omului şi partea lui animalică, şi a căror necontenită rîvnire, concomitent cu înlăturarea oricăror alţi factori, o denumim patimă, din care pricină nu poate exista nimic mai greşit decît să vorbim despre patimi nobile, şi dacă socotim drept obiecte ale celor mai înalte năzuinţe numai ceea ce este mai nobil în om, atunci orice aspiraţie spre asemenea obiecte ar putea primi, poate nu pe nedrept, un singur nume : iubire. În chip de preţuire absolută, concomitent cu o dăruire absolută, nu poţi iubi decît Absolutul ; dar întrucît pentru sensibilitatea noastră pămînteană Absolutul este prea inaccesibil, iubirea faţă de El nu poate fi altceva decît adorare, şi de aceea ni s-au dat pentru iubirea pe pămînt crîmpeie ale divinului în felurite întruchipări, cărora ne putem dedica : astfel este de pildă iubirea părinţilor faţă de copii, iubirea soţului faţă de soţie, a soţiei faţă de soţ, iubirea dintre fraţi şi surori, iubirea mirelui faţă de mireasă, a miresei faţă de mire, iubirea prietenului faţă de prieten, iubirea de patrie, de artă, de ştiinţă, de natură, şi în sfîrşit, aidoma unor mici pîrîiaşe care se ramifică din marele fluviu, înde-

letnicirile cu unele treburi, oarecum mărunte, cărora, la asfințitul vieții, omul li se dăruie adesea, ca unor preocupări copilărești, precum cultivarea florilor, creșterea unui singur soi de plantă, a unei anumite rase de animale și așa mai departe, îndeletniciri cărora le dăm numele de amatorism. Cel pe care l-au părăsit obiectele mari ale iubirii sau cel care nu le-a avut niciodată și în sfîrșit cel care nu are nici vreo pasiune de amator, acela parcă nici nu trăiește, ci doar există. Cred că așa se rezumă ceea ce numim năzuința unor puteri mari înspre țeluri mari, și așa își află îndreptățirea. — După o pauză a continuat : — Epoca în care au fost clădite bisericile de o seamă cu aceea vizitată acum a fost, în această privință, cu mult mai măreață decît a noastră. Năzuința ei a fost mai înaltă, a fost preamărirea lui Dumnezeu în templele Sale, în timp ce acum ne ocupăm mai cu seamă de relațiile materiale, de producerea materiei și de folosirea materiei, ceea ce nu este nici măcar în sine o strădanie vrednică de luat în seamă, ci numai relativ, în măsura în care se întemeiază pe o idee mai înaltă. Strădania înaintașilor noștri mai vechi a fost și de aceea, îndeosebi de aceea, mai nobilă, pentru că era întotdeauna însoțită de succese, de făurirea unui frumos autentic. Acele temple au stîrnit admirație în vremea lor, realizarea lor a durat veacuri în șir, prin urmare oamenii le iubeau, și acele temple stîrnesc și acum, chiar și neterminate sau ruinate, admirația unei epoci trezite din somn, care și-a lepădat întunecarea, dar care n-a răzbit încă pînă la înfăptuiri cuprinzătoare. Chiar și strădania înaintașilor noștri recenți, care au clădit foarte multe biserici potrivit concepției lor despre frumos, dar au desfigurat încă și mai multe biserici prin nenumărate adăugiri, prin instalarea unor retabluri, prin modificări, și care ne-au lăsat moștenire un număr foarte mare de asemenea monumente, este mai măreață decît a noastră, deoarece a tins și ea spre înălțarea de lăcașuri sfinte, spre reprezentarea unui anumit frumos și a unui anumit spirit bisericesc, chiar dacă s-a depărtat, în esența frumosului, de modelele veacurilor trecute. Chiar dacă epoca noastră trece acum din nou spre sublim, așa cum pare, nu vom putea realiza de îndată frumosul în arhitectură. La început ne vom lăsa stăpîniți de simpla imitare a frumosului recu-

noscut ca atare din epoci mai vechi, iar apoi, datorită încăpățînării celor nemijlocit însărcinați cu această problemă, vor lua naștere lucruri fără noimă, pînă cînd, încetul cu încetul, numărul celor cu o viziune mai limpede va spori, pînă cînd se va lucra potrivit unei concepții mai cuprinzătoare și mai temeinice, și din stilurile arhitecturale vechi vor răsări altele noi, aparținînd, în mod specific, epocii noastre.

— Biserica vizitată recent, — am spus eu, — are, după părerea mea, o frumusețe intrinsecă, încît este de neînțeles cum de a venit o vreme în care a putut fi nesocotită și i s-a putut adăuga cîte ceva, poate nu urît în sine, dar sigur neadecvat.

— Patria noastră a avut de înfruntat vremuri vitrege, — a răspuns el, — care și-au cheltuit energia numai în vrajbă și pustiire, și care au distrus tendințele mai profunde ale sufletului omenesc. După ce acele vremuri au trecut, lumea și-a pierdut ideea de frumos și în locul ei a venit simpla tendință a epocii, care nu recunoștea drept frumos nimic altceva decît pe ea însăși și de aceea s-a plasat pe ea însăși pretutindeni, fie că s-a potrivit sau nu. Așa s-a făcut că s-au intercalat muluri romane sau corintice printre coloane vechi-germane.

— Dar dacă mi-e îngăduit să judec după bisericile pe care le-am văzut, chiar și printre bisericile vechi-germane, aceasta de la care venim este una dintre cele mai frumoase și mai rafinate, — am spus eu.

— E mică, — a replicat amfitrionul meu, — dar le întrece pe multe din cele mari. Prin zvelțeța ei, are o tendință verticală, ca paiul grîului, care se leagănă, și se aseamănă cu paiul și prin faptul că arcele ei țîșnesc în sus în chip atît de firesc și de grațios, la fel ca paiele de grîu. Rozetele din arcadele ferestrelor, decorațiile de pe capiteluri, de pe nervurile arcelor, ca și rozeta din vîrful turlei sînt tot atît de grațioase ca diferitele plante care cresc într-un lan.

— De aceea mi-a și dat din nou în gînd, — am răspuns eu, — ceea ce mi-a mai dat și altădată, anume că montura pietrelor prețioase ar trebui s-o facem în spiritul monumentelor arhitecturale vechi-germane, și că astfel am putea ajunge la forme mai frumoase.

— Dacă vrei să spui, — a replicat el, — că cei care fac monturile pietrelor prețioase ar trebui să se ia după arhitecții din trecut, care, ca să dureze clădiri solemne și frumoase, au folosit mijloace simple și înălțătoare, atunci cred că s-ar putea să ai dreptate. Dacă însă crezi că unele forme întîlnite la clădirile medievale ar putea fi utilizate direct, la o scară redusă, ca giuvaeruri, atunci s-ar putea să greșești.

— Așa am crezut, — am răspuns eu.

— Am mai vorbit cîndva despre asta, — a replicat el, — și am atras eu însumi luarea aminte asupra artei arhaice ca bază pentru confecționarea podoabelor ; dar atunci nu m-am gîndit numai la arhitectură, ci la artă în general, fie că este vorba de mobilier, de textile bisericești, de textile lumești, de pictură, de sculptură, de gravura în lemn și așa mai departe. De asemenea, nu m-am gîndit la imitarea directă a formelor, ci la recunoașterea spiritului care rezidă în aceste forme, la umplerea ființei lăuntrice cu acest spirit, și apoi la creație, pe baza acestei recunoașteri și acestei umpleri. Transpunerea formelor arhitecturale în podoabe se lovește și de o piedică materială. Clădirile care au pus în lumină în mod deosebit simțul frumosului au fost întotdeauna obiecte mai mult sau mai puțin serioase : biserici, palate, poduri și, în antichitate, columne și arcade. În Evul Mediu precumpănesc bisericile ; să rămînem, așadar, la ele. Pentru a înfățișa caracterul serios și solemn al bisericii, materialul folosit nu este indiferent. A fost aleasă piatra, materialul din care sînt alcătuite cele mai măreție și mai copleșitoare dintre lucrurile care se înalță : munții. Acolo unde munții nu sînt îmbrăcați cu păduri sau cu pajiști, ci apar golași, piatra le conferă cea mai înălțătoare înfățișare. De aceea îi conferă și bisericii acea forță impresionantă. În acest scop, piatra trebuie să impresioneze prin suprafața sa simplă și nu trebuie să fie zugrăvită sau tencuită. Materialul imediat următor dintre cele cu tendință spre înălțimi, legat de munte, este pădurea. Copacul exercită, după stîncă, cea mai mare putere. De aceea, o biserică poate fi concepută, în ceea ce privește înfățișarea artistică și demnitatea, și din lemn, atîta vreme cît acesta nu este pictat sau vopsit. O biserică de fier sau chiar una de argint n-ar

putea să fie decît respingătoare, ar arăta doar ca un lux vulgar, iar de o biserică de hîrtie, presupunînd că li s-ar putea asigura pereților o rezistență de durată împotriva intemperiilor și că s-ar putea da decorațiilor, prin presare sau prin alte asemenea procedee, cele mai frumoase forme, inima se îndepărtează cu oroare și dispreț. Forma este legată de material. Piatra este serioasă, ea năzuiește spre înălțimi și nu se lasă încovoiată în formele cele mai moi, mai grațioase și mai răsucite. Vorbesc despre piatra de construcție, nu despre marmură. De aceea, volumele bisericii, făcute din piatră, se înalță simplu și viguros, iar acolo unde apar forme curbe, ele sînt executate cu măsură și cu o anumită noblețe, și nu încarcă pereții și celelalte elemente. În epoca în care au încetat să precumpănească, a încetat și frumusețea severă a bisericilor și a apărut stilul grațios. Pentru monturile bijuteriilor noastre folosim metal, și anume, cu osebire, aurul. Metalul are însă cu totul alte însușiri decît piatra. Este mai greu și deci nu poate fi folosit în bucăți mai mari, fără să ne turtească, ci trebuie să se descompună în alcătuiri gingașe. În plus, are, dintre toate materialele, cea mai mare maleabilitate și ductilitate, de aceea îl credem în stare de cele mai cutezătoare întortochieri și încolăciri și i le și pretindem. Prin urmare, formele, îndeosebi cele ale podoabelor de aur, nu pot fi absolut identice cu cele de piatră, dacă vrem ca și unele și celelalte să fie frumoase. Dar din spiritul lăuntric al unuia din aceste două materiale, cred eu, putem foarte bine să cunoaștem spiritul lăuntric al celuilalt, și ar lua naștere lucruri excelente.

Acestei păreri n-am putut să-i opun nimic. Eustațiu a întărit-o și mai precis, prin exemplele pe care le-a luat din formele de piatră cunoscute ale unor biserici. A arătat că o construcție bisericească de piatră, ușoară și obișnuită, dacă o faci bunăoară din aur, devine de îndată greoaie, inertă și stîngace. și a mai arătat că forma de piatră trebuie transformată încetul cu încetul, ca să se preteze și pentru una de aur și să devină vie și originală. Mi-a făgăduit că, după ce ajungem acasă, are să-mi arate niște desene în acest sens. Mi-am dat astfel seama cît de mult au meditat prietenii mei asupra acestei probleme și cît de deplin au pătruns-o.

— Dar nu numai elementele exterioare ale bisericii noastre sînt foarte frumoase, — a continuat amfitrionul meu, — ci şi figurile sfinţilor de pe retablu şi din firide sînt mai frumoase decît sîntem obişnuiţi să le vedem altminteri pe cele contemporane cu epoca din care datează biserica. Dacă am spus că sculpturile greceşti au o frumuseţe senzorială mai mare decît cele medievale, nu înseamnă că nu există şi excepţii. Cunoaştem şi figuri extrem de graţioase din Evul Mediu, şi atunci cînd nu prezintă distorsiuni şi cînd au senzorialitate, ele sînt, de cele mai multe ori, mai calde decît cele greceşti. În bisericuţa noastră situaţia este asemănătoare şi de aceea am luat atît de bucuros asupra mea restaurarea ei, de aceea îmi pare rău că mijloacele mele nu sînt destul de mari ca să pot realiza restaurarea în întregime şi de aceea am stăruit atîta să fie căutate figurile care lipsesc în firide, pentru ca să populez pe cît posibil biserica, deşi mă cam bătuse gîndul că figurile poate că nici nu fuseseră terminate toate şi că locurile nu fuseseră ocupate toate. Poate că se va ivi cîndva o putere superioară, mai cuprinzătoare, care să redea acestei biserici, precum şi altora şi mai importante, întreaga lor puritate.

A doua zi am ajuns la Asperhof, şi am spus că n-am să mai pot zăbovi mult aici. Amfitrionul meu a răspuns că, peste cîteva zile, va pleca la Sternenhof şi mă invită să-l însoţesc, şi că pînă atunci să mai stau la el.

Am explicat că, în ceea ce mă priveşte, cîteva zile nu înseamnă bineînţeles mare lucru, dar că doresc totuşi să mă pot întoarce curînd la părinţii mei.

În cele din urmă a sosit şi seara dinaintea plecării la Sternenhof şi, într-un moment prielnic, amfitrionul meu mi-a spus :

— Dumneata închei acum o legătură intimă cu cineva apropiat mie ; se cuvine deci să ştii totul, cum stau lucrurile la Sternenhof, şi în ce relaţii mă găsesc eu cu Sternenhof. Am să-ţi împărtăşesc totul. Dar pentru ca să-ţi găseşti un echilibru şi mai deplin şi să-ţi poţi însuşi cu limpezime cele împărtăşite, am să ţi le povestesc cînd ai să te întorci la Asperhof. Acum ai să pleci, după cum spui, la părinţii dumitale, ca să le aduci la cunoştinţă cum

ai fost primit şi cum stă treaba. Cînd ai să te întorci apoi la mine, oricînd, ai să fii binevenit şi ai să te bucuri de o primire călduroasă.

În dimineaţa următoare mă aflam în trăsură cu el, alături de Gustav, şi ne îndreptam spre Sternenhof.

Acolo am fost primiţi cu aceeaşi amabilitate şi voioşie ca întotdeauna, ba chiar cu mai multă amabilitate şi voioşie ca de obicei. Camerele în care locuisem întotdeauna erau pregătite pentru noi, ca pentru nişte membri ai familiei. Natalia stătea, cu chipul ei fermecător, lîngă maică-sa şi se uita la prietenul ei mai în vîrstă şi la mine. Am salutat-o respectuos pe mamă şi aproape cu acelaşi respect şi pe fiică. Gustav a fost un pic mai sfios ca de obicei şi ne-a privit, ba pe mine, ba pe Natalia. Am schimbat obişnuitele cuvinte de bun-găsit şi alte banalităţi. Apoi ne-am dus în camerele noastre.

Încă în aceeaşi zi şi în cea următoare, amfitrionul meu a cercetat o seamă de lucruri care ţineau de gospodărirea moşiei, s-a sfătuit despre ele cu Matilda, a vizitat chiar şi locuri situate relativ departe şi a dat dispoziţii în numele Matildei. A inspectat şi lucrările de înlăturare a tencuielii de pe faţadele castelului. S-a urcat personal pe schele, a examinat precizia îndepărtării crustei şi curăţirea blocurilor de piatră. A verificat cantitatea de muncă executată într-un răstimp anumit şi a dat dispoziţii pentru viitor. La cele mai multe dintre aceste operaţii am asistat cu toţii. Eu am fost tratat admirabil. Matilda a fost blîndă şi răbdătoare ca întotdeauna. Cine nu s-ar fi uitat mai atent n-ar fi observat nici o deosebire dintre odinioară şi acum. Matilda fusese întotdeauna binevoitoare, aşa că nu putea să fie şi mai binevoitoare. Am perceput totuşi o deosebire. Îmi vorbea cu inima deschisă ca şi mai înainte, dar acum era totuşi altfel. Cînd era vorba de treburi ale castelului, ale grădinii, ale ţarinilor, ale gospodăriei, îmi cerea mereu părerea, ca unuia care are un drept şi care este ca un proprietar. Nu căuta, desigur, să-mi afle cît mai temeinic părerea, deoarece amfitrionul meu lua cele mai chibzuite hotărîri privitoare la toate aceste treburi, ci mi-o cerea fiindcă eram unul dintre ai ei. Dar nu scotea în evidenţă aceste întrebări şi nu le accentua, aşa cum ar fi făcut cineva care le-ar fi pus inadins, ci le punea în mod reflex,

îndemnată de apartenența noastră comună. Pe mine, această comportare m-a emoționat grozav. Nici amfitrionul meu nu prea se purta altfel ca de obicei, căci firea sa fusese întotdeauna închegată și închisă, dar și el părea mai cordial ca altădată. Gustav și-a pierdut comportarea sfioasă de la început. Cu toate că nici acum nu scotea nici o vorbă, care să fi fost o aluzie la legătura noastră, — ceea ce nu făceau nici ceilalți, iar el primise o educație prea bună, ca să constituie o excepție, deși era încă atît de tînăr, — se nimerea din cînd în cînd, brusc, alături de mine, mă lua de braț, mi-l strîngea, sau mă lua de mînă și mi-o strîngea. Numai cu Natalia lucrurile au stat cu totul altfel. Eram amîndoi mai sfioși și mai străini, aproape, decît fuseserăm înaintea convorbirii hotărîtoare din grota cu naiada fîntînii. Aveam voie s-o țin de braț, puteam să stăm de vorbă, dar atunci discutam despre fleacuri, foarte departe de relațiile noastre actuale. Și totuși, cînd mergeam alături de ea, simțeam o fericire pe care cu greu aș fi putut-o exprima prin cuvinte. Totul, — norii, stelele, copacii, ogoarele, — plutea ca într-un fel de strălucire, și chiar și făptura mamei ei, și cea a bătrînului ei prieten, mi se păreau mai luminoase. Faptul că Natalia avea o stare de spirit asemănătoare, îl știam, fără ca ea să-l spună.

Cînd treceam, la fermă, prin fața porții șurii sau altei uși sau pe lîngă un ogor sau prin orice alt loc unde se lucra, oamenii se strîngeau, se uitau după noi și ne priveau cu aceiași ochi plini de tîlc cu care fusesem privit și la Asperhof. Mi-am dat așadar seama că și aici știau toți în ce relații mă aflu cu fiica stăpînei casei. Dacă n-aș fi fost sigur de acest lucru, l-aș fi putut deduce și din respectul sporit al slujitorilor, dar și aici, ca și la Asperhof, am băgat de seamă că ceea ce se oglindea în trăsăturile oamenilor era ca un fel de bucurie. Trebuie așadar să fi fost și aici mulțumiți de ceea ce se pregătea. Asta m-a bucurat nespus, deoarece, oricare ar fi fost treapta lor de dezvoltare, este totuși sigur că, — așa cum am constatat foarte frecvent în relațiile mele cu o mulțime de oameni, — cei de jos îi judecă adesea foarte corect pe cei de sus și, mai ales atunci cînd se înfiripă legături, fie prietenii, fie căsnicii, ei recunosc absolut just ceea ce se asortează și ce nu. Așadar, faptul că mă priveau și pe

mine nimerit pentru Natalia m-a umplut cu o bucurie profundă și persistentă. Ce părere avea Natalia despre aceste manifestări ale oamenilor, nu mi-am putut da seama.

După ce au trecut astfel trei zile, după ce am vizitat împreună cele mai felurite colțuri ale castelului, ale grădinii, ale ogoarelor și ale pădurilor, după ce am mai zăbovit multe clipe și în camerele cu picturi și în cele cu mobile vechi și ne-am bucurat de fel de fel de lucruri, după ce, în sfîrșit, Matilda și amfitrionul meu au discutat și au pus la punct tot ceea ce mai era de discutat și de pus la punct în legătură cu moșia, s-a hotărît ca plecarea să aibă loc în ziua următoare. Ne-am luat rămas-bun într-un mod asemănător cu cel în care ne spuseserăm bun-găsit, trăsura a tras la scară, și am pornit înapoi, în direcția din care veniserăm cu patru zile în urmă.

Eu am călătorit cu amfitrionul meu numai pînă la drumul diligenței, iar pe acesta pînă la prima poștă. Acolo ne-am despărțit. El s-a îndreptat, pe drumuri secundare, spre Asperhof, deoarece făcuse de dragul meu un ocol, iar eu am luat-o, cu cai de poștă, înspre Kargrat. Eram hotărît să-mi întrerup acum cu desăvîrșire treburile la Kargrat și deci să pun să mi se transporte obiectele pe care le mai aveam acolo. Cînd am ajuns în mica așezare mi-am pus la punct treburile, am poruncit să mi se împacheteze toate lucrurile și le-am expediat. Mi-am luat rămas-bun de la preotul cu care făcusem cunoștință, mi-am luat rămas-bun și de la gazdele mele și de la ceilalți oameni pe care îi cunoscusem, am spus că nu știu cînd am să mă înapoiez la Kargrat ca să-mi continui lucrările pe care fusesem silit să le întrerup din cauza unei împrejurări neprevăzute, și am plecat.

M-am îndreptat acum spre Lautertal, ca să-l vizitez. Nu însemna, pe drumul spre orașul meu natal, decît un mic ocol, și voiam să revăd valea pe care o îndrăgisem. Mă călăuzea însă într-acolo, cu osebire, un anumit scop. Deși nu prea trăgeam nădejde să fi avut succes dispoziția pe care o dădusem în vale, să se cerceteze dacă nu cumva s-ar găsi completările lambriurilor tatălui meu, nu voiam totuși să plec spre casă, fără să mă fi informat în această privință. Completările dorite nu fuseseră găsite, și nici o urmă care să mă ducă spre ele nu fusese descoperită,

dar am văzut o seamă de oameni pe care îi îndrăgisem odinioară, am zărit obiecte de care fusesem înconjurat în anii trecuți, spre plăcerea mea, și am stat cîte puțin de vorbă cu unii, fapt care, atît pentru mine, cît și pentru ei, a fost o desfătare.

M-am dus și la Mlaștina Roșie. Acolo am găsit lucrările înaintate într-o și mai mare măsură decît la ultima mea vizită. Din mai multe locuri sosiseră comenzi, chiar și din orașul nostru, unde bazinul cu dalac devenise cunoscut și se bucurase de succes, și fuseseră trimise și scrisori. Veniseră și niște străini în acest ținut izolat, făcuseră cumpărături și lăsaseră comenzi. Am constatat așadar că aici treburile mergeau mai bine, am privit lucrările și am mai comandat și eu cîteva obiecte noi, în parte fiindcă mai aveam bucăți de marmură frumoasă, din care se putea confecționa cîte ceva, și pe de altă parte fiindcă în grădina tatei mai lipseau unele piese la parapet sau în alte locuri. Oamenii au fost foarte prietenoși și îndatoritori, și mi-au arătat ce era în lucru, ce îmbunătățiri făcuseră sau mai aveau de gînd să facă. Totodată n-au uitat să amintească faptul că ținusem întotdeauna la micul lor atelier și că, în problema îmbunătățirilor, dădusem multe îndemnuri și îndrumări. Mi-am exprimat bucuria cu privire la toate acestea și am făgăduit că, dacă am să mă găsesc prin apropiere, am să dau cu dragă inimă o raită și pe la Mlaștina Roșie.

După această escapadă la Lautertal și la Mlaștina Roșie, mi-am continuat drumul spre părinții mei, fără nici o întrerupere.

3. DEZVĂLUIREA

Acasă, ai mei nu mă așteptaseră încă, deoarece îi prevenisem prin scrisoare că am să fac, cu amfitrionul meu, o scurtă călătorie la o biserică veche. Își mai și închipuiseră că o să mai trec încă o dată pe la locurile mele din munți și că la întoarcere am să mai stau cîtva timp și la Sternenhof. Greșiseră, însă : deși fusesem în amîndouă locurile, nu stătusem prea mult acolo, căci inima îmi dăduse ghes să le mărturisesc alor mei ce am pe suflet. După

ce le-am mărturisit, au fost mult mai puțin impresionați decît mă așteptam. S-au bucurat, dar mi-au spus că știau ce avea să se întîmple, ba chiar că se așteptaseră de cîțiva ani la cele petrecute acum. În casa cu trandafiri și la Sternenhof, au spus ei, proprietarii nu m-ar fi tratat cu atîta prietenie și bunăvoință, dacă nu le-aș fi fost pe plac și dacă n-ar fi socotit că ceea ce s-a întîmplat acum este un fapt îmbucurător, ale cărui semne prevestitoare le observaseră desigur mai demult. Oricît mi-a plăcut această părere, deoarece exprima gîndurile alor mei față de mine, n-am putut totuși să nu mă gîndesc că numai ai mei priveau astfel lucrurile, tocmai pentru că erau ai mei și deci mă socoteau vrednic de darul primit. Eu însă știam că lucrurile stau altfel, pentru că o cunoșteam pe Natalia și îi cunoșteam anturajul, deci eram în măsură să judec obiectiv. N-am putut să privesc cele ce mi s-au întîmplat decît ca pe o fericire, pe care mi-o hărăzise o soartă prielnică, și de care trebuia să mă străduiesc să devin din ce în ce mai vrednic.

Tata a spus că totul e în regulă, mama a tot repetat, ba mîhnită, ba bucuroasă, că nu prea este pregătită pentru un eveniment atît de important, iar soră-mea m-a privit dusă pe gînduri și iscoditoare.

Mi-am exprimat rugămintea ca părinții să mă ajute acum ca tot ce este de făcut în împrejurările date să fie făcut în modul cel mai corect, și mi-am exprimat și dorința ca, potrivit sfatului tatei, să întreprind o călătorie mai lungă.

— Sînt cîteva lucruri de făcut, — a spus tata. — Mai întîi, cred că ei așteaptă din partea părinților tăi un gest de apropiere, căci nu se cuvine ca rudele miresei să li se înfățișeze mai întîi ele rudelor mirelui. În plus, amfitrionul tău mi-a manifestat multă bunăvoință, pentru care n-am putut încă să mă revanșez. Apoi, amfitrionul tău are să-ți comunice anumite lucruri, pe care le socotește necesare ; și, în sfîrșit, ar trebui într-adevăr, așa cum dorești tu însuți, să întreprinzi o călătorie mai lungă, ca să cunoști mai de aproape, cel puțin în linii mari, oamenii și lumea. Ceea ce vor face viitoarele tale rude este treaba lor ; vom trăi și vom vedea. Treaba noastră este acum să îndeplinim ceea ce este de datoria noastră. Cred că ordi-

nea firească ar fi următoarea. Mai întîi trebuie să asculți dezvăluirile prietenului tău, întrucît ți-au fost propuse din capul locului fără condiții. După aceea am să fac împreună cu maică-ta o călătorie la mama logodnicei tale și cu acest prilej am să-l vizitez și pe amfitrionul tău. În sfîrșit, poți să le spui că ai dori să pornești într-o călătorie, ca să-ți desăvîrșești cunoștințele. Dar întrucît însuși amfitrionul tău a spus că înainte de a-ți face el ție dezvăluiri, ar fi bine să ajungi tu la un calm cît mai deplin, și întrucît, pe de altă parte, ar fi necuviincios să insiști prea mult, nu poți să te duci acum numaidecît la el și să-l rogi să-ți facă dezvăluirile făgăduite, ci trebuie să lași să treacă o vreme și să-l vizitezi mai tîrziu, poate la iarnă. Și pentru ca să ajungi mai sigur la calmul necesar, îți propun să mă însoțești într-o scurtă călătorie pe meleagurile mele natale și să pornim curînd. Cînd ai să te duci apoi la iarnă la amfitrionul tău ai să poți să-i duci salutările noastre și să-i spui că odată cu începutul anotimpului mai frumos venim să-i cerem pentru tine mîna fiicei prietenei lui.

Toți au fost întru totul de acord cu această propunere. Mai cu seamă s-a bucurat mama cînd a auzit că tata a pus la cale de bunăvoie o călătorie, al cărei țel nu l-ar fi ghicit pentru nimic în lume.

— Trebuie să mă deprind, — a răspuns el, — dacă e vorba să fac la primăvară o călătorie în Țara-de-Sus, pînă în vecinătatea munților, o călătorie care ne va duce și la casa cu trandafiri și Dumnezeu știe cît de departe, pentru că oamenii care stau mereu lipiți de casă, odată cuprinși de dorul drumeției, nu se mai satură de călătorii și cutreieră un ținut după altul.

Eu, însă, am replicat :

— Întrucît Clotilda n-a văzut niciodată munții, întrucît este cea mai rămasă în urmă în această privință, întrucît i-am făgăduit întotdeauna s-o duc pe munți, și întrucît, datorită călătoriei mele mai lungi, împlinirea acestei făgăduieli ar putea fi amînată din nou : îi propun ca, după ce mă voi fi întors cu tata din scurta noastră călătorie, să petreacă împreună cu mine o parte a toamnei la munte. Zilele de toamnă, chiar și cele de toamnă tîrzie, sînt de cele mai multe ori foarte frumoase la munte, unde ne vom putea roti privirea în văzduhul limpede mai departe decît

este cu putință la oraș, în atmosfera zăpușitoare și încărcată de furtună a lunilor iunie sau iulie.

Clotilda a acceptat cu bucurie propunerea, iar eu i-am făgăduit ca, în zilele care vor mai trece pînă la plecarea mea cu tata, să-i precizez tot ce-i trebuie, ca îmbrăcăminte și alte lucruri, pentru călătoria la munte, obiecte pe care poate apoi să și le pregătească în timpul absenței mele.

— Dacă, pentru dezvăluirile prietenului meu, am nevoie de calm, — am adăugat eu, — atunci aceste călătorii pot reprezenta cel mai bun mijloc ca să mi-l găsesc.

Tata și mama au fost foarte mulțumiți de propunerea mea. Mama a spus numai că are să ajute la pregătirile Clotildei și că are să aibă grijă să nu-i lipsească nimic din cele trebuincioase pentru ocrotirea sănătății.

Eu am răspuns că e bine așa și că am să iau și eu în timpul călătoriei toate măsurile pentru ca sănătatea Clotildei să nu fie vătămată.

Am început, într-adevăr, în ziua următoare, să ne sfătuim ce anume îi trebuie Clotildei în călătorie. Apoi, Clotilda și-a început echiparea. Eu am întocmit o listă a lucrurilor necesare, pe care am completat-o încetul cu încetul. După cîtva timp am socotit că e destul de completă, încît cu greu ar mai fi putut lipsi ceva neapărat necesar.

Între timp s-a apropiat și ziua în care urma să pornesc la drum cu tata.

În zorii acelei zile ne-am urcat în trăsura ușoară de care se folosise tata ori de cîte ori avusese de străbătut distanțe mai mari și care nu mai ieșise de multă vreme din șopron. La porunca mamei a fost cercetată amănunțit, cu cîteva zile mai înainte, de niște oameni de meserie, dacă nu cumva are defecte ascunse, care ne-ar fi putut pricinui necazuri. După ce a fost găsită în unanimitate că e în perfectă stare, mama s-a declarat mulțumită.

Aveam cai de poștă ; îi schimbam în locurile cuvenite și zăboveam acolo cît ne era pe plac. La apropierea fiecărei seri, tata poruncea vizitiului să oprească încă la lumina zilei, asigura cazarea și mai făceam o plimbare înainte de cină. În acele zile, în care am petrecut cu tata mai multe ceasuri în șir fără întrerupere decît oricînd pînă atunci, am stat și de vorbă cu el mai mult decît oricînd pînă atunci. Am vorbit despre artă, mi-a povestit despre

tablourile lui, mi-a spus cite ceva ce nu știam, despre achiziționarea lor, și s-a întins la vorbă, cu pricepere, despre valoarea lor artistică, a ajuns la cameile lui și mi-a dat unele explicații, am trecut la cărți, care ne erau amîndorura familiare, le-am cîntărit valoarea, dacă era de natură literară sau științifică, și ne-am reamintit reciproc frînturi ale cuprinsului lor ; am vorbit și despre evenimentele vremii și despre starea statului nostru. În sfîrșit, mi-a povestit despre afacerile sale neguțătorești și m-a inițiat în bazele și fațetele lor. Mi-a arătat unele părți ale ținutului prin care călătoream și m-a informat cu privire la soarta unor familii care locuiau într-un colț sau altul al zonei. Și așa, în a patra zi am ajuns la destinație. Ținutul îmi era cu totul necunoscut, deoarece drumețiile mele nu-mi purtaseră niciodată pașii pe acolo.

La liziera pădurii care mărginește nordul țării noastre se întindea o vale, care fusese odinioară pădure și care adăpostea acum, în cuprinsul ei, case răzlețe, ogoare izolate, pajiști, rîpe și ape curgătoare. Una din case, pe jumătate de lemn și pe jumătate de zid, era casa natală a tatălui meu. Se afla la marginea unei pădurici, rămasă din pădurea cea mare care acoperise cîndva toate aceste ținuturi. Era ocrotită spre apus de un pîlc de fagi foarte înalți și înghesuiți, astfel că din partea aceea vîntul nu putea s-o sîcîie prea tare : la răsărit avea ca pavăză o stîncă ; la miazănoapte o lungă fișie de pădure ; și dădea, la miazăzi, spre niște pajiști și ogoare întinse, a căror producție de grîne era neînsemnată, dar extraordinar de mare în plante de nutreț, din care pricină bogăția principală a localnicilor o alcătuiau turmele. Am tras la hanul din vale, am pus să ni se dea jos bagajele, ne-am comandat camere pentru cîteva zile și ne-am vizitat apoi rudele foarte îndepărtate, care locuiau acum în casa natală a tatălui meu. Era către amiază. După ce le-am spus cine sîntem, ne-au primit cu multă amabilitate și au stăruit să punem să ni se aducă bagajele și să locuim la ei. Numai în urma afirmațiilor hotărîte ale tatălui meu că le-am știrbi lor tihna fără s-o dobîndim noi înșine s-au dat bătuți și ne-au rugat ca cel puțin să rămînem să prînzim împreună cu ei, ceea ce noi am acceptat.

După ce am luat loc cu toții în încăpătoarea cameră de zi, tata mi-a arătat masa mare de arțar, la care el și frații și surorile lui obișnuiau să mănînce în copilărie. Masa se învechise, dar tata a spus că se mai află în același colț, luminată de cele două ferestre și înveselită de razele soarelui, ca și odinioară. Mi-a arătat fostul său dormitor, situat lîngă această cameră. Pe urmă am ieșit din casă, și tata mi-a arătat scara care dădea spre cerdacul de lemn din jurul curții, și izvorul care își mai vărsa încă apa limpede în jgheabul de granit, făcut de străbunicul lui, și mi-a arătat grajdul, șura și, în spatele ei, poteca din pădure, pe care, încă pe jumătate copil, părăsise, cu un băț în mînă, locul natal, ca să-și caute norocul printre străini. Am ieșit chiar și în cîmp și ne-am plimbat pe acolo. Tata se oprea des și își mai aducea aminte de soiurile de fructe care creșteau în diferite locuri, pe vremea cînd, cu o tăbliță cu litere negre și roșii, se îndrepta spre casa de lemn înconjurată de fagi, aflată la o depărtare de un sfert de ceas, la marginea drumului, și care era școala tuturor copiilor din vale. A spus că totul este ca pe vremea copilăriei sale: aceleași împrejmuiri, aceleași cărări de țară, aceleași șanțuri cu apă și aceleași uluce ale șipotelor. A spus că parcă ar vedea pe pajiște chiar și aceleași flori de arnică, pe care le privise copil fiind, și cînd m-a condus spre movila de piatră de la marginea ogoarelor, am văzut înălțîndu-se tulpinile de zmeură, iar în jurul pietrelor lăstarii plini de spini ai murelor, și belșugul de frunze al fragilor, la fel cu cele culese de el în copilărie. De la movila de piatră ne-am dus la prînzul simplu pe care l-am luat la rudele noastre. După aceea am vizitat, împreună cu proprietarul actual, toate acareturile. Tata a spus că în cutare loc taică-său arase, grăpase, săpase, că dincoace maică-sa împreună cu soră-sa, cu slujnica și cu zilierii cosiseră fînul, că pe dincolo intrau în pădure vacile și caprele, așa cum intră acum, și că ai lui arătaseră pe atunci așa cum arată oamenii aceștia acum.

Cînd ne-am întors, ne-am luat rămas-bun, tata a mulțumit pentru ospitalitate și a spus că spre seară va mai trece încă o dată pe acolo.

În camera din han, tata și-a deschis geamantanul și a scos din el tot felul de lucruri menite să fie date în dar

locatarilor casei în care prînziserăm. Nu-mi adusese niciodată la cunoştinţă ce locatari vom găsi în casa lui părintească ; poate că nici el nu-i cunoştea prea bine. Aşa că eu nu venisem cu daruri. Tata se gîndise însă şi la cazul acesta, şi mi-a dat o seamă de lucruri, îndeosebi ştofe, mici giuvaiericale şi alte obiecte, ca să le împart în casa aceea cu prilejul vizitei noastre de seară. Nu voise să ia cu dînsul darurile încă de la sosire, deoarece, cu toate că rudele noastre nu erau decît locuitori obişnuiţi de pe aceste meleaguri, socotea că ar fi fost o necuviinţă să intre în casă încărcat cu daruri, de parcă ar fi vrut să le spună : „Cred că pentru voi ăsta-i lucrul cel mai de preţ". Acum, însă, li se îndatorase oarecum şi putea să le aducă mulţumiri pentru buna primire.

În timp ce împărţeam în casă darurile şi culegeam în schimb bucuria şi mulţumirea grupului de destinatari, alcătuit din soţ şi soţie, o fiică şi o bunică bătrînă, — fără a-i pune la socoteală pe argat şi pe cele două slujnice, — s-a lăsat noaptea şi ne-am întors la han.

Am mai rămas încă patru zile în ţinut. Tata a vizitat, în tovărăşia mea, multe locuri pe care le îndrăgise cîndva, un mic lac, un bloc de stîncă, de pe care aveai o priveliştе frumoasă, un parc în jurul unei clădiri situate nu prea departe, un fel de castel, şcoala de lemn şi mai ales biserica, aflată la o depărtare de o leghe şi jumătate, care era lăcaşul sfînt al văii şi în jurul căreia se întindea ţintirimul, unde odihneau părinţii lui. O placă de marmură albă, pe care o puseseră el şi fratele lui, le cinstea amintirea. Tata s-a mai plimbat, la cele mai diferite ore, pe drumeagurile de pe ogoare şi din pădure.

În a cincea zi am pornit la drum, înapoi la ai noştri. Am mai trecut dis-de-dimineaţă pe la rudele noastre. Aşa cum se obişnuieşte în asemenea împrejurări printre săteni, se îmbrăcaseră mai frumos decît în toate zilele şi ne aşteptau. Ne-am luat un cordial rămas-bun. Eu, fiind oricum deprins cu drumeţia şi cutreierînd multe ţinuturi, am făgăduit să mai vin pe aici şi să bat mai des la uşa acestei căsuţe. Tata a spus că s-ar putea să mai revină sau nu, ca omul la bătrîneţe, care trebuie să se lase în voia Domnului. Rudele ne-au petrecut pînă la han şi au rămas acolo pînă ce ne-am urcat în trăsură. Din cuvintele de bun-ră-

mas și din mulțumirile lor mi-am dat seama că tata le dăduse și ceva bani. S-au uitat lung după noi.

În timp ce ne depărtam, tata a fost, la început, grav și zgîrcit la vorbă ; poate că-i era inima grea. Mai tîrziu s-a înfiripat iarăși o conversație, ca atunci cînd veniserăm încoace.

În seara zilei a treia de la plecare am ajuns acasă, în orașul meu natal.

Mama s-a bucurat mult că șederea de unsprezece zile în aer liber a avut pentru tata urmări atît de binefăcătoare. Obrajii nu numai că i se coloraseră într-un roșu sănătos, dar se și împliniseră, iar ochii îi erau mult mai limpezi decît acasă, unde și-i ținea toată ziua ațintiți în hîrțoagele lui de la birou.

— Acesta e numai începutul și o consecință a schimbării mediului asupra componentelor trupului, — a spus tata. — Cu timpul, sîngele, mușchii și nervii se obișnuiesc cu aerul liber și cu mișcarea, și cel dintîi nu se mai înroșește prea mult, iar cei din urmă se umflă. Bineînțeles, însă, că dacă stai timp îndelungat în aer liber și faci mișcare, uitînd cu totul de griji, efectul asupra sănătății este mult mai favorabil, decît dacă stai lipit veșnic de scaun în camere și-ți frămînți creierii gîndindu-te la viitor. Avem să ne bucurăm într-o bună zi și de această fericire și cine știe cît de aproape este acea zi.

— Avem să ne bucurăm dacă ai să ai tu parte de ea, — a răspuns mama, — căci tu ai cel mai mult nevoie. Noi ceilalți putem să umblăm prin grădină și prin împrejurimile orașului ; tu stai tot timpul în camera aceea mohorîtă. Dar fiindcă ai spus asta de atîtea ori, odată și odată tot are să se adeverească.

— Are să se adeverească, mamă, — a răspuns tata, — are să se adeverească.

Mama ne-a cerut nouă să confirmăm că tata n-a arătat niciodată atît de sănătos și atît de voios ca după această scurtă călătorie.

Noi am confirmat.

Acum trebuia însă să ne mai gîndim și la o altă călătorie, deoarece, în primul rînd, vara acestui an era vara călătoriilor, și apoi trebuia să punem la cale plecarea mea și a Clotildei pe munți. Toamna sosise, după cum putusem

constata văzind frunzele de fag din jurul casei natale a tatălui meu, care se pregăteau să ia culoarea roșie dinaintea căderii. Nu mai era timp de pierdut.

Clotilda își terminase pregătirile, eu nu aveam nevoie de pregătiri, deoarece eram oricînd gata, așa că ne-am putut începe neîntîrziat călătoria plănuită.

Mama m-a îndemnat fierbinte să am grijă de soră-mea, iar tata ne-a povățuit să ne bucurăm de timpul liber după capul nostru, și așa, într-o dimineață am ieșit pe poarta casei noastre, odată cu răsăritul unui soare limpede de toamnă.

N-am vrut s-o expun pe soră-mea, care făcea prima ei călătorie mai mare, atingerii cu alți oameni, într-o diligență, pentru că nu se putea cunoaște dinainte caracterul și comportarea lor ; de aceea am preferat să călătoresc cu cai de poștă atîta timp cît voi găsi că este cazul, urmînd ca după aceea să hotărăsc, potrivit împrejurărilor, modul de a ne continua călătoria pe munți. Acest mod de a călători mai prezenta și avantajul că puteam opri oriunde voiam, și că aveam răgazul să-i explic soră-mi cîte ceva, fără să fiu nevoit să țin seama de prezența nici unui străin. De asemenea puteam să discutăm liber, după pofta inimii, ca între frate și soră, despre ai noștri, despre casa noastră și așa mai departe. Am călătorit astfel două zile. I-am oferit Clotildei răgazuri de odihnă mai dese, deoarece nu era obișnuită să călătorească fără întreruperi, și ne-am încheiat întotdeauna cu mult înainte de căderea serii drumul de peste zi. Am început să vedem munții mergînd paralel cu noi, la o apropiere de cîteva mile, dar nu erau încă prea importanți. Am fost extrem de încîntat știind-o pe soră-mea alături de mine, în trăsură, văzîndu-i chipul frumos și simțindu-i brațul. Sporovăiala ei de soră și vioiciunea cu care primea în sufletul ei curat tot ce era nou pentru ea, m-au făcut să mă simt nespus de bine.

În dimineața zilei a treia am lăsat-o să se odihnească. Pentru după-amiază am închiriat o trăsură și am plecat de pe drumul diligenței de-a dreptul spre munți. Călătoria noastră a fost însoțită de o bună dispoziție plină de voioșie, și am vorbit cu Clotilda cîte-n lună și în stele. Cînd munții albaștri ne-au întîmpinat în văzduhul limpede, cu licăriri lăptoase verzui, ochii ei au avut sclipiri tot mai

prietenoase, iar chipul ei a rămas aţintit asupra peisajului spre care ne îndreptam. După această călătorie de trei zile, obrajii fragezi i s-au înroşit şi ei, ca şi cei ai tatei, iar ochii i-au devenit mai stralucjtori. Astfel am ajuns în sfîrşit în locul pe care îl menisem eu odihnei noastre de noapte. Pe acolo trecea vuind, cu şuvoaiele sale de munte, verdele Afel, iar vuietul lui mai era sporit de un zăgaz tras piezişpeste albia rîului. Povîrnişuri împădurite începuseră să se înalţe ca nişte spinări lungi, iar deasupra marginii întunecate a unei păduri de fagi foarte înalte s-a şi ivit creştetul roşu al unui munte aprins de văpaia amurgului, dar pe care se întindeau ici şi colo fîşii de zăpadă.

A doua zi am închiriat o teleguţă de munte, din cele care slujesc pe înălţimi mai bine ca orice alt vehicul pe alte drumuri decît cele pentru diligenţe, şi ai căror cai, fiind obişnuiţi cu drumurile de munte, sînt cei mai de nădejde. Ne-am adăpostit într-însa lucrurile cît am putut de bine şi ne-am înfundat din ce în ce mai adînc în munţi, depărtîndu-ne de sclipitorul Afel. I-am spus Clotildei numele fiecărui munte mai semeţ, i-am atras atenţia asupra formaţiilor alpine şi am căutat să-i explic culorile, luminile şi umbrele. Pădurile de foioase au început să se coloreze peste tot în roşietic şi gălbui, ceea ce făcea ca aburreala de deasupra tuturor masivelor să fie şi mai plăcută.

De îndată ce am ajuns la o anumită altitudine am schimbat direcţia şi ne-am urmat acum drumul de-a lungul muntelui. După ce au trecut două zile, iar a treia se şi apropia de amiază, din fundul văii ne-au privit apele lacului Lauter. Am ocolit spinarea unui munte lat, împădurit, şi punctele luminoase s-au înmulţit tot mai mult. În sfîrşit, am avut la picioarele noastre, sub rămurişul brazilor, al fagilor şi al arţarilor, cea mai mare parte a oglinzii apei. Am coborît cu teleguţa tot mai jos şi mai jos, pe drumeagul îngust, pînă cînd, după două ceasuri, am ajuns la malul lacului, a cărui apă era atît de limpede, încît am fi putut număra pietricelele din scobiturile lui nu prea adînci. Am mers cu teleguţa de-a lungul malului, am înconjurat o mică porţiune a lacului şi am ajuns la han. Acolo i-am plătit vizitiului şi am închiriat, pentru cîteva zile, nişte camere. Am stăruit ca soră-mea să primească aceeaşi cameră în care locuisem eu pe vremuri cînd făceam

măsurătorile lacului Lauter. Eu m-am mulțumit cu o cămăruță în vecinătatea ei. Cei din han au privit cu uimire fata frumoasă și, așa cum s-au exprimat, distinsă, iar eu am crescut simțitor în ochii lor, deoarece aveam o asemenea soră. Toți cei care știau să mînuiască o vîslă sau erau deprinși să-și pună colțari sau să se folosească de un alpenștoc, au venit să-și ofere serviciile. Le-am spus că am să-i chem, dacă vom avea nevoie de ei, și că atunci ne vom bucura mult de tovărășia lor.

Mai întîi am instalat-o pe Clotilda cît de cît comod în odăița ei. I-am arătat unele locuri importante, pe care le putea vedea de la ferestrele ei, și i le-am numit. I-am povestit cum am colindat lacul în lung și-n lat ca să-i măsor adîncimea și cum am fost nevoiți să ne oprim pe apă, ba într-un punct, ba în altul. Și-a pregătit culori și unelte de desen, ca să încerce dacă nu cumva ar fi în stare să transpună pe hîrtie, fie și prin contemplarea nemijlocită din cuprinsul odăiței sale, cîte **ceva** din alcătuirile vizibile din odăiță.

Zilele următoare le-am petrecut făcînd plimbări în împrejurimile hanului de pe malul lacului, pentru ca soră-mea să se deprindă un pic cu aceste priveliști. Vremea frumoasă, prevestită, venise și a continuat, și așa am putut să ne dăruim cu atît mai în voie bucuriei și plăcerii, pe care ni le procurau plimbările, căci starea sănătății noastre era excelentă, iar temerile mamei și în parte și ale mele cu privire la Clotilda nu s-au dovedit întemeiate. Am trimis amîndoi, de aici, scrisori acasă.

În zilele următoare am luat-o pe Clotilda pe lac și am dus-o în diferite porțiuni ale lui, care, fie că erau frumoase și impresionante în sine, fie că ofereau priveliști fermecătoare și pitorești. Am ajutat-o cu întreaga experiență dobîndită de mine în urma numeroaselor mele șederi la munte. Ea a primit totul în adîncul sufletului și, datorită ajutorului meu, a fost scutită de multe ocoluri, pe care cei ce vizitează pentru întîia oară munții trebuie să le facă, înainte de a izbuti să le pătrundă măreția. În călătoriile pe lac ne-au ajutat doi luntrași tineri, care fuseseră însoțitorii mei permanenți cu prilejul măsurătorilor Ne-am cățărat și pe culmi. Pusesem să i se facă soră-mi încălțări care pe dinăuntru erau moi, iar pe dinafară tari

și rezistente la acțiunea grohotișului aspru. Pe cap purta o pălărie comodă cu cozoroc, iar într-o mînă un alpenștoc, cioplit anume pentru dînsa. Cînd ajungeam pe creste gustam cu bucurie priveliștea. Clotilda a încercat să și deseneze și să picteze cîte ceva după natură, dar rezultatele au fost mult mai slabe chiar decît ale mele, deoarece avea mai puțină experiență.

După mai bine de o săptămînă am dus-o pe Clotilda, cu ajutorul aceluiași vehicul pe care îl avusesem și pînă acum pe munți, spre valea Lauter și spre hanul străjuit de arțari. Acolo am găsit cazare mai bună decît la hanul de lîngă lac și am primit două camere alăturate, vesele și încăpătoare, ale căror ferestre dădeau spre arțarii dinaintea casei și ofereau, printre frunzele galbene ale acestora, o privire spre înălțimile de un albastru vaporos de la sudul casei. Am arătat-o pe soră-mea hangiței, am arătat-o bătrînului Gaspar, care, la vestea sosirii mele, venise într-un suflet, și am arătat-o și celorlalți, care veniseră și ei cu toții. S-a iscat aici o veselie și mai mare decît la hanul de pe malul lacului ; toți s-au bucurat că o asemenea fată venise în munți și că este soră-mea. S-au oferit s-o slujească și s-au apropiat de ea cu oarecare sfială. Clotilda i-a privit cu plăcere pe toți acești oameni, pe care i-i prezentasem drept însoțitorii și ajutorii mei, a vorbit cu ei, a ascultat povestirile lor și s-a familiarizat tot mai mult cu felul lor de a fi. Am întrebat de dascălul meu de țiteră, deoarece voiam să i-l arăt Clotildei, și deoarece mai doream ca ea să audă, cu propriile ei urechi, cît de minunat cîntă. Ne adusesem în acest scop în bagaj amîndouă țiterele. Mi s-a spus însă că de cînd le povestisem că plecase de la lucrările mele, nici un om, nici în văile mai apropiate, nici în cele mai depărtate, nu mai auzise nimic despre el, parcă intrase în pămînt. I-am spus așadar Clotildei că n-are să poată asculta pe nici un alt țiterist decît pe cei locali obișnuiți. Dealtfel ea mai ascultase asemenea țiteriști și îi păruseră mai atrăgători decît artiștii instrumentiști de la oraș și decît mine, care sînt poate o corcitură între un artist instrumentist de la oraș și un țiterist din munți. Ne-am instalat în camerele noastre și am început să trăim cam la fel cum am trăit în împrejurimile hanului de pe malul lacului. Am dus-o pe Clotilda în valea Echern,

la meșterul care confecționase țiterele noastre. O mai avea și acum pe cea de-a treia care semăna cu a mea și cu cea a Clotildei. A spus că veniseră cumpărători **de țitere,** care o apreciaseră **; dar aceia fuseseră** oameni **de la** munte, care nu au destui bani ca să poată cumpăra o asemenea țiteră. Ceilalți, care au mijloacele necesare, mai cu seamă călătorii, preferă țitere frumos împodobite, chiar dacă sînt mai scumpe, și renunță la cele ale căror însușiri nu știu să le prețuiască. Mi-a cîntat un pic la acea țiteră și a dovedit mare iscusință ; dar în maniera aceea, sălbatică și totodată duioasă, în care cînta pădurarul meu hoinar și care i se potrivea atît de bine tocmai acestui instrumentist, nu știa nici el să cînte, și nici nu auzisem vreodată pe cineva cîntînd. I-am spus bătrînului că fata este sora mea și că are și ea una din cele trei țitere despre care susține el că sînt cele mai bune dintre toate cîte le făcuse în viața lui. S-a bucurat auzind asta, i-a dat Clotildei un set de strune și a spus :

— Sînt cele mai bune țitere ale mele și vor rămîne, de bună seamă, cele mai bune din cîte am făcut.

Am cutreierat cu soră-mea văile și cîțiva munți din jurul casei străjuite de arțari, iar Gaspar sau un altul ne era uneori însoțitor și hamal.

Am condus-o pe Clotilda și la căsuța în care cumpărasem pentru tata lambriurile, am condus-o în castelul de piatră, în care se crede că se aflaseră ele inițial, și am condus-o și la Mlaștina Roșie, unde a putut vedea cum se prelucrează marmura.

Am rămas în hanul străjuit de arțari un timp mai îndelungat decît în hanul de pe malul lacului, și toți oamenii au fost aici și mai prietenoși, mai prevenitori și mai săritori decît acolo. Hangița era neobosit de serviabilă față de soră-mea. Către sfîrșitul ședерii noastre aici am avut zile răcoroase și ploioase. Le-am petrecut în tihna voioasă a hanului. Dar după înfățișarea frunzișului copacilor și după cea a plantelor de toamnă de pe pășuni, după comportarea animalelor și după conformația blănii lor mi-am dat seama că nu venise încă definitiv vremea rece și neprietenoasă, și că aveau să mai urmeze neapărat zile calde și senine. De aceea, cînd vremea s-a mai înseninat din nou

am părăsit împreună cu Clotilda hanul străjuit de arțari și am pornit spre Kargrat.

Nu greșisem în presupunerile mele. După două zile pe jumătate senine, dar răcoroase, petrecute pe drum, am avut iarăși, deasupra piscurilor înzăpezite, o zi foarte senină, rece, ce-i drept, în zori, dar încălzită repede după aceea, căreia i-a urmat un șir de zile frumoase și calde, care au făcut să dispară din nou zăpada de pe culmi și cea de pe ghețari, lăsîndu-i la fel de vizibili ca vara. În a doua din aceste zile frumoase am ajuns la Kargrat. Călătoria ținuse atît de mult deoarece parcursesem distanțe zilnice mici și deoarece urcasem și coborîsem foarte încet munții în teleguță. Ne-am instalat în locuința noastră sărăcăcioasă, pe care măreția și pustietatea ținutului o turtea și mai mult. În a doua zi de la sosirea noastră, după ce totul a fost pregătit, Clotilda m-a urmat pe ghețarul Simmi. Veniseră cu noi călăuze, hamali de merinde și de tot ce poate fi necesar sau folositor într-o asemenea drumeție și în sfîrșit și purtători de litieră. În prima zi am ajuns pînă la refugiul Kar. Acolo am rămas peste noapte în cabana dulgherită din bușteni pentru cei ce escaladează piscul Kar, am făcut focul cu lemnele aduse de noi și ne-am pregătit cina. A doua zi, odată cu revărsatul zorilor, am pornit mai departe și am ajuns, în strălucirea dimineții, pe cupola ghețarului. Era de la sine înțeles că nu ne puteam gîndi să ne cățărăm pe piscul Kar. Am contemplat așadar aici ceea ce era de contemplat, și atunci cînd frigul a vrut să ne intre în oase, am pornit înapoi. La cabană ne-am pregătit din nou de mîncare și apoi am coborît. După ce ne-am întors, Clotilda mi-a căzut la piept, aproape istovită.

În ziua următoare i-am înfățișat Clotildei mai multe desene, pe care le făcusem după ghețari, cu muchiile, cupolele, crăpăturile, aglomerările lor, ca să poată compara, cu amintirea proaspătă, cele văzute cu cele reproduse. I-am atras atenția asupra multor lucruri, i-am readus multe în memorie și am menționat aici, socotind locul ca fiind cel mai nimerit, cît de mult rămîne reproducerea în urma realității. În următoarele două zile am mai vizitat diferite locuri, de unde puteam privi gheața și acumulările de zăpadă ale acestor munți. I-am arătat Clotildei și o cădere

de apă de pe un perete de stîncă aproape vertical. După aceea, însă, am început să mă gîndesc la reîntoarcerea noastră la părinți. Încetul cu încetul, timpul înaintase atît de mult, încît o ședere pe aceste tărîmuri de mare altitudine nu mai era recomandabilă, îndeosebi pentru o fată obișnuită să stea la oraș. De aceea i-am propus Clotildei să încercăm acum să ajungem acasă pe drumul cel mai apropiat, pe la șes. S-a declarat de acord. Din următoarea localitate ceva mai măricică am comandat o trăsură, care să ne ducă la prima poștă. Ne-am luat rămas-bun de la hangiță și de la bărbatul ei, precum și de la hamali și de la călăuze, care mai veniseră la han ca să-și ia în primire cîte un mic dar, ne-am luat rămas-bun de la paroh, care ne vizitase din cînd în cînd și ne atrăsese atenția, din punctul său de vedere strîmt, asupra unor frumuseți, și am coborît de pe Kargrat cu teleguța cu un singur cal, pe drumul acela îngust. Ultimul lucru pe care l-am văzut din mica așezare a fost peretele casei parohiale învelite cu șindrilă și fațada îngustă a bisericii învelite tot cu șindrilă. I-am spus Clotildei că aceste învelitori sînt necesare ca să ferească zidăria de acțiunea ploii și a zăpezii, foarte puternică pe aceste înălțimi. N-am mai putut arunca decît o singură privire asupra celor două clădiri, apoi a intervenit o proeminență de teren între ochii noștri și ele. Am lunecat cu teleguța noastră foarte repede la vale, printre hăuri sălbatice, și în sfîrșit ne-a întîmpinat pădurea, care căuta șesurile, șerpuia de-a lungul lor și era mai primitoare și mai caldă. Înaintam, în legănarea și scîrțiiala teleguței noastre, din ce în ce mai la vale, făgașele unor pîrtii forestiere dădeau în drumul nostru, acesta a devenit tot mai sigur și mai lat, iar pe alocuri mersul teleguței a fost chiar lin și liniștit.

Cînd am ajuns în localitatea cu cea mai apropiată poștă, i-am dat vizitiului teleguței mele ceea ce i se cuvenea, l-am trimis îndărăt și mi-am luat cai de poștă. Am călătorit drept înainte, pe drumul cel mai scurt, de pe munte către șes, ca să ajungem la drumul mare, care ne ducea spre casă. Munții s-au făcut din ce în ce mai mici înapoia noastră, soarele blînd de toamnă, care îi lumina, i-a colorat din ce în ce mai mult în albastru, înălțimile care

ne ieșeau acum în cale au devenit din ce în ce mai scunde, pînă cînd am ieșit în zona pe ale cărei întinderi se aflau numai pămînturi folositoare omului. Acolo am intrat pe drumul mare. Pînă aici am călătorit spre miazănoapte, acum am schimbat direcția și am luat-o spre răsărit. Aveam și trăsuri mai bune.

După ce am călătorit o zi pe acest drum, i-am poruncit vizitiului să oprească într-o localitate și am hotărît să rămînem o zi acolo ; seara și noaptea ne-am petrecut-o odihnindu-ne. A doua zi, către amiază, am condus-o pe soră-mea pe un deal nu prea înalt. Era o zi frumoasă de toamnă ; ceața care învăluise gingaș înainte de amiază atît colinele, cît și cîmpiile, făcuse loc unei limpezimi desăvîrșite. Mi-am fixat, cu ajutorul unor șuruburi, luneta de trunchiul unui stejar și am reglat-o. După aceea am pus-o pe Clotilda să se uite prin ea și am întrebat-o ce vede.

— Un acoperiș înalt, întunecat, — a răspuns ea, — din care se înalță mai multe hornuri solide și late. Sub acoperiș sînt niște ziduri, tot de culoare închisă, în care se află ferestre mari, la distanțe egale. Clădirea pare a fi un patrulater.

— Și ce vezi mai încolo, Clotildo, dacă îndrepți luneta spre împrejurimile clădirii ? — am întrebat eu.

— Copaci în spatele casei, ca o grădină, — a răspuns ea. — Acolo, zidurile casei sînt de culoare deschisă, ca cele ale caselor noastre. Apoi văd cîmpii, pe ele iarăși copaci, ici și colo cîte o casă, și, în sfîrșit, vîrfuri, ca niște nori, asemenea munților înalți de pe care venim.

— Sînt munții, — am răspuns eu.

— Nu este oare... ? — a întrebat ea, întorcînd capul și uitîndu-se la mine.

— Ba da, Clotildo, clădirea aceea este Sternenhof, — am răspuns eu.

— Unde locuiește Natalia ? — a întrebat ea.

— Unde locuiește Natalia, unde locuiește nobila Matilda, unde se perindă oameni atît de distinși, unde tronează splendide obiecte de artă, unde în jurul zidurilor se întinde un ținut încîntător și spre care gîndurile mele zboară cu emoție, — am răspuns eu.

— Asta e Sternenhof ! — a spus **Clotilda**, uitîndu-se din **nou** și îndelung prin lunetă.

— Te-am călăuzit bucuros spre acest deal, Clotildo, — am spus eu, — ca să-ți arăt locul în care bate inima mea caldă și unde sălășluiește o parte profundă a ființei **mele**.

— Ah, dragul și scumpul meu frate, — a răspuns ea, — de cîte ori nu-mi zboară gîndurile spre acest loc, și de cîte ori nu-mi zăbovește sufletul printre zidurile lui, încă necunoscute mie... !

— Vei înțelege însă, — am spus eu, — că acum nu ne putem duce acolo și că totul trebuie să se desfășoare în chip firesc.

— Înțeleg, — a răspuns ea.

— Ai s-o vezi, ai s-o strîngi la piept și ai s-o iubești, — am spus eu.

Clotilda s-a uitat din nou prin lunetă, foarte îndelung, și a examinat totul cu de-amănuntul. Eu i-am îndreptat privirea asupra părților care mi s-au părut importante, i-am dat explicații și i-am povestit despre castel și despre locatarii lui.

Între timp se făcuse amiază ; am demontat luneta și ne-am dus agale spre locuința noastră.

— Nu se poate vedea oare de aici și casa cu trandafiri a prietenului tău ? — a întrebat ea pe drumul spre locuință.

— De aici nu, — am răspuns eu. — De aici nu se poate zări nici măcar partea cea mai înaltă a locului unde se află casa cu trandafiri, deoarece o acoperă pădurea care e proprietatea Coroanei și pe care o vezi către miazănoapte. Cînd ne vom continua călătoria vom ajunge pe o colină, de unde îți voi putea arăta movila pe care este așezată casa și de unde vei putea vedea cu luneta clădirea.

Am intrat în locuința noastră, iar în ziua următoare am plecat mai departe. Cînd am ajuns în locul de unde se putea vedea colina domeniului Asperhof am poruncit vizitiului să oprească, am coborît, i-am arătat Clotildei colina cu casa amfitrionului meu, am pus la punct luneta și am lăsat-o pe soră-mea să contemple clădirea. Eram însă, aici, atît de departe de Asperhof, încît, chiar și prin lunetă, casa se zărea doar ca o steluță albă. După ce am privit-o, am pornit mai departe.

Cînd, după această zi, s-a încheiat şi a treia, am intrat, către seară, cu trăsura, prin poarta casei părinteşti de la marginea oraşului.

— Mamă, — i-am strigat eu, în vreme ce ne venea în întîmpinare, împreună cu tata, care ştiuse de sosirea noastră şi de aceea rămăsese acasă, — ţi-o restitui teafără şi înfloritoare.

Într-adevăr, ca şi tata în scurta sa călătorie, Clotilda devenise, datorită aerului curat şi mişcării, mai voinică, mai veselă, iar la chip mai rumenă decît fusese vreodată în oraş.

A sărit din trăsură în braţele mamei şi i-a dat bineţe, şi apoi şi tatei, plină de bucurie, căci pentru prima dată plecase de la părinţi şi rămăsese vreme mai îndelungată relativ departe de ei. A fost condusă sus pe scară şi după aceea în camera ei. Acolo i s-a cerut să povestească, a povestit cu plăcere şi s-a întrerupt des, în timp ce-şi scotea din bagajul adus între timp sus lucrurile pe care le cumpărase în diferite localităţi ca daruri sau suveniruri, sau pe care le colecţionase în unele drumeţii. M-am dus şi eu cu ceilalţi în camera ei, şi după ce am zăbovit cu toţii cîtva timp acolo, ne-am îndepărtat şi am lăsat-o în voia unei odihne necesare.

Pentru Clotilda a urmat acum o perioadă foarte agitată: descria, povestea, se aşeza dinaintea unor desene, le răsfoia, sau desena ea însăşi, şi căuta să reproducă din memorie lucruri văzute.

Dar nici pentru mine această călătorie n-a fost fără urmări. Ceea ce spusesem, pe jumătate în glumă, pe jumătate în serios, anume că, datorită acestei călătorii, vol ajunge la un mai mare echilibru, s-a întîmplat în realitate. Clotilda, care privise cu alţi ochi toate lucrurile de mult cunoscute de mine, care preluase totul în sufletul ei cu atîta prospeţime, claritate şi profunzime, atrăsese asupră-şi gîndurile mele, îmi insuflase şi mie o anumită prospeţime şi naturaleţe şi mă făcuse să mă bucur de bucuria ei, astfel că am putut să chibzuiesc parcă mai obiectiv şi mai ferm asupra relaţiilor mele şi să-mi dau seama întrucîtva eu însumi de ele.

Nu convenisem cu Natalia să corespondăm ; nu mă gîndisem la asta şi probabil că nici ea. Legătura noastră

mi se părea atît de sublimă, încît ar fi scăzut în ochii mei dacă ne-am fi trimis reciproc scrisori. Trebuia să ne bizuim pe statornicia credinței în iubirea celuilalt, nu să ne înjosim prin nerăbdare, și trebuia să așteptăm cu încredere desfășurarea evenimentelor. În felul acesta puteam să mă aflu, cu un simțămînt de fericire, departe de Natalia, puteam să mă bucur că totul este așa cum este și puteam să aștept tot ceea ce vor întreprinde părinții mei și rudele ei.

Clotildei, care voia să împrumute munților, văzduhului, lacurilor și pădurilor culoarea pe care o văzuse, am încercat să-i dau o mînă de ajutor și i-am arătat unde greșește și cum ar putea să lucreze din ce în ce mai bine. Știam acum că nu se poate reda forța gingașă a munților, așa cum ne întîmpină ea în ornamentalitatea lor și că meșteșugul artistului constă numai în cea mai bună aproximare. Am căutat s-o ajut și în strădania ei de a imita felul de a cînta la țiteră, pe care îl auzise în munți, și tonurile caracteristice percepute de ea acolo. Ce-i drept, n-am putut, nici unul din noi, să ne egalăm pe deplin modelele, dar ne-am bucurat totuși de încercările noastre. Între timp am mai fost de două sau de trei ori în vizită la niște prieteni.

Și așa a sosit iarna. Întrucît, după sfatul tatei, îmi pusesem în gînd să-l vizitez, iarna, pe amfitrionul meu, am luat totodată și hotărîrea să mă urc odată iarna pe munți și, dacă se poate, să mă cațăr pe o culme semeață și să zăbovesc pe un ghețar. Am ales pentru această expediție luna ianuarie, ca fiind cea mai statornică și, de cele mai multe ori, și cea mai senină lună a iernii. Numaidecît după începutul ei am plecat din casa părinților mei și am pornit cu sania pe zăpada scînteietoare și orbitoare care acoperea toate cîmpiile și m-am îndreptat spre ținutul unde trăiau prietenii mei. Vremea fusese, de zece zile, destul de friguroasă, zăpadă era din bleșug, iar pe drum săniile lunecau întocmai ca prin văzduh. După cum altminteri nu călătoream niciodată altfel decît într-o trăsură deschisă, am călătorit și acum, înfofolit în blănuri bune, într-o sanie deschisă, și m-am bucurat de stratul moale care îmi învelea trupul, m-am bucurat de pădurile tăcute, îmbrăcate în promoroacă, de pomii fructiferi acum în repaos, care își

întindeau zăbrelele albe, de casele din care se înălța fumul ihnit, și de puzderia de stele care scăpărau noaptea pe cerul întunecat și rece, mai învăpăiat decît oricînd în timpul verii. Aveam de gînd să dau mai întîi o raită pe munți și apoi să mă duc la amfitrionul meu.

Am călătorit pînă aproape de valea Lauter. Cînd urma să ies de pe drumul mare, am închiriat o sanie cu un singur cal, deoarece pe drumurile laterale, unde se călătorește iarna întotdeauna numai cu un singur cal, partea carosabilă este prea îngustă pentru ca să poată alerga unul lîngă altul, în siguranță, doi cai, și am luat-o spre vale și spre hanul străjuit de arțari. Arțarii își întindeau în văzduhul iernatic brațele uriașe, năstrușnic răsucite, desfrunzite și înzestrate, aidoma unor bărbi, cu crengi subțiri. Hanul cu multe ferestre, datorită coloritului său castaniu în contrast cu stratul de zăpadă de pe acoperiș și cu zăpada troienită de jur împrejur, părea și mai castaniu decît de obicei, iar mesele de molid dinaintea hanului fuseseră demontate și puse la păstrare. Hangița m-a primit cu mirare și cu bucurie, că am venit într-un asemenea anotimp, și mi-a făgăduit o cameră călduroasă și plăcută, în care nu va răzbi nici pic de aer rece de afară, ca și cum soarele, cînd se va ivi din nori, nu și-ar trimite razele decît spre ferestrele mele. Am pus să mi se care lucrurile în cameră și în scurt timp a pîlpîit un foc vesel în sobă, care se alimenta cu lemne pe dinăuntru, ceea ce era o excepție la munte. Hangița dorise această soluție, pentru că din afară accesul la sobă fusese mult prea anevoios. După ce m-am încălzit un pic și mi-am pus în ordine lucrurile cele mai trebuincioase, am coborît în sufrageria hanului. Acolo se aflau diferiți oameni, care se abătuseră pe aici sau care căutau o mică înviorare și prilej de conversație. Prin ferestrele, multe și foarte apropiate între ele, pătrundea lumină din belșug, astfel că razele solare ale zilei de iarnă jucau în jurul meselor, ceea ce era cu atît mai înviorător, cu cît o căldură plăcută, provenită de la buturugile care ardeau în soba mare, umplea camera. Am întrebat din nou de dascălul meu de țiteră, dar nimeni nu auzise nimic despre el. Am întrebat de bătrînul Gaspar ; era sănătos și, la rugămintea mea, au trimis după el. Am spus că am de gînd să mă urc, de la lacul Lauter, pe cîmpiile glaciare ale

masivului Echern. La început am avut chef să mă duc pînă la gheţarul Simmi de pe piscul Kar ; dar mi s-a spus că iarna accesul pe Kargrat ar fi foarte neplăcut pentru mine şi că masivul Echern, deşi se află ceva mai jos decît masivul Simmi, este totuşi mai frumos, şi tivit de stînci neasemuit de falnic dăltuite. Toţi m-au sfătuit să renunţ, căci iarna nu-i chip să răzbesc, iar pe munţi frigul este atît de cumplit, încît nici un om nu poate să-l îndure. Am tăgăduit aceste obiecţii spunînd că iarna nu se avîntase încă nimeni pe Echern şi de aceea nu putem să ştim nimic sigur.

— Dar putem să ne închipuim, — au răspuns mulţi.

— Experienţa este încă şi mai bună, — am spus eu.

Între timp a sosit bătrînul Gaspar. Cei de faţă i-au povestit despre ce e vorba şi atunci m-a sfătuit şi el, cu hotărîre, să renunţ. Am spus că mulţi cercetători ai fenomenelor naturii s-au aflat iarna pe munţi mai înalţi decît Echern, şi că au petrecut acolo nopţi şi uneori un şir de zile şi nopţi. Mi s-a tot obiectat că aceia fuseseră alţi munţi şi că pe cei de aici nu se poate în ruptul capului. În cele din urmă, bătrînul Gaspar s-a învoit să mă însoţească, numai el singur, dacă ţin morţiş să încerc. Dar a fost de părere că trebuie să ne alegem cu grijă vremea. I-am răspuns că am luat cu mine instrumente care îmi arată cînd este de aşteptat vreme frumoasă şi că mă pricep şi eu însumi un pic să tălmăcesc semnele de pe cer şi că nici mie nu prea mi-ar plăcea să nimeresc, pe culmi, într-un viscol sau într-o ceaţă de durată. Toţi ceilalţi, care mă ajutaseră altminteri cu dragă inimă la lucrările mele de pe munte şi pe care îi chemasem de asemenea la han, au refuzat categoric să mă întovărăşească iarna pe masivul Echern. Lui Gaspar i-am spus că trebuie să se pregătească. I-am adăugat că am la mine diferite lucruri, dintre care şi le poate alege pe cele pe care le socoteşte că ar fi cazul să le ia în drumeţia noastră şi că am să-i dau de veste în ce zi urmează să coborîm spre lac. În timp ce toţi cei de faţă vorbeau cu însufleţire despre aceste subiecte, m-am întors în camera mea şi mi-am petrecut seara acolo. Ştiam că vor sta la taifas pînă noaptea tîrziu despre asta şi că, în zilele următoare, încercarea mea va alcătui, pentru întreaga vale, subiectul discuţiilor.

Într-adevăr, nu s-a mai înfățișat nimeni, care să vrea să ne însoțească, pe mine și pe Gaspar.

Timpul pînă la începutul încercării noastre l-am folosit cu plimbări prin împrejurimi. Am privit pădurile care acum își odihneau splendoarea ; am privit piscurile, pe care zăceau uriașe mormane de zăpadă ; am privit peretele masivului Echern, de pe care atîrnau mii de țurțuri, dintre care unii, de grosimea unor copaci, se rupeau din cînd în cînd și se prăbușeau în zăpadă, troznind asurzitor ; m-am urcat pe munți și am contemplat văzduhul iernatic, tăcut, parcă îndesat, și toate alcătuirile albe, decupate de păduri întunecate, de stînci și de albastrul catifelat al lanțurilor de munți din depărtare.

Către mijlocul lui ianuarie, cînd vremea este de obicei mai statornică decît oricînd, s-au ivit semnele că timp mai îndelungat vor fi zile frumoase. Un curent de aer cam anemic al zilelor precedente încetase ; stratul cenușiu de pe cer dispăruse, iar norilor pufoși, spălăciți, le urmase un albastru profund. Vîntul sufla dinspre răsărit, frigul se întețise, zăpada scăpăra, iar seara văile erau învăluite în aburul albăstriu și subțire, care prevestește întotdeauna dimineți senine și un frig din ce în ce mai tăios. Instrumentele mele au arătat o mare presiune atmosferică și o mare uscăciune.

I-am spus bătrînului Gaspar că acum trebuie să pornim la drum. Am luat cu noi alpenștocuri, colțari, frînghii, tălpigi, pături, veșminte, cîte le-am socotit de trebuință, o lopată, un topor, vase de gătit și merinde pentru mai multe zile. Astfel încărcați am coborît spre lac. Acolo ne-am împărțit lucrurile în două poveri comode, pentru ca fiecare să și-o poată duce cît mai lesne cu putință pe a sa, și am așteptat dimineața următoare.

Odată cu mijirea zorilor am pornit la drum și am intrat cu cizmele noastre foarte înalte, comandate de mine anume în acest scop, în zăpada adîncă a pîrtiilor care duceau spre înălțimile unde voiam să ajungem și care, nefiind umblate decît vara, nu prezentau acum nici o urmă, și le ghiceam numai, deoarece cunoșteam foarte bine ținutul. Am mers mai multe ceasuri în această zăpadă adîncă, apoi au urmat niște păduri, unde era mai puțin adîncă, încît înaintam

mai lesne. Mult grohotiș și pereți de stîncă piezișă, care au urmat acum, au avut de asemenea zăpadă mai puțină decît valea, dar iarna am călcat acolo mai ușor decît vara, căci hîrtoapele și pietrele mici și tăioase și bolovanii dispăruseră sub stratul de omăt. După ce am trecut de prima zonă prealpină și am ajuns pe podișul Echern, de unde se putea zări iarăși, foarte jos, în peisajul alb, lacul albastru, întunecat, ne-am tras un pic sufletul. Suprafața masivului Echern, sau podișul, cum le place localnicilor să-l numească, nu este însă cîtuși de puțin un teren plan, ci pare așa numai în comparație cu povîrnișurile abrupte, care alcătuiesc pereții săi laterali, înspre lac. Constă dintr-un mare număr de piscuri, care stau unul în spatele altuia și unul lîngă altul, diferite ca mărime și formă, cu jgheaburi adînci între ele, și ba se țuguiesc cu vîrf, ba prezintă întinderi vaste. Acestea sînt acoperite cu iarbă scurtă și ici-colo cu pini piperniciți, și sînt presărate cu nenumărate blocuri de stîncă. Aici e cel mai greu de răzbit. Chiar și vara este greu de menținut direcția corectă, deoarece formațiile reliefului sînt foarte asemănătoare între ele, iar un drum bătătorit, bineînțeles, nu există, cu atît mai mult iarna, cînd formațiile sînt acoperite cu zăpadă și desfigurate, și chiar și acolo unde ies la iveală au o înfățișare neobișnuită și bizară. În această zonă există cîteva cabane, iar vara se află aici sus turme, care însă, oricît de numeroase ar fi, se pierd pe o întindere atît de mare și nu se întîlnesc luni în șir unele cu altele. Am ținut să trecem încă la lumina zilei peste aceste accidente de teren și, ca să ne menținem direcția corectă, ne-am propus să ne sprijinim reciproc, identificînd împreună țancurile și relieful colinelor și numindu-ne și descriindu-ne unul altuia formațiile importante. La capătul superior al podișului, acolo unde încep din nou formațiile stîncoase mai mari și unde este mult mai greu să te rătăcești, se află, împresurată de niște blocuri mari de calcar, o stînă, numită Pășunea Caprei, care era ținta drumului nostru din ziua aceea. La marginea urcușului și la începutul podișului, unde ne găseam acum, am făcut un popas. Se află acolo o stîncă mare, aproape complet neagră. Este ciudată nu numai datorită acestei culori, ci mai cu seamă pentru că tocmai prin culoarea ei, precum și prin mărimea ei și prin forma ei bizară, poate

fi zărită de departe și le slujește drept reper celor veniți la vale, peste podiș, dinspre Pășunea Caprei, iar atunci cînd au ajuns la ea, drept semn liniștitor că drumul străbătut a fost cel bun. Întrucît pentru mulți oameni aflați pe podiș, baci, alpiniști, vînători, stînca este un loc de adunare, de acolo în jos există o potecă bătătorită, încît drumețul nu prea mai poate greși drumul care coboară spre lac. Totodată, stînca are spre răsărit, în partea superioară, o proeminență, ca o streașină, numai bună ca să ocrotească de ploaie și de vîntul violent dinspre apus. Cînd am ajuns acolo, n-am zărit, bineînțeles, nici țipenie de om în preajmă, căci zăpada era intactă pînă la pereții stîncii. Am găsit însă, pe niște pietre mai mici de sub streașina ei, unde nu ajunsese zăpada, loc pentru stat jos, și am dat bucuroși ascultare acestei invitații, deoarece începuserăm să resimțim oboseala. Gaspar a desfăcut chingile păturilor și a scos două cojoace ușoare, dar călduroase, și alte lucruri îmblănite, menite să ne apere de răceală, în timpul odihnei, trupurile și picioarele, încinse de atîta umblet. După ce am pus pe noi blănurile, am căutat să ne înviorăm cu mîncare și băutură. Un pic de vin și de pîine s-au dovedit îndestulătoare. După ce am isprăvit masa am cercetat termometrul, pe care, numaidecît după sosirea noastră, îl atîrnasem de alpenștoc, și i-am arătat însoțitorului meu Gaspar că aici, sus, temperatura este mai ridicată decît cea pe care o avusesem în aceeași perioadă a zilei pe șesul de lîngă lac. Soarele lumina foarte puternic zăpada, nu adia nici o boare, iar pe cerul albăstriu-verzui nu se vedeau decît vreo cîteva fîșii albicioase, foarte subțiri. Totodată, de pe ieșitura stîncii, de unde se vedea lacul, se putea constata aproape cu precizie că jos aerul era nu numai mai dens, ci și mai rece. Căci oricît de lămurit și de clar se zărea lacul, de-a lungul pereților lui albi sau cu picățele albe se întindea un abur subțire, cu sclipiri albăstrii, ca semn că acolo aerul nostru de sus, mai cald, se învecinează cu cel de jos, mai rece, aflat încă mai de mult deasupra lacului, unde se forma astfel o ușoară efloreșcență. M-am uitat numai la higrometru și la barometru, și după aceea Gaspar a făcut boccea păturile și cojoacele, eu mi-am strîns instrumentele, și ne-am văzut mai departe de drum.

Cu multă băgare de seamă am căutat să determinăm direcția de urmat. În fiecare loc cu perspectivă mai largă ne-am oprit pentru cîteva clipe și am căutat să cuprindem cu privirea întreaga zonă înconjurătoare și să identificăm spațiul în care ne aflam. În plus am mai consultat și busola. În văile și în vîlcelele dintre diferitele culmi am fost nevoiți să ne slujim de tălpigi. Către sfîrșitul după-amiezii ne-au apărut în față, din zăpadă, crestele mai înalte și mai întunecate ale masivului Echern. Cînd soarele nu mai avea pînă la orizont decît o distanță egală cu propria sa lățime, am ajuns la Pășunea Caprei, unde ni s-a oferit ochilor o priveliște ciudată. Există acolo un loc, de unde nu mai poți privi înapoi spre lac sau spre împrejurimile lui, dar în schimb ți se deschide, către apus, o perspectivă vastă spre luminișul văii Lauter, mai cu seamă spre valea Echern, unde locuiește omul care făcuse țitera mea și pe cea a Clotildei. Înainte de a intra în cabană am ținut să mai arunc o privire într-acolo, dar n-am putut zări văile. Efectul pe care îl observasem încă de lîngă stînca neagră, produs de învecinarea aerului de sus, mai cald, cu cel de jos, mai rece, se întețise, iar la picioarele mele se întindea o mare de ceață, simplă, orizontală, de un cenușiu albicios. Părea a fi imensă, iar eu păream a pluti în văzduh deasupra ei. Dintr-însa răsăreau, răzleți, bulbii negri ai unor stînci, iar mai încolo se pierdea în zare ; o fîșie de un albastru tulbure, a unor munți din depărtare, șerpuia pe marginea ei, și apoi urma cerul, foarte curat, galben-auriu, saturat, pe care se afla un soare strident, aproape lipsit de raze, gata să asfințească. Imaginea era de o măreție de nedescris. Gaspar, care era lîngă mine, a spus :

— Zău, cucoane, iarna este și ea foarte frumoasă.

— Da, Gaspar, — am spus eu, — este frumoasă, este foarte frumoasă.

Am stat așa, pînă cînd a asfințit soarele. Pentru o clipă, culoarea cerului a devenit și mai pătrunzătoare și mai învăpăiată, apoi totul a început să pălească încet-încet și în cele din urmă s-a topit într-o masă incoloră. Numai culmile uriașe de la miazăzi, cu gheața spre care aveam de gînd să ne îndreptăm, mai iradiau o lumină șovăielnică, în timp ce cîte o stea se ivea deasupra lor. Ne-am dus acum, pe terenul cam greu de străbătut și rămas aproape în întu-

neric, spre cabană, ca să ne facem acolo pregătirile în vederea înnoptării. Ca întotdeauna iarna, cînd este goală, cabana nu era încuiată. Ușa avea un zăvor de lemn, foarte ușor de tras. Am intrat, am pus o lumînare în felinarul portativ și am aprins-o. Am căutat încăperea priciurilor și ne-am instalat acolo. Pe priciuri erau niște paie, în mijlocul încăperii se afla o masă de lemn negeluit, de-a lungul peretelui era o laviță fixă, iar lîngă masă una mobilă. Aveam de gînd să ne pregătim abia aici mîncarea caldă din ziua aceea. Dar nu ne-am fi închipuit un lucru : nu se vedea nicăieri nici cea mai mică rezervă de lemne de foc. Aveam la mine, pentru orice eventualitate, niște spirt, ca să pot prăji, într-o tigaie plată, cîteva felii de friptură, dar am preferat, mai cu seamă pentru a ne încălzi trupurile, să punem pe foc o bucată de laviță și să-i oferim apoi proprietarului despăgubiri. Gaspar s-a apucat de treabă cu toporul și peste puțin pîlpîia în vatră un foc vesel. A fost pregătită o cină, așa cum o pregăteam adesea în timpul lucrărilor noastre de pe munte ; din paiele de pe pat, din pături și din cojoace ne-am înjghebat culcușuri, și după ce ne-am mai uitat la instrumentele de măsurat, atîrnate afară, în fața cabanei, ne-am culcat. Chiar și acum, seara tîrziu, la această altitudine, în pofida cerului senin de tot, spuzit de stele, era mai puțin frig decît bănuisem.

Înainte de a se fi crăpat de ziuă ne-am sculat, am aprins lumînarea, ne-am îmbrăcat din cap pînă în picioare, ne-am pus toate lucrurile la punct, ne-am pregătit un mic-dejun, l-am mîncat și am pornit la drum. Piscul Echern se afla, aproape negru, la miazăzi ; l-am putut distinge bine ținîndu-se în văzduhul palid de deasupra crestei Haustein, care ne mai ascundea încă ghețarii. Era iarăși o zi foarte senină. Cu toate că nu se luminase încă de ziuă, nu ne puteam teme că ne vom rătăci, deoarece aveam mult de urcat printre stîncile care ne mărgineau traseul de amîndouă părțile și care nu ne lăsau să ne abatem din drum. Deoarece zăpada se îngrămădise în aceste hornuri, ne-am pus tălpigile și am înaintat în semilumina zorilor. După un ceas și ceva de mers am ajuns pe o înălțime, unde perspectiva se deschide din nou și de unde se întind, către răsărit, niște cîmpii de necuprins, care, după ce suie destul

de mult, cotesc spre miazăzi pe după o stîncă și lasă liberă vederea spre coama gheţarului, ţinta noastră. Acesta exercită o presiune puternică de la sud spre nord și are drept hotar sudic piscul Echern. Pe plaiurile escaladate de noi se luminase de-a binelea ; dar munţii pe care urma să-i zărim la marginea lor răsăriteană, sub noi, în depărtare, nu se vedeau, ci la marginea cîmpiilor acoperite cu zăpadă se continua, aproape la nesfîrșit, o culoare foarte puţin diferită de cea a zăpezii : cea a ceţii. Din ajun devenise dominantă și mărginea culmea pe care ne aflam ca pe o insulă. Lui Gaspar i se făcuse inima cît un purice. Dar eu i-am atras atenţia că cerul de deasupra noastră este cu desăvîrșire senin, că această ceaţă este cu totul diferită de aceea care, înainte de ploaie sau de ninsoare, învăluie mai întîi, în formă de nori, crestele munţilor, și pe urmă coboară tot mai jos, adesea pînă la mijlocul coastelor, și îi înfricoșează pe drumeţi ; și că ceaţa noastră nu este o ceaţă de mare altitudine, ci una de mică altitudine, care lasă libere vîrfurile munţilor, unde e îngrozitor să te rătăcești, și care va dispărea de îndată ce soarele se va mai urca pe boltă. În cel mai rău caz, chiar dacă stăruie, nu este decît un strat orizontal, care nu se înalţă mai sus de stînca neagră. De acolo în jos, însă, drumul ne este bine cunoscut, trebuie să dăm de urmele propriilor noastre picioare și să coborîm după ele. Gaspar, care era foarte familiarizat cu viaţa pe munte, și-a dat seama de temeinicia spuselor mele și s-a liniștit.

În timp ce vorbeam, într-un loc, la răsărit, ceaţa a început să se destrame, cîmpiile acoperite de zăpadă au luat o culoare mai frumoasă și mai atrăgătoare decît fusese cenușiul plumburiu de pînă acum, iar în locul cu ceaţa destrămată a început să se învăpăieze un punct, care s-a făcut tot mai mare și pînă la urmă a rămas în plutire, de mărimea unei tipsii, deși roșu tulbure, dar pe dinăuntru mocnind ca cel mai învăpăiat rubin. Era soarele, care biruise munţii mai puţin înalţi și străpunsese cu văpaia lui ceaţa. Zăpada a devenit tot mai roșietică, umbrele ei tot mai clare, aproape verzui, iar stîncile ţuguiate din dreapta noastră, înșirate la apus, au simţit și ele apropiindu-se strălucirea și s-au înroșit. Altminteri nu se vedea nimic

altceva decît cerul necuprins, întunecat, complet senin, deasupra noastră, iar pe întinderea nemăsurată și nudă, pe care o pusese aici natura, se aflau numai acești doi oameni, de bună seamă minusculi. Într-un tîrziu, ceața a început să strălucească la marginea ei extremă, ca niște metal topit, cerul s-a luminat, și soarele a țîșnit din învelișul său ca arama scînteietoare. Luminile au scăpărat deasupra zăpezii, la picioarele noastre, și s-au prins de stîncă. Ziua zglobie sosise.

Ne-am legat frînghiile de trup și am lăsat să atîrne o bucată destul de lungă de la brîul unuia din noi pînă la cel al celuilalt, deoarece urma să trecem acum peste un teren foarte înclinat, așa încît, dacă unul din noi ar fi alunecat, celălalt să-l poată ține. Vara, terenul acesta era acoperit cu numeroase pietre mici și ascuțite, așa că trecerea peste ele era mult mai lesnicioasă. Iarna nu se simțea solul, iar zăpada putea să se ducă de-a rostogolul. Cu multă băgare de seamă și fără a ne sluji de tălpigi, care aici puteau fi primejdioase, am ajuns cu bine dincolo, am dezlegat frînghiile, apoi, după o drumeție de cîteva ceasuri, am ocolit stîncile și ne-am pomenit în dreptul ghețarului, pe zăpada veșnică.

În timp ce înaintam pe gheață urmînd făgașe foarte bine cunoscute de noi, n-am constatat aproape nici o schimbare în comparație cu vara. Întrucît și vara, fie că aproape nici o ploaie care cade în vale nu ajunge pe culmi, fie că acestea au pe ele zăpadă, tot așa și acum : pe ghețar era ca vara, și înaintam pe locuri cunoscute. Singura deosebire era că acum nici un petec de gheață nu ni se arăta dezgolit în culoarea sa verzuie, ceea ce totuși vara se întîmplă din cînd în cînd. Am zăbovit cîtăva vreme pe gheață și ne-am luat acolo și prînzul, alcătuit din pîine și vin. Sub noi, însă, se petrecuse între timp o schimbare. Treptat, ceața se ridicase, o parte dintre munții mai depărtați sau mai apropiați au devenit vizibili, au dispărut, iar au devenit vizibili, și în sfîrșit totul ni s-a înfățișat, într-o adîncă tăcere și într-o deplină nemișcare, în strălucirea soarelui, fără nici o scamă de ceață, care părea prefăcută ca într-un albastru catifelat, sau ca într-un licăr auriu, sau ca într-un luciu argintiu, mat și depărtat. Soa-

rele străluceau stingher pe boltă, fără tovărășia vreunui nor. Nici aici nu era frig, ba chiar mai puțin decît simțisem în vale.

După ce am petrecut o bună bucată de vreme pe gheață, am pornit înapoi. Am ajuns lesne la ieșirea obișnuită a ghețarului, de unde se începe îndeobște coborîșul peste munți. Am dat de urmele pașilor noștri, care, întrucît pînă aici sus rareori ajung și animale, se puteau distinge foarte clar pe suprafața intactă a zăpezii, și am mers în continuare după ele. Am trecut cu bine peste priporul pieziș și am ajuns, către seară, la Pășunea Caprei. Aici se făcuse prea întuneric ca să mai putem zări ceva în jur. Ne-am luat iarăși, în cabană, cina caldă, ne-am dezmorțit cu rămășițele laviței și ne-am întremat cu cîteva ceasuri de somn. Dimneața următoare a fost din nou senină; în văi era iarăși ceață. Întrucît nici noaptea nu suflase deloc vîntul, n-aveam de ce să ne îngrijorăm cu privire la drumul nostru de întoarcere peste podiș. Urmele pașilor noștri erau absolut intacte și puteam să ne încredem în ele. Chiar și acolo unde ne opriserăm la urcare ca să ne sfătuim și unde ne înfipseserăm în zăpadă alpenștocul lîngă noi, urma mai era perfect vizibilă. Am ajuns la stînca neagră mai devreme decît credeam. Acolo ne-am luat din nou prînzul și apoi am coborît povîrnișul abrupt al munților, pe sub ceața care se ridica văzînd cu ochii și care nu mai însemna aici cine știe ce piedică. Termometrul citit la poale arăta într-adevăr un frig mai mare decît înfruntasem pe culmi.

După-amiază ne-am aflat din nou în hanul de pe malul lacului.

În ziua următoare am plecat spre hanul străjuit de arțari din Lautertal. Toți s-au înghesuit în jurul nostru și au vrut să afle prin ce am trecut. S-au mirat că expediția fusese atît de simplă, dar mai cu seamă că frigul, care, chiar și vara, reprezintă o atît de mare diferență de temperatură față de căldura din văi, n-a fost prea cumplit. Gaspar ajunsese un om de vază.

Eu am fost însă copleșit de ceea ce văzusem și găsisem sus. Simțămîntul profund, care dăinuia acum în inima mea și care mă îndemnase să caut, iarna, culmile munților, nu mă dezamăgise. Ceva sublim îmi năpădise sufletul, ceva aproape tot atît de sublim ca și dragostea mea pentru

Natalia, ceva ce mi-a înălțat și înnobilat dragostea, și, cu evlavia față de Domnul Dumnezeul nostru, care a creat atîta frumusețe și ne-a dăruit atîta fericire, am adormit cînd m-am aflat iarăși pentru prima dată în patul meu din camera confortabilă a hanului străjuit de arțari.

Nu mi-a părut rău că luasem asupra mea realizarea acestei expediții înainte de a mă fi dus la amfitrionul meu ca să-i fac vizita de iarnă.

Am zăbovit în Lautertal doar atîta timp cît mi-a trebuit ca să văd cele mai importante colțuri ale sale în podoaba lor de iarnă și ca să iau măsurile necesare pentru a i se înlocui proprietarului Pășunii Caprei lavița pusă de noi pe foc. După aceea am plecat cu sania spre Asperhof. Gaspar își luase foarte cordial rămas-bun de la mine. Prin această expediție îmi devenise și mai apropiat decît înainte.

Căldura mai mare din straturile superioare ale aerului, care fusese numai un vestitor al apropiatului vînt dinspre sud, se înstăpînise acum pe deplin. Vîntul dinspre sud începuse să sufle pe înălțimi, cu toate că la șes mai era frig. Norii învăluiseră munții, treceau deasupra ținuturilor și scuturau ploaie, care ajungea jos în formă de bobițe de gheață. Cînd am intrat pe poartă la Asperhof, grindina mi-a răpăit în jurul creștetului și obrajilor.

Sania și caii au fost duși la fermă, iar eu m-am îndreptat spre amfitrionul meu. Era în camera sa de lucru și rînduia niște file de pergament, din care avea un maldăr mare în față. I-am dat bineț, iar el m-a întîmpinat prietenos, ca de obicei.

I-am spus că, de la ultima mea ședere la Asperhof, am fost aproape tot timpul pe drumuri. Mai întîi am vizitat Kargratul, întrucît aveam de pus la punct acolo cîte ceva, după aceea am plecat la părinții mei, pe urmă am făcut, împreună cu tatăl meu, o vizită pe meleagurile sale de baștină, apoi am plecat cu soră-mea pe munți, ca să-i fac o plăcere, iar după aceea, cînd a sosit iarna, m-am urcat pe ghețarul Echern, și acum sînt aici.

— Ești binevenit ca totdeauna, — a spus el. — Rămîi la noi cît îți place, și socotește casa noastră ca pe cea a părinților dumitale.

— Vă mulțumesc, vă mulțumesc mult, — am răspuns eu.

A tras de cordonul soneriei, care se afla la picioarele sale, și bătrîna Caterina a venit sus. I-a poruncit să facă focul în camerele mele, ca să le pot folosi cît de curînd.

— S-a și făcut, — a răspuns ea. — Cînd l-am văzut pe domnul tînăr că intră cu sania în curte am pus-o pe Ludmila să aprindă numaidecît focul, care acum arde, dar mai trebuie să aerisim un pic, trebuie să aducem așternut proaspăt, trebuie să ștergem praful. Vă rog să aveți puțintică răbdare.

— E cît se poate de bine, — a spus amfitrionul meu. — Ai grijă numai să nu lipsească nimic.

— Zis și făcut, — a răspuns Caterina, și a ieșit din cameră.

— Dacă vrei, — mi-a spus apoi amfitrionul meu, — poți între timp, pînă ți se pune la punct locuința, să vii cu mine la Eustațiu și să vezi ce se află în clipa de față în lucru. În trecere mai putem să batem la ușa lui Gustav și să-i spunem că ai sosit.

I-am acceptat propunerea. Și-a pus, peste costumul aproape identic cu cel purtat vara, un fel de pardesiu, și am ieșit amîndoi din cameră. Ne-am dus mai întîi la Gustav, căruia eu i-am dat binețe. Mi s-a aruncat de gît, iar tatăl lui adoptiv i-a spus că ne poate însoți la atelierul de tîmplărie. Nu și-a pus nici un pardesiu, ci și-a schimbat numai haina de casă cu una ceva mai călduroasă și a fost gata să ne urmeze. Am coborît toți trei scara comună și cînd am ajuns jos am văzut că și astăzi, într-o zi friguroasă de iarnă, amfitrionul meu umbla cu capul descoperit. Gustav purta pe creștet o casketă foarte subțire. Ne-am îndreptat, peste terenul acoperit cu nisip, spre tufișuri. Bobițele de grindină, care aveau o înfățișare aspră, albă și brumată, se amestecau cu pletele colilii ale prietenului meu și îi săreau pe pardesiul nu prea subțire, dar totuși cam nepotrivit cu strășnicia frigului de iarnă. Copacii din preajma noastră oftau în vîntul care cobora tot mai jos de pe înălțimi spre văi, ceas de ceas tot mai violent. Am ajuns astfel la atelierul de tîmplărie. La fel ca la prima mea vizită, și astăzi se înalță de pe casă o șuviță de fum, dar nu se ducea în sus, ca atunci, ca o coloană aeriană, dreaptă, ci, de îndată ce părăsea zidăria hornului,

era luată în primire de vînt, era preschimbată în scamă și zmucită în diferite direcții. Nu se zăreau nici vîrfurile verzi ale copacilor, de-a lungul cărora se înălțase atunci, ci crăcile lor golașe se țuguiau cu nuielile firave ale crengilor și se aplecau, în vînt, deasupra casei. Pe acoperișul acesteia era zăpadă. Ne-am apropiat, dar n-am auzit nici un sunet venit dinăuntru, deoarece afară vîjîia vîntul.

După ce am intrat, Eustațiu ne-a venit în întîmpinare și m-a salutat și mai prietenos, și mai călduros, decît altădată. Am băgat de seamă că în atelier lucrau cu doi muncitori mai mult ca de obicei. Era pesemne de lucru mult și urgent. Căldura, după vîntul de afară, ne-a dat o senzație plăcută. Eustațiu ne-a condus, prin atelier, în camera sa. I-am spus că am venit să stau și la Asperhof o mică parte a iernii, pe care n-am văzut-o niciodată aici și pe care am petrecut-o de cele mai multe ori numai la oraș, unde farmecul ei este știrbit de marea aglomerare de clădiri.

— La noi o poți vedea în deplina ei desfășurare, — a spus Eustațiu, — și este întotdeauna frumoasă, chiar și atunci cînd se dezminte într-atît, încît aduce vînturi calde, nori albăstrii îndesați și ploi torențiale, în ținutul lipsit de zăpadă. Dar niciodată nu-și uită la noi apucăturile în asemenea măsură, încît să devină, ca uneori pe meleaguri meridionale, o parodie a verii și să aducă zile calde de vară, precum și verdeață. Atunci, bineînțeles, ar fi insuportabilă.

I-am povestit despre vizita mea pe ghețarul Echern și i-am spus că am mai petrecut uneori în aer liber, departe de metropolă, cîte o zi de iarnă frumoasă și friguroasă.

După aceea mi-a arătat cîteva desene adăugate recent la cele dinainte, și mi-a pus sub ochi niște proiecții orizontale și verticale și alte planuri ale obiectelor în lucru. Printre desene se aflau și unele reproduse după obiecte din biserica de la Klam, iar printre planuri se găseau multe referitoare la restaurările executate prin grija amfitrionului meu în biserica pe care o vizitasem împreună cu el.

Din cameră ne-am dus în atelier și am văzut obiectele în lucru acolo. Cele mai multe erau destinate bisericii. Apoi am văzut o lucrare de dulgherie, din scînduri de stejar și de zad, care **părea** să fie suportul sculpturilor în lemn ale unor lambriuri ; și am mai zărit și niște cornișe,

aparţinînd parcă tot unor lambriuri. Ca mobilier era în lucru un dulap, care urma să fie alcătuit din esenţe dintre cele mai felurite, ba chiar, pe alocuri, şi din unele rare, care îndeobşte nu sînt folosite la lucrări de tîmplărie. Am avut impresia că urma să fie foarte mare, dar după formele lui de început nu i-am putut ghici şi înfăţişarea. Nici n-am întrebat nimic şi nici nu mi s-a comunicat nimic în legătură cu acest obiect.

După ce am mai stat cîtva timp în atelierul de tîmplărie şi am vorbit şi despre alte lucruri, în afară de cele aflate în atelier sau în legătură cu el, am plecat, iar prietenul meu şi Gustav m-au petrecut înapoi în casă şi acolo în camerele mele. În odăi era acum cald, un foc vioi ardea pesemne în sobă, judecînd după trosnetele lemnelor, peste tot se dereticase şi se făcuse curat, şi străluceau perdele albe la ferestre, aşternuturi albe pe pat şi huse albe pe mobile, iar tot bagajul pe care îl adusesem în sanie îmi fusese cărat în locuinţă. Amfitrionul meu mi-a spus să mă instalez aici după pofta inimii şi apoi a plecat împreună cu Gustav.

Mi-am scos lucrurile din geamantane şi le-am împărţit în aşa fel, încît amîndouă încăperile puse la dispoziţia mea să ofere confortul de iarnă la care îndemna căldura din camere. Acesta mi-a fost gîndul, fie că urma să rămîn un timp mai lung sau mai scurt în aceste încăperi, ceea ce depindea de împrejurări pe care nu le puteam prevedea. Cu osebire mi-am rînduit cărţile, ustensilele de scris şi cele de desen, în aşa fel încît toate să corespundă cît mai deplin nevoilor mele, cel puţin pentru moment. După ce am terminat mi-am schimbat veşmintele de călătorie cu altele mai comode şi mai uşoare.

Apoi am făcut o plimbare. Am urcat în grădină, pe drumul meu obişnuit, spre cireşul cel falnic. Privind pîrtia, bine bătătorită în zăpadă, mi-am dat seama că pe aici se umbla adesea şi că grădina nu era lăsată în părăsire iarna, aşa cum este cazul cu atîtea alte grădini, dar cum nu se întîmpla nici la părinţii mei, cărora grădina le este şi iarna ca un prieten. Chiar şi cărările secundare erau bine bătătorite, şi pe alocuri am văzut că după ninsorile de dură se folosise şi lopata. Arbuştii şi plantele mai firave erau învelite cu paie, tot ceea ce trebuia să stea pe după

ticlă era bine ferecat și apărat prin etanșări, și toate răzoarele și toate întinderile acoperite cu zăpadă erau ca înrămate și ținute în rînduială de cărările croite în jurul lor. Crengile copacilor, curățite de promoroacă, se aplecau în vînt și vîjîiau, înghesuindu-se unele în altele, și contrastau, cu atît mai întunecate, aproape negre, cu troienele albe din jurul lor. Pe ramurile desfrunzite am putut vedea cu atît mai lămurit cuiburile de lemn instalate în copaci. Dar nu se vedea și nu se auzea nici una dintre locatarele zburătoare ale grădinii. Erau oare puține, sau nici una, sau nu puteau fi zărite în furtună, sau se retrăseseră în ascunzători, adică în căsuțele lor ? Vîntul domina mai cu seamă în ramurile cireșului falnic. M-am oprit, sub acest pom, lîngă banca de la trunchiul lui, și m-am uitat spre miazăzi. Rămurișul întunecat al copacilor se desfășura la picioarele mele, desenat pe zăpadă ca o țesătură neagră, neregulată ; mai încolo se afla casa cu acoperișul ei nins, iar și mai încolo nimic, deoarece meleagurile mai depărtate de abia se puteau zări. Printre ramurile golașe licăreau pete albicioase sau negricioase, după cum ochiul se îndrepta spre întinderi înzăpezite sau spre păduri, dar nimic nu se putea deslușì clar, iar zăpada atîrna de cer în fișii lungi, ca niște fire cețoase, bune de făcut din ele o țesătură. Dinspre cireș n-am putut ieși la cîmp deschis, deoarece portița era încuiată, așa că m-am înapoiat în casă pe alt drum.

În aceeași zi am aflat că Roland se găsea aici. Amfitrionul meu a venit să mă ia, ca să mă ducă la el. I se amenajase în casă o cameră încăpătoare. Acolo l-am găsit : picta un peisaj, în culori de ulei. Cînd am intrat l-am văzut în fața șevaletului, care nu se afla în mijlocul camerei, ci ceva mai departe de fereastră decît se obișnuiește. A doua fereastră era acoperită cu o perdea. Roland purta un veston de in și ținea în mînă paleta și pensula. Cînd ne-a văzut intrînd le-a pus pe amîndouă pe masa de lîngă el și ne-a venit în întîmpinare. Amfitrionul meu a spus că mă poftise să vin în vizită, sperînd că Roland nu va avea nimic împotrivă.

— Vizita mă bucură foarte mult, — a spus el, — dar tabloului meu i s-ar putea găsi multe de criticat.

— Cine știe ? — a spus amfitrionul meu.

— Şi eu îi găsesc multe de criticat, — a răspuns Roland, — aşa încît şi alţii, care îi cunosc bine subiectul, vor avea desigur şi ei multe de criticat.

Între timp am ajuns în faţa tabloului.

Nu mai văzusem niciodată ceva asemănător. Nu pentru că aş fi fost de părere că tabloul este excelent, asta nu se putea încă aprecia, deoarece multe detalii erau abia la primele începuturi, şi de asemenea am avut impresia că unele aspecte cu greu vor putea fi stăpînite. Dar în compoziţie şi în concepţie, tabloul mi s-a părut remarcabil. Era foarte mare, mai mare decît sînt de obicei peisajele, şi dacă n-ar fi fost făcut sul, nici n-ar fi putut fi scos din camera în care lua naştere. Pe întinderea pustie din tablou nu erau munţi, sau puhoaie de apă, sau cîmpii, sau păduri, sau oglinda vreunui lac cu corăbii frumoase, ci stînci rigide, care nu se înălţau ca formaţii regulate, ci stăteau înfipte în pămînt ca din întîmplare, ca blocuri şi ici-colo chiar pieziş, ca nişte străini statorniciţi asemenea normanzilor pe teritoriul insulei cucerite. Dar solul nu era ca al acelei insule, sau, mai degrabă, nu ca cel acoperit de holdele de grîu vestite în vechime, sau de pomii întunecaţi, darnici în fructe, ci ca un sol sfîrtecat şi polimorf, fără vreun copac sau vreo tufă, cu ierburile scorojite, cu brazdele de un alb strălucitor, plin cu grămezi de nenumăraţi bolovani de cuarţ, şi cu grohotiş şi moloz presărat pretutindeni şi expus soarelui pîrjolitor. Aşa arăta solul lui Roland, aşa ocupa el întinderea uriaşă şi aşa era împărţit în porţiuni foarte mari şi simple, iar deasupra lui erau nişte nori, care stăteau, răzleţi şi numeroşi, sclipind şi aruncînd umbre, pe un cer sudic, profund şi fierbinte.

Am zăbovit cu toţii cîtva timp în faţa tabloului şi l-am contemplat. Roland stătea în spatele nostru, şi la un moment dat, cînd m-am întors, am văzut că privea cu ochi strălucitori pînza. Am vorbit puţin, sau aproape deloc.

— Şi-a pus în gînd să zugrăvească un obiect pe care nu l-a văzut încă, — a spus amfitrionul meu. — Numai cu puterea închipuirii şi-l ţine dinaintea ochilor. Vom vedea în ce măsură va izbuti. Eu am văzut asemenea lucruri, sau mai degrabă unele de acest gen, dar mult mai la sud.

— N-am urmărit ceva anume, — a răspuns Roland, — ci am dezvoltat numai niște plăsmuiri, așa cum se găsesc ele în fundul sufletului. Vreau să fac încercări și cu culori de ulei, care m-au atras întotdeauna mai mult decît acuarela, și în care se pot înfățișa fără îndoială lucruri formidabile.

Cînd m-am uitat mai atent la uneltele lui am băgat de seamă că folosea pensule cu cozi neobișnuit de lungi, că prin urmare lucra desigur de la mare depărtare, ceea ce, ținînd seama de suprafața enormă a pînzei, era inevitabil și reieșea și din modul de tratare. Pensulele lui erau relativ mari, și am văzut și niște bețe lungi și subțiri, la capetele cărora erau legați niște cărbuni de desen, cu care, pesemne, desenase. Pe paletă se aflau cantități mari de culori.

— Stăpînul casei este foarte îngăduitor, — a spus Roland, — și mă lasă să-mi fac mendrele aici, în timp ce ar fi de datoria mea să lucrez la desene, de care avem nevoie tocmai acum, și în timp ce ar trebui să lucrez și la niște proiecte, necesare pentru obiectele în curs de executare în clipa de față.

— Toate la vremea lor, — a răspuns amfitrionul meu. — Dumneata mi-ai mai întocmit proiecte care îmi plac. Lucrează cum crezi de cuviință ; cugetul are să te călăuzească.

Deoarece zilele de iarnă erau oricum atît de scurte, și ca să nu-l mai stînjenim pe Roland, — care stătea dinaintea operei sale și ale cărui lucruri, răspîndite prin cameră, urmăreau împlinirea acestei opere, — ne-am îndepărtat.

Pe cînd pășeam de-a lungul culoarului, amfitrionul meu a spus :

— Ar trebui să călătorească.

Cînd s-a întunecat ne-am adunat în camera de lucru a amfitrionului meu, în jurul unei sobe bine încălzite. Erau de față Eustațiu, Roland, Gustav și eu. S-a vorbit cîte-n lună și în stele, cel mai mult însă despre artă și despre obiectele în curs de executare. S-au discutat poate și multe lucruri pe care Gustav nu le înțelegea, — și de-altfel nici nu s-a prea băgat în vorbă, — dar conversația cred că a avut totuși darul de a-l instrui. Chiar și ceea ce n-a înțeles, poate că i-a iscat idei, din cele care duc mai

departe, sau care sînt păstrate, ca să contribuie în viitor la formarea şi închegarea intelectului. Ştiam prea bine asta din propria mea tinereţe şi chiar din vremea de acum.

Cînd m-am întors în dormitorul meu am simţit cu multă plăcere că în sobă ard buturugile aduse din pădurea de fagi a amfitrionului meu. Mi-am mai făcut de lucru cîtva timp citind şi scriind cîte ceva.

A doua zi dimineaţa ploua. Turna cu găleata din norii albăstrii, îndesaţi, care cutreierau în goană cerul. Vîntul se înteţise şi ajunsese atît de violent, încît vîjîia de jur împrejurul întregii case. Deoarece sufla dinspre sud-vest, ploaia îmi izbea în ferestre şi se scurgea pe geamuri. Dar întrucît casa era foarte bine construită, ploaia şi vîntul nu aveau alte urmări decît că te simţeai bine la adăpost în camera ocrotitoare. Este totuşi de netăgăduit că furtuna, atunci cînd ajunge la o anumită violenţă, are măreţie şi este în stare să înalţe sufletul. Primele ceasuri ale dimineţii mi le-am petrecut cu lumină şi căldură, ca să le scriu părinţilor mei o scrisoare, în care le vesteam că suisem pînă pe gheţarul Echern, că fusesem foarte prudent la urcare şi la coborîre, că nu păţisem nimic şi că din ajun mă aflam la prietenul meu, în casa cu trandafiri. Pentru Clotilda am anexat o filă separată, în care, bizuindu-mă pe cunoaşterea ei parţială a muntelui, dobîndită în timpul călătoriei făcute cu mine, i-am dat o mică descriere a escapadei mele de iarnă pe munţi. Apoi, cînd s-a mai luminat şi a sosit ora micului-dejun, am coborît în sufragerie. Aici am aflat că iarna intră în obiceiul casei ca Eustaţiu şi Roland, a căror prezenţă la cina din ajun o socotisem întîmplătoare, să mănînce la aceeaşi masă cu amfitrionul meu şi cu Gustav. Aşa ar fi trebuit să fie şi vara, dar deoarece adeseori, în acel anotimp, cei din atelierul de tîmplărie se scoală şi-şi încep lucrul cu mult înainte de răsăritul soarelui, orele la care devine necesară o înviorare a trupului se schimbă, şi de aceea Eustaţiu ceruse el însuşi ca atunci să-şi stabilească singur ora mesei şi meniul. Roland, în acel anotimp, este oricum absent aproape în permanenţă. Eu nu fusesem niciodată atît de tîrziu iarna în casa cu trandafiri, încît să fi putut lua cunoştinţă de această deprindere. Amfitrionul meu, Eustaţiu, Roland, Gustav şi cu mine eram aşadar la micul-dejun. Conversaţia s-a în-

vîrtit mai cu seamă în jurul stării vremii : cum ar fi trebuit să fie, cum se poate prevedea, cum este firesc să fie, cum trebuie să se pregătească orice gospodărie în asemenea zile de iarnă ca să-i facă față, și cum se poate suporta cu răbdare, dacă este cazul, asemenea evenimente, ba chiar cum se poate găsi în ele un prilej de variație, deloc neplăcută. După micul-dejun s-a dus fiecare la treaba lui. Amfitrionul meu s-a dus în camera lui, ca să-și continue acolo rînduirea unor pergamente. Eustațiu s-a dus în atelierul de tîmplărie. Roland, care avea acum în sfîrșit destulă lumină pentru pictat, cu toate că ziua era mohorîtă, s-a dus la tabloul lui. Gustav și-a continuat învățatul, iar eu m-am înapoiat în camerele mele.

După ce am petrecut acolo un răstimp, citind și scriind, și după ce furtuna, în loc să se potolească, s-a întețit în orele dinaintea amiezii, m-am hotărît totuși să fac o plimbare în aer liber, așa cum eram obișnuit. Mi-am ales niște încălțări adecvate, mi-am luat pelerina ceruită, care avea și o glugă ceruită, și am coborît pe scara de serviciu. Am ieșit prin poarta grilajului și am luat-o înspre terenul acoperit cu nisip dinaintea casei. Acolo, vîntul de la sud-vest m-a luat în primire și mi-a zvîrlit cu zgomot pe pelerină, pe obraji, în ochi și pe mîini, puhoiul de picături, care, pentru o ploaie de iarnă, erau deosebit de mari. M-am oprit un pic pe teren și am privit trandafirii cățărați pe peretele casei. Unele tulpinițe erau ocrotite cu paie, la altele pămîntul de deasupra rădăcinilor era pe alocuri acoperit cu pături, altele erau doar legate strîns, dar la nici una n-am văzut mijloace de apărare neobișnuite, și toate erau asigurate numai împotriva vătămării prin violență. Zăpada putea să le învelească, așa cum îi mai vedeam încă urmele, ploaia putea să le inunde, așa cum am aflat azi, dar nicăieri vîntul nu putea să desprindă o tulpiniță sau o crenguță și să se joace cu ea sau s-o smulgă. Întregul perete al casei era nevătămat, iar ploaia care îl plesnea nu izbutea să-i facă nici un rău. De pe terenul cu nisip am coborît peste colină. Zăpada simțise puterea ploii relativ calde. Consistența ei pufoasă, catifelată și moale se pierduse, îi luase locul ceva neted și ghețos, iar ici și colo zăceau sfărîmături de gheață crestate,

de parcă ar fi fost ronțăite. Apa curgea la vale, în ghearburile de omăt pe care și le scobise, iar în locurile deschise, unde, datorită alcătuirii poroase a zăpezii, nu era înghițită, se prelingea în jos peste ierburi. Fără să țin seama de vreo cărare, mi-am continuat drumul prin zăpada fleșcăită. Pe fundul văii am cotit spre răsărit. Am mers mai departe o bucată de drum, am trecut acolo peste pajiști și m-am lăsat furat de o priveliște aproape splendidă : vîntul, care nu mai putea ridica zăpada, gonea asupra ei ploaia, unele locuri erau gata dezgolite, vălurile sure se rostogoleau la vale ca niște fîșii, iar norii mohorîți treceau deasupra cîmpiilor palide, fără să se sinchisească de omenire și de lucrările oamenilor.

În adîncul pajiștilor mi-am îndreptat în sfîrșit pașii spre miazănoapte, în sus, către fermă. Cînd am ajuns acolo am aflat că stăpînul, cum i se spunea la fermă pe scurt amfitrionului meu, fusese și el în ziua aceea pe acolo, dar plecase. Inspectase o seamă de lucruri și dăduse cîteva dispoziții. Am întrebat dacă umblase tot cu capul gol și mi s-a răspuns că da. Abia după ce am vizitat ferma și am cutreierat diferite încăperi ale ei, mi-am dat seama ce înseamnă o casă bine construită. Ploaia cădea pe ea ca pe o piatră, în care nu putea să pătrundă și de pe care n-ar fi putut coji cite ceva decît în decurs de cîteva veacuri. Nici o crăpătură nu se arăta gata să lase apa să intre și nici o părticică a tencuielii nu dădea semne de scorojire. Înăuntru se lucra ca în fiecare zi. Argații curățau grînele, cu așa-numita vînturătoare, le grămădeau cu lopata pe de lături și le măsurau în saci, ca să fie cărate în hambar. Administratorul supraveghea, dădea porunci și controla puritatea. Unele slujnice trebăluiau prin grajduri, altele pregăteau nutrețul pe aria de furajare, altele torceau, iar nevasta administratorului își făcea de lucru în cămara de lapte. Am vorbit cu toți, iar ei s-au arătat bucuroși că venisem odată la Asperhof și în acest anotimp.

De la fermă m-am dus, prin livadă, în grădină. Portița în această parte era descuiată peste zi, chiar și iarna. Am trecut prin ea și m-am îndreptat spre locuința grădinarului. Acolo mi-am lepădat pelerina ceruită, din falduriile căreia curgea apa, și m-am așezat pe laviță albă, curată, din fața sobei. Bătrînul și nevastă-sa m-au primit cu

multă amabilitate. Întreaga lor făptură răspîndea bunăcredință. De vreme îndelungată, acești oameni vîrstnici manifestau față de mine un simțămînt aproape părintesc. Nevasta grădinarului, Clara, mă privea într-una, parcă pe furiș, dintr-o parte. Poate că se gîndea la Natalia. Bătrînul Simion m-a întrebat dacă nu vreau să mă duc la sere, ca să văd plantele și iarna.

I-am răspuns că, în afară de vizita pe care ținusem să i-o fac lui și nevesti-si, chiar acesta fusese gîndul meu ascuns.

Și-a pus altă haină și m-a condus în serele învecinate cu locuința lui. Am privit într-adevăr cu un viu interes plantele, deoarece în trecut mă ocupasem mult cu botanica, și m-am interesat și de starea lor. Am trecut prin toate încăperile, destul de mari, ale serei reci și ne-am dus apoi în sera caldă. Nu numai că am privit după pofta inimii plantele, dar mi-am găsit și timp să ascult, amabil, ce mi-a spus însoțitorul meu despre fiecare din ele, și l-am lăsat să se întindă la vorbă despre cele care erau favoritele lui. Această atenție acordată spuselor lui și simpatia, pe care i-o manifestasem întotdeauna, față de plantele aflate sub îngrijirea lui, erau, poate, pe lîngă ajutorul dat, chipurile, de mine, la achiziționarea lui *Cereus peruvianus*, explicația faptului că avea pentru mine o anumită afecțiune. Cînd am ajuns la ieșirea din sere, aflată pe partea cealaltă a locuinței lui, m-a întrebat dacă vreau să mă duc și în sera cactușilor și mi-a spus că mi-ar aduce în acest scop pelerina ceruită, deoarece am avea de străbătut un spațiu neacoperit. I-am răspuns însă că nu e nevoie, pentru că și el trece dincolo fără nici o haină de protecție, că amfitrionul meu a fost chiar astăzi cu capul gol la fermă și că nu mi-ar strica să umblu și eu odată cîțiva pași în ploaie fără nici un acoperămînt pe cap.

— Păi dumneavoastră sînteți obișnuit cu de toate, — a răspuns el.

— Nu, nu sînt obișnuit cu de toate, dar cu multe, — am replicat eu, — și putem trece așa pînă dincolo.

Pînă la urmă s-a lăsat înduplecat și ne-am dus în sera cactușilor. Mi-a arătat toate plantele din această familie, mai cu seamă pe *Peruvianus*, care ajunsese într-adevăr o plantă splendidă, s-a lungit la vorbă despre îngrijirea

lor pe timp de iarnă, mi-a spus că unele înfloresc încă în februarie, că nu toate suportă un anumit frig, ci că trebuie să stea în compartimentul mai cald al serei, că mai ales au această nevoie multe specii de *Cereus*, şi a trecut apoi la amenajarea serei şi a subliniat ca pe o realizare excepţională faptul că, pentru porţiunile unde geamurile au marginile suprapuse, stăpînul găsise un chit, datorită căruia prelingerea apei în locurile de suprapunere a geamurilor devine cu neputinţă şi se evită astfel căderea unor picături de apă, atît de dăunătoare acestor plante. Mi-a spus că de aceea, şi numai de aceea, se poate întîmpla şi ca, în zilele ploioase şi în zilele în care se topeşte zăpada, sera să nu trebuiască să fie acoperită cu scînduri, ceea ce ar face întuneric şi ar vătăma plantele. Şi că astăzi chiar am putut vedea că pe o ploaie atît de violentă, nici o picătură, cît de mică, nu poate să pătrundă înăuntru datorită gravitaţiei sau vîntului. Pe sera aceasta nu se pun niciodată scînduri. Împotriva grindinei e apărată de geamuri groase şi de armătură, iar atunci cînd sînt de aşteptat nopţi friguroase, se aplică un strat de paie, iar zăpada este îndepărtată cu măturile. M-a minuat şi m-a impresionat într-adevăr împrejurarea că, aici, nu au loc acele prelingeri de pe acoperişul de sticlă, care îl indispun atît de mult pe tatăl meu. Mi-am pus în gînd să-l rog pe amfitrionul meu să-mi împărtăşească procedeul, ca să i-l aduc la cunoştinţă tatei. Cînd, la înapoiere, am trecut prin celelalte sere, am văzut că nici acolo nu picura apă, iar însoţitorul meu mi-a confirmat faptul.

După ce am mai zăbovit scurt timp în locuinţa soţilor grădinari şi am stat de vorbă cu grădinăreasa, m-am pregătit de plecare. Grădinăreasa, în timpul cît fusesem cu soţul ei la sere, îmi zvîntase pelerina ceruită şi o făcuse ca nouă. I-am mulţumit, am spus că peste puţin va fi iarăşi mototolită, mi-am luat un prietenos rămas-bun, am primit, la rîndul meu, gîndurile lor bune şi apoi m-am îndreptat spre camerele mele.

Acolo mi-am schimbat cu grijă hainele şi m-am dus la amfitrionul meu. Avea tocmai treabă cu Gustav, care îi dădea socoteală de lecţiile sale de dimineaţă. Am întrebat dacă-mi este îngăduit să intru în camera cu tablouri sau în alte asemenea camere.

— Camera de lectură şi camera cu tablouri, precum şi cea cu stampe, sînt bine încălzite, — a răspuns amfitrionul meu. Biblioteca, sala de marmură şi scara de marmură cred că sînt şi ele destul de calde. Nici una din încăperi nu este încuiată. Foloseşte-le ca la dumneata acasă.

Am mulţumit şi m-am îndepărtat. După cît îi cunoşteam programul zilnic, ştiam că va continua să se ocupe de Gustav.

M-am dus mai întîi pe scara de marmură. Cînd am intrat din culoarul de serviciu în partea de sud a culoarului de marmură mi-am pus, aşa cum era regula aici, nişte papuci de pîslă, care se aflau în permanenţă pregătiţi, şi am coborît scara frumoasă şi lustruită. Cînd am ajuns la mijlocul ei, acolo unde se afla podestul larg, m-am oprit, căci acesta fusese ţinta deplasării mele. Voiam să contemplu sculptura veche de marmură. Chiar şi astăzi, în lumina plumburie, care cădea, parcă inertă, prin luminatorul de sticlă şi care în plus era şi mai tulbure din pricina ploii abundente, înfăţişarea statuii a fost copleşitoare şi înălţătoare. Fecioara maiestuoasă, altminteri întotdeauna sfioasă şi sublimă, era astăzi, în vălurile fluide ale luminii mai difuze, deşi mohorîtă, totuşi blîndă, iar gravitatea zilei aşternea o undă de gravitate şi pe mădularele ei negrăit de graţioase. Am privit îndelung statuia : mi s-a părut, ca ori de cîte ori o revedeam, şi acum tot nouă. Oricît de puternic mi se întipărise în suflet, în trecutul foarte apropiat, ca o icoană îndrăgită, făptura orbitor de albă a naiadei fîntînii de la Sternenhof, aceea era totuşi o imagine din vremea noastră şi putea fi receptată cu forţele noastre sufleteşti, pe cînd aici ni se înfăţişa Antichitatea, în deplina ei măreţie şi splendoare. Ce e omul, şi cît de mult se înalţă el, atunci cînd îi este îngăduit să zăbovească într-un asemenea mediu !

Am urcat din nou agale scara şi am intrat în sala de marmură. Mărimea ei, pustietatea ei, strălucirea întunecată, — dacă ne este permis un asemenea mod de exprimare, — care, iscată de semiîntunericul alternat cu lumina neclară şi tulbure a acelei zile, îi acoperea rînd pe rînd pereţii, le puteai suporta mai uşor după ce contemplai statuia din Antichitate. Mai mult : sala mi-a părut, în ziua aceea întunecoasă, mai mare şi mai gravă de-

cît altădată, şi am stat bucuros în ea, aproape tot atît de bucuros ca în acea seară, în care, sub fulgerele unui cer de furtună, mă plimbasem cu amfitrionul meu într-însa. M-am plimbat şi acum încolo şi încoace şi m-am lăsat pătruns de impresia produsă de furtuna de afară, cu luminile ei tulburi, de pereţii dinăuntru, cu strălucirea lor mată, şi de amintirea statuii privite cu cîteva clipe înainte.

După un timp am intrat în camera cu tablouri. Pînzele stăteau atîrnate în luciul mohorît al zilei şi nu-şi puteau exercita întregul efect nici măcar acolo unde artistul folosise cele mai puternice mijloace ale luminii şi umbrei, deoarece lipsea tocmai ceea ce ajută mai deplin la crearea efectului pictural : puterea unei zile senine şi însorite. Chiar şi atunci cînd m-am apropiat de unele tablouri pe care le îndrăgisem în mod deosebit, chiar şi atunci cînd am luat loc ca să privesc un Guido, pus pe şevaletul din preajma ferestrei, ca să stea în cea mai bună lumină, n-a putut să încolţească simţămîntul pe care altminteri îl stîrneau în mine aceste opere. Mi-am dat seama curînd că pricina trebuia căutată în faptul că oricum sufletul meu era stăpînit de un simţămînt cu mult mai elevat, iscat în mine de sculptura din Antichitate. Picturile mi s-au părut aproape pitice.

M-am dus în bibliotecă, am scos din dulap *Odiseea*, am intrat în camera de lectură, unde dinapoia grilei gingaşe a căminului pîlpîia flacăra prietenoasă, care îi dăruieşte pe întuneric lumină şi în timpul iernii din nord căldură, şi unde totul era rînduit cu cea mai mare îngrijire, m-am aşezat la oarecare depărtare de fereastră, pe un scaun moale, şi am început, sub răpăiala ploii în geamuri, să citesc de la primul vers. Cuvintele străine, care, ca viu grai, aparţineau unei vremi depărtate, personajele, care, prin aceste cuvinte, erau aduse, cu toate caracteristicile lor de odinioară, în vremea noastră, s-au alăturat fecioarei de pe scară. Cînd s-a ivit Nausikaa mi s-a părut din nou, aşa cum mi se păruse la cea dintîi contemplare mai serioasă a statuii de marmură, că veşmintele materiei rigide se înmlădiază cu gingăşie, că faţa a prins viaţă fremătătoare, că mădularele se mişcă şi că statuia se

apropie de mine ca Nausikaa. Dar tot amintirea acelei seri îmi călăuzise și astăzi mîna spre cuvintele lui Homer din *Odiseea*, cînd urcasem de pe scară în camera cu tablouri și nu-mi găsisem într-însa mulțumirea sufletească. Cînd eroii au luat masa în sala aceea, cînd a fost chemat cîntărețul, cînd s-au făcut auzite cuvintele cîntecului, a cărui faimă se ridicase pe atunci pînă la cer, cînd Odiseu și-a acoperit capul, ca să nu i se vadă lacrimile care îi șiroiau din ochi, cînd, într-un tîrziu, Nausikaa s-a ivit smerită și cu profunde simțăminte lîngă coloanele porții sălii, atunci mi s-a alăturat, tot zîmbind, chipul frumos al Nataliei ; ea era Nausikaa de acum, atît de sinceră și de simplă, fără să se laude cu simțămîntul ei și fără să și-l ascundă. Ambele personaje s-au contopit, iar eu citeam și totodată mă gîndeam, și ba citeam, ba mă gîndeam, iar atunci cînd, în sfîrșit, n-am făcut timp îndelungat altceva decît să mă gîndesc, am luat iarăși cartea, care zăcea dinaintea mea pe masă, am dus-o în bibliotecă la locul ei și m-am înapoiat în locuința mea prin sala de marmură și pe culoarul camerelor de oaspeți.

Programul dimineții se încheiase.

La masa de prînz ne-am întîlnit din nou toți cei care ne adunaserăm la micul-dejun. După ce ne-am înfruptat dintr-o masă simplă, dar foarte bine pregătită pentru a contribui la buna dispoziție și la sănătate, așa cum se obișnuia probabil întotdeauna în casa cu trandafiri, și după o conversație prietenoasă și înveselitoare, ne-am sculat de la masă, ca să ne întoarcem la treburile socotite de fiecare din noi ca serioase și importante, fie că era vorba de dobîndirea unor cunoștințe, cum era cazul, aproape exclusiv, la Gustav, fie că urmăreau o propășire pe tărîmul artei sau pe cel al științei, sau o mai chibzuită organizare a modului de viață.

Pentru după-amiaza acelei zile fusese programată o treabă deosebită, la care trebuia să vină și Roland și de aceea să-și întrerupă lucrul la tabloul său. Sosise o colecție de gravuri, oferite spre cumpărare și a căror vizionare fusese hotărîtă pentru după-amiaza aceea Amfitrionul meu m-a poftit să fiu de față. Gravurile se aflau, în două mape, în camera amfitrionului meu. Ne-am urcat, pe scara de serviciu, în camera lui și am tras masa cu ma-

pele mai aproape de o fereastră, ca să putem examina mai bine planșele. Mapele au fost deschise și de îndată am văzut că cel ce colecționase planșele nu știa prea mare lucru despre profunzimea artei, nici despre seriozitatea și însemnătatea ei pentru viața omenească. Fusese un colecționar de rînd, care avusese în vedere numai cantitatea și diversitatea pieselor. Acum zăcea în mormînt, iar moștenitorii lui cu siguranță că nu aveau înțelegere nici pentru raporturile artei cu viața omenească, nici pentru colecționarea de orice fel, și de aceea îi oferiseră toate mapele spre cumpărare amfitrionului meu, despre care auziseră că este în căutarea unor asemenea curiozități. Pe lîngă unele producții lipsite de orice valoare, realizate după moda zilelor noastre, așa cum se publică în cărți și în albume în scopul cîștigului bănesc, și pe lîngă vreo cîteva litografii în peniță și în cărbune, se aflau și opere mai bune, de azi, și îndeosebi cîteva piese de mare preț dintr-o epocă mai veche. Amfitrionul meu și cei doi asistenți ai lui au spus cu acest prilej despre gravurile în aramă unele lucruri care erau noi pentru mine și din care am învățat să cunosc importanța acestei ramuri artistice mai bine decît o cunoșteam înainte. Întrucît gravura poate mijloci tălmăcirea operelor marilor maeștri ai tuturor timpurilor, întrucît poate multiplica și difuza în multe locuri și în alte epoci un tablou care există numai o singură dată, care se află pentru mulți oameni în locuri depărtate și niciodată accesibile lor, sau care, ca proprietate a unui singur om, nu le este accesibil nici măcar tuturor celor domiciliați în aceeași localitate cu el : ar trebui să i se acorde cea mai mare atenție. Gravura, dacă nu urmează un anumit curent ajuns la modă în anumite epoci, ci năzuiește să redea sufletul artistului, așa cum se prezintă el în tablou, dacă înfățișează nu numai materia, — așa cum se află ea pe tablou, începînd cu gingășia obrazului omenesc și a mîinilor omenești, trecînd prin luciul mătăsii și prin netezimea metalului și mergînd pînă la asprimea stîncilor și a covoarelor, — ci chiar și culorile din tablou, folosind linii de diferite feluri, dar întotdeauna clare, trasate ușor și frumos arcuite, și care nu trebuie niciodată să fie vagi, niciodată să alcătuiască numai o simplă pată, și pentru care poate găsi modalități noi pentru

fiecare subiect nou : atunci, ce-i drept, nu poate fi pusă alături de pictură, în ceea ce privește efectul exercitat nemijlocit asupra privitorilor, dar poate fi pusă pe aceeași treaptă cu pictura în ceea ce privește evocarea efectului artistic în general, deoarece își exercită acest efect asupra unui număr mai mare de oameni și produce în rîndul celor care nu au posibilitatea să privească picturile reproduse, un efect artistic cu atît mai profund și mai deplin, cu cît este și ea însăși mai profundă și mai nobilă. Acest adevăr mi-l însușisem din ce în ce mai temeinic la amfitrionul meu, pe vremea cînd fusesem în legătură cu dînsul, și acest adevăr a devenit deosebit de limpede pentru mine atunci cînd au fost parcurse gravurile și cînd s-a vorbit despre valoarea lor și despre mijloacele, căile și efectul artei gravurii în general. După ce amănuntele planșelor izbutite au fost cercetate cu precizie și după ce calitățile și lipsurile lor au fost discutate cu atenție, s-a hotărît ca, de dragul pieselor bune, să se cumpere întreaga colecție, dacă prețul ei nu depășește o anumită sumă, care a fost oferită și care, în chip echitabil și bine chibzuit, putea fi plătită. Planșele proaste urmau să fie apoi distruse, deoarece prin prezența lor nu numai că nu ar fi produs un efect favorabil, dar ar fi acționat negativ și asupra simțămîntului celui lipsit de posibilitatea de a vedea lucruri mai bune, pe care, în loc să-l înalțe, l-ar îndrepta într-o direcție și mai grosolană și mai coruptă decît dacă nu i s-ar oferi nimic altceva decît obiectele naturii. Spiritul omului, au spus ei, este întinat de arta falsă **mai** mult decît de lipsa totală de contact cu arta. Cînd s-a înserat, gravurile au fost puse înapoi în mapele lor, masa a fost împinsă la locul ei, și ne-am despărțit.

Furtuna mai degrabă se întețise decît slăbise, iar ploaia torențială izbea geamurile.

Seara ne-am adunat din nou în camera de lucru a amfitrionului meu ; numai Gustav lipsea, pentru că-și mai făcea, în camera lui, lecțiile din ziua aceea. Înainte de a ne duce la cină, amfitrionul meu a mai însemnat, în catastifele lui, înregistrările instrumentelor meteorologice, referitoare la presiunea atmosferică, umiditate, căldură, **electricitate** și așa **mai** departe, iar după aceea a inspectat

întreaga clădire și a controlat lucrările aflate în sarcina slujitorilor, activitatea lor la această oră și eventualul efect al furtunii de astăzi.

La cină, după ce au fost potolite în scurt timp nevoile de hrană și după o conversație veselă, s-a mai citit cu glas tare dintr-o carte apărută recent. Se referea, cu precădere, la istoria culturii viermilor de mătase și a țesătoriei de mătăsuri, și cu osebire era tratat capitolul privind felul în care această îndeletnicire a ajuns din Extremul Orient în Siria, Arabia, Egipt, Peloponez, Sicilia, Spania, Italia și Franța. Amfitrionul meu a susținut că în domeniul producerii acelor ștofe superbe, alcătuite din mătase și fire de aur sau de argint, — în ceea ce privește finețea, gingășia și flexibilitatea țesăturii, îmbinate cu strălucirea ei caldă, de care țesăturile de acest soi din zilele noastre se deosebesc atît de mult prin rigiditatea lor și prin luciul lor aspru, precum și în ceea ce privește avîntul, grația delicată și bogata fantezie creatoare a desenelor, — epoca secolelor al treisprezecelea și al paisprezecelea este cu mult superioară epocilor ulterioare și mai cu seamă epocii moderne. A spus că el a început prea tîrziu să dea atenție acestei îndeletniciri din vechime, care este aproape o îndeletnicire artistică. O colecție de asemenea țesături ar fi desigur formidabilă, dar el n-o mai poate înjgheba, deoarece ar presupune călătorii prin toată Europa, ba chiar și prin părți importante ale Asiei și Africii și ar depăși probabil posibilitățile unui singur om. Unele asociații sau statul ar putea să creeze asemenea colecții pentru comparare, pentru instruire, ba chiar și pentru îmbogățirea istoriei. În unele mînăstiri bogate, în scrinurile cu odăjdii ale unor biserici vechi și vestite, în tezaure și în alte cămări ale unor cetățui crăiești și ale unor castele mai mari se găsesc probabil multe lucruri, care ar putea lipsi de acolo și care într-o colecție ar dobîndi grai și semnificație. Cîte n-au ajuns din Orient, după cruciade, în Europa, dacă pînă și cavalerii de rînd s-au întors de acolo în patrie cu pradă în aur și țesături scumpe ! Tot atunci a fost introdus fastul nu numai la sărbătorile bisericești, la încoronări, la parăzi, la turnire, dar și în viața de toate zilele, într-o măsură mai mare decît se practicase înainte. Cît de mult ar putea această îndeletnicire să arunce o lumină și

asupra epocii ei de înflorire, epoca zidirii acelor biserici remarcabile, ale căror măreţe rămăşiţe mai stîrnesc şi azi admiraţia noastră ! Cît de mult ar putea să ne deschidă drumul şi spre cunoaşterea artei decorative a acelei epoci, pe tărîmul cioplirii în piatră, în lemn şi în fildeş, ba chiar spre începuturile marilor şcoli de pictură înflorite mai tîrziu în nordul şi în sudul Europei ! Şi, în sfîrşit, cît de mult ne-ar putea călăuzi pînă şi spre unele idei referitoare la felul de a gîndi al popoarelor, la legăturile lor şi la căile lor comerciale ! Acelaşi lucru îl fac doar şi monedele, îl fac şi peceţile şi alte lucruri de categorii inferioare. Roland a spus că de acum înainte va căuta să colecţioneze asemenea ţesături.

În seara aceea ne-am despărţit mai tîrziu ca de obicei. În dimineaţa următoare, după ce m-am sculat, iar lumina zorilor mi-a îngăduit o privire prin ferestre, am văzut zăpadă proaspătă, aşternută peste tot ; şi continua să cadă din cer în fulgi deşi, care zburdau în faţa geamurilor. Vîntul se mai potolise, dar frigul probabil că se înteţise.

Am făcut în ziua aceea, cu toţii laolaltă, o plimbare destul de mare. Am umblat prin grădină ca să vedem dacă e ceva de pus la punct acolo, am vizitat serele, am dat pe la fermă, iar seara am continuat să citim din cartea despre creşterea viermilor de mătase. Ninsoarea ţinuse pînă în amurg, apoi s-au ivit pe cer porţiuni senine.

Aşa cum au trecut aceste două zile, au mai trecut apoi şi altele, dar amfitrionul meu nu-şi începuse încă destăinuirile făgăduite. În afară de timpul pe care fiecare din noi îl petrecuse la îndeletnicirile sale în locuinţa sa, am făcut numeroase plimbări prin ţinut, ceea ce a fost cu atît mai plăcut, cu cît, după zilele cu furtună de la sosirea mea urmase o vreme senină, calmă şi friguroasă. Mă aflam adesea în tovărăşia amfitrionului meu, mă uitam la el cînd îşi hrănea păsările în faţa ferestrei, sau cînd avea grijă să li se dea de mîncare iepurilor dincolo de hotarul grădinii. Am făcut călătorii mai lungi cu sania, ca să vizităm nişte vecini, să discutăm cu ei cîte ceva, sau să ne desfătăm cu aerul curat şi cu mişcarea. Într-un rînd am plecat cu amfitrionul meu şi cu cîţiva oameni la un pod, care urma să fie reconstruit la primăvară, căci amfitrionul meu

nu fusese cruțat și i se încredințaseră sarcini obștești. De cîteva ori ne-am dus și în diferite colțuri ale pădurii, ca să asistăm la tăierea copacilor, care urmau să fie folosiți la construcții și la prelucrarea lor în atelierul de tîmplărie, tăierea trebuind să aibă loc neapărat în acest anotimp. Ne-am dus odată și la Inghof și am vizitat serele de acolo ; intendentul și grădinarul ne-au condus peste tot, îndatoritori și prietenoși ; proprietarul era plecat la oraș, cu familia.

Într-o zi, amfitrionul meu a venit în locuința mea, ceea ce făcea des, fie ca să mă viziteze, fie ca să vadă dacă nu duc lipsă de ceva. După ce am stat de vorbă cîtva timp despre tot felul de lucruri, a spus :

— Cred că știi că eu sînt baronul Von Risach.

— Multă vreme n-am știut, — am răspuns eu, — dar acum știu, mai de mult.

— N-ai întrebat niciodată ?

— După prima noapte petrecută de mine în casa dumneavoastră l-am întrebat pe un țăran, care mi-a răspuns că sînteți fermierul de la Asperhof. În aceeași zi m-am mai interesat și la o depărtare mai mare, fără să aflu nimic precis. Mai tîrziu n-am mai întrebat niciodată.

— Și de ce n-ai mai întrebat niciodată ?

— Dumneavoastră nu mi-ați spus cum vă cheamă. Am dedus deci că nu socotiți necesar să-mi spuneți numele dumneavoastră. Ca urmare mi-am impus regula de conduită că n-am voie să vă întreb, și dacă n-aveam voie să vă întreb pe dumneavoastră, n-aveam voie să întreb nici pe alții.

— În tot ținutul acesta mi se spune „proprietarul de la Asperhof", — a răspuns el, — pentru că la noi se obișnuiește ca proprietarul unei moșii să fie denumit după moșie, nu după familie. Numele după moșie se moștenește în popor de la un proprietar la altul, pe cînd numele după familie se schimbă odată cu schimbarea proprietarului. În acest din urmă caz, poporul ar trebui să învețe mereu alt nume, ceea ce refuză să facă, deoarece este cu mult prea conservator. Unii localnici îmi spun și „fermierul de la Asperhof", cum îi spuseseră și înaintașului meu.

— Am auzit odată, din întîmplare, rostindu-se adevăratul dumneavoastră nume, — i-am spus.

— Atunci știi și că am ocupat o funcție publică, — a răspuns el.

— Știu, — am spus eu.

— Nu eram făcut pentru asta, — a răspuns el.

— Atunci afirmați ceea ce toți oamenii pe care i-am auzit vorbind despre dumneavoastră îl contestă, — am replicat eu. — Cu toții laudă cariera dumneavoastră publică.

— Oamenii aceia au poate în vedere unele rezultate pozitive izolate, — a răspuns el, — dar ei nu știu cîte amărăciuni m-au costat. Ei nu pot ști nici cum ar fi arătat aceste rezultate dacă le-ar fi obținut un altul, cu același talent, dar cu o mai mare înclinare sufletească pentru dregătorii, sau vreunul cu un talent și mai mare.

— Asta se poate spune despre orice, — am replicat eu.

— Se poate, — a răspuns el, — dar atunci nici nu trebuie lăudat numaidecît ceea ce n-a dat chiar greș. Te rog să mă asculți. Aparatul de stat, ca și oricare alt sector public, așa cum s-a dezvoltat el pînă în prezent, cuprinde un mare număr de persoane. Pentru a ocupa o funcție în acest aparat, legea cere, și trebuie să ceară, o anumită pregătire și o anumită trecere de la o treaptă la alta în dobîndirea pregătirii respective. În măsura în care există speranța ca o persoană, după încheierea studiilor cerute și a trecerii de la o treaptă la alta, să-și găsească de îndată un loc în aparatul de stat și să urce, după trecerea timpului corespunzător, pe poziții mai înalte, care îi asigură unei familii o întreținere decentă, un număr mai mare sau mai mic de tineri se consacră carierei publice. Din numărul celor care au parcurs cu succes școlile prescrise pentru formarea lor, statul își alege dintr-înșii slujbașii și trebuie să și-i aleagă numai dintr-înșii. Nu încape îndoială că și în afara acestui cerc există bărbați apți pentru aparatul de stat, unii chiar foarte capabili, dar statul, făcînd abstracție de cazurile excepționale, în care aptitudinea iese la iveală datorită unor împrejurări speciale, nu-i poate alege, pentru că nu-i cunoaște, și pentru că fără o cunoaștere mai temeinică a persoanei și fără dovada certă a pregătirii prescrise dobîn-

dite, ar putea exista primejdia ca lucrurile să se încurce. Dacă cei care au parcurs anii de pregătire sînt apți, statul trebuie să-i preia. Uneori se află printre ei, în număr mai mare, chiar și talente ieșite din comun, alteori în număr mai mic, iar alteori numai candidați de valoare medie. Pe această structură a materialului său uman trebuie statul să-și întemeieze organizarea aparatului său. Atribuțiile acestui aparat ar trebui să aibă un statut, care să creeze posibilitatea ca activitatea necesară pentru realizarea scopurilor statului să continue și să nu sufere nici o întrerupere și nici o slăbire esențială, atunci cînd diferiți funcționari mai buni sau mai puțin buni ajung rînd pe rînd pe posturile respective. Aș putea să mă folosesc de un exemplu și să spun că cel mai desăvîrșit ceasornic ar fi cel astfel construit, încît să meargă bine dacă i se schimbă piesele și i se pun piese mai proaste în locul altora mai bune și piese mai bune în locul altora mai proaste. Dar un asemenea ceasornic nu cred să fie posibil. Aparatul de stat, însă, așa ar trebui să funcționeze, sau, ținînd seama de dezvoltarea la care a ajuns astăzi, să se lase păgubaș. De aceea este la mintea cocoșului că acest statut al aparatului de stat trebuie să fie sever, că nu poate fi îngăduit ca o inițiativă individuală să dea conținutului funcției un alt statut decît cel prescris, ba chiar că, ținînd seama de corelarea întregului, un detaliu trebuie executat mai puțin bine decît ar putea fi executat dacă ar fi considerat numai din propriul său punct de vedere izolat. Latura sufletească a aptitudinii pentru aparatul de stat, făcînd abstracție de celelalte aptitudini, rezidă însă și ea, în părțile ei esențiale, fie în capacitatea persoanei respective de a îndeplini cu zel sarcina de detaliu, fără a cunoaște corelația ei cu întregul, fie de a avea destulă perspicacitate, pentru a sesiza corelația detaliului cu întregul, spre binele și în vederea realizării obiectivului de ansamblu, și a duce apoi la bun sfîrșit, cu plăcere și cu entuziasm, detaliul respectiv. Acest din urmă caz este cel al adevăratului om de stat, cel dintîi este cel al așa-numitului slujbaș destoinic de stat. Eu n-am fost nici om de stat, nici slujbaș destoinic de stat. Am avut din copilărie, bineînțeles fără să-mi fi dat seama pe atunci sau în anii tinereții, două însușiri, care se băteau

cap în cap cu cele spuse adineauri. Mai întîi, îmi plăcea să fiu stăpîn pe faptele mele. Îmi plăcea să-mi fac eu însumi o idee despre treaba pe care o aveam de îndeplinit, şi o şi îndeplineam bucuros cu propriile mele puteri. Urmarea a fost că încă de pe cînd eram copil, după cum povestea maică-mea, preferam să iau o mîncare, sau o jucărie, sau altceva, decît să mi se dea, că mă împotriveam oricărui ajutor, că eram socotit, ca băiat şi ca adolescent, un neascultător şi un îndărătnic, şi că la maturitate eram învinuit de încăpăţînare. Asta nu m-a împiedicat însă ca atunci cînd mi se dădea o sarcină străină, sprijinită pe temeiuri şi pe îndemnuri înalte, s-o primesc ca pe a mea proprie şi s-o duc la îndeplinire cu cea mai mare însufleţire. O dată în viaţa mea am procedat aşa împotriva unei extrem de puternice înclinaţii contrare, ca să nu-mi pătez onoarea şi ca să-mi fac datoria. Am să-ţi povestesc asta altădată. De aici rezultă că n-am fost încăpăţînat în înţelesul curent al cuvîntului, şi fără îndoială că nu sînt nici la bătrîneţe, cînd îndeobşte omul devine întotdeauna mai blajin. O a doua însuşire a mea a fost că-mi plăcea foarte mult să am dinaintea ochilor succesele acţiunilor mele, ca să-mi pot da seama limpede de legătura dintre intenţie şi efect şi ca să-mi pot organiza pe viitor acţiunile, separate de tot ce le era străin. O sarcină impusă numai pentru ca să se respecte o prescripţie sau ca să se execute o hotărîre era o tortură pentru mine. Urmarea a fost că nu eram înclinat să execut decît în silă sarcinile, a căror finalitate era depărtată sau nu mi se părea destul de lămurită. În timp ce alte sarcini, chiar dacă ţelul lor nu putea fi atins decît foarte anevoie şi numai prin numeroase verigi intermediare, le duceam cu rîvnă şi cu plăcere la bun sfîrşit, de îndată ce puteam să mă lămuresc asupra scopului principal şi a scopurilor intermediare şi să mi le însuşesc. În primul caz nu izbuteam să-mi calc pe inimă decît închipuindu-mi că scopul, fie el şi obscur, este totuşi înălţător, şi mă apucam de treabă cu toate forţele, fiind însă înclinat întotdeauna să dau zor, din care cauză eram calificat şi drept pripit ; în al doilea caz, forţele mele se înhămau ele însele la treabă, care era dusă la bun sfîrşit cu maximum de perseverenţă şi cu folosirea întregului timp disponibil, din care cauză eram iarăşi calificat drept încăpăţînat. Cred că

ai văzut în casa asta unele lucruri, din care ți-ai dat seama că pot urmări și cu multă răbdare anumite scopuri. În general este ciudat și s-ar putea să tragă mai greu în cumpănă decît se bănuiește, faptul că, odată cu înaintarea în vîrstă, ți se lărgește orizontul intențiilor și te gîndești la lucruri aflate la depărtări nemăsurate, dincolo de orice țel al vieții, ceea ce nu ți se întîmplă în tinerețe, căci bătrînețea sădește mai mulți pomi și clădește mai multe case decît tinerețea. Vezi deci că pentru ca să fiu un bun slujbaș de stat îmi lipsesc două însușiri de căpetenie : cea de a fi ascultător, care este o condiție fundamentală a oricărei coordonări de persoane sau de lucruri, precum și cea de a mă putea încadra într-un întreg și de a munci intens pentru scopuri aflate în afara orizontului meu, ceea ce este în aceeași măsură o condiție fundamentală a oricărei coordonări. Am vrut întotdeauna să schimb principiile și să îmbunătățesc premisele, am vrut să stabilesc singur scopurile și am vrut să fac fiecare lucru, așa cum este mai bine pentru sine, fără să văd întregul și fără să-mi pese dacă prin felul meu de a proceda se creează în altă parte o lacună, care strică mai mult decît folosește reușita mea. Cînd eram de abia ceva mai răsărit decît un băietan am fost îndrumat spre cariera mea, fără s-o cunosc pe ea și fără să mă cunosc pe mine, și mi-am continuat-o cît am putut de departe, deoarece tot mă aflam în ea și-mi era rușine să nu-mi fac datoria. Dacă s-au realizat cu ajutorul meu unele lucruri bune, acele realizări se datoresc faptului că, pe de o parte, ținînd seama de funcția mea și de exigențele ei, îmi desfășuram activitatea pînă la limita puterilor, și că, pe de altă parte, evenimentele vremii aduceau cu sine îndatoriri pentru care puteam să întocmesc planurile de acțiune și să le îndeplinesc eu însumi. Dar cît de cumplit suferam cînd eram implicat în modalități de acțiune potrivnice firii mele, cu greu găsesc cuvinte să-ți spun acum, și nici atunci n-aș fi fost în stare să-ți spun. Îmi venea pe atunci în minte, mereu și stăruitor, comparația cu o vietate înotătoare silită să zboare și o vietate zburătoare silită să înoate. De aceea, la o anumită vîrstă mi-am dat demisia. În cazul că mă întrebi dacă, în ierarhia aparatului de stat este necesar un număr atît de mare de persoane, și dacă o

parte a treburilor obștești, așa cum sînt ele acum, n-ar putea fi preschimbate în treburi particulare și lăsate pe seama unor corporații sau persoane particulare, pe care acele treburi le privesc cu precădere, ceea ce ar duce la o mai bună organizare a aparatului de stat și ar îngădui ca unele talente excepționale să se poată valorifica mai bine, spre binele obștesc, în conceperea și executarea unor planuri : îți răspund că această întrebare este fără doar și poate importantă, iar răspunsul ei corect este chiar de cea mai mare importanță, dar că tocmai răspunsul corect, în toate amănuntele lui, este una din cele mai dificile probleme, și nu îndrăznesc să afirm despre mine că aș fi în stare să dau acest răspuns corect. Totodată, acest subiect este și cam depărtat de convorbirea noastră de azi, și-l vom discuta eventual altă dată, dacă ne va duce mintea. Un lucru este sigur : chiar dacă ar fi necesare modificări în actualul aparat de stat și dacă modificările se vor face în spiritul celor arătate adineauri, situația actuală își are totuși justificare, în cadrul transformărilor generale, cărora, asemenea oricărui lucru omenesc și chiar și pămîntului, le este supus și statul, căci statul este o verigă a lanțului și deci îi va face loc urmașului său, după cum și el însuși a provenit din înaintașul său. Noi am mai vorbit de multe ori despre vocație și că este foarte greu să-ți cunoști capacitățile atunci cînd trebuie să le imprimi direcția, adică atunci cînd trebuie să-ți alegi un drum în viață. Cu prilejul conversațiilor noastre am avut în vedere mai cu seamă arta, dar la fel stau lucrurile și în oricare altă îndeletnicire. Rareori capacitățile unui tînăr sînt atît de evidente, încît să se impună atenției și să ducă la adoptarea profesiunii potrivite. Eu, pe lîngă însușirile spirituale, pe care ți le-am expus adineauri, mai aveam încă una, deosebită, de natura căreia mi-am dat seama abia foarte tîrziu. Din copilărie avusesem o pornire spre crearea unor lucruri perceptibile senzorial. Simplele corelații și raporturi, precum și abstractizarea unor noțiuni, nu-mi spuneau mai nimic, nu puteam să le intercalez în mulțimea de creații ale minții mele. Cînd eram încă mic îmbinam cap la cap tot felul de lucruri și îi dădeam obiectului astfel rezultat numele vreunei localități pe care întîmplător îl auzisem mai des, sau îndoiam o nuia, sau vrejul unei flori, sau ceva asemă-

nător, pînă lua forma unui personaj, şi atunci îi dădeam un nume, sau făceam dintr-un petecel de postav pe nenea sau pe tanti ; ba chiar şi acelor noţiuni şi raporturi abstractizate, despre care am pomenit, le împrumutam chipuri, pe care le ţineam minte. Şi acum încă îmi amintesc că, fiind copil, auzisem adesea cuvîntul „mobilizare". Primiserăm pe atunci o masă nouă de arţar, ale cărei părţi de blat erau îmbinate cu ajutorul unor icuri de lemn, de culoare închisă. Secţiunea acestor icuri se vedea în grosimea blatului, ca o figură întunecată, de-a curmezişul rostului, şi acestei figuri îi spuneam „mobilizarea". Acest imbold senzorial, pe care, firește, îl au toţi copiii, a devenit la mine din ce în ce mai clar şi mai puternic, pe măsură ce am crescut. Mă bucura tot ce lua naştere în chip perceptibil, încolţirea primului firicel de iarbă, mugurii tufelor, înflorirea plantelor, prima pîrgă, primul fulg de nea, vuietul vîntului, răpăiala ploii, ba chiar şi trăsnetul şi tunetul, cu toate că-mi era frică de amîndouă. Mă duceam să casc gura cînd dulgherii ciopleau din bardă lemnul, cînd se construia o colibă, cînd se bătea în cuie o scîndură. Chiar şi cuvintele care desemnau senzorial palpabil un obiect îmi erau cu mult mai dragi decît cele care îl indicau doar în general. Astfel, de pildă, mă impresiona cu mult mai puternic cînd cineva spunea „contele călăreşte un cal pag" decît „călăreşte". Desenam cu un creion roşu cerbi, călăreţi, cîini, flori, dar de preferinţă oraşe, din care alcătuiam imagini minunate. Din lut umed făceam palate, din coajă de copaci retabluri şi biserici. Acestei porniri eu îi zic plăcerea de a crea. Ea se găseşte, într-o măsură mai mare sau mai mică, la mulţi oameni. Dar şi mai mulţi cunosc plăcerea de a păstra, a cărei varietate urîtă este zgîrcenia. Nici în anii de mai tîrziu această plăcere nu mi-a slăbit. Odată, cînd m-am mutat în apropiere de frumosul nostru fluviu şi am văzut în prima iarnă pentru prima dată gheaţa plutitoare, nu m-am săturat privind cum iau naştere şi cum se lovesc şi se freacă unele de altele sloiurile mai mult sau mai puţin rotunde. Chiar şi în iernile imediat următoare stăteam adesea pe mal ceasuri în şir şi priveam cum se formează gheaţa, mai cu seamă cea fixă. Ceea ce multora le este atît de neplăcut, părăsirea unei locuinţe şi ocuparea alteia, mie

îmi făcea plăcere. Mă bucura împachetatul, despachetatul și amenajarea noilor încăperi. În anii adolescenței a ieșit la iveală o altă latură a acestei porniri. Îndrăgeam nu numai formele ca atare, ci îndrăgeam formele frumoase. Această latură era prezentă de bună seamă încă în pornirea copilărească. Culorile roșii, lucrurile în chip de stea sau multiplu răsucite mă solicitau mai mult decît altele. Pe atunci, însă, eram mai puțin conștient de această însușire. Ca adolescent rîvneam formele, așa cum rezultă ele, ca volume, din sculptură și din arhitectură, ca suprafețe, linii și culori din pictură, ca efect al simțurilor în muzică, al stărilor morale pe plan uman și al celor ieșite din comun pe plan teluric, în poezie. Mă dăruiam cu ardoare acestor forme și eram dornic, în viață, de întruchipări care le seamănă. Iubeam stîncile, munții, norii, copacii, care le erau asemănătoare, pe cele dimpotrivă le disprețuiam. Oamenii, faptele și relațiile omenești care le corespundeau mă atrăgeau, celelalte mă îndepărtau. Mi-am dat seama mai tîrziu că era în fond firea unui artist cea care se revela în mine și care își cerea stăruitor împlinirea. Nu știu dacă aș fi ajuns un artist bun sau mediocru. Unul mare, însă, probabil că nu, deoarece altminteri este aproape sigur că talentul ar fi răzbit totuși și și-ar fi găsit exprimare. Poate că mă înșel și în această privință și că ceea ce se manifesta era mai degrabă numai predispoziția de a înțelege arta decît cea a creației artistice. Oricum ar sta însă lucrurile, forțele care acționau în mine puteau mai curînd să stinjenească decît să promoveze activitatea unui slujbaș al statului. Ele cereau forme și se mișcau în jurul unor forme. Dar după cum însuși statul este ordinea relațiilor sociale ale oamenilor, prin urmare nu o formă, ci un cadru : tot așa, roadele trudei oamenilor de stat se referă, de cele mai multe ori, la relațiile sau raporturile dintre organele de stat sau dintre state, așadar oferă cadre, nu forme. După cum, în copilărie, am simțit adesea nevoia să împrumut noțiunilor abstracte o întruchipare, ca să le pot reține, tot așa și la maturitate, în aparatul de stat, atunci cînd a fost vorba de relații internaționale, de revendicări ale altor state față de noi sau de cele ale statului nostru față de altele, mi-am imaginat adesea statele ca un trup și o întru-

chipare și am legat apoi raporturile lor de **întruchipările** lor. De asemenea, n-am fost niciodată **în stare să socotesc** drept lege supremă și fir **călăuzitor al acțiunilor mele numai** propriile relații sau numai folosul statului nostru. Respectul față de lucruri, așa cum sînt ele în sine, era atît de mare la mine, încît, pus în fața unor încurcături, a unor pretenții și a necesității de a aplana unele litigii, nu țineam seama de folosul nostru, ci de ceea ce solicitau lucrurile ca atare, și de ceea ce era pe potriva lor, pentru ca să redevină ceea ce erau și să dobîndească ce le fusese luat și fără de care nu puteau să fie ceea ce sînt. Această însușire a mea mi-a pricinuit multe necazuri, mi-a atras mustrări din partea unor înalte foruri, dar mi-a adus și respect și recunoaștere. Atunci cînd părerea mea era acceptată și pusă în aplicare, noua ordine a lucrurilor avea stabilitate, deoarece se întemeia pe esența naturii lor, și aducea statului nostru, deoarece eram feriți de neorînduieli reînnoite, deci de osteneli repetate, un folos mai mare, decît dacă am fi urmărit interesul unilateral, și am primit distincții onorifice, elogii și avansări. În acele zile ale trudei aprige, cînd mai aveam parte de un răgaz de odihnă și contemplam, în timpul unei scurte călătorii, silueta măreață a unui munte sau un șir de nori înghesuiți, sau ochii albaștri ai unei țărăncuțe drăgălașe, sau trupul zvelt al unui flăcău pe un cal frumos, sau chiar cînd stăteam numai în camera mea în fața tablourilor mele, dintre care, încă de pe atunci, adunasem destul de multe, sau în fața unei statuete: deasupra lumii mele lăuntrice se așternea o liniște și o încîntare, de parcă ar fi intrat în matca ei. Dacă a existat în mine o capacitate de creație artistică, atunci a fost cea a unui arhitect, sau a unui sculptor, sau și a unui pictor, dar sigur nu cea a unui poet sau chiar a unui compozitor. Primele dintre aceste domenii m-au atras din ce în ce mai mult, cele din urmă mi-au rămas mai departe. Dacă ceea ce se exprima în mine a fost mai degrabă dragostea de artă, nu o putere de creație, a fost în orice caz și o forță figurativă, dar numai aceea de a recepta formele. Dacă acest gen de particularitate îl face fericit în primul rînd pe posesorul ei, după cum și orice forță, chiar și forța creatoare, îl privește în primul rînd pe posesorul ei, ea se raportează totuși și la alți oameni, după cum și orice forță,

chiar și cea caracteristică a unui om, nu poate rămîne zăvorîtă într-însul, ci se împărtășește și altora. Este o afirmație cu totul greșită, care însă se aude adesea, că orice mare operă de artă trebuie să exercite un efect puternic asupra epocii ei și că, pe de altă parte, opera care produce un efect puternic este o mare operă de artă, și că atunci cînd o operă nu-și produce efectul, nu poate fi vorba de artă. Atunci cînd un fragment oarecare al omenirii, un popor, este curat și sănătos trupește și sufletește, cînd forțele sale sînt dezvoltate uniform, și nu sînt încordate și active în mod disproporționat pe o singură latură, acest popor primește cu fidelitate și cu căldură în inima sa o operă de artă pură și adevărată, neavînd nevoie, în acest scop, de erudiție, ci numai de forțele sale înnăscute, care receptează și păstrează opera ca fiind de o seamă cu ele. Dacă însă talentele unui popor, oricît de înalte ar fi ele, o iau înainte într-o anumită direcție, sau dacă sînt chiar îndreptate către simpla plăcere a simțurilor sau către viciu, operele care urmează să producă un efect puternic trebuie să năzuiască spre acea direcție, în care sînt active cu precădere talentele, sau trebuie să înfățișeze plăcerea simțurilor și viciul. Operele pure îi sînt străine unui asemenea popor ; el le întoarce spatele. Așa se explică fenomenul că unele opere artistice alese pot să miște și să înflăcăreze o epocă, și că apoi vine un popor, căruia nu-i mai spun nimic. Ele își acoperă chipul și așteaptă pînă ce dinaintea lor trec alte generații, care au din nou cugetul curat și-și înalță privirea spre ele. Acestora le zîmbesc și acestea le duc din nou în temple, ca pe niște odoare salvate de la pieire. Ba chiar, la unele popoare decadente, înflorește uneori, dar foarte rar, ca o rază stingheră, o operă pură, care nu este băgată în seamă și este descoperită mai tîrziu de un umanist, ca omul drept din Sodoma. Dar pentru ca practica artei să fie păstrată mai lesne, există în orice epocă oameni, cărora natura le-a dat un simț mai profund pentru operele de artă. Aceștia scrutează cu un ochi mai limpede părțile lor alcătuitoare, le preiau cu căldură și cu bucurie în inima lor și le transmit astfel semenilor lor. Dacă pe creatori îi numim zei, atunci aceia sînt preoții acelor zei. Atunci cînd practicarea artei începe să scapete, ei împiedică apro-

pierea dezastrului, iar atunci cînd, după întuneric urmează să se facă din nou lumină, ei, înaintemergătorii, poartă făclia. Dacă am fost şi eu unul dintre aceştia, dacă am fost menit ca, prin contemplarea unor producţii măreţe ale artei şi ale creaţiei, care mi-au făcut întotdeauna binevoitor cu ochiul, să aduc în inima mea bucurie şi să transmit semenilor mei bucurie, recunoştinţă şi veneraţie faţă de acele producţii, cariera mea de slujbaş al statului mi-a fost iarăşi foarte stînjenitoare în această îndeletnicire a mea, iar sărăcăcioasele flori tîrzii nu pot ţine locul verii, ale cărei adieri puternice şi al cărei soare cald au trecut fără folos. E trist că omul nu-şi poate alege atît de lesne drumul care să-i fie cel mai nimerit în viaţă. Repet ceea ce am spus adesea, şi ceea ce şi venerabilul dumitale tată confirmă, că omul trebuie să-şi aleagă drumul în viaţă de acord cu sine însuşi, întru deplina împlinire a forţelor sale. Astfel îi este şi de cel mai mare folos şi obştii, în măsura în care îi poate fi de folos. Ar fi cel mai grav păcat dacă şi-ar alege drumul numai şi numai ca să ajungă, aşa cum se spune atît de des, să fie de folos omenirii. S-ar lepăda de el însuşi şi ar fi nevoit, în majoritatea cazurilor, să-şi îngroape, în înţelesul propriu al cuvîntului, propria înzestrare. Dar cum stau lucrurile cu alegerea ? Relaţiile noastre sociale au ajuns pînă acolo încît, pentru satisfacerea nevoilor noastre materiale, sînt necesari foarte mulţi bani. De aceea, unii tineri se trezesc, înainte ca ei înşişi să-şi dea seama, în cariere care le asigură cîştigul necesar pentru satisfacerea nevoilor menţionate. De o chemare profesională nu poate fi vorba aici. Şi e rău, foarte rău, iar omenirea devine astfel din ce în ce mai mult o turmă. Acolo unde omul mai are posibilitatea să opteze, pentru că nu este nevoit să ia drept criteriu aşa-numita cîştigare a pîinii celei de toate zilele, acolo ar trebui să fie pe deplin conştient de forţele sale, înainte de a le delimita cîmpul de acţiune. Dar omul n-ar trebui oare să opteze în tinereţe, fiindcă altminteri e prea tîrziu ? Iar în tinereţe poate el oare întotdeauna să devină conştient de puterea sa ? E greu, iar cei ce au un cuvînt de spus în treaba asta ar trebui să vegheze ca să se procedeze cu mai puţină uşurinţă. Dar să lăsăm baltă subiectul acesta. Am vrut să-ţi

spun ceea ce ţi-am spus, înainte de a-ţi povesti în ce chip sînt legat de rudele viitoarei dumitale mirese. Ţi-am spus toate astea ca să poţi cumpăni, cît de cît, poziţia pe care mă aflu acum. Pentru continuare vom stabili o altă zi.

După această expunere, convorbirea a trecut la alte subiecte, iar apoi am făcut împreună o plimbare, la care a luat parte şi Gustav.

4. SPOVEDANIA

Fără să-i fi adresat vreo invitaţie sau vreo rugăminte directă sau pe ocolite, amfitrionul meu şi-a continuat în ziua următoare destăinuirile. Întrebase dacă îi este îngăduit să stea cîtva timp în camera mea, iar eu, bineînţeles, îi răspunsesem afirmativ. Stăteam acum amîndoi lîngă un foc plăcut şi molcom, întreţinut de nişte butuci de fag foarte mari şi groşi. Amfitrionul meu s-a înfundat în fotoliul său tapisat şi a spus :

— Dacă eşti de acord, aş dori să-mi închei astăzi destăinuirile. Am avut grijă să nu fim deranjaţi. Te rog să-mi spui dacă vrei să mă asculţi.

— Dumneavoastră ştiţi că acest lucru este pentru mine nu numai o plăcere, ci şi o datorie, — am răspuns eu.

— Mai întîi trebuie să-ţi povestesc cîte ceva despre mine, — a început el. — Cred că este nevoie. M-am născut în satul Dallkreuz, în aşa-numita pădure virgină. Dumneata ştii că denumirea de pădure virgină nu prea mai corespunde realităţii. Pe vremuri, împreună cu întregul ţinut care se întinde, ca o formaţie colinară, de la fluviul nostru spre miazănoapte, pădurea virgină acoperea şi pămînturile din Dallkreuz. Pe atunci satul Dallkreuz nu exista, iar întemeierea lui poate că a început odată cu ridicarea cîtorva colibe ale unor tăietori de copaci. Acum, peste întregul ţinut deluros se întind holde, pajişti şi păşuni. Şi mai sînt şi cîteva rămăşiţe ale vechilor codri seculari. Casa tatălui meu se afla în afara aşezării, în apropiere de alte cîteva case, dar totuşi destul de izolată, ca să aibă vedere liberă spre pajişti, ogoare, grădini, iar la miazăzi spre o foarte frumoasă fîşie de pădure albăstrie.

Cînd eram un băietan de zece ani, cunoşteam toţi arborii şi arbuştii din ţinut şi ştiam să le spun pe nume, cunoşteam cele mai însemnate plante şi pietre, cunoşteam toate drumurile, ştiam unde duc, şi colindasem toate aşezările învecinate prin care treceau. Cunoşteam toţi ciinii din Dallkreuz, ştiam ce culori aveau, cum îi chemau şi ai cui erau. Iubeam grozav pajiştile, ogoarele, tufişurile, casa noastră, iar clopotele bisericii noastre îmi păreau a fi lucrul cel mai încîntător şi mai atrăgător din cîte pot exista pe pămînt. Părinţii mei trăiau în pace şi înţelegere. Aveam o soră, care mă însoţea în hoinărelile mele de copil. Casa noastră, care nu avea decît parter, dar care era albă ca zăpada şi se vedea de departe în verdeaţă, avea pajişti, ogoare şi un petic de pădure. Tata lăsase însă toate astea în seama unor argaţi, căci el însuşi se îndeletnicea cu un negoţ de in şi pînzeturi, care îl purta în numeroase călătorii. Fiind copil încă, am fost desemnat ca moştenitor al acestor bunuri, dar mai întîi urma să primesc educaţia necesară într-o şcoală. Tata, de cînd îi muriseră părinţii, pe care eu nu-i cunoscusem decît prea puţin, nu mai avea alte rude. Maică-mea, pe care tata o adusese de departe, mai avea un frate, care însă se certase cu ea, deoarece ea, care se trăgea dintr-o familie înstărită, încheiase o căsătorie sub condiţia ei, după cum se exprima el, şi n-a mai putut fi împăcat. Noi nu ştiam nimic despre el, ne feream să-l pomenim, şi adesea nu i se rostea numele un an întreg. Afacerile tatei, însă, propăşeau, încît ajunsese aproape omul cel mai de vază din ţinut. În anul după încheierea căruia urma să plec la şcoală, s-au întîmplat mai multe nenorociri. Grindina a pustiit ogoarele, o parte a casei a fost mistuită de flăcări, iar cînd totul a fost refăcut şi pus din nou pe roate, tatăl meu a fost secerat de o moarte subită, neprevăzută. Un tutore delăsător, nişte tovarăşi de negustorie vicleni, care au ridicat pretenţii îndoielnice, şi un proces nefericit, pricinuit de acele pretenţii, au pus-o pe mama în situaţia de a lupta singură cu grijile legate de viitorul nostru. În cele din urmă, cînd totul s-a liniştit, mama s-a văzut restrînsă la strictul necesar. În toamna următoare am fost nevoit să-mi părăsesc casa iubită, valea iubită şi familia iubită. Echipat săracăcios şi ţinut de mînă

de un elev mai mare decît mine, am străbătut pe jos drumul destul de lung pînă la şcoală. Acolo m-am numărat printre cei mai nevoiaşi elevi. Mama, însă, îmi trimitea atît de punctual tot ce putea trimite, încît, deşi nu-mi prisosea niciodată, aveam totuşi ceea ce-mi trebuia ca să-mi duc zilele. La şcoală exista obiceiul ca băieţii din clasele de sus să-i mediteze pe cei din clasele de jos şi să fie plătiţi pentru asta. Întrucît eu eram unul din elevii cei mai buni, mi-au fost daţi, încă din clasa a patra, cîţiva băieţi ca să-i meditez, şi am putut s-o uşurez pe maică-mea de povara cheltuielilor. După doi ani am ajuns să agonisesc destui bani, încît să fac faţă eu însumi întregii mele întreţineri. Vacanţele mi le petreceam, an de an, cu mama şi cu soră-mea, în casa noastră albă. De luarea în posesie a casei, ca moştenitor, n-a mai fost vorba. M-am gîndit ca, prin cunoştinţele dobîndite, să-mi fac rost de o slujbă şi să-i cedez cîndva soră-mi casa şi pămîntul, ca bani albi pentru zile negre. Şi aşa a sosit vremea să-mi aleg o meserie. Şcoala pregătitoare, obişnuită pe atunci, pe care tocmai o absolvisem, netezea absolventului calea numai spre cîteva cariere şi-l făcea pentru altele mai degrabă inapt decît apt. M-am hotărît să mă fac slujbaş de stat, fiindcă celelalte trepte pe care le-aş fi putut urca pe baza cunoştinţelor mele din acea clipă îmi erau şi mai puţin pe plac. Mama n-a putut să mă ajute cu nici un sfat. Prin economii la sînge îmi încropisem o mică sumă de bani. Cu aceasta în buzunar şi încărcat cu mii de binecuvîntări ale mamei şi stropit cu lacrimile de bun-rămas ale surorii mele dragi, am pornit la drum spre oraş. Am părăsit valea noastră mergînd pe jos şi am căutat în fel şi chip să-mi înăbuş lacrimile gata să mă podidească. De îndată ce zonele noastre împădurite s-au aflat în spatele meu, de îndată ce soarele de toamnă a strălucit deasupra unor holde cu totul altele decît cele pe care le văzusem în adolescenţă, sufletul mi s-a înseninat şi n-am mai avut nevoie să mă tem că oricine mi-ar fi ieşit în cale ar fi putut citi pe faţa mea că eram cît p-aci să izbucnesc în plîns. Hotărîrea care mă îmboldise să plec în capitală şi să-mi încerc norocul ca slujbaş de stat m-a făcut să-mi urmez din ce în ce mai dîrz şi mai repede drumul şi să-mi clădesc mii de castele

strălucite în Spania închipuirii. Cînd am ajuns **acolo unde** solul Țării-de-Sus coboară, în trepte mari, spre **fluviu** și unde încep cu totul alte forme de relief, **mi-am întors** încă o dată capul, am binecuvîntat inima de **mamă,** care se afla acum la aproape o zi de drum în urma mea, am mîngîiat în gînd cu degetele pleoapele frumoase, cu gene lungi, ale soră-mi, care fusese întotdeauna cam palidă, am binecuvîntat casa noastră albă cu acoperișul ei roșu, am binecuvîntat toate ogoarele și dumbrăvile rămase în urma mea și prin care trecusem, și am început să cobor, acum într-adevăr cu lacrimi grele în ochi, drumul adînc, care, șerpuind pe atunci pe sub o boltă înaltă de frunziș, alcătuia una din trecătorile de legătură dintre Țara-de-Sus și lunca fluviului. După ce am mai făcut trei pași, n-am mai putut vedea decît marginea ținutului meu de baștină : singurul lucru pe care mai erau ochii mei în stare să cuprindă și care avea să mă însoțească încă multă vreme. În fața mea se aflau acum cu totul alte priveliști. M-am simțit îndemnat să mă întorc, ca să mai pot arunca numai o singură dată o privire înapoi. Dar nu m-am întors, fiindcă îmi era rușine de mine însumi, și am luat-o la vale, tot mai la vale, iuțind pasul. N-aveam voie să întîrzii, dacă voiam să mai ajung înainte de căderea nopții jos, la fluviul pe care, a doua zi, un vas urma să mă ducă mai departe. Soarele de toamnă, gata să scapete, juca printre crengi ; cîte un pițigoi își făcea auzită chemarea, asemenea celor care mai locuiau și acum în crîngurile de munte de pe meleagurile mele ; întîlneam cîte un căruțaș, cîte un drumeț, dar mergeam mai departe, cu inima grea, și după ce a asfințit soarele, am auzit vuietul fluviului, care ajunsese să însemne acum atît de mult pentru mine, și am privit luciul lui de aur în văpaia amurgului.

Aici, amfitrionul meu s-a întrerupt, dar după o pauză a spus :

— M-a luat gura pe dinainte și-ți povestesc lucruri fără importanță. Dar unele amintiri, oricît de neînsemnate ar fi pentru alții, sînt atît de vii pentru posesorul lor ajuns la o vîrstă foarte înaintată, încît par să cuprindă frumusețea supremă a trecutului.

— Vă rog să continuați, — i-am răspuns eu, — și să nu mă lipsiți de imaginile care v-au rămas din vremurile

de demult, căci ele pătrund cu mai multă căldură în suflet decît dacă viața ar fi redată ca o umbră searbădă. De asemenea, timpul meu nu este o piedică, dacă nu cumva este drămuit al dumneavoastră. Vă rog deci să nu omiteți nimic.

— Timpul meu este drămuit, — a replicat el, — dar în așa fel, încît fie că n-ar trebui să mai fac nimic altceva decît să-mi aștept clipa cea de pe urmă, fie că pot să dispun de el cum vreau. Căci ce-ar mai avea de făcut un om atît de bătrîn ? Ar trebui ca, în cele cîteva ceasuri care i-au mai rămas, să mai îngrijească după pofta inimii niște flori. Aici, pe moșia asta, nici nu mă îndeletnicesc, de fapt, cu altceva. Pe de altă parte, nici ceea ce vreau să-ți spun nu este cu totul lipsit de însemnătate, după cum ai să constați curînd. De aceea am să-mi reiau povestirea de unde am lăsat-o.

Și amfitrionul meu și-a continuat spovedania...

„Noaptea mi-am petrecut-o dormind tun, și cea dintîi dimineață m-a văzut pe unul din acele vase mici și grosolane, care pluteau pe atunci în josul fluviului nostru, încărcate cu diferite bunuri, și care luau și pasageri. Cîțiva tineri, care își aleseseră o profesiune întru totul la fel cu a mea sau poate una asemănătoare, stăteau pe punte și puneau chiar uneori mîna pe vîsle, în timp ce vasul nostru luneca pe fluviul larg și înnegurat, iar orășelul care ne oferise găzduire peste noapte se retrăgea tot mai departe în urma noastră, smulgîndu-se din pîcla dimineții. Cîte un cîntec, cîte un chiot, venit din ceata tovarășilor mei de drum, mă răscoleau și mă făceau și mai puternic, și mai dîrz.

Cînd, în seara zilei a doua a călătoriei noastre pe apă, s-a ivit dintre tufișurile de pe maluri turnul zvelt și înalt, aproape azuriu, al urbei al cărei cetățean urma să devin, cînd pasagerii s-au strigat unii pe alții, arătîndu-și reciproc monumentul la care urma să ajungem cam într-un ceas și ceva, inima a prins să-mi bată din nou cu putere. Această emblemă a unor epoci trecute, mi-am zis, care fusese martora atîtor destine mărețe și răscolitoare, va veghea acum și asupra destinului tău mărunt, dacă va fi

să se depene în bine sau în rău, iar cînd acesta se va fi încheiat de mult va veghea asupra altora. Ne-am apropiat mai repede de debarcader, deoarece toată lumea trăgea cu nădejde la rame, iar cei mai dîrji o ţineau într-un cîntec ; şi înainte chiar să fi trecut ceasul, vasul nostru a tras la bordura de piatră a fluviului, faţă-n faţă cu nişte clădiri foarte mari. Un elev mai în vîrstă, care locuise doi ani în oraş şi care se întorcea acum din vacanţa petrecută la părinţi, s-a oferit să mă ducă la un han, unde să dorm o noapte, şi să-mi dea a doua zi o mînă de ajutor ca să-mi găsesc o odăiţă cu chirie. Am primit cu recunoştinţă. Sub bolta porţii hanului şi-a luat rămas-bun de la mine şi mi-a făgăduit să mă caute a doua zi în zori. S-a ţinut de cuvînt ; nici nu eram încă îmbrăcat, şi el se şi afla în camera mea, şi înainte ca soarele să fi ajuns la amiază, lucrurile mele erau adăpostite într-o odăiţă cu chirie, pe care mi-o găsise. Şi-a luat rămas-bun şi s-a dus să-şi viziteze cunoscuţii. Nu l-am mai văzut mai tîrziu decît arareori, deoarece ne apropiase numai călătoria pe vas şi deoarece cariera lui era cu totul deosebită de a mea. Cînd am ieşit din odăiţa mea, ca să văd oraşul, m-a cuprins din nou o teamă grozavă. Acest uriaş haos de ziduri şi acoperişuri, această neîncetată vînzoleală de oameni, cu toţii străini unii de ceilalţi, dar care trec în fugă unul pe lîngă celălalt, neputinţa de a mă regăsi după ce m-am depărtat numai cu cîteva uliţe, şi nevoia, cînd voiam să mă întorc acasă, de a întreba la fiecare pas cîte un trecător, m-au copleşit cu totul, căci pînă atunci trăisem întotdeauna într-o familie şi mă mişcasem numai în locuri unde cunoşteam toate casele şi pe toţi oamenii.

M-am dus la directorul Şcolii Juridice, ca să mă înscriu la cursurile pregătitoare pentru aparatul de stat. Datorită certificatelor mele excelente m-a primit foarte bine şi m-a îndemnat să nu las ca metropola să mă facă să-mi uit sîrguinţa. Ferit-a Sfîntul ! Avînd în vedere mijloacele mele reduse, metropola nu era pentru mine decît o pădure ai cărei copaci nu mă interesau defel, iar prin ciudăţenia ei mai degrabă mă îmboldea la sîrguinţă decît să mă facă s-o uit. În ziua deschiderii cursurilor m-am dus la Şcoală, spre care cunoşteam acum o seamă de drumuri. Acolo era mare forfotă. Se predau toate specialităţile, şi

pentru toate specialitățile se găseau studenți. Cei mai mulți dintre ei păreau a fi foarte înzestrați, culți și ageri, așa încît, convins de puterile mele puține, am început să mă îndoiesc din nou că voi putea ține aici pasul cu ceilalți. M-am dus în sala de curs și m-am așezat pe unul din locurile de pe la mijloc. Ora de curs a început și s-a terminat, așa cum aveau să înceapă de acum înainte și să se termine multe alte ore de curs. Toate acestea, ca și întregul oraș, au continuat să aibă, pentru mine, ceva neobișnuit. Cel mai bine mă simțeam cînd stăteam în odăița mea, gîndindu-mă la trecutul meu și scriindu-i mamei mele scrisori foarte lungi.

După ce s-a scurs cîtăva vreme, am mai prins curaj și putere. Profesorul nostru, un membru venerabil al Consiliului Școlii, ne instruia prin întrebări. Eu luam notițe exacte după lecțiile lui. După ce le-a pus întrebări unui mare număr dintre colegii mei, și cînd mi-a venit în sfîrșit și mie rîndul, mi-am dat seama că, în specialitatea noastră, nu sînt mai prejos de unii colegi, care mă întreceau la îmbrăcăminte și la maniere, ci că multora le-o luasem înainte. Asta m-a făcut treptat să prețuiesc modul de viață de la oraș, care îmi rămăsese pînă atunci străin. Pe unii studenți îi cunoșteam încă mai demult, cînd trecuseră înaintea mea de la aceeași școală pregătitoare, frecventată și de mine, la cea de aici ; cu alții am făcut cunoștință între timp. Cînd numerarul meu, pe care îl chiverniseam cu foarte mare strășnicie, a început să se împuțineze văzînd cu ochii, am fost invitat de unul dintre colegii mei, care îmi era vecin de bancă și auzise din gura mea că înainte vreme dădusem meditații, să le pregătesc pe cele două surori ale lui mai mici. Văzîndu-ne zilnic, legasem un fel de prietenie și începusem să ținem unul la altul. De aceea, cînd a auzit acasă că se caută un meditator pentru cele două fetițe, m-a propus pe mine și mi-a adus și mie la cunoștință asta. Părinții lui au vrut să mă vadă, el m-a dus la ei, și am fost acceptat. Pe de altă parte, și demersurile făcute de mine însumi ca să cîștig ceva bani dînd lecții avuseseră succes. Nu fusese un succes important, și dealtfel nici nu contasem pe un succes important, dar avuseseră totuși succes. Astfel se

împlinise ceea ce urmărisem prin stabilirea mea în capitală. Trăiam acum fără grija zilei de mîine, mă bucuram în casa prietenului meu, unde eram invitat adesea, de un fel de ambianță familiară, și mă puteam consacra cu toată rîvna studiilor mele profesionale.

În cea dintîi vacanță mi-am vizitat mama și sora. În geamantan aveam cele mai bune certificate, și le-am putut povesti maică-mi și soră-mi și despre alte succese excelente, deoarece, către sfîrșitul anului de învățămînt îmi mersese foarte bine. La sfîrșitul vacanței am plecat cu inima mult mai ușoară din casa părintească spre oraș decît cu un an în urmă.

După al doilea an de studii nu mi-a mai fost cu putință să-i vizitez pe ai mei. Ajunsesem cunoscut în oraș, felul cum îi meditam pe copii le era pe plac multor familii, aveam căutare și mi se dădea și un onorariu mai substanțial. Puteam astfel să cîștig mai mult, puneam mereu cîte ceva de-o parte, ca bani albi pentru zile negre, și datorită seninătății sufletești izvorîte din acest curs favorabil al lucrurilor, aveam destulă putere pentru ca, pe lîngă profesia mea, să mă îndeletnicesc și cu domeniile mele preferate : matematica și științele naturii. Un singur lucru era stînjenitor : faptul că familiile unde dădeam meditații nu vedeau cu ochi buni întreruperea lecțiilor din pricina cîte unei călătorii. Dar aceasta era la mine o cerință firească. Cu familia mea am întreținut o corespondență mai asiduă decît înainte, și m-am înțeles să n-o mai vizitez din nou decît abia după încheierea studiilor, dar să rămîn atunci cîteva luni în mijlocul ei. Cu această soluție s-au arătat mulțumiți și cei în slujba cărora mă aflam.

Orașul, care la început mi se păruse atît de înfricoșător, îmi devenise din ce în ce mai drag. M-am obișnuit să văd mereu oameni străini pe străzi și în piețe și să nu întîlnesc decît arareori un cunoscut, ceea ce mi s-a părut grozav de interesant, și după cum înainte această situație mă strivise, acum mă oțelea. O impresie plăcută mi-au produs-o imensele mijloace științifice și artistice de care dispunea orașul. Am frecventat colecțiile de cărți și cele de pictură, m-am dus cu plăcere la teatru și am ascultat muzică bună. Am resimțit din totdeauna o mare atracție pentru activitățile științifice, iar acum, ținînd seama de

situaţia mea materială îmbucurătoare, mi-am putut-o satisface. Am găsit în colecţii tot ce-mi trebuia şi ce n-aş fi putut dobîndi cu mijloacele mele. Întrucît nu mă dădeam în vînt după aşa-numitele petreceri, ci îmi aflam desfătarea în propriile eforturi, aveam timp destul şi, deoarece eram sănătos şi voinic, aveam şi destulă putere. Într-o mare măsură mi-au creat satisfacţie o seamă de clădiri frumoase, îndeosebi biserici, apoi şi multe sculpturi şi picturi. Îmi petreceam zile în şir adîncindu-mă în contemplarea celor mai mici detalii ale acestor obiecte. Mai făcusem cunoştinţă şi cu vreo cîteva familii, am fost primit la ele şi mi-am lărgit încetul cu încetul relaţiile sociale.

Cînd eram în al doilea an de studii s-a măritat soră-mea. Îl cunoscusem încă de mai înainte pe actualul ei soţ. Era un om foarte cumsecade, nu avea patimi, nici deprinderi urîte, ba mai punea mîna şi la treburile casnice, avea o înfăţişare plăcută, dar altminteri nu era nimic de capul lui. Căsătoria aceasta nu mi-a ţinut nici de cald, nici de rece. Deoarece o iubeam foarte mult pe soră-mea, am avut întotdeauna convingerea că nu se va mărita niciodată decît cu bărbatul cel mai splendid din lume. Dar n-a fost cazul. Mama mi-a scris că noul meu cumnat îşi cinsteşte mult soţia, că-i făcuse curte timp îndelungat şi cu credinţă şi că în cele din urmă îi cîştigase inima. Că locuiesc cu toţii în casa noastră şi că de acolo îşi conduce, tăcut şi harnic, micul lui negoţ, care îi hrăneşte. Le-am răspuns printr-o scrisoare, în care le-am urat noilor căsătoriţi noroc şi fericire, iar pe cumnat l-am rugat să-şi iubească din toată inima soţia, să aibă grijă de dînsa şi s-o cinstească, deoarece sînt convins că merită. Răspunsurile au făgăduit totul, după cum şi scrisorile următoare au purtat întotdeauna pecetea unei vieţi casnice paşnice şi tihnite.

În aceste împrejurări, într-o bună zi, odată cu ultimele examene, mi-am încheiat anii pregătirii profesionale. Tocmai îmi făceam bagajul, pentru ca, potrivit înţelegerii, să-i revăd pe ai mei, după o absenţă îndelungată, cînd a sosit o scrisoare de mîna soră-mi. Scrisoarea, care conţinea numeroase urme de lacrimi, îmi vestea că mama noastră a murit. Se îmbolnăvise de cîtva timp, boala nu fusese

socotită ca primejdioasă, iar soră-mea și soțul ei, deoarece mă știau prins de pregătirea ultimelor mele examene, n-au vrut să mă tulbure cu vestea bolii mamei. Mama a zăcut astfel zece zile, după care boala s-a agravat repede și, fără ca ei să se fi așteptat, a răpus-o. N-au mai putut face altceva decît să-mi transmită trista veste. Am strîns în pripă tot ce mi s-a părut a fi de trebuință într-o călătorie și i-am scris unui prieten două rînduri, în care l-am rugat să împărtășească cunoscuților mei cele întîmplate și să mă scuze că plec fără să-mi iau rămas-bun. După aceea m-am dus la poștă și m-am înscris. După două ceasuri mă și aflam în trăsură și, cu toate că goneam ziua și noaptea și că, de la ultima poștă, unde drumul cotea spre locurile mele de baștină, îmi tocmisem cai proprii și călătorisem schimbîndu-i într-una, am ajuns totuși prea tîrziu ca să mai pot vedea pentru ultima dată rămășițele pămîntești ale mamei mele. Fusese înmormîntată. Numai pe veșminte, pe mobile, pe uneltele de lucru de pe măsuța ei, am mai zărit urmele existenței ei. M-am trîntit pe o laviță și am izbucnit în lacrimi. Era cea dintîi mare pierdere pe care o sufeream. Pe vremea morții tatălui meu fusesem încă prea tînăr ca s-o pot resimți pe de-a-ntregul. Acea primă durere, desi fusese nespus de sfîșietoare și crezusem că nu-i voi putea supraviețui, a slăbit zi de zi, împotriva voinței mele, pînă ce a ajuns o umbră și, după trecerea cîtorva ani, nu mi l-am mai putut închipui pe tatăl meu. Acum situația era diferită. Mă obișnuisem s-o privesc pe maică-mea ca pe icoana supremei purități a căminului, ca pe icoana răbdării, a blîndeții, a rînduielii și a dăinuirii, și mi-ar fi venit greu să-mi închipui că s-ar putea vreodată să fie altfel. De abia acum mi-am dat seama cît de mult o iubeam. Ea, care niciodată nu cerea nimic, care niciodată nu-și lua nimic și care, cu modestie, întotdeauna dăruise, care primise orice lovitură a sorții ca pe o vrere cerească, și care, cu liniștită credință, își lăsase copiii în seama viitorului, nu mai era. Inima ei dormea acum sub învelișul de bulgări de pămînt, tot atît de plină de devotament, poate, cum dormise altădată în iatac, învelită de cuvertura albă. Soră-mea era ca o umbră, voia să mă consoleze, iar eu nu știam dacă nu cumva n-are ea mai mare nevoie de consolare decît mine. Soțul soră-mi

manifesta un anumit devotament, era tăcut şi-şi vedea de treburile lui. După un timp am cerut să mi se arate mormîntul proaspăt al mamei, am vărsat acolo şiroaie de lacrimi şi m-am rugat Domnului pentru ea. Cînd m-am întors în casă, am vizitat toate încăperile în care zăbovise ea în vremea din urmă, mai cu seamă propria ei odăiţă, unde totul fusese lăsat aşa cum era cînd se îmbolnăvise ea. Cumnatul şi soră-mea m-au invitat să stau cîtva timp la ei. Am acceptat. În partea dinapoi a casei, pe care o îndrăgisem întotdeauna cel mai mult, îmi fusese pregătită o cameră încă dinainte de îmbolnăvirea mamei. Camera o pregătise în bună parte chiar mama. M-am instalat în acea cameră şi mi-am despachetat acolo geamantanul. Cele două ferestre dădeau spre grădină, perdelele albe le mai pusese încă mama, iar aşternutul patului fusese netezit de degetele ei grijulii. De abia m-am încumetat să ating ceva, ca să nu fac vreo stricăciune. Am rămas în cameră, pe scaun, nemişcat, vreme foarte îndelungată. Apoi am străbătut iarăşi întreaga casă. Nu mi s-a mai părut deloc că este aceeaşi casă, în care îmi petrecusem zilele copilăriei. Mi s-a părut grozav de mare şi de străină. Locuinţa pe care soră-mea şi soţul ei şi-o înjghebaseră într-însa nu exista odinioară, în schimb dispăruse camera părinţilor, care mai dăinuise şi după moartea tatei ; de asemenea n-am mai găsit nici camera noastră, a copiilor, pe care, în toate vacanţele petrecute acasă, o mai văzusem în aceeaşi stare ca pe vremuri. Se organizase în clădire o nouă gospodărie. Cînd am ajuns în pod am văzut că fuseseră reparate părţile stricate ale acoperişului, că se pusese ţiglă nouă şi că la coame, unde se aflaseră altădată ţigle de coamă, rotunde, se folosise noul sistem de etanşare, cu mortar. Toate acestea m-au durut, cu toate că erau în firea lucrurilor şi cu toate că, în alte împrejurări, de abia le-aş fi băgat de seamă. Acum, însă, sufletul îmi era tulburat de durere şi mi se părea că toate cele de altădată, inclusiv mama, fuseseră date afară din casă.

Începînd din ziua aceea stăteam tăcut în cameră, citeam, scriam, mă duceam în fiecare zi la mormîntul mamei, cutreieram cîmpiile şi cîte un crîng, dar mă ţineam departe de oameni, pentru că-mi vorbeau mereu despre pierderea mea şi mi-o tot scormoneau cu cuvintele lor.

Casa era și ea foarte liniștită. Căsătoriții încă nu aveau copii, cumnatul meu, un om pașnic și simplu, se afla, în cea mai mare parte a timpului, afară din casă, soră-mea se îngrijea, cu singura ei slujnică, de treburile domestice, iar atunci cînd se lăsa seara, ușa dinspre stradă era zăvorită pe dinăuntru cu drugi de fier, și numai ușa care dădea în grădină rămînea descuiată pînă venea ceasul de culcare, cînd soră-mea o încuia și pe aceea, cu mîna ei. Fericirea casnică a celor doi soți părea a fi trainic întemeiată, ceea ce era o alinare pentru rana mea, încît l-am iertat pe cumnatul meu că nu era un bărbat care, printr-o înzestrare deosebită și prin avîntul sufletului, s-o fi înălțat pe soră-mea la o fericire cerească.

Au trecut așa cîteva săptămîni. Înainte de plecare, m-am mai dus la judecătoria noastră, am renunțat acolo, în favoarea soră-mi, la orice drept de moștenire asupra proprietății rămase de pe urma părinților noștri și am dispus ca drepturile mele să fie transferate pe numele soră-mi. Astfel, celor doi soți le era asigurată existența, atîta vreme cît le-o hărăzea cerul ; eu primisem drept parte de moștenire învățătura și nădăjduiam ca, prin cunoștințele dobîndite și prin tot ce aveam să mai agonisesc, să-mi pot cîștiga pîinea cea de toate zilele. După aceea am plecat înapoi la oraș, însoțit de mulțumirile și de cele mai calde urări de sănătate ale soră-mi și ale cumnatului meu.

La oraș am început acum să duc o viață foarte retrasă. Adunasem destule economii ca să nu mai fiu nevoit să-mi folosesc decît o mică parte a timpului pentru a da lecții. Restul timpului îl foloseam pentru mine, studiind științele naturii, istoria și științele de stat. Profesiunea mea propriu-zisă o cam lăsasem baltă. Sufletul îmi era copleșit de științe și de artă, de desfătarea cărora nu mă lipseam niciodată. Căutam mai puțin ca oricînd societatea oamenilor. Nevoia de a-mi folosi cu socoteală timpul în vederea pregătirii mele profesionale și de a-mi agonisi totodată și mijloacele de trai mă făcuse, încă mai demult, să mă restrîng aproape numai la mine însumi, și această viață am continuat-o și acum.

Dar n-a ținut prea mult așa. La numai o jumătate de an de cînd părăsisem mormîntul mamei mi-a sosit din partea

cumnatului meu vestea că celor două morminte, al tatălui și al mamei, li se adăugase, în locul de veci al familiei noastre, un al treilea mormînt : cel al surorii mele. Nu-și mai revenise de la moartea mamei, iar o răceală neprevăzută o secerase. Cumnatul îmi scria, cuprins, după cum mi-am dat seama, de o sinceră mîhnire, că acum este părăsit cu totul, că nu mai are nici o bucurie, că are de gînd să ducă o viață singuratică și că fusese, ce-i drept, lăsat de răposata drept moștenitor, dar că ar împărți cu dragă inimă cu mine, deoarece n-are copii, și singura lui bucurie zace în mormînt, așa că nu mai ține cîtuși de puțin la proprietăți, iar bucățica lui de pîine, care, pentru traiul său simplu, ar putea fi mică de tot, și-ar agonisi-o pe timpul cît va mai avea de trăit, înainte de a se putea duce la Cornelia. Întrucît omul o iubise foarte mult pe sorămea, întrucît scrisorile ei către mine îmi vorbiseră întotdeauna de fericirea ei, m-am bucurat știindu-l stăpînul micii proprietăți și i-am trimis răspuns că nu ridic nici un fel de pretenții și că-i urez să aibă parte integral de moștenirea lăsată de soră-mea. Mi-a mulțumit, dar mi-am dat seama, din scrisoarea lui, că nu s-a bucurat din cale-afară de acest dar.

De atunci m-am retras și mai mult, și viața mi-a devenit foarte mohorîtă. Am desenat mult, am plămădit din cînd în cînd și cîte ceva din lut și am căutat chiar să înfățișez unele lucruri în culori. După cîtva timp mi-a venit, de la o mînă prietenească, invitația să locuiesc la o familie cultivată și înstărită și să preiau, în condiții avantajoase, o parte a instruirii unui băiat, vlăstar al familiei. Printre condiții se număra și aceea că nu aveam să fiu legat de casă, că puteam lipsi adesea și că puteam chiar să fac mici călătorii. În însingurarea în care mă aflam, perspectiva unei vieți de familie a exercitat asupra mea un fel de atracție, și am acceptat propunerea, cu condiția să am dreptul în orice clipă să reziliez înțelegerea. Condiția mi-a fost aprobată, mi-am împachetat lucrurile, și după trei zile am pornit înspre conacul familiei.

Conacul era o casă îmbietoare, situată în vecinătatea unor ferme întinse, care aparțineau unui conte. Casa se afla la o cale de aproape două zile depărtare de oraș. Era

foarte încăpătoare, așezată la soare, înconjurată de pajiști încîntătoare și legată de o grădină mare, în care se cultivau în parte legume, în parte fructe, în parte flori. Proprietarul casei era un bărbat care trăia de pe urma unor rente grase, dar care altminteri nu avea nici o slujbă, sau vreo altă îndeletnicire aducătoare de bani. Așa îmi fusese zugrăvit, cu precizarea că este un om foarte cumsecade, cu care se înțelege toată lumea, că are o soție de treabă și grijulie și că, în afara băiatului, mai este acolo și o fetișcană. Mai cu seamă aceste amănunte m-au determinat să accept propunerea. Numele meu îi fusese rostit familiei într-o casă, cu care avea relații foarte apropiate și unde îi fusesem recomandat cu toată căldura.

La ultima poștă îmi fusese trimisă în întîmpinare o trăsură. Era o după-amiază frumoasă cînd am intrat cu trăsura la Heinbach. Acesta era numele proprietății. Am oprit sub bolta înaltă de la intrare. Doi slujitori au coborît scara, ca să-mi ia în primire lucrurile și să-mi arate camera mea. În timp ce mai eram ocupat, în trăsură, cu scoaterea din bagaj a cîtorva cărți și a altor mărunțișuri, a coborît și stăpînul casei, mi-a dat politicos bineț și m-a condus el însuși în locuința mea, alcătuită din două camere primitoare. M-a poftit să mă instalez acolo și să n-am altceva în vedere decît propria mea comoditate. Apoi a adăugat că un slujitor a fost pus să-mi îndeplinească poruncile și că atunci cînd voi termina, dacă voi dori cumva să-i vorbesc încă în aceeași zi soției sale, să binevoiesc a trage clopoțelul și slujitorul mă va călăuzi la ea. După aceea a plecat, luîndu-și politicos rămas-bun. Omul mi-a plăcut foarte mult. Mi-am lepădat hainele pline de praf, m-am spălat, am rînduit în cameră numai strictul necesar, apoi m-am îmbrăcat ca pentru o vizită și am cerut ca stăpîna casei să fie întrebată dacă mă pot înfățișa la dînsa. Am primit răspuns afirmativ. Am fost condus de-a lungul unui culoar, în care erau atîrnate tot felul de tablouri, am intrat într-o antecameră, și de acolo în camera doamnei. Era o cameră mare cu trei ferestre, învecinată cu o încăpere îmbietoare, ceva mai mică. În această cameră se aflau mobile frumoase, cîteva tablouri, iar soarele de după-amiază era domolit de niște perdele semi-

transparente. Cucoana stătea la o masă mare, la picioarele ei se juca un băiat, iar alături, la o măsuță, stătea o fată cu o carte dinaintea ei. Părea că citise cu glas tare. Cucoana s-a sculat în picioare și mi-a venit în întîmpinare. Era foarte frumoasă, încă destul de tînără, și ceea ce m-a frapat cel mai mult a fost că avea un păr castaniu foarte frumos, dar ochi foarte negri, mari. Am tresărit un pic, dar n-am știut de ce. Cu o amabilitate care mi-a cîștigat încrederea m-a poftit să iau loc și, după ce m-am așezat pe scaun, a rostit numele meu de botez și pe cel de familie, mi-a urat aproape cordial bun-sosit și mi-a spus că dorise mult și de mult să mă vadă sub acoperișul ei.

— Alfred, — a strigat ea,— vino și sărută-i acestui domn mîna.

Băiatul, care pînă acum se jucase lîngă ea, s-a sculat, a venit în fața mea, mi-a sărutat mîna și a spus :

— Fii binevenit !

— Bine te-am găsit, — i-am răspuns eu și am strîns ușurel mînuța băiatului.

Avea o față foarte trandafirie, păr castaniu, ca mai-că-sa, dar ochi de un albastru închis, așa cum mi s-a părut că-i văzusem la tatăl lui.

— Acesta e copilul, de dragul căruia am dorit atît de mult să vii în casa noastră, — a spus ea. — Nu dorim neapărat să-i dai lecții, căci pentru asta există profesori care ne vin în casă, ci te rugăm să locuiești la noi și să-i ții băiatului cît mai des tovărășie, pentru ca, în afara relațiilor cu tatăl lui, să mai stea de vorbă și cu un bărbat tînăr, ceea ce nu poate să nu aibă o înrîurire asupra lui. Educația nu este, de bună seamă, nimic altceva decît rezultatul relațiilor cu alți oameni, și un băiat, chiar dacă e încă mic, nu trebuie să stea numai cu maică-sa sau numai cu băieți. Învățătura este cu mult mai lesnicioasă decît educația. Pentru ca să dai lecții trebuie numai să știi ceva și să te pricepi să împărtășești ceea ce știi. Pentru educație trebuie să fii ceva. Cînd se întîmplă însă ca cineva să fie ceva, atunci, socotesc eu, îi vine ușor să și educe. Prietena mea Adela, soția negustorului, al cărui magazin se află peste drum de poarta cea mare a cate-

dralei arhiepiscopale, mi-a vorbit despre dumneata. Dacă socoți cu cale să-l instruiești pe băiat la o materie oarecare, lăsăm la latitudinea dumitale cum și în ce măsură să faci asta.

La aceste cuvinte n-am putut să răspund nimic ; mă înroșisem pînă în vîrful urechilor.

— Matildo, — a spus cucoana, — dă-i și tu bineți dumnealui, are să locuiască acum la noi.

Fata, care rămăsese tot timpul pe scaun cu cartea deschisă dinainte, s-a sculat și s-a apropiat de mine. M-am mirat că era atît de nălțuță : mi-o închipuisem mai mică. Stătuse pe un scaun ceva mai scund. Cînd a ajuns în apropiere de mine m-am sculat și ne-am făcut reciproc cîte o plecăciune. Matilda s-a întors la locul ei, iar eu mi l-am ocupat din nou pe al meu. Cucoana, de bună seamă, pusese la cale acest salut, ca să facă să-mi treacă îmbujorarea, care de fapt îmi și trecuse în bună parte. Nici nu așteptase, probabil, răspuns la cuvintele pe care mi le adresase. Acum m-a întrebat o seamă de lucruri banale, la care i-am răspuns. N-a intrat în amănunte privitoare la viața mea sau măcar la familia mea. După ce conversația s-a terminat, m-a lăsat să plec, spunînd că ar trebui să mă odihnesc puțintel după călătorie și că ne vom revedea la cină. În tot acest timp, băiatul mă ținuse de mînă, rămăsese în picioare lîngă mine și își înălțase adesea privirea spre chipul meu. Mi-am desprins mîna din a lui, l-am mai salutat o dată, m-am înclinat în fața mamei lui și am ieșit din cameră.

Cînd am ajuns în locuința mea m-am așezat pe unul din scaunele acelea frumoase. Acum știam de ce mi se oferiseră condiții atît de bune și cît de grea era sarcina mea. M-a încercat un simțămînt de sfială. Purtarea cucoanei îmi plăcuse foarte mult, ceea ce făcea să mă sfiesc și mai mult. După ce am zăbovit un răstimp pe scaun, m-am sculat și mi-am amintit că trebuie negreșit să-i fac o vizită și stăpînului casei. Am tras de clopoțel și i-am cerut valetului care a intrat să mă conducă la stăpînul lui. Valetul a răspuns că domnul plecase în pădure și că se va reîntoarce de abia diseară. Lăsase poruncă să mi se spună să-mi despachetez bagajul, să mă odihnesc și să nu-mi

fac probleme din pricina sa, căci mîine vom putea discuta în voie. Așa încît mi-am schimbat hainele pe care mi le pusesem pentru vizita la doamna casei și mi-am rînduit lucrurile în noua mea locuință. Cu această treabă mi-a trecut, încetul cu încetul, tot restul acelei zile. Cînd am terminat începuse să se însereze. După ce m-am spălat și m-am îmbrăcat pentru cină, slujitorul meu mi-a spus că domnul, care se întorsese acasă, vrea să-mi facă o vizită. Am fost de acord, domnul a venit și a întrebat dacă, în locuința mea, totul fusese pregătit cum se cuvine, și dacă nu-mi lipsește nimic. I-am răspuns că totul întrece așteptările mele și de aceea orice dorință în plus din partea mea ar însemna cea mai mare lipsă de modestie. Mi-a spus că dorește ca intrarea mea în casa lui să fie într-un ceas bun, ca șederea mea în ea să-mi fie plăcută și ca, odată și odată, cînd va fi s-o părăsesc, să n-o părăsesc cu regrete și cu durere. Apoi m-a poftit la cină. Ne-am dus într-o sufragerie foarte veselă, unde s-a servit o cină simplă, însoțită de conversații neprotocolare. Au fost de față stăpînul casei, doamna, cei doi copii și cu mine.

În dimineața următoare am cerut să fie întrebat domnul dacă îi pot face o vizită. Am fost invitat să i-o fac, și slujitorul meu m-a călăuzit la el. Purtam aceleași haine de vizită ca și în ajun la doamna. Cînd am intrat, domnul, care stătea la birou, cu hîrțoagele și catastifele lui, s-a sculat în picioare, mi-a venit în întîmpinare, mi-a dat binețe în chipul cel mai prietenos cu putință și m-a condus la o masă. Era îmbrăcat complet și cu mult rafinament. După ce am luat loc amîndoi a spus :

— Încă o dată, fii binevenit în casa mea. Ne-ai fost recomandat cu atîta căldură, încît ne socotim fericiți că ai poposit la noi, că ai să locuiești cîtva timp la noi și că îngădui ca băiatul meu drag, căruia îi doresc un viitor fericit, să aibă parte de tovărășia dumitale. Sper să-ți dai seama curînd că-ți sîntem prieteni și să ne dăruiești poate și dumneata nouă prietenia dumitale. Orînduiește-ți treburile cum găsești de cuviință, ocupă-te de ceea ce îți cere viitoarea dumitale profesie și socotește-te, în toate privințele, ca la dumneata acasă. Va trebui să te deprinzi aici cu simplitatea. Nu primim nici aici, nici la oraș, decît pu-

ține vizite și nici nu facem prea multe. Matilda este educată de însăși stăpîna casei. N-am avut noroc cu educatoarele. De aceea am și renunțat să-i căutăm Matildei o doamnă de companie. Stă în preajma maică-si, se întîlnește uneori cu fete de vîrsta ei, și alteori conversează și se plimbă cu două fete mai mari ca ea, bune și drăguțe. Altminteri, se află în plină formare și-și petrece timpul cu învățatul. Cum stau lucrurile cu băiatul, ai să vezi dumneata însuți. Ni s-a spus că la oraș ai dus o viață foarte retrasă, și de aceea am socotit că la noi n-ai să simți prea mult lipsa unei societăți numeroase. Eu mă îndeletnicesc cu vreo cîteva probleme științifice, și dacă găsim puncte de tangență și nu-ți displace să schimbăm cîte o vorbă în această privință, privește-mă ca pe un frate mai în vîrstă, și nu numai în chestiunile științifice, ci și în orice alte probleme.

— Mă simt rușinat de bunătatea dumneavoastră, — am răspuns eu, — și abia acum îmi dau seama de însemnătatea sarcinii ce mi s-a încredințat în această casă. Nu știu dacă voi putea să-i fac față, fie chiar și într-o mică măsură.

— Poate că n-are să fie greu să-i faci față, — a replicat el.

— Dacă s-ar întîmpla totuși să nu-i fac față ? — am întrebat eu.

— Atunci vom fi atît de sinceri și-ți vom spune, ca să hotărîm apoi ce este de făcut, — a răspuns el.

— Asta îmi ia de-a binelea o piatră de pe inimă, — am replicat eu, — deoarece în felul acesta nu se va putea isca niciodată neîncredere. N-am trăit pînă acum decît în două familii : în cea a mamei mele, căci tata s-a prăpădit cînd eu eram încă foarte tînăr, și în cea a unui bătrîn și venerabil slujbaș, la care am stat, cu casă și masă, în timpul studiilor. Prima familie îmi este, ca oricărui om, de neuitat, dar și cea de-a doua tot așa.

— Poate că are să-ți fie la fel și a noastră, — a spus el. — Acum du-te să vezi casa și acareturile ei, ca să cunoști scena pe care urmează să trăiești un mic răstimp. Sau dacă vrei să faci altceva, fă ce vrei. Și să știi că la mine poți să intri întodeauna după placul inimii, fără să te anunți și fără să bați la ușă.

Cu aceste cuvinte, convorbirea noastră s-a încheiat, ne-am sculat în picioare, ne-am luat rămas-bun, el mi-a întins prietenește mîna, iar eu am ieșit din cameră.

Mi-am **pus** acum hainele mele de toate zilele și am cerut să fie întrebat Alfred dacă are timp să mă însoțească și să-mi arate cîte ceva din casă și din grădină. Mi s-a răspuns că Alfred va veni numaidecît și că are timp berechet. Mama lui l-a condus personal pe băiat pînă la mine, și a mai adus cu ea un slujitor, care avea o legătură de chei și primise poruncă să-mi arate încăperile casei. Slujitorul era un bărbat bătrîn și părea să aibă în seamă supravegherea celorlalți slujitori. Mama băiatului s-a depărtat numaidecît. I-am spus cîteva cuvinte prietenoase băiatului, care părea trecut de șapte ani ; mi-a răspuns cu spontaneitate și cred că și cu încredere. Apoi ne-am dus să vedem încăperile casei. Casa nu era veche, nu era un castel și părea să fi fost construită în secolul al șaptesprezecelea. Era alcătuită din două aripi în unghi drept, între care era un teren presărat cu nisip. Intrarea se afla, însă, în partea opusă, și de aceea terenul cu nisip, care cuprindea și răzoare de flori, semăna mai degrabă cu o grădină și cu un loc de joacă pentru copii, decît cu o cale de acces. Tot aici am văzut și niște suluri de pînză, care erau fixate de zidurile casei și care puteau fi derulate și întinse, ca să ferească de soare. Casa avea parter și un etaj. Amîndouă caturile erau străbătute, în lungime, de cîte un culoar lat, din care se putea ajunge în camere. Pereții culoarelor erau albi ca zăpada, aveau stucaturi, ferestre cu grile frumoase și, la fiecare încăpere, cîte o ușă castanie, bine lustruită. În multe locuri ale culoarelor erau atîrnate tablouri. Nu erau nicidecum strălucite, dar nici pe departe atît de proaste cum sînt de obicei asemenea picturi de pe coridoare și de pe scări. Subiectele înfățișate se învîrteau într-un cerc restrîns : peisaje cu vederi din împrejurimi sau cu clădiri ciudate, animale, mai ales cîini, cu accesorii vînătorești, vase de bucătărie, sau interioare. Slujitorul cel bătrîn a descuiat unele încăperi, dintre cele folosite, deoarece casa mai avea și altele. Am văzut **o** sală mare, **cu mobile foarte frumoase,** în **care,** ocazional, se **organizau sindrofii, apoi alte** camere,

cu diferite destinații, printre care o bibliotecă foarte mare, și camerele de oaspeți. Toate erau foarte frumos amenajate și ținute curat și ordonat. După ce am văzut casa, Alfred a spus că Raimund, bătrînul slujitor, nu mai este de trebuință, deoarece grădina are să mi-o arate el singur. M-am declarat de acord, i-am dat bună-ziua bătrînului slujitor și am ieșit cu Alfred din casă. Nu vizitasem parterul, unde se aflau bucătăria, camerele personalului și alte dependințe. Grajdurile și remizele de trăsuri erau adăpostite, alături de casă, în clădiri separate. Cînd am ieșit din casă am zărit o pajiște de toată frumusețea, străbătută de numeroase alei croite artificial. Pe această pajiște se aflau, la depărtări relativ mari între ei, niște copaci foarte înalți. Spre fiecare ducea o cărare, și aproape sub fiecare se afla cîte o bancă sau o laviță. Alfred m-a condus spre mai toți copacii și mi i-a spus pe nume. Pe mine m-a bucurat acest indiciu de memorie și de atenție. Mi-a mai povestit ce drăcii au făcut ei, copiii, ba sub acest copac, ba sub celălalt, și cum s-au jucat. Copacii erau stejari, tei, ulmi și o mulțime de peri foarte mari. Acest gen de pădure avea ceva foarte atrăgător.

— Singur n-am voie să mă duc la baltă, — a spus Alfred, — pentru că aș putea lesne să cad în apă, și de-aia nici nu mă duc ; dar azi, pentru că ești cu mine, avem voie să trecem pe acolo. Hai, am luat cu mine niște pîine, ca să le dăm de mîncare rațelor și peștilor.

M-a luat de mînă și l-am lăsat să mă conducă. M-a călăuzit printr-un mic tufiș pînă la o baltă nu prea mare, care avea ciudățenia că în apă erau înfipte, la mici depărtări, niște cotețe de lemn, menite să le servească drept cuiburi rațelor sălbatice. Ceea ce se și întîmpla cu prisosință. Vara nu înaintase încă prea mult, și am văzut cîte o mamă care înota încoace și încolo pe apă cu puii ei aproape maturi, dar încă nu în stare să zboare. Pe maluri erau fixate, în diferite locuri, niște scîndurele pe care li se punea hrana. În apă se mișcau, în număr mare, niște crapi greoi. Alfred a scos din tașcă o franzelă, a rupt-o bucățele, a aruncat bucățelele în apă și s-a bucurat cînd rațele, precum și cîte o gură stîngace a unui crap, s-au repezit să le înhațe. Părea că anume în acest scop mă

condusese spre baltă. După ce şi-a terminat ţiinea am plecat amîndoi mai departe. Alfred mi-a spus :

— Dacă vrei să vezi şi grădina, te duc şi acolo.

— Da, aş vrea s-o văd, — am răspuns eu.

M-a îndrumat să ieşim din tufiş şi ne-am îndreptat spre partea opusă a casei, unde era o grădină imensă, împrejmuită cu un grilaj. Grilajul avea o poartă, prin care am intrat în grădină. Ne-au întîmpinat flori, legume, pomi fructiferi pitici şi de spalier. În depărtare am zărit pomi fructiferi mai înalţi şi pesemne de soiuri foarte nobile. Nu i-am spus lui Alfred că grădina mi-a plăcut mai mult decît balta, şi nici n-avea nevoie să ştie. Erau cultivate aici, în chip deosebit de îngrijit, florile care se găsesc îndeobşte în grădini. Nu numai că-şi aveau locurile prielnice lor, dar erau şi dispuse într-un ansamblu de toată frumuseţea. Cît despre legume, cred că am văzut speciile cele mai bune, care nu se găseau altminteri decît în prăvăliile din oraş. Printre ele se aflau pomi fructiferi pitici. Serele adăposteau atît flori, cît şi fructe. O alee foarte lungă, peste care se boltea viţă de vie, ne-a condus în livadă. Pomii se aflau la distanţe corecte, erau bine îngrijiţi, aveau sub ei gazon, şi am găsit şi aici poteci de la unul la altul. Pe latura ei din dreapta, această parte a grădinii era mărginită de un aluniş des, pe care l-am străbătut pe o cărăruie. Dincolo am dat de un loc liber, pe care se afla un pavilion măricel. Era de zid, avea ferestre înalte, acoperiş de ţiglă, iar forma sa era hexagonală. Faţada acestei clădiri era acoperită în întregime cu trandafiri. De zid erau fixate spaliere, iar de spaliere erau legate crengile trandafirilor. Aceştia erau înfipţi în pămînt dinaintea pavilionului, erau de diferite mărimi şi în aşa fel legaţi, încît acopereau în întregime pereţii. Întrucît era tocmai epoca înfloririi trandafirilor, iar aceşti trandafiri înfloriseră extraordinar de îmbelşugat, părea aievea că în faţa noastră se înalţă un templu făcut din trandafiri şi că în el ar fi fost tăiate nişte ferestre. Erau reprezentate toate culorile, de la cel mai întunecat roşu, aproape violiu, trecînd prin trandafiriu şi galben, şi mergînd pînă la alb. Mireasma lor se răspîndea pînă foarte departe. Am zăbovit îndelung în faţa acestei clădiri, şi Alfred a stat

tot timpul lîngă mine. În afară de trandafirii de pe pavilion, pe tot terenul erau împrăștiate tufe de trandafiri și arbuști de trandafiri în răzoare. Se vedea de la prima privire că erau sădiți după un plan ingenios. Toate tulpinile purtau tăbliță cu numele lor.

— Asta-i grădina de trandafiri, — a spus Alfred. — Aici sînt o mulțime de trandafiri, dar n-ai voie să rupi nici unul.

— Cine îi sădește și cine îi îngrijește ? — am întrebat eu.

— Tata și mama, — a răspuns Alfred, — iar grădinarul îi ajută.

M-am apropiat de toate straturile de trandafiri și am înconjurat apoi întreaga clădire. După ce am privit totul am intrat cu Alfred și în pavilion. Era pardosit cu marmură, pe care erau așternute niște rogojini fine de trestie. La mijloc se afla o masă, iar la pereți niște bănci, ale căror șezuturi erau împletite din trestie. În clădire adia o răcoare plăcută, deoarece ferestrele, prin care putea să răzbată soarele, aveau storuri reglabile. După ce am ieșit din pavilion, am mai vizitat încă o dată livada și ne-am dus pînă la capătul ei. Cînd am ajuns la grilajul grădinii, Alfred a spus :

— Aici se termină grădina și trebuie să ne întoarcem.

Ceea ce am și făcut. Ne-am înapoiat la poarta de intrare, am trecut prin ea, ne-am îndreptat spre casă, iar eu l-am dus pe Alfred la maică-sa.

Acestea erau casa și grădina din Heinbach, proprietatea domnului și doamnei Makloden.

Prima zi a trecut foarte bine, tot așa și o a doua, o a treia și altele. M-am obișnuit cu cele două camere ale mele, iar liniștea rustică mi-a făcut foarte bine în starea sufletească în care mă aflam atunci. În ceea ce privește instruirea lui Alfred, lucrurile stăteau astfel : contele, ale cărui ferme erau situate în apropiere de Heinbach, și moșierul Heinbach, cum mai era numit acum Makloden, creaseră un fond pentru înființarea unui post de învățător al comunei Heinbach, cu condiția ca postul să fie ocupat întotdeauna de un bărbat propus de ei, pregătit în anu-

nite discipline și care avea și sarcina să le dea lecții, plă-ite separat, copiilor casei Heinbach și celor ai intenden-ului fermelor. Școala și biserica Heinbach se aflau la o depărtare de cam o jumătate de milă de conac. Învățăto-ul venea la conac în fiecare după-amiază și rămînea cîtva timp cu Alfred. Acum, Matilda nu mai lua lecții cu el decît arareori. Pentru Alfred mi s-a cerut mie să întocmesc programul lecțiilor, ceea ce am și făcut, în înțelegere cu învățătorul, care era un tînăr foarte modest și destul de cultivat. Lecțiile la anumite materii, înainte de toate cele de limba germană, mi le-am reținut mie. Așa a fost pornită activitatea pedagogică și așa a continuat.

Viața la Heinbach era într-adevăr foarte simplă. Ne sculam odată cu răsăritul soarelui, ne adunam în sufragerie pentru micul-dejun, căruia îi urma ceva conversație, și apoi ne vedeam fiecare de treburile lui. Copiii erau obligați să-și facă lecțiile, pe care Matildei, la unele materii, i le dădea mai cu seamă maică-sa. Tatăl copiilor, ori se retrăgea în camera lui, unde citea sau scria, ori dădea o raită prin grădină sau pe mica moșie a familiei. Eu, în parte eram ocupat, în locuința mea, cu lucrările personale, pe care le începusem în oraș și le continuam aici, și în parte mă aflam în camera lui Alfred, unde îi supravegheam și îi îndrumam activitatea școlară. Maică-sa mă ajuta, și socotea de datoria ei să stea și mai mult decît mine în preajma lui Alfred. Prînzul ne aduna din nou în sufragerie. După-amiaza era ocupată cu orele de studiu, iar restul zilei era folosit pentru conversații, pentru plimbări, pentru șederi în grădină, sau, îndeosebi pe vreme de ploaie, pentru lectura în comun a unei cărți. Ceea ce se putea face în aer liber se făcea de preferință în aer liber. În acest scop ne instalam mai ales sub copertinele de pînză fixate pe fațadă, pe care mama copiilor le îndrăgea foarte mult. Stăteam ceasuri în șir acolo, mama copiilor cu vreo broderie, iar copiii cu uneltele lor de scris sau cu cărțile lor. Asta se întîmpla mai cu seamă atunci cînd soarele de dimineață înmiresma aerul, dar nu avea încă destulă putere ca să înfierbînte zidurile și să facă nesuferită apropierea lor. Se mai foloseau și numeroasele bănci de pe pajiște, dinaintea cărora erau puse

măsuțe, precum și interiorul pavilionului îmbrăcat în trandafiri. Uneori se organizau plimbări mai îndelungate. În asemenea zile nu aveau loc lecții, se hotăra ora plecării, toți erau obligați să fie gata, și la bătaia respectivă a orologiului se pornea la drum. Vizitam citeodată un munte, sau o pădure, sau străbăteam văi frumoase și îmbietoare. Alteori ne duceam și într-o localitate apropiată. În jurul casei se aflau, la mici depărtări, proprietăți ale unor familii, cu care locatarii din Heinbach întreținеau relații. Uneori oprea o trăsură în fața casei noastre, alteori a noastră pleca în vecini. Copiii se amestecau cu adulții. Mama lui Alfred vedea cu ochi buni, după cum îmi spusese, ca o prietenă a Matildei să stea vreme mai îndelungată la ea, dar nu s-a putut hotărî niciodată să-și lase fiica să plece în vizită la alte familii. Nu voia să se despartă de ea. Dealtfel, era de părere că nici Matilda nu s-ar fi simțit la largul ei departe de maică-sa. Dintre arte, la aceste vizite reciproce era preferată muzica. Se cultivau mai ales cîntul și pianul, iar pentru muzica de cameră, viorile. Tatăl lui Alfred mi s-a părut a fi un maestru al viorii. Ascultam și eu asemenea audiții. Nouă, celor fără treabă, ne plăcea însă foarte mult să-i privim pe copii cum se zbenguiesc pe pajiște și cum se delectează cu joaca. Pe lîngă toate acestea, mama lui Alfred se îngrijea și de întinsa ei gospodărie. Le distribuia slujitorilor și slujnicelor tot ce era de trebuință casei, se preocupa de folosirea cu rost și chibzuință a celor distribuite, conducea cumpărăturile și organiza muncile. Veșmintele domnului, ale doamnei și ale copiilor erau foarte elegante și bine executate, dar și foarte simple. După cină mai stăteam adesea cu toții o bună bucată de vreme la masă, la taclale, și apoi se ducea fiecare în camera sa.

Așa s-a scurs timpul și încetul cu încetul a venit toamna. M-am obișnuit din ce în ce mai mult cu casa și m-am simțit zi de zi tot mai bine. Eram tratat cu multă bunăvoință. Tot ce-mi trebuia mi se dădea întotdeauna încă înainte de a-mi fi exprimat nevoia. Și mi se dădea nu numai ceea ce-mi trebuia, ci și tot ceea ce slujește la înfrumusețarea vieții. Mi se puneau în camerele mele, în glastre, florile care îmi plăceau, din cînd în cînd găseam

o carte, sau noi ustensile de desen, iar atunci cînd am lipsit odată cîteva zile, am văzut, la întoarcerea mea, locuința mea tapetată în culori, pe care le lăudasem cîndva foarte mult cu prilejul unei vizite la un castel învecinat. În timpul plimbărilor, tatăl lui Alfred obișnuia să mi se alăture, mergeam separați de ceilalți și purtam conversații, în care ceea ce spunea el mi se părea plin de miez. La fel, nici mamei lui Alfred nu-i displăcea să stea de vorbă cu mine. Cînd mă aflam în camera băiatului, învecinată cu a ei, îi plăcea să intre și să discute cu mine, sau mă chema în camera ei, mă poftea să iau loc și vorbea cu mine. Îi povestisem treptat toate problemele mele de familie, ea mă ascultase cu luare-aminte și rostise unele cuvinte care îmi pătrunseseră în suflet și-mi făcuseră extrem de bine. Alfred mă îndrăgise încă din primele zile, și apoi această înclinare a sporit. Era, trupește, sănătos tun, ceea ce avea o înrîurire și asupra minții sale, care, în plus, mai era înconjurată de ai săi cu calm și cumpănire. Învăța totul foarte precis și prindea repede și bine ; era ascultător și sincer. L-am îndrăgit repede. Înainte încă să fi sosit iarna a cerut să nu mai locuiască lîngă maică-sa, ci lîngă mine, pentru că nu mai este, chipurile, băiat mic, încît să aibă nevoie mereu de maică-sa, și pentru că în curînd va trebui să stea printre bărbați. La rugămintea mea, cererea i-a fost împlinită ; i s-a dat o cameră lîngă ale mele, iar slujitorul care avea în seamă îndeplinirea poruncilor mele ne-a fost atribuit amîndurora. Trupul lui Alfred s-a dezvoltat văzînd cu ochii, se înălțase în timpul verii, capul îi devenise mai proporționat, iar privirea mai pătrunzătoare.

Astfel a trecut toamna, și atunci cînd bruma a prins să se aștearnă în fiecare dimineață pe pajiști, ne-am mutat la oraș. Aici s-a mai schimbat cîte ceva. Alfred și cu mine locuiam, ce-i drept, din nou unul lîngă altul, dar în locul cerului și al munților și al copacilor verzi, prin ferestre ne priveau acum case și ziduri. Eu eram deprins cu ele, din viața mea de orășean de mai înainte, iar lui Alfred nu prea îi păsa. Au fost angajați mai mulți profesori, la mai multe materii, iar orele de curs au fost mai dese decît la țară. De asemenea, veneam în contact cu

mult mai mulți oameni. Dar și aici am fost tratat la fel de bine ca la țară. Încetul cu încetul am fost socotit ca făcînd parte din familie, și tot ce se dădea întregii familii mi se dădea și mie. Mama lui Alfred avea grijă de treburile mele casnice ; pe mine mă privea numai procurarea de haine, de cărți și de alte obiecte personale.

Nici nu se iviseră bine cele dintîi adieri ale primăverii, și ne-am întors la Heinbach. Matilda, Alfred și cu mine am călătorit într-o trăsură, tatăl și mama lor într-alta. Alfred nu voise să se despartă de mine, voise să stea lîngă mine. De aceea a fost nevoie să se procedeze în așa fel, încît Matilda să stea în fața noastră. Cînd trecusem pragul casei Heinbach, Matilda nu împlinise încă paisprezece ani. Acum mergea pe cincisprezece. Se înălțase binișor anul trecut, astfel că avea statura unei fete pe deplin împlinite. Trupul ei era extrem de zvelt, dar foarte armonios. O îmbrăcau mai mult în ștofe de culori închise, care îi stăteau bine. Cînd se îmbrăca în albastru închis, sau în castaniul scorțișoarei, sau în culoarea viorelei, și rochia îi era tivită cu alb, răspîndea un farmec, care parcă spunea că totul este așa cum trebuie să fie. Obrajii ei erau foarte fragezi, ușor îmbujorați și prinseseră să se alungească un pic, gura ei era aproape trandafirie, ochii ei mari erau negri, foarte strălucitori, iar părul castaniu și lucios era dat peste cap, descoperindu-i fruntea senină. Maică-sa o iubea foarte mult, aproape că n-o lăsa să se depărteze de dînsa, stătea de vorbă cu dînsa, se ducea cu dînsa la plimbare, la țară îi dădea ea însăși lecții, iar la oraș asista la fiecare oră predată de un profesor străin. Numai cu mine și cu Alfred o lăsase, vara trecută, să se plimbe adesea în grădină, pe pajiște, ba chiar și prin împrejurimi. Atunci am colindat cu ambii copii, le-am pus întrebări, le-am povestit, le-am cerut să-mi pună întrebări ei mie și să-mi povestească. Alfred mă ținea, de cele mai multe ori, de mînă, sau căuta să se agațe cumva de mine, fie și printr-o nuia cu crăcană, pe care și-o tăiase dintr-o tufă. Matilda mergea lîngă noi. Eu aveam numai sarcina să mă îngrijesc ca ea să nu facă mișcări violente, care nu-i stau bine unei fete și care i-ar fi putut vătăma sănătatea, și să nu nimerească în cine știe ce locuri mo-

cîrloase sau murdare și să-și mînjească încălțămintea sau veșmintele, învățată cum era să fie foarte curată. Rochiile ei trebuiau să fie întotdeauna fără pată, dinții ei spălați, mîinile ei foarte curate, iar capul și părul îi erau netezite în fiecare zi în chip atît de desăvîrșit, încît nu li se putea găsi nici un cusur. Le-am arătat copiilor munții, cîți se puteau zări, și le-am spus cum se numesc, i-am învățat să cunoască arborii și arbuștii și chiar unele plante de cîmpie, le-am cules pietricele, cochilii de melci, scoici, și le-am povestit despre felul de viață al animalelor, chiar și al celor mari și puternice, care trăiesc în păduri depărtate sau și în pustiuri. Lui Alfred îi plăceau grozav obiceiurile și viața păsărilor, mai cu seamă cîntatul lor. Se bucura cînd ghicea, după zbor, ce pasăre este, iar atunci cînd răsunau glasurile lor în tufișuri sau în pădure, știa pe degete care erau cîntăreții. A învățat-o nițel și pe Matilda să recunoască păsările și, cînd se auzea vreun sunet, o întreba de unde provine.

Eu nu încălcasem niciodată prescripțiile, mamei copiilor și, datorită acestor plimbări, frumusețea și sănătatea Matildei sporeau neîncetat. După ce o lăsase, vara și toamna, să colinde ținutul cu noi, i-a dat voie acum să ne însoțească și într-o călătorie. A stat două zile în fața noastră în trăsură. Dimineața și seara, vremea mai era încă destul de rece. Eu purtam un palton, iar Alfred o scurtă călduroasă. Matilda avea peste rochia ei de lînă, de culoare închisă, din care nu i se vedeau nici măcar vîrfurile ghetelor, o mănțăluță, care îi învelea, pînă la bărbie, întregul bust, iar pe cap avea o pălărie călduroasă, bine căptușită, ale cărei boruri largi erau atît de strîns lipite, încît nu i se vedea aproape nimic altceva decît obrajii, care se îmbujoraseră și mai tare în aerul de martie, și ochii strălucitori. Am discutat toți trei ce să punem la cale vara viitoare. Conținutul principal al conversațiilor noastre a fost însă ceea ce ne propusesem : să observăm toate cîte le întîlneam pe drumul nostru sau în apropierea lui, să le spunem pe nume și să le discutăm. Astfel am ajuns în cele din urmă, pe o vreme limpede și senină de martie, la Heinbach. Copacii din fața ferestrelor n-aveau încă

frunziș, grădina era pustie, iar cîmpiile nu erau încă verzi, în afară de locurile cu semănături de iarnă.

Cu toate că afară locul era cît se poate de neprimitor, exceptînd cerul albastru, extrem de prietenos, în casă domnea o tihnă intimă. Totul era curat lună și pregătit pentru primirea locatarilor. Camerele străluceau, geamurile luceau ca oglinda, prin perdele răzbea un soare orbitor de martie, iar în cămînuri ardea un foc plăcut. Celor două încăperi ale mele li se adăugase o odăiță de colț, foarte drăguță, și mi se puseseră în locuință mobile mai frumoase și mai comode. Se luase măsura ca ușa care dădea din locuința mea în camera lui Alfred să fie permanent deschisă, astfel că amîndouă locuințele alcătuiau acum una singură, iar eu locuiam ca în preajma unui frate mai tînăr. Atunci cînd aveam o treabă de la care nu voiam să fiu deranjat, mă refugiam în camera din colț.

Viața în casa de la țară a început să se desfășoare acum din nou ca și vara trecută. Chiar dacă arborii nu aveau încă frunziș, dacă verdeața pajiștilor era încă sărăcăcioasă, iar pe cîmpiile destinate culturii cerealelor glia era încă golașă, am făcut totuși dese plimbări împreună. Plecam cu Alfred în fiecare zi, chiar și pe vreme urîtă, numai dacă nu turna cu găleata. Atunci cînd, după o dimineață limpede, în care țarinile și acoperișurile mai erau încă albe, urma o zi senină, iar drumurile erau uscate, Matilda venea cu noi, și o duceam pe movile sau pe cîmpii, unde cu puțin înainte auziserăm trilurile minunate ale ciocîrliilor. Aceste cîntărețe erau, afară de noi, singurele ființe care populau acum ținutul.

Treptat, albul de pe cîmpii și de pe pajiști s-a rărit, soarele lumina mai puternic, focul în cămînuri nu mai era necesar, pajiștile au înverzit, copacii au înmugurit, iar pe ramurile piersicilor de spalier din grădină au apărut flori stinghere. Cîntăreții văzduhului s-au ivit în felurite chipuri și culori. Cînd găseam pe undeva toporași sau alte flori de primăvară, pe care Matilda nu putuse să le culeagă împreună cu noi, i le aduceam într-un mănunchi acasă, pentru vaza de flori de pe măsuța ei. Drept mulțumire pentru asemenae atenții am primit de ziua mea de naștere, care cădea în primele zile ale primăverii, o

danteluță rotundă, brodată de mîna ei și destinată unui sfeșnic de argint pe care mi-l dăduse mama Matildei.

În sfîrșit, primăvara a sosit în toată splendoarea ei. Anul trecut n-o văzusem pe aceste meleaguri, deoarece ajunsesem aici abia mai tîrziu. Dealtfel, din pricina vieții mele îndelungate la oraș, nu mai văzusem de mult o adevărată primăvară la țară. Numai la hotarul teritoriului rural, adică acolo unde se mărginește cu orașul, mai petrecusem cîte o zi de primăvară sau mai prinsesem cîte o rază de soare primăvăratic. Dar toate astea le împarți cu mulți alții, care ies din oraș la iarbă verde, și trebuie să le guști în îmbulzeală și praf. La Heinbach era singurătate și tăcere, văzduhul albastru părea necuprins, iar belșugul de flori parcă strivea pomii. În fiecare dimineață intrau noi miresme prin ferestrele deschise. Cei din Heinbach au simțit cît de mult mă surprinde și mă bucură pe mine, cel neobișnuit, această bogăție, și au căutat să mă facă, în fel și chip, să simt și mai mult bucuria și să mi-o intensifice. În fiecare zi mi se înlocuiau florile din locuința mea cu altele, nou apărute, aduse din sere. Cînd pe pămîntul golaș se ivea ceva, fie o tufă, fie o floare, mi se atrăgea atenția asupra ei ; petreceam cea mai mare parte a timpului în aer liber și făceam plimbări mult mai dese și mult mai lungi ca de obicei. Matilda îmi povestea că a auzit cîntecul unei păsări, că niște fluturi au trecut în zbor, că un potir s-a deschis într-un tufiș, ba chiar îmi dădea uneori flori, ca să le păstrez în locuința mea.

Astfel a trecut primăvara și s-a apropiat vara. Plăcută îmi fusese viața anul trecut în sînul acestei familii, dar și mai plăcută mi-a fost anul acesta. Ne-am obișnuit tot mai mult unii cu alții, și mi se părea uneori că am din nou un cămin de nezdruncinat. Stăpînul casei mă aprecia, mă vizita adesea în locuința mea și stătea îndelung de vorbă cu mine, mă poftea la dînsul, îmi arăta colecțiile sale, lucrările sale, și-mi vorbea despre lucruri care dovedeau că mă și respectă. Mama Matildei era foarte afectuoasă, prietenoasă și blajină. Îmi purta de grijă ca și mai înainte, dar acum mai simplu și aproape ca și cum ar fi fost ceva de la sine înțeles. Ne aflam adesea cu toții în camera ei și luam parte la cîte un joc copilăresc, sau făceam muzică. Alfred avusese încă de la început multă încredere în mine,

această încredere sporise necontenit și ajunsese apoi absolută. Era un băiat excelent, sincer, curat la suflet, vioi, fără să cadă totuși pradă vreunei mînii violente, vesel, nevinovat și ascultător. Avea aproape nouă ani, devenea din ce în ce mai zglobiu și se dezvolta la trup ca și la minte. Matilda se făcea tot mai superbă, ajunsese pînă la urmă mai gingașă decît trandafirii de pe pavilionul spre care ne plăcea atît de mult să ne îndreptăm pașii. Îi iubeam nespus pe amîndoi copiii. Cînd Alfred avea vreo oră de curs, asistam, pentru îndrumare și supraveghere, și apoi îi puneam numeroase întrebări în legătură cu cele învățate, ca să nu se facă ulterior de rîs în fața profesorului. Am sporit simțitor numărul de materii la care îl inițiam, am căutat să i le bag cît mai bine în cap, și le și învăța mai bine decît înainte cu alți profesori. Părinții lui au asistat adesea la lecții și s-au convins de progresele făcute. Pe Matilda o luam cu noi în plimbări, nu numai cu multă plăcere, dar și cu mult mai mare drag decît înainte. Vorbeam cu ea, îi povesteam, îi arătam lucruri aflate în drumul nostru, îi ascultam întrebările și povestirile și îi răspundeam la ele. Pe drumuri desfundate sau pe unde era de temut să dăm de umezeală, îi arătam locurile mai bune sau pirtiile pe care se putea călca pe uscat. Acasă, participam la strădaniile ei. Îi priveam adesea desenele și îi dădeam cîte un sfat, pe care mi-l cerea și îl urma cu dragă inimă. Se bucura mult cînd după modificare desenul arăta mult mai bine. Eram de față cînd cînta la pian, și ascultam atîta vreme cît degetele ei căutau să scoată sunete din strună. Îi copiam, cu multă grijă, pe caiete de muzică vreo melodie pe care o auzisem pe undeva și și-o însemnase, din memorie, pe note. Acesta era cazul mai cu seamă în ceea ce privește țitera, la care începuse să cînte, pe care o îndrăgea foarte mult și la care făcuse mari progrese. Deseori, cînd scotea melodii fermecătoare de pe strunele metalice, mama Matildei asculta cu atenție, iar eu și Alfred nu ne clinteam și eram numai urechi. Le citeam cu glas tare, ei și maică-si, din cărțile lor, și semnalam, prin fîșii de hîrtie puse între file, unele pasaje frumoase. Cînd socoteam că ar putea să-i facă plăcere, îi aduceam și flori, fructe de pădure și altele.

Vara aproape trecuse, şi toamna bătea la uşă. Făceam atîtea şi atîtea lucruri, încît timpul ni se părea foarte scurt. Simţeam că sîntem de ajuns numai noi, ca să ne umplem orele. Cînd erau de faţă copii străini, cînd se organizau jocuri şi toţi se zbenguiau şi ţopăiau pe pajiştea însorită, Matilda stătea deoparte şi privea indiferentă. Nu ne-am dus nici pe la vecini atît de des ca anul trecut, şi nici nu ne trăgea inima să ne ducem.

Într-o după-amiază ne aflam tustrei la ieşirea pergolei lungi, care era îmbrăcată cu viţă de vie şi care ducea la livadă. Matilda şi cu mine stăteam absolut singuri la capătul pergolei ; Alfred era sub pomi, unde curăţase mai întîi cîteva plăcuţe din cele atîrnate de trunchiuri şi care se murdăriseră, şi acum aduna nişte fructe căzute, pe jumătate coapte, le făcea grămejoare şi le alegea pe cele sănătoase de cele vătămate. I-am spus Matildei că vara este pe sfîrşite şi că zilele vor deveni din ce în ce mai repede tot mai scurte, că serile vor fi în curînd răcoroase, că atunci acest frunziş se va colora în galben, că se vor culege strugurii şi că, într-un tîrziu, ne vom întoarce cu toţii la oraş.

M-a întrebat dacă nu plec bucuros la oraş.

I-am spus că nu plec prea bucuros, că aici totul e fără seamăn de frumos şi că la oraş, după cum am impresia, totul va fi altfel.

— Este într-adevăr foarte frumos, — a răspuns ea. — Aici stăm cu toţii mult mai mult împreună, la oraş se vîră lume străină, sîntem despărţiţi, de parcă am fi în altă localitate. Nu cunosc o fericire mai mare decît să iubeşti pe cineva din toată inima.

— Eu n-am tată, n-am mamă, şi n-am fraţi şi surori, — am răspuns eu, — şi de aceea nu ştiu cum este cînd ai.

— Îţi iubeşti tatăl, mama, fraţii şi surorile, — a spus ea, — precum şi pe alţi oameni.

— Matildo, mă iubeşti tu oare şi pe mine ? — am întrebat eu.

N-o tutuisem niciodată şi nici nu mi-am dat seama cum mi-au ajuns pe buze aceste cuvinte ; părea că au fost puse acolo de o putere străină. De abia le rostisem, şi a exclamat :

— Gustav, Gustav, e nemaipomenit, nici nu găsesc cuvinte să spun !

Pe mine m-au podidit lacrimile.

Atunci a zburat spre mine, mi-a pecetluit gura cu buzele ei fragede și și-a încolăcit brațele tinere în jurul grumazului meu. Am cuprins-o și eu și am lipit făptura ei zveltă atît de furtunos de mine, încît ni s-a părut că n-am să-i mai pot da drumul. Tremura în brațele mele și ofta.

De acum înainte, nimic nu mi-a fost mai scump pe lume decît această gingașă copilă.

După ce ne-am desprins, cum stătea în fața mea, învăpăiată de o negrăită sfială, vrîstată de luminile și umbrele viței de vie, în timp ce dulcea ei răsuflare făcea ca pieptul să i se ridice și să-i coboare, am fost ca vrăjit, înaintea mea nu mai era o copilă, ci o fecioară împlinită, căreia îi datoram venerație. Am simțit că mi se strînge inima.

După un timp am spus :

— Scumpa, scumpa mea Matilda.

— Scumpul, scumpul meu Gustav, — a răspuns ea.

I-am întins mîna și i-am spus :

— Pe veci, Matildo.

— Pe veci, — a răspuns ea, luîndu-mă de mînă.

În clipa aceea s-a apropiat de noi Alfred. N-a băgat de seamă nimic. Am mers amîndoi în tăcere, alături de el, pe alee. Ne-a povestit că denumirile copacilor, însemnate pe plăcuțe de tinichea albe, atîrnate cu o sîrmă de pe craca cea mai de jos a fiecărui copac, erau adesea murdărite rău de oameni, că ar trebui curățite toate, și că tatăl lui ar trebui să dea poruncă, spre știința oricui spală, curăță sau îngrijește altfel vreun pom, sau care execută orice altă lucrare în preajma lui, să fie foarte atent ca să nu stropească plăcuța sau s-o murdărească într-un fel sau altul. După aceea ne-a povestit că găsise niște mere frumoase de soiul Borsdorf, care, datorită înțepăturii unei insecte, ajunseseră la o coacere mai timpurie aproape completă. Le strînsese grămadă lîngă trunchiul pomului și are să-l roage pe tatăl lui să cerceteze dacă nu cumva ar putea fi totuși folosite. Mai sînt și multe altele, căzute prematur, deoarece anul acesta pomii sînt împovărați cu prea multe poame și n-au destulă vlagă să le pîrguiască pe toate. Pe acestea le-a și adunat, atîtea cîte le putuse găsi în primul șir de pomi. S-ar putea să nu fie bune de nimic. Se mai

bucură grozav încă de pe acum de venirea toamnei, cînd toate aceste fructe vor fi culese și cînd strugurii frumoși, ruginii, negri și de un verde auriu, vor fi culeși de pe grila pergolei. Nu mai e mult pînă atunci.

Am mers cu el de cîteva ori încolo și înapoi pe alee, fără să vorbim.

Marea emoție se mai domolise un pic, și ne-am dus în casă. Eu nu m-am dus însă cu Matilda la maică-sa, cum mă duceam întotdeauna, ci, după ce l-am trimis pe Alfred în camera lui, am hoinărit prin tufișuri și m-am apropiat mereu de locul, de unde puteam să văd ferestrele, dincolo de care se afla cea mai scumpă ființă. Mi se părea că, prin dorul meu, pot s-o atrag afară, la mine. Nu trecuse decît o clipă de cînd ne despărțiserăm, și mi se părea o veșnicie. Eram convins că fără ea nu voi putea exista, că orice clipă, în care n-o string la piept pe fata aceea zveltă și frumoasă, este un bun irosit. Pînă atunci nu ținusem niciodată de mînă altă fată, decît pe soră-mea, nu schimbasem cu nici una o vorbă sau o privire prietenoasă. Acest simțămînt mă năpădise acum ca o vijelie. Credeam că trebuie să mă duc prin pereți pînă în camera ei, ca s-o văd cum umblă în rochia ei lungă, de culoarea albăstrelei, cu ochii ei strălucitori și cu gura ei trandafirie, superbă. S-a mișcat perdeaua de la fereastră, dar ea nu era după perdea; pe geam a lucit parcă un obraz trandafiriu, dar nu fusese decît răsfrîngerea piezișă a începutului amurgului. M-am dus iarăși printre tufișuri, am trecut prin pergola îmbrăcată cu viță de vie spre livadă; pergola mi s-a părut acum o minunăție năzdrăvană, ca un palat din Extremul Orient. M-am dus prin aluniș spre pavilionul cu trandafiri; părea că toți trandafirii sînt numai flori și flăcări, deși nu se încolăceau în jurul lui decît frunzele verzi și tulpinile. M-am întors spre casă și m-am dus în locul din care ar fi trebuit să se vadă ferestrele Matildei. Matilda s-a aplecat pe una din ele și a căutat ceva cu ochii. Cînd m-a zărit, s-a tras îndărăt. Cînd i-am văzut făptura dragă, am avut impresia că m-a lovit un trăsnet. M-am dus din nou în tufișuri. Înflorea pe acolo niște liliac, care mărginea o porțiune a pajiștii, și în mijlocul ei era o bancă, la umbră. Spre acea bancă m-am tot întors mereu. Apoi m-am dus iarăși pe un petec de pajiște și am privit ferestrele. Matilda

s-a aplecat din nou în afară. Am repetat amîndoi jocul de nenumărate ori, pînă cînd liliacul a plutit în văpaia amurgului, iar ferestrele au scăpărat ca niște rubine. Era ca o vrajă, să împărtășesc o dulce taină, să fiu conștient de ea și s-o oblăduiesc în inimă, ca pe o dogoare. Fermecat, m-am dus în locuința mea.

Cînd ne-am adunat la cină, mama Matildei m-a întrebat :

— De ce n-ai mai trecut astăzi pe la mine, după ce te-ai întors cu copiii din grădină ?

N-am fost în stare să scot nici un cuvînt ca răspuns la întrebare, dar nu s-a dat atenție acestui fapt.

Noaptea întreagă de abia dacă am dormit cîteva clipe. Mă și bucuram de dimineața în care o voi revedea pe Matilda. Ne-am întîlnit cu toții în sufragerie la micul-dejun. O privire, o ușoară îmbujorare, au spus totul, au spus că ne aparținem, și că știm asta. Întreaga dimineață mi-am petrecut-o dîndu-i lecție după lecție lui Alfred. Către amiază, după ce iarba și frunzele se uscaseră, ne-am dus în grădină. Matilda, ținînd în mînă o carte în care tocmai citise, a ieșit din casă parcă în zbor, s-a apropiat într-un suflet de noi și a schimbat cu mine o privire plină de înțeles. S-a uitat la mine cu duioșie, și am simțit că dragostea mi se revarsă din ochi. Ne-am dus prin grădina de flori și prin cea de legume înspre pergolă, ca și cum ne-am fi înțeles să ne ducem într-acolo. Matilda și cu mine am vorbit despre lucruri banale, dar în lucrurile banale se afla un tîlc, pe care eu l-am înțeles. Ea mi-a dat o frunză de viță, și eu am ascuns frunza de viță la inima mea. Eu i-am întins o floricică, și ea și-a vîrît-o în sîn. I-am luat mica fișie de hîrtie care îi servea ca semn de carte și am păstrat-o. Ea mi-a cerut-o înapoi, eu nu i-am dat-o, iar ea a zîmbit și mi-a lăsat-o. Am ajuns la aluniș, l-am străbătut și am ajuns în fața trandafirilor pavilionului din grădină. Ea a smuls cîteva frunze veștede și a curățat astfel creanga. Am făcut și eu același lucru cu creanga vecină. Ea mi-a dat o frunză verde de trandafir, eu am frînt o ramură fragedă, ceea ce de fapt nu era permis, și i-am oferit-o. Ea s-a întors pentru o clipă, și cînd și-a îndreptat din nou privirea spre noi, își și ascunsese ramura de trandafir. Am intrat în pavilion ; ea s-a oprit lîngă masă și s-a sprijinit

de ea cu mîna. Mi-am pus și eu mîna pe masă, și după cîteva clipe degetele noastre s-au atins. Ea era incandescentă ca o flacără, și întreaga mea ființă s-a înfiorat. Vara trecută îi întinsesem adesea mîna, ca s-o ajut să treacă peste vreun loc dificil, sau ca s-o sprijin pe vreo punte nestabilă, sau ca s-o călăuzesc pe vreo potecă îngustă. Nu se poate spune unde își are obîrșia faptul că, în fața unei inimi, dispar pămîntul, cerul, stelele, soarele, întregul univers, și mai cu seamă în fața inimii unei făpturi care nu este decît o fetișcană și pe care alții o mai numesc copilă. Ea era însă ca lujerul unui crin ceresc, fermecătoare, atrăgătoare, de neînțeles.

Ne-am întors în casă și, înainte de a fi chemați la masa de prînz, ne-am dus la maică-sa. În preajma ei am fost mai tăcuți și mai zgîrciți la vorbă ca de obicei. Matilda și-a căutat o mică fișie de hîrtie și și-a pus-o în carte, în locul de unde îi scosesem eu semnul. Apoi s-a așezat la pian și a apăsat pe cîteva clape. Alfred a povestit ce am făcut în grădină și i-a împărtășit maică-si că am rupt frunze uscate și nefolositoare de pe tulpinile de trandafiri legate de șipcile pavilionului. După aceea am fost chemați la masă. După amiază nu s-a mai făcut nici o plimbare. Părinții nu s-au dus să se plimbe, și nici eu nu le-am propus lui Alfred și Matildei să ne ducem. Am luat cartea unui poet îndrăgit, am citit timp îndelungat, și adesea mi-au apărut în ochi lacrimi fierbinți. Mai tîrziu am stat pe banca din tufișul de liliac și am privit din cînd în cînd, printre ramuri, locuința Matildei. Acolo stătea uneori la fereastră fata frumoasă ca un înger. Către seară, Matilda a cîntat la pian în camera maică-si, foarte grav, foarte frumos și foarte impresionant. Apoi a mai cîntat și la țiteră. Strunele o impresionaseră, pesemne, atît de puternic, încît nu s-a mai putut opri. A continuat să cînte, și sunetele au devenit din ce în ce mai tulburătoare, iar armonizarea lor din ce în ce mai firească. Maică-sa a lăudat-o foarte. Tatăl ei, care fusese plecat, cu o treabă, în orășelul din apropiere, a venit și el într-un tîrziu la mama copiilor și am rămas cu toții în camera ei pînă am fost chemați la cină. Tatăl copiilor a luat-o de braț pe Matilda și a condus-o, cu duioșie, în sufragerie.

A început acum o epocă ciudată. În viaţa mea şi în cea a Matildei se ivise o cotitură. Nu ne înţeleseserăm să ne tăinuim **simţămintele,** dar **le ţineam totuşi tăinuite** faţă de tatăl ei, de mama **ei,** de Alfred şi de toată lumea. Nu ni le dezvăluiam nouă înşine decît prin semne, pe care le născoceam spontan, şi prin cuvinte, pe care le puteam înţelege numai noi şi care ne veneau pe buze ca de la sine. S-au creat mii de fire, prin care sufletele noastre puteau trece de la unul la celălalt, iar atunci cînd eram în posesia acestor mii de fire, se mai creau alte mii, şi se tot înmulţeau. Adierile, iarba, florile tîrzii ale pajiştii tomnatice, fructele, cîntecul păsărilor, cuvintele unei cărţi, sunetul strunelor, chiar şi tăcerea, ne erau soli. Şi cu cît mai adînc trebuia să se ascundă simţămîntul, cu atît mai copleşitor era, cu atît mai dogoritoare era vîlvătaia lăuntrică. Noi trei, Matilda, Alfred şi cu mine, mergeam acum mai rar ca de obicei în plimbări, ca şi cum ne-am **fi** sfiit să ne urmăm imboldul. Mama copiilor ne întindea adesea pălăria de vară şi ne îndemna să plecăm. Resimţeam atunci o fericire mare, nespusă. Lumea întreagă ne plutea dinaintea ochilor, mergeam unul lîngă altul, sufletele noastre erau legate, cerul, norii, munţii, ne zîmbeau, ne puteam auzi cuvintele, atunci cînd nu vorbeam ne puteam percepe paşii, şi cînd nu era nici asta, sau cînd stăteam pe loc, ştiam că ne aparţinem, comoara noastră era imensă, iar atunci cînd ajungeam acasă ni se părea că a mai fost sporită cu încă ceva de nespus. Cînd eram în casă ne ofeream cîte o carte, în care se aflau simţămintele noastre, iar celălalt recunoştea simţămintele, sau scoteam sunete grăitoare din instrumentele muzicale, sau aşezam la ferestre flori, care vorbeau despre trecutul nostru, atît de scurt şi totuşi atît de îndelungat. Cînd ne plimbam prin grădină, cînd Alfred cotea pe după un **tufiş,** cînd alerga dinaintea noastră în pergola cu viţă de vie, cînd ieşea mai repede decît noi prin aluniş, cînd ne lăsa singuri în pavilion, puteam să ne atingem cu degetele, sau puteam să ne dăm mîna, sau să ne aruncăm într-o îmbrăţişare de o clipă, să ne apăsăm reciproc buzele fierbinţi şi să bîiguim cuvintele :

— Matildo, numai al tău pentru totdeauna şi pe vecie, numai al tău, şi numai al tău, şi numai al tău !

— O, pe vecie a ta, veşnic a ta, veşnic a ta, numai a ta, şi numai a ta !

Aceste clipe erau culmi de fericire.

Toamna înaintase mult. În restul verii nu simţiserăm nevoia de a pleca de la Heinbach. Matilda şi Alfred ceruseră din ce în ce mai puţin să plecăm prin vecini, şi aşa s-a făcut că şi părinţii lor au plecat mai puţin, şi că şi lume străină venise mai puţin pe la noi. Dar atunci cînd se aflau musafiri în mijlocul nostru, cînd şi Alfred lua parte la jocurile şi zburdălniciile copiilor, Matilda era mai indiferentă ca niciodată. Se ţinea departe, ca şi cum n-ar fi avut ce căuta pe acolo. Şi în fizicul ei se petrecuse, în acest scurt răstimp, o mare schimbare. Se împlinise, obrajii îi deveniseră mai purpurii, ochii mai strălucitori. Alfred mă iubea foarte mult. Pe lîngă părinţii săi şi sora sa nu iubea nimic, pare-se, mai mult ca pe mine, iar eu îi întorceam din adîncul sufletului această dragoste.

În sfîrşit, toamna tîrzie i-a făcut loc începutului iernii. După cum plecaserăm foarte devreme de la oraş la ţară, tot aşa am şi rămas acolo pînă foarte tîrziu, cînd anotimpul a fost aproape terminat. Aşteptările lui Alfred se împliniseră. Fructele fuseseră culese, inclusiv strugurii. Pe crengile copacilor nu mai era nici o frunză, iar negura şi frigul împînzeau terenurile văii. Atunci am plecat cu toţii la oraş. Acolo, Matilda era îngrădită mai strîns. Au copleşit-o profesorii, orele de educaţie şi de curs, lecţiile. Dar întreaga ei fiinţă era mai însufleţită şi mai avîntată, iar eu îmi păream mie însumi bogat, cu mult mai bogat decît proprietarii tuturor caselor, ai palatelor şi ai strălucirii imensului oraş. Nu mai puteam să stăm de vorbă decît mai rar, dar cînd mă întîlnea pe culoar, cînd apuca să-mi spună cîteva cuvinte în camera maică-si, cînd întîmplarea făcea ca să trecem, în mulţime, unul în faţa celuilalt, sau cînd ni se ivea o altă clipă prielnică, atunci ochii ei frumoşi îmi spuneau, atunci cîteva cuvinte îmi spuneau, cît de mult ne iubim, cît de statornică este această iubire şi cît de nemărginit se domină reciproc sufletele noastre. A atras acum şi atenţia altor oameni, şi mulţi tineri şi-au aţintit privirile asupra ei ; dar atunci cînd lumea era prevenitoare faţă de ea, cînd i se aduceau omagii, cînd era sărbătorită în vreo familie, ea îşi păstra pe de-

plin cumpătul față de toate acestea, nu rostea nimic drept răspuns, și ființa ei îngerească îmi spunea, și numai eu înțelegeam, că ea, cu făptura ei minunată, cu căldura sufletului ei și cu strălucirea înfloririi ei, mă face fericit numai pe mine, și că e încîntată că mă poate face fericit. Adesea, cînd mă întorceam din drumuri lungi în oraș și ajungeam în fața locuinței noastre, mă opream și priveam casa. Era mai deosebită, era cu totul altfel decît celelalte case din oraș, și priveam emoționat zidurile, între care locuia făptura pogorîtă din spații extraterestre ca să-mi covîrșească sufletul. Matilda vedea că o divinizez, vedea asta pe aceleași tainice căi pe care îmi dădusem seama și eu de dragostea ei, și fruntea i se lumina de o bucurie care, de asemenea, era zărită numai de mine. Părinții Matildei au început și ei s-o îmbrace în ștofe mai alese decît pînă atunci, și cînd stătea în fața mea purtînd veșminte mai distinse, îmi părea mai depărtată și mai apropiată, mai străină și mai familiară ca de obicei.

Într-o zi, cînd, pentru a-mi vizita un prieten, am coborît pe scara casei locuite numai de familia noastră, mi-a ieșit în cale Matilda. Venise în trăsură, cu maică-sa, pînă în fața casei, mama ei rămăsese în trăsură, iar ea urma să urce, ca să ia ceva de sus. Era îmbrăcată în mătase neagră, pe umeri purta o manteluță tot de mătase, iar de sub pălăria cu voaletă verde i se zărea chipul înfloritor, îmbujurat de frig. Cînd ne-am întîlnit în dosul unui cot al scării, a roșit. Eu m-am speriat, dar i-am spus :

— O, Matildo, Matildo, făptură cerească, toți te doresc, ce are să fie, ce are să fie ?

— Gustav, Gustav, — a răspuns ea, — ești cel mai desăvîrșit dintre toți, ești regele lor, ești cel unic, totul e bine și minunat, și nici o putere din lume nu va fi în stare să ne despartă.

I-am prins mîna, și un sărut fierbinte, numai de o clipă, dar cu buzele mele strîns lipite de ale ei, a întărit cuvintele. I-am auzit mătasea foșnind pe scară în sus, în timp ce eu coboram treptele. Cînd am deschis, jos, ușa dublă vitrată a scării, am văzut trăsura. Prin ferestrele ei s-a uitat la mine, prietenoasă, mama Matildei. Am sa-

lutat-o respectuos și am trecut mai departe. Nu m-am mai dus la prietenul pe care avusesem de gînd să-l vizitez.

Cu Alfred mă ocupam cu tot mai multă rîvnă de ceea ce trebuia să învețe, eram din ce în ce mai grijuliu ca să-și însușească bine cele învățate și, de cîte ori puteam, îl ajutam să-și facă lecțiile, ca și mai înainte, ba chiar într-o măsură și mai mare. Pe cît mi-a fost posibil, am căutat să exercit o influență și asupra dezvoltării lui în general. Stăteam foarte mult de vorbă cu el și îi țineam foarte mult tovărășie. Știind prea bine că țin la el, s-a legat din ce în ce mai strîns de mine, ba chiar s-a legat în modul cel mai intim și aproape exclusiv de mine. Ca și la țară, locuia și la oraș tot în preajma mea.

În primele zile de primăvară ne-am întors la Heinbach, ca în anul precedent. Se orînduiseră iarăși lucrurile în așa fel, încît Matilda, Alfred și cu mine am călătorit împreună într-o trăsură. Alfred stătea iarăși lîngă mine și se lipea de mine. Matilda stătea în fața mea. Și așa am putut să ne privim nestînjeniți două zile în șir, cu ochii dragostei, și am putut să stăm de vorbă. Și chiar dacă am vorbit despre lucruri banale, ne-am auzit totuși glasul, iar prin lucrurile banale răzbea, înfiorat, adîncul inimii. Acele două zile au fost cele mai fericite din viața mea.

La țară a început acum iarăși o viață asemenea celei din anul precedent. Nu cunoșteam constrîngeri și puteam să ne deschidem mai lesne inimile. Ne mișcam mai în voie în camera mamei copiilor sau în cea a tatălui lor, puteam să dăm cîte o raită prin grădină, puteam să umblăm sub copacii de pe pajiște, și puteam să facem plimbări. Cel mai drag lucru era pergola cu viță de vie. Devenise un sanctuar, crengile ei ne priveau confidențial, frunzele ei ajunseseră martorii noștri, iar prin sinuozitățile ei fremăta cîte un cuvînt plin de înțeles și adia cîte o boare a fericirii noastre nețărmurite. Aproape tot atît de drag ne era și pavilionul din grădină. Cîte avînturi ale desfătării nu acoperea el sub pavăza pereților săi ! Iar cînd intram tustrei înăuntru și două suflete fremătau, ni se părea că stăm în el ca într-un templu tăcut. Ne duceam des în aceste locuri. Firele de legătură s-au înmiit, Matilda de-

venea zi de zi tot mai superbă, era dorită de alţii tot mai fierbinte, dar sufletul ei s-a legat cu atît mai strîns de al meu.

Făceam acum adesea, de unul singur, plimbări foarte lungi. Atunci cînd ajungeam atît de departe, încît nu mai puteam zări casa, şi cînd mă opream şi contemplam norii albi, neclintiţi deasupra casei, şi cînd priveam pădurea, în spatele căreia se afla casa, mă simţeam răscolit profund. Şi cînd mă duceam apoi într-un suflet spre casă, cînd păşeam între pereţii ei, şi o vedeam acolo pe Matilda şi recunoşteam la ea bucuria revederii, inima îmi sălta parcă în piept de fericire că aveam parte de o imensă avuţie.

Încetul cu încetul s-a ivit însă ceva, care îmi sfredelea, ca o năpastă, fericirea. Mă rodea gîndul că-i amăgeam pe părinţii Matildei. Ei nu bănuiau nimic şi nici noi nu le-am spus nimic. Acest simţămînt a devenit, în cugetul meu, tot mai apăsător şi mai neliniştitor. Era ca fatalitatea anticilor, care devine tot mai cumplită, cînd o atingi.

Într-o zi, cînd tocmai înfloriseră trandafirii, i-am spus Matildei că vreau să mă duc la maică-sa, ca să-i dezvălui totul şi s-o rog să pună o vorbă bună pe lîngă tată. Matilda a răspuns că ar fi bine, că şi ea doreşte asta şi că astfel fericirea noastră se va lămuri şi se va consolida.

M-am dus la mama Matildei şi i-am spus totul, în cuvinte neocolite, dar cu glas şovăielnic.

— Nu m-am aşteptat la asta din partea dumitale şi n-aş fi bănuit, — a răspuns ea, — şi nici nu pot să-ţi dau un răspuns. Trebuie să vorbesc mai întîi cu soţul meu. Vino peste un ceas în camera mea şi am să-ţi dau răspunsul.

Am făcut o plecăciune, am ieşit din încăpere şi m-am dus în camera mea din colţ.

După ce a trecut ceasul, am intrat în salonul de primire al mamei Matildei, care mă şi aştepta. Stătea la masa ei, în jurul căreia ne adunaserăm de atîtea ori. Mi-a oferit şi mie un scaun. După ce am luat loc, a spus :

— Soţul meu este de aceeaşi părere cu mine. Ţi-am dăruit o încredere deplină, pentru care ne-ai dat temeiuri.

Să nu mai discutăm despre asta. Despre un lucru, însă, trebuie să vorbim. Legămîntul pe care l-aţi încheiat voi doi este fără rost ; cel puţin acum nu i se poate întrevedea un rost. S-ar putea ca amîndoi să fiţi în aceeaşi măsură părtaşi la încheierea acestui legămînt. Dar nici unul din doi nu v-aţi gîndit la urmările lui, altminteri ne-ar veni mai greu să vă dezvinovăţim. V-aţi lăsat numai tîriţi de simţămîntul vostru. Înţeleg. Numai că nu pot să-mi explic că n-am înţeles cu un ceas mai devreme. Am avut atîta încredere, atît de mare încredere în dumneata ! Acum te rog să mă asculţi. Matilda mai este încă o copilă, trebuie să mai treacă un şir de ani, în care să mai înveţe ceea ce are nevoie să ştie pentru viitoarea ei menire în viaţă, trebuie să mai treacă un şir de ani înainte ca să priceapă ce este legămîntul pe care abia l-a încheiat. Este vioaie, a lăsat sufletul să-i fie stăpînit de un simţămînt, care îi place şi care poate că o şi copleşeşte. Se pune întrebarea : s-o lăsăm oare pradă acestui simţămînt în tot timpul în care trebuie abia să întreprindă cele mai de seamă pregătiri pentru viaţa ei viitoare, sau să fie lăsată mai puţin în voia ei, ca să poată întreprinde într-o justă măsură aceste pregătiri ? Să lăsăm oare ca simţămîntul să continue tot aşa, pînă vom putea să spunem că Matilda este mireasă ? Dacă îl lăsăm să continue, nu se vor ivi oare clipe chinuitoare, deoarece nu va putea să ajungă prea curînd la firească sa încheiere, şi nu va aduce oare după sine îndoială, nerăbdare, pripire, supărare şi durere? Şi nu se vor mistui oare acele zile frumoase, senine, liniştite, hărăzite fecioarei în plină înflorire, înainte de a-şi împleti în păr cununa de mireasă ? Unele înclinaţii premature, deşi îndreptate spre ţeluri înalte, n-au ajuns oare adeseori să distrugă fericirea ? Dacă o iubeşti pe Matilda, dacă o iubeşti cu dragoste adevărată, ai putea consimţi s-o expui unei asemenea primejdii ? Un dor profund şi un simţămînt răscolitor, continuat ani de zile, nu subminează oare toată vlaga omului ? Şi ce se întîmplă dacă afecţiunea unuia dispare şi celălalt rămîne nemîngîiat ? Sau dacă se istoveşte în amîndoi şi lasă un gol în urma ei ? Aveţi să spuneţi amîndoi că acest lucru este cu neputinţă la voi. Ştiu că acum **aşa** simţiţi, ştiu că la voi acest lucru este

poate cu neputință, dar am văzut adeseori afecțiuni care au încetat și s-au modificat, ba chiar și simțăminte dintre cele mai puternice, care au ținut piept tuturor silniciilor, și care atunci cînd n-au mai întîmpinat altă împotrivire decît timpul tenace, etern, distrugător, au fost înfrînte de această putere tăcută și ascunsă. Să lăsăm oare ca Matilda, era să spun „Matilda dumitale", să fie expusă acestei posibilități ? N-ar trebui oare s-o lăsăm să se bucure de viața spre care privește ea acum cu sufletul ei feciorelnic ? Există oare o mai mare dragoste decît aceea de a nu ține seama de propria fericire, ba chiar de a nu ține seama de fericirea actuală a persoanei iubite și de a întemeia, în schimb, fericirea ei liniștită, trainică și durabilă ? Socot că asta este datoria dumitale și a Matildei. Nu cred că-mi poți obiecta că această fericire ar putea fi întemeiată pe o unire încheiată numaidecît. Chiar dacă averea Matildei ar fi atît de mare, încît să producă un venit familial îndestulător, chiar dacă ți-ai călca pe inimă și ai trăi, măcar cîtăva vreme, de pe urma averii soției dumitale, fapt de care mă îndoiesc, nu s-ar obține totuși nimic prin asta, deoarece Matilda, cum spuneam, nu posedă încă acele însușiri cu mult mai numeroase, pe care trebuie să le posede o soție și o mamă, și deoarece, în plus, potrivit părerilor considerate de noi drept o datorie a noastră, cu privire la sănătatea trupească a copiilor noștri, ea nu poate să se mărite decît abia peste șase sau șapte ani, și prin urmare nesiguranța și primejdia, cum am spus adineauri, v-ar pîndi și în cazul acesta pe amîndoi. Întrucît copiii de vîrsta Matildei trebuie să le dea ascultare părinților lor fără să cricnească, și întrucît copiii buni, printre care o număr și pe Matilda, ascultă de bunăvoie, chiar dacă îi doare inima, pentru că au încredere în dragostea și în judecata mai dreaptă a părinților, aș avea voie să spun doar atît : că soțul meu și cu mine ne dăm seama că, pentru binele Matildei, legămîntul încheiat de ea nu trebuie să continue, și că deci ar trebui să-l rupă ; dar ți-am expus numai temeiurile părerii noastre, deoarece te prețuiesc mult și deoarece m-am încredințat totodată că-mi ești devotat, după cum a dovedit dealtfel și mărturisirea dumitale, pe care, bineînțeles, ar fi trebuit s-o faci ceva mai

devreme. Îngăduie-mi să-ţi spun acum ceva şi despre dumneata. Cu toate că eşti mai în vîrstă decît Matilda, dumneata eşti, ca bărbat, încă mult prea tînăr, ca să fii în stare să apreciezi just situaţia în care te afli. Soţul meu şi cu mine sîntem de părere că dumitale, în măsura în care te cunoaştem, simţămîntul, fără îndoială nobil şi cald, ţi-a inspirat această dragoste impetuoasă pentru Matilda, căreia, chiar şi noi, ca părinţi, trebuie oricum să-i recunoaştem o anumită drăgălăşenie, că acel simţămînt ţi-a apărut ca ceva măreţ şi înălţător şi că, în plus, ţi-a dat atîta fericire, încît, datorită ei, nu te-ai gîndit la nici o împotrivire, care, dealtfel, ţi s-ar fi părut şi drept o necredinţă faţă de Matilda. Dar situaţia dumitale, privită sub acest aspect, nu poate fi socotită drept îndreptăţită. Eşti încă foarte tînăr şi te afli la începutul unui drum în viaţă. Trebuie acum să-l urmezi, sau, dacă nu-ţi place, să-ţi alegi altul. Un bărbat cu înzestrarea şi cu structura dumitale sufletească nu poate să rămînă fără absolut nici un drum precis în viaţă. Ai în faţă un timp îndelungat, pe care trebuie să-l foloseşti, ca să ajungi la acea activitate statornică, de care ai nevoie, şi să dobîndeşti acea neatîrnare, de care de asemenea ai nevoie, ca să le poţi folosi pe amîndouă pentru înjghebarea unei situaţii familiale durabile. Cîtă nesiguranţă în strădaniile dumitale, dacă ai împleti în ele o afecţiune prematură, şi ce primejdii pentru fiinţa şi inima dumitale, în această afecţiune, care te domină ! Vă va pricinui acum amîndurora o mare durere desfacerea sau măcar amînarea legămîntului încheiat, ştim asta, vă împărtăşim durerea, ne pare rău de voi amîndoi, şi ne facem mustrări că nu ne-am priceput să împiedicăm ca lucrurile să ajungă pînă acolo unde au ajuns ; dar aveţi să vă liniştiţi amîndoi, Matilda va putea să-şi desăvîrşească educaţia, dumneata ai să te consolidezi în viitoarea dumitale profesie, şi după aceea vom putea sta din nou de vorbă. Chiar şi fără această afecţiune n-ai mai fi putut rămîne multă vreme în slujba actuală. Îţi sîntem foarte îndatoraţi. Cu sprijinul dumitale, Alfred al nostru, ca şi Matilda, au făcut progrese foarte frumoase. Dar tocmai de aceea n-am fi putut fi cu conştiinţa împăcată dacă ţi-am fi prejudiciat, în avantajul **nostru,** viitorul,

iar soţul meu îşi propusese chiar să stăm de vorbă cu dumneata despre asta. Gîndeşte-te bine la cele ce ţi-am spus. Nu-ţi cer răspuns astăzi, dar să mi-l dai în zilele următoare. Mai am o dorinţă ; te cunosc, şi de aceea am să ţi-o împărtăşesc. După cum ne-am dat seama, firesc, din totdeauna, ai asupra Matildei o mare putere, dar fără ca noi să-i fi întrezărit amploarea : dacă vorbele mele ţi-au produs vreo impresie, foloseşte această putere ca s-o convingi de cele ce ţi-am spus, şi ca s-o liniştești pe biata copilă. Dacă izbuteşti îi dovedeşti astfel, crede-mă, o mare dragoste, şi ţi-o dovedeşti şi dumitale, precum şi nouă. Pe urmă, cu zelul inerent înzestrării şi stăruinţei, pe care le-ai vădit în casa noastră, apucă-te de meseria dumitale. Te-am îndrăgit cu toţii foarte mult, ai să găseşti din nou afecţiune şi devotament, ai să fii mai potolit, şi totul se va sfîrşi cu bine.

A terminat ceea ce avusese de spus, şi-a pus mîna frumoasă, binevoitoare, pe masă, şi s-a uitat la mine.

— Dar eşti alb ca un perete spoit, — a spus ea după cîteva clipe.

Din ochi mi s-au rostogolit cîteva lacrimi. Am răspuns:

— Acum sînt singur cuc. Tatăl meu, mama mea, sora mea au murit.

Mai mult n-am putut să spun, buzele îmi tremurau de o negrăită durere.

S-a sculat în picioare, mi-a pus mîna pe creştet şi a spus, printre lacrimi, cu glasul ei gingaş :

— Gustav, fiule ! Tu ai fost, de bună seamă, întotdeauna ca un fiu pentru mine, şi nu-mi pot dori unul mai bun. Apucaţi acum, amîndoi, calea educaţiei voastre, şi dacă într-o bună zi fiinţa voastră coaptă va spune acelaşi lucru pe care îl spune acum inima voastră fremătătoare, veniţi amîndoi şi vă vom da binecuvîntarea. Nu stînjeniţi însă prin exacerbarea actualelor voastre simţăminte năvalnice, împlinirea finală, de care aveţi atîta nevoie.

Pentru prima dată mă tutuise.

S-a depărtat de mine şi a făcut cîţiva paşi încolo şi încoace prin cameră.

— Preastimată doamnă, — am spus eu după un răstimp, — nu este nevoie să vă răspund abia mîine sau în

zilele următoare, pot să vă răspund pe loc. Toate motivele pe care mi le-ați înfățișat sînt desigur juste ; cred că lucrurile stau într-adevăr așa cum spuneți ; dar întreaga mea ființă li se împotrivește, și oricît de adevărate ar fi cele spuse, nu pot să le înțeleg tîlcul. Îngăduiți, vă rog, să treacă un timp, și să chibzuiesc apoi încă o dată, ceea ce nu pot pătrunde acum. Un lucru, însă, îl înțeleg. Un copil n-are voie să fie nesocotitor față de părinții săi, dacă nu vrea să rupă pentru totdeauna cu ei, dacă nu vrea să ajungă să-și nesocotească părinții sau să se nesocotească pe sine. Matilda nu poate să-i nesocotească pe bunii ei părinți, iar ea însăși e atît de bună, încît nu poate să se nesocotească nici pe sine. Părinții îi cer să desfacă acum legămîntul încheiat, și ea le va da ascultare. N-am să încerc să schimb, prin rugăminți, porunca părinților. Motivele pe care mi le-ați expus și care nu vor să pătrundă în ființa mea, sînt, fără îndoială, bine întemeiate în adîncul dumneavoastră, altminteri nu mi le-ați fi împărtășit într-un chip atît de categoric, nu mi le-ați fi înfățișat cu atîta bunătate și, la urmă, printre lacrimi. Nu veți putea renunța la ele. Noi nu ne-am putut închipui că ceea ce pentru noi însemna o culme a fericirii, va fi în ochii părinților o nenorocire. Mi-ați spus asta cu cea mai profundă convingere. Chiar dacă ați greșit, chiar dacă rugămințile noastre v-ar fi putut înduplecа, conștiința dumneavoastră, inima dumneavoastră și binecuvîntarea dumneavoastră nu ne-ar fi oblăduit legămîntul, iar un legămînt lipsit de bucuria părinților, un legămînt însoțit de jalea tatălui și a mamei, ar fi un legămînt al jalei, ar însemna un ghimpe veșnic, iar chipul dumneavoastră grav și mîhnit ne-ar fi o mustrare de cuget ireparabilă. De aceea, legămîntul, fie el și întru totul îndreptățit, trebuie curmat, atîta vreme cît părinții nu-l pot încuviința. Pe neascultătoarea dumneavoastră fiică n-aș putea-o iubi atît de nespus cum o iubesc acum, dar pe cea ascultătoare o voi respecta și, oricît de departe m-aș afla, o voi iubi din adîncul sufletului, cît voi trăi. De aceea vom desface legămîntul, oricît de dureroasă ar fi această desfacere. O, mamă, mamă !... îngăduiți-mi să vă spun așa pentru întîia și poate pentru ultima oară !..., durerea este atît de mare, încît nici o limbă

n-o poate exprima, şi nici n-aş fi putut vreodată să-mi închipui cît poate fi de cumplită.

— Recunosc, — a răspuns ea, — şi de aceea mîhnirea care ne încearcă, pe mine şi pe soţul meu, este şi ea atît de mare : fiindcă nu putem s-o cruţăm de această durere pe scumpa noastră copilă, şi nici pe dumneata, pe care te iubim deopotrivă.

— Mîine am să-i spun Matildei, — am replicat eu, — că trebuie să le dea ascultare tatălui şi mamei sale. Astăzi îngăduiţi-mi, prea stimată doamnă, să-mi rînduiesc un pic gîndurile răvăşite şi să mai rînduiesc şi alte lucruri care nu suferă amînare.

Ochii mi s-au umplut iarăşi de lacrimi.

— Ţine-ţi firea, dragă Gustav, — a spus ea, — şi fă cum crezi de cuviinţă că e bine, vorbeşte cu Matilda sau nu vorbi cu ea, nu-ţi impun nimic. Are să vină o vreme cînd ai să-ţi dai seama că nu săvîrşesc faţă de dumneata o nedreptate atît de mare pe cît socoteşti poate acum.

I-am sărutat mîna, pe care mi-a întins-o cu bunătate, şi am ieşit din cameră.

A doua zi am rugat-o pe Matilda să facă împreună cu mine o plimbare în grădină. Am străbătut prima porţiune a grădinii şi ne-am dus prin pergola cu viţă de vie pînă la pavilionul pe care înfloreau trandafirii. În timp ce umblam aşa, n-am scos, nici eu, nici ea, nici o vorbă, decît că spuneam cît de mult ne plăcea ici-colo cîte o floare, cît de frumoasă era viţa de vie şi cum se înseninase ziua. Eram prea curioşi ce are să se întîmple, Matilda ce aveam să-i comunic, iar eu cum avea să primească vestea. În apropierea pavilionului se afla o bancă, pe care cădea umbra unei tufe de trandafiri. Am invitat-o pe Matilda să se aşeze cu mine pe bancă. A luat loc. Pentru prima dată eram absolut singuri în grădină şi singuri pe aceeaşi bancă. Era semnul prevestitor, fie că acest lucru ne va fi îngăduit, nestînjenit, în viitor, fie că era pentru ultima dată şi că de aceea ne bucurăm de încredere deplină. Am văzut că Matilda simte asta, căci întreaga ei făptură exprima cea mai încordată nerăbdare. Totuşi, n-a provocat, prin nici un cuvînt, începerea destăinuirilor. O speriase, pesemne, înfăţişarea mea, deoarece, cu toate că-mi repeta-

sem de nenumărate ori, noaptea, peroraţia pe care aveam de gînd să i-o adresez, acum n-am putut să scot nici un cuvînt, şi cu toate că mă străduiam să-mi stăpînesc simţămintele, durerea trebuie să-mi fi fost întipărită pe chip. După ce am stat cîtva timp pe bancă, privindu-ne vîrfurile picioarelor şi, ceea ce era de mirare, fără să ne ţinem de mînă, am început eu, cu glasul tremurat şi cu răsuflarea tăiată, să spun care e părerea părinţilor ei, şi că nutresc dorinţa ca, măcar deocamdată, să desfacem legămîntul nostru. N-am intrat în amănuntele motivelor pe care le invocase mama ei, şi i-am spus Matildei numai că trebuie să se supună, şi că sub zodia nesupunerii legămîntul nostru nu poate dăinui.

După ce am terminat, a fost peste măsură de uimită.

— Te rog, repetă-mi pe scurt ce ai spus şi ce avem de făcut, — a spus ea.

— Trebuie să împlineşti voia părinţilor tăi şi să desfaci legămîntul cu mine, — am răspuns eu.

— Şi asta propui, şi asta i-ai făgăduit mamei, să mă înduplec ? — a întrebat ea.

— Matildo, nu să te înduplec, — am răspuns eu. — Trebuie să dăm ascultare, deoarece voia părinţilor este legea copiilor.

— Trebuie să dau ascultare, — a exclamat ea, sărind de pe bancă, — şi am să şi dau ascultare ; dar tu nu trebuie să dai ascultare, ei nu sînt părinţii tăi. N-ar fi trebuit să vii încoace şi să preiei sarcina de a desface cu mine legămîntul de dragoste, pe care l-am încheiat. Ar fi trebuit să spui : „Doamnă, fiica dumneavoastră are să vă asculte, n-aveţi decît să-i împărtăşiţi vrerea dumneavoastră ; dar eu nu pot fi silit să vă urmez poruncile, eu am s-o iubesc pe copila dumneavoastră atîta vreme cît voi mai avea în mine o picătură de sînge, şi am să mă străduiesc din răsputeri să ajung odată şi odată să pot spune că este a mea. Şi întrucît nu iese din cuvîntul dumneavoastră, n-are să mai stea de vorbă cu mine, n-are să se mai uite la mine, am să plec departe de aici ; de iubit, însă, am s-o iubesc totuşi, atîta vreme cît ţine viaţa asta şi cea viitoare, n-am să dăruiesc niciodată altcuiva un dram de dragoste şi n-am să renunţ niciodată la ea !" Aşa ar fi trebuit să

vorbești, iar dacă ai fi plecat din castelul nostru, aș fi știut că așa ai vorbit, și mii de milioane de lanțuri nu m-ar fi smuls de lîngă tine, și beată de bucurie aș fi dus odată și odată la îndeplinire ceea ce ți-a dăruit inima aceasta năvalnică. Ai rupt legămîntul înainte de a fi venit aici la mine, înainte de a mă fi condus la această bancă, pe mine, care te-am urmat de bună-voie, pentru că nu știam ce ai făcut. Chiar dacă tata și mama ar veni acum și ar spune : „Luați-vă, aparțineți-vă unul altuia pe veci", ar fi degeaba, totul s-a sfîrșit. Ai călcat jurămîntul de credință, pe care l-am socotit mai trainic decît stîlpii lumii și decît stelele din tării.

— Matildo, — am spus eu, — ceea ce fac eu acum este infinit mai greu decît ceea ce mi-ai cerut.

— Greu, negreu, nu despre asta este vorba acum, — a răspuns ea. — Este vorba despre ceva, care trebuia să se întîmple, despre ceva atît de firesc, încît mi s-a părut a fi cu neputință să nu se întîmple. Gustav, Gustav, Gustav, cum ai putut face asta ?

S-a depărtat de mine cu cîțiva pași, a îngenuncheat în iarbă, cu fața spre trandafirii care înfloreau pe pavilion, și-a împreunat mîinile și a exclamat, în timp ce îi șiroiau lacrimile :

— Auziți, voi, miilor de flori, care ați privit de sus cînd a sărutat el aceste buze, auzi, tu, viță de vie, care ai ascultat jurămîntul șoptit al credinței veșnice : l-am iubit cum nu poate exprima nici o gură, în nici un grai. Această inimă este tînără ca vîrstă, dar bogată în mărinimie ; tot ce zvîcnea în ea am dăruit iubitului meu, n-am avut alt gînd decît pe el, întreaga mea viață, care ar mai fi putut cuprinde încă mulți ani de acum înainte, i-aș fi jertfit-o fără preget, aș fi lăsat să mi se scurgă încet din vine fiecare picătură de sînge și să mi se smulgă fiecare fibră din trup, și aș fi chiuit de fericire. Am crezut că el știe asta, deoarece am crezut că și el ar face la fel. Și acum mă duce la plimbare, ca să-mi spună ceea ce mi-a spus. Orice dureri ar fi venit din afară, orice lupte, orice suferințe și orice încercări, le-aș fi îndurat, și acum el..., el... ! El face cu neputință, pentru totdeauna, să-i mai pot aparține, pentru că a nimicit vraja care lega totul, vraja care

mi-a zugrăvit dinaintea ochilor, pentru anii viitorului și pentru vecii vecilor, o comuniune indestructibilă.

M-am apropiat de ea, ca s-o ridic. Am luat-o de mînă : mîna ei era ca de jar. S-a ridicat, și-a desprins mîna din a mea și s-a dus spre pavilion, pe pereții căruia înfloreau trandafirii.

— Matildo, — am spus eu — nu este vorba de o încălcare a jurămîntului de credință ; jurămîntul de credință n-a fost încălcat. Nu confunda lucrurile. Ne-am purtat nedrept față de părinții tăi, întrucît le-am tăinuit ceea ce am făcut și ne-am complăcut cu încăpățînare în această tăinuire. Ei se tem să nu pățim ceva. Ei nu ne cer să ne înăbușim simțămintele, ci numai să amînăm pentru un timp manifestarea exterioară a legămîntului nostru.

— Ai putea, un timp, să nu mai fii tu însuți ? — a replicat ea. — Ai putea, un timp, să faci ca inima ta să nu bată ? Manifestarea exterioară, interioară, e tot una : este dragostea. Dacă nu știi asta, înseamnă că n-ai iubit niciodată.

— Matildo, — am răspuns eu, — ai fost întotdeauna atît de bună, ai fost plină de noblețe, pură, minunată, încît te-am închis cu toate puterile în sufletul meu : azi ești pentru prima dată nedreaptă. Dragostea mea este nețărmurită, indestructibilă, iar durerea că trebuie să te părăsesc este de negrăit, nu știam că există, pe pămînt, una atît de mare ; numai una este mai mare, și anume aceea că m-ai înțeles greșit. Nu-mi dau seama cine ar fi trebuit să-ți împărtășească porunca părinților ; e totuna, ei sînt părinții, porunca e poruncă, și tot ce e mai sfînt în noi spune că prinților trebuie să li se dea cinstire, că legătura dintre părinți și copii nu trebuie sfărîmată, chiar dacă ți se frînge inima. Așa am simțit, așa m-am comportat, și am vrut să-ți spun, în chip cît mai blînd și mai duios, ceea ce trebuia spus, de aceea am și luat asupra mea însărcinarea ; am socotit că nimeni nu ți-ar putea spune, cu atîta blîndețe și duioșie ca mine, amarul adevăr, și de aceea am venit. Din bunătate și din milă am venit. Datoria m-a călăuzit, datoria îmi frînge inima, și în inima mea frîntă ești tu.

— Da, da, acestea sînt cuvintele, — a spus ea, în timp ce suspinele îi deveneau din ce în ce mai puternice și aproape convulsive, — acestea sînt cuvintele la care îmi plecam înainte cu atîta drag urechea, care mi-au pătruns atît de dulce în suflet, care erau dulci încă de pe cînd tu nu știai, în care am crezut ca în adevărul veșnic. N-ar fi trebuit să încerci să mă îndupleci să ne sfîșiem dragostea, n-ar fi trebuit să-ți fie cu putință, chiar dacă ar fi fost de o sută de ori de datoria ta. De aceea nu mai pot să te cred acum, dragostea ta nu e așa cum mi-am închipuit-o, și așa cum e a mea. Am pierdut termenul de comparație, și nu știu cum stau lucrurile. Dacă ai fi spus cîndva că cerul nu e cer, că pămîntul nu e pămînt, te-aș fi crezut. Acum nu mai știu dacă să cred ceea ce spui. Nu pot altfel: nu mai știu și nu pot face să mai știu. Vai, Doamne, cum de s-a întîmplat ceea ce s-a întîmplat, și cum de se poate nărui ceea ce socoteam că este veșnic? Cum am să pot îndura asta?

Și-a ascuns fața în trandafirii dinaintea ei, și obrazul învăpăiat îi era acum parcă și mai frumos decît trandafirii. Și-a vîrît cu totul chipul în flori și a plîns așa de violent, încît mi s-a părut că-i simt tremurul trupului, sau că un leșin îi va întrerupe durerea. Am vrut să vorbesc, am încercat de cîteva ori să vorbesc, dar n-am putut, pieptul îmi era strivit, iar uneltele graiului neputincioase. Am căutat să-i ating trupul, dar ea, cînd a simțit, s-a smucit într-o parte. Apoi am stat nemișcat lîngă ea. Am băgat mîna goală printre crengile trandafirilor, mi-am înfipt ghimpii lor în palmă, ca să mă ușurez, și am lăsat să-mi curgă sîngele.

După ce am stat așa cîtăva vreme, după ce plînsul i s-a mai potolit, și-a ridicat fața, și-a șters lacrimile cu o batistă pe care o scosese din buzunar, și a spus:

— Totul a trecut. N-are nici un rost să mai rămînem aici. Să ne întoarcem în casă și să vedem cum au să se desfășoare lucrurile. Dacă ne întîlnim cu cineva, să nu vadă că am plîns atîta.

Și-a șters din nou ochii cu batista, n-a mai lăsat să-i izvorască alte lacrimi, și-a îndreptat trupul, și-a netezit un pic părul și a spus:

— Să intrăm în casă.

Cu aceste cuvinte s-a pregătit să pornească spre pergolă, și am mers alături de ea. Sîngele de pe mîna mea nu-l putea vedea. N-am mai încercat s-o consolez, mi-am dat seama că starea ei de spirit nu era receptivă pentru consolare. Totodată am înțeles că, mîniată împotriva mea, își suportă mai ușor durerea, decît dacă mînia ar fi lipsit. Am intrat în casă, tăcuți. Acolo ne-am dus în camera mamei Matildei. Matilda s-a aruncat de gîtul maicăi-si. I-am sărutat doamnei mîna și am plecat.

Tot restul zilei mi l-am petrecut strîngîndu-mi lucrurile, ca să pot părăsi a doua zi casa. Tatăl Matildei a intrat la un moment dat la mine și mi-a spus :

— Nu te amărî peste măsură, poate că totul se mai sfîrșește cu bine.

Dealtfel, motivele lui, pe care mi le-a comunicat cu amabilitate și cu blîndețe, erau aceleași ca și cele ale soției lui. Mama Matildei a trecut și ea pe la mine, a zîmbit întristată, văzînd că-mi strîng lucrurile, și mi-a dat mîna. Speranțele mele erau mai sumbre decît păreau a fi cele ale acestor doi oameni. Matilda nu mai credea în mine. Întrucît îmi anunțasem intenția de a pleca a doua zi și nimeni nu mai obiectase nimic, ca la început, l-am chemat pe Alfred și i-am spus că n-am de gînd să plec într-o călătorie mai lungă, așa cum ar putea crede el, ci că părăsesc această casă pentru un timp foarte îndelungat, poate chiar pentru totdeauna. Și că se iviseră împrejurări care făceau de neînlăturat acest lucru. Mi s-a aruncat de gît, plîngînd ; n-am putut cu nici un chip să-l potolesc, ba chiar mi-a venit și mie să plîng în hohote. Mai tîrziu, ca să se liniștească, a fost dus la părinți, care se aflau în biroul tatălui. Dormitorul lui a fost în noaptea aceea, sub supravegherea unui slujitor, altă cameră. După ce a fost mutat acolo, m-am dus la părinți și le-am mulțumit pentru tot binele de care avusesem parte în casa lor. Mi-au mulțumit și ei și m-au făcut să întrezăresc unele speranțe. Ne-am înțeles să fiu dus, cu caii moșiei, pînă la cea mai apropiată poștă. Matilda n-a apărut la cină.

A doua zi dimineața a fost încărcată trăsura. Eu eram gata de drum. Mi s-a îngăduit să-mi iau rămas-bun de la

Matilda. Dar ea a refuzat să mă vadă. De aceea, m-am dus în locuința mea, i-am întins bătrînului Raimund mîna și i-am spus :

— Cu bine, Raimund.

— Cu bine, conașule, — a răspuns el, — și mult noroc.

— Tu nu știi, Raimund !

— Ba știu, ba știu, conașule... De !

— Rămîi cu bine.

Am coborît scara, iar el m-a însoțit. Jos, lîngă trăsură, se aflau stăpînul și stăpîna casei și cîțiva slujitori. Veniseră și cîțiva oameni de la fermă. Alfred, care adormise tîrziu, mai dormea. Proprietarii casei și-au luat, în chip exemplar, rămas-bun, iar cei aflați în jur mi-au urat și ei fericire și o voioasă reîntoarcere. M-am urcat în trăsură și am plecat din Heinbach.

Stăpînul casei îmi spusese cîndva : „Poate că odată și odată n-ai să părăsești această casă cu regrete și cu durere."

N-am părăsit-o cu regrete, dar cu durere da.

Își mai exprimase și presupunerea că familia lui s-ar putea să-mi rămînă de neuitat. Mi-a rămas de neuitat.

La poștă am dat drumul trăsurii din Heinbach, cea din urmă relicvă din această localitate, și m-am înscris pentru cursa spre orașul în care locuisem atîta vreme, în care îmi terminasem studiile, din care plecasem la Heinbach și în care se afla casa părinților Matildei. Dar n-am rămas în oraș.

În apropierea meleagurilor mele natale se află, în pădure, un țugui conic stîncos, de pe care se vede pînă foarte departe. Spinarea lui nordică, acoperită cu brazi foarte întunecați, coboară lin. Către miazăzi este abrupt, înalt și rîpos și dă spre o pădure rară, printre trunchiurile căreia se întind pășuni. Dincolo de pădure se zăresc pajiști și cîmpii, mai încolo o mlaștină albăstrie, apoi un brîu de pădure de un albastru întunecat, și deasupra acestuia, în depărtare, munții înalți. Din oraș am plecat spre locurile mele de baștină și de acolo spre acest țugui stîncos. Am stat pe el și am plîns amarnic. Acum eram însingurat, cum nu mai fusesem niciodată pînă atunci. Am privit hăul întunecat și m-am întrebat dacă n-ar trebui să mă arunc

în el. Icoana răposatei mele mame s-a amestecat cu această închipuire groaznică și nelămurită și mi-a devenit ceva drag, la care nu mă puteam abține să mă gîndesc. Mă duceam zilnic pe țuguiul stîncos și stăteam acolo adeseori ceasuri în șir. Nu știu de ce îl căutam. În tinerețe mă urcasem deseori pe el, cu soră-mea, și ne jucam aruncînd de acolo pietre măricele, ca să vedem cum se învîrtejește piatra în cădere și cum se fărîmă cînd se izbește de stînci, și ca să-i ascultăm pocnetul printre bolovani și zdrăngănitul în grohotișul de la poale. De pe acest țugui nu se zăreau ținuturile în care se afla casa Matildei, nu se vedeau nici măcar lanțurile de munți învecinate cu ele. Încetul cu încetul am ajuns și în alte colțuri ale împrejurimilor locului meu de baștină. Cumnatul meu era un om blajin și tăcut, cu care, adeseori, nu schimbam în casa mea părintească, într-o zi întreagă, mai mult de cîteva cuvinte.

După ce a trecut o bună bucată de vreme am început să mă gîndesc la plecare și la lucrările mele profesionale, pe care le dădusem de mult uitării, și la care, prins de casa din Heinbach, nu m-aș fi gîndit poate încă mult timp.

M-am întors în orașul în care îmi lăsasem bunurile și m-am dedicat cu seriozitate carierei, în vederea căreia urmasem de fapt școlile pregătitoare. M-am înfățișat la o instituție de stat, am fost primit și am început să lucrez, cu multă rîvnă, pe un post de categorie inferioară. Am dus o viață și mai retrasă ca de obicei. Micul meu salariu și dobînzile economiilor mele îmi ajungeau ca să-mi acopăr nevoile. Locuiam într-o suburbană, foarte departe de casa părinților Matildei. Iarna nu mă duceam aproape nicăieri, decît din camera mea pînă la birou, un drum foarte lung, și de la birou în camera mea. Masa o luam la un mic birt, aflat pe drumul meu. Pe prieteni și pe colegi îi vizitam rar ; îmi era lehamite de orice relații cu oamenii. Pentru înviorare mă îndeletniceam cu istoria, cu științele de stat și cu științele naturii. Ca să iau aer și să fac mișcare mă duceam pe zidul de incintă al orașului sau mă plimbam într-un loc singuratic din împrejurimile capitalei.

Odată am zărit-o pe Matilda. Călătorea cu maică-sa într-o trăsură deschisă, pe una din străzile late ale suburbanelor, într-un cartier în care nu m-aș fi așteptat s-o

întîlnesc. M-am uitat într-acolo, am recunoscut-o și era cît p-aci să mă prăbușesc. Nu știu dacă m-a văzut. M-am dus apoi la birou și m-am așezat la masa mea de lucru.

La început am fost prea puțin luat în seamă de superiorii mei. Lucram extraordinar de sîrguincios, munca îmi devenise medicament pentru rana mea, și recurgeam bucuros la acest medicament. Atîta vreme cît toate problemele ivite în îndeplinirea slujbei mele îmi umpleau capul, nu mai încăpea nimic altceva într-însul. Dureroase erau numai orele libere. Nici măcar științele nu izbuteau să-mi abată gîndurile. În cele din urmă, sîrguința mea a atras atenția superiorilor, și am fost avansat. La început, lucrurile au mers mai încet, pe urmă mai repede. După scurgerea cîtorva ani mă aflam pe unul din posturile mai respectabile ale aparatului de stat, care îndreptățeau stabilirea de relații cu cercurile mai cultivate ale populației orașului, și aveam perspectiva întemeiată de a urca și mai sus. În asemenea împrejurări se încheie, de obicei, căsnicii cu fete din familii distinse, care duc apoi la o viață familială fericită și onorabilă.

Matilda să tot fi avut acum douăzeci și unu sau douăzeci și doi de ani. Vreo apropiere a părinților ei de mine nu avusese loc și, oricît de neobosit iscodeam, n-am observat nici cele mai slabe indicii că ar fi căutat să dea de urma mea. Prin urmare, n-am putut să fac demersuri directe ca să mă apropii de ei, așa încît am pus la cale demersuri indirecte, care să-i convingă, în modul cel mai categoric, că dragostea mea este neclintită. Am primit, drept răspuns, cele mai neîndoielnice dovezi că Matilda mă disprețuiește. Datorită averii ei și frumuseții ei de nedescris, primise propuneri de căsătorie dintre cele mai strălucite, dar n-a putut fi înduplecată. Cu o gravitate profundă și apăsătoare am întins atunci lințoliul peste cele mai sfinte simțăminte din viața mea.

N-aș vrea să te plictisesc povestindu-ți cum am dus-o mai departe în cariera mea publică. Nu e locul aici și-ți este în linii mari cunoscută. Au izbucnit războaiele, am fost mutat, rînd pe rînd, în diferite posturi, am fost pus să fac lucrări cuprinzătoare, călătorii, dări de seamă, propuneri, am fost folosit în misiuni, am venit în contact cu

oameni dintre cei mai feluriți, iar împăratul, mă pot încumeta să spun, mi-a devenit aproape un prieten.

Cînd am fost înălțat la rangul de baron, bătrînul meu unchi Ferdinand a venit, de departe, la mine, ca să-mi facă o vizită de curtoazie, după cum a spus. Cu toate că nu se mai interesase de mama mea, ba chiar după moartea tatălui meu, prin indiferența sa, manifestase o oarecare ostilitate față de ea, l-am primit totuși cu prietenie, deoarece, în însingurarea mea, la urma urmelor, era singura rudă care îmi mai rămăsese. De atunci am rămas în corespondență cu el. Ce-i drept, veneam în contact cu o mulțime de oameni, și am făcut cunoștință cu multe straturi ale societății, dar aceste relații erau în parte legături de afaceri, în parte se vîrau în sufletul meu indivizi care nădăjduiau să urce în rang prin mine, și în parte întîlnirile erau cu totul indiferente. Dar cît de dificile îmi deveniseră sarcinile, în cît de mare măsură nu eram de fapt nimerit ca să le îndeplinesc, despre asta ți-am mai vorbit. Încetul cu încetul ajunsesem aproape un om bătrîn. Întrucît trăiam mult pe meleaguri depărtate, nu aveam cunoștință de unele situații din capitală.

Matilda s-a măritat la o vîrstă ceva mai înaintată. Țara încheiase o pace durabilă, eu rămîneam mai mult în capitală, și acolo am săvîrșit ceva, ce va fi pentru mine o mustrare de cuget pînă la sfîrșitul vieții mele, pentru că nu urmează legile naturii, deși se întîmplă de mii și mii de ori în lume. M-am căsătorit, fără dragoste și fără simpatie. Nu era, ce-i drept, antipatie, dar nici simpatie. Respectul reciproc era mare. Mi se împuiaseră urechile că ar fi de datoria mea să-mi întemeiez un cămin, că la bătrînețe ar trebui să fiu înconjurat de rude dragi, care să mă iubească, să mă îngrijească și să mă ocrotească, și care să-mi moștenească onorurile și numele. Și că ar fi și o datorie față de omenire și față de stat. La obiecția mea că nu simt înclinație față de nici o femeie, mi s-a spus că înclinațiile duc adesea la legături nefericite, și că fericirea durabilă se clădește pe cunoașterea reciprocă a însușirilor și pe stima reciprocă. În pofida vîrstei mele mai coapte, nu aveam încă în acest domeniu decît foarte puțină experiență. Dragostea mea din tinerețe, care fusese atît de

năvalnică și aproape violentă, nu-mi adusese fericire. M-am însurat așadar cu o fată care nu mai era tînără, avea o cultură frumoasă și o comportare absolut ireproșabilă și resimțea față de mine un profund respect. S-a spus că am luat o nevastă bogată, fiindcă duceam o viață foarte confortabilă, numai că lucrurile nu stăteau chiar așa. Soția îmi adusese o zestre frumușică, dar eu i-aș fi putut adăuga o avere și mai mare. Întrucît, în traiul meu cumpătat, nu avusesem nevoie de mai nimica, făcusem economii însemnate, mai cu seamă datorită faptului că ocupasem cîndva o slujbă relativ înaltă. Economiile le plasasem în titluri de stat din acea vreme, și întrucît acestea, după încheierea războiului, se urcaseră simțitor, ajunsesem aproape un om bogat. Am trăit doi ani în această căsnicie și în ea am aflat ceea ce înaintea încheierii ei nu știam, și anume că fără dragoste n-ar trebui încheiată nici una. Am trăit în înțelegere, am trăit în respectul reciproc desăvîrșit al însușirilor bune ale partenerului, am trăit în încredere reciprocă și în stimă reciprocă, căsnicia noastră a fost socotită exemplară, dar am trăit numai fără nenorocire. Cînd, după doi ani, Iulia a murit, am jelit-o sincer ; dar icoana Matildei îmi rămăsese neclintită în inimă. Eram acum din nou singur. N-am mai putut fi înduplecat să încheie o nouă căsătorie. Știam acum ceea ce înainte nu știusem. Dragostea și simpatia, mi-am zis, au trecut o dată pentru totdeauna pe lîngă inima mea.

La un an după moartea Iuliei a murit unchiul meu și mi-a lăsat moștenire averea sa considerabilă.

Sarcinile mele de serviciu mi-au devenit, între timp, zi de zi tot mai anevoioase. Încă mai de mult îmi dăduse prin gînd că aparatul de stat nu corespunde felului meu de a fi și că aș face mai bine dacă l-aș părăsi, dar acum, după o mai amănunțită chibzuință și o mai ascuțită autoanaliză, acest gînd s-a preschimbat într-o certitudine din ce în ce mai puternică, și m-am hotărît să renunț la toate funcțiile mele. Prietenii au căutat să mă împiedice, iar unii, pe care avusesem prilejul să-i cunosc ca pe niște stîlpi de nezdruncinat ai statului și cu care, în vremuri de restriște, trecusem prin multe clipe grele, mi-au cerut stăruitor să nu-mi încetez activitatea. Dar am rămas neclin-

tit. Mi-am înaintat demisia. Împăratul a aprobat-o cu bunăvoinţă şi cu transmiterea onorurilor cuvenite.

Aveam de gînd să-mi înjghebez, pentru ultimele zile ale vieţii, o reşedinţă la ţară şi să mă ocup acolo cu nişte studii ştiinţifice, să savurez arta, în măsura în care aş fi fost apt pentru asta, să-mi cultiv ogoarele şi grădinile şi, ici şi colo, să realizez lucrări de folos obştesc pentru locuitorii din împrejurimi. Uneori aş fi putut să plec la oraş, ca să-mi vizitez prietenii vechi, iar uneori aş fi putut să fac călătorii în ţările mai depărtate. M-am întors la locul meu de baştină. Acolo am aflat că bietul meu cumnat murise de patru ani, iar casa încăpuse pe mîini străine şi fusese pe de-a-ntregul transformată. Am plecat curînd de acolo. După mai multe încercări neizbutite, am găsit locul acesta, unde trăiesc acum, şi m-am stabilit aici. Am cumpărat domeniul Asperhof, am clădit casa de pe colină şi i-am dat proprietăţii, încetul cu încetul, înfăţişarea actuală. Îmi plăcuse ţinutul, îmi plăcuse acest loc fermecător, am mai cumpărat încă vreo cîteva pajişti, păduri şi ogoare, am vizitat toate împrejurimile, mi-am îndrăgit îndeletnicirea şi am făcut cîteva călătorii în cele mai însemnate ţări ale Europei. Astfel mi-a albit părul, în bucurie şi tihnă.

După ce am locuit aici un număr măricel de ani, am fost anunţat într-o zi că o femeie urcase cu trăsura colina şi că stătea acum, cu un băiat, în faţa trandafirilor agăţaţi de pereţii casei. Am ieşit din casă, am văzut trăsura şi am văzut şi femeia cu băiatul, care stăteau în faţa trandafirilor. M-am îndreptat spre ea. Era Matilda, care, ţinînd de mînă un băiat şi inundată de şiroaie de lacrimi, privea trandafirii. Chipul îi era îmbătrînit, iar trupul ei era cel al unei femei mai vîrstnice.

— Gustav, tu, Gustav, — a exclamat ea, de îndată ce m-a zărit. — Nu pot să-ţi spun altfel decît : tu. Am venit să-ţi cer iertare pentru marea nedreptate pe care ţi-am făcut-o. Primeşte-mă pentru o clipă în casa ta.

— Matildo, — am spus eu, — fii binevenită pe acest pămînt, fii de o mie de ori binevenită şi priveşte această casă drept a ta.

Cu aceste cuvinte m-am apropiat de ea, am luat-o de mînă şi am sărutat-o.

Ea nu şi-a desprins mîna din a mea, mi-a strins-o cu putere, şi plînsul ei a devenit atît de violent, încît am avut impresia că pieptul ei, încă atît de scump mie, are să se spargă.

— Matildo, — i-am spus eu cu blîndeţe, — vino-ţi în fire.

— Du-mă în casă, — a spus ea, pe şoptite.

L-am chemat mai întîi pe intendent, sunînd din clopoţelul pe care îl port în permanenţă la mine, şi i-am poruncit să pună la adăpost trăsura şi caii. Apoi am luat-o de braţ pe Matilda şi am condus-o în casă. Cînd am ajuns în sufragerie, i-am spus băiatului :

— Stai jos şi aşteaptă pînă ce vorbesc cu maică-ta şi-i potolesc lacrimile, care acum o dor atît de mult.

Băiatul m-a privit încrezător şi a făcut ce i-am spus.

Am dus-o pe Matilda în antecameră şi i-am oferit un loc. După ce s-a înfundat în pernele moi, m-am aşezat în faţa ei pe un scaun. Ea a continuat să plîngă. N-am scos nici un cuvînt. După un timp, lacrimile i-au devenit tot mai rare şi mai puţine şi în sfîrşit şi le-a şters pe cele din urmă cu batista. Ne-am privit în tăcere. Ea s-a uitat poate la părul meu alb ; eu i-am cercetat chipul. Acesta i se şi ofilise, dar pe obraji şi în jurul gurii stăruiau farmecul lin şi melancolia blîndă, care sînt atît de înduioşătoare la femeile ofilite, cînd dinapoia lor se află parcă un cer al frumuseţii trecute, care li se mai răsfrînge pe faţă. Am recunoscut în trăsăturile ei tinereţea strălucitoare de odinioară.

— Gustav, —a spus ea, — iată că ne revedem. N-am mai putut să îndur nedreptatea pe care ţi-am făcut-o.

— N-a fost nici o nedreptate, Matildo, — am spus eu.

— Ba da, tu ai fost întotdeauna bun, — a răspuns ea. — Ştiam asta ; de aceea am venit. Eşti şi acuma bun, mi-o spun ochii tăi dragi, la fel de frumoşi şi acum ca şi pe vremuri, cînd au fost bucuria bucuriilor mele. O, te rog, Gustav, iartă-mă.

— Ah, scumpa mea Matilda, n-am ce să-ţi iert, sau ai şi tu ce să-mi ierţi mie, — am răspuns eu. — Explica-

ția este că n-ai fost în stare să vezi ceea ce era de văzut și că apoi eu n-am fost în stare să pun piciorul în prag, cînd ar fi trebuit. În dragoste se ascunde totul. Mînia ta îndurerată era dragostea, iar reținerea mea îndurerată era tot dragostea. În ea se află greșeala noastră, și în ea se află răsplata noastră.

— Da, în dragostea, — a răspuns ea, — pe care n-am putut să ne-o smulgem din inimi. Gustav, în ciuda tuturor celor întîmplate, ți-am rămas totuși credincioasă : numai pe tine te-am iubit. Mulți m-au dorit, i-am respins ; mi s-a dat un soț, un om de omenie, dar care a trăit alături de mine ca un străin. Eu nu te-am cunoscut decît pe tine, floarea tinereții mele, care nu s-a ofilit niciodată. Și tu mă iubești, îmi spun asta miile de trandafiri de pe zidurile casei tale, și este o osîndă pentru mine că am venit tocmai în epoca înfloririi lor.

— Nu vorbi de osîndă, Matildo, — am răspuns eu, — și acum lasă trecutul și spune-mi care este în prezent situația ta. Pot să te ajut cu ceva ?

— Nu, Gustav, — a replicat ea, — cel mai mare ajutor este că tu ești tu. Situația mea este foarte simplă. Tata și mama au murit de mult, soțul mi-a murit și el de mult, iar Alfred..., cît l-ai mai iubit... !

— Precum aș fi iubit un fiu, — am răspuns eu.

— A murit și el, — a spus ea. — N-a lăsat nici soție, nici copii. Casa din Heinbach și cea de la oraș le-a vîndut încă de pe cînd trăia. Eu sînt acum proprietara averii familiei și trăiesc singură, cu copiii mei. Dragă Gustav, ți l-am adus pe băiat... Cum ți-ai dat seama că este fiul meu ?

— Am recunoscut la el ochii tăi negri și cîrlionții tăi castanii, — am răspuns eu.

— Ți-am adus băiatul, — a spus ea, — ca să vezi că-i seamănă lui Alfred al tău... e leit,... dar el n-are pe nimeni care să se poarte cu el așa cum te-ai purtat tu cu Alfred, care să-l iubească așa cum l-ai iubit tu pe Alfred, și pe care, la rîndul lui, să-l poată iubi așa cum te-a iubit Alfred pe tine.

— Cum îl cheamă pe băiat ? — am întrebat eu.

— Gustav, ca pe tine, — a răspuns ea.

N-am putut să-mi stăvilesc lacrimile.

— Matildo, — am spus eu, — n-am nici soție, nici copil, nici rude. Tu ai fost singura ființă pe care am avut-o și am păstrat-o toată viața. Lasă-mi băiatul, lasă-l la mine, vreau să-l instruiesc, vreau să-l cresc.

— Ah, dragul meu Gustav, — a exclamat ea, cu accentele cele mai dureroase ale înduioșării, — nici nu-ți închipui cît de adevărat mi-e simțămîntul, care, copilă fiind, m-a călăuzit spre tine, cel mai bun dintre oameni, și care nu m-a părăsit cît timp am trăit.

Se sculase în picioare, își pusese capul pe umărul meu și plîngea în hohote. N-am mai putut să mă stăpînesc, lacrimile mi-au curs șiroaie, am îmbrățișat-o și am strîns-o la piept. Și nu știu dacă sărutul fierbinte al dragostei din tinerețe pătrunsese vreodată mai adînc în suflet și înălțase la culmi mai sublime decît această întîrziată îmbrățișare a unor bătrîni, în care fremătau două inimi, covîrșite de dragostea cea mai profundă. Ceea ce este pur și măreț în om rămîne neștirbit, ca o nestemată, pe vecie.

După ce ne-am desprins, am condus-o spre scaunul ei, m-am așezat pe al meu și am întrebat-o :

— Mai ai și alți copii ?

— O fată, cu cîțiva ani mai mare decît băiatul, — a răspuns ea. — Am să ți-o aduc și pe ea, are și ea ochi negri și păr castaniu ca și mine. Fata o păstrez, iar pe băiat, pentru că-mi arăți atîta bunăvoință, îl las să trăiască în preajma ta cît ai să vrei. Fie ca el să ajungă la fel ca tine. Ah, n-aș fi bănuit ce întorsătură vor lua aici lucrurile.

— Matildo, acum liniștește-te, — am spus eu. — Mă duc să-l aduc pe băiat, vom sta amîndoi de vorbă cu el prietenește.

M-am dus după băiat. Am intrat ținîndu-l de mînă și am stat amîndoi de vorbă cîtva timp cu copilul și alternativ între noi. După aceea i-am arătat Matildei casa, grădina, ferma și toate celelalte. Către seară a plecat, ca să înnopteze la Rohrberg. Pe băiat, potrivit înțelegerii, l-a luat cu ea, urmînd să-l echipeze cu cele de trebuință și să-l pregătească și, atunci cînd va socoti nimerit, să-l

aducă. Din clipa aceea am rămas în corespondenţă, şi după cîtva timp mi l-a adus pe Gustav, care mai stă şi acum la mine, şi mi-a adus-o şi pe Natalia, care pe atunci era la prima ei înflorire. Nu se poate închipui o asemănare mai mare ca între această copilă şi copila Matilda. M-am speriat cînd am văzut fata. Nu pot să spun dacă şi la vîrsta pe care o are acum Natalia, Matilda îi semăna tot atît de mult, deoarece pe atunci fusesm despărţit de Matilda.

A început un şir de zile, de luni, fermecătoare. Matilda venea adesa, cu Natalia, să ne viziteze. În primele zile i-am făcut propunerea să înlătur trandafirii de pe zidul casei, dacă-i trezesc amintiri dureroase. N-a fost de acord, spunînd că i-au devenit lucrul cel mai scump şi că alcătuiesc podoaba acestei case. Dobîndise acea blîndeşte şi linişte, pe care dumneata le cunoşti acum, şi această stare sufletească s-a accentuat tot mai mult, pe măsură ce condiţiile vieţii ei exterioare tindeau tot mai mult să se echilibreze, şi pe măsură ce în forul ei interior, pot să afirm asta, se simţea tot mai fericită. Se înfiripaseră între noi relaţii prieteneşti. Gustav se obişnuise cu mine, eu cu el, şi din obişnuinţă se născuse dragoste. Matilda dădea sfaturi în gospodăria mea, eu în administrarea intereselor ei. Ne sfătuiam adesea cu privire la creşterea Nataliei şi luam măsuri de comun acord. Iar în această într-ajutorare reciprocă a sporit şi afecţiunea reciprocă, afecţiune care nu pierise niciodată, care se prefăcuse într-un simţămînt nobil şi profund şi care putea să existe acum pe faţă şi cu deplină îndreptăţire. Aveam iarăşi o persoană pe care s-o pot iubi, iar Matilda putea să-şi îndrepte, pe faţă, inima, care îmi aparţinuse dintotdeauna, spre binele meu şi spre fiinţa mea.

După un timp, moşia Sternenhof a fost de vînzare. I-am propus Matildei s-o cumpărăm. S-a dus să vadă cum arată. Datorită vecinătăţii cu mine, precum şi de dragul teilor, care îi aminteau de copacii falnici de pe pajiştea dinaintea casei din Heinbach, a încuviinţat cumpărarea. Moşia Sternenhof avea dealtfel şi o mare asemănare cu casa din Heinbach ; era în sine un domeniu foarte agreabil şi îi oferea Matildei, pentru restul vieţii ei, un punct de sprijin şi o anumită împlinire. Prin urmare, a fost cumpărată.

Cam în același timp am pus să se amenajeze în casa mea o locuință pentru Matilda și Natalia. La Sternenhof a fost mult de lucru pînă să se pună totul la punct, încît să se obțină un confort plăcut. Dar și după aceea s-a tot schimbat și modificat cîte ceva, pînă să ajungă casa să arate așa cum arată acum. Și chiar acum, după cum știi, ici și colo se mai clădește, se mai consolidează, se mai înfrumusețează, și așa are să continue probabil la nesfîrșit. Trandafirii, acești martori ai despărțirii și regăsirii noastre, urmau să rămînă, mai cu seamă la Asperhof, pentru că Matildei îi mersese la inimă faptul că-i găsise acolo. Fiecare epocă de înflorire a trandafirilor și-o petrecea la mine, iubea peste măsură aceste flori, le îngrijea și nu mai putea de bucurie cînd izbutea să-mi aducă un soi pe care nu-l aveam încă. În schimb, am pus să i se confecționeze, în conacul ei, mobilele care îi fac acum atîta plăcere.

Gustav se desăvîrșea pe zi ce trecea, și făgăduia să ajungă cîndva bucuria alor săi. Natalia se făcuse nu numai frumoasă și superbă, dar și devenise, în preajma maică-si, pură și distinsă, cum nu sînt multe fete. Moștenise sensibilitatea profundă a maică-si, dar, în parte datorită firii ei, în parte datorită unei educații foarte îngrijite, felul ei de a fi vădea mai multă liniște și statornicie.

Între Matilda și mine se înfiripase o legătură ciudată. Există o iubire conjugală, care, după zilele dragostei furtunoase, înflăcărate, care îl mînă pe bărbat spre femeie, devine o prietenie duioasă, calmă, întru totul sinceră, mai presus de orice omagii și mai presus de orice reproșuri, și care este poate partea cea mai limpede în jocul relațiilor umane. Această dragoste s-a născut. Este duioasă, lipsită de egoism, căci fiecare din parteneri se bucură de prezența celuilalt și caută să-i împodobească și să-i prelungească zilele, este gingașă și nu pare să aibă nici o obîrșie pămînteană în sine. Matilda ia parte la fiecare dintre strădaniile mele. Umblă cu mine prin încăperile casei mele, merge cu mine în grădină, privește florile sau legumele, își face de lucru la fermă și se uită la produsele ei, se duce în atelierul de tîmplărie și urmărește lucrările, și este părtașă la

arta noastră și chiar la preocupările noastre științifice. Eu urmăresc ce se întîmplă în casa ei, cercetez cum stau lucrurile la conac, la fermă, pe ogoare, îi împărtășesc năzuințele și părerile și mi-am pus la inimă creșterea și viitorul copiilor ei. Astfel trăim în fericire și statornicie, ca într-o toamnă frumoasă, fără să fi existat o vară premergătoare. Colecțiile mele se întregesc, clădirile se desăvîrșesc tot mai mult, am atras oameni în preajma mea, am învățat aici mai mult decît altminteri în toată viața mea, distracțiile își urmează cursul, și un pic mai sînt și eu încă de folos..."

După această spovedanie a tăcut. Am tăcut și eu. Apoi, după o pauză destul de lungă, a reluat :

— M-am simțit îndemnat să-ți împărtășesc toate acestea, ca să știi în ce chip sînt legat de familia de la Sternenhof, și pentru ca, în cercul în care pășești acum și dumneata, lucrurile să-ți fie limpezi. Copiii cunosc situația în linii mari ; de amănunte n-au avut atîta nevoie ca dumneata. Nu vreau să ai secrete față de viitoarea dumitale soție. Poți să-i împărtășești Nataliei ceea ce ți-am povestit ; eu n-am putut, după cum cred că înțelegi. Am stat adesea de vorbă cu Matilda cu privire la viitorul Nataliei. Ei îi trebuia un soț pe care să-l ia din dragoste adîncă. Și trebuia să existe cel mai desăvîrșit respect reciproc. Prin acești doi factori urma să-și găsească fericirea, care o ocolise pe maică-sa și pe prietenul ei. Matilda a întreprins călătorii lungi, însoțită de bătrînul Raimund, care între timp s-a prăpădit. În călătorii și-a căutat și și-a și găsit o liniște mai durabilă. Și-a găsit-o în contemplarea celor mai de seamă opere de artă ale neamului omenesc și în studierea multor popoare și a obiceiurilor lor. Astfel, Natalia s-a întărit sufletește, s-a rafinat și s-a cizelat. A făcut cunoștință cu o mulțime de tineri, dar n-a arătat niciodată vreun semn de afecțiune. În felul acesta s-au pierdut pentru ea așa-numitele mariaje strălucite. Aș fi fost și foarte îngrijorat dacă aș fi fost nevoit să aleg între tinerii noștri. Cînd ai apărut pentru prima dată la grilajul casei mele și te-am văzut, mi-am zis : „Acesta este poate soțul nimerit pentru Natalia". De ce mi-a venit acest gînd, nu știu. Mai

tîrziu mi-a venit din nou același gînd, dar atunci am știut de ce. Natalia te-a văzut și te-a iubit, ca și dumneata pe ea. Noi știam de încolțirea acestei afecțiuni reciproce. La Natalia s-a manifestat la început ca un elan mai intens al întregii ei ființe, mai tîrziu ca o neliniște oarecum dureroasă. Dumitale ți-a deschis inima către o înflorire mai timpurie a artei și către o cercetare mai profundă a comorilor științei. Noi am așteptat să vedem cum evoluează lucrurile. Spre mai multă certitudine și spre a pune la încercare trăinicia simțămintelor ei, n-am dus-o înadins pe Natalia, în două ierni, la oraș, ca să fie despărțită de dumneata, ba chiar a fost luată de maică-sa în călătorii mai lungi și la sindrofii mai mari. Îți dăm bucuroși fata și o încredințăm dragostei dumitale și protecției dumitale. Ai s-o faci fericită, și ea pe dumneata, căci n-ai să te schimbi, și nici ea n-are să se schimbe. Gustav va primi cîndva moșia Sternenhof și tot ce ține de ea, deoarece Matilda a îndrăgit într-atîta casa, încît dorește ca ea să rămînă o proprietate a familiei ei, și ca generațiile viitoare să cinstească ceea ce stăpîna dintîi a ctitorit acolo. Știu de pe acum că Gustav va face asta și că se va strădui și el să sădească în urmașii lui aceeași preocupare. Natalia primește din partea mea, pe lîngă banii mei pești, moșia Asperhof, cu tot ce cuprinde ea. Nu veți necinsti amintirea mea pe aceste locuri... — În timp ce vorbea m-au podidit lacrimile și mi-am întins mîna spre el ; el mi-a luat-o, mi-a strîns-o cu căldură, apoi a continuat : — Poți să locuiești aici, la Asperhof, sau la Sternenhof, sau la părinții dumitale. Peste tot ți se va găsi loc. Poți să-ți și împarți reședința alternativ între noi, și aceasta va fi probabil cazul, pînă se va limpezi situația. Actele referitoare la transcrierea averii mele pe numele Nataliei îți vor fi înmînate după cununie. Atîta vreme cît trăiesc, ea primește o parte, iar restul după moartea mea. În ce privește modul în care ar trebui să gospodăriți ceea ce primește ea acum, cele mai prețioase îndrumări are să ți le poată da tatăl dumitale, care are să stea bineînțeles de vorbă și cu mine despre asta. Natalia primește după cununie și partea care îi revine din moștenirea lăsată de tatăl ei Tarona.

— Numele Nataliei este Tarona ? — am întrebat eu.

— N-ai știut ? — a răspuns el, tot printr-o întrebare.

— Am auzit întotdeauna spunîndu-i-se Matildei doamna de la Sternenhof, — am răspuns eu. — Nu m-am întîlnit nicăieri cu Matilda și cu Natalia decît la Sternenhof, la Asperhof și la Inghof, unde amîndurora li s-a spus tot timpul pe numele lor de botez. Alte cercetări n-am întreprins niciodată.

— Matilda a îngăduit să fie chemată după Sternenhof ; a preferat acest nume. Așa s-a făcut, pesemne, că n-ai auzit altul. Pentru Gustav va trebui să cerem aprobarea ca să-l poarte.

— Dar Tarona, mi s-a spus, n-a fost în oraș tocmai în acea iarnă, în care am văzut-o în lojă pe Natalia, — am spus eu, cu gîndul la Preborn, care îmi adusese la cunoștință acest lucru.

— Exact, —a replicat amfitrionul meu, — nu ne-am dus cu trăsura într-acolo decît pentru spectacolul cu *Regele Lear*. Eram în lojă în spatele Nataliei, dar nu te-am văzut pe dumneata.

— Nici eu pe dumneavoastră.

— Natalia ne-a povestit despre tînărul care i-a atras luarea aminte la teatru, — a răspuns el, — dar de abia după un timp îndelungat ne-a putut confirma că dumneata ai fost acela.

— Nu v-am văzut oare odată, iarna, în oraș, după însănătoșira împăratului, în trăsură, împodobit cu însemnele dumneavoastră onorifice ? — am întrebat eu.

— Tot ce se poate, — a răspuns el, — am fost pe atunci în oraș și la Curte. — După o pauză, a spus : — Ei bine, dragul meu tînăr prieten, ți-am povestit viața mea, pentru că urmează se devii unul de-ai noștri ; ți-am vorbit din adîncul inimii ; și acum încheiem această convorbire.

— Vă datorez mulțumiri, — am răspuns eu, — dar cele auzite mai răsună încă prea puternic în mine și sînt încă prea recente, ca să pot găsi acuma cuvintele de mulțumire potrivite. Un singur lucru mă impresionează aproape ca o durere, și anume că, după ce v-ați regăsit, n-ați încheiat cu Matilda o legătură mai apropiată.

La aceste cuvinte, bătrînul a roşit ; a roşit atît de profund şi totodată atît de frumos, cum nu mai văzusem niciodată la el.

— Trecuse vremea, — a răspuns el. — Legătura n-ar mai fi fost atît de frumoasă, iar Matilda cred că n-a dorit-o niciodată.

Se sculase încă mai dinainte în picioare ; acum mi-a întins mîna, mi-a strîns-o călduros pe a mea şi a ieşit din cameră.

Am rămas mult timp pe loc şi am căutat să-mi adun gîndurile. Nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte, atunci cînd am urcat pentru întîia oară spre această casă şi am văzut a doua zi tot ce adăpostea, că evenimentele se vor desfăşura aşa cum s-au desfăşurat şi că toate acestea sînt hărăzite să devină proprietatea mea. Am mai înţeles acum şi de ce, atunci cînd vorbea de domeniul său, amfitrionul meu folosea de cele mai multe ori cuvîntul „nostru". Încă de pe atunci se referea la Matilda şi la copiii ei.

După ce am mai zăbovit cîtva timp în locuinţa mea, am ieşit în grădină, ca să fac o plimbare în aer curat şi să las să se stingă în mine ecoul celor auzite.

5. ÎNCHEIEREA

A doua zi, în cursul dimineţii, m-am dus, în haine de sărbătoare, la amfitrionul meu, în camera lui, la o oră la care îl ştiam mai puţin ocupat, şi i-am mulţumit din toată inima pentru încrederea pe care mi-a acordat-o şi pentru preţuirea pe care mi-a dovedit-o prin faptul că m-a socotit vrednic să devin soţul Nataliei.

— Cît priveşte încrederea, — a răspuns el, — este firesc să nu-i dezvăluim oricărui străin chestiunile noastre strict intime ; dar tot atît de firesc este ca şi cel care, în viitor, va deveni o părticică, aş zice, a familiei noastre, să afle tot ce priveşte această familie. Ţi-am spus esenţialul ; unele mici amănunte izolate, care nu-mi sînt în permanenţă prezente în minte, nu schimbă cîtuşi de puţin imaginea de ansamblu. Cît priveşte preţuirea, în sensul

că te socotesc nimerit ca soț al Nataliei, dumneata ai, înaintea tuturor bărbaților din lume, privilegiul imens că Natalia te iubește și te vrea pe dumneata și pe nimeni altul ; dar și în pofida acestui privilegiu, Matilda și cu mine, căci mi s-a acordat un drept în această privință, nu ne-am fi învoit niciodată, dacă felul dumitale de a fi nu ne-ar fi insuflat convingerea că ești un om cu care se poate încheia o legătură familială fericită și durabilă. Iar în ceea ce privește prețuirea pe care ți-o datorez independent de această împrejurare, ți-am dat, după părerea mea, dovezile respective. Deși mă gîndisem că ai putea fi viitorul soț al Nataliei, producerea acestui eveniment era foarte incertă, deoarece depindea de ivirea unei afecțiuni reciproce, astfel că gîndul la o asemenea posibilitate nu putea să aibă nici o influență asupra purtării mele față de dumneata, ba chiar, de-a lungul anilor, s-a dovedit a fi pur și simplu rezultatul părerii mele despre dumneata.

— M-ați copleșit, într-adevăr, cu atîtea dovezi de bunăvoință și de îngăduință, — am răspuns eu, — și nu știu dacă le merit, căci n-am cine știe ce însușiri excepționale.

— Judecata cu privire la motivul care generează prețuirea și simpatia sau disprețul și antipatia trebuie lăsată întotdeauna în seama altora, deoarece, chiar dacă, pînă la urmă, omul știe, fie și aproximativ, ce a realizat într-un anumit domeniu, și chiar dacă este conștient și de bunele sale intenții în relațiile cu oamenii, nu cunoaște totuși toate nuanțele firii sale, în ce măsură sînt ele îndreptate împotriva altora, le cunoaște numai pe cele îndreptate în direcția propriului său eu, iar cele două direcții sînt foarte diferite una de alta. Și încă ceva, fiule drag : chiar dacă este pe deplin întemeiat ca, în tovărășia oamenilor, să manifești o anumită bună-cuviință și distanțare în îmbrăcăminte și în celelalte aspecte ale comportării, în propria-ți familie asta ar fi o povară. De aceea, pe viitor, vino la mine în hainele dumitale de toate zilele. Și chiar dacă nu sînt o rudă a logodnicei dumitale, socotește-mă ca atare, adică socotește-mă oarecum ca pe un tată adoptiv. Astfel, totul are să meargă așa cum trebuie, totul are să se termine cu bine.

La aceste cuvinte mi-a pus mina pe creştet, m-a privit şi avea lacrimi în ochi.

De cîte ori mă întîlnisem cu acest bătrîn, nu văzusem niciodată să i se umezească ochii. De aceea am fost foarte mişcat şi am spus :

— Îngăduiţi-mi atunci ca, în acest ceas solemn, să vă aduc şi mulţumirile mele pentru tot ce am devenit în această casă, fiindcă, dacă sînt ceva, atunci aici am devenit, şi împliniţi-mi, în acest ceas, şi o rugăminte, venită din adîncul inimii : îngăduiţi-mi să vă sărut venerabila mînă.

— Fie, numai de data asta, — a răspuns el, — sau cel mult încă o dată, cînd ai să te depărtezi din faţa altarului cu Natalia, odorul inimii mele.

I-am apucat mina şi mi-am lipit-o de buze, iar el şi-a pus-o pe cealaltă pe grumazul meu şi m-a strîns la piept. De emoţie mi-a pierit graiul.

— Mai rămîi cîtva timp în casa asta, — a spus el după aceea, — şi apoi du-te la ai dumitale şi ţine-le tovărăşie, căci au şi ei nevoie de prezenţa dumitale.

— Îmi este oare îngăduit să le povestesc alor mei cele împărtăşite de dumneavoastră ? — am întrebat eu.

— Chiar trebuie, — a răspuns el, — deoarece părinţii dumitale au dreptul să ştie în ce societate intră feciorul lor prin încheierea unui legămînt sfînt, şi mai au dreptul să vrea ca feciorul lor să nu aibă secrete faţă de ei. Dealtfel, am să vorbesc şi eu însumi cu tatăl dumitale despre asta şi despre multe alte lucruri.

După aceea ne-am luat rămas-bun, iar eu am ieşit din cameră.

Restul dimineţii mi l-am petrecut cu întocmirea unei scrisori către părinţii mei.

După amiază l-am căutat pe Gustav, care a primit încuviinţarea să vină cu mine într-o plimbare mai lungă prin împrejurimi. Ne-am întors în amurg, şi a fost nevoit să recîştige la lumina lămpii timpul pe care îl pierduse ziua.

Tot umblînd prin hîrtiile mele, pe care încercam să le pun cîte de cît în ordine, tot întîlnindu-mă cu amfitrionul meu, care îmi dăruia binevoitor mult timp, tot trecînd pe la atelierul de tîmplărie, unde Eustaţiu nu-şi mai vedea capul de atîta treabă, sau pe la fratele său Roland, care

folosea fiece clipă senină a zilei pentru tabloul lui, şi, în sfîrşit, tot făcînd lungi plimbări prin împrejurimi, deoarece această iarnă era cea dintîi pe care o petreceam atît de îndelung la ţară, mi s-a scurs vremea pînă către mijlocul lui februarie. Atunci mi-am luat rămas-bun, mi-am trimis lucrurile la poşta din Rohrberg şi m-am dus după ele pe jos, am aşteptat acolo sosirea diligenţei dinspre apus, am primit un loc în ea şi am plecat spre meleagurile mele de baştină.

Am fost întîmpinat, ca întotdeauna, cu nespusă bucurie de ai mei, care mi-au cerut să le povestesc călătoria de iarnă în munţi. Le-am povestit-o, şi le-am mai povestit, în primele zile, şi ceea ce-mi dezvăluise amfitrionul meu. Povestea lui le fusese necunoscută pînă acum.

— Am auzit adesea rostindu-se numele Risach, — a spus tata, — şi întotdeauna rostirea numelui lui era însoţită de manifestări de respect. Din familia care stăpînea domeniul Heinbach l-am cunoscut în treacăt numai pe Alfred. Cu Tarona am avut cîndva relaţii de afaceri indirecte.

Relaţiile din tinereţe ale amfitrionului meu cu Matilda fuseseră ţinute pesemne în cel mai strict secret, deoarece nici tata, nici altcineva din cercul cunoştinţelor sale nu auzise niciodată nimic, cu toate că despre asemenea subiecte gura lumii este de obicei mai activă ca oricînd. Este lesne de înţeles că, după legămîntul cu Natalia, povestirea mea i-a impresionat cît se poate de puternic pe ai mei. În plus, îi adusesem tatei şi ceva ce l-a bucurat grozav. În ultimele zile ale şederii mele în casa cu trandafiri mai trecusem pe la grădinar şi-l rugasem să-mi facă rost de reţeta pentru prepararea chitului care împiedică scurgerea apei printre geamurile serei şi deci căderea picăturilor pe plante. Nu deţinea el însuşi reţeta, dar s-a dus la amfitrionul meu şi prin dînsul am obţinut-o. I-am povestit tatei cum am făcut rost de reţetă şi i-am înmînat şi modul de preparare.

— Asta va împiedica pe viitor în sera noastră căderea picăturilor de apă în timpul iernii, — a spus el, — dar şi

mai mult mă bucur că-l voi putea folosi, ca ultimă noutate, în serele noastre noi, cele din preajma casei de la țară, pe care am s-o clădesc.

Mama a zîmbit.

— Pînă una-alta, pregătiți-vă pentru călătoria la Sternenhof și la casa cu trandafiri, — a spus tata. — Toate celelalte probleme au fost rezolvate ; pasul care mai trebuie făcut ne stă în față. În primele zile ale primăverii pornim într-acolo, și eu am să pețesc în numele fiului meu. Vouă, femeilor, vă place să vă pregătiți pentru asemenea ocazii ; apucați-vă de treabă și dați-i zor ; nu aveți timp prea mult înaintea voastră ; numai două luni și ceva. Ceea ce mai am eu de făcut pînă atunci, voi termina fără întîrziere.

Programul tatei a fost acceptat fără condiții, numai că timpul menit pregătirii a fost socotit cam prea scurt. Tata a spus că nu se poate admite nici o tărăgănare, deoarece altminteri ar fi știrbită importanța evenimentului, ceea ce a avut darul să convingă.

Ne-am pus acum pe treabă și pe cumpărături și n-a trecut o zi căreia să nu-i fi fost rezervată o sarcină. Mama a făcut și pregătiri pentru cazul că noii căsătoriți vor locui în casa ei. Deși tata i-a spus că nunta mea va mai fi precedată de marea mea călătorie, ea i-a replicat cu observația că nu strică dacă unele lucruri sînt gata mai devreme decît atunci cînd sînt necesare. El a lăsat-o numaidecît să-și facă în voie mendrele de mamă a familiei.

Către sfîrșitul lui martie, tata a adus acasă o trăsură de toată frumusețea. Era o trăsură de călătorie pentru patru persoane. Trăsura fusese construită după propriile lui indicații.

— Trebuie să-i cinstim pe prietenii noștri, — a spus el, — trebuie să ne cinstim pe noi înșine, și cine știe dacă nu cumva vom mai avea nevoie și altădată de această trăsură.

Ne-a cerut s-o cercetăm cu de-amănuntul și s-o verificăm cu privire la comoditate, îndeosebi pentru bagajul femeilor. Ne-am supus și n-am putut să nu lăudăm construcția trăsurii. Se îmbinau în ea rezistența și grația, și

oferea, odată cu înfățișarea ei plăcută, spațiu suficient pentru toate lucrurile trebuincioase.

— Eu sînt gata, — a spus el. — Aveți grijă ca pregătirile voastre să nu dureze prea mult.

Dar și femeile au fost gata la timp. Tata hotărîse drept dată a plecării începutul înfloririi pomilor și al înmuguririi plantelor, și atunci am și pornit la drum.

Am parcurs acum, cu toți ai mei, un drum, pe care eu îl străbătusem atît de des, singur sau cu străini în trăsură. Am călătorit cu cai schimbați la fiecare poștă, dar ținînd seama și de comoditatea mamei și a Clotildei, din care pricină zăboveam adesea timp mai îndelungat într-un loc și parcurgeam distanțe zilnice mici. Ne-a însoțit o vreme foarte frumoasă și flori albe și roșietice.

În a patra zi, înainte de amiază, am intrat cu trăsura la Sternenhof. Matilda fusese prevenită de sosirea noastră. Coborîserăm coșul trăsurii, și toate privirile alor mei, ațintite încă de la mare depărtare asupra colinei pline cu flori, pe care era așezat castelul, s-au îndreptat spre silueta clădirii, apoi spre blazonul cu stele de deasupra porții, spre bolta de la intrare și în cele din urmă spre Matilda și Natalia, care așteptau acolo ca să ne întîmpine. Am coborît cu toții. Natalia a fost ba palidă, ba purpurie. Formulele de salut nu s-au lăsat așteptate. Clotilda și Natalia s-au aruncat una de gîtul celeilalte și au plîns. Matilda a îmbrățișat-o pe venerabila mea mamă și a strîns-o la piept. După aceea, i-a urat, cu multă grație și căldură, bun-venit tatei, i-a întins amîndouă mîinile și l-a privit, cu nemărginită duioșie, cu ochii ei atît de frumoși încă. Între timp, Natalia a prins mîna maică-mi și i-a sărutat-o. Mama a înapoiat sărutul pe fruntea frumoasei fete. Tata a vrut pesemne să-i spună Nataliei ceva vesel sau chiar glumeț, dar cînd a privit-o mai de aproape, a devenit foarte grav și aproape sfios, și a salutat-o cuviincios și foarte politicos. Probabil că l-a surprins frumusețea ei sau că și-a amintit, așa cum mi se întîmplase și mie, de splendoarea cameilor sale. Clotilda a fost și ea strînsă la piept de Matilda. La mine nu s-a gîndit aproape nimeni. Și nimeni nu s-a întrebat dacă această primire respecta stric-

tele reguli de comportare în societate sau o anumită ordine ierarhică. Am urcat scara de-a valma și am fost călăuziți spre salonul Matildei. De abia acolo li s-au adăugat urărilor de bun-venit cuvinte mai vioaie și o exprimare mai cumpănită.

— De atîta vreme am știut unii de alții și de-abia acum ne vedem, — le-a spus Matilda părinților mei, după ce i-a poftit să ia loc.

— De mulți ani am avut dorința, — a replicat taică-meu, — să-i vedem la față pe oamenii care au fost atît de binevoitori față de fiul meu.

— Scumpa mea Clotilda, iat-o pe Natalia, — am spus eu, prezentîndu-le pe cele două fete una alteia. — Aceasta este Natalia, pe care o iubesc la fel de mult ca pe tine.

— Nu ; mai mult decît pe mine, și așa se și cuvine, — a replicat Clotilda.

— Fii sora mea, — a spus Natalia, — am să te iubesc și pe tine ca pe o soră, am să te iubesc atît cît poate iubi inima mea.

— Te tutuiesc și eu, — a replicat Clotilda. — Îl iubesc pe fratele meu ca pe propria-mi inimă și la fel am să te iubesc și pe tine.

Cele două fete s-au îmbrățișat și s-au sărutat din nou.

După ce ne-am așezat în jurul mesei, i-am spus Nataliei :

— Dar pe mine aproape că nu mă bagi în seamă.

— Știi doar prea bine ce simt, — a răspuns ea, privindu-mă cu duioșie.

Conversația a continuat, într-o formă mai generală, despre același subiect.

Cele două mame nu se mai săturau privindu-se și se luau într-una de mîini.

După ce s-a trecut în sfîrșit la alte subiecte și după ce s-a vorbit despre recenta călătorie și despre plăcerile și neplăcerile ei, tatăl meu a spus că mai sîntem cu toții în veșminte de drum, că ar trebui să ne retragem și a întrebat cînd ar mai putea avea cinstea să-i facă o nouă vizită Matildei.

— Nici un fel de vizită, — a replicat ea. — Treceți pe la mine oricînd doriți.

— Atunci, peste două ceasuri, — a ripostat tata.

Ne-am dus în camerele noastre şi tata ne-a spus să ne punem veşmintele festive. După două ceasuri s-a dus la Matilda, numai el cu mama, amîndoi îmbrăcaţi ca de zile mari, şi au cerut să-i vorbească. Matilda i-a primit în salonul cel mare, şi tata i-a cerut mîna Nataliei pentru mine.

După cîteva clipe, Natalia, Clotilda şi cu mine am fost chemaţi înăuntru, şi Matilda a spus :

— Natalio, domnul şi doamna Drendorf ţi-au cerut mîna pentru fiul lor Heinrich.

Natalia, care stătea în faţa mea într-o rochie atît de festivă, cum n-o mai văzusem niciodată, din care pricină mi s-a părut aproape străină, m-a privit cu lacrimi în ochi. M-am îndreptat spre ea, am luat-o de mînă, am condus-o în faţa maică-si şi am rostit amîndoi cîteva cuvinte de mulţumire. Matilda a răspuns foarte prietenos. Apoi ne-am dus spre părinţii mei şi le-am mulţumit şi lor, şi ne-au răspuns şi ei plini de bunăvoinţă. Clotilda se simţea foarte stînjenită în rochia ei festivă, ceea ce era cazul şi la aproape toţi ceilalţi. Tata a spart gheaţa, îndreptîndu-se spre o masă, pe care pusese o casetă. A luat caseta, s-a apropiat de Natalia şi a spus :

— Logodnică dragă şi viitoare fiică, iată, ţi-am adus un mic dar, însă legat de o condiţie. După cum vezi, de încuietoare este înnodată o sforicică, iar de sforicică atîrnă o pecete. Sforicica să n-o tai decît după cununie. Motivul rugăminţii mele ai să-l afli atunci. Pot să te rog să mi-o îndeplineşti ?

— Vă mulţumesc din suflet pentru bunătate, — a răspuns Natalia, — şi am să îndeplinesc condiţia.

A primit caseta din mîna tatei.

Mama şi Clotilda au făcut şi ele cadouri, iar Matilda şi Natalia au adus din camerele învecinate nişte obiecte, ca să le dăruiască mamei, Clotildei şi tatei. Natalia şi cu mine nu ne-am dăruit nimic. Apoi ne-am aşezat la o masă, şi au început conversaţii însufleţite. La urmă, Matilda a spus :

— Aşadar, legămîntul încheiat de inimile copiilor noştri a fost întărit şi de consimţămîntul părinţilor. Ziua unirii pentru totdeauna urmează a fi hotărîtă potrivit dorinţei lor şi acordului nostru.

După aceste cuvinte ne-am despărţit şi ne-am dus în camerele noastre.

Veşmintele festive au fost lepădate şi au început vizitele, aşa cum se obişnuieşte în asemenea împrejurări şi mai cu seamă atunci cînd se leagă relaţii atît de apropiate. Matilda i-a condus pe tata şi pe mama în toate colţurile castelului, ale grădinii, ale fermei, ale ogoarelor, ale pajiştilor şi ale pădurilor. Le-a arătat toate camerele casei, camerele de toate zilele, camerele cu mobilele vechi, le-a arătat tablourile şi tot ce se afla în castel. S-a dus cu ei în grădină : la tei, la toţi pomii fructiferi, la straturile de flori, în grota cu naiada fîntînii, la peretele acoperit cu iederă şi în fiecare plantaţie din cuprinsul grădinii. De asemenea, s-a trecut în revistă, în cele mai mici amănunte, tot ce ţinea de cultivarea pămîntului. Spre seară, cînd razele soarelui luminau blînd întinderea înflorită, s-a făcut o plimbare în grup printr-un colţ al ţinutului. Am parcurs împreună, în repetate rînduri, întreaga lungime a drumului vicinal, şi părinţilor mei le-a plăcut acest traseu agreabil, unde se putea face mişcare chiar şi în zilele mohorîte, precum şi iarna. Tata nu mai contenea cu manifestările de bucurie şi cu elogiile. Matilda şi maică-mea au stat de vorbă adesea şi îndelung şi întotdeauna cu multă prietenie, şi au făcut pesemne schimb de păreri asupra treburilor gospodăreşti. Natalia şi Clotilda au fost aproape de nedespărţit, s-au legat una de cealaltă şi şi-au exprimat în fel şi chip duioşia, şi deseori, după ce ne întorceam cu toţii în castel, ele mai hoinăreau pe vreo alee singuratică a grădinii sau pe vreo potecă de pe ogorul cel mai apropiat.

— Vezi, Clotildo, — am spus eu, — n-am putut să-ţi aduc un portret al Nataliei, deoarece nu aveam nici unul ; acum o ai în faţa ta în carne şi oase.

— Îmi place mai mult decît orice portret, — a răspuns ea, — dar un portret ar trebui totuşi făcut, ca să ne dăm seama mai tîrziu cum a arătat ea în anii aceştia.

Opt zile nu ne-a lăsat Matilda să plecăm de la Sternenhof, şi fiecare zi a avut cîte un program agreabil. În a noua s-au făcut pregătirile ca să putem porni la drum cu toţii spre casa cu trandafiri. Matilda şi părinţii mei au

călătorit în trăsura noastră, iar Natalia, Clotilda și cu mine în trăsura Matildei.

Cînd am urcat colina, tatăl meu abia și-a putut stăpîni curiozitatea. L-am văzut adesea sculîndu-se în trăsură și rotindu-și privirile. Era o zi senină, dar cu semne de înnourare, pe niște păduri mai depărtate cădea burniță, niște raze de soare decupau forme aurii pe coline și pe șesuri, iar casa amfitrionului meu privea molcom în jos de pe dîmbul ei. Atunci cînd am plecat din oraș, totul era acolo în floare, dar în împrejurimile casei cu trandafiri, în pofida timpului pe care îl petrecusem pe drum și în casa Matildei, epoca de înflorire a pomilor nu se încheiase încă, ci era de abia în plină desfășurare, pentru că aici terenul era situat la o altitudine mult mai mare decît orașul. Pe colină, o parte a grînelor de toamnă crescuseră mari și din belșug, restul se pregăteau să le ajungă din urmă pe celelalte, grînele de primăvară încolțiseră ici și colo, iar pe alocuri se mai zărea încă glia castanie.

Amfitrionul meu primise prin Matilda vestea sosirii noastre. Cînd trăsurile s-au oprit la grilaj, Risach se afla, cu Gustav, cu Eustațiu, cu Roland, cu jupîneasa Caterina, cu intendentul, cu grădinarul și cu alți oameni, pe terenul cu nisip dinaintea grilajului, ca să ne întîmpine. Am coborît și iată că, în sfîrșit, amfitrionul meu s-a pomenit față-n față cu tata. Cel dintîi avea părul coliliu, tata un păr mai puțin alb, dar bărbați simpatici și venerabili erau amîndoi. Și-au întins mîna și, după ce s-au privit o clipă, și-au strîns-o cordial.

— Fiți binevenit, de o mie de ori binevenit în pragul casei mele, — a spus amfitrionul meu. — Rareori l-a trecut cineva care să fi fost atît de binevenit ca dumneavoastră, și rareori am dus într-atîta cuiva dorul, cît dumneavoastră. Sîntem de atîta timp în legătură, și de atîta timp v-am iubit în iubirea fiului dumneavoastră.

— Eu pe dumneavoastră în iubirea tînărului dumneavoastră prieten, — a răspuns tata. — Este una din cele mai plăcute zile din viața mea, ziua care mă aduce sub acest acoperiș. Vin în casa bărbatului pe care îl cunosc prin fiul meu, cu toate că trebuie să-i acord și omului de stat cea mai înaltă prețuire. Vin împovărat de datoria recunoș-

tinței. M-ați cinstit încă înainte să fi meritat, cît de cît, din partea dumneavoastră, o asemenea cinstire.

— Lăsați asta acum, bucuria a fost doar și de partea mea, — a răspuns amfitrionul meu. — Iată însă că, atunci cînd ești stăpînit de o patimă, săvîrșești greșeli, mai cu seamă cînd se întîlnesc doi bătrîni, iubitori de antichități. Am greșit neprezentîndu-i stimatei dumneavoastră soții prima mea urare de bun-venit, cum ar fi fost de datoria mea. Dar, scumpă doamnă, chiar dacă n-aveți să-mi iertați pe deplin greșeala, aveți s-o priviți totuși drept o vină mai mică decît ar fi privit-o altă doamnă, deoarece îl cunoașteți pe soțul dumneavoastră și știți cît este de legat de comorile dumisale. Fiți binevenită, și cînd spun că am dorit să vă văd aici, în aceeași măsură ca pe soțul dumneavoastră, spun adevărul adevărat, iar dacă vă îndoiți de spusele mele, propriul dumneavoastră fiu este martor că vă înșelați. Mă bucur să vă pot duce în casa mea, dați-mi voie să vă iau de mînă. Matildo, Natalio, Heinrich, astăzi trebuie să fiți simpli figuranți, iar domnișoara aceasta, pe care o și recunosc drept Clotilda, va îngădui s-o iubesc un pic și pe ea și s-o rog să răspundă cu aceeași afecțiune. Gustav, condu-o pe domnișoara.

— Vă rog să-mi dați voie să vă conduc, — i-a spus Gustav Clotildei.

Ea l-a privit pe adolescent cu blîndețe și a spus :

— Vă rog să fiți amabil să mă conduceți.

— Înainte de a porni, — a mai spus amfitrionul meu, — priviți-i aici și pe cei doi eminenți artiști ai mei, Eustațiu și Roland. Ei locuiesc cu mine pe proprietatea noastră, pe care aș denumi-o Sans-Souci, dacă n-ar fi plină de griji. Iat-o și pe buna mea Caterina, care ține în mîini frînele gospodăriei, și pe intendentul meu, și pe grădinar, și pe ceilalți, care nu vor să fie lipsiți de plăcerea de a vă ura bun-sosit.

Tata i-a întins fiecăruia mîna, iar mama și Clotilda s-au înclinat în chipul cel mai amabil.

După aceea, amfitrionul meu a luat-o de braț pe maică-mea, tata pe Matilda, eu pe Natalia, Gustav pe Clotilda, și ne-am dus astfel, prin grilajul de fier, în grădină și în casă. Trăsurile au fost duse la fermă. În casă am fost conduși numaidecît în camerele noastre. Matilda și Nata-

lia s-au dus în locuința lor obișnuită. Pentru părinții mei fusese pregătită anume o reședință alcătuită din trei camere, cu lambriuri de toată frumusețea și cu mobile dintre cele mai alese. Totul fusese orinduit în așa fel, încît să se asigure maximum de confort. Clotilda avea, alături, o odăiță elegantă, tapetată în albastru pal. M-am dus din locuința părinților mei în camerele mele, care erau cele obișnuite. Gustav m-a vizitat aici în prima clipă și m-a îmbrățișat cu nespusă bucurie și dragoste.

— Așadar, totul e sigur și neîndoielnic, — a spus el.

— Sigur și neîndoielnic, dacă vrea Dumnezeu, — am replicat eu. — Acum ești, în fapt, fratele meu scump și mult-iubit, cu toate că, după lege, n-ai să fii decît peste cîtva timp.

— Pot să te și tutuiesc ? — a întrebat el.

— Din toată inima, — am răspuns eu.

— Ei bine, tu, iubitul, scumpul meu frate, — a spus el.

— Pentru totdeauna, atîta vreme cît trăim, și orice s-ar întîmpla, — am spus eu.

— Pentru totdeauna, — a răspuns el, — dar acum schimbă-te repede, ca să nu întîrzii. Înainte de masa de prînz ne mai adunăm o dată, în salonul de la parter, pentru a ne face urări. Trebuie să mă dichisesc și eu.

Era așa cum spusese Gustav, și fuseseră invitați toți. A plecat, și atunci mi-am schimbat hainele.

Ne-am adunat în salonul de la parter, în care, atunci cînd intrasem pentru prima dată în această casă, așteptasem singur, în timp ce amfitrionul meu se dusese să-mi comande prînzul. Auzisem atunci în cameră cîntecul păsărilor de afară. Pardoseala de parchet era astăzi acoperită în întregime cu un covor foarte frumos. Eustațiu și Roland fuseseră poftiți și ei la reuniunea noastră.

După ce au venit toți, amfitrionul meu, care era îmbrăcat la fel de festiv ca și noi, s-a sculat în picioare și a vorbit astfel :

— Adresez încă o dată tuturor celor care ne-au trecut pragul urarea de bun-venit între pereții acestei case. Este o zi frumoasă. Dacă unii prieteni dragi și, într-o oarecare măsură, camarazi de luptă, pe care îi mai am, nu se află aici, înseamnă că omul nu-i poate aduna întotdeauna pe toți cei pe care îi iubește. Acei ce contează sînt însă aici,

și sînt aici cu un prilej fericit, de pe urma căruia s-ar putea ivi, pentru unii, o zi și mai frumoasă. Dumneavoastră, preastimată doamnă, mama tînărului care, în cîteva rînduri, a locuit sub acoperișul nostru, fiți binevenită în această casă. Ea v-a auzit adesea numele și numele virtuților dumneavoastră, iar atunci cînd răsunetul celor spuse părea uneori să vestească și lucruri cu totul altele, însușirile dumneavoastră au ieșit la iveală în mod inconștient, s-au adunat aici și au generat respect și, îngăduiți-i unui bătrîn cuvîntul : dragoste. Dumneata, nobilul meu prieten,... dă-mi voie să rostesc și acest nume, pe care ți-l atribui atît de bucuros,... un creștet cărunt ca și mine, dar cu atît mai venerabil în respectul copiilor săi, și de aceea și în cel al altora, dumneata ai locuit, nevăzut, împreună cu soția dumitale, în această casă, și o cinstești, întrucît te vede acum, în încăperile sale, în carne și oase. Dumneata, Clotildo, ai venit încoace împreună cu părinții dumitale și te afli, de asemenea, pe proprietatea dumitale. Ție, Matildo, îți vorbesc de-abia acum, după ce le-am vorbit celorlalți, care n-au trecut atît de des ca tine pragul acestei case. Tu ne aduci astăzi ceva ce va fi pe placul tuturor. De aceea, fii cu tot atîta drag întîmpinată și binevenită, cum ai fost întotdeauna. Fii binevenită, Natalio, și fii binevenit, Heinrich ! Eustațiu, Roland și Gustav sînt de față ca martori ai evenimentelor care se desfășoară aici.

La aceste cuvinte, maică-mea a răspuns :

— Mi-am închipuit dintotdeauna că în casa aceasta vom fi primiți cu căldură și mulțumesc din toată inima.

— Și eu mulțumesc, și fie ca părerea bună despre noi să se dovedească statornică, — a spus tata.

Clotilda a făcut doar o plecăciune.

Matilda a spus :

— Îți mulțumesc pentru cuvintele tale de bun-venit, Gustav ; și dacă spui că aduc ceva ce va fi pe placul tuturor, vă vestesc, așadar, că, acum nouă zile, Heinrich Drendorf și Natalia s-au logodit la Sternenhof. Am făcut drumul pînă la tine, ca să-ți cerem consimțămîntul pentru acest proiect. Tu i-ai fost întotdeauna ca un tată Nataliei. Ceea ce este ea acum îți datorează, în cea mai mare parte, ție. De aceea, niciodată n-ar putea-o face fericită un legămînt care n-ar avea deplina ta binecuvîntare.

— Natalia este o fată bună, minunată, — a răspuns amfitrionul meu. — Datorită firii ei și educației ei a ajuns ea ceea ce este. S-ar putea să fi adus și eu o oarecare contribuție, după cum toți oamenii de treabă, cu care avem de-a face, adaugă cîte ceva bun ființei noastre. Știi că legămîntul încheiat are consimțămîntul meu, și că-i doresc toată fericirea. Dar întrucît mă numești tatăl Nataliei, trebuie să-mi dai voie să și procedez ca un tată. Natalia primește, ca moștenitoare a mea, domeniul Asperhof cu toate acareturile lui și cu tot ce cuprinde el, și mai primește, întrucît n-am nici un fel de rude, tot restul averii mele. Succesiunea are loc astfel : Natalia primește, în ziua cununiei ei, o parte a întregii averi, odată cu actele care îi confirmă dreptul asupra restului averii, acesta urmînd să-i revină în ziua morții mele. Actele vor mai conține, pentru prieteni și slujitori, cîteva daruri, pe care va avea plăcerea să le înmîneze ea. Întucît sînt tată, am s-o și înzestrez pe scumpa mea fiică, deoarece din partea maică-si nu poate primi decît daruri. Și trebuie să-mi îngăduiți un capriciu ; orice împotrivire din partea dumneavoastră m-ar mîhni foarte mult : cununia să fie celebrată la Asperhof. Aici a poposit acum cîțiva ani, pentru prima oară, mirele, aici l-ați cunoscut, aici a încolțit poate dragostea și aici, în sfîrșit, locuiește tatăl miresei, cum l-ați numit adineauri. Începînd din ziua cununiei, tinerii căsătoriți vor avea la dispoziție o locuință la Asperhof, dar nu li se va impune s-o folosească. Ei vor fi liberi să-și stabilească reședința fie la Asperhof, fie la Sternenhof, fie la oraș, fie și alternativ în două din aceste locuri, sau în toate trei, cum vor.

Tot timpul cît a durat această cuvîntare, Matilda rămăsese la locul ei, cu demnitate și bună-cuviință, după cum și în întreaga adunare domnea o profundă gravitate. Matilda se străduia să-și păstreze ținuta, dar din ochi îi șiroiau lacrimi, iar gura îi tremura de o puternică emoție. S-a sculat în picioare și a vrut să vorbească, dar n-a putut, și și-a întins doar mîna înspre Risach. Acesta a ocolit masa, — deoarece un colț al acesteia îi despărțea, — a apăsat-o cu blîndețe pe Matilda înapoi pe scaunul ei, a sărutat-o ușurel pe frunte și i-a netezit o dată părul, pe care ea și-l purta lins și cu cărare.

După ce Risach s-a așezat din nou la locul lui, tata a luat cuvîntul și a vorbit astfel :

— Mai este aici **un tată, care ar vrea** și el să spună cîteva cuvinte și să pună **cîteva condiții**. Înainte de toate, baroane Von Risach, primiți din parte-mi, în numele familiei mele, cele mai călduroase mulțumiri pentru că ați binevoit să socotiți pe un membru al acesteia vrednic să fie primit ca membru al familiei dumneavoastră. Familiei noastre i s-a făcut astfel o cinste, iar fiul meu Heinrich se va strădui, fără doar și poate, să dobîndească toate acele însușiri care îi sînt necesare pentru îndeplinirea noilor sale îndatoriri și în general pentru manifestarea acelei demnități umane, fără de care nu poți face parte din pătura mai aleasă a societății. Sper că, în această privință, mă pot pune chezaș pentru fiul meu, și sperați și dumneavoastră la fel, întrucît i-ați acordat locul în care se află. Fiul meu va aduce în gospodăria nou înjghebată lucruri deloc neglijabile. În casa mea de la oraș va sta în permanență **la** dispoziție pentru tinerii căsătoriți **o locuință** confortabilă și dacă are să mă tragă inima cîndva să **mă mut** la țară, **ei** vor găsi adăpost și în noua mea reședință. Propria lor reședință statornică să și-o aleagă după placul lor. Mi se pare îndreptățit ca nunta să aibă loc la Asperhof și cred că nimeni nu se va opune. Și acum vă mai adresez o rugăminte, baroane Von Risach : să aveți bunătatea de a ne primi pe mine, om bătrîn, și pe bătrîna mea soție, împreună cu fiica noastră, în cercul familiei dumneavoastră. Facem parte din pătura de mijloc și am dus, ca atare, o viață simplă, dar ne-am străduit, în orice împrejurare, să ne păstrăm neîntinate cinstea și bunul renume.

— Vă cunosc de mult, — a răspuns Risach, — **deși nu** personal, și de mult vă stimez. Dar v-am stimat și v-am îndrăgit **și mai** mult după **ce** am făcut cunoștință cu fiul dumneavoastră. Cît de tare mă bucur că pot să leg relații mai intime cu dumneavoastră, vă poate spune chiar fiul dumneavoastră și are să vă dovedească viitorul. În ceea ce privește originea socială, am făcut parte și eu din aceeași clasă de mijloc. Acțiuni trecătoare, care au fost denumite merite, m-au smuls pentru un timp din ea, dar prin fiica mea adoptivă mă întorc în singura clasă socială care e pe

potriva mea. Preacinstite și venerabile bărbat, cu neîncetată activitate și cu o viață de familie bine întemeiată, dacă mă socotești vrednic, pe mine, care nu am nici una din acestea două, vino la pieptul meu și să ne petrecem laolaltă, în prietenie, zilele noastre cele de pe urmă.

Cei doi bărbați au plecat de la locurile lor, s-au întîlnit la jumătatea drumului dintre ei, s-au cuprins în brațe și s-au ținut o clipă strîns îmbrățișați. Cît i-a zguduit pe toți această scenă a reieșit din faptul că în cameră s-a făcut o liniște de mormînt și că mulți ochi s-au umezit.

După ce Risach a plecat de lîngă Matilda, maică-mea s-a îndreptat spre ea, s-a așezat pe scaun alături de ea și i-a cuprins amîndouă mîinile. Cele două femei s-au sărutat și au rămas aproape îmbrățișate.

Eu și Natalia ne-am apropiat acum de Risach și i-am spus că-i mulțumim din adîncul inimii pentru toată dragostea și bunătatea pe care ni le-a dăruit și că nu vom avea altă năzuință decît aceea de a ne arăta din ce în ce mai vrednici de părerea sa bună despre noi.

— Sînteți dragi și prietenoși și cinstiți, — a spus el, — și totul se va sfîrși cu bine.

Ne-am întors la locurile noastre, iar Eustațiu, Clotilda, Roland, Gustav și chiar și părinții noștri ne-au urat toate fericirile.

După aceea, conversația a trecut la lucruri mai simple și mai banale. Unii s-au mai și sculat de pe scaune și s-au amestecat cu ceilalți. Maică-mea purta în ziua aceea, ca podoabă, cîteva din cele mai frumoase camei ale tatei. Amfitrionul meu trăsese adeseori cu coada ochiului spre ele, dar acum nici el, nici Eustațiu, n-au mai putut rezista ispitei, s-au apropiat de maică-mea, au privit uimiți pietrele și au vorbit despre ele. Mai tîrziu li s-a alăturat și Roland. Tatei îi străluceau ochii de bucurie.

După ce conversația a mai ținut cîtăva vreme, cei de față s-au despărțit și s-au înțeles să facă o plimbare încă înaintea prînzului. Ne-am dat întîlnire pe terenul cu nisip dinaintea grilajului cu trandafiri.

Ne-am schimbat hainele și ne-am adunat în fața casei. Tata, care era pesemne foarte curios să vadă totul în casa aceasta, i se alăturase lui Risach ; s-au oprit amîndoi

în fața tulpinilor de trandafiri, și amfitrionul meu i-a dat tatei toate explicațiile. Matilda se afla lîngă maică-mea. Clotilda și Natalia se țineau de braț, iar eu și Gustav, precum și, din cînd în cînd, Eustațiu și Roland, ne țineam în preajma bărbaților vîrstnici. De la terenul cu nisip ne-am dus în grădină, pentru ca ai mei s-o vadă mai întîi pe aceasta. Amfitrionul meu i-a fost tatei călăuză și i-a arătat și explicat totul. Acolo unde maică-mea și Clotilda au manifestat interes pentru cele văzute, însoțitoarele lor le-au dat lămuriri.

— Dar văd totuși și niște fluturi, — a spus tata, după ce am străbătut o bună bucată a grădinii.

— E aproape cu neputință ca păsările mele să stîrpească toți germenii, — a răspuns amfitrionul meu. — Ele împiedică numai răspîndirea lor peste măsură. Dar tot mai rămîn cîțiva care asigură hrana pentru anul următor. În plus, mai vin fluturi și de departe. Fluturii ar fi, de bună seamă, și cea mai frumoasă podoabă a unei grădini, dacă omizile n-ar fi adesea atît de dăunătoare trebuințelor noastre omenești.

— Dar păsările nu aduc oare și ele stricăciuni unora din roadele pomilor ? — a întrebat tata.

— Ba da, aduc stricăciuni, — a răspuns amfitrionul meu, — și vătămă mai cu seamă soiurile de cireși și alte specii, mai gingașe ; dar față de folosul pe care ni-l aduc păsările, paguba este foarte mică, și n-au decît să consume și ele o parte din belșugul pe care ni-l procură, și, în sfîrșit, deoarece, pe lîngă hrana lor firească, mai primesc din partea mea și suplimente, iar uneori și delicatese, imboldul de a-mi ataca poamele se reduce.

Am străbătut cu toții întreaga grădină. Fiecare strat de flori, fiecare floare mai ciudată, în parte, fiecare pom, fiecare strat de legume, aleea teilor, prisaca, serele, totul a fost cercetat îndeaproape. Ziua se înseninase aproape complet, iar pretutindeni atîrnau și își împrăștiau mireasma o mulțime de flori. Ne-am urcat pînă la cireșul cel falnic și ne-am întors de acolo privirile înapoi spre grădină. Tata s-a simțit grozav de fericit că poate să vadă și să contemple toate acestea. Maică-mea cred că n-a acordat lucrurilor din jur aceeași atenție ca tata și că a vorbit cu Matilda

mai mult despre problemele vieții și despre viitorul copiilor lor. Tot așa, nici subiectul conversațiilor dintre Clotilda și Natalia nu cred că a fost, în chip precumpănitor, grădina.

De la cireșul cel falnic am fost nevoiți să ne întoarcem în casă, deoarece răgazul care ne mai fusese acordat pînă la masa de prînz se scursese. Ne-am dus pentru o clipă fiecare în camera lui și ne-am adunat apoi în sufragerie.

După-amiaza a fost rezervată pentru vizitarea fermei, a pajiștilor și a ogoarelor. Am pornit în grup de la cireșul cel falnic, pe colina acoperită cu grîne și de acolo pînă la popasul din cîmpie, exact pe același drum pe care îl străbătusem eu cu amfitrionul meu, în acea seară, cînd m-am aflat pentru prima dată la Asperhof. La popasul din cîmpie ne-am rotit un pic privirile în jur. Frasinul de-abia își scosese primele frunzulițe și căuta să și le extindă. N-am putut să ne așezăm, deoarece lavița era mult prea mică pentru toți. Am luat-o pe drumul pe care mă plimbasem eu cîndva singur cu Natalia. După vizitarea fermei, unde amfitrionul meu i-a arătat tatei de-a fir a păr totul și i-a explicat cum arătase ferma odinioară, ce schimbări se petrecuseră și ce anume mai urmează să se facă, ne-am dus, prin pajiștile fermei, pe ogoarele de pe povîrnișul colinei casei cu trandafiri, am înconjurat apoi colina și am urcat în sfîrșit spre dumbrava bălții, și de acolo înapoi spre pîrîul cu arini, astfel că am ajuns din nou la cireșul cel falnic și de acolo ne-am întors în casă. Între timp se înserase. Totul stîrnise admirația tatei.

Ziua următoare a fost destinată vizitării interiorului casei, a comorilor sale artistice și a celorlalte lucruri pe care le cuprindea. Amfitrionul meu l-a condus pe tata mai întîi în toate camerele de la parter, după aceea, prin culoarul de marmură, pe scară, la statuia de marmură. L-am însoțit cu toții, în afară de Eustațiu și de Roland. La statuia de marmură am zăbovit foarte mult. De acolo ne-am dus în sala de marmură, unde amfitrionul meu i-a numit tatei toate soiurile de marmură și i-a precizat locurile lor de obîrșie. Apoi am vizitat, una după alta, camerele de toate zilele ale amfitrionului meu, camera cu tablouri, cea cu cărți, cea cu gravuri, cabinetul de lectură, camera de colț

cu scîndurica pentru hrănirea păsărilor, şi, în sfîrşit, camerele de oaspeţi şi locuinţa Matildei. A fost vizitată şi încăperea lui Roland, în care se afla, pe un şevalet, tabloul lui aproape terminat. Ca încheiere am vizitat atelierul de tîmplărie şi am cercetat organizarea lui, precum şi tot ce era în lucru acolo. Dacă tata fusese încă în ajun plin de admiraţie, astăzi părea aproape ameţit.. Statuia de marmură îi plăcuse într-atîta, încît a spus că, din călătoriile sale nu-şi poate aminti de multe opere antice, care să fi fost superioare celei de aici. A fost privită şi iar privită din toate părţile, şi a fost comentat fiecare detaliu, ca şi întregul. Tata a spus că el cu asemenea opere de artă nu se poate lăuda nici pe departe, ci numai unele dintre camelle sale ar mai putea fi puse alături de această statuie. Sala de marmură i-a plăcut grozav, şi ideea de a-şi construi şi el o asemenea încăpere i s-a părut extrem de fericită. A apreciat răbdarea amfitrionului meu în căutarea marmurei şi i-a lăudat pe cei care proiectaseră asamblarea ei în aşa fel, încît să rezulte ceva atît de pur şi de minunat. Mobilele vechi, tablourile, cărţile, gravurile, l-au interesat peste măsură ; le-a privit pe toate în amănunţime şi a vorbit despre multe din ele în calitate de amator, dar şi de cunoscător. Amfitrionul meu s-a înţeles lesne cu el, părerile lor adesea au coincis şi adesea s-au întregit, în măsura în care puteau fi rostite păreri într-o societate, unde eşti obligat să te exprimi lapidar. Maică-mea s-a bucurat din adîncul inimii de bucuria tatei. Se împlinise aşadar, totuşi, ceea ce îşi dorise ea de atîtea ori, şi anume ca tata să viziteze casa amfitrionului meu, şi se împlinise în chipul acesta fermecător, pe care desigur că nu şi-l închipuise niciodată. Tata a privit cu multă luare aminte tabloul lui Roland, l-a socotit extrem de preţios, a vorbit cu Risach despre diferite detalii ale lui şi şi-a exprimat părerea că, judecînd după această lucrare, Roland s-ar putea să aibă un viitor foarte promiţător. Este lesne de înţeles că amfitrionului meu i-a făcut plăcere să vadă lucrările acestuia privite cu atîta admiraţie de către un om în măsură să-şi dea o părere. Cei doi bărbaţi s-au apropiat tot mai mult unul de altul şi i-au uitat din cînd în cînd, un pic, pe ceilalţi. La atelierul de tîmplărie, unde Eustaţiu a

făcut pe călăuza, au fost parcurse nu numai toate desenele şi planurile, dar au fost cercetate în amănunt şi întreaga organizare şi modul de lucru, precum şi toate uneltele. Tata a fost întru totul de acord cu cele văzute. Cu cercetarea acestor lucruri a trecut ziua întreagă.

A doua zi am plecat cu toţii în codrul Aliz, pentru ca amfitrionul meu să le poată arăta părinţilor mei pădurea care ţinea de Asperhof.

Zilele următoare ne-au reunit în mai mică măsură. Oaspeţii şi gazdele s-au răspîndit în funcţie de ceea ce îi atrăgea mai mult. La mine şi la Natalia au venit pe rînd toţi locatarii casei cu trandafiri şi ai fermei, ca să ne ureze fericire şi să ne binecuvînteze cu prilejul apropiatei noastre căsătorii. De-abia acum, după celebrarea logodnei, căsătoria noastră devenise certă pentru ei, dar o bănuiseră mai demult din ceea ce observaseră în ultima vreme. Tata a tot revenit asupra celor văzute în grabă, se afla ba ici, ba colo, şi a purtat discuţii aprinse cu proprietarul casei. Cucoanele s-au îngrijit de treburile gospodăreşti şi au zăbovit îndelung în preajma Caterinei. Noi, tinerii, am umblat mult prin grădină, am vizitat unele locuri şi am făcut plimbări. În cîteva rînduri ne-am dus la soţii grădinari, am stat o dată mai mult la masa lor, am cercetat pe îndelete serele şi l-am pus pe grădinar să ne dea explicaţii despre tot ce se găsea acolo. Într-o zi am plecat cu toţii şi la Inghof, iar în altă zi, cei de la Inghof au venit la Asperhof. Preotul din Rohrberg şi cîţiva locuitori de vază ai ţinutului au venit, de aproape sau de departe, ca să-şi prezinte urările de fericire. Pînă şi unii săteni de prin împrejurimi, şi aiţii, care mă ştiau pe mine şi pe Natalia, au venit în acelaşi scop.

Am petrecut douăsprezece zile la Asperhof, şi după aceea ne-am pus bagajul în trăsură şi am pornit înapoi spre oraşul nostru de reşedinţă.

Cînd am ajuns acasă s-a început de îndată pregătirea camerelor, ca să putem face faţă în mod demn, atunci cînd ni se va întoarce vizita. Între timp m-am pregătit şi pentru altceva, ceva ce trebuia să aibă loc încă înaintea căsătoriei mele cu Natalia : pentru lunga mea călătorie. M-am străduit să-mi fac pregătirile în aşa fel, încît să fiu convins

că nu mi-a scăpat nimic esențial. Eram pătruns de necesitatea de a-mi însuși, în țări străine, multe lucruri care îmi lipseau, ca să nu fiu nevoit să rămîn prea mult în urma Nataliei în această privință, și tot atît de pătruns eram de faptul că trebuia să întreprind singur o călătorie mai mare, înainte de a putea întreprinde una în viitor cu Natalia. Mai aveam de gînd totodată să pornesc la drum numaidecît după ce va fi avut loc întoarcerea vizitei.

Întoarcerea vizitei a avut loc la trei săptămîni după ziua în care am ajuns la oraș. O scrisoare ne-o vestise dinainte. Matilda, Risach, Natalia și Gustav au sosit într-o trăsură frumoasă și au fost conduși în camerele pregătite pentru ei. După ce s-au schimbat, ne-am adunat cu toții în salon, ca să le urăm bun-venit. Primirea în casa noastră a fost la fel de prietenoasă și de caldă, cum fusese întotdeauna la Sternenhof și în casa amfitrionului meu. Pe toate chipurile se citea bucuria, și toate cuvintele au continuat adîncirea cunoașterii reciproce și a prieteniei legate la Asperhof. Toate plăcerile pe care le puteau oferi oaspeților casa noastră și orașul li s-au pus la dispoziție. Ca și în cele două conace, a fost arătat și aici tot ce conține casa. Oaspeții au fost conduși prin camere, au văzut tablouri, cărți, mobile vechi și pietre prețioase. Au vizitat foișorul vitrat din colț și toate ungherele grădinii. În ce privește tablourile tatei, amfitrionul meu și-a exprimat părerea că, privite ca un întreg, sînt, fără îndoială, mai prețioase decît propria sa colecție, cu toate că și el posedă cîteva piese care ar putea fi puse alături de cele mai de preț din colecția tatei. Pe tata l-a bucurat această apreciere și a spus că ar fi formulat și el una cam la fel. Cameile, a spus amfitrionul meu, sînt minunate, și crede că nimic nu poate să le egaleze, decît, poate, sculptura de marmură.

— Așa e, acestea sînt piesele cele mai de preț din ambele colecții de obiecte de artă, — a replicat tata.

Sculpturile în lemn din foișorul vitrat îi erau cunoscute amfitrionului meu din reproducerile făcute de mine. S-a apucat totuși să le cerceteze amănunțit și le-a lăudat mult, ținînd seama de epoca creării lor. Frunza mea de dalac de mamură, aflătoare în grădină, n-a fost găsită ne-

vrednică de prețuire. Pe tata l-a încîntat nespus prețuirea comorilor sale de către un om ca Risach, și cred că, de cînd stringea toate aceste lucruri, n-a avut ceasuri mai agreabile decît timpul petrecut la el de către Risach. Poate că nu i-ar fi mers mai mult la inimă nici măcar clipa în care mi s-au deschis mie pentru prima dată ochii asupra valorii comorilor sale. La mine, pe atunci, nu fusese decît un sentiment ; acum, la Risach, era o judecată.

Ca distracții în afara casei au fost două spectacole de teatru, trei vizite colective la galerii de artă, și cîteva plimbări cu trăsura prin împrejurimi.

În timpul șederii musafirilor la noi a fost hotărît și termenul celebrării cununiei : urma să-mi fac călătoria plănuită, și după reîntoarcerea mea să nu mai aibă loc nici o amînare. Data precisă avea să fie fixată atunci. După ce am căzut de acord, ne-am luat rămas-bun. De data asta, despărțirea a fost mai grea, deoarece avea să dureze mai îndelung, și deoarece nu putea fi exclusă ivirea unor întîmplări nefericite în absență. Dar ne-am ținut tari, ne-am ferit să ne dăm în vileag durerea față de martori, chiar și atît de dragi, ne-am luat rămas-bun și ne-am făgăduit să ne scriem.

După ce ne-au plecat oaspeții, mi-am anunțat logodna, prin scrisori, unor familii cu care eram în foarte bune relații de prietenie.

La prințesă m-am dus personal, ca să-i comunic evenimentul. Mi-a zîmbit cordial și mi-a spus că, odată, cînd rostise numele Tarona, eu roșisem extrem de intens. I-am răspuns că, atunci, roșisem numai fiindcă îmi atinsese un simțămînt profund, dar că pe atunci n-aveam încă habar că Natalia se numește Tarona. I-am vorbit și de plănuita mea călătorie, iar ea a lăudat mult această hotărîre și mi-a povestit despre modul de viață din feluritele capitale, în care locuise odinioară temporar. Mi-a spus pe scurt și cîte ceva despre înfățișarea țărilor respective, întrucît era o mare admiratoare a priveliștilor pitorești. Se pregătea tocmai să plece din nou spre lacul Garda, pe care îl mai vizitase de cîteva ori. Aceasta era și pricina că se mai afla încă la oraș, deși primăvara era atît de înaintată. M-a ru-

gat ca, după ce mă întorc, să mai trec pe la dînsa. I-am făgăduit.

Acum, călătoria mea n-a mai fost amînată nici o clipă. Mi-am luat rămas-bun de la ai mei și, într-o bună zi, am ieșit cu trăsura pe poarta orașului.

Mai întîi am plecat, prin Elveția, în Italia : la Veneția, Florența, Neapole, Siracusa, Palermo, Malta. Din Malta m-am îmbarcat pentru Spania, pe care am străbătut-o de la sud la nord, cu multe ocoluri. Am fost la Gibraltar, Granada, Sevilla, Córdoba, Toledo, Madrid și în multe alte orașe mai mici. Din Spania am plecat în Franța, de acolo în Anglia, Irlanda, Scoția, și de acolo, prin Olanda și Germania, înapoi în patrie. Lipsisem cu o lună și jumătate mai puțin de doi ani. Cînd m-am întors era iarăși primăvară. Mă impresionase priveliștea copleșitoare a Alpilor, a vulcanilor de la Neapole si din Sicilia, a munților înzăpeziți din sudul Spaniei, a Pirineilor și a munților învăluiți în ceață ai Scoției. Mi s-a întipărit în suflet marea, lucrul cel mai minunat din cîte există pe pămînt. M-au înconjurat infinit de multe imagini fermecătoare și interesante. Am văzut cîteva popoare și am învățat să le înțeleg firea în patria lor și, adesea, să le iubesc. Am văzut tot soiul de oameni, cu speranțele, dorințele și nevoile lor, am văzut unele aspecte ale traficului internațional, și am rămas vreme mai îndelungată în cîteva orașe importante, unde m-am ocupat de colecțiile lor de artă, de comorile lor de cărți, de animația lor, de viața lor socială și științifică, și de scrisorile dragi venite din patrie și de cele trimise de mine într-acolo.

La întoarcere am trecut prin împrejurimile domeniilor Asperhof și Sternenhof înainte de a ajunge pe meleagurile mele de baștină, așa că le-am vizitat pe amîndouă. Toată lumea era bine sănătoasă și m-a găsit foarte ars de soare. Aici am aflat și de o schimbare, care se petrecuse cu tatăl meu și care îmi fusese tăinuită în scrisori, ca să am o surpriză. Toate aluziile lui, — că într-o bună zi ar putea ieși la pensie pe nepusă masă, că va locui la țară înainte să se fi așteptat cineva la asta, că se vor întîmpla multe lucruri, la care nu se gîndește nimeni, că nu se știe dacă nu vom avea nevoie mai des de trăsura de călătorie, —

deveniseră realitate. Își radiase firma de comerț și cumpărase domeniul Gusterhof, situat într-un loc fermecător, între Asperhof și Sternenhof, scos la vînzare și pe care se și apucase să și-l amenajeze. Toată lumea aștepta cu bucurie ziua în care avea să se statornicească, gospodărește și tihnit, pe noua sa proprietate. Nu mi-am îngăduit răgazul de a vizita această moșie, pe care o cunoșteam din exterior, deoarece n-am mai putut îndura s-o știu pe Natalia departe de mine, fără să fie nevoie. După o emoționantă primire și despărțire am pornit la drum spre părinții mei și am călătorit zi și noapte, ca să ajung cît mai curînd acolo. Ei știau de sosirea mea și m-au întîmpinat cu bucurie. M-am instalat neîntîrziat în locuința mea. Mi s-a părut ciudat, dar m-am și bucurat, să-l văd acum pe tata tot timpul acasă și tot timpul înconjurat de planuri, proiecte și desene. În timpul absenței mele fusese de cinci ori la Gusterhof și cu aceste prilejuri se dusese des, ca oaspete, la Matilda sau la Risach. Mama și Clotilda îl însoțiseră de două ori. În acești doi ani parcă întinerise. Locatarii domeniilor Sternenhof și Asperhof veniseră și ei odată, iarna, în vizită la părinții mei.

Încă din prima zi a șederii mele în casa părintească, maică-mea m-a condus în camerele amenajate ca locuință pentru mine și Natalia, în cazul în care am dori să stăm la oraș. Nici nu-mi închipuisem că în casă la noi este loc pentru o locuință atît de încăpătoare. Fusese amenajată atît de frumos și totodată cu atîta distincție, încît m-a umplut de bucurie. Am adus vorba, cu acest prilej, de ziua nunții, și mama mi-a răspuns că tata crede că acum nu mai există nici un motiv de amînare, și că de la noi, ca din partea mirelui, ar trebui să pornească inițiativa. Am rugat ca lucrurile să fie grăbite, și în ziua următoare au și plecat scrisorile noastre spre Sternenhof și spre Risach. Peste puțin ne-a sosit răspunsul, și ziua a fost fixată potrivit propunerilor noastre. Locul de întîlnire era Asperhof.

Credincios făgăduielii mele m-am dus și la prințesă. Plecase la moșie. Așa încît i-am scris în puține cuvinte că m-am întors și totodată i-am comunicat ziua cununiei mele. În scurt timp mi-a venit de la ea un răspuns, împreună cu un pachețel cu un dar de nuntă. Îmi scria că nu putuse

să mi-l înmîneze personal, deoarece este suferindă de cîteva săptămîni şi de aceea a fost nevoită să plece atît de devreme la ţară. Şi că darul de nuntă fusese pregătit mai de mult. Am deschis pachetelul. Cuprindea un singur, dar foarte mare şi foarte frumos mărgăritar. Montură nu avea aproape deloc. De mărgăritar erau prinse doar o bară subţire de aur şi o plăcuţă de aur, ca să poată fi folosit ca buton. Gestul nobilei prinţese şi fineţea gustului ei m-au bucurat nespus, deoarece un mărgăritar era, în ochii mei, tocmai obiectul pe care aş fi dorit să mi-l prind la piept, ca dar. I-am răspuns, mulţumindu-i din tot sufletul.

Pregătirile noastre s-au încheiat curînd, şi am pornit la drum.

— Tot ce mai e de făcut, vom putea face în casa mea de la ţară, — a spus tata, cu un zîmbet plin de voioşie.

Am plecat cu ai mei spre Gusterhof. Ne-a întîmpinat o locuinţă mică, dar prietenos amenajată, pe care tata o pregătise provizoriu pentru asemenea prilejuri. Mi-a dat o mare satisfacţie simţămîntul că mă aflu în propriul nostru conac la ţară. La tata, acest simţămînt părea să aibă cea mai mare intensitate, dar şi mama s-a bucurat grozav. Am rămas la Gusterhof cît să ne terminăm pregătirile şi să putem ajunge la Asperhof cu două zile înainte de cununie. Cînd am sosit, Matilda şi Natalia se şi aflau acolo. Ne-am urat un călduros bun-venit şi bun-găsit. Cu toţii eram cuprinşi oarecum de înfrigurarea pregătirilor. Adeseori, pe Natalia n-am putut-o vedea decît pentru cîteva clipe. Clotilda a fost numaidecît atrasă şi ea de vîrtej. Veneau şi plecau mesaje, soseau oaspeţi şi martori. Eu însumi simţeam un fel de strîngere de inimă.

În după-amiaza primei zile i-am găsit, la un moment dat, pe Matilda, pe amfitrionul meu şi pe Gustav, umblînd în sus şi în jos pe aleea cu tei. M-am alăturat lor. După scurt timp, Gustav a plecat de lîngă noi.

— Vorbeam tocmai de faptul că fiul meu va trebui în curînd să plece de aici şi să cutreiere lumea, — mi-a spus Matilda. — Nu l-ai găsit şi dumneata schimbat, cînd te-ai întors din călătorie ?

— A devenit un tînăr în toată legea, — am replicat eu. — N-am văzut în călătoriile mele nici unul care să fi

fost de o seamă cu dînsul. Era un băiat foarte voinic și a devenit un flăcău la fel, dar cred că mai potolit și mai blajin. Ba chiar am impresia că și în ochii lui, care au devenit și mai strălucitori, zăresc ceva ce aduce cu lîncezeala unei fete.

— Mă bucur că și dumneata ai băgat de seamă asta, — a spus amfitrionul meu. — Așa e, și e bine că e așa, deși e primejdios. Tocmai la tinerii voinici, a căror inimă n-a fost atinsă de nici un suflu rău, se ivește, la o anumită vîrstă, o stare de lîncezeală, cu efect mai puțin dăunător decît la fetele adolescente. Nu este slăbiciune, ci tocmai un exces de vlagă, care face o impresie atît de fermecătoare, atunci cînd ne privește din doi ochi de cele mai multe ori întunecați, cu licăr molcom, și cînd atîrnă, ca un giuvaier, de două pleoape nevinovate. Dar asemenea tineri, atunci cînd vin zile de restriște, știu să și îndure, cu un curaj vrednic de cununa unui mucenic, iar atunci cînd patria cere jertfe, ei își pun pur și simplu tînăra lor viață pe altar. Ei pot fi însă și tîrîți spre o falsă înflăcărare și manevrați cu rea credință, iar atunci cînd un asemenea ochi de adolescent se uită, la timpul potrivit, în ochiul de fată potrivit, izbucnește cea mai năvalnică, cea mai fierbinte, dar adesea și cea mai nefericită dragoste, deoarece bărbatul tînăr și nepervertit și-o pune în inimă aproape definitiv. După ce se termină evenimentul de azi, mai stăm de vorbă, ca să vedem ce mai trebuie să facem.

— Păi eu văd și binele, și primejdia, — a spus Matilda. Ne-am întors curînd în casă.

— Va trebui să cunoască asprimea lumii, care îl va căli, — a spus amfitrionul meu pe drum.

În sfîrșit a sosit ziua nunții. Cununia urma să se desfășoare înainte de amiază, în biserica din Rohrberg, în parohia căreia era cuprins domeniul Asperhof. Locul de adunare era sala de marmură, pe a cărui pardoseală fusese întinsă în acest scop o pînză verde fină. Aceeași pînză acoperea și toate scările. M-am îmbrăcat în camerele mele, am îndreptat o rugăciune către Atotputernicul și am fost condus în sala de marmură de unul dintre martorii mei. Din partea alor mei veniseră acolo deocamdată numai bărbații. Erau de față martorii și cei mai mulți dintre oaspeți.

Risach era în haine de gală și împodobit cu toate decorațiile. La un moment dat s-a deschis ușa dinspre culoar și au intrat Natalia cu mama ei și a mea, cu Clotilda și cu alte cucoane și fete. Era îmbrăcată superb, părea presărată cu nestemate, dar era foarte palidă. Nestematele erau în monturi medievale, am remarcat asta, dar nu m-am simțit dispus să le privesc nici măcar o clipă. M-am dus în întîmpinarea Nataliei și i-am întins blînd mîna, în semn de bunvenit. Tremura toată.

Amfitrionul meu le-a spus părinților mei :

— Subiectul preferat în conversațiile fiului dumneavoastră au fost pînă acum părinții lui și sora lui. Cine este un fiu atît de bun va deveni și un soț bun.

— Însușirile mai alese, care îi chezășuiesc viitorul, — a spus tata, — le-a dobîndit de la dumneavoastră, ne-am dat seama de asta, și de aceea l-am iubit tot mai mult. Dumneavoastră l-ați educat și l-ați înnobilat.

— Trebuie să răspund ca în cazul Nataliei, — a răspuns amfitrionul meu. — Personalitatea lui s-a dezvoltat și orice înrîurire de care a avut parte, mai cu seamă cea a dumneavoastră, a ajutat.

Am vrut să spun ceva, dar de emoție n-am putut.

Gustav, care stătea în preajma femeilor, s-a uitat la mine, și eu la el. Era, de asemenea, foarte palid.

Între timp au sosit rînd pe rînd toți cei care urmau să fie de față la cununie, a sosit ora plecării, și intendentul a anunțat că totul este gata.

Matilda i-a făcut Nataliei semnul crucii pe frunte, pe gură și pe piept, iar Natalia s-a aplecat și și-a lipit buzele de mîna maică-si. Apoi, fetele au apucat vălul, care îi atîrna Nataliei, ca o ceață argintie, de la creștet pînă la pămînt, au înfășurat-o în el, și Natalia, înconjurată de domnișoarele de onoare și călăuzită de femei, a coborît scara pe care se afla statuia de marmură. Noi am urmat-o. Cu mine erau martorii mei, Risach și tata. Partea din față a șirului de trăsuri au ocupat-o femeile, mireasa și fetele ; cea dinapoi bărbații și cu mine. Ne-am urcat, și convoiul s-a pus în mișcare. Venise multă lume, ca să vadă alaiul de nuntă. Printre privitori l-am zărit și pe dascălul meu de țiteră, care mi-a făcut semn agitînd o pălărie verde, împodobită cu

pene. Cei mai mulți dintre locatarii fermei și dintre slujitorii casei o luaseră înainte și ne așteptau în biserică. Unii se aflau și ei în trăsuri. Alaiul a coborît agale colina.

În biserică ne aștepta preotul din Rohrberg. Ne-am dus în fața altarului și cununia a fost celebrată.

La înapoiere, Natalia și cu mine am venit singuri într-o trăsură. Ea n-a vorbit nimic, vălul i-a rămas dat peste cap, iar din ochi îi șiroiau lacrimi.

Cînd ne-am aflat din nou în sala de marmură, au fost puse pe o masă lungă, așezată acolo în aceeași dimineață și înconjurată de multe scaune, actele privitoare la căsătoria noastră și la averea noastră. Între timp însă am luat-o de mînă pe Natalia și am condus-o, prin camera cu tablouri și prin cea de lectură, în bibliotecă, unde am fost singuri. Acolo m-am oprit dinaintea ei și mi-am deschis brațele. Ea mi s-a aruncat de gît. Ne-am strîns cu putere în brațe și am plîns amîndoi aproape în hohote.

— Scumpa mea, unica mea Natalia ! — am spus eu.

— Dragul meu, scumpul meu soț ! — a răspuns ea. — Această inimă îți aparține acum pe veci, fii îngăduitor cu lipsurile și cu slăbiciunile ei.

— Soția mea scumpă, — am replicat eu, — te voi cinsti și te voi iubi veșnic, așa cum te cinstesc și te iubesc azi. Încearcă să ai și tu răbdare cu mine.

— O, Heinrich, ce bun ești ! — a răspuns ea.

— Natalio, voi căuta să mă lepăd, de dragul tău, de orice defect, — am replicat eu, — iar pînă atunci mi le voi înăbuși pe toate în așa fel, încît să nu te rănească.

— Și eu am să mă străduiesc să nu te mîhnesc niciodată, — a răspuns ea.

— Totul se va sfîrși cu bine, — am spus eu.

— Da, totul se va sfîrși cu bine, așa cum a spus cel de-al doilea părinte al nostru, — a răspuns ea.

Am dus-o mai aproape de fereastră și am stat amîndoi așa, ținîndu-ne de mîini. Soarele de primăvară pătrundea prin ferestre, încît alături de diamante scăpărau stropii căzuți pe frumoasa ei rochie.

— Natalio, ești fericită ? — am întrebat-o eu după un timp.

— Sînt, peste măsură, — a răspuns ea. — Ah, dacă ai fi și tu !

— Tu ești odorul meu și bunul meu cel mai de preț pe acest pămînt, — am replicat eu. — Îmi pare încă vis, că l-am dobîndit, și vreau să-l păstrez cît voi trăi.

Am sărutat-o pe gura pe care mi-a oferit-o cu drag. Pe obrajii ei gingași se ivise din nou roșeața.

În clipa aceea am auzit pași în camera învecinată, și au intrat Matilda, maică-mea, Risach, tata și Clotilda, care ne căutaseră.

— Mamă, scumpă mamă, — i-am spus eu Matildei, dîndu-mă în întîmpinarea tuturor.

Am luat mîna Matildei și am încercat să i-o sărut. Matilda nu lăsase niciodată pe nimeni să-i sărute mîna. Acum mi-a dat voie, spunînd cu blîndețe :

— Numai de data asta.

După aceea m-a sărutat pe frunte și a spus :

— Îți urez să fii atît de fericit, fiule, pe cît ești de vrednic să fii și pe cît dorește cea care, astăzi, ți-a dăruit o jumătate din viața ei.

Risach mi-a spus :

— Fiule,... de acum înainte am să te tutuiesc, iar tu trebuie să-mi spui la fel ca tatălui tău dintîi,... fiule, după ceea ce s-a petrecut astăzi, datoria ta dintîi este întemeierea unei căsnicii nobile, neprihănite și sănătos orînduite. Fildă să-ți fie părinții tăi ; fii cum sînt ei. Vremurile noastre au mare nevoie de familie, mai mare nevoie decît de artă și de știință, decît de relații internaționale, de negoț, de avînt, de progres, sau cum s-o mai fi chemînd tot ceea ce ne pare vrednic de dorit. Pe familie se întemeiază arta, știința, propășirea umană, statul. Atunci cînd căsătoriile nu duc la o viață familială fericită, în zadar creezi lucruri sublime în știință și în artă, căci le dăruiești unei generații, care se degradează din punctul de vedere moral, căreia darul tău nu-i mai folosește la nimic și care, pînă la urmă, nu se mai ostenește să creeze asemenea bunuri. Dacă te întemeiezi pe familie,... mulți nu încheie nici o căsătorie și realizează totuși lucruri măreț,... dar dacă te întemeiezi pe familie, ești om numai dacă te întemeiezi pe ea cu totul și fără de prihană. După aceea poți să lucrezi și pe tărîmul

artei sau al științei, și dacă realizezi ceva excepțional și de înaltă calitate, ești pe drept cuvînt prețuit ; după aceea poți să-i fii de folos și vecinului tău în probleme care vă privesc pe amîndoi, și dacă e nevoie ascultă și de chemarea statului. Atunci ai trăit pentru tine și pentru toate vremurile. Urmează numai drumul inimii tale, ca și pînă acum, și totul se va sfîrși cu bine.

I-am întins mîna, el m-a strîns la piept și m-a sărutat.

Între timp, Natalia fusese îmbrățișată de maică-mea, de tata și de Clotilda.

— El va rămîne, cu siguranță, așa cum este astăzi, — a spus ea, exprimînd pesemne o dorință pentru viitor.

— Nu, scumpa mea copilă, — a spus maică-mea, — el nu va rămîne așa cum este, tu nu știi asta deocamdată : el va deveni ceva mai mult, și tu vei deveni ceva mai mult. Dragostea devine alta, și peste mulți ani este chiar cu totul alta, dar în fiecare an sporește, și cînd spui „acum ne iubim cel mai mult", peste puțin nu mai este adevărat, și cînd, într-o bună zi, în fața ta se află, în locul tînărului înfloritor, un moșneag ofilit, îl iubești, într-altfel decît l-ai iubit pe tînăr, dar îl iubești negrăit mai mult, îl iubești mai cu credință și mai cu temei.

Tatăl meu s-a întors cu spatele și și-a trecut mîna peste ochi.

Maică-mea a sărutat-o încă o dată pe Natalia și a spus :

— Fiică dragă, bună și scumpă !

Natalia i-a întors sărutul și a cuprins-o de gît cu brațele.

— Copii, acum trebuie să mergem la ceilalți, — a spus Risach.

Ne-am dus în sală. Acolo, Risach a pus niște acte în mîinile Nataliei. Ea le-a pus în ale mele. Tata mi-a dat și el niște acte. Toți cei de față ne-au urat acum fericire, mai cu seamă Gustav, pe care, în vremea din urmă, nu-l văzusem deloc. Gustav a îmbrățișat-o pe soră-mea și pe mine. În ochii lui frumoși au apărut lacrimi. Apoi ne-au felicitat Eustațiu, Roland, cei de la Inghof, preotul din Rohrberg, care mi-a adus aminte de cea dintîi întîlnire a noastră în această casă, în seara aceea prevestitoare de furtună, precum și toți ceilalți.

Risach a spus că acum fiecăruia îi stau la dispoziție două ceasuri, după care toată lumea trebuie să se adune, pentru o mică gustare, în sala de marmură.

Natalia a fost condusă de domnișoarele ei de onoare spre încăperile maică-si, ca să-și lase acolo rochia de mireasă. Eu m-am dus în locuința mea, m-am schimbat și am pus actele sub cheie, fără să mă uit la ele. După aproximativ un sfert de ceas, am intrat în antecamera locuinței Matildei, am întrebat dacă Natalia este gata și am rugat-o să facă împreună cu mine o scurtă plimbare prin grădină. A apărut într-o rochie de mătase, frumoasă, dar foarte simplă, și a coborît cu mine scara. Mi-a oferit brațul, și ne-am plimbat cîtva timp pe sub teii cei mari și pe alte alei din grădină.

După ce s-au scurs cele două ceasuri, clopoțelul a anunțat începerea mesei. Toți s-au îndreptat spre sală și fiecăruia i s-a arătat acolo locul pe care să stea. Masa a fost, ca de obicei la Risach, simplă, dar gustoasă. Cunoscătorii și amatorii au avut la dispoziție vinuri foarte alese. Niciodată nu avusese loc a masă în această sală, iar fostul meu amfitrion a făcut observația că solemnitatea marmurei trebuie să se oglindească numai în solemnitatea celui mai ales dintre vinuri. S-au rostit toasturi, ba chiar și versuri, pentru veșnica fericire a noilor căsătoriți.

— Oare am procedat bine, Nata, — a întrebat fostul meu amfitrion, — că ți-am ales bărbatul potrivit ? Ai crezut întotdeauna că nu mă pricep la asemenea lucruri, dar l-am recunoscut de la prima vedere. Nu numai dragostea este tot atît de iute ca electricitatea, ci și ochiul cunoscătorului de oameni.

— Dar, tată, — a spus Natalia îmbujorîndu-se, — nu ne-am certat niciodată cu privire la acest subiect, așa că n-am putut să-ți tăgăduiesc acea capacitate.

— Desigur că așa ți-ai închipuit, — a replicat el, — dar totuși am apreciat corect : Heinrich a fost întotdeauna foarte modest, n-a fost niciodată indiscret sau insistent și va fi fără îndoială un soț blînd. — După o pauză, a continuat, adresîndu-mi-se acum mie : — Iar tu, Heinrich, să nu te umfli în pene pe chestia asta. La urma urmei, nu-mi datorezi tu absolut totul ? Ai spus odată, cînd te-ai aflat

pentru prima oară în casa aceasta, în atelierul de tîmplărie, că drumurile oamenilor sînt foarte felurite, şi că cine ştie dacă drumul care, din pricina unei furtuni, te-a călăuzit pînă aici sus, la mine, n-a fost binecuvîntat, la care am răspuns că ai rostit un cuvînt foarte adevărat şi că ai să-l înţelegi mai bine cînd ai să fii mai bătrîn. Dar cine ar fi crezut pe atunci că spusa mea va dobîndi semnificaţia pe care o are astăzi ? Şi totul s-a petrecut aşa cum s-a petrecut, numai deoarece ai crezut cu încăpăţînare că va veni o furtună şi că n-ai dat crezare contra-argumentelor mele.

— Tată, aşa a fost să fie, şi cred că însăşi Providenţa m-a călăuzit înspre fericire, — am răspuns eu.

— Bătrîna, care în casa mohorîtă de la oraş ne-a fost vecină şi uneori şi musafiră, — a spus tata, — ţi-a prezis că are să fie ceva de capul tău ; şi uite că acum nu ai decît fericire, cum spui.

— Celelalte vor urma, — au strigat mai multe glasuri.

— Pe lîngă celelalte virtuţi, — a continuat tata, — am descoperit la soţia ta o însuşire aleasă : nu e curioasă. Sau nu cumva, dragă fiică, ai şi deschis caseta pe care ţi-am dat-o ?

— Nu, tată, am aşteptat pînă-mi spui dumneata s-o deschid, — a răspuns Natalia.

— Atunci pune pe cineva s-o aducă, — a replicat tata.

A fost adusă caseta. Sfoara cu pecetea a fost tăiată, caseta a fost deschisă, şi pe o catifea albă se afla o bijuterie extrem de frumoasă, cu smaralde. S-a auzit o exclamaţie generală de admiraţie. Pietrele, deşi nu se numărau printre cele mai mari nestemate de acest fel, erau nu numai foarte frumoase în sine, dar şi montura lor, fără să predomine asupra pietrelor, era atît de graţioasă şi de gingaşă, încît întregul apărea ca o lucrare perfect armonioasă, o adevărată operă de artă. Chiar şi Eustaţiu şi Roland şi-au exprimat admiraţia, şi întru totul Risach. Toţi trei au afirmat că n-au mai văzut o lucrare modernă, care s-o egaleze.

— Prietenul tău, dragă Heinrich, a condus executarea acestei bijuterii, — a spus tata. — Am ales smaralde, pentru că tocmai atunci avea smaralde foarte frumoase şi în număr îndestulător, pentru că, dintre toate pietrele preţioase colorate, smaraldele scot în relief, cu mai multă căl-

dură decît oricare alte nestemate, tonul gîtului şi al obrazului femeiesc, şi pentru că ţie îţi plac atît de mult smaraldele pure şi de culoare închisă. Şi toate cele de aici sînt pure şi de culoare închisă. Noi am căutat să le dăm pietrelor o montură lucrată după principiile tale. Numeroase desene au fost întocmite, alese, aruncate şi iarăşi alese. Cel mai iscusit desenator din oraşul nostru a fost, pare-se, omul care a alcătuit pînă la urmă ceea ce vezi. După aceea s-a lucrat aproape zi şi noapte, pentru ca bijuteria să fie gata la timp. Caseta nu trebuia să fie deschisă, pentru ca fiica mea nu cumva să poarte numai de dragul meu, în ziua nunţii, această bijuterie şi să-şi neglijeze, spre părerea ei de rău, alta mai frumoasă şi mai de preţ, pe care eventual o posedă.

— N-are alta mai frumoasă, — a replicat Risach. — Pe aceea pe care a purtat-o astăzi a făcut-o tot prietenul lui Heinrich, după nişte desene întocmite la rîndul lor după nişte obiecte medievale. Matildo, fii bună şi porunceşte să se aducă bijuteria, ca să le comparăm.

Matilda i-a întins o cheiţă Nataliei, care a adus personal tocul cu bijuteria. Era o îmbinare de diamante şi rubine, gingaşă, pură şi distinsă, ca o operă de artă medievală, realizată în culori. O adevărată vrajă învăluia întrepătrunderea de luciu acvatic şi irizări trandafirii, în forme ingenioase, care nu puteau fi luate decît din închipuirea înaintaşilor noştri. Şi totuşi, după părerea unanimă, bijuteria cu smaralde nu era mai prejos. Artistului contemporan i s-a acordat toată cinstea.

— Dar nici nu există altul în oraşul nostru şi poate nici pe alte meleaguri, care să poată desena aşa, — a spus tata. — Nu se ia după gustul vremii, ci numai după natura lucrurilor, şi are o sensibilitate atît de profundă, încît exprimă suprema gravitate şi suprema frumuseţe. Adesea, figurile lui mă duc cu gîndul la *Cîntecul Nibelungilor* sau la *Cronica Otonilor*. Dacă omul acesta n-ar fi atît de modest şi, în locul comenzilor, cu care îl copleşeşte lumea, ar face mai degrabă tablouri mari, nu şi-ar mai afla acum pereche şi n-ar mai putea fi pus pe aceeaşi treaptă decît cu cei mai de seamă artişti din trecut.

— Păi o bijuterie în tocul ei, — a spus un glas, — este ca un tablou fără ramă, sau, mai curînd, ca o ramă fără tablou.

— Bineînțeles, — a răspuns Risach, — nici un lucru nu poate fi judecat decît la locul lui, și deoarece prietenul meu s-a înfățișat aici ca rival, n-ar fi rău ca... Nata, ești tu copila mea dragă ?

— Cu dragă inimă, tată, — a răspuns ea.

S-a sculat de pe scaun, s-a depărtat și s-a întors îmbrăcată în așa fel, încît să i se poată pune în jurul gîtului o bijuterie de preț. Mai întîi au venit la rînd diamantele și rubinele. Cît de splendidă era Natalia și cît de bine se adeverea că bijuteria este rama ! Tulburat, în cursul dimineții, de simțăminte răscolitoare și apăsătoare, nu fusesem în stare să acord atenție bijuteriei. Acum am văzut formele acelea frumoase învăluite ca într-o lumină blîndă. Știindu-se ținta tuturor privirilor, tînăra femeie a roșit, și abia îmbujorarea ei a conferit rubinelor suflet și l-au primit și ele de la ea. Admirația a fost unanimă. După aceea a fost pusă bijuteria cu smaralde. A fost deopotrivă desăvîrșită. Nestemata întunecată, cu profunzimi, împrumuta bustului Nataliei ceva grav, solemn, o frumusețe stranie. În timp ce bijuteria cu diamante părea cucernică, cea cu smaralde părea semeață. Nici una n-a cucerit laurii. Risach și tata au fost de acord. Natalia și-a dat jos bijuteria, amîndouă bijuterile au fost puse în tocurile lor, Natalia a plecat cu ele și a reapărut după cîtva timp în ținuta ei de dinainte.

La bijuteria cu smaralde s-a întîmplat ceva interesant : cerceii rămăseseră în casetă. Bijuteria cu diamante nu avea cercei. Matilda și Natalia nu purtau cercei, pentru că, după părerea lor, bijuteriile trebuie să slujească trupului. Dacă însă trupul este rănit, pentru ca în răni să fie atîrnate bijuterii, devine el slujitorul bijuteriei.

În timp ce se mai vorbea încă despre nestemate, care este menirea lor și că pe trup ele apar cu totul altfel decît în tocul lor, Eustațiu a spus ceva ce mi s-a părut foarte adevărat :

— Care este menirea intrinsecă a pietrelor prețioase nu poate ști, după părerea mea, nimeni : pentru om, ele sînt mai frumoase ca oriunde ca podoabă pe trupul său, și anume, înainte de toate, pe părțile pe care le poartă descoperite, apoi pe veșminte și la tot ce mai vine în con-

tact cu el, ca de pildă coroanele suveranilor, sau armele. Oricît de prețioase ar fi, puse pe obiecte, nestematele par moarte, iar la animale sînt înjosite.

S-a discutat îndelung despre acest subiect și s-au dat exemple.

— Întrucît astăzi întrecerea noastră a rămas nehotărîtă, — i-a spus Risach tatei, — să vedem acum cine va fi în stare să-și preschimbe, cu cheltuială mai puțină, reședința într-o operă de artă mai frumoasă, tu domeniul tău Drenhof, sau dacă preferi să-l numești Gusterhof, sau eu domeniul meu Asperhof.

— Tu mi-ai și luat-o înainte, — a ripostat tata, — și ai aici desenatori buni ; eu de-abia încep, iar desenatorul meu n-are să-mi mai furnizeze, probabil, nici un desen.

— Dacă s-ar întîmpla să n-avem de lucru la Asperhof, am putea fi trimiși cu împrumut dincolo, la Drenhof, — a spus Eustațiu.

— Chiar și dacă vom avea de lucru aici, — a răspuns Risach, — am să-i furnizez arme inamicului.

După-amiaza înaintase binișor și nu mai lipsea mult pînă la înserat. Cina se terminase de mult și toată lumea stătea la taifas în jurul mesei, așa cum se obișnuiește.

De multă vreme încă mă surprinsese comportarea grădinarului Simion, care fusese poftit la masă, împreună cu slujitorii mai de seamă ai casei și ai fermei. Celorlalți li se pregătise o masă la fermă. Îl dădusem dimineața, ca amintire a zilei de azi, o tabacheră de argint, cu numele meu gravat pe capac. O ținea acum pe masă și o tot privea, frămîntîndu-se. Din cînd în cînd îi șoptea ceva nevesti-si, care stătea lîngă el, și adesea pleca și revenea. Tocmai se întorsese în sală după o asemenea absență. Nu s-a așezat și părea că se luptă cu sine însuși. În cele din urmă s-a apropiat de mine și mi-a spus :

— După faptă și răsplată. Și pe dumneavoastră vă mai așteaptă astăzi o mare bucurie. — L-am privit nedumerit, dar el a continuat : — L-ați salvat de la pieire pe *Cereus peruvianus*. S-ar fi putut lesne să se prăpădească, și dumneavoastră ați făcut în așa fel ca să ajungă în casa asta, și are să înflorească, azi chiar. Am căutat să-l reții prin frig, cu riscul să-și scuture bobocul, și numai ca să

nu înflorească înainte de azi. Totul a mers strună. Un boboc e gata să se deschidă. Peste cîteva minute ar putea fi deschis. Dacă domniile voastre, cei de față, ar binevoi să-i facă serei cinstea...

— Da, Simioane, mergem într-acolo, — a spus amfitrionul meu.

Toată lumea s-a ridicat numaidecît de la masă și s-a pregătit să se îndrepte către sere. Simion îndepărtase acolo tot ce se afla în preajma lui *Peruvianus*, instalat acum într-o încăpere proprie, de sticlă, și făcuse loc pentru contemplarea plantei. Cînd am ajuns acolo, floarea se și deschisese. O floare mare albă, superbă, stranie. Toți, într-un glas, au lăudat-o.

— Pe cît de mulți oameni au un *Peruvianus*, — a spus Simion, — căci nu este, la drept vorbind, chiar o raritate, și pe cît de înaltă fac ei să-i crească tulpina, pe atît de rar izbutesc ei să-l facă să înflorească. Puțini oameni din Europa au văzut această floare albă. Acum ea se deschide, iar mîine, la revărsatul zorilor, a și pierit. Prezența ei e de preț. Am reușit s-o fac să se deschidă,... și tocmai astăzi. Este un noroc rar...

Am rămas cu toții destul de mult și am așteptat deschiderea ei deplină.

— Nici nu dă multe flori, ca plantele obișnuite, — a reluat Simion, — ci întotdeauna numai una, și poate cel mult încă una, mai tîrziu.

Amfitrionul meu părea într-adevăr că se bucură de floare ; la fel și Matilda. Natalia și cu mine i-am mulțumit în mod deosebit lui Simion pentru darul său excepțional și i-am spus că nu vom uita niciodată această surpriză. Bătrînul avea lacrimi în ochi. Pusese în jurul florii niște lămpi, care să fie aprinse odată cu lăsarea serii, dacă cineva ar fi vrut să privească planta noaptea. Cu cît priveam mai îndelung floarea, cu atît ne plăcea mai mult. În grădinile noastre nu cred că sînt decît puține care s-o egaleze în ciudățenie, în distincție și în frumusețe. Dintre cei de față, nimeni n-o mai văzuse vreodată. În cele din urmă ne-am îndepărtat și fiecare a făgăduit să mai treacă o dată pe acolo în cursul serii.

La înapoiere, în timp ce treceam prin fața tufișului din apropierea aleii de tei, a răsunat chiar lîngă cărare, din tufe, zvon de țiteră. Risach, care o conducea pe maicămea, s-a oprit, la fel tăta și Matilda, și apoi și ceilalți, care se nimeriseră în preajma noastră. Eu mă apropiasem mai mult de tufiș, cu Natalia, deoarece recunoscusem numaidecît sunetele dascălului meu de țiteră. A depănat o melodie compusă de el, apoi s-a oprit, apoi iar a cîntat, apoi iar s-a oprit, și așa mai departe. Erau numai și numai melodii compuse de el, sau care îi veniseră poate chiar în acea clipă în minte. A cîntat cu toată puterea și cu tot meșteșugul, pe care i le admirasem de atîtea ori, ba chiar cînta astăzi parcă mai bine ca oricînd. Părea că nu iubește nimic altceva pe pămînt decît propria sa țiteră. Toți cei aflați prin apropiere au ascultat nemișcați, și nu s-a auzit nici măcar cel mai mic semn de aprobare. Numai Matilda s-a uitat o dată la Natalia, și anume atît de semnificativ, de parcă ar fi vrut să spună : „Așa ceva n-am auzit noi niciodată și nici nu sîntem în stare să scoatem din strune". Țitera era o ființă vie, care vorbea într-o limbă, străină tuturor, dar pe care toți o înțelegeau. În sfîrșit, cînd sunetele au părut că nu mai au de gînd să reînceapă, am intrat cu Natalia în tufiș, și l-am găsit acolo pe dascălul meu de țiteră, stînd la o măsuță, cu instrumentul în fața lui. Haina lui de pînză cenușie era foarte ponosită, iar pălăria lui verde se afla pe masă, lîngă țiteră.

— Iosife, te afli iar pe meleagurile acestea ? — l-am întrebat.

— Nu chiar, — a răspuns el. — Am venit să vă zic o cîntare de nuntă.

— Ai zis-o, cum nimeni altul n-ar fi putut, — am spus eu. — În schimb îți datorez o bucurie, și m-am gîndit să-ți fac una, care pentru tine este cea mai grozavă. Ceea ce vreau să-ți dăruiesc nu poate încăpea pe mîini mai bune decît ale tale. Lucrul potrivit pentru omul potrivit. Oricum, îți mai datorez și o răsplată pentru lecțiile tale, pline de rîvnă și pentru că mi-ai ținut tovărășie pe munți.

— Pentru toate acestea m-ați plătit, iar ceea ce am făcut azi a fost de bunăvoie, — a spus el.

— Mai zăbovește pe aici cîteva zile și apoi ai să primești ceea ce am de gînd să-ți dau, — am spus eu.

— Cu dragă inimă, — a răspuns el.

— Ai să fii ținut bine, — am spus eu.

Între timp s-au apropiat și ceilalți și l-au copleșit cu laude pe bătrîn. Risach l-a poftit să rămînă cîtva timp în casa lui. Bătrînul a mai cîntat cîteva melodii, a uitat aproape că era ascultat, s-a adîncit în cîntatul lui și în sfîrșit s-a oprit, fără să-i pese de cei din jur, așa cum făcea întotdeauna. După aceea, noi am plecat mai departe.

L-am chemat de îndată pe intendent și l-am rugat să-mi facă rost de un mesager, care să fie gata să coboare imediat în valea Echer. Intendentul mi-a făgăduit. I-am scris cîteva rînduri lutierului, am alăturat banii de trebuință, i-am promis să-i trimit mai mulți dacă va fi nevoie și i-am cerut să-i dea mesagerului, bine împachetată într-o ladă, a treia țiteră, cea la fel cu a mea și cu cea a surorii mele. Mesagerul s-a prezentat, i-am dat scrisoarea și indicațiile necesare, iar el a făgăduit să se folosească de noaptea aceasta și să se întoarcă în timpul cel mai scurt. Acum am fost sigur de țiteră, dacă se mai găsea acolo.

Între timp se înserase de-a binelea. M-am dus cu Natalia și cu Clotilda încă o dată la *Cereus peruvianus*, care, la lumina lămpilor, era aproape și mai frumos decît ziua. Simion părea că vrea să stea de strajă lîngă el. Era un permanent du-te-vino acolo. L-am mai auzit încă o dată cîntînd pe Iosif. Cînta în camera cea mare de jos ; am intrat toți : avea dinainte un vin de soi, pe care i-l trimisese Risach. Toată slujitorimea era adunată în jurul lui. L-am ascultat îndelung, iar Clotilda a înțeles acum de ce dorisem atît de mult, pe munți, ca ea să-l asculte.

O parte a musafirilor au plecat chiar în acea zi, alții aveau de gînd să plece în zorii zilei următoare, iar alții au ținut să mai rămînă.

În cursul dimineții următoare, cînd numărul celor de față se micșorase mult, au mai ieșit la iveală cîteva daruri. Risach ne-a condus în magazia de lîngă atelierul de tîmplărie. Acolo se amenajase un loc în care se aflau cîteva obiecte acoperite cu pînză. Risach a pus să fie dezvelit cel dintîi ; era o masă sculptată cu măiestrie, și avea drept

blat marmura pe care i-o adusesem eu cîndva amfitrionului meu, și de soarta căreia mai tîrziu nu mai știusem nimic.

— Blatul este mai frumos decît mii de alte blaturi, — a spus Risach. — De aceea îi restitui, în acest chip, actualului meu fiu, darul fostului meu prieten. Nici o mulțumire, pînă nu se termină totul.

Apoi a fost dezvelit un scrin mare și înalt.

— O glumă a lui Eustațiu pentru tine, fiule, — a spus Risach.

Scrinul fusese confecționat prin furniruire din toate esențele de lemn, care se găsesc în țara noastră. Eustațiu proiectase asamblarea lor. Obiectul avea o înfățișare extraordinar de atrăgătoare. În timpul vizitei mele de iarnă la Asperhof văzusem lucrîndu-se la acest scrin. Găsisem, pe atunci, drept ciudată această acumulare de esențe, și nici nu-mi dădusem seama de rostul scrinului. Era destinat păstrării mapelor în camera mea de lucru.

La urmă au mai fost dezvelite cîteva obiecte. Erau completările la lambriurile tatălui meu, ceea ce s-a putut recunoaște de la prima privire, și a stîrnit bucurie, dar nu s-a putut deosebi dacă sînt cele autentice sau niște imitații. Risach a lămurit totul. Erau imitații. În acest scop îmi fuseseră cerute mie reproducerile după lambriurile tatei. Roland le căutase zadarnic pe cele autentice. Făcuse măsurători după resturile existente și căutase locurile unde să se potrivească măsurătorile. Într-o parte izolată a casei de piatră găsise în cele din urmă niște dulapi, care corespundeau întocmai cu măsurătorile. Dulapii erau în parte putreziți și în parte cu urme ale vătămărilor produse de smulgerea sculpturilor aplicate pe ei. Era acum aproape sigur că adaosurile se pierduseră. De aceea se făcuseră imitațiile. Cu prilejul aceleiași vizite de iarnă văzusem și superturile acestor sculpturi în lemn : Tata a admirat întreaga lucrare.

— A și durat mult timp, dragă prietene, — a spus Risach. — De dragul tău i-am dat însă de capăt și se va potrivi întocmai sau va putea fi lesne adaptată în pavilionul tău de sticlă, numai dacă nu preferi să ți se aducă sculpturile la Drenhof.

— Așa se va întîmpla, prietene, — a spus tata.

Abia acum au fost rostite cuvintele de mulțumire și de bucurie. Autorii darului au respins orice mulțumire. S-a hotărît ca obiectele să fie duse, în scurt timp, la locul lor de destinație.

În ziua aceea și în cea următoare au plecat, încetul cu încetul, toți străinii, și de-abia acum a început un dulce trai numai printre membrii familiei. Risach pusese să se amenajeze pentru mine și Natalia o locuință foarte frumoasă. Nu putea să fie **mare**, dar era foarte drăguță. În cei doi ani, cît lipsisem, **pereții ei** fuseseră tapetați și se instalaseră în ea mobile **noi**, de toată frumusețea. Am hotărît, însă, să ne stabilim reședința la Sternenhof, pînă cînd Gustav îl va putea prelua, pentru ca, pînă atunci, Matilda să nu fie prea singură. Între timp aș veni des la Asperhof, ca să mă sfătuiesc sau să lucrez cu Risach, ar veni des și ceilalți, și tot des ne-am vizita aici sau la Gusterhof sau la Sternenhof sau la oraș, iar din cînd în cînd am și locui acolo. Cu Natalia aveam de gînd să fac o călătorie mai lungă. În cazul în care aș lipsi din cine știe ce pricini, fiecare casă își lua asupra sa dreptul de a o putea adăposti pe Natalia. Țiteristul a cîntat în fața noastră în fiecare zi și uneori îndelung. În a cincea zi a sosit țitera. I-am înmînat-o, iar el, recunoscînd-o, aproape că a pălit de bucurie. Abia după ce și-a acordat instrumentul și a început să cînte ne-am dat seama cît de minunat este, ca ton și timbru. Risach a poruncit să i se mai confecționeze o husă impermeabilă de piele, de pus deasupra cutiei. După cîteva zile, Iosif și-a luat rămas-bun și a plecat.

Am făcut cu toții o scurtă călătorie la hanul străjuit de arțari, unde eu i-am prezentat lui Risach, Matildei, părinților mei și Nataliei pe Gaspar și pe toți ceilalți care lucraseră cu mine. Am rămas șase zile la han. De acolo ne-am dus la Sternenhof. Tencuiala fusese acum înlăturată complet de pe toate fațadele, încît clădirea se înfățișa în forma ei pură, originară. Și aici am fost conduși în locuința care fusese amenajată pentru noi în timpul absenței mele. Era cu mult mai mare decît cea de la Asperhof, deoarece și conacul Sternenhof **era** cu mult mai **vast**. Fusese **pregătită ca pentru o gospodărie completă.**

De la Sternenhof am plecat la oraș. Acolo am făcut toate vizitele de rigoare în cercurile părinților mei și în cele ale Matildei. Risach i-a prezentat unor prieteni ai săi pe fiica sa adoptivă și recent căsătorită, precum și pe soțul ei și pe mama ei. Am aflat că însurătoarea mea cu Natalia Tarona făcuse vîlvă ; am aflat că mai cu seamă unii dintre prietenii mei, — cel puțin așa își spuseseră întotdeauna, — s-ar fi exprimat că este ceva de neînțeles. Dragostea Nataliei față de mine mi s-a părut în permanență un dar, și de aceea de neînțeles ; dar acum, cînd ei afirmau pe față acest lucru, am înțeles că nu este de neînțeles. L-am vizitat pe prietenul meu, fiul giuvaiergiului, care rămăsese cu adevărat un prieten. S-a bucurat din toată inima de bucuria mea. L-am introdus în familiile noastre. Cunoștință făcuse încă mai de mult cu toate părțile. I-am mulțumit călduros pentru superba montură a diamantelor și rubinelor și pentru cea a bijuteriei de smaralde. Părerea lui Risach și a tatălui meu l-au încîntat grozav de mult.

— Dacă am avea în număr mare asemenea clienți, ca acești doi bărbați, scumpe prietene, — a spus el, — îndeletnicirea noastră ar ajunge curînd la hotarele artei, ba chiar s-ar confunda cu ea. Am lucra cu plăcere, iar cumpărătorii și-ar da seama că munca spirituală are și ea valoare, întocmai ca nestematele și aurul.

Am luat de la el, drept contra-glumă la scrinul pentru mape al lui Eustațiu, un ceasornic ornamentat în chip artistic. Îl alesese Clotilda. Pentru Roland am comandat un rubin montat pe un inel, ca să-l poarte în amintirea mea și ca semn de recunoștință pentru ostenelile lui, desfășurate pentru a descoperi completările lambriurilor de pe stîlpi.

— Este oricum un rival al meu, — am spus eu. — O privea adesea îndelung și cu înțeles pe Natalia.

— Acele priviri au o motivare absolut nevinovată, — a ripostat amfitrionul meu, — Roland și-a găsit o drăguță cu aceeași ochi și cu același păr ca Natalia. Ne-a spus asta în cîteva rînduri. Fata este fiica unui inspector silvic din munți și îl iubește grozav. Dar întrucît bietul băiat trebuie să se lipsească adesea multă vreme de privirea ei, o

sorbea din ochi pe Natalia, ca să-şi aline dorul. Ne-a cam dat de furcă tînărul acesta. Îi doresc numai bine. Ar putea să ajungă un artist de seamă, sau şi un om nefericit, dacă flacăra lui, care se îndreaptă către artă, s-ar abate de la ţelul ei.

După ce au fost rezolvate toate problemele de la oraş, am pornit cu toţii îndărăt, şi anume spre Asperhof. Sosise epoca înfloririi trandafirilor, şi în acest an urma să fie sărbătorită pentru prima dată de familiile reunite şi cu deosebită solemnitate, ca un act de rememorare a trecutului, dar şi ca unul de speranţă în viitor. Tata urma să vadă ce putere este în stare să exercite abundenţa şi diversitatea, chiar dacă această abundenţă şi diversitate nu sînt altceva decît numai şi numai trandafiri. După încheierea sezonului trandafirilor, tot ceea ce fusese întrerupt de căsătoria noastră urma să revină pe vechiul făgaş.

De abia după ce am ajuns la Asperhof am găsit oarecare linişte. Acolo am avut şi răgazul să mă uit, din cînd în cînd, la actele pe care ni le dăduseră Risach şi tata, şi tare m-am mai mirat. Amîndouă seturile de acte prevedeau pentru noi cu mult mai mult decît bănuiserăm. Risach voia să continue a-şi gospodări casa pînă la moarte aşa cum o gospodărise şi pînă acum, pentru ca, după cum spunea, să se bucure pînă la capăt de toamna vieţii sale. Sfatul nostru şi sprijinul nostru, la gospodărirea casei l-ar bucura. O parte importantă a avutului său în numerar ne-o transmisese nouă. Şi întrucît s-ar putea afla adeseori la Asperhof două familii, la acte au fost anexate nişte planuri, cu precizarea că într-un loc frumos, situat între casa cu trandafiri şi fermă, în nemijlocita apropiere a ogoarelor, urma să fie ridicată o nouă casă şi să se treacă de îndată la construirea ei. Dar şi ceea ce ne transmisese tata era pe potriva întregului avut al lui Risach şi depăşea cu mult aşteptările mele. Cînd ne-am rostit mulţumirea, iar eu mi-am exprimat uimirea, tata a spus :

— Poţi fi întru totul liniştit în privinţa asta ; nu pierdem nimic, nici eu, nici Clotilda. Am avut şi eu bucuriile mele tainice şi pasiunile mele, obţinute cu ajutorul dispreţuitei mele îndeletniciri neguţătoreşti, practicată cu discreţie şi cu modestie. Meseria lipsită de strălucire, are şi

ea mîndria ei și măreția ei. Acum însă vreau să-mi iau rămas-bun de la patima biroului și să mă dedic doar micilor mele jucării, ca să am și eu o toamnă ca Risach al tău.

După ce am stat cîtva timp în casa cu trandafiri, Natalia și cu mine am intrat, într-o zi, la noul nostru tată și l-am rugat să primească din partea noastră o făgăduială, a cărei acceptare ne-ar bucura grozav.

— Despre ce este vorba? — a întrebat el.

— Iată, — i-am răspuns noi. — De-ar fi să ne părăsești în lumea aceasta mai curînd decît te-am părăsi noi pe dumneata, nu dorim să facem nici o modificare în tot ce se găsește în casă și pe moșie, pentru ca scumpa ta amintire să rămînă neștirbită și să fie lăsată moștenire.

— Voi săriți peste cal, — a spus el. — Făgăduiți ceva de care nu vă dați seama ce înseamnă. N-am voie să impun asemenea îngrădiri, de dragul dorinței voastre, căci ar putea avea cele mai neplăcute urmări. Dacă vreți să-mi cinstiți memoria, păstrînd-o în fel și chip, n-aveți decît, și sădiți și în urmașii voștri acest spirit; dar modificați cît poftiți și după cum e nevoie. Atîta timp cît trăiesc, noi înșine vom mai modifica, vom înfrumuseța și vom clădi cîte ceva împreună; vreau să mai am această bucurie, și prefer să modific și să fac și să dreg laolaltă cu voi, decît dacă aș face totul singur.

— Dar dumbrava cu arini trebuie să rămînă neatinsă, ca monument natural al mobilelor frumoase, — am spus eu.

— Puneți acolo o tăbliță cu o inscripție, — a răspuns el, — că se interzice, din generație în generație, să i se aducă vreo atingere, pînă ce rămășițele ei vor putrezi sau pînă ce o rupere de nori o va mătura de pe locul ei actual.

A sărutat-o pe Natalia, așa cum îi plăcea, pe frunte, iar mie mi-a întins mîna.

După ce epoca înfloririi trandafirilor a trecut într-adevăr în chip înduioșător și spre mirarea alor mei, care nu mai văzuseră niciodată acest spectacol, ne-am luat bun-rămas, reuniunea care ținuse de atîta vreme s-a împrăștiat, și zilele și-au reluat scurgerea obișnuită. Părinții mei au plecat cu Clotilda la Gusterhof, unde aveau de gînd să rămînă pînă la iarnă, iar eu m-am mutat cu Natalia la

reşedinţa noastră statornică, la Sternenhof. Aveam să alcătuim de acum înainte familia propriu-zisă a acestei case ; Matilda urma să locuiască la noi şi să stea cu noi la masă. Gospodărirea proprietăţii trebuia s-o conduc tot eu. Am preluat această îndatorire şi am rugat-o pe Matilda să-mi dea o mînă de ajutor, în măsura în care consimţea să mi-o dea. Mi-a făgăduit.

Astfel, timpul a reintrat în vechile sale drepturi, şi o viaţă simplă şi uniformă a început să se scurgă săptămînă după săptămînă.

Abia toamna a mai avut loc o variaţie. Verii din casa natală a tatei au venit în vizită la părinţii mei, la Gusterhof. Ne-am dus la ei. Cînd au plecat înapoi acasă, tata le-a umplut cu daruri trăsura.

La începutul iernii a fost gata tabloul lui Roland. Din pricina mărimii lui, se putea face sul, avea o ramă mare aurită care se putea demonta, şi a fost aşezat pe un şevalet în sala de marmură. Am plecat cu toţii la Asperhof. Tabloul a fost contemplat şi comentat în fel şi chip. Roland era într-o stare sufletească elevată, parcă plutea, deoarece oricare ar fi fost părerea celor din jurul lui, oricît ar fi lăudat ei opera şi ar fi dat îndrumări cu privire la ceea ce ar mai fi fost de îndreptat : Roland, în sinea lui, spera să fie poate cîndva în stare de a înfăptui ceva cu mult superior, ba chiar ceva formidabil. Risach i-a făgăduit mijloacele necesare pentru a putea călători, şi a dat dispoziţii să se facă pregătiri pentru plecarea lui, cît de curînd, la Roma. Gustav urma să mai petreacă iarna la Asperhof. La primăvară avea să plece, în sfîrşit, în lumea largă.

Astfel au fost create şi înnodate tot felul de fire.

Matilda îmi spusese odată, cînd îi făcusem o vizită la Sternenhof, că viaţa femeilor este îngrădită şi dependentă, că ea şi Natalia au pierdut sprijinul rudelor, că trebuie să ducă la îndeplinire unele treburi prin propriile lor puteri, ca un bărbat, şi să trăiască în răsfrîngerea vieţii prietenilor lor. Şi că aceasta este situaţia lor, că ea persistă, aşa cum e în firea lucrurilor, şi că toată nădejdea e într-o schimbare. Ţinusem minte aceste cuvinte şi mi le întipărisem adînc în inimă.

Prima parte a acestei schimbări, am socotit eu acum, se și produsese, iar a doua avea să urmeze odată cu așezarea lui Gustav aici. Femeile dobîndiseră în mine din nou un reazem, astfel că se alcătuise din nou un nucleu ferm al existenței lor ; o nouă legătură fusese înnodată, prin mine, între ele și ai mei, și chiar legătura cu Risach cîștigase în profunzime și în trăinicie. Încununarea închegării familiale urma s-o aducă apoi Gustav.

În ceea ce mă privește, după călătoria în grup în ținuturile de sus, mi-am pus întrebarea dacă relațiile cu prieteni dragi, dacă arta, literatura, știința, hotărnicesc și împlinesc viața, sau dacă mai există și ceva mai îndepărtat, care s-o cuprindă și s-o umple cu o fericire cu mult mai mare. Această fericire mai mare, o fericire care pare nesecată, mi-a venit acum cu totul din altă parte decît bănuisem pe atunci. Nu știu dacă voi fi în stare să ajung departe în știința căreia nu voiam să-i devin niciodată necredincios, dacă Dumnezeu îmi va acorda favoarea să mă număr printre oamenii ei de seamă ; dar un lucru este sigur : că neprihănita viață de familie, așa cum o cere Risach, este întemeiată, că va dăinui, în neștirbită împlinire, așa cum chezășuiesc dragostea noastră și inimile noastre, că eu îmi voi chivernisi avutul și voi fi și altminteri de folos, și că orice strădanie, chiar și cea științifică, se desfășoară acum cu simplitate, cu fermitate și cu rost.

SUMARUL

Cuvînt înainte 5

PARTEA ÎNTÎI

1. Căminul 11
2. Drumeţul 21
3. Popasul 38
4. Găzduirea 55
5. Despărţirea 105
6. Vizita 144
7. Întîlnirea 184

PARTEA A DOUA

1. Extinderea 243
2. Apropierea 290
3. Iscodirea 359
4. Petrecerea 405
5. Legămîntul 428

PARTEA A TREIA

1. Desfăşurarea 452
2. Încrederea 480
3. Dezvăluirea 501
4. Spovedania 560
5. Încheierea 625